สารนิพนธ์

พุทธศาสตรบัณฑิต ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๓

หนังสือประกอบการสัมมนาทางวิชาการ
ในพิธีประสาทปริญญา ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๓
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ณ หอประชุม มวก. ๔๘ พรรษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ระหว่างวันที่ ๙-๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓

00. .indd 1 26/11/2563 13:54:56

สารนิพนธ์

พุทธศาสตรบัณฑิต ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๓

ณ หอประชุม มวก. ๔๘ พรรษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วันที่ ๙-๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ : คณะกรรมการฝ่ายจัดทำสูจิบัตรและสารนิพนธ์

บรรณาธิการ : รศ.ดร.โกนิฏฐ์ ศรีทอง

พิสูจน์อักษร : คณะกรรมการฝ่ายจัดทำสูจิบัตรและสารนิพนธ์

ออกแบบปก : นายพิจิตร พรมลี

จัดรูปเล่ม : นายสมบูรณ์ เพ่งพิศ

พิมพ์ครั้งแรก : ธันวาคม ๒๕๖๓

จำนวนพิมพ์ : ๒๐๐ เล่ม

อภินันทนาการภาพ : กองกิจการนิสิต

จำนวนหน้า : ๔๕๐ หน้า

จัดพิมพ์โดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร.๐๓๕ ๒๔๘ ๐๑๓

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร.๐๓๕ ๒๔๘ ๐๐๐ ต่อ ๘๕๕๕-๘๐๕๖
โทรสาร โทร.๐๓๕ ๒๔๘ ๐๐๐ ต่อ ๘๐๔๕
e-mail :mucpress8558@gmail.com

00. .indd 2 26/11/2563 13:54:57

คำปรารภ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จะจัดพิธีประสาทปริญญา ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๓ ณ หอประชุม มวก. ๔๘ พรรษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในวันที่ ๙-๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ โดยมีสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เสด็จมาเป็นองค์ประธาน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดการศึกษาในรูปแบบสากลนิยม ตั้งแต่วันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๔๙๐ ถึงปัจจุบัน ผลิตบัณฑิตระดับปริญญาตรีแล้ว ๖๕ รุ่น ระดับปริญญาโท ๓๐ รุ่น หลักสูตรนานาชาติ ๑๘ รุ่น และระดับปริญญาเอก ๑๖ รุ่น โดยได้ขยายการศึกษาออกไปสู่ภูมิภาค มี ๑๑ วิทยาเขต ๒๓ วิทยาลัยสงฆ์ ๑ ห้องเรียน ๗ หน่วยวิทยบริการ และมีสถาบันสมทบ ๖ แห่ง ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ความเจริญรุ่งเรืองของมหาวิทยาลัยแห่งนี้เป็นที่ภาคภูมิใจของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ท่านผู้บริหาร ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย

ในวันพุธที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ ในภาคบ่ายมหาวิทยาลัยได้จัดกิจกรรมสัมมนาทางวิชาการ กำหนดจัดให้มีปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “บทบาท มจร กับการพัฒนาจิตใจและสังคม” โดย พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในงานสัมมนาครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมงานมากกว่า ๔,๕๐๐ รูป/คน และคณะทำงานยังได้จัดพิมพ์หนังสือสารนิพนธ์ เนื่องในงานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๓ เพื่อเป็นอนุสรณ์เผยแพร่ผลงานทางวิชาการ ของท่านผู้บริหาร ผู้ทรงคุณวุฒิและคณาจารย์ ตลอดถึงเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย

หนังสือ สารนิพนธ์ เล่มนี้ ประกอบด้วยเนื้อหา ๓ ภาค คือ (๑) ภาคภาษาไทย มีจำนวน ๒๕ บทความ (๒) ภาคภาษาอังกฤษ จำนวน ๑ บทความ (๓) ภาคผนวก นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยยังได้จัดพิมพ์หนังสืออีก ๒ เล่ม คือ (๑) สูจิบัตร (๒) ประกาศเกียรติคุณ ประจำปี ๒๕๖๓ และมีวารสารมหาจุฬาวิชาการ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓ กันยายน –ธันวาคม ๒๕๖๓ ร่วมเผยแพร่ให้โหลดผ่านทางระบบออนไลน์ ทางเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัย it.muc.ac.th อีกด้วย

ในนามมหาวิทยาลัย ขอขอบคุณและอนุโมทนาขอบคุณอย่างยิ่งต่อคณะกรรมการฝ่ายจัดสัมมนาทางวิชาการ คณะกรรมการฝ่ายจัดทำสูจิบัตรและสารนิพนธ์ คณาจารย์ที่ได้ส่งบทความทางวิชาการเพื่อตีพิมพ์ในหนังสือ ตลอดถึงคณะทำงานที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ที่ได้ทำงานด้วยวิริยะ อุตสาหะ ทุ่มเท

00. .indd 3 26/11/2563 13:54:57

เสียสละ อุทิศกำลังกายและสติปัญญาร่วมกันดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือสารนิพนธ์เล่มนี้ให้สำเร็จลุล่วงด้วยดีอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการพระพุทธศาสนาสืบไปด้วยอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย ขอให้คณะกรรมการทุกท่าน จงเจริญด้วยจตุรพิธพรชัยทั้ง ๔ ประการ คืออายุ วรรณะ สุข พละ และปฏิภาณ คุณสารสมบัติและธรรมสารสมบัติ ปราศจากโรคาพาธอุปัทวันตราย และบรรลุประโยชน์โสตถิผลสมมโนรถปรารถนาทุกประการ

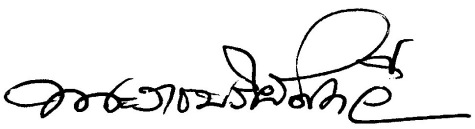

(พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ถ้อยแถลง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จะจัดพิธีประสาทปริญญา ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๓ ณ หอประชุม มวก. ๔๘ พรรษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระหว่างวันที่ ๙-๑๓ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๓โดยมีสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก เสด็จมาเป็นองค์ประธานในวันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓

มหาวิทยาลัยได้จัดพิมพ์หนังสือสารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต ประจำปี พ.ศ.๒๕๖๓ เพื่อเป็นอนุสรณ์เผยแพร่ผลงานทางวิชาการ ของท่านผู้บริหาร ผู้ทรงคุณวุฒิ คณาจารย์ของมหาวิทยาลัย ตลอดถึงเจ้าหน้าที่ทุกรูป/คน และมหาวิทยาลัยได้จัดพิมพ์หนังสือในงานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๓ จำนวน ๓ เล่ม คือ (๑) สารนิพนธ์ (๒) สูจิบัตร และประกาศเกียรติคุณ อีกทั้งมีวารสารมหาจุฬาวิชาการ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓ กันยายน –ธันวาคม ๒๕๖๓ ร่วมเผยแพร่ทางระบบออนไลน์ เว็บไซต์ของมหาวิทยาลัย it.muc.ac.th อีกด้วย

หนังสือสารนิพนธ์ เล่มนี้ มีเนื้อหาแบ่งเป็น ๓ ภาค คือ (๑) ภาคภาษาไทย จำนวน ๒๔ บทความ ในขอบข่ายเนื้อหาพระพุทธศาสนา ปรัชญา พระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ใน ๒ บทความท้าย มีส่วนกล่าวถึงการปฏิบัติงานของนิสิตปฏิบัติศาสนกิจกับจิตอาสาพัฒนาช่วยสังคม คือโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา และยังกล่าวถึงการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจสู่การสร้างสังคมสุขภาวะ (๒) ภาคภาษาอังกฤษ จำนวน ๑ บทความ รวมบทความทั้งสิ้น ๒๕ บทความซึ่งเนื้อหาทั้ง ๒ ภาคดังกล่าวนั้นเป็นบทความทางวิชาการและบทความวิจัย ของท่านผู้บริหาร ราชบัณฑิต ผู้ทรงคุณวุฒิ คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย (๓) ภาคผนวก กล่าวถึงคณะกรรมการฝ่ายจัดสัมมนาทางวิชาการ คณะกรรมการฝ่ายจัดทำสูจิบัตรและสารนิพนธ์ และรายนามผู้อุปถัมภ์ นอกจากนี้ ในส่วนหน้ายังได้เสนอบทพระธรรมเทศนา จำนวน ๑ กัณฑ์ เรื่อง “จิตอาสากับการพัฒนาที่ยั่งยืน” ของพระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. ไว้ด้วย

ในนามของคณะกรรมการฝ่ายจัดทำสูจิบัตรและสารนิพนธ์ ท่านผู้บริหาร ผู้ทรงคุณวุฒิ คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย ต้องขอขอบคุณและขออนุโมทนาต่อทุกท่านที่ได้อุทิศกำลังกายและกำลังสติปัญญาร่วมกันทำจัดหนังสือดังกล่าวให้สำเร็จลงด้วยความเรียบร้อยเป็นอย่างดี

(พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.)
รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
ประธานคณะกรรมการฝ่ายจัดสัมมนาทางวิชาการ
ประธานคณะกรรมการฝ่ายจัดทำสูจิบัตรและสารนิพนธ์

00. .indd 5 26/11/2563 13:54:58

บทบรรณาธิการ

หนังสือสารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต ในงานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๓ ได้รวบรวมบทความวิชาการและบทความวิจัยของท่านผู้บริหารราชบัณฑิต ผู้ทรงคุณวุฒิ คณาจารย์ เจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อใช้ประกอบการสัมมนาทางวิชาการ ของท่านผู้บริหาร ผู้ทรงคุณวุฒิ คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภายในเล่มสารนิพนธ์เล่มนี้ มี ๒๕ บทความ มีเนื้อหาเชิงบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่สอดคล้องกับชีวิตในยุคปัจจุบัน ซึ่งรายละเอียดบทความต่าง ๆ คณะกรรมการฝ่ายจัดทำสูจิบัตรและสารนิพนธ์ กล่าวถึงเนื้อหาของแต่ละบทความโดยสรุป มีเนื้อหาดังนี้

ภาคภาษาไทย

พระพุทธศาสนาและปรัชญา

พระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์

จำนวน ๒๔ บทความ

ในภาคภาษาไทย กล่าวถึงเนื้อหาในขอบข่ายเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและปรัชญาและพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ จำนวน ๒๔ บทความ คือ

บทความที่ ๑ **“พุทธบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม”** โดย พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึง “พุทธธรรม” เป็นหลักการสูงส่ง มีเนื้อหาละเอียดลึกซึ้ง ไม่ใช่เรื่องที่จะนำมากล่าวถึงเป็นที่เข้าใจได้ง่ายในสังคมทั่วไป เมื่อเนื้อหาพุทธธรรมมีความละเอียดลึกซึ้ง การที่จะนำมาประยุกต์ใช้ก็ต้องอาศัยความเข้าใจลึกซึ้งเช่นเดียวกัน และการที่จะนำมาบูรณาการเพื่อการใด ๆ ก็ตามก็ยิ่งต้องอาศัยความเข้าใจมากขึ้นเป็นเท่าตัว คำว่า “พุทธบูรณาการ” จึงเป็นคำใหญ่ที่ใคร ๆ ให้ความสนใจ แท้จริงแล้วไม่ใช่เพียงเป็นคำใหญ่ แต่มีนัยที่ลึกซึ้งและมีหลายนัยการบูรณาการคือเติมเต็มให้แก่กันและกัน นั่นก็คือการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นฐานในการทำให้วิทยาการใหม่ ๆ ทั้งหลายมีโอกาสได้แสดงฐานะและบทบาทมากยิ่งขึ้น นั่นคือผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในวิชาการยุคใหม่ได้หันมาศึกษาปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พัฒนาตัวเองให้มีความเข้มแข็งสามารถยืนหยัดอยู่ได้ในท่ามกลางโลกธรรมที่แปรเปลี่ยนไปในทางดีและไม่ดีตลอดเวลา ความเป็นคนเข้มแข็งนี้ จะเป็นโอกาสให้ได้ใช้วิชาความรู้ในการปฏิบัติหน้าที่การงานได้อย่างมีประสิทธิภาพตลอดเวลาดังนั้น การบูรณาการที่ถูกต้องจึงไม่ใช่การบูรณาการตัวเนื้อหาวิชา แต่เป็นการรับเนื้อหาวิชาศาสตร์สมัยใหม่เข้ามาในตัวคนแล้วเอาหลักปริยัติสัทธรรม

ปฏิปัตติสัทธรรมทางพระพุทธศาสนามาพัฒนาตัวคน เพื่อให้โลกทัศน์เชิงบูรณาการในการดำรงชีวิตของตนเอง

บทความที่ ๒ **"เจดีย์ : มรดกวัฒนธรรมล้ำค่าทางพระพุทธศาสนา"** โดย พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึงคำว่า "เจดีย์" นี้ ในยุคดั้งเดิมไม่ได้หมายถึงเฉพาะสิ่งก่อสร้างที่มีรูปร่างเป็นเจดีย์ที่เรียกกันในประเทศไทยปัจจุบัน แต่คำว่า "เจดีย์" มีความหมายกว้าง โดยสรุปหมายถึงสิ่งที่ควรสักการบูชา ควรแก่การเคารพนับถือบูชา เช่น ของใช้ประจำตัว พระธรรมคำสั่งสอน สิ่งก่อสร้างที่เรียกว่า "เจดีย์" ในเมืองไทยปัจจุบัน ในสมัยพุทธกาลเรียกว่า "สถูป" หมายถึงสิ่งก่อสร้างซึ่งก่อไว้สำหรับบรรจุของควรบูชา เช่น กระดูกของบุคคลที่น่านับถือเป็นต้น ซึ่งก็เป็นหนึ่งในเจดีย์ ๔ ประเภท เรียกว่า "ธาตุเจดีย์" "เจดีย์" นี้ในประเทศไทย เรียกชื่อต่าง ๆ เช่น พระธาตุ, พระบรมธาตุ, เจดีย์, พระปรางค์ สถูปหรือเจดีย์นั้น ในพระพุทธศาสนา ถ้าจะให้ถูกต้องจริง ๆ ต้องเรียกว่า "พระสถูป" ต้องใช้คำว่า "พระ" นำหน้าด้วย เพราะเป็นของสูง เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุด เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุพระบรมธาตุหรือพระธาตุ ดังนั้น เจดีย์เป็นศาสนสถานที่นำไปสู่ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นสถานที่กราบไหว้บูชาประคับประคองศรัทธาสร้างสัมมาทิฏฐิระดับโลกิยะให้มั่นคงในพระรัตนตรัย น้อมนำชีวิตให้ใฝ่ในคุณความดี เป็นบันไดขั้นแรกที่จะก้าวไปสู่ความดีระดับสูงขึ้นไป

บทความที่ ๓ **"ทำไมข้าพเจ้าจึงรักมหาจุฬาฯ มาก"** โดย ศ.พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต กล่าวสรุปไว้ว่ามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยแห่งเดียวในประเทศไทยที่มีสถาบันการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยทั้งในยุโรปและเอเชียขอเป็น "สถาบันสมทบ" โดยการนำเอาหลักสูตรของมหาจุฬาฯ ไปบังคับใช้ นี่คือสิ่งที่ข้าพเจ้าภาคภูมิใจในชีวิต ในฐานะเป็นศิษย์เก่ามหาจุฬาฯ ที่แม้มหาวิทยาลัยอื่น ๆ ในประเทศไทยก็ทำไม่ได้ ทั้งนี้เพราะเรามีศิษย์ มจร.ทั้งเก่าและใหม่ ล้วนมีส่วนสำคัญที่ทำให้มหาจุฬาฯ มีเกียรติมีชื่อเสียงไปทั่วโลก แม้แต่องค์การสหประชาชาติยังมอบให้มหาจุฬาฯ เป็นประธานในการจัดงาน "วิสาขบูชาโลก" อยู่ตลอดมาจนถึงทุกวันนี้ และในปัจจุบันมหาจุฬาฯ ก็ยังมีนักศึกษานานาชาติจากประเทศต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์มาสมัครเรียนในระดับปริญญาตรี-เอก ในปัจจุบัน

บทความที่ ๔ **"แนะนำพจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย"** โดย ศ.พิเศษอดิศักดิ์ ทองบุญ ราชบัณฑิต กล่าวถึงหลักการจัดทำพจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ๔ ข้อ คือ (๑) พจนานุกรมนี้เป็นพจนานุกรมเฉพาะทาง คือ พจนานุกรมที่บรรจุศัพท์ในพระไตรปิฎกเป็นสำคัญ เช่นเดียวกับพจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ร่วมสมัย ของสำนักงานราชบัณฑิตยสภา ที่ประธานบรรณาธิการ นำมาเสนอให้ที่ประชุมพิจารณา เพื่อใช้เป็นตัวอย่างในการ

นิยามศัพท์และอธิบายศัพท์ พจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทยเก็บศัพท์มาจากพระไตรปิฎกภาษาไทยที่แปลมาจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี จึงต้องนิยามความหมายและอธิบายขยายความให้เข้าใจตรงตามความหมายในภาษาบาลีเช่นเดียวกัน (๒) นำศัพท์พระไตรปิฎกภาษาไทยที่ยกร่างบทนิยาม พร้อมข้อมูลที่คณะบรรณาธิการโครงการวิจัย มีมติรับรองแล้ว มาจัดเรียงลำดับตามตัวอักษร และมอบหมายกันตรวจสอบข้อมูลตามที่มาของศัพท์แต่ละศัพท์ เพื่อให้เข้าใจความหมายและเรื่องราวที่เกี่ยวข้องของศัพท์นั้น ๆ อย่างชัดเจนแล้วปรับปรุงบทนิยามให้เป็นไปตามรูปแบบการนิยามศัพท์พจนานุกรม (๓) รูปแบบการนิยามศัพท์ควรพิจารณาให้เหมาะสมกับประเภทของศัพท์ เช่น ประเภทพระสูตร ชาดก วัตถุ (เรื่อง) อปทาน (อัตชีวประวัติในอดีต) ชื่อบุคคล สถานที่ สิ่งของ ชื่อหมวดธรรม หลักธรรม หรือ ข้อธรรม ในกรณีที่มีศัพท์ที่พ้องหรือซ้ำกัน เช่น คำ **กกุธะ** หลายคำ **กบิล** หลายคำ หรือ **กกุธะ** กับ **กกุธสูตร กบิล** กับ **กบิลพัสดุ์** ต้องตรวจสอบให้ตลอดว่ามีความเกี่ยวข้องกันหรือไม่ ถ้าเกี่ยวข้องกัน ต้องนิยามและอธิบายให้เชื่อมโยงกัน (๔) เนื่องจากเป็นพจนานุกรมพระไตรปิฎก การนิยามศัพท์แต่ละศัพท์ต้องให้ถูกต้องตามความหมายที่ใช้ในบริบทต่าง ๆ ของพระไตรปิฎก และต้องยกตัวอย่างที่ใช้ในบริบทนั้น ๆ มาประกอบคำอธิบายด้วย เช่น คำว่า **กรรม** มีบทนิยามว่า ๑. การกระทำ ๒. หน้าที่, การงาน,อาชีพ ๓. พิธีกรรม, ศาสนพิธี ๔. กฎแห่งกรรม พร้อมยกตัวอย่าง เช่น **กกจูปมสูตร:** พระสูตรว่าด้วยอุปมาด้วยเลื่อยพระสูตรนี้มีเนื้อหาสำคัญว่า มีภิกษุรูปหนึ่งกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า พระโมลิยผัคคุนะคลุกคลีด้วยภิกษุณีเกินเวลา เมื่อมีผู้ตักเตือน กลับโกรธและก่อการทะเลาะวิวาท พระพุทธองค์ทรงเรียกมาตรัสถาม พระโมลิยผัคคุนะกราบทูลว่า เป็นความจริงพระพุทธเจ้าทรงตำหนิพระโมลิยผัคคุนะและประทานโอวาทแก่ภิกษุทั้งหลายว่า กุลบุตรผู้บวชด้วยศรัทธา ควรฝึก อบรมให้มีจิตหนักแน่น มั่นคง ไม่โกรธ ทรงนำเรื่องต่าง ๆ ๘ เรื่อง มาบรรยายเชิงอุปมาโวหารให้ฟัง เรื่องที่ ๘ คือ อุปมาด้วยเลื่อย ซึ่งมีใจความว่า ผู้มีจิตหนักแน่นมั่นคง ไม่โกรธนั้น แม้ถูกพวกโจรใจร้ายจับมัดแล้วใช้เลื่อยที่มีที่จับ ๒ ทาง เลื่อยอวัยวะน้อยใหญ่ไปมาอย่างทารุณก็ไม่โกรธกลับมีเมตตาต่อโจร พวกนั้น และทรงแนะนำให้ภิกษุทั้งหลายนำพระโอวาทที่อุปมาด้วยเลื่อยนี้ไปใช้ทุกครั้งที่เหตุการณ์ทำนองนี้เกิดขึ้นกับตนแล้วมีอ้างอิงไว้ท้าย แล้วสรุปตอนท้ายอีกว่า งานจัดทำต้นฉบับพจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทยมีศัพท์จำนวนมาก เป็นงานที่ต้องใช้เวลาหลายปี และต้องมีผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา ทั้งภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ ต้องมีผู้มีใจรักงานนี้และสนับสนุนส่งเสริมโดยนำไปอ่านและแนะนำข้อบกพร่องที่พบเพื่อปรับปรุงต่อไป การจัดทำต้นฉบับพจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทยจึงจะสำเร็จด้วยดีตามโครงการ

บทความที่ ๕ **"การบริหารโรงเรียน"** โดย พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ กล่าวถึงการบริหารเป็นกระบวนการทำงานกับคนและโดยคน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรหรือ

การดำเนินการตามลำดับขั้นตอน เพื่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุด โดยจะดำเนินการตามคำสั่งของผู้บริหารสูงสุดขององค์กร ซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่บริหารเพื่อเกิดการคล่องตัวในองค์กร การบริหารโรงเรียนเป็นกระบวนการบริหารการศึกษาของโรงเรียนหรือโรงเรียนที่ผู้บริหารดำเนินกิจกรรมหรือใช้กระบวนการต่าง ๆ โดยความร่วมมือของผู้บริหาร และที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาขอบข่ายการบริหารงานโรงเรียนเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้บริหารโรงเรียนต้องทำความเข้าใจทั้ง ๔ กลุ่มงาน แล้วนำมาสู่กระบวนการของการบริหารโรงเรียนตามเจตนารมณ์ของกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดไว้ ๔ ด้าน ได้แก่ด้านวิชาการด้านงบประมาณด้านการบริหารงานบุคคล และด้านบริหารงานทั่วไป

บทความที่ ๖ **“พุทธบูรณาการภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในยุคชีวิตวิถีใหม่”** โดย พระราชสุตาภรณ์, รศ.ดร. คณบดีคณะครุศาสตร์ กล่าวถึงแนวคิดด้านจิตวิทยาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงกับหลักพรหมวิหาร ๔ พร้อมหาแนวทางความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในยุคชีวิตวิถีใหม่ที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงมี ๔ องค์ประกอบ คือ การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ (Idealized Influence) การสร้างแรงบันดาลใจ (Inspirational motivation) การกระตุ้นทางปัญญา (Intellectual stimulation) และการคำนึงถึงปัจเจกบุคคล (Individualized consideration) โดยทุกองค์ประกอบมีคุณลักษณะที่มีพัฒนาการ เอื้อประสานสัมพันธ์กันและกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล สอดคล้องกับ หลักพรหมวิหาร ๔ ที่มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างเป็นกระบวนการทำให้เกิดวิวัฒนาการของพฤติกรรมความเป็นผู้นำใน ๔ ระดับ ได้แก่ ความมีเมตตาคือการแสดงความปรารถนาดีต่อผู้ตามอย่างไม่มีเงื่อนไข ความกรุณาคือการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนอย่างเต็มกำลัง ความมีมุทิตาคือการแสดงความยินดีอย่างจริงใจเมื่อผู้ตามประสบความสำเร็จ และการรู้จักอุเบกขาคือวางเฉยอย่างเหมาะสมด้วยปัญญาเมื่อให้ความช่วยเหลือส่งเสริมอย่างเต็มที่แล้วจะช่วยสร้างพฤติกรรมการนำได้อย่างมีประสิทธิภาพเต็มที่ โดยผู้เกี่ยวข้องจะต้องเกิดการรู้คิด เข้าใจ มีสติสัมปชัญญะในการบริหารจัดการกับทุกสภาวการณ์ที่เกิดขึ้นกับบุคลากรในทุกขั้นตอน เพื่อสร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้นทางปัญญา และส่งอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ บนพื้นฐานของการให้คุณค่าในความเป็นปัจเจกชน ด้วยความถูกต้องอย่างเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ สามารถผลักดันให้บุคลากรทำงานด้วยสติปัญญา เกิดการเรียนรู้พัฒนาทักษะด้วยความทุ่มเทให้กับองค์การหรือหน่วยงานในยุคชีวิตวิถีใหม่ได้อย่างดี ส่งผลให้บรรลุตามเป้าหมายได้อย่างสมบูรณ์และสร้างสรรค์ต่อไป

บทความที่ ๗ **“พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม”** โดย พระครูปริยัติกิตติธำรง, รศ.ดร. คณบดีคณะสังคมศาสตร์ กล่าวถึงพระพุทธศาสนา (Buddhism) เป็นศาสนาที่สำคัญของโลก ที่มีหลักคำสอนสำคัญอย่างยิ่งต่อชาวโลก โดยโลกของสังคมในปัจจุบัน ซึ่งเป็นศาสนาที่มีหลักคำสั่งสอนที่มีเหตุมีผลอันเป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีคนยอมรับนับถือกันทั่วโลกอีกศาสนาหนึ่ง

ซึ่งส่งเสริมและสนับสนุนให้คนในสังคมมีเหตุมีผล มีเมตตา กรุณา มีความเอื้ออาทรต่อกันและกัน อันเปรียบเสมือนญาติกัน พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ หรือเป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงมุ่งเน้นที่การปฏิบัติเป็นสำคัญ แล้วสรุปความไว้ว่า การพัฒนาสังคมไทย ต้องพัฒนาคนควบคู่ด้วยไม่ใช่พัฒนาแต่เศรษฐกิจอย่างเดียว เพื่อให้คนมีความเข้มแข็งทั้งร่างกาย จิตใจ และปัญญา โดยการประพฤติปฏิบัติอยู่ในหลักศีลธรรมอันดีงาม ดำรงชีวิตอยู่บนรากฐานแห่งสัจจะหรือความจริง ไม่หลงงมงาย มีความพอเพียง รู้จักช่วยเหลือตนเอง ให้สามารถพึ่งตนเองได้ และดำรงชีวิตอย่างมีความสุข หลักธรรมที่นำมาใช้ในการพัฒนาสังคมนั้นได้แก่ หลักธรรมคือ ความเพียรหรือความพยายาม หลักไตรสิกขาคือ การพัฒนาพฤติกรรมจิตใจ และปัญญาให้ดียิ่งขึ้น หลักอัปปมาทะ คือการไม่รอเวลาและไม่ประมาท และหลักอิสรภาพแห่งการพึ่งตนได้ คือการพึ่งตนเองและเป็นอิสระ และกล่าวได้ว่า ชาติไทยได้มีความเจริญมั่นคง ดำรงเอกราชอธิปไตยสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่โบราณกาล จวบจนกาลปัจจุบัน ก็ด้วยคนไทยทั้งชาติยึดมั่นอยู่ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความเคารพบูชาพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ พระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อชีวิตของชาวไทย โดยมีส่วนเสริมสร้างอุปนิสัยของคนในชาติให้รักความสงบ มีความเสียสละ แกล้วกล้า อาจหาญ รอบรู้ฐานะ อฐานะ มีความรักและยึดมั่นอยู่ในสามัคคีธรรมตลอดมาตราบเท่าทุกวันนี้ และตลอดไป ชั่วกาลนาน

บทความที่ ๘ **“สถานะชาติกำเนิดของพระสิทธัตถะ”** โดย รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึงชีวิตของพระสิทธัตถะ (พระพุทธเจ้า) เป็นส่วนหนึ่งของคำสอนพระองค์ การเรียนรู้คำสอนจึงควรทราบความเป็นมาหรือภูมิหลังของพระองค์ แม้คนฮินดูพยายามเสนอว่าพระองค์เป็นฮินดู พุทธศาสนาเป็นสาขาของศาสนาฮินดู แต่ชาวพุทธชี้แจงว่าความเข้าใจเช่นนั้นไม่มีสาระอะไรอินเดียโบราณเป็นที่อยู่ของชนพื้นเมืองดั้งเดิมหลายชาติพันธุ์ทั้งอารยันและไม่ใช่อารยัน ประวัติศาสตร์ชี้ว่า พระสิทธัตถะไม่ได้เกิดในวัฒนธรรมพระเวท ไม่มีหลักฐานว่าพระเวทมีอิทธิพลต่อศากยะ (รวมทั้ง โกลิยะ, มัลละ, ลิจฉวี) ในทางตรงข้าม แนวคิดของผู้สันโดษ (บรรพชิต, สมณะ) มีอิทธิพลต่อกลุ่มที่ไม่ใช่อารยันและก่อนอารยัน พระสิทธัตถะเกิดในวัฒนธรรมสมณะซึ่งเก่ากว่าวัฒนธรรมพราหมณ์และอารยัน ได้รับการศึกษาโดยผู้รู้ (มุนี, พุทธะ) ที่สืบมาก่อนประวัติศาสตร์ พระองค์ไม่ใช่อารยัน แต่ได้ตั้งสังคมอารยัน(อริยะ) อันมีรูปแบบใหม่ในอินเดีย ในความหมายเฉพาะของพระพุทธศาสนา

บทความที่ ๙ **“พุทธวิธีการสอนของครูพระสอนศีลธรรมแบบบูรณาการ”** โดย รศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง และ ดร.พัลลภ หารุคำ จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ กล่าวถึงพระพุทธศาสนาเป็นระบบจริยธรรมที่ต่อติดกับพื้นฐานเดิมของสังคมไทย

แม้ว่าปัจจุบันจะอยู่ในระดับพื้นผิวจนมองเห็นว่าผู้คนห่างเหินจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแต่ระบบจริยธรรมศีลธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาก็ยังสืบต่ออยู่อย่างแน่นหนาในรากฐานของวัฒนธรรมของไทยการสอนจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นการปฏิบัติที่สอดคล้องกลมกลืนกับรากฐานทางวัฒนธรรมเป็นการรู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วให้เป็นประโยชน์ ซึ่งพร้อมจะทำงานได้ง่ายฉับไวและเบาแรงกว่าการกระทำด้วยวิธีการอื่นจึงไม่มีเหตุผลใดจะปฏิเสธการสอนพระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์ทางจริยธรรม ซึ่งสรุปไว้ตอนท้ายว่า การบริหารจัดการและการขับเคลื่อนงานของครูพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดอบรมวิธีการสอนและเทคนิคใหม่ ๆ ให้กับพระสอนศีลธรรม เพื่อนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ของหลักสูตรจัดอบรมพระสอนศีลธรรมในด้านการผลิต และพัฒนาสื่อการสอนและการใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีให้มีความหลากหลายสมกับวัยของผู้เรียน ได้ศึกษาสรุปปัญหาของการขับเคลื่อนงานของครูพระสอนศีลธรรม เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนต่าง ๆ อีกทั้งพระสอนศีลธรรมควรมีการทบทวนบทเรียนที่ได้สอนมาแล้วก่อนเข้าสู่เนื้อหาในปัจจุบัน ควรเพิ่มจำนวนพระสอนศีลธรรมให้คลอบคลุมทั่วทุกโรงเรียนควรสร้างบรรยากาศ เช่น สอนธรรมศึกษาในห้องจริยธรรม และนอกสถานที่บริเวณวัดที่ใกล้กับโรงเรียน ส่วนสิ่งสนับสนุนทางการศึกษาหน่วยงานต้นสังกัดของพระสอนศีลธรรมและโรงเรียนควรมีการสอบถามสำรวจความต้องการจากพระสอนศีลธรรม พร้อมให้การสนับสนุน ควรมีกิจกรรมพัฒนาพระสอนศีลธรรมด้านทักษะในการจัดการเรียนการสอน พร้อมทั้งการวัดผลและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพซึ่งจะสอดคล้องกับระบบการเรียนรู้และเทคโนโลยีสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เข้าถึงได้สำหรับทุกคน

บทความที่ ๑๐ **“วิถีสังคมกับประเพณีของชาวพุทธ”** โดย รศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่ กล่าวถึงวิถีสังคมว่าหมายถึงทางในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทย ที่สืบสานวัฒนธรรมไทยเข้าไปในวิถีชีวิตอย่างกลมกลืน การสืบทอดและอนุรักษ์สิ่งที่ปฏิบัติกันมาจนเป็นวิถีชีวิต สังคมในยุคโลกาวิวัตน์จนถึงทศวรรษที่ ๒๑ หากหลายคนยังเข้าใจผิดถึงความเป็นวิถีชีวิตประเพณี วัฒนธรรมทางสังคม ว่าเป็นเพียง การแต่งกาย คำพูด การไหว้ หรือการกราบเพียงเท่านั้นแต่วิถีชีวิตไทยได้นำเอาสิ่งทั้งหลาย เหล่านั้นมาผสมกลมกลืนความเป็นไทยอย่างเป็นเนื้อเดียวกัน เข้าไปในชีวิต รวมทั้งกระบวนการขัดเกลาทางสังคม สืบสานประเพณีและอนุรักษ์ของดี ๆ ไว้ และพร้อมที่จะแสดงความเป็นไทยออกมาทุกอิริยาบถ พร้อมยกตัวอย่าง เช่น พิธีกรรมทำบุญปอยข้าวสังฆ์ แล้วสรุปไว้ว่า พิธีกรรมทำบุญปอยข้าวสังฆ์เป็นพิธีหนึ่งที่ทำท้องถิ่นมีเอกลักษณ์ของตนเองและยังรักษาคำสอนที่ดีงามของบรรพบุรุษของพระพุทธศาสนาไว้ได้ระดับหนึ่ง หรือ หากเป็นศาสนาอื่น ๆ ก็เป็นการแบ่งปันส่วนการกุศลหรือคุณงามความดีของตนให้แก่ผู้อื่นสนใจในการปฏิบัติประเพณี

วิถีสังคมของชาวพุทธเป็นข้อปฏิบัติที่ชาวพุทธสืบทอดกันมาโดยไม่จำเป็นต้องเป็นลายลักษณ์อักษร เพราะเป็นแนวที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบก่อให้คุณค่าต่อสังคมถึงปัจจุบัน

บทความที่ ๑๑ **"คุณค่าความสัมพันธ์ในเชิงพหุลักษณ์ของประเพณีสืบชะตาในล้านนา"** โดย รศ.พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่กล่าวถึง คุณค่าความสัมพันธ์ในเชิงพหุลักษณ์ของประเพณีสืบชะตาในล้านนา โดยเฉพาะล้านนาตอนบนประกอบด้วยชุมชนคนพื้นเมืองที่หลากหลายของผู้คนและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ สิ่งที่เป็นตัวเชื่อมสำคัญของล้านนาถิ่นเหนือ คือ ความเข้มแข็งในจารีตประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นที่ถือปฏิบัติมาจากบรรพบุรุษส่งต่อรุ่นสู่รุ่น พิธีสืบชะตายังสื่อถึงการแสดงออกของวิถีคนในชุมชน แสดงถึงภูมิปัญญาชาวบ้านที่แฝงด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและวิธีคิดของคนในชุมชนให้มีความพร้อมเพรียงสามัคคีกันในชุมชน และพิธีสืบชะตาเป็นการสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มให้เกิดมวลความสุขทางกายทางใจและเกิดความภาคภูมิใจในถิ่นกำเนิดและการถ่ายทอดต่อไปยังรุ่นลูกหลาน โดยมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่าง บ้าน วัด บุคคล ครอบครัว เครือญาติ ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐเข้ากับความเชื่อและพิธีกรรมได้อย่างเหมาะสมลงตัว รวมถึงสร้างชุมชนให้มีความรักสามัคคีเข้มแข็งมีความกตัญญูเคารพต่อ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ครู อาจารย์ และสิ่งศักดิ์ทั้งหลาย นอกจากนั้นยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเชื่อมโยงกับการการอนุรักษ์วัฒนธรรมโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางและมีความสัมพันธ์กันกับพหุลักษณ์ทางสังคมในเชิงพระพุทธศาสนาและบริบทสังคมโดยรวมของล้านนาได้อย่างเหมาะสม

บทความที่ ๑๒ **"การบริหารการศึกษาไทยในอนาคต"** โดย รศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย และพระสุรชัย สุรชโย, ดร. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึงการบริหารการศึกษาไทยในอนาคตเป็นกระบวนการบริหารตน บริหารคน บริหารงานเพื่อพัฒนาการศึกษาให้แก่ผู้เรียนโดยอาศัยผู้บริหารต้องมีความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา จุดมุ่งหมายและองค์ประกอบของการศึกษา และ กระบวนการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนาคนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ตามหลักไตรสิกขา คือ พัฒนาด้านพฤติกรรมทางกาย วาจา และการใช้อินทรีย์ การพัฒนาด้านจิตใจพฤติกรรมแห่งจิตใจให้เกิดสุขภาพที่ดี การพัฒนาด้านสติปัญญา เป็นการฝึกฝนพัฒนาความรู้ สติปัญญาระดับตัวบุคคลเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสงบสุข

บทความที่ ๑๓ **"กระบวนการพัฒนาตนเอง"** โดย รศ.ดร.อินถา ศิริวรรณ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึงกระบวนพัฒนาตนเอง เป็นกระบวนการในการศึกษาหาความรู้ และการรับรู้ ตามศักยภาพ และ ตามลักษณะเฉพาะตน ของผู้เรียนแต่ละบุคคล ในการศึกษาค้นหาความรู้ด้วยตนเอง การมีทักษะในการทำงาน ร่วมกับผู้อื่น การวางแผนการเรียน วิธีการเรียน และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตัวเอง ให้มีความก้าวหน้าอยู่เสมอ

00. .indd 12 26/11/2563 13:54:59

บทความที่ ๑๔ **"ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารในยุคชีวิตวิถีใหม่"** โดย รศ.ดร.สิน งามประโคน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาจากแนวคิดของหลักภาวะผู้นำกับหลักพุทธธรรมพบว่า แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาได้แก่ ภาวะผู้นำต้องพัฒนาตน มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ภาวะผู้นำตามสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงยุคชีวิตวิถีใหม่ (new normal in situations) ภาวะผู้นำสามารถนำนวัตกรรม และเทคโนโลยี มาใช้ได้ดี แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาโดยบูรณาการกับหลักพุทธธรรม พบว่า การสร้างภาวะผู้นำต้องมีคุณลักษณะ มีปัญญามองการณ์ไกล ปรับเปลี่ยนการจัดการเรียนการสอนในระบบออนไลน์ มีมนุษยสัมพันธ์ดีมีคุณลักษณะภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร ๔ คือ (๑) เมตตา ผู้บริหารควรให้ความยุติธรรมเท่าเทียมกันในการทำงานช่วยเหลือด้านกำลังทรัพย์ ใช้งานให้ถูกกับบุคคลที่มีความสามารถกับงาน (๒) กรุณา ผู้บริหารควรให้การช่วยเหลือตอบแทนด้วยความบริสุทธิ์ใจและยุติธรรมเสมอเท่าเทียมกันผู้บริหารต้องรับทราบปัญหาของบุคลากรในสถานศึกษา เพื่อให้ความช่วยเหลือ ตามความเหมาะสม (๓) มุทิตา ผู้บริหารควรพลอยยินดีเมื่อบุคลากรได้ตำแหน่งใหม่ หรือ ทำหน้าที่ใหม่ให้เสมอเท่าเทียมกัน ในการปฏิบัติหน้าที่ (๔) อุเบกขา ผู้บริหารต้องมีใจเป็นกลางในการทำงานหน้าที่ มอบหมายงานให้กับบุคคลที่มีความรู้และความสามารถกับงาน ไม่ใช้บุคคลที่ไม่ถูกกับงาน เลือกบุคคลที่ถนัด กับงานเท่าเทียมกัน

บทความที่ ๑๕ **"พุทธจริยศาสตร์กับอัตวินิบาตกรรม"** โดย พระมหาสุภวิชญ์ ปภสฺสโร (วิราม), รศ. วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึงพุทธจริยศาสตร์มองมนุษย์ว่าโดยธรรมชาติมนุษย์มีสิทธิ์ในชีวิตของตนเองมีความสามารถที่จะใช้สิทธิที่มีได้อย่างเสรีไม่ว่าจะเป็นสิทธิที่สมมติกันขึ้นหรือสิทธิในความเป็นมนุษย์พุทธปรัชญาให้เหตุผลว่ามนุษย์ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นมาโดยพระเจ้าการดำเนินชีวิตของมนุษย์ไม่ได้ถูกบังคับโดยพระเจ้าหรืออำนาจภายนอกอย่างอื่นมนุษย์สามารถเลือกดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเองเพราะในตัวมนุษย์นั้นมีธาตุแห่งการริเริ่มอยู่ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับอัตวินิบาตกรรมพุทธจริยศาสตร์มองว่าบางกรณีอัตวินิบาตกรรมเป็นการตายที่เป็นอกาลมรณะหมายถึงการตายที่ผิดปกติคือตายก่อนกำหนดแต่ก็มีบางกรณีที่อัตวินิบาตกรรมเป็นการตายที่ถึงเวลาตายหมายความว่า อัตวินิบาตกรรมครั้งนั้นเป็นการตายที่ถือว่าถึงกำหนดของการตายเพราะ ถ้ายังไม่ถึงกำหนดการตายแล้ว ย่อมจะตายไม่ได้ อัตวินิบาตกรรมที่ปรากฏให้เห็นทั้งการทำอัตวินิบาตกรรมของพระอริยะ และปุถุชนธรรมดาดังกล่าวแล้วเป็นสิ่งที่ได้รับการติเตียนจากพระพุทธองค์ว่าไม่สมควรกระทำอย่างยิ่งแต่บางกรณีพระองค์ก็ไม่ทรงติเตียน แล้วสรุปตอนท้ายไว้ว่า แนวทางการแก้ไขหรือทางออกของปัญหาที่เกิดจากสภาพทางจิตใจอันเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการทำอัตวินิบาตกรรมที่พุทธจริยศาสตร์ได้เสนอไว้ ได้แก่ (๑) การใช้โยนิโสมนสิการ (๒) การใช้สมาธิบำบัด (๓) การคบหากัลยาณมิตร

บทความที่ ๑๖ **"พระพุทธศาสนาสมัยใหม่ : มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่น"** โดย ผศ.ดร. สานุ มหัทธนาดุล วิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ กล่าวถึงการศึกษาพระพุทธศาสนาสมัยใหม่ในประเทศญี่ปุ่นโดยมุ่งให้ความสำคัญกับการศึกษาในมหาวิทยาลัยเชิงพุทธอันเป็นสถานที่ที่มีบทบาทสำคัญในการให้การศึกษาระดับอุดมศึกษาแก่พระภิกษุและฆราวาส หลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้ขีดเส้นใต้หลักการในการก่อตั้งสถานศึกษาเชิงพุทธและสร้างสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติ อีกหนึ่งบทบาทคือการเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของคนญี่ปุ่น ในปัจจุบันประเทศญี่ปุ่นมีมหาวิทยาลัยพุทธศาสนามากถึง ๑๐ แห่งโดยก่อตั้งขึ้นเพื่อรองรับการดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนานิกายต่าง ๆ ในญี่ปุ่นซึ่งแบ่งเป็น (๑) เท็นได (Tendai) (๒) ชิงงง (Shingon), (๓) โจโด (Jōdo), (๔) เซ็น (Zen), (๕) นิชิเร็ง (Nichiren) และ (๖) นารา (Nara) มหาวิทยาลัยพุทธศาสนาเหล่านี้สะท้อนการก่อตัวของระบบการศึกษาพระพุทธศาสนาสมัยใหม่เริ่มตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และในตอนท้ายผู้เขียนได้วิเคราะห์วิกฤตและความท้าทายของมหาวิทยาลัยพุทธในญี่ปุ่นผ่านมุมมองของพระพุทธศาสนาสมัยใหม่อีกด้วย

บทความที่ ๑๗ **"ความเชื่อของชาวพุทธในสังคมไทย"** โดย พระครูใบฎีกาหัสดี กิตตินนฺโท, ผศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา กล่าวถึงศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน จะมีอายุยืนยาวถึง ๕,๐๐๐ ปี และหลังจากกึ่งพุทธกาล คือ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นไป พระพุทธศาสนาจะค่อย ๆ เสื่อมไปโดยลำดับความเสื่อมดังกล่าวขึ้นอยู่กับปัจจัยหลังสองประการ คือ ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การทำลายล้างโดยบุคคลต่างศาสนา อาจจะเป็นด้วยศึกสงครามและปัจจัยภายใน คือ "การทำลายโดยชาวพุทธเอง" หลายปีผ่านมามีผู้แต่งกายเลียนแบบสงฆ์ (ลักเพศ) มีพฤติกรรมเป็นข่าวดังพาดหัวหนังสือพิมพ์หลายครั้ง จนญาติโยมที่ศรัทธากล้าแข็งในศาสนา บางท่านถึงกับศรัทธาถอยหันหลังให้วัด ความจริงแล้ว พระพุทธศาสนาไม่เสื่อม แต่บุคคลต่างหากที่เสื่อม แล้วสรุปตอนท้ายว่าการค้นพบความเชื่อที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่จะนำมาปรับใช้ได้ในสังคมไทย คือ ความเชื่อกฎแห่งกรรมเป็นกระบวนการก่อกรรมและการให้ผลของกรรมอย่างเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งกระบวนการก่อกรรมนั้นต้องประกอบด้วยเจตนา ดังนั้นจึงเป็นคำสอนที่สำคัญยิ่งเรื่องหนึ่งใน พระพุทธศาสนาโดยสอนให้มนุษย์เชื่อเรื่องกรรมผลของกรรมทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว โดยมีหัวใจหลัก คือการสร้างความดี ละเว้นความชั่วทั้งปวง และทำจิตใจให้บริสุทธิ์อยู่เสมอ

บทความที่ ๑๘ **"สิ่งที่ทุกคนปรารถนา : กายแข็งแรง ใจเป็นสุข"** โดย ผศ.สันติ เมืองแสง คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึงการเสริมสร้างสุขภาพจึงต้องดูแลรักษาทั้งร่างกายและจิตใจไปพร้อม ๆ กัน เป็นธรรมดาของชีวิตมนุษย์ที่ต้องเผชิญกับความเจ็บป่วย นับเป็นทุกข์อย่างหนึ่งที่สัตว์โลกทุกหมู่เหล่าต้องพบทั้งทางร่างกายและจิตใจแตกต่างกัน การที่จะบังคับ

ไม่ให้ร่างกายเกิดการเจ็บป่วยขึ้นนั้น เป็นสิ่งที่ไม่อาจเป็นไปได้ เพราะธรรมชาติของร่างกายมนุษย์ อวัยวะต่าง ๆ ย่อมต้องเสื่อมลงและมีโรคภัยต่าง ๆ เกิดขึ้น มีปัจจัยหลาย ๆ อย่างที่ทำให้ร่างกายเกิดการเจ็บป่วยอยู่เสมอในทุกช่วงของชีวิต ซึ่งความเจ็บป่วยนี้เป็นหนึ่งในเทวทูตทั้งสี่ ที่ทำให้พระพุทธศาสนาเกิดขึ้น เพื่อช่วยให้สัตว์โลกทุกหมู่เหล่าพ้นจากความทุกข์และพบกับความสุขที่แท้จริง หลักคำสอนและหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนา รวมทั้งพิธีกรรมต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่แฝงไว้ด้วยแนวทางในการรักษาโรคทั้งโรคทางร่างกายและจิตใจ ถึงแม้ว่าโรคภัยไข้เจ็บเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ พระพุทธศาสนาก็ถือว่าการไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐเพราะจะทำให้เราสามารถปฏิบัติธรรมให้ได้รับประโยชน์เต็มที่ตามคำสอนในพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงมุ่งสอนวิธีปฏิบัติที่จะทำให้มีสุขภาพดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ วิธีสำคัญที่พระพุทธศาสนาใช้ป้องกันและรักษาโรค คือ การสวดมนต์และการปฏิบัติกัมมัฏฐาน โดยเฉพาะวิปัสสนากัมมัฏฐาน วิธีเหล่านี้นอกจากจะเป็นประโยชน์แก่สุขภาพแล้วยังนำไปสู่ความสุขสูงสุดทางพระพุทธศาสนาดังนั้น ทัศนะที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาพในมิติมุมมองทางพระพุทธศาสนาถือว่าครอบคลุมทั้งด้านร่างกายและจิตใจ สูงสุดสามารถถอนความทุกข์ที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปจนเข้าถึงสภาพที่ปราศจากอาการป่วยจากโรคทางกายและทางใจได้อย่างแท้จริง

บทความที่ ๑๙ **“ความปรารถนาของมนุษย์ระดับสวรรค์สมบัติ”** โดย ผศ.ดร.วิโรจน์ คุ้มครอง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม กล่าวถึงความปรารถนาของมนุษย์มีอยู่ ๓ ระดับด้วยกันคือ (๑) มนุษย์สมบัติ (๒) สวรรค์สมบัติ (๓) นิพพานสมบัติ แล้วอธิบายความปรารถนา คือความมุ่งหมาย อยากได้ ความต้องการ ความปรารถนาของมนุษย์ระดับสวรรค์สมบัติ การเกิดเป็นเทวดา เรียกว่า โอปปาติกโยนิ เมื่อจะเกิดก็อุบัติขึ้นมาไม่ต้องนอนในครรภ์มารดาเหมือนเช่นมนุษย์หรืออยู่ในฟองไข่ เหมือนสัตว์ดิรัจฉานทั้งหลาย อุบัติเกิดขึ้นมีรูปร่างเป็นทิพย์ ตั้งอยู่ในวัยหนุ่มสาว เป็นเทพบุตร เทพธิดามีความเป็นอยู่สุขสบายในสวรรค์ แยกประเภทออกตามสถานที่อยู่ เป็นเทพชั้นเทวโลกบ้าง พรหมโลกบ้าง โดยแยกเป็นสวรรค์ชั้นกามาวจร ๖ ชั้น มีเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกาเป็นสวรรค์ชั้นแรกของเหล่าเทวดา เป็นต้น นับจากสวรรค์ชั้นที่ ๖ ขึ้นไปอีกไกลมากถึงจะถึงพรหมโลก คือที่อยู่ของพรหม ได้แก่ เทวดาในพรหมโลก ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องด้วยกาม แบ่งเป็น ๒ พวกใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ รูปพรหม จำพวกรูปาวจรมี ๑๖ ชั้น และอรูปพรหม จำพวกอรูปาวจรมี ๔ ชั้น มี พรหมชั้นอากาสานัญจายตนะ เป็นต้น แล้วสรุปไว้ว่าความปรารถนาของมนุษย์เรื่องสวรรค์ในโลกหน้า ซึ่งหมายถึงเทวดาที่จัดอยู่ในโอปปาติกะกำเนิด คือ พอเกิดขึ้นในเทวโลกก็โตเป็นหนุ่ม เป็นสาว มีอัตภาพสมบูรณ์ทันที บุคคลผู้ปรารถนาสวรรค์ในโลกหน้า ควรรักษาศีลเป็นประจำ เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะไปบังเกิดในสวรรค์สมปรารถนาที่ตนตั้งไว้

บทความที่ ๒๐ **"คำถวายข้าวพระพุทธที่ใช้ในปัจจุบัน"** โดย ดร.ชำนาญ เกิดช่อ วิทยาลัยสงฆ์นครน่านเฉลิมพระเกียรติฯ กล่าวถึงคำถวายข้าวพระพุทธที่ใช้ในปัจจุบัน มี ๔ สำนวน สำนวนที่นิยมมากที่สุดคือ อิมำ สูปพฺยญฺชนสมฺปนฺนำ สาลีนำ โอทนำ อุทกำ วรำ พุทฺธสฺส ปูเชมิฯ แปลว่า ข้าพเจ้าขอบูชาข้าวสุกแห่งข้าวสาลีที่เพียบพร้อมด้วยแกงและกับนี้ พร้อมทั้งน้ำอันประเสริฐ แก่พระพุทธเจ้า แต่สำนวนนี้ไม่ถูกต้องตามหลักภาษาและเมื่อแปลออกมาแล้ว มีความหมายไม่ตรงกับเจตนารมณ์ของผู้บูชาที่ต้องการจะบูชาพระพุทธเจ้า มิใช่บูชาข้าวสุก ดังนั้น ผู้เขียนจึงนำเสนอคำถวายข้าวพระพุทธแบบใหม่ให้ถูกต้องทั้งหลักภาษาและเจตนารมณ์ของผู้บูชา ๓ แบบ คือ (๑) อิมำ สูปพฺยญฺชนสมฺปนฺนำ สาลีนำ โอทนำ สอุทกำ วรำ พุทฺธสฺส ททามิฯ แปลว่า ข้าพเจ้าขอถวายข้าวสุกแห่งข้าวสาลีที่เพียบพร้อมด้วยแกงและกับนี้ พร้อมทั้งน้ำอันประเสริฐ แก่พระพุทธเจ้า (๒) อิมินา สูปพฺยญฺชนสมฺปนฺเนน สาลีโนทเนน สอุทเกน วเรน พุทฺธำ ปูเชมิ ฯ แปลว่า ข้าพเจ้าขอบูชาพระพุทธเจ้าด้วยข้าวสุกแห่งข้าวสาลีที่เพียบพร้อมด้วยแกงและกับนี้ พร้อมทั้งน้ำอันประเสริฐ (๓) อิมินา สกฺกาเรน สูปพฺยญฺชนสมฺปนฺเนน สาลีโนทเนน สอุทเกน วเรน พุทฺธำ ปูเชมิ ฯ แปลว่า ข้าพเจ้าขอบูชาพระพุทธเจ้าด้วยเครื่องสักการะนี้ คือข้าวสุกแห่งข้าวสาลีที่เพียบพร้อมด้วยแกงและกับพร้อมทั้งน้ำอันประเสริฐ ทั้งหมดนี้เป็นเพียงมุมมองหนึ่งของผู้เขียนเอง ยังไม่อาจฟันธงได้ว่า ถูกต้องสมบูรณ์ เพราะยังขาดหลักฐานสำคัญบางประการอยู่ เช่น ผู้แต่งคำถวายข้าวพระพุทธเดิม ธรรมเนียมการถวายและการบูชาแบบอินเดียโบราณ แต่หากท่านผู้อ่านเห็นด้วยก็ฝากพิจารณานำไปเผยแพร่และนำไปปรับใช้ให้ถูกต้องตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

บทความที่ ๒๑ **"การสวดมนต์ภาวนา"** โดย นายสุชญา ศิริธัญภร รองผู้อำนวยการกองวิชาการ กล่าวถึงการสวดมนต์ว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้ชีวิตของผู้สวดภาวนาดีขึ้นได้ โดยเป็นการเสริมสร้างกำลังใจ ทำให้จิตใจมีสมาธิ ส่งเสริมให้มีสติ ทำให้จิตใจบริสุทธิ์สะอาด สว่าง เมื่อใดก็ตามเรามีจิตใจขุ่นมัว เศร้าหมองให้นึกถึงคำสวดมนต์ เมื่อนึกขึ้นได้ว่า ให้สวดมนต์แล้ว จิตใจจะเริ่มสงบ เมื่อนึกสวดมนต์ไปอย่างต่อเนื่อง จิตใจที่ขุ่นมัว ก็จะเริ่มบริสุทธิ์ สว่าง และสงบตามมา เมื่อนึกถึงการสวดมนต์แล้ว บทสวดมนต์ แต่ละคนอาจจะชอบบทไม่เหมือนกัน แตกต่างกันไป แต่อย่างไรก็ตาม บทสวดมนต์ไม่ว่าบทใด ย่อมเกิดประโยชน์แก่ผู้สวดและผู้ฟังทั้งนั้น เพราะบทสวดมนต์เป็นความบริสุทธิ์ คนที่ได้สัมผัสด้วยใจ ด้วยจิตวิญญาณ ล้วนได้รับความบริสุทธิ์ สว่าง สงบ จิตใจก็จะอยู่ติดกับอารมณ์ของบทความสวดมนต์ เพียงเมื่อสวดมนต์ว่าคำสวดมนต์แล้ว ตนเป็นผู้มองดูได้ ก็จะเห็นเพียงร่างตนปากขยับ ๆ สวดมนต์อยู่ ก็จะพบว่าจิตใจเริ่มผูกพันกับคำสวดมนต์แล้ว

บทความที่ ๒๒ **"พัฒนาสังคมตามหลักพระพุทธศาสนา"** โดย พระครูปริยัติธรรมวงศ์, รศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น กล่าวถึงพระพุทธศาสนามองบุคคลแต่ละคนเป็นสังคม ๆ หนึ่งเพราะบุคคลมีองค์ประกอบเป็นขันธ์ ๕ ซึ่งเป็นธรรมธาตุต่าง ๆ มีจิตใจเป็น

ผู้นำ การพัฒนาสังคมจึงต้องเริ่มต้นพัฒนาที่จิตใจของบุคคลให้มีความเห็นชอบก่อน การประเมินว่าบุคคลมีความเห็นชอบ หรือมีจิตใจที่พัฒนาแล้วนั้นประเมินจากพฤติกรรมความไม่เห็นแก่ตัว เมื่อบุคคลไม่เห็นแก่ตัว ปัญหาบุคคลและสังคมจักได้รับการแก้ไขไปตามลำดับ วิธีการพัฒนาจิตใจของบุคคลให้มีความเห็นชอบหรือไม่เห็นแก่ตัวนั้น พระพุทธศาสนาเสนอวิธีพัฒนาด้วยคุณธรรม ๓ ขั้นตอน คือ (๑) ยกระดับจิตใจของบุคคลด้วยพุทธอุดมการณ์ (๒) พัฒนาวิถีการดำเนินชีวิตด้วยพุทธหลักการ และ (๓) บริหารกาย วาจา และจิตใจของตนในบริบทสังคมด้วยพุทธวิธีการ การพัฒนาสังคมทุกขั้นตอนเป็นการบำเพ็ญตนตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา

บทความที่ ๒๓ **"การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจสู่การสร้างสังคมสุขภาวะ"** โดย พระมหาประยูร โชติวโร และคณะ กองกิจการนิสิต สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึงการปฏิบัติศาสนกิจอีกหนึ่งปีการศึกษา จึงเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่สำคัญของการสำเร็จการศึกษาตามข้อบังคับมหาวิทยาลัยว่าด้วยการศึกษาระดับปริญญาตรี พ.ศ. ๒๕๕๒ หมวดที่ ๗ การสำเร็จการศึกษา ในข้อ ๖๔ ซึ่งกำหนดสาระสำคัญไว้ว่า นิสิตผู้สำเร็จการศึกษาต้องสอบได้หน่วยกิตสะสมครบตามหลักสูตร, ผ่านการฝึกภาคปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน และไม่มีพันธะอื่นใดกับมหาวิทยาลัย ซึ่งการไม่มีพันธะอื่นใดกับมหาวิทยาลัย ข้อหนึ่ง คือ การปฏิบัติศาสนกิจเป็นเวลา ๑ ปี หลักเกณฑ์และวิธีการตามข้อบังคับมหาวิทยาลัยว่าด้วยการปฏิบัติศาสนกิจ พ.ศ. ๒๕๔๖ ซึ่งกำหนดสาระสำคัญไว้ว่า นิสิตผู้ที่มีสิทธิ์ในการปฏิบัติศาสนกิจ จะต้องเป็นนิสิตผู้สอบได้หน่วยกิตสะสมครบตามหลักสูตรที่เข้าศึกษาภายในระยะเวลาไม่เกิน ๒ เท่า ของเวลาการศึกษาตามหลักสูตรและมีค่าเฉลี่ยสะสมไม่ต่ำกว่า ๒.๐๐ และต้องมีหนังสือรับรองจากสำนักทะเบียนและวัดผล ผ่านการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานครบตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัย ได้ยื่นคำร้องขอปฏิบัติศาสนกิจต่อมหาวิทยาลัย เพื่อให้คณะกรรมการอนุมัติ ภายในวันที่ ๑๕ พฤษภาคมของปีที่ศึกษาครบตามหลักสูตร และเข้ารับการปฐมนิเทศตามที่มหาวิทยาลัยกำหนด เมื่อดำเนินการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องครบแล้ว นิสิตปฏิบัติศาสนกิจลงพื้นที่ปฏิบัติศาสนกิจสนองงานในกิจการคณะสงฆ์ในเพศบรรพชิต เป็นเวลา ๑ ปี ตามวัตถุประสงค์ในการปฏิบัติศาสนกิจ แล้วสรุปไว้ตอนท้ายว่า การปฏิบัติศาสนกิจของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นงานบริการสังคมที่ตอบสนองงานในกิจการคณะสงฆ์เป็นประโยชน์ต่อสังคม การดำเนินงานมีความสอดคล้องกับโครงการยุทธศาสตร์ตามแผนการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา นิสิตได้รับการพัฒนาศักยภาพในการปฏิบัติงาน มีความรู้ ได้ประสบการณ์ และเกิดทักษะในการดำเนินงานตั้งแต่การเขียนโครงการ เครื่องมือการบริหารจัดการในพื้นที่และสามารถประยุกต์องค์ความรู้ดังกล่าวไปต่อยอดได้ในอนาคต โดยการดำเนินงานการปฏิบัติศาสนกิจของนิสิตรุ่น ๖๕ ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๒ กองกิจการนิสิต สำนักงานอธิการบดี ได้ดำเนินการภายใต้การสนับสนุนของโครงการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์

พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจสู่การสร้างสังคมสุขภาวะ สนับสนุนโดย สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และได้นำข้อเสนอจากการวิจัยและผลการดำเนินการประจำปีการศึกษาโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการปฏิบัติศาสนกิจกำหนดเป็นนโยบาย โดยกำหนดให้การปฏิบัติศาสนกิจตั้งแต่รุ่นที่ ๖๔ ปีการศึกษา ๒๕๖๑ เป็นต้นมา ให้ปฏิบัติศาสนกิจในรูปแบบของโครงการปฏิบัติศาสนกิจเพื่อสนองงานในกิจการคณะสงฆ์ตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ๒๕๖๐-๒๕๖๔ ตามพันธกิจหรือภาระงานของคณะสงฆ์ ๖ ด้าน คือ (๑) ด้านการปกครอง (๒) ด้านศาสนศึกษา (๓) ด้านเผยแผ่ (๔) ด้านสาธารณูปการ (๕) ศึกษาสงเคราะห์ และ (๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์ มีการพัฒนาและปรับปรุงระบบการปฏิบัติศาสนกิจออนไลน์และนำมาใช้สนับสนุนการปฏิบัติศาสนกิจของนิสิต ผลจากการจัดทำโครงการปฏิบัติศาสนกิจแบ่งตามงานกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน โครงการปฏิบัติศาสนกิจที่มีพระนิสิตทำมากที่สุด คือ ด้านการเผยแผ่ มีทั้งสิ้น ๗๕๖ โครงการ รองลงมาคือ ด้านการสาธารณูปการและด้านศาสนศึกษา มีทั้งสิ้น ๑๘๒ โครงการ ด้านสาธารณสงเคราะห์ ๑๔๙ โครงการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๙๒ โครงการ และด้านการปกครอง ๔๗ โครงการตามลำดับ และมีโครงการที่แบ่งตามภูมิภาค ดังนี้ ภาคอีสานมีโครงการปฏิบัติศาสนกิจ ๕๒๓ โครงการ ภาคกลาง ๔๐๙ โครงการ ภาคเหนือ ๓๘๘ โครงการ และภาคใต้มี ๘๘ โครงการ โดยจำนวนรวมโครงการพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจทั้งสิ้น ๑,๔๐๘ โครงการ โดยในที่สุดเกิดแผนยุทธศาสตร์และกลไกในรูปแบบของคณะอนุกรรมการปฏิบัติศาสนกิจที่สอดคล้องกับการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาและการสร้างสังคมสุขภาวะ จำนวน ๒๙ พื้นที่ เกิดโครงการปฏิบัติศาสนกิจต้นแบบและโครงการปฏิบัติศาสนกิจที่มีความเป็นเลิศ จำนวน ๒๙ โครงการ และเกิดเครือข่ายการทำงานบูรณาการการปฏิบัติศาสนกิจกับการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา

บทความที่ ๒๔ **“บทบาทพระบัณฑิตอาสาช่วยพัฒนาชาวเขา”** โดย พระมหาประยูร โชติวโร และคณะ กองกิจการนิสิต สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึงโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา เริ่มตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๔๓ เป้าหมายคือการนำ พระบัณฑิตอาสา ปฏิบัติศาสนกิจครอบคลุมในหมู่บ้านชาวเขา ๘ จังหวัดภาคเหนือตอนบน โดยคัดเลือกนิสิตจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ และห้องเรียนต่าง ๆ ที่อาสาสมัครมาเป็นพระบัณฑิตนักพัฒนาบนพื้นที่สูงในเขตทุรกันดาร กระบวนการทำงานเน้นความต่อเนื่องมั่นคงและการทำงานแบบเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ หมู่บ้านเป้าหมายที่จัดส่งพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาในเขตภาคเหนือตอนบนได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง แม่ฮ่องสอน ลำพูน เชียงราย แพร่ น่าน ตาก และพะเยา ชาติพันธุ์ชนเผ่าคือ กะเหรี่ยง เย้า มูเซอ ลีซอ ม้ง ลั๊วะ อาข่า ไทยใหญ่ จีนยูนนาน และไทลื้อ จากการดำเนินงานของโครงการ พระบัณฑิตอาสาฯ ที่ผ่านมา มีคณะสงฆ์พระสังฆาธิการ องค์กร

ในชุมชน หน่วยงานราชการให้การตอบรับและให้ความร่วมมือในการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการพัฒนาคุณภาพชีวิตชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงเป็นอย่างดี อาศรมพระบัณฑิตอาสาฯ จึงเป็นจุดศูนย์กลางในการพัฒนาด้านจิตใจ และเป็นแหล่งเรียนรู้ ได้อย่างแท้จริง

นอกจากนี้ ภาคภาษาอังกฤษ ยังมีอีก ๑ บทความ คือ

Article I **"A Movement Model of Buddhist Affairs Reform for Peaceful Society Development"** by Assoc.Prof.Dr. Phra Theppavaramethi, Vice-Rector for Administration, MCU And others. The authors proposed That : The purpose of this research was to propose a movement model of Buddhist reform for peaceful society development. Research was conducted by using qualitative research and action research. Key informants were selected by using purposive sampling and were related to the Buddhist affairs reform in terms of policy and the prototype temple area of the Buddhist affairs reform. The tools of data collection were interview questions, structured interview, workshop, focus group discussion. Data were analyzed by content analysis and analytic induction. Results indicated that a movement model of Buddhist reform for peaceful society development was the model that showed the relationship between variables presenting the way of transition from reform to implementation. This model can explain the process of Buddhist affairs reform by 4 important variables, including human development, system development, mechanism development and the transfer of the strategic plan for the Buddhist affairs reform. The important variables that were needed to impel the Buddhist affairs reform process to create a peaceful society were a collaborative network, innovative of a movement of Buddhist affairs reform and the monitoring and evaluation process. This model has been developed in the form of causal relationship model that can be used for further study by using Structural Equation Model (SEM).

สำหรับรายละเอียดบทความทั้งหมดนี้ ผู้ใคร่ต่อการศึกษา สามารถอ่านได้ในหนังสือสารนิพนธ์ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๓ เล่มนี้.

มหาจุฬาฯปัญญามนุษย์บริสุทธิ์สังคม

สมเด็จพระปิยมหาราช ผู้ประสาธน์มหาจุฬาสง่าสงฆ์
ไตรปิฎกยกวิเคราะห์แจ่มเจาะจง สายกลางคงอริยมรรคประจักษ์กัน
สมถะสงบสยบจิต วิปัสสนากล้าคิดปลิดตัวฉัน
สรรพสิ่งจริงนักไตรลักษณ์พลัน ดับยึดมั่นกำหนดปลดปล่อยปลง
มากวิชาผาสุกโลกยุคใหม่ เชื่อมลึกในพุทธธรรมล้ำสูงส่ง
ประสานเกลียวเกี่ยวข้องถูกต้องตรง รวมหลักลงพุทธศาสน์ปราดเปรื่องปอง
กายสังคมบ่มเสริมเพิ่มคุณค่าจิต ปัญญาบริสุทธิ์แสนผุดผ่อง
สดแสงธรรมนำถิ่นแผ่นดินทอง โลกทั้งผองสันติสุขปลุกตื่นตา
ชอบเที่ยวไปในทางสร้างประโยชน์ ส่องธรรมโปรดสำนึกสูงศึกษา
พุทธศาสตรบัณฑิตมิตรประชา กรุณาธรรมกล่าวแกร่งก้าวไกล
ธรรมามิสคิดทานงานตระหนัก มอบความรักทุกคนมนต์สดใส
สงเคราะห์เพื่อนเหมือนญาติประกาศไป อุทิศใจก่อเกื้อเพื่อมวลชน
เข้าใจซึ้งถึงจุดพุทธศาสน์ จิตสะอาดสว่างทางกุศล
ภาวนากล้ารู้เคียงคู่ตน เพิ่มพูนผลเยี่ยมมนุษย์พุทธญาณ
สำนึกตั้งสังคมอุดมสุข เปรมปรีดิ์ปลุกด้วยธรรมคำกล่าวขาน
ทุกก้าวย่างสร้างชื่นตื่นเบิกบาน อุดมการณ์ชีวิตมิตรสังคม

ผศ.ดร.อดุลย์ คนแรง ป.ธ.๙, พธ.บ., ป.อบ., น.บ., ศษ.บ., ศศ.ม., ปร.ด.
อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

00. .indd 20 26/11/2563 13:55:01

จิตอาสากับการพัฒนาที่ยั่งยืน*

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, ศ.ดร., ป.ธ.๙)

คำว่า **“จิตอาสา”** ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายความว่า “การเสนอตัวเข้ารับทำด้วยความเต็มใจ” นั่นคือเรื่องอาสาเป็นการเสนอตัวเข้าทำประโยชน์ มักใช้คู่กับคำว่า **“สมัคร”** เป็นคำว่า **“อาสาสมัคร”** (Volunteer) ซึ่งหมายถึงผู้เสนอตัวเข้าบำเพ็ญสาธารณประโยชน์เพื่อประโยชน์สุขของสังคมโดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นเงินหรือสิ่งอื่นใด ผลตอบแทนไม่ได้เป็นแรงจูงใจที่สำคัญ ถ้าจะมีผลตอบแทนบ้าง นั่นเป็นเรื่องมาทีหลัง ประเด็นก็คือว่า **จิตอาสาเป็นการเต็มใจทำงานด้วยมุ่งประโยชน์สุขของสังคมเป็นที่ตั้งด้วยความกตัญญูต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์**

ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการทำกิจกรรมต่าง ๆ มี ๓ ประการด้วยกัน คือ

๑. ประโยชน์ส่วนตน (อัตตัตถะ) ถ้าเราถือเอาประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้งไม่เรียกว่า อาสาสมัคร ไม่ว่าเราจะขยันทำงานขนาดไหน ถ้าทำเพราะผลประโยชน์ตอบแทน เช่น เงินเดือนเป็นที่ตั้งแสดงว่าเราไม่ใช่อาสาสมัคร

๒. ประโยชน์คนอื่น (ปรัตถะ) ถ้าเราทำเพื่อประโยชน์คนอื่นเป็นสำคัญ เรียกว่ามี **“จิตอาสา”**

๓. ประโยชน์ส่วนรวม (อุภยัตถะ) ประโยชน์ส่วนรวม คือ ประโยชน์ส่วนตนบวกประโยชน์คนอื่น ผู้ทำงานจิตอาสาเก็บประโยชน์ตนไว้ก่อน มุ่งทำปรัตถะคือประโยชน์คนอื่น ถ้าเน้นอัตตัตถะประโยชน์ส่วนตน ไม่เรียกจิตอาสา แต่ถ้าเน้นประโยชน์คนอื่นเป็นจิตอาสา ถ้าทำทั้งประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์คนอื่นรวมกันเป็นอุภยัตถะคือประโยชน์ส่วนรวม ก็เรียกว่า **“จิตอาสา”** ประโยชน์ตนก็ได้ประโยชน์คนอื่นก็ได้ เป็นประโยชน์เกิดขึ้นแก่ส่วนรวม ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการหรือเป็นเอกชนคนทั่วไป ถ้านึกถึงประโยชน์ส่วนรวมสำคัญกว่าประโยชน์ส่วนตน ชื่อว่าเป็นผู้มีจิตอาสา

ลักษณะของจิตอาสามีอยู่ ๔ ประการ ดังนี้

๑. สมัครเข้าร่วมทำกิจกรรมนั้น คือเสนอตัวเข้าไปทำ

๒. ทำกิจกรรมนั้นไม่ใช่เพื่อประโยชน์ส่วนตนฝ่ายเดียว แต่เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนหรือสังคมส่วนรวม

๓. สมัครใจเต็มใจที่จะทำ ไม่มีการบังคับฝืนใจ

---

* เรียบเรียงจากปาฐกถา เรื่อง “จิตอาสากับการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน” ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ ระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๓ ณ หอประชุมวิทยาเขตขอนแก่น มจร. อ.เมือง จ.ขอนแก่น เมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๖๑

00. .indd 21 26/11/2563 13:55:02

๔. ไม่หวังผลตอบแทนเป็นสำคัญ แม้จะได้หรือไม่ได้ผลตอบแทน เช่น เงินทอง เกียรติยศหรือรางวัล ก็ยังยินดีทำด้วยความเต็มใจ

คุณลักษณะทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นเครื่องตัดสินว่าใครมีจิตอาสาแท้หรือจิตอาสาเทียม บางคนอาจจะมีครบบ้าง ไม่ครบบ้าง ถ้าไม่มีสักข้อเดียวเรียกว่า**จิตอาสาเทียม** ถ้ามีครบทุกข้อถือว่า จิตอาสาที่สมบูรณ์

คำสอนเรื่องจิตอาสาในพระพุทธศาสนาสะท้อนอยู่ในพุทธดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งพระอรหันต์ ๖๐ รูปให้ไปประกาศพระศาสนาหลังพรรษาแรกว่า **"จรถ ภิกฺขเว จาริกํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย"** แปลว่า **"ภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงเดินทางจาริกไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก"**

การที่พระอรหันต์ ๖๐ องค์ ออกเดินทางไปทำประโยชน์สุขแก่ชาวโลกนี้ถือว่าท่านทำงานด้วยจิตอาสา อาจกล่าวได้ว่าพระอรหันต์ ๖๐ องค์นี้ เป็นต้นแบบของจิตอาสาที่สมบูรณ์ เพราะท่านเหล่านี้เป็นพระอรหันต์จึงไม่มีความเห็นแก่ประโยชน์ตนเป็นแรงจูงใจแต่อย่างใด พระอรหันต์มุ่งบำเพ็ญประโยชน์คนอื่นและประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ

ถามว่า พระอรหันต์ไม่มีแรงจูงใจเพื่อประโยชน์ตนแล้วท่านทำหน้าที่ทำไม? ตอบว่า ท่านทำเพื่อประโยชน์สุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก ท่านไม่ได้หวังลาภ ไม่ได้หวังยศ ไม่ได้หวังอะไรเลยเพื่อตัวของท่านเอง ท่านทำเพราะหวังประโยชน์สุขของชาวโลกเป็นที่ตั้ง จึงถือว่าพระอรหันต์ ๖๐ องค์ เป็น**พระสงฆ์จิตอาสากลุ่มแรกของโลก**

ตลอดเวลา ๔๕ พรรษา พระพุทธเจ้าออกจาริกประกาศพระศาสนาในชมพูทวีป โดยไม่หวังผลตอบแทนส่วนพระองค์ พระหฤทัยของพระองค์มีแต่คิดอนุเคราะห์แก่ชาวโลก ดังที่นักปราชญ์สรุปพุทธกิจของพระพุทธเจ้าที่เป็นจิตอาสาและเป็นประโยชน์แก่ชาวโลกไว้ ๓ ประเภท คือ

๑. พุทธัตถจริยา หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ในฐานะพระพุทธเจ้าเพื่อประโยชน์สุขของพุทธบริษัท ๔ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา

๒. ญาตัตถจริยา หมายถึง พระพุทธองค์ไม่ได้จำกัดการทำประโยชน์อยู่เฉพาะกับพุทธบริษัท แต่ยังเสด็จออกไปโปรดพระประยูรญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์อีกด้วย

๓. โลกัตถจริยา หมายถึง พระพุทธองค์ทรงทำประโยชน์แก่คนทุกเชื้อชาติทุกศาสนาโดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ด้วยวัตถุประสงค์ที่ว่า **"โลกานุกัมปายะ เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก"**

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานได้ ๒๐๐ ปีเศษ พระเจ้าอโศกมหาราชสามารถรวมแผ่นดินอินเดียให้เป็นหนึ่ง สถาปนาพระองค์เป็นพระเจ้าจักรพรรดิปกครองชมพูทวีป ทรงหันมายอมรับนับถือพระพุทธศาสนา พระเจ้าอโศกทรงตั้งคำถามว่า **"อำนาจล้นฟ้ามีเพื่ออะไร ทรัพย์สินเงินทอง**

กองมหึมาเพื่ออะไร" พระองค์เขียนคำตอบไว้ในจารึกอโศกว่า **"อำนาจ เกียรติยศ เงินทองจะไม่มีประโยชน์อันใดเลย ถ้าไม่ใช้เพื่อบูชาพระธรรม"** หมายความว่า สิ่งเหล่านี้มีไว้เพื่อประกาศธรรมให้คนปฏิบัติตามและใช้ทำความดีเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

เรื่องกิจกรรมจิตอาสานี้ปรากฏให้เห็นเด่นชัดในสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยยุคปัจจุบัน ดังที่ **สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก** ในรัชกาลที่ ๙ ทรงแนะนำบุคลากรทางการแพทย์และพยาบาลให้มีจิตอาสาด้วยอมตะวาจาที่ว่า **"ขอให้ถือประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่สอง ประโยชน์ของเพื่อนมนุษย์เป็นกิจเป็นที่หนึ่ง ลาภ ทรัพย์ และเกียรติยศจะตกแก่ท่านเอง ถ้าท่านทรงธรรมะแห่งอาชีพให้บริสุทธิ์"**

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร รัชกาลที่ ๙ ได้ประกาศพระปฐมบรมราชโองการซึ่งแสดงถึงจิตอาสาอันแน่วแน่ว่า **"เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม"** นั่นคือทรงขึ้นครองราชย์เพื่อบำเพ็ญประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวไทย พระปฐมบรมราชโองการนี้สะท้อนให้เห็นว่าพระองค์ทรงอาสาเข้ามาครองแผ่นดินเพื่อสร้างประโยชน์สุขแก่พสกนิกรในฐานะที่ทรงเป็นธรรมราชา

โดยนัยนี้ ผู้ปกครองต้องเป็นผู้อาสาเข้ามาทำหน้าที่เพื่อประโยชน์สุขของคนหมู่มาก ในลักษณะเดียวกับธรรมราชาในพระพุทธศาสนา คำว่า **"ราชา"** แปลว่า ผู้สร้างความยินดีพอใจให้แก่ผู้ใต้ปกครอง เพราะฉะนั้น เมื่อเข้ามาเป็นผู้ปกครองก็ต้องมีจิตอาสา ทำประโยชน์สุขแก่ผู้ใต้ปกครองจึงได้ชื่อว่าธรรมราชา

ในวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนามีกิจกรรมจิตอาสารวมอยู่ด้วยมากมาย พระพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบแห่งจิตอาสา หลังจากตรัสรู้แล้วพระพุทธองค์เสด็จจาริกออกไปโปรดเวไนยสัตว์ตลอด ๔๕ พรรษา โดยไม่หวังผลอะไรเพื่อตนเองเพราะทรงหมดกิเลสแล้ว แต่ทรงอาสาทำประโยชน์สุขแก่คนเป็นอันมากด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ผู้ปกครองบ้านเมืองก็ต้องทำแบบเดียวกัน ใครมาเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองก็ต้องอาสาเข้ามาทำประโยชน์สุขแก่ประชาชน ผู้ปกครองในระดับรองลงมาก็ต้องอาสาแบบนี้ ระบบข้าราชการทั้งหมด (Civil Service) เป็นระบบจิตอาสาเพื่อให้บริการอันดีแก่ประชาชน

รัชกาลที่ ๙ ทรงแนะนำผู้มีจิตอาสาให้ระลึกอยู่เสมอว่า **"ศรัทธาในการอาสาสมัคร เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นนั้นเกิดขึ้นด้วยตัวเอง มีความรู้สึกเห็นชอบในงานอาสาสมัคร มีศรัทธาที่จะทำงาน มีเวลาที่จะปฏิบัติงาน"**

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ มหิศรภูมิพลราชวรางกูร รัชกาลที่ ๑๐ ทรงให้ความสำคัญแก่เรื่องจิตอาสาเป็นอย่างมาก ดังที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้ง **โครงการจิตอาสาพระราชทาน** ซึ่งมีคำขวัญที่เรารู้จักกันดีก็คือ **"เราทำความดีด้วยหัวใจ"** นั่นคือ

ประชาชนจิตอาสาที่รวมกลุ่มกันในรัชกาลปัจจุบันมีความยินดีเต็มใจทำความดีเพื่อประโยชน์สุขของสังคมในลักษณะเดียวกับผู้ปิดทองหลังพระ

คนที่มีจิตอาสาคิดทำความดีเพื่อคนอื่นด้วยความเต็มใจโดยไม่มีใครบังคับให้ทำ ดังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖ เรื่องเวนิสวาณิชตอนหนึ่งว่า

อันความกรุณาปรานี จะมีใครบังคับก็หาไม่
หลั่งมาเองเหมือนฝนอันชื่นใจ จากฟากฟ้าสุราลัยสู่แดนดิน

พระพุทธเจ้าตรัสเล่าถึงการทำความดีด้วยจิตอาสาของชายหนุ่มคนหนึ่งชื่อว่า **"มฆมาณพ"** ที่ส่งผลให้เขาไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และเป็นพระอินทร์ผู้เป็นใหญ่เหนือเทวดาทั้งปวงในสวรรค์ชั้นนั้น

ในชาติก่อนนั้น พระอินทร์เกิดเป็นมฆมาณพ ความดีที่เขาทำเป็นเรื่องจิตอาสา เพราะว่าในสมัยนั้นยังไม่มีพระพุทธศาสนายังไม่มีวัดวาอารามให้ไปทำบุญทำกุศล มฆมาณพทำความดีด้วยจิตอาสาล้วน ๆ เมื่อสิ้นชีพแล้วเขาไปเกิดเป็นพระอินทร์ มีชื่อเรียกว่า **"ท้าวสักกเทวราช"**

ด้วยเหตุนี้ พระอินทร์แม้ไปอยู่บนสวรรค์ก็ยังมีจิตอาสาช่วยคนดีตกยาก วรรณคดีไทยมักมีการพรรณนาว่าเมื่อทิพอาสน์ที่พระอินทร์ประทับนั่งเกิดแข็งกระด้าง แสดงว่ามีคนดีที่ประสบความเดือดร้อนต้องการความช่วยเหลือ พระอินทร์ก็จะสอดส่องทิพเนตรค้นหาว่าเป็นใครอยู่ที่ไหน แล้วลงมาสำแดงเดชให้ความช่วยเหลือ ดังความตอนหนึ่งในเรื่องสังข์ทองที่ว่า

มาจะกล่าวบทไป ถึงท้าวสหัสนัยน์ตรัยตรึงศา
ทิพอาสน์เคยอ่อนแต่ก่อนมา กระด้างดังศิลาประหลาดใจ

ในที่นี้พระอินทร์มีชื่อว่า **"ท้าวสหัสนัยน์"** แปลว่า ผู้มีดวงตามากถึง ๑,๐๐๐ ดวง หมายถึง ดวงตาแห่งปัญญาที่คอยสอดส่องดูผู้ตกทุกข์ได้ยากแล้วคิดการช่วยเหลือด้วยความรวดเร็ว ประหนึ่งการคิดคำนวณของเครื่องซูเปอร์คอมพิวเตอร์ยุคปัจจุบัน

ในชาติที่เกิดเป็นมฆมาณพนั้น ท่านเป็นคนหนุ่มมีฐานะดีพอควร สมัยโน้นมีป่าไม้เยอะ ไม่ค่อยมีลานสะดวกสำหรับให้คนมาชุมนุมกัน มฆมาณพใช้จอบถากถางที่รกให้เป็นชุมนุมสังสรรค์ของคนในหมู่บ้าน เขารู้สึกสุขใจที่เห็นคนในหมู่บ้านนิยมมาใช้ลานเป็นที่ผิงแดดและสนทนากันอย่างมีความสุข เขาไปทำลานให้ในที่สาธารณะเพื่อให้คนมาใช้ชุมนุมคุยกัน ผิงแดดผิงไฟ ปรากฏว่าพอทำไปเรื่อย ๆ เขารู้สึกดีใจสุขใจที่ได้ทำ เขาพบว่าเมื่อเห็นคนอื่นมีความสุข เขาก็มีความสุขไปด้วย เขาจึงอาสาถางป่าทำทางเดินระหว่างหมู่บ้านจากหมู่บ้านนี้ไปหมู่บ้านโน้นจนมีทางสัญจรไปหลายหมู่บ้าน ตอนแรกเขาทำอยู่คนเดียว เพื่อน ๆ มาเห็นเข้าก็ถามว่าทำอะไร เขาบอกเพื่อนว่า **"ทำทางไปสวรรค์"** เพื่อน ๆ ขอเข้าร่วมทำกิจกรรมจิตอาสาด้วย จำนวนชายหนุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสาเพิ่มมากขึ้น จนถึง ๓๓ คน รวมระยะทางสัญจรระหว่างหมู่บ้านที่พวกเขาทำได้ประมาณ ๒ โยชน์

กลุ่มหนุ่ม ๓๓ คนคงเป็นที่นิยมของชาวบ้านจนกลายเป็นกลุ่มอิทธิพลใหม่ทำให้ผู้ใหญ่บ้านระแวงว่าจะคิดการใหญ่จึงไปชักชวนให้เลิกกิจกรรมจิตอาสาแล้วหันไปหาของป่ามาขายหรือต้มเหล้าขายจะดีกว่า กลุ่มสหาย ๓๓ คนไม่สนใจคำแนะนำของผู้ใหญ่บ้าน ยังคงมุ่งทำทางไปสวรรค์กันต่อไป คะแนนนิยมยิ่งพุ่งสูงขึ้น ผู้ใหญ่บ้านมองกลุ่ม ๓๓ คนว่าเป็นภัยสังคม จึงหาเรื่องแจ้งไปที่ทางการว่า พวกนี้เป็นกลุ่มกบฏ ทางการจึงจับพวกเขาไปเฝ้าพระราชาด้วยข้อหากบฏ พระราชาทรงเชื่อคำกล่าวหาจึงสั่งประหารชีวิตคนทั้ง ๓๓ คนโดยจับให้นอนเรียงกันเป็นแถวแล้วไสช้างเชือกใหญ่ให้เหยียบพวกเขา เมื่อช้างไม่ยอมเหยียบ พระราชาจึงสั่งให้นำเสื่อคลุมคนทั้ง ๓๓ คนแล้วก็ให้ช้างเหยียบอีก ช้างก็ไม่ยอมเหยียบ เพราะว่าคนทั้ง ๓๓ คนพร้อมใจกันส่งกระแสจิตแผ่เมตตาให้กับช้าง

พระราชาเกิดความสงสัยจึงเรียกมฆมาณพมาสอบถามได้ความจริงว่าถูกใส่ร้าย จึงพระราชทานอภัยโทษให้ทั้ง ๓๓ คน และตั้งมฆมาณพเป็นผู้ใหญ่บ้านแทนผู้ใหญ่บ้านที่แจ้งความเท็จซึ่งถูกปลดให้ไปเป็นทาส พระราชาพระราชทานช้างเชือกนั้นให้พวกเขาไปใช้ทำกิจกรรมจิตอาสาต่อไป

พอมีอำนาจขึ้นมา คนทั้ง ๓๓ คนขยายกิจกรรมอาสาเพิ่มมากขึ้น นอกจากทำทางสัญจรแล้วยังสร้างศาลาที่พักไว้ที่ชุมทางสี่แยกอีกด้วย มฆมาณพมีภรรยา ๔ คน คือ สุนันทา สุจิตรา สุธรรมา สุชาดา ผู้หญิงเหล่านี้ขอมีส่วนร่วมในงานจิตอาสาด้วยการทำช่อฟ้าศาลา ขุดสระโบกขรณีและทำสวนดอกไม้รอบศาลา

ภรรยาชื่อว่า **“สุธรรมา”** อาสาทำช่อฟ้าให้ศาลาที่พักนั้น คนที่ชื่อ **“สุจิตรา”** อาสาทำสวนดอกไม้รอบศาลา คนที่ชื่อว่า **“สุนันทา”** อาสาขุดสระโบกขรณี ยกเว้นภรรยาคนที่ ๔ ชื่อว่า **“สุชาดา”** คนเดียวที่เอาแต่รักสวยรักงามตายไปเกิดเป็นนกกระยาง ตอนหลังพระอินทร์ไปสอนให้ทำความดีตายแล้วจึงไปเกิดบนสวรรค์

เป็นอันว่า คนเหล่านี้ทั้งหมดทำงานจิตอาสาล้วน ๆ เมื่อตายแล้วไปเกิดบนสวรรค์พร้อมกัน ๓๓ คน กลายเป็นพรรคใหญ่มีเสียงข้างมากจนสามารถยึดอำนาจจากหัวหน้าสวรรค์องค์เดิมเปลี่ยนขั้วอำนาจให้มฆมาณพขึ้นเป็นพระอินทร์แทนและตั้งชื่อสวรรค์ชั้นนั้นใหม่ว่า **“ดาวดึงส์”** มาจากภาษาบาลีว่า **“เตตฺตึส”** แปลว่า ๓๓ หมายถึงสวรรค์ชั้นที่กลุ่มเทวดา ๓๓ องค์ครองอำนาจ

ในเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าตรัสสรุปว่า คนที่มีจิตอาสาอย่างพระอินทร์มีคุณธรรมคือ **“วัตรบท ๗”** นี่คือคุณธรรมของจิตอาสา ๗ ประการ ประกอบด้วย

๑. เป็นคนกตัญญูเลี้ยงดูบิดามารดา ถ้าไปทำงานจิตอาสานอกบ้าน โดยไม่ดูแลบิดามารดาผู้เป็นพระอรหันต์ในบ้านก็ถือว่าไม่เหมาะสมที่จะเป็นจิตอาสา ภาษิตฝรั่งบอกว่า Charity begins at home (การกุศลเริ่มต้นที่บ้าน)

๒. เคารพอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ เวลาทำงานจิตอาสาร่วมกัน ไม่นำยศถาบรรดาศักดิ์มาข่มกัน และเคารพกันตามอาวุโสตามคุณงามความดี

๓. พูดจากันด้วยคำอ่อนหวาน ผู้ทำงานอาสาสมัครต้องพูดจากันด้วยไมตรีจิต ต้องแสดงออกต่อผู้รับบริการด้วยวาจาที่สุภาพอ่อนหวาน

๔. ไม่พูดส่อเสียด แต่พูดสมัครสมานสามัคคี เพราะว่าเมื่อมาทำงานจิตสาร่วมกันเป็นหมู่ใหญ่ ก็ต้องเน้นความสามัคคีเป็นที่ตั้งถึงจะอยู่ร่วมกันได้ ไม่ใช่แข่งกันทำความดี แล้วทะเลาะแย่งผลงานกัน **“ผลัดกันดี ดีทุกคน ชิงกันดี ไม่ดีสักคน”**

๕. เป็นคนมีใจกว้างปราศจากความตระหนี่ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ยินดีแบ่งปันของที่มีเพื่อคนอื่น การให้โดยปราศจากการตระหนี่นี้เป็นคุณธรรมพื้นฐานของผู้มีจิตอาสา

๖. มีวาจาสัตย์ คือพูดจริงทำจริง รับปากว่าจะช่วยใครที่ไหนก็ช่วยจริง ทำประโยชน์จริง พูดอย่างไร ทำอย่างนั้น

๗. ระงับความโกรธด้วยขันติธรรม บางครั้ง ผู้มีจิตอาสาอาจถูกใส่ร้ายเหมือนมฆมาณพ เมื่อถูกโจมตีจะต้องไม่มีความโกรธ ผู้ทำงานอาสาสมัครจะต้องมีใจหนักแน่น ไม่โกรธง่าย

วัตรบท ๗ ประการนี้ เป็นคุณธรรมสำคัญของจิตอาสา และในบรรดาคุณธรรม ๗ ข้อนี้ ข้อแรก คือความกตัญญู ถือว่าเป็นคุณธรรมพื้นฐานจิตอาสา มฆมาณพมีความกตัญญูไม่ใช่เฉพาะต่อบิดามารดา แต่ยังมีความกตัญญูต่อชุมชนในท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ เพราะเขากตัญญูรู้คุณของท้องถิ่น มฆมาณพ จึงพัฒนาท้องถิ่นด้วยการสร้างทางสัญจรระหว่างหมู่บ้าน สร้างศาลาประชาคม เป็นต้น

ทุกวันนี้ บริษัทยักษ์ใหญ่ต่างทำ CSR (Corporate Social Responsibility) คือ แสดงความรับผิดชอบต่อสังคม เพราะบริษัทเหล่านั้นต้องการแสดงความกตัญญูต่อลูกค้าโดยกันเงินก้อนหนึ่งเป็นทุนสำหรับตอบแทนสังคม เขาเรียกว่า คืนกำไรให้กับประชาชน มหาวิทยาลัยก็เช่นเดียวกัน คือต้องมีการบริการด้านวิชาการแก่สังคมด้วยสำนึกแห่งกตัญญูกตเวทีเป็นการตอบแทนคุณต่อสังคม ทั้งนี้เพราะองค์กรอยู่ได้ด้วยการบริจาคและเงินภาษีของประชาชน

พระพุทธเจ้าตรัสสรุปวัตรบทว่า **“ทวยเทพชั้นดาวดึงส์เรียกคนผู้เลี้ยงมารดาบิดา มีปกติประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล...ข่มความโกรธได้นั้นแหละว่าเป็นสัปบุรุษ”**

ในภาษาธรรม ท่านเรียกคนดีว่าสัปบุรุษ ซึ่งรวมหมายถึงสตรีด้วย เช่น สัปปุริสธรรม หมายถึงธรรมของคนดี คนดีคือคนที่มีจิตอาสาช่วยสังคมเช่นเดียวกับกลุ่มมฆมาณพ ๓๓ คน พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า **“เอสา ภิกฺขเว สปฺปุริสภูมิ ยทิทำ กตญฺญุตา กตเวทิตา”** แปลว่า **“ความกตัญญูกตเวทีนี้เป็นธรรมพื้นฐานของคนดี”**

ความกตัญญู หมายถึง รู้อุปการะที่คนอื่นหรือสิ่งอื่นเคยทำไว้ให้ คำว่า**อุปการะ** แปลว่า การเกื้อหนุน อุดหนุน สนับสนุน ที่คนอื่นเคยทำให้จะโดยตรงโดยอ้อมก็ได้

กตเวที หมายถึง ประกาศการรับรู้นั้นให้ปรากฏด้วย **"ปฏิการะ"** คือการตอบแทนด้วยการกระทำหรือคำพูดก็ได้ การกล่าวคำว่า "ขอบคุณ" โดยตรงหรือเขียนเป็นข้อความส่งไปก็เป็นกตเวทีเหมือนกัน

ความกตัญญูกตเวทีนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นภูมิธรรมคือคุณธรรมพื้นฐานของคนดี ใครที่ปราศจากความกตัญญูกตเวทีก็ไม่ถือว่าเป็นคนดี ใครที่เนรคุณต่อพ่อแม่ของตนเอง มีหรือเขาจะไม่เนรคุณต่อผู้อื่น ใครที่เนรคุณต่อสถาบันที่เคยเรียน แม้ครูบาอาจารย์ก็ยังไม่เคารพ คนประเภทนี้ต่อให้ทำดีแก่เขามากมาย ก็หามีเยื่อใยต่อเราไม่ เขาเป็นคนที่คบไม่ได้ เพราะขาดความกตัญญูกตเวทีซึ่งเป็นธรรมพื้นฐานของคนดี

คนดีมีน้ำใจกตัญญูรู้อุปการคุณและมีกตเวทีคือทำปฏิการะตอบแทนคุณ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า เธอเห็นไหม เมื่อคืนนี้มีสุนัขจิ้งจอกมานอนอยู่ในวัด สุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งเป็นสัตว์กตัญญูกตเวที พระพุทธเจ้าตรัสเล่าว่า

ครั้งหนึ่ง สุนัขจิ้งจอกวิ่งไปวิ่งมาอยู่ริมที่นาของชายชาวนาพี่น้อง ๗ คนขณะที่พวกเขาทำนาอยู่ น้องชายคนเล็กไปถางป่าอยู่ริมนา ส่วนพี่ชาย ๖ คนไถนากันอยู่ในทุ่งนา ขณะที่สุนัขจิ้งจอกวิ่งไปมาดูน้องชายสุดท้องถางป่าอยู่นั้น งูเหลือมตัวใหญ่มาจากไหนก็ไม่รู้รัดสุนัขจิ้งจอก สุนัขก็ร้องเสียงดัง ชาวนาคนสุดท้องสงสารสุนัขจึงใช้ไม้ตีงูเหลือม งูเหลือมเจ็บและโกรธมาก มันปล่อยสุนัขแล้วหันมารัดคนแทน สุนัขไม่มีปัญญาช่วยคน แต่มันรู้คุณคนว่ามันรอดตายเพราะนายคนนี้มาช่วยและรับเคราะห์แทน

สุนัขจิ้งจอกรีบช่วยตามวิธีของมันคือวิ่งไปหาพี่ชายทั้ง ๖ คนที่กำลังไถนาอยู่ สุนัขเห่าดังลั่นเพื่อเรียกความสนใจของคน แต่เมื่อเห็นว่าไม่มีคนสนใจมัน สุนัขจิ้งจอกวิ่งไปที่หม้อข้าวที่ปิดฝาอยู่บนฝามีมีดอยู่เล่มหนึ่ง มันไปคาบมีดเล่มนั้นแล้ววิ่งหนีไป พอคนเห็นว่าสุนัขคาบมีดวิ่งหนี คนก็นึกว่าสุนัขขโมยมีด จึงไล่ตามสุนัขคาบมีดที่วิ่งไปทางคนที่ถูกงูเหลือมรัด พอวิ่งไปใกล้งูเหลือมก็คายมีดลงแล้ววิ่งหนีไป พวกพี่ชายเห็นงูเหลือมกำลังรัดน้องจึงหยิบมีดฟันงูเหลือม ฝ่ายงูเหลือมทนเจ็บไม่ได้จึงปล่อยน้องชายไปทำให้รอดตาย เพราะความกตัญญูกตเวทีของสุนัขจิ้งจอก

พระพุทธเจ้ามิได้สอนให้แสดงความกตัญญูต่อบุคคลเท่านั้น แต่ยังสอนให้กตัญญูต่อสิ่งแวดล้อมอีกด้วยดังที่พระองค์ตรัสไว้ว่า

ยสฺส รุกฺขสฺส ฉายาย นิสีเทยฺย สเยยฺย วา
น ตสฺส สาขํ ภญฺเชยฺย มิตฺตทุพฺโภ หิ ปาปโก

แปลว่า **"บุคคลนั่งหรือนอนใต้ร่มเงาของต้นไม้ใด ไม่พึงหักรานกิ่งของต้นไม้นั้น เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม"**

ต้นไม้เป็นมิตรของเราเพราะมีอุปการะต่อชีวิตเรา รถที่นั่งบ้านที่อยู่มีอุปการะต่อเรา เราอย่าไปทำร้าย ผู้ทำร้ายมิตรผู้มีอุปการะเช่นนั้นเป็นคนเลวแท้ ๆ ผู้ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น ป่าไม้ แม่น้ำ ลำธาร ถือว่าเป็นคนทำร้ายมิตรเช่นกัน ตรงกันข้าม คนเราต้องทำปฏิการะตอบแทนด้วยการอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม

เพราะฉะนั้น สิ่งแวดล้อมทั้งหมดเป็นสิ่งที่ผู้มีจิตอาสาต้องถนอมรักษาด้วยสำนึกในอุปการคุณ ดังคำกล่าวที่ว่า **"ดื่มน้ำให้นึกถึงคนขุดบ่อ ทานผลไม้ให้นึกถึงคนปลูกต้นไม้"**

ความกตัญญูคือสำนึกรู้อุปการะอันยิ่งใหญ่ของสถาบันชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์ จะเป็นพลังผลักดันให้มีกตเวทีคือทำปฏิการะตอบแทนสถาบันด้วยจิตอาสา ดังที่ประชาชนผู้เข้าร่วมโครงการจิตอาสาพระราชทานกำลังทำอยู่ทุกวันนี้ ด้วยเหตุนี้ กิจกรรมจิตอาสาจะเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศไทยต่อไป

มิใช่ประเทศไทยเท่านั้นที่เห็นความสำคัญของกิจกรรมจิตอาสาที่มีต่อการพัฒนาสังคม ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกก็ให้ความสำคัญต่อกิจกรรมจิตอาสาเช่นเดียวกัน ดังนั้น องค์การสหประชาชาติจึงได้ประกาศตั้งโครงการที่มีชื่อว่า**อาสาสมัครขององค์การสหประชาชาติ** (UN Volunteers) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ ปัจจุบันมีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่นครเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ โครงการนี้ได้ประกาศให้ **วันที่ ๕ ธันวาคมของทุกปี เป็นวันจิตอาสาโลก** (International Volunteer Day)

โครงการอาสาสมัครของสหประชาชาติได้ตระหนักถึงความสำคัญของจิตอาสาว่าเป็นกิจกรรมเพื่อสังคมที่มีประสิทธิภาพ สามารถนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ (SDGs)

คำว่า **"การพัฒนาที่ยั่งยืน"** (Sustainable Development) เป็นคำของสหประชาชาติที่ประกาศใช้ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ตอนแรกเขาใช้ในความหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นั่นคือเป็นการพัฒนาที่แสดงความกตัญญูกตเวทีต่อสิ่งแวดล้อม โดยประกาศว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนหมายถึง **"รูปแบบของการพัฒนาที่สนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดทอนความสามารถในการที่ตอบสนองความต้องการของตนเอง"**

หมายความว่า เป็นการพัฒนาที่ไม่นำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เพื่อสนองความต้องการของคนยุคปัจจุบันจนกระทั่งป่าไม้ภูเขาแม่น้ำลำธารถูกทำลายย่อยยับหมดไปจนไม่เหลืออะไรไว้เป็นมรดกให้คนรุ่นลูกรุ่นหลานได้ใช้กันเลย การพัฒนาที่ดีจะต้องเผื่อแผ่ยั่งยืนไปถึงคนรุ่นลูกรุ่นหลานจึงจะเรียกว่า **การพัฒนาที่ยั่งยืน**

ต่อมาองค์การสหประชาชาติได้ขยายความหมายของคำว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนให้ครอบคลุมมากกว่าเรื่องสิ่งแวดล้อม โดยให้หมายรวมถึงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอีกด้วย นั่นคือการพัฒนา

เศรษฐกิจต้องใส่ใจมิติทางสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน ฉะนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงมี ๓ มิติ คือ

๑. เศรษฐกิจ
๒. สิ่งแวดล้อม
๓. สังคมวัฒนธรรม

ทั้งสามมิติจะต้องพัฒนาไปด้วยกัน ในปัจจุบันเวลาที่เราพูดถึงการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงหมายถึง ๓ มิตินี้ การพูดถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติสิ่งแวดล้อมอย่างเดียวถือว่าล้าสมัยแล้ว ดังจะเห็นได้ว่าองค์การสหประชาชาติได้ประกาศให้ปี ค.ศ. ๒๐๓๐ (พ.ศ. ๒๕๗๓) เป็นปีที่บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs : Sustainable Development Goals) ทุกประเทศทั่วโลกรวมทั้งประเทศไทยจะต้องช่วยกันดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืนในกรอบเวลาที่กำหนด

เป้าหมายแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืนมีทั้งหมด ๑๗ ข้อด้วยกัน ในบรรดาเป้าหมายทั้ง ๑๗ ข้อนั้น ไม่ได้มีเรื่องสิ่งแวดล้อมอย่างเดียว แต่ยังมีเป้าหมายทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมรวมอยู่ในนั้น ยกตัวอย่าง เช่น

เป้าหมายที่ ๑ ไม่มีความยากจน (No Poverty)
เป้าหมายที่ ๒ ขจัดความหิวโหย (Zero Hunger)
เป้าหมายที่ ๓ มีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี (Good Health and Well-Being)
เป้าหมายที่ ๖ การจัดการน้ำและสุขาภิบาล (Clean Water and Sanitation)
เป้าหมายที่ ๘ การจ้างงานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Decent Work and Economic Growth)

ห้าข้อนี้เป็นตัวอย่างของมิติด้านเศรษฐกิจ

ส่วนเป้าหมายที่ ๑๓ การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change)
เป้าหมายที่ ๑๔ การใช้ประโยชน์จากมหาสมุทรและทรัพยากรทางทะเล (Life Below Water)
เป้าหมายที่ ๑๕ การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบนบก (Life on Land)

สามข้อนี้เป็นตัวอย่างของมิติด้านสิ่งแวดล้อม

เป้าหมายที่ ๔ การศึกษาที่เท่าเทียม (Quality Education)
เป้าหมายที่ ๕ ความเท่าเทียมทางเพศ (Gender Equality)
เป้าหมายที่ ๑๖ สันติภาพ ยุติธรรม สถาบันเข้มแข็ง (Peace, Justice and Strong Institutions)

สามข้อนี้เป็นตัวอย่างของมิติด้านสังคมวัฒนธรรม

00. .indd 29 26/11/2563 13:55:04

องค์การสหประชาชาติเชื่อมั่นว่ากิจกรรมจิตอาสา (Volunteerism) มีบทบาทสำคัญต่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้ง ๑๗ ข้อ ทั้งนี้ เพราะการสละเวลาและกำลังแรงงานของแต่ละคนย่อมจะก่อให้เกิดพลังขับเคลื่อนไปสู่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น กิจกรรมจิตอาสาช่วยประสานความรู้ความสามารถของคนหลากหลายมาทำกิจกรรมร่วมกันอันจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายแต่ละข้อ เช่น

แพทย์และพยาบาลจิตอาสาช่วยให้บรรลุเป้าหมายที่ ๓

ครูอาจารย์จิตอาสาที่สอนหนังสือให้แก่ผู้ด้อยโอกาสช่วยให้บรรลุเป้าหมายที่ ๔

ประชาชนจิตอาสาสามารถช่วยให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้หลายข้อ กล่าวคือ การขุดลอกคูคลอง ทำความสะอาดแหล่งน้ำช่วยให้บรรลุเป้าหมายที่ ๖ กิจกรรมปลูกป่าสร้างฝายช่วยให้บรรลุเป้าหมายที่ ๑๓ และเป้าหมายที่ ๑๕

ที่สำคัญก็คือกิจกรรมจิตอาสาที่ทุกคนได้ร่วมมือร่วมใจกันทำจะสร้างความสามัคคีในสังคม นำสันติสุขมาสู่บ้านเมืองตามเป้าหมายที่ ๑๖

กิจกรรมจิตอาสาสามารถนำสันติสุขมาสู่สังคมไทยได้ก็เพราะเป็นเรื่องที่อยู่ในกรอบของสังคหวัตถุ ๔ ประการ ดังนี้

๑. ทาน คือ การให้ การแบ่งปัน การบริจาคเงินทองหรือสิ่งของไปสนับสนุนกิจกรรมจิตอาสา แม้ว่าไม่ได้ลงไปช่วยผู้ประสบภัยโดยตรง แต่การบริจาคสิ่งของไปช่วยพวกเขา ก็ถือว่าเป็นกิจกรรมจิตอาสาเหมือนกัน

๒. ปิยวาจา หมายถึง การพูดจาไพเราะอ่อนหวานเพื่อปลุกปลอบใจผู้กำลังประสบภัย หรือต้องการความช่วยเหลือ รวมถึงการบริการสังคมด้วยวิทยาทาน เช่น เป็นครูอาสาสอนเด็ก เป็นอาสาสมัครจราจรช่วยบอกทาง แม้กระทั่งเขียนหนังสือหรือแจกเอกสาร ให้คำแนะนำก็เป็นกิจกรรมจิตอาสาทั้งสิ้น

๓. อัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมด้วยการใช้กำลังกายแบกหามช่วยจับช่วยทำ เช่น ขุดลอกคูคลอง กวาดถนน ปลูกต้นไม้ ขับรถหรือพายเรือรับส่ง ดังสุภาษิตโบราณที่ว่า **“อยู่บ้านท่านอย่านิ่งดูดาย ปั้นวัวปั้นควายให้ลูกท่านเล่น”** นอกจากนี้ การบำเพ็ญประโยชน์ยังรวมถึงการใช้กำลังสติปัญญาช่วยเหลือผู้อื่น เช่น การเข้าร่วมประชุมสัมมนาระดมความคิด ตั้งศูนย์ฮอตไลน์รับให้คำปรึกษาแก่ผู้ต้องการความช่วยเหลือ

๔. สมานัตตตา วางตนพอดี เสมอต้นเสมอปลาย ดังพุทธภาษิตที่ว่า “อตฺตานํ อุปมํ กตฺวา” แปลว่า **“เปรียบเทียบตนเองกับคนอื่น”** ในทำนองที่ว่า เรารักสุขเกลียดทุกข์ฉันใด คนอื่นก็รักสุขเกลียดทุกข์ฉันนั้น เพราะฉะนั้น เราต้องปฏิบัติต่อคนอื่นเหมือนกับที่เราต้องการให้เขาปฏิบัติต่อเรา

ในภาษานิยายกำลังภายในก็ต้องพูดว่า มีทุกข์ร่วมทุกข์มีสุขร่วมสุข เวลาคนมีทุกข์ ถึงคราวจนคราวเจ็บ คราวเจ็บ เราไปเยี่ยมให้กำลังใจหรือไปให้เขาเห็นหน้าก็ยังดี แม้แคโทรศัพท์ไปถามสารทุกข์สุกดิบก็นับว่าเป็นสมานัตตตา วางตนเสมอต้นเสมอปลาย

คนไทยแต่โบราณใช้กิจกรรมจิตอาสาตามหลักสังคหวัตถุเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังเช่นประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว เมืองไทยเคยได้ชื่อว่าเป็นสยามเมืองยิ้ม เมื่อมีชาวต่างประเทศมาถึงบ้านเรายิ้มต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดี ดังคำกล่าวที่ว่า **"อันวิสัยคนไทยแต่โบราณ ใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ"** ถ้าแขกผู้มาเยือนประสบความเดือดร้อน เราช่วยสงเคราะห์ให้ที่พักพิง เราจะเห็นได้ว่าตอนที่เกิดสึนามิในภาคใต้ของไทย ชาวต่างประเทศกลับไปชื่นชมคนไทยที่ช่วยเหลือพวกเขาในยามยาก

กิจกรรมจิตอาสาช่วยให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนดังกล่าวมาเพราะมีประโยชน์สำคัญ ๔ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. สร้างความสุข กิจกรรมจิตอาสาให้ความสุขแก่ผู้ทำ ผู้มีจิตอาสามักคิดถึงคนอื่นมากกว่าใส่ใจเรื่องตัวเอง การใส่ใจคนอื่นทำให้เราลืมความทุกข์ของตัวเอง ถ้าเราหมกมุ่นอยู่แต่กับปัญหาของตัวเอง เราจะมีความทุกข์มาก แต่ถ้าไปช่วยคนที่ทุกข์มากกว่า เราจะรู้สึกดีขึ้น มองที่สูง เราก็ต่ำ มองที่ต่ำเราก็สูง เวลาคนมีปัญหาสุขภาพจิต จิตแพทย์แนะนำให้เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงสุนัขหรือแมว ความห่วงใยสุนัขหรือแมวทำให้คนลืมห่วงตัวเอง สุขภาพจิตก็ดีขึ้น

มีงานจัยที่มหาวิทยาลัยบริติชโคลัมเบีย ประเทศแคนาดาทำไว้ด้วยการนำเงินไปแจกให้คนแปลกหน้าคนละ ๒๐ เหรียญในหลายประเทศทั่วโลก มีกติกาว่ากลุ่มที่หนึ่งให้นำเงินที่ได้ไปใช้เพื่อตัวเอง กลุ่มที่สองให้นำเงินที่ได้ไปใช้เพื่อคนอื่น จากนั้นให้พวกเขาตอบคำถามว่า ระหว่างใช้เงินเพื่อตัวเองกับใช้เงินเพื่อคนอื่นอย่างไหนให้ความสุขมากกว่ากัน ผลปรากฏว่า **คนส่วนใหญ่ทั่วโลกตอบว่า ใช้เงินเพื่อตัวเองให้ความสุขน้อยกว่าใช้เงินซื้อของให้คนอื่น** ยิ่งไปกว่านั้น พวกเขาทดลองแจกเงิน ๒๐ เหรียญให้คน ๒ กลุ่ม โดยกำหนดให้กลุ่มแรกใช้เงินซื้อห่อของขวัญซึ่งข้างในมีขนมอร่อยไปกินเอง กลุ่มที่สองใช้เงินซื้อห่อของขวัญเพื่อแจกเด็กป่วยที่อยู่ในโรงพยาบาล งานวิจัยสรุปว่า **กลุ่มคนที่ซื้อของขวัญให้ตนเองมีความสุขน้อยกว่ากลุ่มคนที่ซื้อของขวัญเพื่อแจกเด็กป่วยที่โรงพยาบาล** งานวิจัยระบุว่าการที่คิดช่วยคนอื่นสร้างอารมณ์เชิงบวกที่ทำให้รู้สึกสุข เมื่อจ่ายเงินเพื่อผู้อื่น คนเรามีความสุขมากกว่าจ่ายเงินเพื่อตัวเอง

ทำไมคนนับหมื่นคนจากทั่วโลกอาสามารวมตัวกันอยู่หน้าถ้ำหลวงที่จังหวัดเชียงราย เพื่อให้ความช่วยเหลือทีมฟุตบอลหมูป่า ๑๓ คนที่ติดอยู่ภายในถ้ำ คนทั่วโลกภาวนาเอาใจช่วยเด็กให้ออกมาอย่างปลอดภัย สถานีโทรทัศน์บีบีซีแพร่ภาพวาดเด็ก ๆ ที่นั่งกรรมฐานอยู่ในถ้ำ คนทั่วโลกดูบีบีซีแล้วรู้สึกเอ็นดูสงสารเด็กเหล่านี้ แม้กระทั่งนักดำน้ำในถ้ำฝีมือยอดเยี่ยมของโลกก็นิ่งดูดายไม่ได้ ต้องอาสามาช่วยเด็กด้วยความเต็มใจ

การช่วยทีมหมูป่า ๑๓ คน ถือว่าเป็นจิตอาสาระดับโลก ประเทศไทยจึงเป็นเวทีของการแสดงออกของจิตอาสานานาชาติ เรื่องจิตอาสาของไทยได้ขยายเครือข่ายไปทั่วโลกแล้ว นักดำน้ำในถ้ำทั่วโลกมาช่วยเด็กทีมหมูป่าเพราะสงสารเด็กและเมื่อช่วยแล้วก็รู้สึกสุขใจที่ได้ช่วย ยกตัวอย่าง นักดำน้ำคนหนึ่งชื่อว่า **อีวาน คาราดซิก** ชาวเดนมาร์ก เขาให้สัมภาษณ์รายการโทรทัศน์เอบีซีว่า ตอนที่นักดำน้ำพาเด็กดำน้ำรวดเดียวระยะทาง ๓๐๐ เมตรมาโผล่ขึ้นจากน้ำเป็นจุดแรกนั้น เขาคนเป็นคนแรกที่อยู่ในจุดนั้นเตรียมตัวพาเด็กส่งต่อ ๆ ไป เขาเห็นเด็กแล้วอดคิดไม่ได้ว่า เด็กตายหรือเปล่า เพราะสภาพเด็กนิ่งมาก เขาใจคอไม่ดีเลย แต่พอสังเกตว่า **“เด็กกระดุกกระดิกได้และหายใจได้ เขารู้สึกดีมาก”** นี่คือความสุขที่เกิดจากจิตอาสา

๒. ได้กลุ่มกัลยาณมิตร กิจกรรมจิตอาสาไม่ได้ทำคนเดียว เวลาทำงานอาสาสมัคร มักทำเป็นหมู่คณะ มฆมาณพที่ทำกิจกรรมจิตอาสาแล้วไปเกิดเป็นพระอินทร์นั้นยังมีกลุ่มชายหนุ่มรวมทั้งหมด ๓๓ คน ร่วมทำกิจกรรมจิตอาสา คนที่เข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสา เป็นคนดีมีความกตัญญูกตเวทีต่อบ้านเมือง แสดงออกด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการจึงมีมนุษยสัมพันธ์ดีน่าคบหาสมาคม พวกจิตอาสาจึงเป็นคนใจดีที่ร่วมอุดมการณ์เดียวกัน คนใจดีชอบคบคนใจดีกลายเป็นกลุ่มกัลยามิตรที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน ดังพุทธภาษิตที่ว่า **“สมคฺคานำ ตโป สุโข ความเพียรพยายามของผู้มีใจเดียวกันนำความสุขมาให้”** ดังโคลงโลกนิติที่ว่า

ให้ท่านท่านจักให้ ตอบสนอง
นบท่านท่านจักปอง นอบไหว้
รักท่านท่านควรครอง ความรัก เรานา
สามสิ่งนี้เว้นไว้ แต่ผู้ทรชน

๓. สร้างตาข่ายนิรภัย (Safety Net) เมื่อประเทศไทยประสบภัยเศรษฐกิจตกต่ำในปี ๒๕๔๐ ค่าเงินบาทตกอย่างมาก หลายคนมีหนี้สินล้นพ้นตัว บริษัทปิดกิจการจำนวนมาก ทางธนาคารโลกเป็นห่วงประเทศไทย ตอนแรกคาดว่าคนจะตกงานมากมายมหาศาล สังคมไทยจะเดือดร้อน แต่ปรากฏว่าสังคมไทยอยู่ได้ เพราะมีตาข่ายนิรภัย เวลานักเล่นกายกรรมโดดจับมือกันไปมาบนที่สูงดูน่าหวาดเสียว แม้เกิดพลาดพลั้งตกลงมาพวกเขาก็ไม่ตาย เพราะมีตาข่ายรองรับอยู่ด้านล่าง นี่คือตาขายนิรภัยในทำนองเดียวกัน เวลาสังคมประสบภัยน้ำท่วมหรือไฟไหม้ขึ้นมา ผู้ประสบภัยไม่อดตายเพราะมีกลุ่มเพื่อนบ้านมาช่วยดูแล กลุ่มจิตอาสาในรูปมูลนิธิต่าง ๆ ออกมาช่วยกันคนละไม้คนละมือ ในช่วงประเทศไทยประสบภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ หลายคนอาสาออกมาช่วยกันด้วยการบริจาคแจกอาหารแก่คนตกงาน หรือแม้กระทั่งเจ้าของธุรกิจเคยทำบริษัทขายรถใหญ่ต้องปิดกิจการเดิมและเปลี่ยนมาขายขนมปังให้คนงานที่ตกงานช่วยกันเป็นเซลล์ที่ขายขนมปังแทนขายรถ ในช่วงนั้น การทำนาทำไร่ใน

ต่างจังหวัดกลายเป็นตาข่ายนิรภัยรองรับคนตกงานจากในเมือง นั่นคือ เมื่อไม่มีงานทำในเมืองก็กลับไปทำนาต่างจังหวัด

๔. ทุนทางสังคม (Social Capital) หมายถึง ผลรวมของสิ่งดีงามต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคม รวมถึงการรวมตัวของจิตอาสาเพื่อสร้างประโยชน์สุขต่อส่วนรวม ซึ่งหากนำมาใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมแล้วจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน ดังนั้น ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าวในชนบทเป็นกิจกรรมจิตอาสาที่ถือว่าเป็นทุนทางสังคมซึ่งช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจในยุคเกษตรกรรม ครูบาศรีวิชัยชักชวนอาสาสมัครมาช่วยสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ นี่คือตัวอย่างของทุนทางสังคมอันเกิดจากจิตอาสา

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ **พระราชวีริยาภรณ์ (สวัสดิ์)** เจ้าอาวาสวัดไพชยนต์พลเสพย์ในสมัยนั้นได้ชักชวนชาวบ้านให้บริจาคที่ดินเพื่อสร้างถนนจากราษฎร์บูรณะไปพระประแดงโดยติดต่อประสานงานกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง ชาวบ้านได้บริจาคที่ดินเพื่อการนี้ โดยที่ทางราชการไม่ต้องจ่ายค่าเวนคืนแต่อย่างใด ยิ่งไปกว่านั้น ชาวบ้านได้หลั่งไหลกันมาช่วยสร้างถนน ใครมีแรงช่วยแรงใครมีเงินช่วยเงิน เมื่อถนนเสร็จแล้ว ทางราชการได้ตั้งชื่อถนนนั้นว่า **ถนนพระราชวีริยาภรณ์**

พ.ศ. ๒๕๖๐ เราได้เห็นปรากฏการณ์จิตอาสาของคุณตูน บอดี้สแลมที่อาสาออกวิ่งเป็นระยะทาง ๒,๐๐๐ กิโลเมตรจากใต้สุดจนถึงเหนือสุดของประเทศไทย เขาสามารถระดมทุนนับพันล้านบาทเพื่อสนับสนุนโรงพยาบาล ๑๑ แห่ง นี่ก็คืออีกตัวอย่างหนึ่งของจิตอาสาที่เป็นทุนทางสังคม

อาจกล่าวได้ว่า**ทุนทางสังคม**ทำให้เกิดการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนเพราะกิจกรรมจิตอาสาช่วยสร้างเครือข่ายกัลยาณมิตรให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติและยังช่วยดูแลรักษาความปลอดภัยให้แก่ชุมชน ทุกวันนี้ คนกรุงเทพฯ สร้างกำแพงสูงเป็นรั้วล้อมบ้านบางทีก็ป้องกันโจรไม่ได้ โจรนำรถมาขนของ เพื่อนบ้านยังช่วยยกของให้โจรก็มีเพราะไม่รู้จักเจ้าของบ้านที่แท้จริง แต่ถ้าเราล้อมรั้วบ้านด้วยไมตรี มีจิตอาสาทำกิจกรรมร่วมกันอยู่เสมอ แต่ละคนรู้จักกันและกันตั้งแต่หัวบ้านยันท้ายบ้าน การทำเช่นนี้ย่อมสามารถป้องกันปัญหาโจรกรรมและอาชญากรรมในชุมชนได้อีกด้วย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ส่งพระบัณฑิตอาสา ๔๐ รูปไปช่วยพัฒนาชาวเขาเป็นประจำทุกปี พระบัณฑิตเหล่านี้ไปพักจำพรรษาอยู่ที่อาศรมบนดอยตามลำพัง พระสงฆ์จิตอาสาเหล่านี้ช่วยสอนหนังสือไทยแก่เด็กในโรงเรียนบนดอย พร้อมกับอบรมศีลธรรมแก่ชาวเขา ในฐานะอธิการบดีได้เดินทางไปให้เยี่ยมกำลังใจแก่พระบัณฑิตอาสาเกือบทุกปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นต้นมา จนกระทั่งทางการได้ประกาศตั้งอำเภอใหม่ชื่อว่า อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ และอนุญาตให้สร้างวัดได้ มหาวิทยาลัยจึงสนับสนุนการสร้างวัดใหม่ ๑ วัด ชื่อว่าวัดห้วยบง และในส่วนตัวได้ชักชวนผู้มีจิตอาสาขึ้นดอยไปช่วยกันสร้างอาคารหลังใหญ่ ๒ ชั้น จุคนได้ร้อยกว่าคน เป็นทั้งที่พักและห้องประชุม

บนดอย ใช้เวลาระดมทุน ๓ ปีจึงแล้วเสร็จโดยไม่ต้องอาศัยงบประมาณจากทางราชการ อาคารนี้ตั้งอยู่ที่วัดห้วยบง ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานพระบัณฑิตอาสาบนที่สูง ทางวัดตั้งชื่ออาคารหลังนี้ว่า **“อาคาร ๖๐ ปี พระพรหมบัณฑิต”** นี่ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของกิจกรรมจิตอาสาที่เป็นทุนทางสังคม

ขออนุโมทนาที่ท่านทั้งหลายให้ความสนใจกิจกรรมจิตอาสา เพราะเหตุที่ว่างานในหน้าที่ราชการของพวกท่านเป็นเรื่องของการให้การบริการแก่ประชาชน ถ้าท่านทำงานด้วยจิตอาสาก็จะทำให้งานมีคุณภาพมากขึ้นและเป็นการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราโชบายของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ กิจกรรมจิตอาสานอกจากจะนำมาซึ่งความสุขแก่ผู้ทำเองแล้ว ยังเป็นการสร้างประโยชน์สุขให้แก่สังคมโดยรวม นั่นคือกิจกรรมจิตอาสาสามารถนำพาสังคมไทยไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ท้ายที่สุดนี้ ขออำนาจคุณพระศรีพระรัตนตรัยและบุญกุศลที่ท่านทั้งหลายกระทำมาด้วยจิตอาสานั้น ขอจงมารวมกันเป็นตบะ เป็นเดชะ เป็นพลวปัจจัย อำนวยอวยพรให้ทุกท่าน ประสบความสุขความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป ในอาชีพส่วนตัว ครอบครัว การงานสมบูรณ์ด้วย ลาภ สุข ยศ สรรเสริญ ทุกทิพาราตรีกาล มีอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธรรมสารสมบัติ ธนสารสมบัติ ปรารถนาสิ่งใดที่ชอบประกอบด้วยธรรม ก็ขอให้ความปรารถนานั้น ๆ จงพลันสำเร็จสมมโนรถมุ่งมาดปรารถนาทุกประการ ตลอดกาลนาน เทอญ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำปรารภ	**(๓)**
ถ้อยแถลง	**(๕)**
บทบรรณาธิการ	**(๖)**
มหาจุฬาฯปัญญามนุษย์บริสุทธิ์สังคม	**(๒๐)**
พระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์ เรื่อง “จิตอาสากับการพัฒนาที่ยั่งยืน”	**(๒๑)**
โดย พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.	
๑ ภาคภาษาไทย	
ตอน ๑ พระพุทธศาสนาและปรัชญา	
พุทธบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม	**๑**
พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.	
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
เจดีย์ : มรดกวัฒนธรรมล้ำค่าทางพระพุทธศาสนา	**๑๒**
พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.	
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
ทำไมข้าพเจ้าจึงรักมหาจุฬาฯ มาก	**๒๘**
ศ.พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต	
แนะนำพจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	**๔๔**
ศ.พิเศษอดิศักดิ์ ทองบุญ ราชบัณฑิต	
การบริหารโรงเรียน	**๕๔**
พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.	
รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	
พุทธบูรณาการภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในยุคชีวิตวิถีใหม่	**๖๙**
พระราชสุตาภรณ์, รศ.ดร.	
คณบดีคณะครุศาสตร์	

00. .indd 35 26/11/2563 13:55:05

พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม ๘๓
พระครูปริยัติกิตติธำรง, รศ.ดร.
คณบดีคณะสังคมศาสตร์
สถานะชาติกำเนิดของพระสิทธัตถะ ๑๐๑
รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธวิธีการสอนของครูพระสอนศีลธรรมแบบบูรณาการ ๑๑๗
รศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง ดร.พัลลภ หารุคำจา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
วิถีสังคมกับประเพณีของชาวพุทธ ๑๒๙
รศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
คุณค่าความสัมพันธ์ในเชิงพหุลักษณ์ของประเพณีสืบชะตาในล้านนา ๑๓๘
รศ.พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
การบริหารการศึกษาไทยในอนาคต ๑๕๘
รศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย พระสุรชัย สุรชโย, ดร.
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กระบวนการพัฒนาตนเอง ๑๖๗
รศ.ดร.อินถา ศิริวรรณ
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารในยุคชีวิตวิถีใหม่ ๑๗๗
รศ.ดร.สิน งามประโคน
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธจริยศาสตร์กับอัตวินิบาตกรรม ๑๙๐
พระมหาสุภวิชญ์ ปภสฺสโร (วิราม), รศ.
วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

00. .indd 36 26/11/2563 13:55:05

พระพุทธศาสนาสมัยใหม่ : มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่น **๒๐๗**

ผศ.ดร.สานุ มหัทธนาดุล

วิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ

ความเชื่อของชาวพุทธในสังคมไทย **๒๑๘**

พระครูใบฎีกาหัสดี กิตตินฺนโท,ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

สิ่งที่ทุกคนปรารถนา : กายแข็งแรง ใจเป็นสุข **๒๓๔**

ผศ.สันติ เมืองแสง

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความปรารถนาของมนุษย์ระดับสวรรค์สมบัติ **๒๔๐**

ผศ.ดร.วิโรจน์ คุ้มครอง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

คำถวายข้าวพระพุทธที่ใช้ในปัจจุบัน **๒๕๓**

ดร.ชำนาญ เกิดช่อ

วิทยาลัยสงฆ์ นครน่านเฉลิมพระเกียรติฯ

การสวดมนต์ภาวนา **๒๖๔**

นายสุชญา ศิริธัญภร

รองผู้อำนวยการกองวิชาการ

การพัฒนาสังคมตามหลักพระพุทธศาสนา **๒๘๗**

พระครูปริยัติธรรมวงศ์, รศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจสู่การสร้างสังคมสุขภาวะ **๒๙๘**

พระมหาประยูร โชติวโร และคณะ

ผู้อำนวยการกองกิจการนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทบาทพระบัณฑิตอาสาช่วยพัฒนาชาวเขา **๓๗๑**

พระมหาประยูร โชติวโร และคณะ

ผู้อำนวยการกองกิจการนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒ ภาคภาษาอังกฤษ จำนวน ๑ บทความ

Article I A Movement Model of Buddhist Affairs Reform for Peaceful Society Development 385
Assoc.Prof.Dr.Phra Theppavaramethi
Vice-Rector for Administration, MCU And others

๓ ภาคผนวก

คณะกรรมการฝ่ายจัดสัมมนาทางวิชาการ ๔๐๔
คณะกรรมการฝ่ายจัดทำสูจิบัตรและสารนิพนธ์ ๔๐๗
รายชื่อเจ้าภาพอาหารโรงทาน งานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๓ ๔๐๙

๑ ภาคภาษาไทย

ตอน ๑ พระพุทธศาสนาและปรัชญา

00. .indd 39 26/11/2563 13:55:06

พุทธบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม

พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

"พุทธธรรม" เป็นหลักการสูงส่ง มีเนื้อหาละเอียดลึกซึ้ง ไม่ใช่เรื่องที่จะนำมากล่าวถึงเป็นที่เข้าใจได้ง่ายในสังคมทั่วไป ดังที่พระพุทธองค์ในตอนที่ตรัสรู้ใหม่ ๆ ขณะประทับอยู่ ณ ควงต้นอชปาลนิโครธ ทรงหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด ทรงดำริว่า

> ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่เป็นวิสัยแห่งตรรก ละเอียด บัณฑิตจึงจะรู้ได้ สำหรับประชาชนผู้รื่นรมย์ด้วยอาลัย ยินดีในอาลัย เพลิดเพลินในอาลัย ฐานะอันนี้ย่อมเป็นสิ่งที่เห็นได้ยาก

เมื่อเนื้อหาพุทธธรรมมีความละเอียดลึกซึ้ง การที่จะนำมาประยุกต์ใช้ก็ต้องอาศัยความเข้าใจลึกซึ้งเช่นเดียวกัน และการที่จะนำมาบูรณาการเพื่อการใด ๆ ก็ตามก็ยิ่งต้องอาศัยความเข้าใจมากขึ้นเป็นเท่าตัว คำว่า "พุทธบูรณาการ" จึงเป็นคำใหญ่ที่ใคร ๆ ให้ความสนใจ แท้จริงแล้วไม่ใช่เพียงเป็นคำใหญ่ แต่มีนัยที่ลึกซึ้งและมีหลายนัย ที่ว่ามีหลายนัยนั้นคืออะไรบ้าง ?

มีคำถามทุกยุคทุกสมัยว่า "พระพุทธเจ้ากับนักวิทยาศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่ของโลก ศึกษาและค้นพบสิ่งเดียวกันหรือไม่ ?" เมื่อพิจารณาดูสิ่งที่ศึกษา วิธีการศึกษา และผลของการศึกษาแล้ว เชื่อได้ว่า "ศึกษาและค้นพบสิ่งเดียวกัน จะต่างกันก็แต่เพียงความลึกซึ้งเท่านั้น" เราจะมองเห็นความคล้ายคลึงเมื่อนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปอธิบายเทียบเคียงกับวิทยาการใหม่ ๆ ที่นักวิทยาศาสตร์อธิบายไว้ เช่น นักฟิสิกส์เมื่อทำการสังเกตโลกและปรากฏการณ์ลึกลงไปในระดับอนุภาค เห็นการเคลื่อนตัวของอนุภาคโยงใยไปทั่วเหมือนเต้นระบำ ปรากฏการณ์เช่นนี้เป็นธรรมชาติของสรรพสิ่งที่ตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ตามหลักพระพุทธศาสนานั่นเอง หรือกรณีการทดลองทางวิทยาศาสตร์ เมื่อถึงระดับสูงสุด นักวิทยาศาสตร์ผู้ทำการทดลองมีความรู้สึกเหมือนกับว่าเขาเองรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่กำลังทดลองอยู่ ปรากฏการณ์เช่นนี้เกิดจากสมาธิจิตขั้นสูงหรือที่พระพุทธศาสนาเรียกว่า "สมาบัติ" นั่นเอง เมื่อจิตเข้าถึงสมาธิระดับนี้จะกำจัดความคิดแบ่งแยกระหว่างเรา(Subject)กับเขา(Object) กลายเป็น "อัทวยะ(Non-Duality)" แปลว่าความไม่เป็นสอง หมายถึงรวมเป็นหนึ่งเดียว ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนามหายานนิกายเซน ดังคำกล่าวว่า

01. ( ) (1-11).indd 1 24/11/2563 21:09:03

ภาวะแห่งสมาธิขั้นสูง ทำให้กลีบสมองตอนกลางส่วนบนหยุดทำการส่งข้อมูลสู่เปลือกสมองใหญ่ส่วนหน้าแบบแบ่งแยก มีผลทำให้เปลือกสมองใหญ่ส่วนหน้าหยุดรู้สึกสำนึกแบบแบ่งแยก “เส้นแบ่งกั้นระหว่างตัวเรากับโลกภายนอกจะเลือนไป เรา (subject) จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของโลกภายนอก(objects)

พระพุทธเจ้าทรงตั้งคำถามอย่างไรกับปรากฏการณ์ในโลกนี้ ?
นักวิทยาศาสตร์ตั้งคำถามอย่างไรกับปรากฏการณ์ในโลกนี้ ?

คำถามพื้นฐานที่เป็นแรงบันดาลในการศึกษา ปรากฏการณ์ในโลกนี้ทั้งเป็นเรื่องของสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต (๑) คืออะไร ? หรือเป็นอะไร ? (๒) เป็นอย่างไร ? (๓) เป็นไปอย่างไร ? (๔) ควรให้เป็นอย่างไร ? (๕) ควรเป็นอยู่อย่างไร ?

พระพุทธองค์ทรงตั้งคำถามและศึกษาค้นคว้าหาคำตอบทุกคำถาม แต่ไม่แน่ใจว่านักวิทยาศาสตร์พยายามตอบทุกคำถามหรือไม่ ? ซึ่งเมื่อศึกษาไปก็ได้คำตอบสำหรับแต่ละคำถามดังนี้

คำถามที่ ๑ ว่า “อะไร ?” คำถามนี้บ่งถึงตัวตนของสิ่งนั้นๆว่า “คืออะไร ?” เมื่อเห็นปรากฏการณ์ฝนตกฟ้าร้องก็ตั้งคำถามว่า “คืออะไร ?” เห็นสัตว์บุคคลตัวตนเราเขาเดินไปเดินมาก็ตั้งคำถามว่า “อะไร ?” ในที่สุดก็ได้คำตอบว่า “ปรากฏการณ์ในโลก คือ ธาตุ บรรดาสรรพสิ่งในโลกคือ ธาตุ” คำว่า “ธาตุ” นี้เป็นคำที่นักปรัชญากรีกโบราณใช้ในการตั้งคำถามกับสิ่งที่เป็นต้นกำเนิดของโลก (First Cause) เช่น ธาเลส ซึ่งเกิดก่อนพระพุทธเจ้าประสูติ ๑ ปี เขาเริ่มศึกษาปรากฏการณ์ด้วยการตั้งคำถามว่า “อะไรคือปฐมธาตุของโลก ?” แล้วเขาก็ได้คำตอบสำหรับตัวเองว่า “น้ำคือปฐมธาตุของโลก” อานักซิเมเนส ซึ่งเกิดในยุคเดียวกันกับพระพุทธเจ้าก็ตั้งคำถามว่า “อะไรคือปฐมธาตุของโลก ?” แล้วเขาก็ได้คำตอบสำหรับตัวเองว่า “อากาศคือปฐมธาตุของโลก”

พระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่า “ธาตุ” เช่นเดียวกัน ปรากฏในธรรมนิยามสูตรและปัจจัยสูตรว่า “อุปฺปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตานํ อนุปฺปาทา วา ตถาคตานํ ฐิตา ว สา ธาตุ ธมฺมฐิตตา... ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุอันนั้น คือความตั้งอยู่ตามธรรมดา...” ธาตุที่ว่านี้จัดกลุ่มได้ ๔ ประเภท คือ

ประเภทที่ ๑ ปรากฏารณ์ธรรมชาติเกี่ยวกับดิน น้ำ อากาศ และฤดูกาลซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์ เรียกว่า “อุตุ”

ประเภทที่ ๒ ธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ของพืชและสัตว์ต่อเนื่องกันไปรุ่นแล้วรุ่นเล่าไม่ขาดสาย เรียกว่า “พืชะ”

ประเภทที่ ๓ ธรรมชาติอันทรงพลังอยู่ในตัวของสัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ทำให้สิ่งมีชีวิตเหล่านี้มีความน่าพิศวงกว่าปรากฏการณ์ชนิดอื่น ๆ ในโลก โดยเฉพาะมนุษย์มีความวิจิตรพิสดารอยู่ในตัวและสะท้อนออกมานอกตัวหลากหลายรูปแบบ เรียกว่า “จิต”

01. ( ) (1-11).indd 2 24/11/2563 21:09:03

ประเภทที่ ๔ ความเคลื่อนไหวของสัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ผ่านทางกายและวาจาปรากฏให้เห็นและได้ยิน หรือกระบวนการคิดด้านใน เรียกว่า “กรรม”

เหล่านี้คือสิ่งที่เรียกว่า “ธาตุ” พระพุทธเจ้าทรงใช้คำนี้ และนักวิทยาศาสตร์ก็ใช้คำนี้

คำถามที่ ๒ ว่า “เป็นอย่างไร ?” คำถามนี้บ่งถึงลักษณะ(Nature)ของธาตุดังกล่าวนั้น หรือจะถามอีกแบบหนึ่งว่า “มีอยู่อย่างไร ?”

เมื่อศึกษาค้นคว้าไป พระพุทธองค์ทรงพบลักษณะ ๓ อย่าง คือ อนิจจตา ความไม่เที่ยง ทุกขตา ความดำรงอยู่ในสถานะเดิมได้ไม่นาน และอนัตตตา ความไม่มีตัวตนถาวรหรือไม่มีแก่น เรียกว่า “ไตรลักษณ์” ธาตุนี้มีลักษณะอย่างนี้ ตกอยู่ภายใต้กฎแห่งไตรลักษณ์อย่างนี้ ในขณะที่นักวิทยาศาสตร์เมื่อศึกษาละเอียดลงไปโดยใช้วิธีการลดทอนธาตุลงไปถึงระดับอนุภาคก็พบว่า ในธาตุแบ่งย่อยเป็นโมเลกุลคืออณู แบ่งย่อยเล็กลงไปอีกเป็นอะตอมคือปรมาณู และในปรมาณูก็แบ่งย่อยลงไปอีกเป็นโปรตอน นิวตรอน อีเล็คตรอน แบ่งย่อยลงไปอีกเป็นควาร์ค แต่นักวิทยาศาสตร์ไม่ได้ใช้คำว่า “ธาตุมีลักษณะเป็นอนิจจตา ทุกขตา อนัตตตา หรือธาตุเป็นไตรลักษณ์” แม้ในขณะที่ลดทอนธาตุให้เล็กลงไปถึงระดับอนุภาคคืออะตอม เขาจะมองเห็นธาตุเป็นเหมือนอนุภาคเต้นระบำ(Dancing Particle)ก็ตาม

คำถามที่ ๓ ว่า “เป็นไปอย่างไร ?” เป็นคำถามบ่งถึงทิศทางการเคลื่อนตัว ความเป็นพลวัตของธาตุ พระพุทธเจ้าทรงศึกษาค้นคว้าก็ทรงพบคำตอบว่า “ธาตุนี้เป็นธรรมฐิติคือมีอยู่ตามธรรมชาติ เป็นธรรมนิยามคือเป็นไปตามกฎธรรมชาติ เป็นอิทัปปัจจยตาคือความที่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัยของสิ่งนี้ ดังข้อความในปัจจยสูตรว่า

> อุปฺปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตานํ อนุปฺปาทา ตถาคตานํ ฐิตา ว สา ธาตุ ธมฺมฐิตตา ธมฺมนิยามตา อิทปฺปจฺจยตา ... ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุอันนั้น คือความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดา ความที่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัยของสิ่งนี้ ก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ บรรลุธาตุนั้น ครั้นรู้แล้ว บรรลุแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่าย... ในกระบวนการนี้ ตถตา (ความเป็นอย่างนั้น) อวิตถตา (ความไม่คลาดเคลื่อน) อนัญญถตา (ความไม่เป็นอย่างอื่น) อิทัปปัจจยตา (ความที่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัยของสิ่งนี้)”

พระพุทธเจ้าทรงใช้คำบาลี ๓ คำ ประกอบด้วย (๑) ธรรมฐิตตา (๒) ธรรมนิยามตา และ (๓) อิทัปปัจจยตา เพื่อตอบคำถามที่ว่า “เป็นไปอย่างไร ?” นั่นคือ ธาตุคืออุตุเป็นธรรมฐิติ มีอยู่ตามธรรมชาติ เป็นธรรมนิยามคือมีกฎเป็นของตัวเองเรียกว่า “ธรรมนิยาม” เป็นอิทัปปัจจยตาคือเมื่อเหตุปัจจัยพร้อมก็เกิดและดับ ธาตุคือพีชะก็เป็นธรรมฐิติ มีอยู่ตามธรรมชาติ เป็นธรรมนิยาม มีกฎเป็นของตนเองเรียกว่า “พีชนิยาม” เป็นอิทัปปัจจยตา เมื่อเหตุปัจจัยพร้อมก็เกิดและดับ ธาตุคือจิตเป็น

01. ( ) (1-11).indd 3 24/11/2563 21:09:03

ธรรมฐิติ มีอยู่ตามธรรมชาติ เป็นธรรมนิยาม มีกฎเป็นของตัวเองเรียกว่า “จิตนิยาม” เป็นอิทัปปัจจยตา เมื่อเหตุปัจจัยก็เกิดและดับ ธาตุคือกรรมเป็นธรรมฐิติ เป็นธรรมนิยาม เป็นอิทัปปัจจยตาเช่นเดียวกัน โดยคำที่สำคัญมากคือ อิทัปปัจจยตาคือความที่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัยของสิ่งนี้ เป็นการแสดงกฎแห่งเหตุและผล นักวิทยาศาสตร์แม้ไม่ได้คำแบบนี้ แต่พวกเขาก็เชื่อมั่นในกฎแห่งเหตุและผลเช่นเดียวกัน ต่างกันบางส่วนตรงที่ว่า “กระบวนแห่งเหตุและผลของพุทธะเป็นแบบเหตุปัจจัย นั่นคือเหตุที่ก่อให้เกิดผลแบ่งเป็น (๑) เหตุหลัก-main cause เรียกว่า “เหตุ” และ (๒) เหตุรอง-sub-cause เรียกว่า “ปัจจัย” ในขณะที่กระบวนการแห่งเหตุและผลของวิทยาศาสตร์เป็นแบบ linear cause and effect นั่นคือ 1+1=2 นี้ เป็นประเด็นหนึ่ง อีกประเด็นหนึ่งที่วิทยาศาสตร์เห็นต่างออกไปก็คือ “พลวัตของธาตุมีลักษณะเหมือนเครื่องจักร มีความสัมพันธ์เหมือนเครื่องจักร” อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับพลวัตของธาตุนี้ พระพุทธเจ้าและนักวิทยาศาสตร์เห็นตรงกันซึ่งพอจะสรุปเป็นสูตรได้แบบเดียวกัน นั่นคือเห็นว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ดับ”

คำถามที่ ๔ ว่า “ควรให้เป็นอย่างไร ?” เป็นคำถามถึงเป้าหมายที่ดีงาม หรือที่พึงประสงค์ หรือที่ควรจะเป็น นักวิทยาศาสตร์มีหลักคิดอย่างไรในการศึกษาค้นรคว้าหาคำตอบนี้ ? และพระพุทธเจ้าทรงมีหลักคิดอย่างไรในการศึกษาค้นคว้าหาคำตอบคำถามนี้ ?

เมื่อได้คำตอบต่อคำถามว่า “เป็นไปอย่างไร ?” นี้แล้ว นักวิทยาศาสตร์คงไม่คิดที่จะหาคำตอบต่อคำถามที่เหลือเท่าไรนัก เพราะได้รู้ “คืออะไร มีลักษณะอย่างไร และมีอยู่เป็นอย่างไร” แล้วก็ถือว่าได้องค์ความรู้ครบถ้วนเกี่ยวกับปรากฏการณ์ในโลก อาจมองไม่เห็นความจำเป็นที่จะศึกษาค้นคว้าต่อ ในขณะที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงหยุดอยู่เพียงเท่านี้ เนื่องจากทรงเห็นว่า บรรดาอุตุ พีชะ จิตตะ และกรรมที่มีอยู่ตามธรรมชาติ มีกฎเป็นของตัวเองนั้น สามารถแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ (๑) กลุ่มที่มีชีวิตจิตใจ (๒)กลุ่มที่ไม่มีชีวิตจิตใจ และใน ๒ กลุ่มนี้มีบางมิติที่มีความแตกต่างกันอยู่

กลุ่มที่ ๑ สิ่งที่มีชีวิตจิตใจ คือพีชะบางส่วน จิตติ และกรรม เป็นปรากฏการณ์ของสัตว์บุคคลตัวตนเราเขา เรียกว่า อุปปาทินนกสังขาร แปลว่า สิ่งที่มีชีวิตจิตใจ ในวิถีตามธรรมชาติของสิ่งที่มีชีวิตจิตใจนี้ มีคุณค่าทางจริยธรรมแฝงอยู่ มีขันธ์ ธาตุ อายตนะ มีเลือดเนื้อตัวตน มีความรู้สึกนึกคิด มีจิตใจ ยิ่งเป็นมนุษย์ คุณค่าทางจริยธรรมก็ยิ่งจะสูง สัตว์ประเภทอื่นๆ คุณค่าทางจริยธรรมก็จะลดหลั่นกันไปตามลำดับฐานะ ในขณะเดียวกันก็มีความสามารถที่จะทำลายคุณค่าทางจริยธรรมของตัวเองได้ด้วย นั่นคือมีความสามารถที่จะทำดี(กุศลกรรม)เสริมคุณค่าทางจริยธรรม สารมารถที่จะทำชั่ว (อกุศลกรรม) ซึ่งจะทำลายคุณค่าทางจริยธรรม

01. ( ) (1-11).indd 4 24/11/2563 21:09:03

ส่วนกลุ่มที่ ๒ สิ่งที่ไม่มีชีวิตจิตใจ คือ อุตุและพืชะบางส่วนเป็นปรากฏการณ์ของดิน ฟ้า อากาศ แม่น้ำ ลำธาร ต้นไม้ใบหญ้า เรียกว่า อนุปปาทินนกสังขาร แปลว่า สิ่งที่ไม่มีชีวิตจิตใจ ไม่มีคุณค่าทางจริยธรรมแฝงอยู่ในตัวและไม่มีความสามารถที่จะทำดีและชั่วอย่างนั้น

พระพุทธองค์เมื่อทรงศึกษาค้นคว้าไปก็ได้คำตอบว่า “เป้าหมายที่ดีงาม หรือที่พึงประสงค์หรือที่ควรจะเป็นสำหรับสัตว์บุคคลตัวตนเราเขา” นั้นก็คือ สุคติโลกสวรรค์ สูงขึ้นไปอีกก็คือวิมุตติ วิสุทธิ สันติ นิพพาน นี้คือเป้าหมายของชีวิตที่ควรไปให้ถึง ชีวิตควรให้เป็นอย่างนี้

คำถามที่ ๕ ว่า “ควรเป็นอยู่อย่างไร ?” เป็นคำถามถึงมรรคาหรือวิธีการที่จะไปสู่เป้าหมายที่ดีงามดังกล่าวแล้ว ต่อคำถามนี้ พระพุทธเจ้าทรงศึกษาค้นคว้าดูวิถีแห่งชีวิตหลากหลาย ศึกษาแนวคิดทฤษฎีของเจ้าลัทธิต่าง ๆ ร่วมสมัย ดูแบบอย่างการปฏิบัติของพวกโยคีฤาษีชีไพรก็ทรงได้คำตอบว่า “กุศลกรรม ทาน ศีล ภาวนา ไตรสิกขาคือศีลสิกขา จิตตสิกขา และปัญญาสิกขา” คือมรรคาหรือวิธีการที่จะไปสู่เป้าหมายดีงามนั้น ชีวิตควรเป็นอยู่อย่างนี้ ในขณะที่นักวิทยาศาสตร์มีโลกทัศน์และชีวทัศน์แตกต่างออกไป แม้จะรู้เห็นอยู่ว่า ปรากฏการณ์ในโลกมีทั้งส่วนที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต แต่เนื่องจากพื้นฐานความคิดของนักวิทยาศาสตร์เป็นแบบวัตถุนิยม (Materialism) และจักรกลนิยม (Mechanism) สิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตล้วนมีวัตถุธาตุเป็นส่วนประกอบสำคัญ พลวัตหรือทิศทางการเคลื่อนตัวของสรรพสิ่งเหมือนกับเครื่องยนต์กลไก

วิธีการศึกษาและเครื่องมือในการศึกษาคืออะไร ?
พระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์เริ่มต้นศึกษาปรากฏการณ์เหล่านี้อย่างไร ?

หลักการศึกษาขั้นต้น

พระพุทธทรงมีศรัทธาที่จะศึกษาหาความจริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์นั้นๆ โดยเริ่มจากปรากฏการณ์ที่ประจักษ์ เช่นกรณีที่พระองค์ขณะเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ ทรงเห็นเทวทูตทั้ง ๔ เป็นปรากฏการณ์ที่น่าเบื่อหน่าย ทรงกำหนดประเด็นนี้มาพิจารณาใคร่ครวญและทรงมีความเชื่อว่า มีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็ต้องมีภาวะตรงกันข้ามคือความไม่เกิดเป็นต้น ปรากฏการณ์นี้เรียกว่า “ทุกข์”

จากนั้นทรงสืบสาวค้นหาสาเหตุของความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็ทรงพบว่า “การเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ” นี่แหละคือสาเหตุ นี้เรียกว่า “สมุทัย”

ทรงตั้งสมมติฐานว่า ต้องมีสภาวะใดสภาวะหนึ่งหรือจุดใดจุดหนึ่งที่เมื่อเราไปถึงแล้วจะไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป สมมติฐานนี้เรียกว่า “นิโรธ”

จากนั้นทรงพิสูจน์หรือทดลองสมมติฐานโดยการปฏิบัติด้วยวิธีการต่างๆ นี้เรียกว่า “มรรค”

01. ( ) (1-11).indd 5 24/11/2563 21:09:03

สรุปว่า พุทธวิธีในการศึกษาปรากฏการณ์ เริ่มด้วยศรัทธาที่จะตรวจสอบหาความจริง แต่เป็นศรัทธาที่มีคำว่า “มา” นำหน้า หมายถึงให้เริ่มต้นด้วยการตรวจสอบ “อย่าเพิ่งเชื่อ หรืออย่าด่วนเชื่อ หรืออย่าปลงใจเชื่อ” เป็นวิธีปฏิบัติในเรื่องที่ควรสงสัย หลักความเชื่อแบบนี้เรียกว่า “กาลามสูตร กังขานิยฐาน มีทั้งหมด ๑๐ ประการ

๑. อย่าปลงใจเชื่อด้วยฟังตามกันมา
๒. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบๆ กันมา
๓. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ
๔. อย่าปลงใจด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
๕. อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรก
๖. อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุมาน
๗. อย่าปลงใจเชื่อด้วยกาคิดตรองตามแนวเหตุผล
๘. อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว
๙. อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้
๑๐. อย่าปลงใจเพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา

เมื่อได้ยินได้ฟังหรือเห็นปรากฏการณ์ใดๆ ให้ใช้วิธีตรวจสอบความจริงโดยใช้โยนิโสมนสิการ คือคิดใคร่ครวญโดยถ้วน คิดจากเหตุไปหาผล คิดจากผลไปหาเหตุ คิดในเชิงสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ คิดแยกแยะ คิดแบบองค์รวม คิดแบบเป็นไปได้เป็นไปไม่ได้เป็นต้น จนแน่ใจแล้วจึงสรุปลงเป็น “ความเชื่อหรือศรัทธา” ๒ แบบคือ เชื่อว่าจริงแล้วปฏิบัติตาม (๒)เชื่อว่าไม่จริงแล้วละทิ้งเสีย เครื่องมือขั้นต้นในการศึกษาปรากการณ์คือโยนิโสมนสิการ เน้นการศึกษาภาคแนวคิดทฤษฎีแล้วองค์ความที่ได้จากการศึกษามาตรวจสอบหาความจริง

นักวิทยาศาสตร์ก็เริ่มต้นศึกษาปราฏการณ์ในโลกด้วยศรัทธาและมีลำดับขึ้นของการศึกษาเช่นเดียวกันกับการศึกษาขั้นต้นตามหลักพระพุทธศาสนา นั่นคือ ขั้นกำหนดขอบเขตของปัญหา ขั้นตั้งสมมติฐาน ขั้นคาดคะเน และขั้นพิสูจน์ทดลองหาความจริง แต่จุดที่ต่างกันก็คือ นักวิทยาศาสตร์ใช้คณิตศาสตร์เป็นเครื่องมือในการศึกษา

หลักการศึกษาขั้นสูง

เนื่องจากตามหลักพระพุทธศาสนา แบ่งองค์ความรู้เป็น ๒ ระดับคือ (๑) ปัญญาทั่วไป เป็นความรู้ระดับธรรม ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Knowledge กับ(๒)ปัญญาขั้นสูงเหนือชาวบ้านทั่วไปซึ่งมีทั้งระดับโลกิยะและโลกุตตระ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Superknowledge หรือตรงกับภาษาบาลีว่า “อภิญญา” แปลว่าความรู้ยิ่ง

01. ( ) (1-11).indd 6 24/11/2563 21:09:04

ปัญญาระดับที่ ๒ นี่แหละคือเครื่องการศึกษาขั้นสูง พุทธวิธีสร้างเครื่องมือขั้นสูงในการศึกษาหาความจริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์ในโลกก็คือไตรสิกขานั่นเอง เริ่มจากจัดระเบียบตัวเองให้เรียบร้อยดีงาม(ศีล) เมื่อมีศีลก็มีอวิปฏิสาร(ความไม่เดือดร้อน) มีปราโมทย์ มีปีติ มีปัสสัทธิ มีสุข และมีสมาธิ เมื่อได้สมาธิก็จะทำให้ได้ปัญญาขั้นสูงระดับโลกิยะ เรียกว่า “โลกิยอภิญญา” ปฏิบัติต่อก็จะได้โลกุตตร-อภิญญา ซึ่งความจริงแล้ว ระดับโลกิยอภิญญาก็เพียงพอแล้วที่จะเป็นเครื่องมือการศึกษาปรากฏการณ์ในโลกได้อย่างทะลุปรุโปร่ง เพราะผู้ได้โลกิยอภิญญาย่อมแสดงฤทธิ์ได้ ย่อมมีหูทิพย์ กำหนดความคิดคนอื่นได้ ระลึกชาติได้ ที่สำคัญคือมีตาทิพย์

นักวิทยาศาสตร์ไม่ได้มีเครื่องมือขั้นสูงอย่างนี้ แต่เชื่อกันว่า ในการศึกษาทดลองขั้นสูงของนักวิทยาศาสตร์ วิธีการทดลองที่ประกอบด้วยกระบวนการขั้นตอนที่ละเอียดซับซ้อนทั้งด้านเครื่องมือและความเอาใจใส่ของผู้ทดลอง ทำให้สภาวะจิตของนักวิทยาศาสตร์เข้าถึงสมาธิโดยอัตโนมัติ เพราะกรอบการทดลองสอดคล้องกับหลักของศีลและสมาธิในไตรสิกขา

การเข้าถึงความจริง

พระพุทธเจ้าและนักวิทยาศาสตร์เข้าถึงความจริงแตกต่างกันอย่างไร ?

นักวิทยาศาสตร์ในยุคดั้งเดิมเข้าถึงความจริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์แต่ไม่รู้ว่าเป็นอะไร เพราะโลกทัศน์แบบวัตถุนิยมเป็นเครื่องขวางกั้นอยู่ ดังที่หลินยู่ถัง นักประพันธ์ชาวจีนกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

> นักวิทยาศาสตร์เคาะประตู แต่ประตูของธรรมชาติอันลี้ลับไม่ยอมเปิดออก ในขณะที่นักวิทยาศาสตร์เกือบจะค้นพบความลี้ลับของชีวิตอยู่แล้ว ในทันใดนั้น ชีวิตก็ปิดบังตัวเองไว้อย่างสิ้นเชิง นั่นก็คือ เมื่อนักวิทยาศาสตร์สำรวจตรวจค้นเรื่องสสาร เขาไปสิ้นสุดยุติที่อีเล็คตรอน เมื่อเขาสำรวจตรวจค้นเรื่องชีวิต เขาก็ไปสิ้นสุดยุติที่โปรโตปลาสม์ และเมื่อเขาสำรวจตรวจค้นเรื่องจิตวิญญาณ เขาก็ไปสิ้นสุดยุติที่คลื่นสมอง

ประเด็นเกี่ยวกับโลกและจักรวาลระดับมหัพภาค ข้อค้นพบของพระพุทธเจ้ากับนักวิทยาศาสตร์เหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร ?

องค์ประกอบทางกายภาพของโลกคืออะไร ? โลกทั้งโลกคืออะไร ? ข้อมูลในคัมภีร์พระไตรปิฎกมีว่า โลกธาตุมี ๓ ขนาด คือ (๑) **สหัสสีจูฬนิกาโลกธาตุ คือ** โลกธาตุขนาดเล็กมี ๑,๐๐๐ จักรวาล (๒) **ทวิสหัสสีมัชฌิมิกาโลกธาตุ** คือ โลกธาตุขนาดกลางมีล้านจักรวาล (๓) **ติสหัสสีมหาสหัสสีโลกธาตุ** คือ โลกธาตุขนาดใหญ่แสนโกฏิจักรวาล

01. ( ) (1-11).indd 7 24/11/2563 21:09:04

พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์เกี่ยวกับขอบเขตของจักรวาลไว้ว่า “อานนท์ จักรวาลหนึ่งมีกำหนดเท่ากับโอกาสที่พระจันทร์พระอาทิตย์โคจร(หมุน) ทั่วทิศสว่างรุ่งโรจน์ ... ในแต่ละจักรวาลมีพระจันทร์พันดวง อาทิตย์พันดวง ขุนเขาสิเนรุพันหนึ่ง” ซึ่งพระพุทธโฆสาจารย์แสดงรายละเอียดเพิ่มเติมว่า **จักรวาลหนึ่งมีขนาดยาวและกว้าง-ด้านละ ๑,๒๐๓,๔๕๐ โยชน์** ซึ่งนักวิทยาศาสตร์ยุคใหม่กล่าวไว้ว่า “ภูมิประเทศของเอกภพตามทฤษฎีสตริง เต็มไปด้วยดินแดนหลากหลายนับไม่ถ้วน อาจมีมากถึง ๑๐ ยกกำลัง ๕๐๐(๑ ตามด้วยเลขศูนย์ห้าร้อยตัว) ภูมิประเทศที่เราสังเกตเห็นเป็นเพียงเศษเสี้ยวเล็ก ๆ...”

ตามหลักพระพุทธศาสนา โลกและจักรวาลนี้ไม่มีอายุ มีแต่วิวัฒนาการเป็นวงกลม เรียกว่า “สังสารวัฏ” ไม่มีคำว่าโลกเกิดและโลกแตก มีคำว่าโลกเสื่อมและโลกเจริญ โลกเสื่อมเรียกว่า “สังวัฏฏะ” โลกเจริญเรียกว่า “วิวัฏฏะ” เดิมที นักวิทยาศาสตร์มีโลกทัศน์แบบ “อันตนิยม-determinationism” ถือว่าโลกมีเบื้องต้นและที่สุด มี big bang (การระเบิดครั้งใหญ่) และ big crunch (การหดตัวครั้งใหญ่) ต่อมาเกิดความลังเลสงสัยว่าจริงหรือไม่ ? จากโลกทัศน์แบบนี้ นักวิทยาศาสตร์จึงทำโครงการค้นต้นกำเนิดและวิวัฒนาการของจักรวาล เรียกว่า Large Hadron Collider =LHC เป็นห้องทดลองขนาดอยู่ใต้ดินบริเวณประเทศสวิสเซอร์แลนด์ ฝรั่งเศสอิตาลีและเยอรมัน

ประเด็นเกี่ยวกับอายุ/ระยะการดำรงอยู่ของสรรพสิ่งในโลกและจักรวาล (เอกภพ=universe) คัมภีร์พระพุทธศาสนามีข้อมูลแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับอายุของสัตว์โลกแต่ละภพภูมิ เทียบเคียงกันให้เห็นชัดเจน เช่น บอกว่า “๑ วัน(ทิพย์)ของเทวดาชั้นจาตุมมหาราชิก เท่ากับ ๕๐ ปีมนุษย์ ๑ เดือน(ทิพย์) เท่ากับ ๑,๕๐๐ ปีมนุษย์ เทวดาชั้นจาตุมมหาราชิก มีอายุ ๕๐๐ ปี(ทิพย์) เท่ากับ ๙,๐๐๐,๐๐๐ ปีมนุษย์” ซึ่งนักวิทยาศาสตร์ผู้เชี่ยวชาญด้านกลศาสตร์ควันตัมกล่าวไว้ว่า “วัตถุเคลื่อนที่เร็ว-ขนาดเล็กลง-มวลเพิ่ม-คลื่นละเอียด-เวลาเดินช้าลง(เร็วเท่าแสง-**ขนาดเป็นศูนย์**-มวลเพิ่ม-เวลาหยุดนิ่ง)” เป็นการกล่าวหลังจากพระพุทธองค์ทรงแสดงเรื่องนี้ไว้แล้วหลายพันปี

ประเด็นเกี่ยวกับส่วนประกอบของโลกและจักรวาล ในคัมภีร์พระไตรปิฎกมีข้อมูลว่า “แผ่นดินใหญ่ตั้งอยู่บนน้ำ น้ำตั้งอยู่บนลม ลมตั้งอยู่บนอากาศ ลมพัดทำให้น้ำกระเพื่อม น้ำกระเพื่อมทำให้แผ่นดินไหว” ซึ่งมีข้อมูลอีกตอนหนึ่งในคัมภีร์พระไตรปิฎกบ่งถึงต้นเหตุการเกิดวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติไว้สรุปความได้ว่า “เมื่อมนุษย์มีอกุศลจิต เต็มไปด้วยโลภ โกรธ หลง ประกอบอกุศลกรรมไว้จำนวนมาก เป็นสาเหตุให้ฤดูกาลวิปริต ลมเปลี่ยนทิศ ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เมื่อลมพัดไม่ถูกทิศทาง ทำให้เทวดาโกรธ เมื่อเทวดาโกรธจึงบันดาลให้เกิดวิกฤตการณ์ด้านอื่นๆ ตามมา เช่น ทำให้ลมโหมกระหน่ำหนักยิ่งขึ้น เกิดเป็นพายุใหญ่ เมื่อลมพัดทำให้น้ำกระเพื่อมเป็นคลื่นขนาดใหญ่ เมื่อเกิดคลื่นก็ทำให้แผ่นดินไหว” ยิ่งเป็นเรื่องน่าพิศวงมากที่แนวคิดเรื่อง “มณฑล” ของพระพุทธศาสนาแบบทิเบตหรือวัชรยานบอกว่า

01. ( ) (1-11).indd 8 24/11/2563 21:09:04

"จักรวาลนี้แบ่งเป็น ๕ เขต เทียบได้กับขันธ์ ๕ แต่ละเขตมีพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ และเทวดาบริวารสถิตอยู่เป็นจำนวนมาก"

โลกทัศน์ดั้งเดิม โลกทัศน์แบบแยกส่วน โลกทัศน์ใหม่ โลกทัศน์แบบองค์รวม

นักวิทยาศาสตร์ยุคใหม่เริ่มหันมาศึกษาภูมิปัญญาตะวันออก โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ทำให้รู้พุทธธรรมบางแง่มุมอยู่บ้าง เช่น เมื่อพระพุทธศาสนาแสดงไว้ว่า "สังขารทั้งปวงเพราะไม่เที่ยง(อนิจจะ) จึงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้(ทุกข์) เพราะอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ จึงหาตัวตนที่แท้จริงไม่ได้(อนัตตา) ไม่มีอะไรเป็นหน่วยอิสระซึ่งคงที่ ไม่มีอะไรคงตัว ไม่มีอะไรเป็นตัว มีแต่กระแสธรรมไหลไปสืบเนื่องสัมพันธ์กันไป เป็นปัจจัยแก่กันและกัน มีอยู่โดยความสัมพันธ์กัน มีอยู่ด้วยอาศัยปัจจัย ไม่มีความคงที่อยู่อย่างเดิม ไม่มีอยู่โดยตัวมันเอง ไม่มีตัวตนที่แท้จริง"

นักฟิสิกส์ยุคใหม่จึงแสดงทรรศนะสะท้อนความจริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์ในโลกว่า "อนุภาคพื้นฐานไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่แบบอิสระแยกจากกันได้ โดยเนื้อแท้ อนุภาคนั้นเป็นชุดแห่งความสัมพันธ์ที่แผ่ออกไปยังสิ่งอื่น ๆ อนุภาคพื้นฐานไม่ใช่สิ่งที่มี" เวอร์เนอร์ ไฮเซนเบิร์กกล่าวว่า "โลกนี้ปรากฏเป็นชิ้นส่วนเหตุการณ์ที่ซับซ้อนโยงใยเข้าหากัน ทดแทนกัน ทับซ้อนกันหรือรวมตัวกันจนมีผลออกมาเป็นการถักทอขององค์รวม"

นักฟิสิกส์ยุคใหม่เห็นตรงกันว่า ความสมดุลของโลกเป็นผลจากความสัมพันธ์อย่างลงตัวระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งไม่มีชีวิต ทุกสิ่งมีระบบควบคุมการดำรงอยู่ร่วมกันที่เป็นเอกภาพ โลกคือองคาพยพที่มีชีวิต เป็นอาณาจักรแห่งความร่วมมือระหว่างพืช สัตว์ แบคทีเรียซึ่งดำรงอยู่ร่วมกันในลักษณะพันธมิตรประสานกิจกรรมระหว่างกัน เพื่อความอยู่รอดของส่วนรวมทั้งหมด

วิธีการนำตถาคตโพธิญาณและข้อค้นพบทางวิทยาศาสตร์ไปใช้ โดยการบูรณาการคือเติมเต็มให้แก่กันและกัน

วิธีที่ ๑ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและหลักการทางวิทยาศาสตร์ไปอธิบายเสริมกันและกันให้เป็นที่เข้าใจง่ายขึ้น เช่น กรณีพระพุทธเจ้าทรงแสดงโลกทัศน์ที่เป็นสัมมาทิฏฐิและมิจฉาทิฏฐิว่า

> โลกนี้โดยมากอาศัยส่วนสุดโต่ง ๒ ข้าง คือ ความมี(อัตถิตา)และความไม่มี(นัตถิตา) เมื่อบุคคลเห็นเหตุเกิดแห่งโลก ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง ความไม่มี (นัตถิตา) ในโลกก็ไม่มี เมื่อบุคคลเห็นความดับแห่งโลก ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง ความมี(อัตถิตา)ในโลกก็ไม่มี ข้อที่ว่า 'สิ่งทั้งปวงมีอยู่' นั้น เป็นส่วนสุดโต่งข้างหนึ่ง ข้อที่

01. ( ) (1-11).indd 9 24/11/2563 21:09:04

> ว่า ‘สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่’ นั้น เป็นส่วนสุดโต่งอีกข้างหนึ่ง ตถาคตแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่เข้าไปข้องแวะส่วนสุดโต่งทั้งสองข้างนั้น

พระพรหมบัณฑิต(ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า แนวคิดทางพระพุทธศาสนานี้ นักวิทยาศาสตร์อาจไม่เข้าใจชัด ก็ให้นำหลักการของฟิสิกส์ควันตัมมาอธิบายเทียบเคียงกัน ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่เหมือนกันมีว่า

> โปรตอนหรือส่วนประกอบย่อยแห่งอะตอมของแสง เป็น ‘ทวิลักษณ์’ คือ (๑) อนุภาค (๒)คลื่น ทั้งสองอยู่ด้วยกัน แต่เป็น ๒ อย่างที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัว ถ้าเราบอกว่า โปรตอนเป็นอนุภาค ก็เป็นมุมมองที่สุดโต่งข้างหนึ่ง ถ้าเราบอกว่า โปรตอนเป็นคลื่น ก็เป็นมุมมองที่สุดโต่งอีกข้างหนึ่ง มองอย่างไรจึงไม่ถือว่าเป็นที่สุดโต่ง ? มองโดยมัชเฌนธรรมเทศนา คือมองโดยสายกลาง

นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาอาจไม่เข้าใจทฤษฎีนี้ของนักวิทยาศาสตร์ ก็ให้นำแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่แสดงไว้ข้างต้นนั้นมาอธิบายเทียบเคียงกัน

วิธีที่ ๒ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเติมเต็มวิทยาการใหม่ๆ ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น แนวคิดทฤษฎีทางการบริหารยุคใหม่อาจมีความสมบูรณ์บางมิติ แต่ยังขาดไปบางมิติ ในการบริหารคน นักบริหารยุคใหม่อาจมองเพียงว่า การบริหารคนที่จะให้ได้ดำเนินด้วยดีนั้น ให้ค่าตอบแทนสูง มีสวัสดิการพร้อม สร้างความเป็นกันเอง เท่านี้ก็น่าจะเพียงพอ แต่พระพุทธศาสนามีหลักสังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา สมานัตตตา ที่จะทำให้การบริหารมีประสิทธิภาพยั่งยืนกว่า หรือแม้แต่หลักวิชาว่าด้วยการรักษาพยาบาล ในการรักษาพยาบาลคนเจ็บป่วยที่ผ่านมา เราอาจเน้นการรักษาโรค แต่ปัจจุบันมีการนำหลักการทางพระพุทธศาสนามารักษาใจผู้เจ็บป่วย ใช้วิธีการรักษาโรค รักษาใจควบคู่กันไป

วิธีที่ ๓ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นฐานในการทำให้วิทยาการใหม่ ๆ ทั้งหลายมีโอกาสได้แสดงฐานะและบทบาทมากยิ่งขึ้น นั่นคือผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในวิชาการยุคใหม่ได้หันมาศึกษาปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พัฒนาตัวเองให้มีความเข้มแข็งสามารถยืนหยัดอยู่ได้ในท่ามกลางโลกธรรมที่แปรเปลี่ยนไปในทางดีและไม่ดีตลอดเวลา ความเป็นคนเข้มแข็งนี้ จะเป็นโอกาสให้ได้ใช้วิชาความรู้ในการปฏิบัติหน้าที่การงานได้อย่างมีประสิทธิภาพตลอดเวลา

วิธีที่ ๓ นี้นับถือว่าตรงกับพุทธประสงค์มากที่สุด เพราะทรงแสดงลำดับขั้นของการพัฒนาตนเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ถึงประสงค์ โดยเริ่มจากการศึกษาหาความรู้ด้านวิชาการวิชาชีพ (ปริยัติสัทธรรม) อบรมสั่งสมตนให้มีความเรียบร้อยด้านกายภาพ ให้เข้มแข็งอดทนด้านจิตภาพ และโลกทัศน์ชีวทัศน์ที่เป็นสัมมาทิฏฐิตลอดเวลา(ปฏิปัตติสัทธรรม) และท้ายให้มีความร่มเย็นเป็นสุข(ปฏิเวธสัทธรรม)

01. ( ) (1-11).indd 10 24/11/2563 21:09:04

สรุป

การบูรณาการที่ถูกต้องจึงไม่ใช่การบูรณาการตัวเนื้อหาวิชา แต่เป็นการรับเนื้อหาวิชาศาสตร์สมัยใหม่เข้ามาในตัวคนแล้วเอาหลักปริยัติสัทธรรม ปฏิปัตติสัทธรรมทางพระพุทธศาสนามาพัฒนาตัวคน เพื่อให้โลกทัศน์เชิงบูรณาการในการดำรงชีวิต

01. ( ) (1-11).indd 11 24/11/2563 21:09:04

เจดีย์ : มรดกวัฒนธรรมล้ำค่าทางพระพุทธศาสนา

พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

คำว่า “เจดีย์” นี้ ในยุคดั้งเดิมไม่ได้หมายถึงเฉพาะสิ่งก่อสร้างที่มีรูปร่างเป็นเจดีย์ที่เรียกกันในประเทศไทยปัจจุบัน แต่คำว่า “เจดีย์” มีความหมายกว้าง โดยสรุปหมายถึงสิ่งที่ควรสักการบูชา ควรแก่การเคารพนับถือบูชา เช่น ของใช้ประจำตัว พระธรรมคำสั่งสอน สิ่งก่อสร้างที่เรียกว่า “เจดีย์” ในเมืองไทยปัจจุบัน ในสมัยพุทธกาลเรียกว่า “สถูป” หมายถึงสิ่งก่อสร้างซึ่งก่อไว้สำหรับบรรจุของควรบูชา เช่น กระดูกของบุคคลที่น่านับถือเป็นต้น ซึ่งก็เป็นหนึ่งในเจดีย์ ๔ ประเภท เรียกว่า “ธาตุเจดีย์” “เจดีย์” นี้ในประเทศไทย เรียกชื่อต่าง ๆ เช่น พระธาตุ, พระบรมธาตุ, เจดีย์, พระปรางค์ เพื่อความเข้าใจตรงกันในเบื้องต้น ในบทความนี้ ขอใช้คำว่า “สถูป” บ้าง “เจดีย์” บ้าง “พระปรางค์” บ้าง “พระธาตุ” บ้าง “พระบรมธาตุ” บ้าง “สถูปเจดีย์” บ้างแล้วแต่กรณี ขอให้เข้าใจตรงกันว่า หมายถึงเจดีย์ที่นิยมสร้างในประเทศไทยนั่นเอง

การสร้างเจดีย์เป็นพุทธประสงค์

คำว่า “พุทธประสงค์” หมายถึงพุทธประสงค์ที่จะรักษาประเพณีของชาวพุทธคราวเมื่อใกล้จะปรินิพพาน ขณะพระพุทธเจ้าประทับบรรทมระหว่างสาละทั้งคู่ ณ สาลวโนทยาน กรุงกุสินารา พระอานนท์กราบทูลถามถึงวิธีปฏิบัติในพระพุทธสรีระหลังจากปรินิพพาน พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า

> กษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิต พราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิต คฤหบดีผู้เป็นบัณฑิต เลื่อมใส ในพระตถาคต จะพึงปฏิบัติในพระสรีระของตถาคต เหมือนที่เขาปฏิบัติในพระสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิ

เมื่อพระอานนท์กราบทูลถามว่า “เขาปฏิบัติในพระสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิอย่างไร ?” พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “เขาห่อพระสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้าใหม่ ครั้นห่อแล้วซับด้วยสำลี ครั้นซับด้วยสำลีแล้ว ห่อด้วยผ้าไหม โดยอุบาย เขาห่อพระสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้า ๕๐๐ คู่ แล้วเชิญลงในรางเหล็กที่มีน้ำมันบรรจุเต็มอยู่ แล้วครอบด้วยรางเหล็กอีกใบหนึ่ง วางบนเชิงตะกอน (จิตกาธาน)ที่ทำด้วยดอกไม้นานาชนิด ถวายพระเพลิงพระสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิ สร้างพระสถูปของพระเจ้าจักรพรรดิไว้ในทางใหญ่ ๔ แพร่ง ดูก่อนอานนท์ เขาปฏิบัติในพระสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิอย่างนี้ พึงปฏิบัติในพระพุทธสรีระเหมือนอย่างพระเจ้าจักรรพรรดิ พึงสร้างพระสถูปของพระตถาคตไว้

02. ( ) (12-27).indd 12 24/11/2563 21:09:29

ในทางใหญ่ ๔ แพร่ง เหล่าชนผู้บูชาด้วยพวงมาลัยดอกไม้ของหอม หรือกราบไหว้ หรือทำจิตให้เลื่อมใสในพระสถูปนั้น ข้อนั้นก็จักได้รับประโยชน์ ได้รับความสุขตลอดกาลนาน”

พระพุทธเจ้ายังได้ตรัสถึงบุคคล ๔ ประเภท ซึ่งเป็นผู้ควรแก่การสร้างสถูป(เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ, อัฐิธาตุและสิ่งของเครื่องใช้)ไว้บูชา คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระสาวกของพระพุทธเจ้า และพระเจ้าจักรรพรรดิ

ข้อมูลเหล่านี้ เป็นเครื่องยืนยันว่า สถูปหรือเจดีย์ในพระพุทธศาสนา เป็นพุทธประสงค์โดยตรง และพอกล่าวได้ว่า ประเพณีนิยมในการสร้างพระสถูปเจดีย์นั้น มีเฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น และนิยมสร้างกันมาตั้งแต่สมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์ชีพอยู่ แม้แต่คราวที่พระสารีบุตรผู้เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวานิพพาน หลังจากทำฌานปกิจสรีระแล้ว พระพุทธเจ้าก็ยังสั่งให้พระจุนทะและคณะสร้างเจดีย์เพื่อบรรจุสารีริกธาตุไว้ที่ประตูพระเชตวัน เมืองสาวัตถี และส่วนหนึ่งให้สร้างสถูปเจดีย์บรรจุไว้ที่นาลันทาบ้านเกิด ความจริง ประเพณีนิยมในการสร้างสถูปหรือเจดีย์นี้มีมาก่อนสมัยของพระสิทธัตถโคตมพุทธเจ้า พุทธบริษัทได้สร้างสถูปเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์หลังจากถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระแล้ว ให้เป็นที่กราบไหว้บูชาสักการะ รักษาประคองศรัทธาให้มั่นคงในพระรัตนตรัย ที่สำคัญให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธบริษัท

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพกล่าวไว้ในเรื่อง “ตำนานพุทธเจดีย์” ตอนหนึ่ง *“พระสถูปนั้น เดิมสร้างสำหรับบรรจุพระบรมธาตุ ตามแบบแผนอันมีประเพณีในมัชฌิมประเทศตั้งแต่ก่อนพุทธกาล”* เข้าใจว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประเภทหนึ่งในหลายประเภทที่คนอินเดียโบราณนิยมสร้าง โดยเฉพาะกลุ่มคนที่อยู่ในเชื้อชาติเดียวกันกับพระพุทธเจ้า สันนิษฐานว่า คนกลุ่มศากยะอาจเป็นกลุ่มเดียวกันกับพวกอารยันที่อพยพลงจากตอนเหนือของอินเดีย แต่ต่อมาไม่เห็นด้วยกับระบบสังคมวัฒนธรรมที่อารยันส่วนใหญ่ถือปฏิบัติ โดยเฉพาะการแบ่งชนชั้นทางสังคมออกเป็นวรรณะ กลุ่มนี้จึงแยกตัวออกมาเรียกชื่อว่า “ศากยะ” และสร้างวัฒนธรรมประเพณีแบบใหม่ขึ้นมาถือปฏิบัติในกลุ่มของตนเอง เมื่อญาติเสียชีวิตก็นิยมเผาศพและเก็บกระดูกไว้บูชา โดยสร้างที่เก็บ ซึ่งถ้ามีขนาดใหญ่โตก็เรียกว่าสถูป

การสร้างเจดีย์เป็นประเพณีของพระพุทธศาสนา

สถูปหรือเจดีย์นั้น ในพระพุทธศาสนา ถ้าจะให้ถูกต้องจริง ๆ ต้องเรียกว่า “พระสถูป” ต้องใช้คำว่า “พระ” นำหน้าด้วย เพราะเป็นของสูง เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุด เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ พระบรมธาตุ หรือพระธาตุ การสร้างสถูปหรือเจดีย์เป็นประเพณีของพุทธศาสนิกชนโดยเฉพาะ ซึ่งมิได้มีเฉพาะในสมัยพระโคดมพุทธเจ้าเท่านั้น ในสมัยของพระพุทธเจ้าองค์อื่น ๆ ชาวพุทธก็สร้างสถูปหรือ

02. ( ) (12-27).indd 13 24/11/2563 21:09:30

เจดีย์เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ เพื่อเป็นที่บูชาสักการะทั้งสิ้น พระสถูปหรือเจดีย์ของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์มีขนาดแตกต่างกันไป ในคัมภีร์พุทธวงศ์ พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ ๓๓ มีข้อความระบุไว้ชัดเจนตามลำดับดังนี้

๑. พระทีปังกรพุทธเจ้า

พระชินศาสดาพระนามว่า ทีปังกร เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ณ นันทาราม พระสถูปอันประเสริฐของพระชินเจ้าพระองค์นั้น สูง ๓๖ โยชน์ ณ นันทารามนั้น พระสถูปบรรจุบาตร จีวร บริขาร และเครื่องบริโภคของพระองค์ผู้ศาสดา ที่โคนต้นโพธิ์ในกาลนั้น สูง ๓ โยชน์

๒. พระโกณฑัญญพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าพระนามว่า โกณฑัญญะ ผู้ทรงพระสิริ เสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ นันทาราม พระเจดีย์ของพระองค์สูง ๗ โยชน์ ณ นันทารามนั้นแล

๓. พระมงคลพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าพระนามว่ามงคล เสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ พระราชอุทยานชื่อเวสสระ พระสถูปของพระชินเจ้านั้นสูง ๓๐ โยชน์ ณ พระราชอุทานชื่อเวสสระนั้นแล

๔. พระสุมนพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าพระนามว่าสุมนะ ผู้ทรงพระยศ เสด็จดับขันธปรินิพพานที่อังคาราม พระสถูปของพระชินเจ้านั้น สูง ๔ โยชน์ ที่อังคารามนั้นแล

๕. พระเรวตพุทธเจ้า

พระเรวตพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอัฏฐิธาตุแตกกระจัดกระจายไม่รวมเป็นแท่งเดียวกัน แผ่ไปประดิษฐานอยู่ในนานาอารยประเทศ

๖. พระโสภิตพุทธเจ้า

พระโสภิตพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอัฏฐิธาตุของพระองค์กระจัดกระจายไม่รวมเป็นแท่งเดียวกัน แผ่ไปประดิษฐานอยู่ในนานาอารยประเทศ

๗. พระอโนมทัสสีพุทธเจ้า

พระชินศาสดาพระนามว่าอโนมทัสสี เสด็จดับขันธปรินิพพานที่ธรรมาราม พระสถูปของพระชินเจ้านั้นสูง ๒๕ โยชน์ ที่ธรรมารามนั้นแล

๘. พระปทุมพุทธเจ้า

พระปทุมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอัฏฐิธาตุของพระองค์กระจัดกระจายไม่รวมเป็นแท่งเดียวกัน แผ่ไปประดิษฐานอยู่ในนานาอารยประเทศ

02. ( ) (12-27).indd 14 24/11/2563 21:09:30

๙. พระนารทพุทธเจ้า

พระชินพุทธเจ้าผู้ประเสริฐพระนามว่านารท เสด็จดับขันธปรินิพพานที่สุทัสสนนคร พระสถูปอันประเสริฐของพระองค์ สูง ๔ โยชน์ ที่สุทัสสนนครนั้นแล

๑๐. พระปทุมุตตรพุทธเจ้า

พระชินพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ เสด็จดับขันธปรินิพพานที่นันทาราม พระสถูปอันประเสริฐของพระองค์ สูง ๑๒ โยชน์ ที่นันทารามนั้นแล

๑๑. พระสุเมธพุทธเจ้า

พระสุเมธพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอัฏฐิธาตุของพระองค์กระจัดกระจายไม่รวมเป็นแท่งเดียวกัน แผ่ไปประดิษฐานอยู่ในนานาอารยประเทศ

๑๒. พระสุชาตพุทธเจ้า

พระชินพุทธเจ้าผู้ประเสริฐพระนามว่าสุชาตะ เดส็จดับขันธปรินิพพานที่เสลาราม พระเจดีย์ของพระศาสดา สูง ๓ คาวุต ที่เสลารามนั้นแล

๑๓. พระปิยทัสสีพุทธเจ้า

พระมุนีผู้ประเสริฐพระนามว่าปิยทัสสี เสด็จดับขันธปรินิพพานที่อัสสัตถาราม พระสถูปของพระชินเจ้านั้น สูงถึง ๓ โยชน์ ที่อัสสัตถารามนั้นแล

๑๔. พระอัตถทัสสีพุทธเจ้า

พระอัตถทัสสีพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอัฏฐิธาตุของพระองค์กระจัดกระจายไม่รวมเป็นแท่งเดียวกัน แผ่ไปประดิษฐานอยู่ในนานาอารยประเทศ

๑๕. พระธัมมทัสสีพุทธเจ้า

พระมหาวีระพระนามว่าธัมมทัสสี เสด็จดับขันธปรินิพพานที่เกสาราม พระสถูปอันประเสริฐของพระองค์นั้น สูงถึง ๓ โยชน์

๑๖. พระสิทธัตถพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าพระนามว่าสิทธัตถะ ทรงเป็นมุนีผู้ประเสริฐ เสด็จดับขันธปรินิพพานที่อโนมาราม พระสถูปดันประเสริฐของพระองค์ สูงถึง ๔ โยชน์ ที่อโนมารามนั้น

๑๗. พระติสสพุทธเจ้า

พระชินพุทธเจ้าผู้ประเสริฐพระนามว่าติสสะ เสด็จดับขันธปรินิพพานที่นันทาราม พระสถูปของพระองค์ สูงถึง ๓ โยชน์ ที่นันทารามนั้น

02. ( ) (12-27).indd 15 24/11/2563 21:09:30

๑๘. พระปุสสพุทธเจ้า

พระปุสสพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอัฏฐิธาตุของพระองค์กระจัดกระจายไม่รวมเป็นแท่งเดียวกัน แผ่ไปประดิษฐานอยู่ในนานาอารยประเทศ

๑๙. พระวิปัสสีพุทธเจ้า

พระวีรพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ทรงเป็นนระผู้ประเสริฐ เสด็จดับขันธปรินิพพานที่สุมิตตาราม พระสถูปอันประเสริฐของพระองค์ สูงถึง ๗ โยชน์ ที่สุมิตตารามนั้น

๒๐. พระสิขีพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าพระนามว่าสิขี ทรงเป็นมุนีผู้ประเสริฐ เสด็จดับขันธปรินิพพานที่อัสสาราม พระสถูปอันประเสริฐของพระองค์ สูงถึง ๓ โยชน์ ที่อัสสารามนั้นแล

๒๑. พระเวสสภูพุทธเจ้า

พระเวสสภูพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอัฏฐิธาตุของพระองค์กระจัดกระจายไม่รวมเป็นแท่งเดียวกัน แผ่ไปประดิษฐานอยู่ในนานาอารยประเทศ

๒๒. พระกกุสันธพุทธเจ้า

พระชินพุทธเจ้าผู้ประเสริฐพระนามว่ากกุสันธะ เสด็จดับขันธปรินิพพานที่เขมาราม พระสถูปอันประเสริฐของพระองค์ สูงถึง ๑ คาวุต ที่เขมารามนั้นแล

๒๓. พระโกนาคมนพุทธเจ้า

พระโกนาคมนพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอัฏฐิธาตุของพระองค์กระจัดกระจายไม่รวมเป็นแท่งเดียวกัน แผ่ไปประดิษฐานอยู่ในนานาอารยประเทศ

๒๔. พระกัสสปพุทธเจ้า

พระชินศาสดาพระนามว่ามหากัสสปะ เสด็จดับขันธปรินิพพานที่เสตัพยาราม พระสถูปของพระชินพุทธเจ้านั้น สูงถึง ๑ โยชน์ ที่เสตัพยารามนั้นแล

๒๕. พระสิทธัตถโคดมพุทธเจ้า

พระโคดมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอัฏฐิธาตุของพระองค์กระจัดกระจายไม่รวมเป็นแท่งเดียวกัน แผ่ไปประดิษฐานอยู่ในนานาอารยประเทศ พระพุทธเจ้าพระองค์ใดที่พระอัฏฐิธาตุกระจัดกระจายไม่รวมเป็นแท่งเดียวกัน พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นนับว่ามีพระบารมีแผ่กว้างใหญ่ไพศาลอนุเคราะห์แก่ชาวโลกได้ทั่วถึงมาก กล่าวเฉพาะโคดมพุทธเจ้า เมื่อพระมหากัสสปเถระรวมพระอัฏฐิธาตุ(พระบรมสารีริกธาตุ)มาไว้ที่เดียวกัน คือที่กรุงราชคฤห์ ครั้นถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์รับสั่งให้สร้างพระสถูป(เจดีย์) ๘๔,๐๐๐ องค์ประดิษฐานทั่วชมพูทวีป(อินเดีย) แล้วบรรจุพระอัฏฐิธาตุของพระโคดมพุทธเจ้า ประชาชนทั่วชมพูทวีปก็ได้บูชาสักการะ และได้บุญทั่วถึงกัน

02. ( ) (12-27).indd 16 24/11/2563 21:09:30

เจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ๘ แห่ง

กษัตริย์ในแคว้นต่าง ๆ ได้ทราบข่าวการปรินิพพานของพระโคดมพุทธเจ้า ต่างส่งทูตไปที่กรุงกุสินารา แคว้นมัลละ เพื่อขอส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า เมื่อถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระเสร็จแล้ว ทูตจากเมืองต่าง ๆ ยินยอมพร้อมใจกันให้โทณพราหมณ์ได้ทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ โทณพราหมณ์กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

> ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ขอจงฟังคำข้าพเจ้าแต่เพียงผู้เดียว พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย ตรัสสรรเสริญขันติ(ความอดทน) การที่เราจะแตกสามัคคีกันเพราะส่วนแบ่งแห่งพระบรมสารีริกธาตุนี้ไม่ดีเลย ขอให้เราทั้งหลายยินยอมพร้อมกันแบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วน ขอพระสถูปจงแพร่หลายในทิศทั้งหลาย คนที่เลื่อมใสพระพุทธเจ้ามีอยู่เป็นจำนวนมาก

ต่อจากนั้นก็ได้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุกัน ทูตจากเมืองต่าง ๆ ได้พระบรมสารีริกธาตุคนละ ๒ ทะนาน นำไปยังเมืองของตน ทำการเฉลิมฉลองบูชาสักการะ เปิดโอกาสให้พุทธศาสานิกชนได้กราบไหว้บูชากัน ต่อจากนั้นได้สร้างสถูป(เจดีย์) เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้เป็นที่บูชาสักการะในกาลสืบไป ดังนี้

๑. พระเจ้าอชาตศัตรูแห่งแคว้นมคธ ได้กระทำสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ในกรุงราชคฤห์

๒. กษัตริย์ลิจฉวีแห่งแคว้นวัชชี ได้กระทำสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ในกรุงเวสาลี

๓. กษัตริย์ศากยะแห่งแคว้นสักกะ ได้กระทำสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ในกรุงกบิลพัสดุ์

๔. กษัตริย์ถูลีแห่งอัลลกัปปะ ได้กระทำสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ในเมืองอัลลกัปปะ

๕. กษัตริย์โกลิยะแห่งรามคาม ได้กระทำสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ในเมืองรามคาม

๖. เจ้าผู้ครองนครแห่งเวฏฐทีปกะ ได้กระทำสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ในเมืองเวฏฐ-ทีปกะ

๗. กษัตริย์มัลละแห่งแคว้นมัลละฝ่ายเหนือ ได้กระทำสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ในเมืองกุสินารา

๘. กษัตริย์มัลละแห่งแคว้นมัลละฝ่ายใต้ ได้กระทำสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ในเมืองปาวา

ส่วนโทณพราหมณ์ได้กระทำสถูปบรรจุทะนานที่ใช้ตวงพระบรมสารีริกธาตุแบ่งกันนั้นแหละไว้เป็นที่บูชาสักการะ กษัตริย์แห่งโมริยะ ได้กระทำสถูปบรรจุพระอังคาร(เถ้า)ไว้ในเมืองปิปผลิวัน

เรื่องนี้แสดงให้เห็นความสำคัญของสถูป(เจดีย์) กำเนิดความเป็นมาของสถูปในอินเดีย กล่าวเฉพาะเรื่องพระเจ้าอชาตศัตรูแห่งแคว้นมคธ จัดพิธีฉลองยิ่งใหญ่ตลอดระยะทางตั้งแต่กรุงกุสินาราถึงราชคฤห์

02. ( ) (12-27).indd 17 24/11/2563 21:09:30

เลยทีเดียว นับเป็นระยะทาง ๒๕ โยชน์ พระองค์ได้ทรงสร้างสถูปพระบรมสารีริกธาตุไว้อย่างดี เรื่องนี้น่าศึกษามิใช่น้อย ตำนานบอกว่า พระมหากัสสปเถระได้ถวายคำแนะนำแก่พระเจ้าอชาตศัตรูให้ดำเนินการรวบรวมพระบรมสารีริกธาตุอีก ๗ ส่วนที่ได้แจกจ่ายไปตามเมืองต่าง ๆ นั้นมารวมบรรจุไว้ในกรุงราชคฤห์ เพื่อป้องกันอันตรายอันอาจจะเกิดขึ้น โดยพระมหากัสสปเถระรับภาระที่จะรวบรวมเอง จากนั้น พระเถระก็ได้ดำเนินการรวบรวมพระบรมสารีริกธาตุจากราชตระกูลทั้ง ๗ มาประดิษฐานไว้ในทิศตะวันออก และทิศใต้ของกรุงราชคฤห์ โดยพระเถระเล็งเห็นว่า ในอนาคต คนทั้งหลายจักเก็บพระบรมธาตุเหล่านี้ไว้ในมหาเจดีย์ในมหาวิหารลังกา[๑] พระราชารับสั่งให้สร้างสถูปไว้ ๘ องค์ ใส่พระบรมสารีริกธาตุไว้ผอบจันทน์เหลือง ๘ ใบ พระมหากัสสปเถระอธิษฐานว่า “พวงมาลัยอย่าเหี่ยว กลิ่นหอมอย่าหายไป ประทีปอย่าไหม้” แล้วให้จารึกไว้ที่แผ่นทองว่า *“แม้ในอนาคต ครั้งพระกุมารพระนามว่าอโศกจักเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระเจ้าอโศกมหาราช ท้าวเธอจักทรงกระทำพระบรมสารีริกธาตุเหล่านี้ให้แพร่หลายไป ดังนี้”*

ประเภทของเจดีย์

คำว่า “เจดีย์” ในยุคดั้งเดิมมีนัยกว้างขวางครอบคลุมสิ่งที่ควรเคารพ นับถือ บูชาหลายอย่าง ดังที่กล่าวแล้ว โดยสรุปมี ๔ ประเภท

๑. ธาตุเจดีย์

สิ่งก่อสร้างที่บรรจุพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า พระเจ้าจักรพรรดิ

๒. บริโภคเจดีย์

สังเวชนียสถาน อันเป็นสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เช่น สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน หรือที่เรียกว่าสังเวชนียสถาน ๔ ตำบล

๓. ธรรมเจดีย์

ข้อความที่ว่าด้วยคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นคำ ประโยคทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา

๔. อุทเทสิกเจดีย์

สิ่งของที่สร้างขึ้นอุทิศพระพุทธเจ้า เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้า ไม่กำหนดว่าจะเป็นอะไร เช่น พระแท่นวัชรอาสน์ที่เจดีย์ศรีมหาโพธิพุทธคยา พระพุทธรูป

---

[๑] ดูข้อความใน สุรีย์ มีผลกิจ(ผู้รวบรวมและเรียบเรียง), **พระพุทธประวัติ,** (กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมฟอร์ม จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๒๔๓–๒๔๔, ข้อมูลเหล่านี้ปรากฏกระจัดจายอยู่ในคัมภีร์ชั้นหลัง ผู้เขียนยังไม่ได้ตรวจสอบข้อมูลว่า คุณสุรีย์เอาข้อมูลเหล่านี้มาจากแหล่งใดบ้าง แต่เห็นว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจ เลยยกเอามานำเสนอไว้ ข้อมูลบางตอนปรากฏอยู่ในคัมภีร์ถูปวงศ์ รจนาโดยพระเถระชาวศรีลังกา ชื่อ “พระวาจิสสรเถระ” ในยุคประมาณ พ.ศ. ๑๗๗๕–๑๗๗๙.

02. ( ) (12-27).indd 18 24/11/2563 21:09:30

โดยนัยนี้จะเห็นว่า “เจดีย์” มีความหมายกว้างครอบคลุมสิ่งที่ควรบูชาสักการะทุกอย่าง ไม่ได้หมายถึงสถูปอย่างเดียว เจดีย์ที่มีความหมายเดียวกันกับ “สถูป” คือ ธาตุเจดีย์ ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระบรมธาตุ หรืออัฏฐิธาตุ ต่อไปนี้จะกล่าวถึงเฉพาะเจดีย์ประเภทที่ ๑ คือ ธาตุเจดีย์เท่านั้น (ซึ่งอาจจะใช้คำว่า เจดีย์, สถูป, พระธาตุ, พระบรมธาตุ, หรือพระปรางค์ แล้วแต่กรณี)

ประเพณีการสร้างเจดีย์สมัยหลังพุทธกาล

สมัยหลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วว ความนิยมในการสร้างเจดีย์ก็ยังมีอยู่สืบทอดต่อกันเรื่อยมา พระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ ๓ ณ วัดอโศการาม เมื่อเสร็จพิธีสังคายนาได้ส่งสมณทูต ๙ สาย ไปประกาศพระพุทธศาสนาในนานาประเทศ โดยการถวายคำแนะนำของพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ในส่วนของพระองค์เอง พระเจ้าอโศกมหาราชได้เสด็จจาริกแสวงบุญไปในที่ต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวกับข้องกับพระพุทธเจ้า หรือพุทธสาวกที่สำคัญ เช่น เป็นสถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน พร้อมกันนั้นได้ทรงสร้างสถูปและเสาอโศกประดิษฐานไว้ในที่นั้น ๆ เพื่อเป็นที่สักการบูชาของคนในถิ่นนั้น ๆ และเป็นเครื่องชี้ให้คนรุ่นหลังได้รู้ว่า “ณ ที่แห่งนี้มีความสำคัญในฐานะเป็นสถานที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้” เป็นต้น สันนิษฐานได้ว่า ประเพณีนิยมในการสร้างเจดีย์เกิดขึ้นและถือปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชนั่นเอง ข้อมูลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาบอกว่า พระเจ้าอโศกมหาราชทรงรับสั่งให้สร้างสถูปประดิษฐานไว้ทั่วชมพูทวีป(อินเดีย) เป็นจำนวน ๘๔,๐๐๐ องค์ ดังข้อความในคัมภีร์สมันตปาสาทิกาตอนหนึ่งพอสรุปความได้ว่า

> เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานประมาณ ๒๑๘ ปี ณ เมืองปาฏลีบุตร พระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อทำศึกสงครามมามาก(โดยเฉพาะที่แคว้นกาลิงคะ) รู้สึกสลดพระทัยที่ทอดพระเนตรเห็นคนล้มตายมากในศึกสงคราม วันหนึ่งทอดพระเนตรเห็นสามเณรนิโครธ เกิดศรัทธาเลื่อมใส ยิ่งเมื่อได้ฟังธรรม ก็ยิ่งเกิดศรัทธามา ถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสงฆ์วันละ ๖๐๐,๐๐๐ รูป ต่อทรงรับสั่งให้สร้างมหาวิหาร(วัดใหญ่) ชื่อว่า อโศการาม(แปลว่าไม่เศร้าโศก) โดยพระสงฆ์ได้มอบหมายให้พระอินทคุตตเถระเป็นผู้ดูแลการก่อสร้าง ใช้เวลาสร้าง ๓ ปี นอกจากนี้ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงรับสั่งให้สร้างวิหาร(วัดเล็ก)อีก ๘๔,๐๐๐ แห่ง พร้อมกับเจดีย์ ๘๔,๐๐๐ องค์ไว้ในเมือง ๘๔,๐๐๐ แห่งทั่วชมพูทวีป(อินเดีย)

มีข้อสันนิษฐานเพิ่มเติม สถูปเหล่านั้นไม่ได้ประดิษฐานอยู่เฉพาะในอินเดียเท่านั้น แม้ในประเทศจีนและประเทศใกล้เคียงก็มีสถูปของพระเจ้าอโศกมหาราชประดิษฐานอยู่ด้วย คตินิยมสร้างเจดีย์นี้แพร่หลายอย่างมากในอินเดียในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้เป็นกษัตริย์แห่งราชวงศ์โมริยะและสมัยหลังจากนั้น พระเจ้าอโศกมหาราชได้รับการนับถือว่าทรงเป็นผู้ริเริ่มกระแสแห่งพระพุทธศาสนา

02. ( ) (12-27).indd 19 24/11/2563 21:09:30

แบบใหม่ คือแบบที่มีฆราวาสผู้ครองเรือนมีบทบาทสำคัญเท่ากับพระภิกษุ เหมือนฆราวาสหลายท่านได้ทำมาแล้วในสมัยพุทธกาล เช่น พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิโกศล อนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขามหาอุบาสิกา

การสร้างเจดีย์ในอินเดีย ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชหรือในสมัยหลังจากนั้น มิได้จุดประสงค์เพียงเพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่า “นี้เป็นพุทธสถาน” เท่านั้น แต่ยังมีจุดประสงค์เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุหรือพระธาตุของพระอรหันต์ไว้เป็นที่บูชาสักการะของพวกฆราวาสผู้ครองเรือนที่ต้องหมกมุ่นอยู่กับการประกอบอาชีพเลี้ยงตัวและครอบครัว ไม่มีเวลาไปวัดเพื่อฟังธรรม ไม่มีเวลาไปนั่งปฏิบัติธรรมรักษาศีล แต่ประสงค์ที่จะได้บุญโดยเพียงแต่ไปกราบไหว้บูชาเจดีย์ที่อยู่ใกล้บ้าน เสร็จแล้วก็ไปประกอบอาชีพของตน ที่สำคัญคือ เจดีย์นั้นสร้างไว้ที่ไหนก็ได้ ไม่จำเป็นต้องสร้างไว้ในวัด ฆราวาสผู้ประกอบอาชีพ บางทีไม่ประสงค์จะเข้าวัด เพราะต้องเสียเวลามาก หรือบางกรณีอาจเกรงใจพระภิกษุที่อยู่ในวัด เกรงว่าจะเป็นการรบกวน แต่ก็ประสงค์บุญ เมื่อมีการสร้างเจดีย์ไว้ในสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งไม่ได้เป็นบริเวณของวัดใดวัดหนึ่ง ชาวบ้านก็ไปกราบไหว้บูชากันตามสะดวก โดยไม่ต้องเกรงว่าจะเป็นการรบกวนพระภิกษุ

ดังที่กล่าวไว้ในตอนต้นแล้ว พระมหากัสสปเถระได้อธิษฐานและให้จารึกไว้ว่า “ในอนาคตพระเจ้าอโศกมหาราชจักเป็นผู้ทำให้พระบรมสารีริกธาตุแพร่หลายไป” ต่อมาเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชทรงครองราชสมบัติ ทรงสร้างวิหารและสถูป ๘๔,๐๐๐ แห่ง ประสงค์จะได้พระบรมธาตุ(สารีริกธาตุ)มาบรรจุไว้เป็นที่บูชาสักการะ ต่อมาได้ค้นพบพระบรมธาตุที่ท้าวสักกะเก็บรักษาไว้มาตั้งแต่ครั้งสมัยพระเจ้าอชาตศัตรูโน้น พระองค์รับสั่งให้บรรจุไว้ในสถูป ๘๔,๐๐๐ องค์ทั่วชมพูทวีป(อินเดีย)

นอกจากนี้ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงมีส่วนในการสร้างเจดีย์สำคัญทางพระพุทธศาสนาในอินเดีย ซึ่งประดิษฐานเป็นที่บูชาสักการะมาจนถึงปัจจุบัน เช่น เจดีย์ศรีมหาโพธิพุทธคยา สถานที่พระสิทธัตถโคดมตรัสรู้ สันนิษฐานว่าเริ่มก่อสร้างในสมัยพระเจ้าอโศก และสร้างต่อเติมแบบที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันประมาณ พ.ศ. ๗๐๐ ได้รับการบูรณะซ่อมแซมมาแล้วหลายครั้ง เจดีย์องค์ที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน มีความสูง ๑๘๐ ฟุต

ธัมเมกขสถูปที่สารนาถ สถานที่แสดงปฐมธรรมเทศนาธัมมจักกัปวัตตนสูตร โปรดพระปัญจวัคคีย์ สันนิษฐานว่าองค์เดิมสร้างขึ้นในสมัยราชวงศ์โมริยะ อาจสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชาก็ได้ แต่องค์ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน สันนิษฐานว่าแต่งเติมขึ้นประมาณ พ.ศ. ๑๐๐๐ เป็นศิลปะแบบคุปตะ พระสถูป(เจดีย์)เป็นรูปทรงกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๘ เมตรครึ่ง สูง ๓๓ เมตร มีช่อง ๘ ช่องรอบองค์สถูป ซึ่งเป็นสัญลักษณ์บ่งถึงมรรคมีองค์ ๘

02. ( ) (12-27).indd 20 24/11/2563 21:09:30

มหาสถูปที่สาญจิ ปัจจุบันอยู่ในรัฐมัธยมประเทศของอินเดีย ที่นี่เป็นดินแดนแห่งสถูป(เจดีย์) วัด วิหาร และเสาศิลาจารึก สันนิษฐานว่าเริ่มสร้างขึ้นตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๕๐ จนถึง พ.ศ. ๑๗๐๐ สถูปที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคือสถูป ๑ ซึ่งเชื่อว่าพระเจ้าอโศกมหาราชทรงสร้างขึ้น สมัยเป็นอุปราชปกครองกรุงอุชเชนี และกรุงอุชเชนีนี่แหละเป็นที่ประสูติของมหินทกุมารและพระนางสังฆมิตตา สถูปใหญ่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๓๖.๕ เมตร สูง ๑๖.๔ เมตร เมื่อบวชเป็นพระแล้ว พระมหินทเถระกับพระสังฆมิตตาในตอนที่ถูกส่งไปลังกา ได้แวะพักที่สาญจินี้ก่อน ที่สถูปหมายเลข ๓ มีการค้นพบอัฏฐิธาตุของพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ เจดีย์ที่สาญจิเป็นรูปทรงโอคว่ำ ซึ่งถือเป็นรูปแบบที่เก่าแก่ที่สุด

รูปแบบของเจดีย์

รูปแบบของเจดีย์ในอินเดียโบราณ มีลักษณะเป็นเนินดินที่สร้างขึ้นเหนือหลุมฝังศพ ซึ่งเป็นที่มาของเจดีย์ทรงระฆังในปัจจุบัน แต่ก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีรูปทรงอย่างไรแน่ ต่อมาจึงวิวัฒนาการเป็นรูปแบบต่าง ๆ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเขียนไว้ในเรื่อง “ตำนานพุทธเจดีย์” พอสรุปความได้ว่า ประเพณีการสร้างสถูปเป็นพุทธเจดีย์ แพร่หลายในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเมื่อครั้งพระองค์แจกพระบรมธาตุไปประดิษฐานไว้ในประเทศต่าง ๆ และประสงค์จะให้สร้างสถูป(หรือเจดีย์)ที่บรรจุอัฐิธาตุของพระสังฆเถระเป็นบริวารของมหาสถูปด้วยทุกแห่งไป

ครั้นเมื่อเกิดมีประเพณีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นในสมัยคันธาระ บางแห่งก็มีการแก้แบบของสถูปให้มีซุ้มประจำองค์สถูป เพื่อบรรจุพระพุทธรูปอันจะทำให้องค์สถูปงดงามขึ้น พระสถูปเดิมนั้นจัดอยู่ในประเภทธาตุเจดีย์เลยกลายมาเป็นอุทเทสิกเจดีย์ด้วย คนทั้งหลายก็นิยมที่จะสร้างสถูปเป็นอุทเทสิกเจดีย์อุทิศพระพุทธเจ้า ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท(หรือหีนยาน) นิยมสร้างสถูปเป็นธาตุเจดีย์ คือเป็นที่บรรจุพระบรมธาตุ(อัฐิธาตุ) ในขณะที่ประเทศนับถือมหายานนิยมสร้างสถูปเป็นอุทเทสิกเจดีย์ เช่น เจดีย์บุโรบูโด(บรมพุทโธ) ที่ดำเนินการสร้างเรื่อยไปจนสร้างเสร็จ ประมาณ พ.ศ.๑๓๐๐ มีทั้งหมด ๑๐ ชั้น ใช้หินก่อสร้างประมาณ ๒,๐๐๐,๐๐๐ ลูกบาสก์ฟุต ใช้คนงานวัน ๑,๐๐๐ คน ใช้เวลาก่อสร้างประมาณ ๓๕ ปี มีภาพประกอบเรื่องราวต่าง ๆ ๑,๔๖๐ ภาพ เป็นภาพประกอบอีก ๑,๒๑๒ ภาพ องค์เจดีย์ตั้งแต่ชั้นที่ ๑-๘ มีพระพุทธรูปเรียงรายในแต่ละชั้นโดยรอบ จำนวน ๕๐๕ องค์

02. ( ) (12-27).indd 21 24/11/2563 21:09:31

เจดีย์ปรากฏอยู่ในประเทศไทยมี ๖ แบบ ดังนี้[๒] (๑) เจดีย์ทรงปราสาท รูปทรงมีหลายชั้นซ้อนกันแบบหริภุญชัย เช่น ที่วัดกู่กุด จังหวัดลำพูน แบบล้านนาเช่น ที่วัดป่าสัก อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย และแบบสุโขทัย เช่น ที่วัดพระศรีมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย (๒)เจดีย์ทรงปรางค์ รูปทรงคล้ายฝักข้าวโพด เช่น พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม เจดีย์ทรงปรางค์นี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรม ๒ สาย พราหมณ์(ฮินดู)กับพระพุทธศาสนา ยอดปรางค์เป็น ๓ แฉก(ตรีศูล)แสดงถึงอาวุธประจำตัวของพระศิวะ (พระอินทร์) หรือแสดงถึงเทพใหญ่ ๓ องค์ของฮินดูคือ พระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะ(ตรีมูรติ) (๓) เจดีย์ทรงระฆัง รูปทรงคล้ายระฆังคว่ำ (๔) เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ รูปแบบยอดทรงดอกบัวตูม (๕) เจดีย์ทรงเครื่อง รูปแบบทรงระฆังกลมหรือเหลี่ยมย่อมุม มีการตกแต่งด้วยลายปูนปั้น (๖) เจดีย์ย่อมุม รูปแบบคล้ายระฆังแต่จากทรงกลมก็กลายมาเป็นเหลี่ยม

เจดีย์มีส่วนประกอบสำคัญ ๓ ตอน คือ

ตอนล่าง-ฐาน: ฐานมีหลายประเภท เรียกชื่อต่าง ๆ กันตามการใช้งาน ฐานไพทีหรือฐานเวทีรองรับสิ่งก่อสร้างหลายชนิดรวมกัน เช่น ฐานไพทีรองรับพระศรีรัตนเจดีย์ เจดีย์ทอง วัดพระศรีรัตน-ศาสดาราม ฐานเชิงบาตรหรือฐานบัวเชิงบาตร เช่นฐานบัวเชิงบาตรปรางค์ประธาน วัดราชบูรณะ พระนครศรีอยุธยา ฐานเขียง

ตอนกลาง-องค์เรือนธาตุ: ตอนกลางนี้ เรียกแบบวัฒนธรรมทิเบตว่า “ครรภธาตุ” ส่วนสำคัญของตอนกลางของเจดีย์ห้องหรือซุ้ม(ช่อง-จระนำ)หรือไม่มีก็ได้ ห้องหรือซุ้มนี้สำหรับประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อาจเป็นอัฏฐิธาตุหรือพระพุทธรูป เจดีย์บุโรบุโด(บรมพุทโธ) มีห้องสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป หรือเจดีย์กู่กุดในวัดจามเทวี จังหวัดลำพูน ทำเป็นรูปซุ้มฝักเพกา เช่นซุ้มฝักเพกาของเจดีย์วัดป่าสัก เชียงแสน ซุ้มหน้านางของเจดีย์แปดเหลี่ยม วัดสะดือเมือง เชียงใหม่ ซุ้มคดโค้ง เจดีย์ราย วัดเจดีย์เจ็ดแถว ศรีสัชนาลัย

ตอนบน-ยอด: ตอนบนนี้มีส่วนประกอบสำคัญ เรียกว่า ครรภธาตุ เหนือครรภธาตุขึ้นไป เรียกว่า “บัลลังก์” เป็นฐานเชื่อมต่อระหว่างครรภธาตุกับส่วนที่เหนือขึ้นไปซึ่งเรียกว่า “ปล้องไฉน” คือส่วนที่มีลักษณะเป็นฉัตรหรือร่มซ้อนกันลดหลั่นขึ้น ปล้องไฉนนี้วัฒนธรรมทิเบตถือว่าเป็นสัญลักษณ์บ่งถึงรูปาวจรภูมิ ๑๖ ชั้น เหนือขึ้นไปอีกเรียกว่า “แจกัน/ลูกแก้ว” หรือ “กลส” หรือ “เม็ดน้ำค้าง” ถือเป็นส่วนบนสุดของเจดีย์ เหนือขึ้นไปเรียกว่า “แดนศุนยตา”

---

[๒] รายละเอียดเกี่ยวกับส่วนประกอบของเจดีย์นี้ยังมีอีกมาก ผู้รู้หลายท่านได้เขียนไว้ในเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวกับเรื่องสถาปัตยกรรมอันเนื่องในพระพุทธศาสนา ผู้สนใจสามารถหาเอกสารเหล่านี้ศึกษาเพิ่มเติมได้ เช่น หนังสือเรื่อง **“เจดีย์ : ความเป็นและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย”** ของสันติ เล็กสุขุม จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มติชน และดู [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://th.wikipedia.org/wiki/ [๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓]

02. ( ) (12-27).indd 22 24/11/2563 21:09:31

เจดีย์สำคัญในประเทศไทย

ประเพณีการสร้างเจดีย์ในประเทศอาจมีมาก่อนที่พระโสณะ พระอุตตระ และคณะจะมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ เพราะในตอนที่พระเจ้าอโศกเมื่อครั้งที่ยังไม่นับถือพระพุทธศาสนายกทัพไปตีแคว้นกาลิงคะแตกยับเยิน ประชาชนชาวกาลิงคะบางส่วนได้อพยพมาที่ดินแดนสุวรรณภูมินี้ ซึ่งคนเหล่านั้นอาจนับถือพระพุทธศาสนาอยู่ก่อน และร่วมกันสร้างเจดีย์ขึ้นเพื่อกราบไหว้บูชา ต่อเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชกลับจากแคว้นกาลิงคะ ทรงสลดพระทัยจากภัยพิบัติแห่งสงคราม หันมานับถือพระพุทธศาสนา ทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ ๓ แล้วส่งสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในนานาประเทศ พระโสณะ พระอุตตระ และคณะได้เดินทางมายังสุวรรณภูมิ จึงได้สร้างพระปฐมเจดีย์ขึ้นเป็นที่บูชาสักการะ ประเพณีการสร้างเจดีย์ยิ่งแพร่หลายนับตั้งแต่นั้นมา มีเจดีย์ใหญ่ทั้งเก่าและสร้างขึ้นใหม่ปรากฏอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของระเทศไทย เฉพาะเจดีย์เก่าที่สำคัญ เช่น[๓]

พระปฐมเจดีย์

พระปฐมเจดีย์ ถือกันว่าเป็นเจดีย์องค์แรกที่สร้างขึ้นในประเทศไทย ประมาณ พ.ศ. ๓๐๐ สมัยที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ พระโสณะ พระอุตตระ และคณะได้เดินทางมาประกาศพระพุทธศาสนาที่ดินแดนสุวรรณภูมิ องค์เจดีย์ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันไม่ใช่องค์เดิม แต่เป็นเจดีย์ที่ก่อขึ้นมาใหม่หุ้มองค์เดิมไว้

พระปฐมเจดีย์องค์เดิมมีลักษณะเหมือนเจดีย์ที่สาญจิ ประเทศอินเดีย(ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเหมือนกัน) กล่าวคือ องค์เจดีย์เป็นรูปกลม เหมือนโอหรือขันน้ำคว่ำ ข้างบนทำเป็นพุทธอาสน์สี่เหลี่ยมตั้งไว้ มีฉัตรปักเป็นยอด ฐานเจดีย์ทำเป็นสี่เหลี่ยม รอบฐานทำเป็นที่เดินประทักษิณ

พระปฐมเจดีย์องค์เดิมมีขนาดความสูง ๑๙ วา ๒ ศอก (หรือ ๓๙ เมตร) ถูกทิ้งให้รกร้างไม่มีใครดูแลอยู่ระยะหนึ่ง สมัยที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะทรงผนวชอยู่ เสด็จฯไปนมัสการพระปฐมเจดีย์หลายครั้ง ทรงเห็นว่าเป็นเจดีย์องค์ใหญ่ เมื่อขึ้นครองราชย์ จึงได้โปรดฯให้ก่อเจดีย์แบบลังกาครอบเจดีย์องค์เดิมไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๖ มีขนาดความสูง ๑๒๐ เมตร ๔๕ เซนติเมตร

ลักษณะองค์เจดีย์ในปัจจุบัน ทรงพระปรางค์ ปากผาย โครงสร้างเป็นไม้ซุง รัดด้วยโซ่เส้นใหญ่ก่ออิฐถือปูน ประดับด้วยกระเบื้องปูทับ ขนาดความสูงจากพื้น ๑๒๐ เมตร ๔๕ เซนติเมตร มีพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ประดิษฐานโดยรอบ ๘๐ องค์ ประกอบด้วยพระวิหาร ๔ ทิศ กำแพงแก้ว ๒ ชั้น

---

[๓] ตำนานเกี่ยวกับเจดีย์ที่สำคัญในประเทศไทย มีเอกสารหลักฐานมาก สามารถหาอ่านได้ทั่วไป เช่น หนังสือเรื่อง “พระบรมธาตุ” ของทรงพล มากชูชิต จัดจำหน่ายโดยนานาสาส์น เป็นหลักฐานระดับรอง แต่ก็ให้รายละเอียดได้ดี

02. ( ) (12-27).indd 23 24/11/2563 21:09:31

พระธาตุดอยสุเทพ

สร้างขึ้นใน พ.ศ. ๑๙๒๗ สมัยพระเจ้ากือนา กษัตริย์องค์ที่ ๖ แห่งราชวงศ์มังราย พระองค์ทรงบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ในหลุมลึกใต้ฐานเจดีย์ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๐๘๑ พระเจ้าเกษเกล้า กษัตริย์องค์ที่ ๑๒ แห่งราชวงศ์มังราย รับสั่งให้เสริมองค์เจดีย์ให้สูงขึ้นไปอีก ใน พ.ศ. ๒๑๐๐ พระมหาญาณมงคลโพธิ์ วัดอโศการาม เมืองลำพูนได้สร้างบันไดนาคเพื่อให้ประชาชนขึ้นไปกราบไหว้พระธาตุสะดวก และใน พ.ศ. ๒๔๗๗ ครูบาศรีวิชัย วัดพระธาตุดอยสุเทพฯได้ชักชวนชาวบ้านสร้างถนนระยะทาง ๑๑.๕๓ กิโลเมตรให้ประชาชนสามารถใช้ยานพาหนะขึ้นไปกราบไหว้พระธาตุได้สะดวกยิ่งขึ้น

พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช

ตำนานบอกว่า เมื่อโทณพราหมณ์ดำเนินการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุเสร็จแล้ว พระภิกษุซึ่งเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง ชื่อว่า “พระเขมะ” ได้เข้าไปอัญเชิญพระทันตธาตุ (เขี้ยวแก้วเบื้องขวา-ซ้ายอย่างละ ๑ องค์) ออกจากเชิงตะกอน(จิตกาธาน) เพื่อนำไปถวายพระเจ้าพรหมทัตแห่งแคว้นกาลิงคะ พระทันตธาตุได้ถูกอัญเชิญย้ายไปประดิษฐานตามเมืองต่าง ๆ แล้วแต่เหตุการณ์ เช่นเมืองทันทบุรี มาสุวรรณภูมิ ขึ้นฝั่งตะโกลา(ตะกั่วป่า) ย้อนกลับไปที่เกาะลังกา แล้วย้อนกลับมาที่ศิริธรรมนคร (พ.ศ. ๘๐๐–๑๓๐๐) ต่อมาพระเจ้าศรีธรรมโศกราชรับสั่งให้สร้างเมืองนครศรีธรรมราช สร้างพระมหาธาตุเจดีย์ตามคติมหายาน บรรจุพระทันตธาตุ

พระธาตุพนม

ตำนานบอกว่า ก่อนจะปรินิพพาน พระพุทธเจ้าได้ตรัสสั่งให้พระมหากัสสปะให้นำพระอุรังคธาตุ (พระอัฏฐิธาตุส่วนหน้าอก) ไปประดิษฐานไว้ที่ภูกำพร้า แคว้นศรีโคตรบูร ใน พ.ศ. ๘ พระมหากัสสปเถระและพระอรหันต์ ๕๐๐ องค์ ได้อัญเชิญพระอุรังคธาตุมายังภูกำพร้า เมื่อเดินทางถึง พญานันทเสน ซึ่งเป็นเจ้าเมืองศรีโคตรบูรในขณะนั้น ร่วมกับประชาชนผู้มากด้วยศรัทธา สร้างเจดีย์ประดิษฐานพระอุรังคธาตุ โดยมีพระมหากัสสปเถระเป็นผู้นำในการสร้าง ใช้อิฐดิบก่อเป็นรูปเตาสี่เหลี่ยม ยอดเป็นรูปฝาชีสูง ๑ วา ภายในขุดลึกลง ๑ ศอก ใช้ไม้คันธรส(ไม้จันทน์ ?) ชมพู(ไม้หว้า) นิโครธ(ไทร) ไม้รังเผาอบอยู่ ๓ วัน ๓ คืนแล้วจึงนำหินหมากคอม ก้อนกรวดในแม่น้ำมาถมหลุม อัญเชิญพระอุรังคธาตุประดิษฐาน ใน พ.ศ.๘ นี่คือพัฒนาการแห่งพระธาตุพนม องค์พระธาตุได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ไม่น้อยกว่า ๖ ครั้ง บูรณปฏิสังขรณ์ครั้งสุดท้ายใน พ.ศ. ๒๔๘๓–๒๔๘๔ (ก่อนที่จะล้มทลายในวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๑๘)

02. ( ) (12-27).indd 24 24/11/2563 21:09:31

เจดีย์กับคุณค่าทางจริยธรรม

เจดีย์เป็นสัญลักษณ์ด้านศาสนาในสังคมไทย นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คนโบราณเมื่อว่างจากภารกิจการงานก็จะพากันสร้างวัด สร้างเจดีย์ ด้วยวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กันออกไป แต่โดยสรุปแล้วล้วนเป็นวัตถุประสงค์เชิงศาสนาทั้งหมด บางกรณีจิตใจของคนในชุมชนแตกสลายไร้ความสามัคคี ไม่รู้จะเอาอะไรเป็นศูนย์รวมจิตใจ ก็สร้างเจดีย์ขึ้นมาเป็นศูนย์รวมจิตใจ บางกรณีชุมชนไม่มีแดนศักดิ์สิทธิ์เป็นที่บูชาสักการะ เพราะอยู่ไกลวัด หรือในวัดมีแต่พระภิกษุสามเณร ซึ่งก็เป็นที่เคารพสักการะได้ในฐานะเป็นปูชนียบุคคล คือเป็นบุคคลมีชีวิตจิตใจเหมือนกัน ไม่เหมือนกับเจดีย์ กราบไหว้บูชาพระภิกษุสามเณรกับกราบไหว้บูชาเจดีย์ ย่อมให้ความรู้สึกแก่คนกราบไหว้บูชาต่างกัน

กราบไหว้บูชาพระภิกษุสามเณร ให้ความรู้สึกเหมือนกันมีเพื่อนที่เป็นปูชนียบุคคลไว้คุ้มครองป้องกัน ช่วยแนะนำสั่งสอนไม่ให้ทำความชั่ว แนะนำให้ทำความดี กราบไหว้บูชาเจดีย์ ให้ความรู้สึกเหมือนกับว่าได้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยคุ้มครองป้องกันอันตราย มีสิริมงคลอยู่ในตัว

ประเพณีของคนไทยโบราณ เวลาออกป่าล่าสัตว์หรือลงห้วยหนองคลองบึงเพื่อหาปูปลา ไม่ประสงค์ที่จะพบเห็นพระภิกษุสามเณร เพราะเชื่อกันว่า “เวลาไปล่าสัตว์ ถ้าพบพระภิกษุสามเณรจะไม่ได้สัตว์” จะบอกว่าพระภิกษุสามเณรเป็นผู้ขัดขวางการฆ่าสัตว์ก็คงไม่ผิดนัก แต่ในขณะเดียวกันชาวบ้านที่กำลังออกไปล่าสัตว์ก็ประสงค์โชคลาภ การที่จะได้โชคลาภก็ต้องกราบไหว้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สรุปว่า กราบไหว้บูชาเจดีย์นั่นแหละดีที่สุด

การสร้างเจดีย์ ย่อมให้ความรู้สึกวิเศษแก่คนไทย เจดีย์เป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงความยิ่งใหญ่ ผู้ประสงค์บุญก็ได้ความรู้สึกที่เป็นบุญพิเศษ ความจริง เจดีย์เป็นวัตถุธรรมดาชนิดหนึ่ง เป็นหิน ปูน ทราย อิฐ แต่เมื่อก่อให้เป็นรูปร่างเสร็จแล้ว กลับให้ความรู้สึกที่ไม่ธรรมดา เหมือนกับพระพุทธรูป

พระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญแก่จิตใจ นั่นคือให้ความสำคัญแก่ความรู้สึก เมื่อจิตใจรวมอยู่ที่ใด ความศักดิ์สิทธิ์ก็รวมที่นั้น ข้อสำคัญที่สุดคือการรวมจิตใจ นั่นคือรวมพลังศรัทธา จุดเด่นของเจดีย์คือเป็นที่รวมพลังศรัทธา รวมพลังจิตใจ รวมพลังศักดิ์สิทธิ์ เจดีย์ถือเป็นสิ่งดึงดูดใจที่ดีที่สุดของสังคมไทย ยังจะต้องมีการสร้างต่อเนื่องไม่ขาดสาย วัดที่มีคนหลั่งไปไปรวมกันกราบไหว้บูชาไม่ขาดสายนั้น ล้วนมีเจดีย์เป็นศูนย์รวมจิตใจทั้งสิ้น คนไปวัด ไม่เห็นอะไร ไม่ได้ดูอะไร ไม่ได้กราบไหว้อะไรอื่น ขอเพียงได้เห็นเจดีย์ ได้ดูเจดีย์ ได้กราบไหว้เจดีย์ก็พอใจแล้ว ในเมืองไทย พุทธศาสนิกชนได้เห็นเจดีย์ก็มีความชื่นใจ พยุงศรัทธาไว้ได้ ข้อสังเกตสำคัญอย่างยิ่ง คือ เจดีย์เป็นจุดเชื่อมหรือจุดลดช่องว่างระหว่างสังคมพระกับสังคมฆราวาสให้ห่างกันน้อยลง อย่างที่ได้กล่าวไว้แล้ว ฆราวาสที่ประกอบอาชีพที่ไม่ผิดกฎหมาย แต่อาชีพนั้นเกี่ยวข้องกับการทำลายชีวิตสัตว์ เช่น เป็นชาวประมง เลี้ยงไหม ทำฟาร์หมูฟาร์มไก่ ฆราวาสเหล่านั้นไม่ประสงค์จะติดต่อสัมพันธ์กับพระภิกษุสามเณรมากนัก แต่พวกเขาก็เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี

02. ( ) (12-27).indd 25 24/11/2563 21:09:31

ก็ได้อาศัยเจดีย์เป็นที่บูชาสักการะ ทำให้รู้สึกว่าตัวเองยังเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีอยู่ ที่สำคัญคือทำให้จิตใจศรัทธาเลื่อมใสมั่นคงในพระรัตนตรัย โดยสรุป เจดีย์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่กับสังคมไทย เป็นศูนย์รวมแห่งคุณความดี เช่น[๔]

แสดงกตัญญูกตเวทิตาธรรมต่อบรรพบุรุษ

คนไทยสำนึกในคุณความดีของบรรพบุรุษ จึงสร้างเจดีย์เป็นที่บรรจุอัฏฐิธาตุ แม้ท่านเหล่านั้นจะเสียชีวิตไปแล้ว ลูกหลานก็ยังอยากที่จะยกย่องเชิดชู ประกาศคุณความดีของตนให้โลกรู้ เป็นการแสดงกตัญญูกตเวทิตาธรรม คนโบราณนิยมที่จะสร้างเจดีย์เพื่อบรรจุอัฏฐิธาตุของบรรพบุรุษ ในเจดีย์จึงมีบรรพบุรุษสถิตอยู่ แม้จะเป็นเพียงชิ้นส่วนกระดูก แต่ให้ความอบอุ่นแก่ลูกหลานได้

สร้างศรัทธายึดมั่นในคุณความดี

เจดีย์ที่สำคัญในประเทศไทยล้วนมีพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบรรจุอยู่ หรือมีพระบรมธาตุ พระธาตุบรรจุอยู่ เช่น เจดีย์ภูเขาทอง วัดสระเกศ พระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ พระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม พระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช พระธาตุ(เจดีย์)เหล่านี้ เป็นศูนย์รวมศรัทธามหาศาลของมหาชนทุกสารทิศ หลั่งไหลมารวมกันบูชาสักการะไม่ขาดสาย

เจดีย์ถือเป็นแดนศักดิ์สิทธิ์ มีคนกล่าวว่า “ประเพณีการสร้างเจดีย์นี้ ถือเป็นความชาญฉลาดของบรรพบุรุษไทยที่จะสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีไทยสู่ลูกหลานชั่วกัลป์ เป็นมรดกตกทอดสืบเนื่องไปเป็นพัน ๆ ปี เจดีย์แสดงถึงความเป็นไทย เป็นปูชนียสถานเป็นมิ่งขวัญคู่บ้านคู่เมือง เป็นที่กราบไหว้บูชาของพุทธมามกะ บ่งบอกถึงความรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนาและจิตใจของคนไทย” การบูชาเจดีย์มีอานิสงส์สูงสุด ดังข้อความในคัมภีร์ถูปวงศ์ตอนหนึ่งว่า “เป็นอันว่าพระเจ้าอโศกธรรมราชา ได้โปรดให้สร้างพระเจดีย์ขึ้น ๘ หมื่น ๔ พันในพื้นชมพูทวีปด้วยอาการอย่างนี้ พระสถูปทั้งปวงนั้น เป็นประดุจดวงประทีปดวงเดียวของชาวโลก เป็นปูชนียสถานที่จะนำสรรพสัตว์ไปสู่สวรรค์นิพพาน ควรที่สาธุชนจะละการงานอื่น ๆ มากราบไหว้บูชาทุกเมื่อไป”

---

[๔] นอกจากเหนือจากคุณค่าทางจริยธรรมเหล่านี้ เจดีย์ที่ชาวพุทธสร้างไว้ในอดีตและปัจจุบัน มีคุณูปการอย่างยิ่งต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวจำนวนมากทั้งที่เป็นชาวพุทธและไม่ใช่ชาวพุทธไปกราบไหว้และชมเจดีย์บุโรบุโดที่ประเทศอินโดนิเซีย ไปกราบไหว้และชมสถูปสาญจีในอินเดีย ไปกราบไหว้และชมรุวันเวลีมหาเจดีย์สีขาวในเมืองอนุราธปุระ ศรีลังกา ไปกราบไหว้และชมหมู่เจดีย์ในประเทศพม่า ไปกราบไหว้และชมพระธาตุดอยสุเทพที่เมืองเชียงใหม่ ไปกราบไหว้และชมพระธาตุพนม ที่จังหวัดนครพนม ไปกราบไหว้และชมพระปฐมเจดีย์ที่จังหวัดนครปฐม ไปกราบไหว้และชมพระบรมธาตุที่นครศรีธรรมราช การที่ชาวพุทธและนักท่องเที่ยวจากทั่วโลกไปกราบไหว้และชมเจดีย์นี้ ทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องเจริญรุ่งเรืองมาก จึงเป็นที่ประจักษ์ว่า เจดีย์ในพระพุทธศาสนา เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีทั้งคุณค่าทางจริยธรรมและมีคุณูปการอย่างยิ่งต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศนั้น ๆ

02. ( ) (12-27).indd 26 24/11/2563 21:09:31

ความดีตามหลักพระพุทธศาสนามี ๕ ลำดับชั้นซึ่งเปรียบเทียบกับส่วนประกอบของต้นไม้ได้ดังนี้

๑. ประเพณีพิธีกรรม เปรียบเทียบได้กับกิ่งและใบของต้นไม้

๒. ศีล เปรียบเทียบได้กับสะเก็ดของต้นไม้

๓. สมาธิ เปรียบเทียบได้กับเปลือกของต้นไม้

๔. ปัญญา เปรียบเทียบได้กับกระพี้ของต้นไม้

๕. วิมุตติ เปรียบเทียบได้กับแก่นของต้นไม้

สรุป

เจดีย์เป็นศาสนสถานที่นำไปสู่ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นสถานที่กราบไหว้บูชาประคองศรัทธาสร้างสัมมาทิฏฐิระดับโลกิยะให้มั่นคงในพระรัตนตรัย น้อมนำชีวิตให้ใฝ่ในคุณความดี เป็นบันไดขั้นแรกที่จะก้าวไปสู่ความดีระดับสูงขึ้นไป

02. ( ) (12-27).indd 27 24/11/2563 21:09:31

ทำไมข้าพเจ้าจึงรักมหาจุฯ มาก

ศ.พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ
ราชบัณฑิต

ข้าพเจ้าเป็นนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งได้เปิดการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ โดยรับพระภิกษุสามเณรที่เป็นเปรียญเข้าเป็นนิสิตเป็นรุ่นแรก โดยสมัยนั้นได้แบ่งชั้นเรียนเป็น ๓ ห้อง โดยถือเอาความรู้ทางโลกเป็นหลัก คือ ถ้าใครมีพื้นความรู้ทางโลกถึง ม.๖ ให้อยู่ในชั้นสูง ถ้ามีพื้นความรู้ทางโลกแค่ ม.๓ ให้อยู่ในชั้นกลาง ถ้ามีพื้นความรู้ทางโลกเพียง ป.๔ ให้อยู่ในชั้นต้น ข้าพเจ้ามีพื้นความรู้ทางโลกโดยจบ ม.๓ แล้ว จึงอยู่ในชั้นกลาง ส่วนผู้ที่อยู่ชั้นสูงในขณะนั้นมีเฉพาะพระภิกษุเพียง ๑๐ รูป เท่านั้น แต่ต่อมานิสิตชั้นสูงก็หายไปทีละรูปสองรูป เพราะไม่รู้จะเรียนไปทำไม ทั้งนี้เพราะสมัยนั้นยังไม่มีพระราชบัญญัติรับรองความเป็นมหาวิทยาลัย คนจำนวนมากมักจะบอกว่าเป็น **“มหาวิทยาลัยเถื่อน”** แต่ข้าพเจ้าเฉย ๆ เพราะมีความภาคภูมิใจว่า **“มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” เป็นมหาวิทยาลัยที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาขึ้น** โดยเปลี่ยนชื่อจาก **“มหาธาตุวิทยาลัย”** เป็น **“มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”** โดยเอาพระนามของพระองค์เป็นเดิมพัน ทั้งนี้ เพื่อให้มหาวิทยาลัยแห่งนี้เป็นที่ศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาการชั้นสูง เพื่อจะได้เป็นกำลังของประเทศชาติและพระศาสนาต่อไป

ในสมัยนั้น **“มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”** ยังไม่มีสถานที่เรียนเป็นของตนเอง แต่เพราะองค์ **“ปฐมสภานายก”** ของมหาวิทยาลัย คือ **พระเดชพระคุณพระพิมลธรรม (ช้อย ฐานทตฺตเถร)** เป็นเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุฯ ท่านจึงมอบ **ตึกโรงเรียนมหาธาตุวิทยาลัย** ซึ่งเป็นตึกสองชั้นให้เป็นที่ศึกษาของมหาวิทยาลัย โดยให้นักเรียนของมหาธาตุวิทยาลัยไปเรียนตามหอฉันคณะต่าง ๆ ในวัดมหาธาตุฯ แทน จึงสมควรที่ศิษย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจักได้รำลึกถึงพระคุณของวัดมหาธาตุฯ ให้มากเป็นพิเศษที่ได้เสียสละอาคารเรียนให้มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การศึกษาในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสมัยแรก ๆ นั้น ได้ครูบาอาจารย์ที่เชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่าง ๆ มากมาย เช่น พระยาวรวิทย์พิศาล พระพิเทศพจนวิสุทธิ์ อาจารย์ ม.ล.จิรายุ นพวงศ์ อาจารย์ภิญโญ สาธร จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาจารย์เทือก กุสุมา จากวิทยาลัยครูประสานมิตร (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในปัจจุบัน) มาสอนภาษาอังกฤษ อาจารย์แปลก สนธิรักษ์ และอาจารย์สวัสดิ์ พินิจจันทร์ สอนภาษาไทย อาจารย์ขุนวิทยาวุฑฒิ และ ร.อ.พงษ์นารถ สวัสดิ์-ชูโต สอนวิชา

03. (. 28-43).indd 28 24/11/2563 21:09:57

ภูมิศาสตร์ อาจารย์ประยูร ศรียรรยงค์ สอนวิชาประวัติศาสตร์ อาจารย์ขุนจำนงพิทยประสาท และอาจารย์เอนก บุญภักดี สอนวิชาวิทยาศาสตร์ ฯลฯ ในชั้นกลางที่ข้าพเจ้าสังกัดอยู่นั้น มีนิสิตประมาณ ๑๐ รูปเศษ เราได้ตั้งอกตั้งใจเรียนกันเป็นพิเศษ ข้าพเจ้าจดคำสอนของอาจารย์แต่ละท่านลงในสมุดได้อย่างรวดเร็วกว่านิสิตรูปอื่น ๆ ทั้ง ๆ ที่ข้าพเจ้าเป็นนิสิตที่อายุน้อยที่สุดในชั้น แต่เป็นเปรียญที่สูงสุดในชั้น คือ ตอนนั้นเป็น เปรียญ ๖ ประโยคแล้ว

เมื่อได้ศึกษาเล่าเรียนครบ ๑ ปี แล้ว ทางวิทยาลัยก็เปิดโอกาสให้เรียนในระดับเตรียมอุดมศึกษาปีที่ ๑ เรียนอยู่ชั้นเตรียมอุดมอยู่ ๒ ปี ก็ได้เรียนในระดับมหาวิทยาลัย คือ **คณะพุทธศาสตร์** ซึ่งเป็นคณะแรกของมหาวิทยาลัย ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นนิสิตที่อายุน้อยที่สุดในชั้น แต่เป็นเปรียญสูงสุดในชั้น ที่ประชุมนิสิตจึงเลือกให้ข้าพเจ้าเป็นหัวหน้าชั้น และเป็นประธานของนิสิตเป็นโอกาสต่อมา

ใน พ.ศ. ๒๔๙๕ เมื่อเราได้ศึกษาเล่าเรียนมาครบ ๕ ปี แล้ว ก็ได้ปรึกษากันว่า การที่เราได้มีโอกาสศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยนั้น ก็เพราะบารมีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระเดชพระคุณพระพิมลธรรม องค์สภานายกของมหาวิทยาลัย จึงเห็นสมควรว่าเราควรจัดงานบำเพ็ญกุศลถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ผู้ทรงสถาปนามหาวิทยาลัย และพระเดชพระคุณพระพิมลธรรม (ฐานทัตตเถระ) องค์ปฐมสภานายก เพื่อแสดงออกถึง **“กตัญญูกตเวทิตาธรรม”** ของพวกเรา ที่ประชุมนิสิตนักเรียนและครูบาอาจารย์จึงมีมติให้ข้าพเจ้าเป็นตัวแทนไปขออนุญาตจากพระเดชพระคุณพระพิมลธรรม (อาสภเถระ) องค์ทุติยสภานายก เพื่อขออนุญาตจัดงานบำเพ็ญกุศลในครั้งนี้

เมื่อข้าพเจ้าไปกราบเรียนองค์สภานายกถึงเรื่องการจัดงานบำเพ็ญกุศลในครั้งนี้ ท่านก็ถามว่าพวกเธอจะจัดไปทำไม ในเมื่อพวกเธอยังเด็ก ๆ อยู่ ไม่มีรายได้อะไร ข้าพเจ้าได้กราบเรียนว่าเป็นความประสงค์ของพวกเราเหล่านิสิตและนักเรียนทั้งหลาย เพื่อแสดงออกซึ่ง **“กตัญญูกตเวทิตาธรรม”** ต่อพระผู้ทรงสถาปนามหาวิทยาลัย และองค์ปฐมสภานายก เมื่อข้าพเจ้าอ้าง “กตัญญูกตเวทิตาธรรม” ขึ้นมา ทำให้องค์สภานายกถึงกับอ้ำอึ้ง เพราะถ้าไม่อนุญาตก็แสดงว่าไม่ต้องการให้พวกเรามี “กตัญญูกตเวทิตาธรรม” นั่นเอง แล้วองค์สภานายกก็ได้สอบถามข้าพเจ้าว่า พวกเธอจะทำอย่างไร เอาเงินมาจากไหน ข้าพเจ้าก็กราบเรียนว่าพวกเราได้ประชุมปรึกษากับครูอาจารย์แล้ว มีความเห็นว่าเราจะช่วยกันออกปัจจัยตามมีตามเกิดได้ ซึ่งคงจะพอกับการจัดงานบำเพ็ญกุศลในครั้งนี้ แล้วองค์สภานายกก็ได้ถามอีกว่านอกจากบำเพ็ญกุศลแล้ว พวกเธอจะทำอะไรอีก ข้าพเจ้าก็ได้กราบเรียนว่า เราจะพิมพ์หนังสือ **“อนุสรณ์ครบรอบ ๕ ปี”** แห่งการศึกษาของมหาวิทยาลัย องค์สภานายกก็ถามด้วยความเป็นห่วงว่าแล้วเธอจะเอาเงินที่ไหนมาเป็นค่าพิมพ์ และในการพิมพ์หนังสืออนุสรณ์นี้ จะเอาบทความจากที่ไหนและจะทำอย่างไร ข้าพเจ้าก็ได้เรียนให้องค์สภานายกทราบว่า พวกเราได้ปรึกษากับท่านอาจารย์เสฐียร

03. (. 28-43).indd 29 24/11/2563 21:09:57

พันธรังษี แล้ว ท่านบอกว่ามีเพื่อนเป็นเจ้าของโรงพิมพ์คณะช่าง อยู่ข้างวัดสุทัศน์ เราจะพิมพ์โดยใช้เครดิตของอาจารย์ จึงยังไม่ต้องชำระค่าพิมพ์ ส่วนบทความนั้นก็จะขอจากบรรดาพระเถรานุเถระของมหาวิทยาลัย และครูอาจารย์ต่าง ๆ นอกจากนี้ก็จะขอคำขวัญจากพระเถรานุเถระและบุคคลสำคัญในวงการบ้านเมือง เช่น นายกรัฐมนตรี เป็นต้น และเมื่อพิมพ์แล้วก็จะส่งไปถวายบรรดาเจ้าอาวาส เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ ฝ่ายมหานิกายทั่วประเทศ พร้อมทั้งขอความอุปถัมภ์ไปด้วย ในการจัดงานบำเพ็ญกุศลครั้งนี้ ก็จะได้อาราธนากรรมการสภามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ และธนบุรีมาร่วมในงานอันเป็นมงคลครั้งนี้ด้วย

เมื่อองค์สภานายกไม่ขัดข้องและอนุญาตให้พวกเราจัดงานบำเพ็ญกุศลครั้งนี้แล้ว ข้าพเจ้าก็ได้กลับมาแจ้งให้คณะครูอาจารย์และนิสิตนักเรียนได้ทราบโดยทั่วกันและเริ่มดำเนินการทันที โดยเฉพาะการพิมพ์หนังสืออนุสรณ์ซึ่งข้าพเจ้าเป็นประธานนั้น ก็ได้ **พระมหาเจริญ ธิตวฑฺฒโน** นิสิตชั้นปีที่ ๑ เป็นรองประธาน ในการพิมพ์จดหมายเชิญต่าง ๆ ก็ไปทำกันที่กุฏิพระมหาเจริญ ซึ่งอยู่ที่คณะ ๔ วัดมหาธาตุฯ ในฐานะที่ท่านเป็นเลขานุการ เจ้าคณะภาค ๘ ซึ่งขณะนั้นได้แก่ท่านเจ้าคุณพระทักษิณ-วรนายก องค์อธิการบดีมหาจุฬาฯ นั่นเอง และได้รับการช่วยเหลือในการพิมพ์หนังสือเชิญต่าง ๆ จากเลขานุการแม่กองธรรมสนามหลวง ซึ่งอยู่ที่วัดมหาธาตุฯ โดยเฉพาะท่านมหาตันต์ และพระมหาประพันธ์ ภทฺทสารี นิสิตรุ่นน้องเป็นกำลังสำคัญในงานนี้

ข้าพเจ้าขอย้อนไปถึงสมัยที่กำลังเรียนในชั้นเตรียมอุดมศึกษาปีที่ ๒ องค์สภานายกได้ปรารภว่าสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศฯ ของฝ่ายธรรมยุต ซึ่งเปิดเรียนก่อนมหาจุฬาฯ ๑ ปีนั้น เขาจัดการศึกษาถึงระดับอุดมศึกษาแล้ว เราล้าหลังเขา ๑ ปี เพราะฉะนั้น จะได้มีการสอบคัดเลือกนิสิตที่เรียนชั้นเตรียมอุดมศึกษาปีที่ ๒ ขึ้นไปเรียนในระดับอุดมศึกษาบ้าง แต่มีข้อแม้ว่าต้องสอบได้เกิน ๖๐% ทุกวิชา ซึ่งผลการสอบปรากฏว่า ข้าพเจ้าสอบผ่านทุกวิชาได้เพียงคนเดียว นอกนั้นส่วนมากตกวิชาคำนวณกับวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นวิชาที่ข้าพเจ้าถนัดที่สุด เพราะตั้งแต่สมัยเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ นั้น ข้าพเจ้าสอบวิชาคำนวณได้คะแนนเต็มเสมอ จนกระทั่งครูให้ช่วยตรวจวิชาคำนวณของเพื่อน ๆ แทนครูด้วย สำหรับข้าพเจ้าจึงไม่มีปัญหาใด ๆ โดยเฉพาะวิชาคำนวณ เราได้อาจารย์คำนวณจาก ร.ร.สวนกุหลาบวิทยาลัย คือ **อาจารย์ชวน อังศุลโยธิน** มาสอน ท่านสอนคล่องและเร็วมากจนนิสิตส่วนมากตามไม่ทัน

เมื่อข้าพเจ้าสอบผ่านเกิน ๖๐% ทุกวิชา พระเดชพระคุณองค์สภานายกจึงได้เปิด **"ชั้นบาลีอุดมศึกษาปีที่ ๑"** ให้ข้าพเจ้าได้เรียนเพียงผู้เดียวตามที่ท่านได้ประกาศไว้ มีอาจารย์ใหม่ ๆ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และโรงเรียนนายร้อย จปร. หลายท่านมาสอนตามคำเชิญของอาจารย์เกษม บุญศรี ซึ่งเวลานั้นเป็นอาจารย์พิเศษที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เช่น **ม.ร.ว.สุมนชาติ**

03. (. 28-43).indd 30 24/11/2563 21:09:57

สวัสดิกุล มาสอนวิชาประวัติศาสตร์ **ม.ล.จิรายุ นพวงศ์** สอนภาษาอังกฤษ **พ.ต.สุจิต ศิกษมัติ** จากโรงเรียนนายร้อย จปร. สอนวิชาประวัติศาสตร์ **อาจารย์เทือก กุสุมา** จากวิทยาลัยครูประสานมิตร (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในปัจจุบัน) สอนภาษาอังกฤษ **ร.อ.พงษ์นารถ สวัสดิ์ชูโต** สอนวิชาภูมิศาสตร์ ฯลฯ

โดยเหตุที่ข้าพเจ้าเรียนในระดับอุดมศึกษาเพียงคนเดียว รู้สึกเหงาและนึกถึงเงินอุปถัมภ์จากกรมการศาสนาปีละ ๘๐,๐๐๐ บาท แล้ว รู้สึกสงสารมหาจุฬาฯ เพราะปกติใช้เพียง ๒ เดือน ก็หมดแล้ว ยังมาเปิดระดับอุดมศึกษาอีก ซึ่งต้องใช้เงินมากขึ้น และค่าสอนของอาจารย์ก็ต้องสูงกว่าระดับเตรียมอุดมศึกษา ข้าพเจ้าคิดว่า ข้าพเจ้าอาจเป็นคนสำคัญยิ่งกว่าครูบาอาจารย์เสียอีก เพราะถ้าข้าพเจ้าไม่ไปเรียนเสียคนเดียว อาจารย์แม้จะมาครบทุกวิชา ก็ไม่รู้ว่าจะสอนใคร หากอาจารย์ขาดไปท่านหนึ่ง ถ้าข้าพเจ้าไปเรียน ก็จะมีทั้งผู้สอนและผู้เรียน ข้าพเจ้าคนเดียวคงต้องใช้เงินอุปถัมภ์จากกรมการศาสนาคงตกประมาณ ๔๐,๐๐๐ บาท คือครึ่งหนึ่งของเงินอุปถัมภ์ ข้าพเจ้าสงสารมหาจุฬาฯ มาก จึงได้ไปกราบเรียนองค์นายก คือ ท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม (อาจ อาสภเถระ) ว่า ข้าพเจ้าขออนุญาตกลับไปเรียนชั้นเตรียมอุดมศึกษา ชั้นปีที่ ๒ เหมือนเดิม ท่านก็อนุญาตและท่านได้ประกาศในมหาจุฬาฯ ให้ข้าพเจ้ากลับไปเรียนชั้นบาลีเตรียมอุดมศึกษาปีที่ ๒ เดิมได้ **ตามปกติมีแต่เขาอยากพาสชั้นกัน คงมีแต่ข้าพเจ้าคนเดียวเท่านั้นที่ขอลดชั้นเรียน**

ข้าพเจ้าขอย้อนกลับมาถึงเรื่องการจัดงานอนุสรณ์ครบรอบ ๕ ปี แห่งการศึกษาในมหาจุฬาฯ ต่อไปว่า การจัดงานเราจัดที่ตำหนักสมเด็จพระสังฆราช วัดมหาธาตุฯ โดยอัญเชิญพระบรมรูปรัชกาลที่ ๕ และที่บรรจุอัฐิองค์ปฐมสภานายกมาประดิษฐาน ทั้งโต๊ะหมู่บูชา ในวันนั้นปรากฏว่าบรรดาพระเถรานุเถระซึ่งเป็นกรรมการสภามหาจุฬาฯ ได้มาโดยพร้อมเพรียงกัน ซึ่งพวกเราไม่คาดคิดมาก่อนเลย ส่วนค่าพิมพ์หนังสืออนุสรณ์นั้น เราได้มอบเงินที่เหลือจากการจัดงานไปให้โรงพิมพ์ส่วนหนึ่ง ส่วนที่เหลือเราบอกว่าจะรวบรวมส่งไปให้ภายหลัง แล้วเราก็ได้ทำหนังสือหนังสือขออุปถัมภ์ไปยังเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ และธนบุรี และบรรดาพระเถรานุเถระผู้เป็นกรรมการสภามหาจุฬาฯ ทุกรูป ซึ่งก็ได้มาบ้าง ขั้นต่อไปก็ส่งหนังสืออนุสรณ์ไปถวายบรรดาเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอทั่วประเทศ โดยขอความอุปถัมภ์ไปด้วย ซึ่งปรากฏว่ามีเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอหลายรูปได้เมตตาส่งเงินอุปถัมภ์มาให้พวกเรา และที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือ เราส่งหนังสืออนุสรณ์ไปถวายพระมหาเถระซึ่งเป็นองค์อุปถัมภ์กิตติมศักดิ์ของเรา เช่น **สมเด็จพระวันรัต (ปลด กิตติโสภณมหาเถระ)** ป.ธ.๙ วัดเบญจมบพิตร (ซึ่งต่อมาได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช) **สมเด็จพระพุฒาจารย์ (นวม พุทฺธสรมหาเถระ)** วัดอนงคาราม **พระธรรมวโรดม (อยู่ ญาโณทยมหาเถระ)** ป.ธ.๙ วัดสระเกศ (ซึ่งต่อมาได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช) และผู้หลักผู้ใหญ่ในวงการเมือง เช่น **จอมพล ป.**

พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี **ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม จอมพลผิน ชุณหวัน พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์** อธิบดีกรมตำรวจ **หลวงยุทธศาสตร์โกศล** รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม เพื่ออย่างน้อยท่านจะได้ทราบประวัติและกิจกรรมของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยบ้าง

เมื่อพวกเราประสบความสำเร็จในการจัดงานอนุสรณ์มหาจุฬาฯ ครั้งแรกแล้ว ทำให้พวกเรามีกำลังใจมากขึ้น ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๙๖ พระเดชพระคุณพระพิมลธรรม (อาจ อาสภมหาเถระ) ได้เป็น **ประธานพระสังคีติกาจารย์** ไปร่วมงานฉัฏฐสังคายนาที่ประเทศพม่า (ปัจจุบันคือ ประเทศเมียนมา) ท่านเป็นห่วงมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมาก จึงได้แต่งตั้ง **"คณะผู้บริหาร"** ขึ้นมาคณะหนึ่ง โดยมี **พระมหาโชดก ญาณสิทฺธิ** ป.ธ.๙ (ภายหลังเป็น พระธรรมธีรราชมหามุนี) เป็นประธานคณะกรรมการ

ข้าพเจ้าได้ทราบว่าในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เขามีคณะกรรมการนิสิต/นักศึกษากันทั้งนั้น เพื่อทำหน้าที่ประสานงานระหว่างคณะผู้บริหารของมหาวิทยาลัยกับบรรดานิสิตนักศึกษา ข้าพเจ้าจึงได้ปรึกษากับอาจารย์บางท่านที่เราเคารพนับถือมากเป็นพิเศษ เช่น อาจารย์ ร.ต.ท.แสง มนวิทูร อาจารย์ขุนวิทยาวุฑฒิ อาจารย์เสฐียร พันธรังษี อาจารย์ภิญโญ สาธร ฯลฯ ท่านก็เห็นพ้องด้วย ข้าพเจ้าจึงไปเรียนท่านมหาโชดกซึ่งเคยเรียนบาลีประโยค ป.ธ.๙ มาด้วยกัน ขอให้ท่านเรียกประชุมคณะผู้บริหารและคณาจารย์ทุกชั้นทุกแผนกเกี่ยวกับเรื่องนี้ ข้าพเจ้าเองก็ไม่มีความรู้เกี่ยวกับตำแหน่งต่าง ๆ ในคณะกรรมการนิสิตมากนัก เมื่อท่านมหาโชดกให้ข้าพเจ้าชี้แจงเรื่องหน้าที่ของกรรมการต่าง ๆ ข้าพเจ้าพอรู้บ้างแต่ไม่มากนัก แต่อาศัยวิธีพูดแบบ **"ดำน้ำ"** ชี้แจงเพื่อให้เอาตัวรอดได้ แล้วท่านประธานคณะบริหารก็ได้ถามและขอความเห็นจากบรรดาอาจารย์ทั้งหลาย ซึ่งอาจารย์ทุกคนข้าพเจ้าได้หาเสียงไว้บ้างแล้ว จึงต่างก็มีความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ ในที่สุดคณะผู้บริหารมหาจุฬาฯ ก็ตกลงอนุญาตให้มี **"คณะกรรมการนิสิต"** ได้ แล้วบรรดานิสิตชั้นปีที่ ๑-๒ ก็ได้ประชุมร่วมกันเพื่อเลือก **"ประธานคณะกรรมการนิสิต"** ทั้ง ๆ ที่ข้าพเจ้าเป็นนิสิตที่อายุพรรษาน้อยที่สุด แต่แล้วก็ได้รับเลือกเป็น "ประธานคณะกรรมการนิสิต" เป็นคนแรก ทั้งนี้ คงเป็นเพราะบรรดานิสิตทั้งหลายเห็นว่าข้าพเจ้าสามารถจัดงานอนุสรณ์ครบรอบ ๕ ปี ได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และคงเห็นว่าข้าพเจ้ากล้าที่จะชี้แจงและโต้ตอบกับพระเถระผู้ใหญ่ได้ ไม่ว่าจะเป็นองค์สภานายก หรือครูอาจารย์ก็ตาม

ใน พ.ศ. ๒๔๙๖ ข้าพเจ้าก็ดำเนินการจัด **"งานอนุสรณ์ครบรอบปีที่ ๖"** อีกครั้งหนึ่งให้ยิ่งใหญ่กว่าครั้งที่แล้ว โดยครั้งนี้เราตั้งเต็นท์ที่ลานอโศก โดยอัญเชิญพระบรมสาทิสลักษณ์และโกศบรรจุอัฐิองค์ปฐมสภานายก มาตั้งประดิษฐาน พร้อมโต๊ะหมู่บูชา และให้พระเถรานุเถระสวดพระพุทธมนต์ที่เต็นท์ มีนิสิตนักเรียนและสาธุชนพุทธบริษัทนั่งในอีกเต็นท์หนึ่ง และปรากฏว่าปีนี้เราได้รับเงินอุปถัมภ์จากบรรดาเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอมากขึ้น ทำให้เรามีเงินชำระค่าพิมพ์หนังสืออนุสรณ์ปีที่แล้ว

03. (. 28-43).indd 32 24/11/2563 21:09:57

ได้ทั้งหมด แต่เราก็ต้องเป็นหนี้โรงพิมพ์ใหม่ต่อไป โดยเราถือคติตามประกาศ **"รัฐนิยม"** ของรัฐบาล ข้อหนึ่งที่ว่า **"ไทยเป็นชาติที่สั่งสมมรดกไว้ให้ลูกหลาน"** มรดกที่คณะกรรมการนิสิตรุ่นแรกสะสมไว้ให้คณะกรรมการรุ่นที่ ๒ คือ **"หนี้สิน"** และรุ่นที่ ๒ ก็สะสมหนี้สินไว้ให้รุ่นที่ ๓ ต่อไป

ในปลายปี พ.ศ. ๒๔๙๖ นี้ ข้าพเจ้าก็สอบบาลีประโยค ป.ธ. ๙ ได้ และสอบประกาศนียบัตรครูพิเศษมัธยม (พ.ม.) ได้ และสอบพุทธศาสตร์ปีที่ ๒ ได้ที่ ๑ ส่วนผู้ที่สอบได้ที่ ๒ มี ๒ รูป คือ **พระมหามนัส จิตฺตทโม** (พวงลำเจียก) กับ พระมหาชูศักดิ์ อตฺถกุสโล (ทิพย์เกษร)

บรรดาอาจารย์ที่มหาจุฬาฯ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาจารย์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เห็นว่าข้าพเจ้าสอบ ป.ธ.๙ และ พ.ม. ได้แล้ว ได้แนะนำว่าควรไปสอบเข้าคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถ้าสอบเข้าได้ เรียนเพียง ๒ ปี ก็จะได้ อ.บ. "อักษรศาสตรบัณฑิต" วิชาที่ต้องสอบเข้ามีเพียง ๓ วิชาเท่านั้น คือ ภาษาบาลี ประวัติศาสตร์ และคำนวณ **ท่านอาจารย์เกษม บุญศรี** ก็สนับสนุนและออกตัวสมัครให้ สำหรับวิชาที่จะสอบเข้า ๒ วิชาแรกคือ ภาษาบาลี และประวัติศาสตร์ไม่มีปัญหาอะไร เพราะภาษาบาลีข้าพเจ้าก็สอบได้ ป.ธ.๙ แล้ว ส่วนประวัติศาสตร์นั้น อาจารย์ที่สอนก็สอนที่จุฬาฯ และหนังสือประวัติศาสตร์ที่หอสมุดแห่งชาติ ข้าพเจ้าก็อ่านหมดแล้ว จะมีปัญหาก็แค่วิชาคำนวณเท่านั้น เพราะเขาสอนวิชาคำนวณถึงระดับอักษรศาตร์ปีที่ ๒ ซึ่งมีวิชา แคลคูรัส ไฮเออร์แอลยิบรา และโคดิเนตยีออเมตรี แม้สมัยเป็นเด็กนักเรียนข้าพเจ้าจะเก่งวิชาคำนวณ เพราะสอบได้คะแนนเต็มทุกครั้ง แต่ที่จะสอบเข้าอักษรศาตร์ ข้าพเจ้าไม่เคยเรียนทั้งนั้น ท่านอาจารย์เกษม บุญศรี บอกว่า ครูโรงเรียนศรีอยุธยา เขาก็จะสอบเข้าเช่นกัน โดยเขาได้จ้างอาจารย์จากจุฬาฯ และนักเรียนโรงเรียนนายเรือมาสอนกวดวิชาคำนวณให้ ท่านจึงฝากข้าพเจ้าเข้าไปเรียนด้วย ข้าพเจ้าต้องกลับไปทบทวนวิชาเรขาคณิต ตั้งแต่ทฤษฎีบทที่ ๑ จนจบ แล้วก็ไปร่วมเรียนกวดวิชาที่โรงเรียนศรีอยุธยา วันแรกเรียนไม่รู้เรื่องเลย จำได้แต่ว่ามี $\frac{dx}{dy}$ อยู่ด้วย ข้าพเจ้าขอยืมสมุดครูที่เรียน มีครูจงกล ครูวัฒนา และครูลาวัณย์ ข้าพเจ้าติดตามการสอนการเรียนอย่างใกล้ชิด พอสัก ๓ เดือน ข้าพเจ้าก็กวดทัน และได้ขอยืมสมุดแบบฝึกหัดของครูทั้ง ๓ ท่านนั้นมาดู เมื่อข้าพเจ้าตรวจแบบฝึกหัดของครูทั้ง ๓ ท่านแล้ว ก็ได้บันทึกต่อไว้ว่า ตรงนั้นไม่ถูก พวกครูถึงกับออกปากว่า ถ้าอย่างนี้ข้าพเจ้าสอบเข้าอักษรศาสตร์ต้องได้แน่ ๆ พออีกสัก ๑๕ วัน จะถึงวันสอบเข้าคณะอักษรศาสตร์ ทางจุฬาฯ ได้ส่งใบสมัครและค่าสมัครคืน โดยบอกว่า "สอบไม่ได้" เพราะเป็นพระ ถ้าจะสอบเข้าก็ต้องสึกเสียก่อน ก็ในระเบียบก็ไม่ได้บอกว่าพระสอบไม่ได้ ก็เมื่อข้าพเจ้าสอบได้ พ.ม. แล้ว ก็ต้องมีสิทธิสอบ ข้าพเจ้ายังจำได้ว่ามีอาจารย์วิจิตรศักดิ์ ที่คณะอักษรศาสตร์บอกให้ข้าพเจ้าเดินเรื่องถึงอธิการบดี ซึ่งขณะนั้นได้แก่ "นายพลอากาศโท มุนี มหาสันทนะ เวชยันตรังสฤษฎ์" ข้าพเจ้าก็บอกว่า ถ้าข้าพเจ้ามัวเดินเรื่องอยู่ ข้าพเจ้าก็จะพลาดในการสอบที่มหาจุฬาฯ อาจารย์วิจิตรศักดิ์ได้บอกข้าพเจ้าว่า ถ้าอย่างนั้น ปีหน้าเดินเรื่องตั้งแต่ต้นปีเลย ข้าพเจ้าได้ตอบเล่น ๆ ว่า

03. (. 28-43).indd 33 24/11/2563 21:09:57

“ข้าพเจ้าจะไม่ไปเป็นนิสิตจุฬาฯ แล้ว ถ้าจะมา ข้าพเจ้าจะมาสอน” ปรากฏว่าข่าวได้เลื่องลือเซ็งแซ่ว่าข้าพเจ้าจะไปสอนที่จุฬาฯ บรรดาเพื่อนนิสิตที่มหาจุฬาฯ คิดว่าข้าพเจ้าสึกไปเข้าจุฬาฯ เพราะ ก.พ. รับรองแล้ว แต่ถ้าอยู่ที่มหาจุฬาฯ ต่อไป แม้จะได้เป็นพุทธศาสตรบัณฑิต ใครจะรับรอง ก.พ. ไม่รับรองแน่ นิสิตที่มหาจุฬาฯ บางรูปก็บอกว่า ถ้าข้าพเจ้าสึก เขาก็จะสึกหรือลาออก เพราะไม่รู้ว่าจะเรียนไปทำไม ในที่สุดข้าพเจ้าก็ตัดสินใจว่า “ไม่สึก” จะต้องเรียนให้จบเป็น “พุทธศาสตรบัณฑิต” ให้ได้

ในปีนี้เอง ที่พระเดชพระคุณองค์สภานายกมหาจุฬาฯ จะส่งข้าพเจ้าไปเรียนต่อที่ลังกาหรืออินเดีย แห่งใดแห่งหนึ่ง ในฐานะที่ข้าพเจ้าสอบได้ที่ ๑ เมื่อปีที่แล้ว แต่ต่อมาท่านก็บอกกับข้าพเจ้าว่า “ถ้าฉันส่งเธอก็คนเดียว ทางวัดมหาธาตุฯ คงว่าฉัน เพราะฉะนั้น จะเอาพระมหามนัสไปอีกรูปหนึ่ง เพราะพระมหามนัสสอบได้ที่ ๒” ข้าพเจ้าก็ไม่ได้ว่าอะไร ได้แต่รับทราบไว้เท่านั้น

อย่างไรก็ดี ก่อนจะถึงวันเดินทางไปศึกษาต่อในอินเดียหรือลังกานั้น จำเป็นจะต้องทำ Passport หรือ “หนังสือเดินทาง” ก่อน ข้าพเจ้ายังจำได้ว่า ท่านมหามนัสได้ไปพบข้าพเจ้าที่วัดสระเกศ เพื่อขอสำเนาทะเบียนบ้านไปประกอบในการทำหนังสือเดินทางไปต่างประเทศ ข้าพเจ้าก็ตัดสินใจไม่ไปอินเดียหรือลังกาแล้ว และขอให้ท่านมหามนัสได้กราบเรียนให้องค์สภานายกทราบด้วย ในที่สุดข้าพเจ้าก็อยู่ศึกษาต่อที่มหาจุฬาฯ จนกระทั่งเป็น “พุทธศาสตรบัณฑิต” รุ่นแรกซึ่งมีเพียง ๖ รูป คือ พระสนั่น กมโล พระมหาแสง ธมฺมรํสี พระมหาสุวิมล สุมโน พระมหาเสรี สุภูกธมฺโม พระมหาบุญมา มหาวีโร และข้าพเจ้า

ในขณะที่กำลังเป็นนิสิตปีที่ ๔ นั้น พระเดชพระคุณพระพิมลธรรม (อาสภมหาเถระ) ได้เป็นผู้แทนคณะสังคีติการกไทยไปร่วมฉัฏฐสังคายนาที่ประเทศพม่า ท่านได้ให้ข้าพเจ้าติดตามเป็นสังคีติการกไปด้วย เพราะข้าพเจ้าสอบได้ประโยค ป.ธ.๙ แล้ว และให้ถือเสมือนว่าเป็นเวลาเรียนด้วย ข้าพเจ้าได้ไปพักอยู่ร่วมกับพระไทยที่ตึกชมพูทีปะ กะบะเอ้ พระพม่าส่วนมากพูดภาษาอังกฤษไม่ได้ ท่านพูดแต่ภาษาบาลี ตอนแรก ๆ ข้าพเจ้าก็พูดภาษาบาลีไม่ได้ เพราะอยู่เมืองไทยไม่เคยพูดกันเลย ได้แต่เรียนอย่างเดียว แต่พออยู่ไปสัก ๑ สัปดาห์ก็พอพูดบาลีตอบโต้กับพระพม่าได้ เพราะไวยากรณ์บาลีของเราดีกว่าเพราะไวยากรณ์บาลีของเราแน่นกว่า ข้าพเจ้าอยู่ที่พม่าเกือบ ๒ เดือน เห็นว่าใกล้วันสอบที่มหาจุฬาฯแล้ว จึงได้ขออนุญาตเดินทางกลับมาสอบ เมื่อมาถึงก็ขอสมุดเพื่อนไปจดวิชาที่ข้าพเจ้าไม่อยู่ แต่เมื่อถึงเวลาสอบไล่ และเมื่อประกาศผลการสอบออกมา ปรากฏว่าข้าพเจ้าสอบได้ที่ ๑ ทำให้พรรคพวกแปลกใจไปตาม ๆ กัน

พ.ศ. ๒๔๙๘ เป็นปีที่มหาจุฬาฯ ได้ประกอบพิธีประสาทปริญญาเป็นครั้งแรก โดยจัดที่ตำหนักสมเด็จพระสังฆราช วัดมหาธาตุฯ โดย**สมเด็จพระวันรัต (ปลด กิตติโสภณมหาเถระ)** สังฆนายกเป็นประธานในการประสาทปริญญา และได้เชิญ**จอมพล ป. พิบูลสงคราม** นายกรัฐมนตรี เป็นผู้อุปถัมภ์

พุทธศาสตรบัณฑิตรูปแรก คือข้าพเจ้า เพราะจะต้องใช้จ่ายค่าย่ามปริญญา ค่าพัดปริญญา และค่าไตรจีวร รวมแล้วรูปละ ๓,๐๐๐ บาท **ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม** เป็นผู้อุปถัมภ์พุทธศาสตรบัณฑิตรูปที่ ๒ คือ พระมหาสนั่น กมโล **จอมพลผิน ชุณหะวัณ** เป็นผู้อุปถัมภ์พุทธศาสตรบัณฑิตรูปที่ ๓ คือ พระมหาแสง ธมฺมรํสี **จอมพลเรือหลวงยุทธศาสตร์โกศล** เป็นผู้อุปถัมภ์พุทธศาสตรบัณฑิตรูปที่ ๔ คือ พระมหาบุญมา มหาวีโร **นายสง่า วรรณดิษฐ์** เป็นผู้อุปถัมภ์พุทธศาสตรบัณฑิตรูปที่ ๕ คือ พระมหาเสรี สุกฺกธมฺโม และ**นายเลื่อน บัวสุวรรณ** เป็นผู้อุปถัมภ์พุทธศาสตรบัณฑิตรูปที่ ๖ คือ พระมหาสุวิมล สุมโน

ในขณะเมื่อสมเด็จสังฆนายก ได้ประกอบพิธีประสาทปริญญานั้น พระสงฆ์ทั้งหมดที่อยู่ในที่ประชุมนั้น ได้สวดชยันโตจนจบพิธี หลังจากนั้นสมเด็จองค์ประธานได้ให้โอวาทแก่นิสิตนักเรียนมหาจุฬาฯ และเมื่อสมเด็จฯ สังฆนายกได้ประทานโอวาทแล้ว องค์สภานายกได้กล่าวเชิญ **ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม** นายกรัฐมนตรีได้กล่าวปราศรัยถวายในที่ประชุมนั้น เพราะในบรรดานายกรัฐมนตรีที่ผ่านมา ไม่มีใครให้ความสนใจในพระพุทธศาสนาเสมอด้วยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เลย

(โปรดอ่านรายละเอียดเกี่ยวกับโอวาทของสมเด็จฯ ผู้เป็นองค์ประธาน และสัมโมทนียกถาของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในหนังสือ “มหาจุฬาฯในอดีต” ของ ศ.พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ)

ใน พ.ศ. ๒๔๙๘ ทางมหาวิทยาลัยได้เลือก **พระมหาสำเริง อานนฺโท** ป.ธ.๘ วัดเบญจมบพิตร เป็น “ประธานคณะกรรมการนิสิต” ต่อจากข้าพเจ้า และในปีนี้แหละที่**ท่านเจ้าคุณพระทักษิณวรนายก** (ต่อมาเป็นพระธรรมวรนายก) อธิการบดี และเป็นเจ้าคณะสงฆ์ภาค ๘ ได้เดินทางไปดูการคณะสงฆ์ภาค ๘ (ภาคใต้) โดยมี**พระมหาเจริญ จิตวฑฺฒโน** เป็นเลขานุการภาค และได้ให้ข้าพเจ้าเดินทางไปด้วย ใช้เวลาเดินทางเกือบ ๒๐ วัน โดยไปทางเรือเดินทะเล ในวันที่ข้าพเจ้ากลับมาถึงกรุงเทพฯ พอข้าพเจ้ามาถึงวัดสระเกศไม่นาน พระมหาสำเริงก็มาหาข้าพเจ้าที่กุฏิโดยไม่ทราบว่าข้าพเจ้าเพิ่งกลับมา ที่พระมหาสำเริงมาพบข้าพเจ้า ท่านระบายความกลุ้มอกกลุ้มใจให้ฟังว่า ปีนี้ท่านจะจัดงานอนุสรณ์มหาจุฬาฯ เช่นปีที่แล้ว ๆ มา อย่างเดียวกับที่ข้าพเจ้าเคยทำมา ๓ ปีแล้ว แต่**ท่านเจ้าคุณพระศรีสุธรรมมุนี** (บุญเลิศ ทตฺตสุทธิ) เลขาธิการมหาจุฬาฯ (ต่อมาได้เป็น พระสุเมธาธิบดี) ได้บอกกับท่านว่า หนังสือที่จะส่งไปถึงผู้หลักผู้ใหญ่ทั้งทางศาสนาและทางบ้านเมือง ต้องส่งร่างไปให้ท่านตรวจก่อน ท่านมหาสำเริงก็ตอบว่า ทีท่านมหาจำนงค์ทำมา ๓ ปีแล้ว ไม่เห็นต้องส่งไปให้ตรวจเลย แต่ท่านเลขาธิการไม่ยอม ท่านบอกว่า **“ถ้าคุณอยู่ ฉันก็ไป ถ้าฉันอยู่ คุณต้องไป”** เมื่อท่านมหาสำเริงมาเล่าให้ข้าพเจ้าฟังแล้ว ข้าพเจ้าก็บอกว่า **“ทำต่อไปเถิด”** เพราะเราไม่ได้ทำผิดอะไร เมื่อท่านมหาสำเริงไม่ยอมออก ท่านเลขาธิการก็มีหนังสือกราบเรียนองค์สภานายกขอลาออกจากตำแหน่งเลขาธิการ มหาจุฬาฯ โดยมิได้เรียนให้อธิการบดีทราบก่อน

เมื่ออธิการบดีกลับจากการไปตรวจราชการคณะสงฆ์ภาค ๘ แล้ว ก็ไม่มีเลขาธิการสนองงาน และท่านไม่ยอมรับรู้การลาออกของเลขาธิการ ซึ่งดำเนินการลาออกผิดขั้นตอน เมื่อไม่มีเลขาธิการจะสนองงาน ท่านจึงได้ประกาศตั้งข้าพเจ้าและพระมหาแสง ธมฺมรํสี เป็น “สั่งการเลขาธิการ” เพราะตัวเลขาธิการจริง ๆ นั้น ต้องสภามหาวิทยาลัยเป็นผู้แต่งตั้ง และที่อธิการบดีแต่งตั้ง **“สั่งการเลขาธิการ”** ถึง ๒ คนนั้น เพราะท่านเห็นว่าข้าพเจ้าเป็นคนใจร้อน ซึ่งต่างกับพระมหาแสงที่เป็นคนใจเย็น จึงได้ตั้งเพื่อถ่วงกันไว้ แต่เมื่อถึงเวลาทำงาน ข้าพเจ้าทำคนเดียว และข้าพเจ้าก็มีสติรู้ว่าตำแหน่งเลขาธิการเป็นตำแหน่งสำคัญ อาจทำให้มหาวิทยาลัยเจริญหรือล่มจมได้

งานชิ้นแรกที่ข้าพเจ้าในฐานะ “สั่งการเลขาธิการ” ดำเนินการนั้น ก็คือ ขณะนั้นเป็นระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไม่นานนัก ทหารฝ่ายสัมพันธมิตร ได้แก่ ทหารอเมริกัน อังกฤษ ออสเตรเลีย ฯลฯ เข้ามาอยู่ในประเทศไทย โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครมากเป็นพิเศษ พร้อมกับนำเอา “วัฒนธรรมตะวันตก” เข้ามาเผยแพร่ด้วย ทำให้วัฒนธรรมไทยถูกกระทบกระเทือนมาก จะเห็นได้ว่าเด็กนักเรียนในสมัยนั้นไม่สนใจวิชาศาสนาและศีลธรรม ทำให้สภาพของสังคมไทยในสมัยนั้นเสื่อมทรามในด้านศีลธรรมลงไปมาก ข้าพเจ้าได้ปรึกษากับบุคคลสำคัญและเป็นกำลังสำคัญของมหาจุฬาฯ เป็นอย่างมาก คือ **อาจารย์พร รัตนสุวรรณ** ซึ่งเคยสอนวิชา **“ธรรมประยุกต์”** ให้แก่พวกข้าพเจ้า ข้าพเจ้าได้ปรารภว่า เราต้องยอมรับว่านักเรียนในปัจจุบันไม่สนใจวิชาศาสนาและวิชาศีลธรรม ทำให้เด็กไม่มี **“ภูมิคุ้มกัน”** ในด้านจิตใจที่ดีพอจะต่อต้านวัฒนธรรมตะวันตกได้ ซึ่งปัญหานี้เปรียบเสมือน **“ทุกข์”** ในอริยสัจ ๔ การที่เราจะแก้ปัญหานี้ ก็ต้องรู้ว่าอะไรเป็น **“สมุทัย”** ซึ่งเป็นต้นเหตุของทุกข์ คือเขาไม่ทราบว่าอะไรเป็นเหตุให้นักเรียนไม่สนใจวิชาศาสนาและศีลธรรม ถ้าเราไม่สามารถทราบสมมติฐานของปัญหานี้ได้ ก็แก้ปัญหาไม่ตก ข้าพเจ้าในฐานะสั่งการเลขาธิการ มหาจุฬาฯ จึงได้ติดต่อไปยังโรงเรียนต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ และธนบุรี โดยจะขอเข้าไปสอนวิชาศาสนาและศีลธรรมตามโรงเรียนต่าง ๆ ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ จนถึงระดับครู ป.ม. ปรากฏว่าอาจารย์ใหญ่โรงเรียนต่าง ๆ ตอบรับมาประมาณ ๒๐ โรงเรียน รวมทั้งโรงเรียนการเรือนพระนคร (ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต)

ข้าพเจ้าได้ขอร้องให้พุทธศาสตรบัณฑิตทั้งหมด เข้าไปสอนวิชาศาสนาและศีลธรรมตามโรงเรียนต่าง ๆ และได้ขอ “อาสาสมัคร” ซึ่งเป็นนิสิตปีที่ ๓-๔ อีกจำนวนหนึ่งไปสอนช่วงเช้า เพราะช่วงบ่ายเราต้องมาปฏิบัติหน้าที่เป็นอาจารย์และนิสิตที่มหาจุฬาฯ โดยเฉพาะข้าพเจ้าได้รับมอบหมายให้เป็นผู้รับผิดชอบไปสอนที่**โรงเรียนการเรือนพระนคร**ทุกชั้น ทั้งระดับ ป.ป. และ ป.ม. ถ้าวันไหนไปสอนไม่ได้ข้าพเจ้าก็ขอร้องให้**พระมหาเกี่ยว อุปเสโณ** ป.ธ.๙ สหายรัก (ซึ่งต่อมาเป็น **สมเด็จพระพุฒาจารย์**) ไปสอนแทน และได้ร่วมกันทำคำบรรยายให้ทางโรงเรียนโรเนียวแจกนักเรียน (ซึ่งต่อมาได้จัดพิมพ์

03. (. 28-43).indd 36 24/11/2563 21:09:58

เป็นรูปเล่มคือ **"วิชาศาสนา"**) เราต้องไปสอนตั้งแต่เช้าจนถึง ๑๑.๐๐ น. หลังจากได้ฉันเพลที่โรงเรียนแล้ว ทางโรงเรียนก็จัดรถมาส่งที่มหาจุฬาฯ วัดมหาธาตุฯ

ข้าพเจ้าได้รับทราบจากลูกสาวของโยมอุปฐากที่เรียนอยู่ที่นั่น เธอบอกว่าวันแรกไม่ได้เข้าเรียนดอก เพราะไม่ชอบฟังเทศน์ แต่ต่อมาก็เข้าเรียนตลอด เพราะเพื่อนบอกว่าท่านไม่ได้มาเทศน์ดอก ท่านมาสอนเช่นเดียวกับอาจารย์ของเรานั่นเอง อยู่มาวันหนึ่ง มีนักเรียน ป.ม. หญิงคนหนึ่ง ขณะที่ข้าพเจ้าฉันเพลอยู่ เธอก็มาอยู่รับใช้และปรารภว่า "หนูอยากหันมานับถือพุทธศาสนาเสียแล้วสิ ข้าพเจ้าจึงถามว่า "แล้วหนูนับถือศาสนาอะไรเล่า" เธอก็บอกว่านับถือศาสนาคริสต์ นามสกุลของเธอคือ **"วังตาล"** ซึ่งเป็นผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ ข้าพเจ้าจึงบอกเธอว่า "หนูไม่ต้องหันมานับถือศาสนาพุทธดอก เดี๋ยวคุณพ่อคุณแม่จะเสียใจ แต่หนูสามารถเอาคำสอนในพระพุทธศาสนาไปใช้ได้ โดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนศาสนา เช่น ต้องการประสบความสำเร็จในการศึกษาหรือการทำงาน หนูก็เอาหลัก **"อิทธิบาท ๔"** ไปใช้ได้ หนูต้องการเป็นคนดี ก็เอาหลัก **"สัปปุริสธรรม ๗"** ไปใช้ได้" ฯลฯ

หลังจากที่เราไปสอนตามโรงเรียนต่าง ๆ เป็นเวลา ๓ ปีแล้ว คือ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๘-๒๕๐๐ เราก็ต้องร่วมกัน "ประเมินผล" ว่าการสอนของเรามีผลมากน้อยเป็นอย่างไร ก็ได้ผลออกมาเป็นอย่างเดียวกันว่า

๑. นักเรียนมีความสนใจวิชาศาสนาและศีลธรรมมากกว่าปรกติ

๒. คะแนนวิชาศาสนาและวิชาศีลธรรมสูงกว่าปรกติ

๓. ความประพฤติของเด็กนักเรียนดีขึ้นอย่างผิดคาด

โรงเรียนหลัก ๆ ที่เราไปสอน และครูอาจารย์มาร่วมฟังการสอนของเรามากเป็นพิเศษ นอกจากโรงเรียนการเรือนพระนครแล้ว ก็มีโรงเรียนศึกษานารี โรงเรียนสตรีวัดมหาพฤฒาราม โรงเรียนอำนวยศิลป์ ฯลฯ โดยเฉพาะนักเรียนโรงเรียนอำนวยศิลป์สมัยนั้นลือชื่อในเรื่องการเป็นนักเลง ใครได้ทราบว่าเป็นนักเรียนอำนวยศิลป์ พวกเราจะส่ายหัวไปตาม ๆ กัน แต่เมื่อเราได้ไปอบรมสั่งสอนแล้ว ปรากฏว่านักเรียนโรงเรียนอำนวยศิลป์สามารถกลับเนื้อกลับตัวได้ดีมาก เกินความคาดหมาย

เมื่อเราได้ข้อมูลอย่างนี้แล้ว เราก็นำปัญหาต่าง ๆ มาช่วยกันพิจารณาหาทางแก้ไขต่อไป **อาจารย์พร รัตนสุวรรณ** ซึ่งเป็นที่ปรึกษาของเราได้เสนอว่า เราควรเปิดสอนวิชา **"พุทธปรัชญา"** ขึ้นที่ตึกโรงเรียนพรพิทยประสูทน์ วัดมหาธาตุฯ ในวันอาทิตย์ และเสนอให้มหาจุฬาฯ เปิด **"แผนกธรรมวิจัย"** ขึ้น และเชิญบรรดาครูอาจารย์และนักเรียนชั้น ม. ๗-๘ ตามโรงเรียนต่าง ๆ มาฟังที่ตึก "ธรรมวิจัย" ซึ่งเวลานั้นเป็นตึกโล่ง ๆ โต๊ะเก้าอี้ก็ไม่มี ในวันเสาร์ข้าพเจ้าจะอบรมนิสิตนักเรียนทุกชั้นทุกแผนกที่หน้าหอสมุดมหาจุฬาฯ และได้ขอร้องนิสิตนักเรียนทุกรูปทุกชั้นให้ช่วยกันขนเฉพาะเก้าอี้ไปไว้ที่ตึกธรรมวิจัย ครั้งแรกนิสิตบางรูปก็ไม่อยากแบกเก้าอี้ลงมา ข้าพเจ้าในฐานะ "สั่งการเลขาธิการ"

03. (. 28-43).indd 37 24/11/2563 21:09:58

จึงเข้าไปยกเก้าอี้เสียเอง พวกลูกศิษย์เห็นเข้า ก็เข้ามาบอกว่า “อาจารย์ไม่ต้องขนดอกครับ เดี๋ยวผม จะช่วยกันขนเอง” ก็เป็นอันว่าเราได้เก้าอี้มา ๔๐๐ ตัว แล้วภารโรงก็ช่วยกันจัดเก้าอี้ให้เป็นแถวเป็นแนว เป็น ๒ ซีก ซีกหนึ่งสำหรับคฤหัสถ์ ซีกหนึ่งสำหรับภิกษุสามเณร อาทิตย์แรกปรากฏว่ามีผู้เข้าฟังประมาณ ๗๐ กว่าท่าน แต่เราก็ไม่ผิดหวังอะไรเพราะเป็นวันเริ่มต้นเท่านั้น

พอวันจันทร์ตอนบ่าย เมื่อข้าพเจ้าให้โอวาทแก่นิสิตนักเรียนที่หน้าหอสมุดแล้ว ก็ขอร้องให้นิสิต นักเรียนขนเก้าอี้จากตึกธรรมวิจัยไปเรียนเอง ซึ่งก็ไม่มีปัญหาอะไร ข้าพเจ้าพยายามให้เจ้าหน้าที่ ครูอาจารย์ผลัดเปลี่ยนกันมาให้โอวาทและนำนิสิตนักเรียนสวดมนต์ไหว้พระเสียก่อน แล้วเดินแถว เข้าห้องเรียนอย่างเป็นระเบียบ เจ้าหน้าที่บางรูปมาอุทธรณ์ว่าท่านไม่ถนัดพูด ถนัดแต่ทำงาน ข้าพเจ้า ก็ต้องบอกว่า ท่านต้องพยายามหัดพูดเข้าไว้ เช่น ท่านมีหน้าที่อะไร ก็บอกให้นิสิตนักเรียนทราบหน้าที่ ของท่าน เช่น ถ้าท่านเป็นเจ้าหน้าที่ห้องสมุด ก็บอกว่า ห้องสมุดมีระเบียบอย่างไร มีหนังสือใหม่ ๆ อะไร เข้ามาบ้าง จะขอยืมไปอ่านได้อย่างไร เป็นต้น ในที่สุดก็ไม่มีปัญหาอะไร

ส่วนในการบรรยาย **“พุทธปรัชญา”** ที่แผนกธรรมวิจัย ซึ่งคราวแรกมีผู้เข้าฟังประมาณ ๗๐ คน แต่ถึงครั้งที่ ๒-๓ จำนวนผู้ฟังก็เพิ่มขึ้นจนเก้าอี้ ๔๐๐ ที่ไม่พอนั่ง บางคนก็ต้องยืนฟังนอกห้องประชุม ในสมัยนั้นเรายังไม่มีเครื่องปรับอากาศ ใช้พัดลมซึ่งมีอยู่ไม่กี่ตัวพัดแก้ร้อนไปได้บ้าง แต่ก็ต้องเปิดหน้าต่าง ทุกบาน แต่ก็ปรากฏว่ามีพวกเด็ก ๆ ติดตามพ่อแม่ผู้ปกครองมา ไม่มีอะไรทำก็เล่นกันส่งเสียงเจี๊ยวจ๊าว อยู่ที่สนามหญ้าด้านหน้า (ซึ่งเวลานี้เป็นที่จอดรถยนต์แล้ว) แล้วเราจะแก้ปัญหานี้อย่างไร พวกเราก็ตกลง กันว่า จะเอาเด็กพวกนี้เข้าฟังธรรมะบ้าง โดยขอร้องให้บรรดาภิกษุเจ้าหน้าที่ของมจร.ว่า เมื่อบิณฑบาต ได้ขนมอะไรที่เหลือจากฉันแล้ว ให้นำติดมือมาเพื่อแจกเด็ก แล้วก็ให้เด็กเข้าเรียนตามห้องต่าง ๆ นี่เป็น ต้นแบบที่ทำให้เกิด **“โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์”** ขึ้นที่มหาจุฬาฯ นับว่าเป็นโรงเรียนพุทธศาสนา วันอาทิตย์แห่งแรกในประเทศไทย และต่อมาเมื่อนิสิตของเราจบการศึกษาแล้ว กลับไปอยู่ต่างจังหวัด บ้านเกิดเมืองนอนของตน จึงได้ช่วยกันตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นเกือบทุกจังหวัด ทำให้การ เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เข้าถึงจิตใจของประชาชนและเด็กอย่างได้ผลเป็นที่น่ายินดี ทำให้สถานะ ทางด้านศีลธรรมของประชาชนชาวไทยเราดีขึ้นมาก ซึ่งมีผลทำให้สังคมและประเทศชาติมีความสงบ เป็นปรกติสุขอย่างน่าอนุโมทนา

ต่อมาข้าพเจ้าได้สอบชิงทุนมูลนิธิอาเชีย เพื่อศึกษาต่อในสหรัฐอเมริกา แต่ก่อนจะไปศึกษาที่ สหรัฐอเมริกาได้นั้น ต้องสอบภาษาอังกฤษที่ AUA ให้ได้เสียก่อน ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นสอบโทเฟ่น **อาจารย์คลอสเนอร์ (Klausner)** ได้เอาหนังสือหลักสูตรของ AUA มาให้ข้าพเจ้าศึกษาอยู่ชั่วระยะหนึ่ง แล้วก็ไปสอบ AUA ที่วังสราญรมย์ ปรากฏว่า “เกือบผ่าน” มูลนิธิอาเชียเห็นว่าข้าพเจ้าต้องทำงานหนัก อยู่ที่ มจร. ไม่ค่อยมีเวลาศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมมากนัก จึงออกทุนให้ไปศึกษาและดูงานพระศาสนาที่

03. (. 28-43).indd 38 24/11/2563 21:09:58

ประเทศศรีลังกา ตอนแรกก็ไปพักอยู่ที่โรงเรียนฝึกหัดครูของพระ แทนที่ข้าพเจ้าจะได้ความรู้เพิ่มเติม กลับต้องไปช่วยสอนให้แก่พระลังกาเสียอีก ข้าพเจ้าจึงขอให้มูลนิธิอาเซียไปติดต่อขอที่อยู่ใหม่ ทางมูลนิธิฯ จึงได้ไปติดต่อกับ**ท่านนารทะมหาเถระ** แห่งวัดวชิรารามยะ เพราะท่านนารทะมหาเถระเป็นพระผู้มีความรู้ความสามารถสูงยิ่ง ได้เคยเดินทางไปประกาศพระพุทธศาสนาทั่วโลกมาแล้ว

เมื่อข้าพเจ้าไปอยู่กับท่านนารทะมหาเถระ ท่านก็ให้ข้าพเจ้าเขียนบทความเป็นภาษาอังกฤษเกี่ยวกับธรรมะต่าง ๆ ที่กุฏิของท่านมีหนังสือภาษาอังกฤษเกี่ยวกับศาสนาปรัชญามากมาย นับว่าเป็นห้องสมุดที่ใหญ่โตมาก ข้าพเจ้าได้ขอยืมหนังสือเกี่ยวกับศาสนาและปรัชญามาอ่านหลายเล่มด้วยกัน ทำให้มีความรู้ภาษาอังกฤษอย่างแตกฉานยิ่งกว่าตอนที่อยู่เมืองไทยมาก เพราะตอนที่อยู่ในเมืองไทยนั้น ข้าพเจ้าไม่มีโอกาสอ่านตำราทางศาสนาและปรัชญาที่เป็นภาษาอังกฤษเลย เมื่ออยู่ที่ลังกา ๕ เดือน ข้าพเจ้าก็ได้รับทุนจากมูลนิธิอาเซียให้เดินทางไปดูการพระพุทธศาสนาทั่วทั้งเกาะ โดยเช่ารถแท็กซี่ไปกับพระลังการูปหนึ่ง ชื่อ **วินีตะ** และพระไทยอีกรูปหนึ่ง หลังจากนั้นท่านอาจารย์นารทะมหาเถระได้รับอาราธนาให้ไปประกาศพระพุทธศาสนาทั่วประเทศอินโดนีเซีย ท่านก็ชวนข้าพเจ้าไปด้วย โดยแจ้งให้มูลนิธิอาเซียออกทุนในการเดินทางให้ ข้าพเจ้าไปอยู่ที่อินโดนีเซียเดือนเศษ ได้ติดตามท่านอาจารย์นารทะมหาเถระไปประกาศพระพุทธศาสนาตามเมืองต่าง ๆ ของอินโดนีเซียจนถึงเกาะบาหลี ทำให้ข้าพเจ้ามีประสบการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากขึ้น เมื่อไปอยู่ลังกาและอินโดนีเซียเป็นเวลา ๖ เดือนเศษแล้ว ข้าพเจ้าก็เดินทางกลับประเทศไทยเพื่อที่จะได้เดินทางต่อไปศึกษาต่อในสหรัฐอเมริกา

ในการเดินทางไปศึกษาต่อที่สหรัฐอเมริกานั้น ข้าพเจ้าเริ่มออกเดินทางเมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ โดยต้องแวะที่ฮ่องกงแล้วต่อไปที่**โตเกียว เกาะเวค** (Wake) ในมหาสมุทรแปซิฟิก จากนั้นก็ไป**เกาะฮาวาย-โฮโนลูลู** และจากฮาวายก็บินตรงไป**ซานฟรานซิสโก มลรัฐแคลิฟอร์เนีย** จากนั้นก็มุ่งตรงไปกรุงวอชิงตัน จากวอชิงตันก็บินต่อไปยัง**นิวเฮเวน มลรัฐคอนเนกติกัต** ซึ่งเป็นที่ตั้งของ**มหาวิทยาลัยเยล (Yale)** รวมระยะทางจากกรุงเทพฯ ถึงนิวเฮเวนถึง ๑๑,๑๕๑ ไมล์

ที่สนามบินนิวเฮเวนนี้ ข้าพเจ้าได้พบกับ **ดร.ยอร์ช พี. สปริงเกอร์** (George P. Springer) ผู้อำนวยการฝ่ายรับสมัครนักศึกษาชั้นปริญญาโท-เอกซึ่งไปรอรับอยู่แล้ว จากนั้น ดร.สปริงเกอร์ ก็ขับรถพาข้าพเจ้าไปยังมหาวิทยาลัยเยล ข้าพเจ้าไปพบกับนักเรียนไทยคนหนึ่งชื่อ ชวาล ชวณิชย์ ซึ่งกำลังทำปริญญาเอกด้านรัฐศาสตร์อยู่ กับพระเวียตนามชื่อ กวางเหลียน รอรับอยู่ ทางมหาวิทยาลัยได้จัดให้ข้าพเจ้าได้พักที่ห้องเลขที่ ๒๘๓๓ Hall of Graduate Studies บนชั้นที่ ๖ อย่างเป็นเอกเทศ สำหรับ ดร.สปริงเกอร์นั้นเป็นผู้มีอัธยาศัยดีมาก คุยสนุกแบบไทย ๆ เราเหมือนกัน

วันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ คุณชวาลได้มารับไปฉันเพลที่บ้านของ**คุณไพศาล กุมาลย์วิสัย** และ**คุณสมพิศ ภานุวัฒน์** ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ที่เยลเช่นกัน เมื่อฉันเพลเสร็จแล้ว คุณจำนง กุมาลย์วิสัย

พี่ชายของคุณไพศาลก็ขับรถมาส่งถึงที่พัก และได้ทราบจากพระเวียตนามว่า ศาสตราจารย์เค. เพลเซอร์ (Prof. K. Pelzer) หัวหน้าแผนก South East Asia Studies ได้โทรศัพท์นัดให้ไปพบที่สำนักงานเวลา ๑๔ : ๐๐ น. เมื่อเราไปพบท่านตามกำหนด รู้สึกว่าท่านเป็นคนมีอัธยาศัยดีมาก โดยถามถึงความสะดวกสบายต่าง ๆ ว่าเป็นอย่างไรบ้าง ถ้าต้องการอะไรให้บอกท่าน ข้าพเจ้าก็บอกว่าทุกอย่างเรียบร้อยดี ขณะนี้มีอยู่อย่างเดียวที่ต้องการคือ ขอโอกาสให้ได้ใช้ห้องสมุดของมหาวิทยาลัย จากนั้นท่านก็พาไปห้องสมุดทันที

ห้องสมุดของเยลนับว่าเป็นห้องสมุดที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลก เพราะตั้งมา ๒๐๐ กว่าปีแล้ว มีหนังสือประมาณ ๕ ล้านเล่มเศษ **ศาตราจารย์เพลเซอร์**ได้พาข้าพเจ้าไปขอบัตรและแนะนำวิธีใช้บัตรให้ ข้าพเจ้าคิดว่าจะต้องหาโอกาสไปยืมหนังสือเร็ว ๆ นี้ เพราะไหน ๆ ก็ตกอยู่ในมหาสมุทรแห่งวิทยาการแล้ว ก็พยายามกอบโกยหาความรู้ให้ได้มากที่สุด แม้จะอยู่ในประเภท **“โลภ”** หรือ **“ตัณหา”** ก็ตามที แต่การโลภในความรู้นั้น ไม่ขัดต่อผลประโยชน์ของใครมิใช่หรือ? ในโลกนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างมักมีปู่โสมถือกระบองคุ้มครองหวงแหนทั้งนั้น มีแต่ความรู้เท่านั้นที่ยังพอมีโอกาสกอบโกยได้ตามความพอใจ

วันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นวัน **“เข้าพรรษา”** พอดี ก็อาจมีผู้สงสัยว่าข้าพเจ้าจะทำอย่างไร ตามปรกติเราอยู่ในเมืองไทย เราจะอธิษฐานพรรษาว่า **“อิมสฺมึ วิหาเร อิมํ เตมาสํ วสฺสํ อุเปมิ”** แปลว่า “ข้าพเจ้าขอจำพรรษา ๓ เดือน ในวัดนี้” เมื่อข้าพเจ้าไปอยู่ที่มหาวิทยาลัยเยล ข้าพเจ้าก็ต้องเปลี่ยนคำอธิษฐานพรรษาเป็น **“อิมสฺมึ มหาวิทยาลัยเยล อิมํ เตมาสํ วสฺสํ อุเปมิ”** แปลว่า “ข้าพเจ้าขอจำพรรษา ๓ เดือน ในมหาวิทยาลัยนี้” ที่ข้าพเจ้าไม่ใช้ **“อิมสฺมึ ฐาเน”** ก็เพราะว่า ข้าพเจ้าอาจย้ายห้องพักเมื่อใดก็ได้ ขอให้อยู่ในมหาวิทยาลัยเยลก็แล้วกัน

นักเรียนในแผนก **“โอเรียนเตชั่น คอร์ส”** มีประมาณ ๖๐ คน จะต้องไปลงทะเบียนทั้งหมด ส่วนมากเป็นผู้ชาย มีผู้หญิงประมาณ ๑๐ คน นักเรียนเหล่านี้มาจาก อิหร่าน ฟินแลนด์ ไฮติ ลิเบีย ปากีสถาน โมร็อกโก กรีซ อินเดีย สเปน เม็กซิโก บราซิล เตอรกี ลังกา ญี่ปุ่น อินโดนีเซีย ปารากวัย ยูกันดา ฆานา ไนจีเรีย ซาซิบาร์ กัมพูชา อาร์เจนตินา นิการากัว เนบาล ชิลี โปแลนด์ ไทย และอเมริกา สำหรับจากประเทศไทย มีข้าพเจ้าคนเดียว

วันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ นับเป็นวันแรกที่เราได้เข้าเรียนกัน ที่จะเรียนก็ต้องทดสอบความรู้เดิมในด้านภาษาอังกฤษเสียก่อน ครั้งแรกสอบเกี่ยวกับไวยากรณ์มี ๑๕๐ ข้อ เขาให้เวลา ๑ ชั่วโมง ๑๕ นาที ข้าพเจ้ารู้สึกว่าไม่ยากนัก คงเป็นเพราะการเรียนไวยากรณ์ในประเทศไทยนั้น มีหลักฐานมั่นคงดีพอสมควร ข้าพเจ้าใช้เวลาทำเพียง ๔๕ นาที ก็เสร็จ ชุดที่ ๒ เป็นการสอบฟังเสียงภาษาอังกฤษที่ค่อนข้างยากหน่อยเพราะข้าพเจ้าไม่ชินหูกับการพูด และเขาให้แต่งเรื่อง “สิ่งที่ประทับใจที่สุดที่ได้รับในอเมริกา” ให้เวลา ๑๐ นาที ต้องรีบเขียนให้ได้มากที่สุด และรัดกุมที่สุด

03. (. 28-43).indd 40 24/11/2563 21:09:58

วันที่ ๓๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นวันที่สอบภาษาอังกฤษทั้งวิชา Reading และ Oral Test เมื่อสอบวิชาภาษาอังกฤษ ๒ วิชาเสร็จแล้ว ก็ต้องเรียนต่ออีก ๒ ชั่วโมงตามระเบียบ จนเวลา ๑๘:๐๐ น. จึงได้ทำพิธีแจก Certificate ให้แก่นักเรียนทุกคนที่มาเข้าเรียนในแผนก Orientation Course โดย ดร.สปริงเกอร์ ผู้อำนวยการเป็นผู้แจกให้ทุกคนตามลำดับชื่อ ปรากฏว่า**มีผู้สอบได้ทุกวิชาเพียง ๒๗ คน เท่านั้น ตกไปกว่า ๓๐ คน** นับว่าข้าพเจ้าโชคดีมากที่สามารถสอบผ่านคอร์สนี้ไปได้ด้วยดี ทำให้เห็นว่า **ปริญญา พธ.บ.จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีค่าไม่น้อยเลย** เพราะผู้ที่สอบตกบางคนได้ M.A. มาแล้วก็มี คราวนี้ข้าพเจ้าถือว่าเป็นการ **"ประเดิมชัย"** ในการศึกษาที่เยลเป็นครั้งแรก

ต่อมา วันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๒ ก็ต้องไปลงทะเบียนเป็นนักศึกษาระดับปริญญาโท ซึ่งเขากำหนดให้เรียนเป็นเครดิต ๘ คอร์ส หรือรายวิชาด้วยกัน ซึ่งข้าพเจ้าก็เลือกเรียนเฉพาะปรัชญาตะวันตกและตะวันออก รวม ๘ รายวิชา แต่เมื่อเข้าเรียนปรากฏว่า Graduate School เข้าเปิดสอนวิชาเกี่ยวกับ**เอเชียอาคเนย์** (South East Asia Studies) ด้วย ข้าพเจ้าเห็นว่าไทยเราเป็นประเทศหนึ่งในเอเชียอาคเนย์ จึงสมัครเรียนเกี่ยวกับอาคเนย์ศึกษาด้วย รวมทั้งหมดเป็น ๒๒ คอร์สหรือรายวิชา ซึ่งกำหนดให้จบภายใน ๒ ปี รวมทั้งต้องสอบภาษาเยอรมันหรือภาษาฝรั่งเศสให้ได้อีก ๑ ภาษาด้วย จึงจะถือว่าจบปริญญาโทได้

ในบรรดารายวิชาต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าสมัครเรียนเอาเครดิตนั้น วิชาที่ต้องเรียนหนักมากที่สุดก็คือวิชาปรัชญา เพราะนอกจากต้องเขียนรายงาน (Report) และภาคนิพนธ์ (Term Paper) แล้ว บางทีก็ต้องไปบรรยายหน้าชั้นในวิชาที่เราเรียน เพราะปรากฏว่านักศึกษาบางมหาวิทยาลัยไปให้ผู้อื่นเขียนภาคนิพนธ์ให้ก็มี โดยเฉพาะวิชาปรัชญาที่**ศาสตราจารย์พอล มุส** (Prof. Paul Mus) เป็นผู้สอนนั้นจะต้องไปบรรยายหน้าชั้นเพื่อให้อาจารย์และนักศึกษาถามอีกประมาณ ๑ ชั่วโมงด้วย ซึ่งวิชาเหล่านี้ข้าพเจ้ามักได้ Horner (คือ A+) แต่ถ้าเป็นวิชาที่เรียนแบบ Audit คือ ไม่เอาคะแนนนั้น ไม่ต้องทำภาคนิพนธ์ก็ได้ แต่ก็ไม่เสมอไป เพราะข้าพเจ้าเรียนปรัชญาของศาตราจารย์พอล มุส ถึง ๒ รายวิชา แต่เรียนเอา Credit เพียงวิชาเดียว อีกวิชาหนึ่งเป็น Audit ซึ่งไม่ต้องเอาคะแนน ถึงกระนั้นศาตราจารย์พอล มุส ก็ให้ข้าพเจ้าไปบรรยายหน้าชั้นทั้ง ๒ รายวิชา สำหรับวิชาที่ข้าพเจ้าเรียนแบบ Audit ไม่เอาคะแนนนั้น อาจารย์ก็ให้ไปบรรยายหน้าชั้นด้วย และเมื่อบรรยายเสร็จแล้ว ท่านก็มาบอกกับข้าพเจ้าว่า "เสียใจ" ที่ไม่มีคะแนนให้เพราะเป็นวิชา Audit ข้าพเจ้าบอกว่าไม่เป็นไร เพราะข้าพเจ้าได้ Horners ในวิชาของ**ศาสตราจารย์ราห์เดอร์** (Prof. Rahder) แล้ว เพราะที่เยลนั้นแม้จะจบ M.A. แล้ว แต่ไม่มีวิชาใดได้ Horner เลย ก็ไม่มีสิทธิเรียนระดับปริญญาเอก เพราะคะแนนรายวิชาต่าง ๆ ที่เยลนั้นมี ๓ ระดับ คือ Horners (= A+) High Pass (= B+ ถึง A-) และ Pass (= C+ ถึง B-) ถ้าต่ำกว่านั้นก็ไม่มีคะแนน ถือว่า "ไม่ผ่าน"

03. (. 28-43).indd 41 24/11/2563 21:09:58

ข้าพเจ้าสมัครเรียนทั้งแผนกปรัชญาและเอเชียอาคเนย์ศึกษารวม ๒๒ รายวิชาซึ่งทางมหาวิทยาลัยกำหนดให้จบภายใน ๒ ปี แต่ข้าพเจ้าสามารถเรียนจบภายในปีครึ่ง แถมภาษาเยอรมันและฝรั่งเศส เขาบังคับระดับปริญญาโท ๑ ภาษา แต่ข้าพเจ้าเรียนทั้ง ๒ ภาษา และสอบครั้งเดียว "ผ่าน" ซึ่งไม่มีปัญหาอะไร เรื่องภาษาเยอรมันและภาษาฝรั่งเศสซึ่งเป็นภาษาบังคับนั้น เป็นเรื่องสำคัญมาก นักศึกษาไทยที่ไปทำปริญญาเอกด้านป่าไม้ก่อนข้าพเจ้า ก็สอบ "ไม่ผ่าน" และปรากฏว่าเธอสอบภาษาเยอรมันอยู่ถึง ๕ ปี ก็ "ไม่ผ่าน" ทางเมืองไทยถึงกับต้องเรียกตัวกลับโดยไม่จบปริญญาเอก นับว่าน่าสงสารอย่างยิ่ง เพราะเธอผู้นั้นเป็นคนดี ไม่ดื่มสุรายาเมา หรือสูบบุหรี่ แต่เพราะเหตุที่เคยเรียนมาแต่ด้านวิทยาศาสตร์ ด้านภาษาจึงไม่แตกฉานพอ

ขณะที่ข้าพเจ้าศึกษาที่เยลนั้น ก็ได้รับเชิญให้ไปพูดในสถานที่ต่าง ๆ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย อย่างเช่น **สมาคมเลขานุการินีแห่งคอนเนกติกัต** ไปบรรยายธรรมที่**ศูนย์นานาชาติมหาวิทยาลัยอินเดียนา** โดยเฉพาะเรื่อง **"กฎแห่งกรรม"** ในพระพุทธศาสนาที่สอนว่า **"ทำดี ได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว"** แต่เพราะมีคนเป็นจำนวนมากสงสัยว่า **"ทำดีได้ดี มีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป"** ข้าพเจ้าก็ต้องไปอธิบายกฎแห่งกรรมอย่างละเอียดว่า "ทำไมบางครั้งทำดี จึงไม่ได้ดี แต่ทำชั่ว บางทีกลับได้ดีก็มี" เรื่องหลักคำสอนในพระพุทธศาสนานั้นเป็นเรื่องที่ละเอียดลึกซึ้งมาก

หลังจากที่จบการศึกษาระดับปริญญาโทแล้ว ข้าพเจ้าก็ติดต่อกับมูลนิธิอาเซีย เพื่อขอไปดูงานการศึกษาและระบบบริหารมหาวิทยาลัยแบบต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกา คือ มหาวิทยาลัยเอกชน (Private University) เช่น **มหาวิทยาลัยเยล** มหาวิทยาลัยของรัฐ (State University) เช่น **มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย** มหาวิทยาลัยของเทศบาล เช่น **มหาวิทยาลัยนิวยอร์ก** มหาวิทยาลัยของศาสนาคริสต์ ได้แก่ **มหาวิทยาลัยยอร์จทาวน์** (George Town University) **มหาวิทยาลัยฟอร์ดแฮม** (Fordham University) ของคริสต์ และ**มหาวิทยาลัยโฮวาร์ด** (Horvard University) ของพวกนิโกรโดยเฉพาะ ต่อจากนั้นก็ขอให้มูลนิธิอาเซียติดต่อไปยังมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในยุโรป เช่น ที่อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน สวิตเซอร์แลนด์ รวมทั้งมหาวิทยาลัยในเอเชีย คือ ที่มหาวิทยาลัยบอมเบย์ ในอินเดีย และมหาวิทยาลัยย่างกุ้งในพม่าด้วย ทั้งนี้เพื่อนำมาปรับปรุงมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้เป็นมหาวิทยาลัยที่ทันสมัยที่สุดในโลกแห่งหนึ่ง ทางมูลนิธิอาเซียก็จัดให้ตามที่ข้าพเจ้าขอร้องไปทุกประการ และนี่เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยแห่งเดียวในประเทศไทยที่มีสถาบันการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยทั้งในยุโรปและเอเชียขอเป็น "สถาบันสมทบ" โดยการนำเอาหลักสูตรของมหาจุฬาฯ ไปบังคับใช้ นี่คือสิ่งที่ข้าพเจ้าภาคภูมิใจในชีวิต ในฐานะเป็นศิษย์เก่ามหาจุฬาฯ ที่แม้มหาวิทยาลัยอื่น ๆ ในประเทศไทยก็ทำไม่ได้ ทั้งนี้ เพราะเรามีศิษย์มจร. ทั้งเก่าและใหม่ล้วนมีส่วนสำคัญที่ทำให้มหาจุฬาฯ มีเกียรติมีชื่อเสียงไปทั่วโลก แม้แต่**องค์การสหประชาชาติ**ยังมอบ

ให้มหาจุฬาฯเป็นประธานในการจัดงาน **“วิสาขบูชาโลก”** อยู่ตลอดมาจนถึงทุกวันนี้ และในปัจจุบัน มหาจุฬาฯ ก็ยังมีนักศึกษานานาชาติจากประเทศต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ มาสมัครเรียนในระดับปริญญาตรี-เอก ในปัจจุบัน

จำนงค์ ทองประเสริฐ

๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๓

เวลา ๒๐:๓๐ น.

แนะนำพจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศ.พิเศษอดิศักดิ์ ทองบุญ
ราชบัณฑิต

บทนำ

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๖ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ตั้งโครงการวิจัยพจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยขึ้น เป็นโครงการ ๔ ปี มีสถาบันวิจัยพุทธศาสน์สนับสนุนทุนการวิจัย กลุ่มงานคัมภีร์พุทธศาสน์ (เดิมเรียกฝ่ายคัมภีร์พุทธศาสน์) สนับสนุนการดำเนินงาน และมีคณะบรรณาธิการโครงการวิจัยเป็นผู้ดำเนินงาน โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

๑. เพื่อจัดทำพจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ตั้งแต่หมวดอักษร ก (ก วรรค) จนถึงหมวดอักษร อ (อ วรรค) ให้ได้มาตรฐานสมบูรณ์เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป และถูกต้องตามคัมภีร์พระไตรปิฎก

๒. เพื่อให้ผู้ใช้เข้าใจความหมายของศัพท์ต่าง ๆ อย่างถูกต้อง สามารถนำไปใช้ได้ถูกความหมาย อำนวยประโยชน์แก่การเรียนการสอน การวิจัยของมหาวิทยาลัย

๓. เพื่อเป็นหนังสืออ้างอิงทางวิชาการสำหรับใช้เป็นคู่มือศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่น ๆ ทางพระพุทธศาสนาของผู้ศึกษาค้นคว้าโดยทั่วไป

๔. เพื่อบริการวิชาการด้านพระพุทธศาสนาแก่สังคมและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม อันเป็นการบำรุงส่งเสริมสรรพวิชาให้เป็นคุณประโยชน์แก่ชาติและประชาชน

การดำเนินงานของโครงการวิจัยขั้นแรกสรุปได้ ดังนี้

๑. คัดเลือกศัพท์จากดรรชนีท้ายเล่มของพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทั้ง ๔๕ เล่ม และจากที่อื่น ๆ ที่เห็นว่ามีสารัตถะตรงกับพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก จำนวนศัพท์ที่ตั้งเป้าหมายไว้ในตอนต้น คือ ๑๘,๐๐๐ ศัพท์ ทั้งศัพท์ที่เป็นอสาธารณนามหรือชื่อเฉพาะ (proper names) เช่น ชื่อบุคคล สัตว์ สถานที่ สิ่งของ และศัพท์ที่เป็นชื่อหมวดธรรม หลักธรรม ข้อธรรม ชื่อพระสูตร ชาดก อปทาน บทบัญญัติทางพระวินัย เป็นต้น

๒. มอบศัพท์ที่คัดเลือกแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญทางคัมภีร์พุทธศาสน์นำไปศึกษาเก็บข้อมูลของศัพท์เหล่านั้นจากแหล่งที่มาในพระไตรปิฎกและอรรถกถา แล้วยกร่างเป็นบทนิยาม เสนอคณะบรรณาธิการโครงการวิจัยเพื่อตรวจสอบและอนุมัติ

04. (. 44-53).indd 44 24/11/2563 21:10:21

๓. ให้คณะบรรณาธิการโครงการวิจัยตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูลที่เกี่ยวกับศัพท์นั้น ๆ เพื่อประเมินว่า ศัพท์นั้น ๆ มีสาระสมควรเก็บหรือไม่ ไม่ได้ตรวจความถูกต้องของบทนิยาม ซึ่งเป็นวิชาการอย่างหนึ่งสำหรับการจัดทำพจนานุกรม

ผลการดำเนินงานตามโครงการวิจัย ๔ ปี คือ คณะบรรณาธิการโครงการวิจัยให้การรับรองศัพท์ที่มีข้อมูลถูกต้อง สมควรนำมาจัดทำบทนิยามเป็นพจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวนประมาณ ๑๘,๐๐๐ ศัพท์ เช่น ศัพท์อักษร ก จำนวน ๒,๓๑๗ ศัพท์

การจัดทำต้นฉบับพจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย

เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ ประธานคณะผู้บริหารโครงการวิจัย ได้แต่งตั้งคณะบรรณาธิการจัดทำต้นฉบับพจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ประกอบด้วยคณะที่ปรึกษาและคณะบรรณาธิการ ดังรายนามต่อไปนี้

๑. พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.	ประธานที่ปรึกษา
๒. พระศรีศาสนบัณฑิต	ที่ปรึกษา
๓. พระมหาธิติ อนุภทฺโท	ที่ปรึกษา
๔. พระมหาสมเดช ตปสีโล	ที่ปรึกษา
๕. ศ.พิเศษอดิศักดิ์ ทองบุญ	ประธานบรรณาธิการ
๖. ศ.ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	บรรณาธิการ
๗. ผศ.รังษี สุทนต์	บรรณาธิการ
๘. นายสำรวย นักการเรียน	บรรณาธิการ
๙. ดร.ธานี สุวรรณประทีป	บรรณาธิการและเลขานุการ
๑๐. นายสุชญา ศิริธัญภร	ผู้ประสานงาน

คณะบรรณาธิการจัดทำต้นฉบับพจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประชุมครั้งแรก เมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ ณ ห้อง ๑๐๑ อาคารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร มีบรรณาธิการเข้าประชุมครบทั้ง ๕ คน ที่ประชุมพิจารณาภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายแล้ว มีมติให้ดำเนินการจัดทำพจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทยตามหลักการ ต่อไปนี้

๑. พจนานุกรมนี้เป็นพจนานุกรมเฉพาะทาง คือ พจนานุกรมที่บรรจุศัพท์ในพระไตรปิฎกเป็นสำคัญ เช่นเดียวกับพจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ร่วมสมัย ของสำนักงานราชบัณฑิตยสภา ที่ประธานบรรณาธิการ นำมาเสนอให้ที่ประชุมพิจารณา เพื่อใช้เป็นตัวอย่างในการนิยามศัพท์และอธิบายศัพท์

04. (. 44-53).indd 45 24/11/2563 21:10:21

เพราะพจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ร่วมสมัยซึ่งเป็นพจนานุกรมเฉพาะทางการศึกษาได้เก็บศัพท์ศึกษาศาสตร์ร่วมสมัยภาษาต่างประเทศมาบัญญัติศัพท์เป็นภาษาไทยแล้วนิยามความหมายของศัพท์นั้น ๆ ตามความหมายของศัพท์ภาษาต่างประเทศและอธิบายขยายความเพื่อช่วยให้เข้าใจ นำไปใช้ได้ถูกต้อง พจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทยก็เก็บศัพท์มาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ที่แปลมาจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี จึงต้องนิยามความหมายและอธิบายขยายความให้เข้าใจตรงตามความหมายในภาษาบาลีเช่นเดียวกัน

๒. นำศัพท์พระไตรปิฎกภาษาไทยที่ยกร่างบทนิยาม พร้อมข้อมูลที่คณะบรรณาธิการโครงการวิจัย มีมติรับรองแล้ว มาจัดเรียงลำดับตามตัวอักษร และมอบหมายกันตรวจสอบข้อมูลตามที่มาของศัพท์แต่ละศัพท์ เพื่อให้เข้าใจความหมายและเรื่องราวที่เกี่ยวข้องของศัพท์นั้น ๆ อย่างชัดเจนแล้วปรับปรุงบทนิยามให้เป็นไปตามรูปแบบการนิยามศัพท์พจนานุกรม

๓. รูปแบบการนิยามศัพท์ควรพิจารณาให้เหมาะสมกับประเภทของศัพท์ เช่น ประเภทพระสูตร ชาดก วัตถุ (เรื่อง) อปทาน (อัตชีวประวัติในอดีต) ชื่อบุคคล สถานที่ สิ่งของ ชื่อหมวดธรรม หลักธรรม หรือข้อธรรม ในกรณีที่มีศัพท์ที่พ้องหรือชื่อซ้ำกัน เช่น คำ **กกุธะ** หลายคำ **กบิล** หลายคำ หรือ **กกุธะ** กับ กกุธสูตร กบิล กับ กบิลพัสดุ์ ต้องตรวจสอบให้ตลอดว่ามีความเกี่ยวข้องกันหรือไม่ ถ้าเกี่ยวข้องกัน ต้องนิยามและอธิบายให้เชื่อมโยงกัน

๔. เนื่องจากเป็นพจนานุกรมพระไตรปิฎก การนิยามศัพท์แต่ละศัพท์ต้องให้ถูกต้องตามความหมายที่ใช้ในบริบทต่าง ๆ ของพระไตรปิฎก และต้องยกตัวอย่างที่ใช้ในบริบทนั้น ๆ มาประกอบคำอธิบายด้วย เช่น คำว่า **กรรม** มีบทนิยามว่า ๑. การกระทำ ๒. หน้าที่, การงาน, อาชีพ ๓. พิธีกรรม, ศาสนพิธี

๕. กฎแห่งกรรม หรือ คำว่า **กัมมัฏฐาน** ซึ่งมีบทนิยามว่า ที่ตั้งแห่งการงาน, อารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งการงานทางใจ, อุบายทางใจ, วิธีฝึกอบรมทางจิต มี ๒ ประเภท คือ ๑. สมถกัมมัฏฐาน (อุบายสงบใจ) ๒. วิปัสสนากัมมัฏฐาน (อุบายเรืองปัญญา) จึงต้องยกตัวอย่างในพระไตรปิฎกหรืออรรถกถามาอธิบายเสริมไว้ด้วย

สรุปว่า แต่ละศัพท์จะมีบทนิยามและคำอธิบายขยายความ เพื่อให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น

คณะบรรณาธิการชุดนี้ได้จัดทำบทนิยามศัพท์พระไตรปิฎกได้ ๑ เล่ม จำนวน ๑๑๐ ศัพท์ ตั้งแต่ศัพท์ กกจูปมสูตร ถึง กัมมัฏฐาน ดังปรากฏในเล่มที่ ๑ ต่อมาเมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๐ มหาวิทยาลัยได้แต่งตั้งบรรณาธิการเพิ่มอีก ๒ คน ได้แก่ ผศ.ดร.สุเทพ พรมเลิศ และนายมนัส จอดพิมาย คณะบรรณาธิการชุดนี้ได้เริ่มประชุมจัดทำบทนิยามศัพท์พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒ ตั้งแต่วันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๐ ได้บทนิยามศัพท์จำนวน ๑๓๓ ศัพท์ ตั้งแต่ศัพท์ **กรอบพระพักตร์**, กรอบหน้า (อุณฺหีส) ถึง **กองอวิชชาใหญ่** (มหนฺตอวิชฺชาขนฺธ) ดังปรากฏในเล่มที่ ๒

04. (. 44-53).indd 46 24/11/2563 21:10:21

เนื่องจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้โอนงานจัดทำต้นฉบับพจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเดิมสังกัดกองวิชาการให้ขึ้นกับ**สถาบันพระไตรปิฎกศึกษา** ผู้อำนวยการสถาบันจึงเสนอให้อธิการบดีมหาวิทยาลัยฯ ลงนามแต่งตั้งคณะบรรณาธิการจัดทำต้นฉบับพจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทยขึ้นใหม่ เมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๑ ประกอบด้วยคณะที่ปรึกษาและคณะบรรณาธิการ ดังต่อไปนี้

คณะที่ปรึกษา

๑. พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.	ประธานที่ปรึกษา
๒. พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.	ที่ปรึกษา
๓. พระศรีศาสนบัณฑิต, ผศ.	ที่ปรึกษา
๔. พระมหาสมเดช ตปสีโล, ดร.	ที่ปรึกษา

คณะบรรณาธิการ

๑. ศ.พิเศษอดิศักดิ์ ทองบุญ	ประธานบรรณาธิการ
๒. พระมหาวัฒน์พร อภิวฑฺฒโน	บรรณาธิการ
๓. พระมหาเสฏฐวุฒิ วชิรญาโณ, ดร.	บรรณาธิการ
๔. นายมนัส จอดพิมาย	บรรณาธิการ
๕. ดร.ธนสิทธิ์ ฉัตรสุวรรณ	บรรณาธิการและเลขานุการ

คณะบรรณาธิการชุดนี้ได้เริ่มประชุมพิจารณาจัดทำบทนิยามศัพท์พระไตรปิฎกตั้งแต่วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๖๓ เป็นต้นมา บัดนี้พิจารณาจัดทำบทนิยามศัพท์ ได้จำนวน ๑๓๐ ศัพท์ ในจำนวนศัพท์ที่กำหนดไว้ ๑๕๐ ศัพท์ เมื่อจัดทำบทนิยามศัพท์ครบ ๑๕๐ ศัพท์แล้วจะจัดพิมพ์ต่อไป เพื่อให้ท่านได้เห็นตัวอย่างการนิยามศัพท์ตามประเภทของศัพท์ ดังกล่าวข้างต้น จึงขอนำมาเสนอจำนวน ๗ ตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างบทนิยามศัพท์ ในเล่ม ๑

กกจูปมสูตร : พระสูตรว่าด้วยอุปมาด้วยเลื่อย

พระสูตรนี้มีเนื้อหาสำคัญว่า มีภิกษุรูปหนึ่งกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า พระโมลิยผัคคุนะคลุกคลีด้วยภิกษุณีเกินเวลา เมื่อมีผู้ตักเตือน กลับโกรธและก่อการทะเลาะวิวาท พระพุทธองค์ทรงเรียกมาตรัสถามพระโมลิยผัคคุนะกราบทูลว่า เป็นความจริง

พระพุทธเจ้าทรงตำหนิพระโมลิยผัคคุนะและประทานโอวาทแก่ภิกษุทั้งหลายว่า กุลบุตรผู้บวชด้วยศรัทธา ควรฝึกอบรมให้มีจิตหนักแน่น มั่นคง ไม่โกรธ ทรงนำเรื่องต่าง ๆ ๘ เรื่อง มาบรรยายเชิงอุปมาโวหารให้ฟัง เรื่องที่ ๘ คือ อุปมาด้วยเลื่อย ซึ่งมีใจความว่า ผู้มีจิตหนักแน่นมั่นคง ไม่โกรธนั้น

04. (. 44-53).indd 47 24/11/2563 21:10:21

แม้ถูกพวกโจรใจร้ายจับมัดแล้วใช้เลื่อยที่มีที่จับ ๒ ทาง เลื่อยอวัยวะน้อยใหญ่ไปมาอย่างทารุณก็ไม่โกรธกลับมีเมตตาต่อโจรพวกนั้น และทรงแนะนำให้ภิกษุทั้งหลายนำพระโอวาทที่อุปมาด้วยเลื่อยนี้ไปใช้ทุกครั้งที่เหตุการณ์ทำนองนี้เกิดขึ้นกับตน

ม.มู. (ไทย) ๑๒/๒๒๒-๒๓๒/๒๓๓-๒๔๔

กกุสันธะ : พระนามของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง เป็นพระองค์ที่ ๒๕ ในจำนวน ๒๙ พระองค์ มีพระตัณหังกรพุทธเจ้าเป็นพระองค์ที่ ๑ ดังปรากฏในพุทธปกิณณกกัณฑ์ แห่งคัมภีร์พุทธวงศ์ เป็นพระองค์ที่ ๒๒ ในจำนวน ๒๕ พระองค์ นับตามลำดับพุทธวงศ์ซึ่งมีพระทีปังกรพุทธเจ้าเป็นพระองค์ที่ ๑ ที่พระโคดมพุทธเจ้าตรัสเล่าไว้ในพุทธวงศ์ เป็นพระองค์ที่ ๔ ในจำนวน ๗ พระองค์ มีพระวิปัสสีพุทธเจ้าเป็นพระองค์ที่ ๑ ที่พระโคดมพุทธเจ้าตรัสเล่าไว้ในมหาปทานสูตร และเป็นพระองค์ที่ ๑ ในจำนวน ๔ พระองค์ที่ทรงอุบัติขึ้นในภัทรกัปนี้ ซึ่งมีพระเมตไตรยพุทธเจ้าเป็นพระองค์ที่ ๕

พระกกุสันธพุทธเจ้ามีพระชาติเป็นพราหมณ์ กัสสปโคตร ประสูติในกรุงเขมวดี ในรัชกาลพระเจ้าเขมะ มีพราหมณ์อัคคิทัตตะเป็นพระพุทธบิดา พราหมณีวิสาขาเป็นพระพุทธมารดา ทรงดำรงฐานะเป็นฆราวาสอยู่ ๔,๐๐๐ ปี มีภริยานามว่าโรปินี มีบุตร ๑ คน นามว่า อุตตระ ดำรงชีวิตอย่างมีความสุขในปราสาท ๓ หลัง ใน ๓ ฤดู คือ กามวัฑฒปราสาท กามสุทธิปราสาท และรติวัฑฒปราสาท ออกผนวชเพราะเห็นนิมิต ๔ ประการ คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ บำเพ็ญเพียรอยู่ ๘ เดือน จึงได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ภายใต้ต้นซึก (สิรีสะ) ทรงประกาศพระศาสนาอยู่ ๓๖,๐๐๐ ปี จึงปรินิพพาน ณ เขมาราม เมื่อพระชนมายุ ๔๐,๐๐๐ ปี

พระกกุสันธพุทธเจ้ามีพระสาวกที่สำคัญ ดังนี้

๑. พระพุทธชเถระ เป็นพุทธอุปัฏฐาก

๒. พระวิธุรเถระและพระสัญชีวเถระ เป็นคู่อัครสาวก ขวา-ซ้าย

๓. พระสามาเถรีและพระจัมปานามาเถรี เป็นคู่อัครสาวิกา ขวา-ซ้าย

๔. อัจจุคคตอุบาสกและสุมนอุบาสก เป็นคู่อัครอุปัฏฐาก

๕. นันทาอุบาสิกาและสุนันทาอุบาสิกา เป็นคู่อัครอุปัฏฐายิกา

เหตุการณ์สำคัญที่ทำให้มีผู้บรรลุธรรมเป็นจำนวนมากคือ

๑. ในวันที่ทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร มีเทวดาและมนุษย์บรรลุธรรมประมาณ ๔๐,๐๐๐ โกฏิ

๒. ในวันที่ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์กลางอากาศ เทวดาและมนุษย์บรรลุธรรมประมาณ ๓๐,๐๐๐ โกฏิ

04. (. 44-53).indd 48 24/11/2563 21:10:21

๓. ในวันที่ทรงประกาศอริยสัจ ๔ แก่ยักษ์นรเทพ มีผู้บรรลุธรรมประมาณไม่ได้

๔. ทรงพยากรณ์ว่า พระเจ้าเขมะ ผู้ทรงทำนุบำรุงพระองค์ตลอดมา จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต มีพระนามว่า โคตมะ ทำให้พระเจ้าเขมะพอพระทัย ทรงมุ่งมั่นบำเพ็ญบารมีให้ยิ่งขึ้นไป

ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑-๑๓/๑-๗, ขุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๒๒/๗๐๑-๗๐๖, ๒๖/๗๒๑-๗๒๔,
สำ.นิ. (ไทย) ๑๖/๔-๗/๑๐-๑๔

กปิชาดก : ชาดกว่าด้วยการเข้าใจผิดว่าลิงเป็นฤๅษี

ชาดกนี้มีเนื้อหาสำคัญว่า วันหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จไปหาภิกษุกลุ่มหนึ่ง ซึ่งกำลังนั่งสนทนากันอยู่ ตรัสถามว่า กำลังสนทนาเรื่องอะไร ภิกษุกลุ่มนั้นกราบทูลว่า กำลังสนทนาเรื่องพฤติกรรมหลอกลวงของภิกษุรูปหนึ่ง จึงตรัสว่า มิใช่ชาตินี้เท่านั้น แม้ในชาติก่อนก็มีพฤติกรรมเช่นนี้มาแล้ว เมื่อภิกษุเหล่านั้นทูลขอให้ทรงเล่า จึงตรัสว่า ในสมัยที่พระองค์ยังเป็นโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ออกบวชเป็นฤๅษี พร้อมกับลูกชาย วันหนึ่ง ฤๅษีลูกชายเห็นลิงที่ปลอมตัวเป็นฤๅษีมาขออาศัย มีความสงสาร จึงกล่าวกับบิดาว่า ฤๅษีนั้นเป็นผู้ยินดีในความสงบและความสำรวม ถูกความหนาวเบียดเบียน ควรเชิญให้เข้ามาในบรรณศาลา ฤๅษีผู้เป็นบิดาจึงสอนลูกว่า ผู้นี้มิใช่ฤๅษีแต่เป็นลิงที่ห้อยโหนตามกิ่งมะเดื่อ มันเป็นสัตว์เลวทราม มักประทุษร้าย ถ้ามันเข้ามาก็จะทำลายบรรณศาลานี้ จงไล่มันไป

ทรงสรุปว่า ลิงนั้นคือภิกษุผู้มีพฤติกรรมหลอกลวง ลูกชายฤๅษี คือ พระราหุล ฤๅษีผู้บิดา คือพระองค์เอง เมื่อทรงเล่าจบ ภิกษุกลุ่มนั้นบางพวกบรรลุโสดาปัตติผล บางพวกบรรลุสกทาคามิผล บางพวกบรรลุอนาคามิผล และบางพวกบรรลุอรหัตตผล

ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๐๐-๒๐๑/๑๑๙, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๒๐๐-๒๐๑/๓๑๖-๓๑๘.

ตัวอย่างบทนิยามศัพท์ในเล่ม ๒

กระแส (โสต) : ๑. น้ำหรือลมเป็นต้นที่ไหลหรือพัดเรื่อยเป็นแนวเป็นทางไปไม่ขาดสาย เช่น กระแสน้ำ กระแสลม, โดยปริยาย หมายถึง อาการเช่นนั้น; เส้น, สาย, แนว, ทาง, เช่น กระแสความ กระแสความคิด (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ หน้า ๕๙)

ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงกระแสไว้ ดังนี้

๑. กระแสตามธรรมชาติ เช่น กระแสน้ำ กระแสลม

๒. กระแสฝ่ายอกุศล ได้แก่ กระแสตัณหา กระแสทิฏฐิ กระแสกิเลส กระแสทุจริต กระแสอวิชชา และกระแสมานะ

ในจูฬนิทเทส พระสารีบุตรเถระนำคำทูลถามเกี่ยวกับกระแสของอชิตมาณพ และพระดำรัสตรัสตอบของพระพุทธเจ้ามาอธิบายขยายความ มีใจความว่า

คำทูลถาม

กระแสทั้งหลายย่อมไหลไปในที่ทั้งปวง อะไรเป็นเครื่องกั้นกระแสทั้งหลาย ขอพระองค์โปรดตรัสบอกธรรมเครื่องป้องกันกระแสทั้งหลาย อะไรปิดกั้นกระแสทั้งหลายได้

พระดำรัสตรัสตอบ

กระแสเหล่าใดในโลก สติเป็นเครื่องกั้นกระแสเหล่านั้นได้ เรากล่าวธรรมเครื่องป้องกันกระแสทั้งหลาย ปัญญาปิดกั้นกระแสเหล่านั้นได้

พระสารีบุตรเถระอธิบายว่า “กระแสทั้งหลาย” ในที่นี้ หมายถึง กระแสตัณหา (ตณฺหาโสโต) กระแสทิฏฐิ (ทิฏฺฐิโสโต) กระแสกิเลส (กิเลสโสโต) กระแสทุจริต (ทุจฺจริตโสโต) และกระแสอวิชชา (อวิชฺชาโสโต)

ขุ.จู. (บาลี) ๓๐/๓-๕/๓๐-๓๕, ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๓-๕/๕๒-๖๐.

ในอรรถกถาเถรคาถา อธิบายว่า กระแส ๕ กระแส ได้แก่ ๑. กระแสตัณหา (ตณฺหาโสโส) ๒. กระแสทิฏฐิ (ทิฏฺฐิโสโต) ๓. กระแสมานะ (มานโสโต) ๔. กระแสอวิชชา (อวิชฺชาโสโต) และ ๕. กระแสกิเลส (กิเลสโสโต) กระแสเหล่านี้ไหลไปในอารมณ์ทั้งปวงมีรูปารมณ์เป็นต้น ทางทวารทั้งปวง มีจักษุทวารเป็นต้น หมายความว่า กระแสตัณหาเป็นต้นไหลจากตาไปสู่รูป จากหูไปสู่เสียง จากจมูกไปสู่กลิ่น จากลิ้นไปสู่รส จากกายไปสู่สัมผัส (เย็น ร้อน อ่อน แข็ง) และจากใจไปสู่ธรรมารมณ์

ขุ.เถร.อ. (บาลี) ๒/๗๖๑-๗๖๒/๓๑๒,๓๑๗,

ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๗๖๑-๗๖๒/๔๐๖,๔๑๒.

ในปสาทพหุลพราหมณวัตถุ พระพุทธองค์ตรัสกับพระขีณาสพทั้งหลายว่า “พราหมณ์ เธอจงพยายามตัดกระแสให้ขาด จงบรรเทากามทั้งหลายให้ได้ เธอรู้ความสิ้นไปแห่งสังขารทั้งหลายแล้วก็จะรู้แจ้งสภาวะที่ปัจจัยอะไรปรุงแต่งไม่ได้”

คำว่า **กระแส** ในที่นี้ อรรถกถาอธิบายว่าหมายถึงกระแสตัณหา

ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๘๓/๘๓, ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๘๓/๑๕๒,

ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๓๘๓/๔๖๙, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๓๘๓/๕๗๖.

ในอนุโสตสูตร พระพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “บุคคล ๔ จำพวกปรากฏอยู่ในโลก คือ ๑. บุคคลผู้ไปตามกระแส ๒. บุคคลผู้ไปทวนกระแส ๓. บุคคลผู้มีภาวะตั้งมั่น และ ๔. บุคคลผู้ลอยบาปข้ามถึงฝั่ง ดำรงอยู่บนบก”

กระแสในที่นี้หมายถึง กระแสตัณหาเช่นเดียวกัน

องฺ.จตุกฺก. (บาลี) ๒๑/๕/๖, องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๕/๗.

๓. กระแสฝ่ายกุศลที่นำไปสู่อริยมรรค เรียกว่า โสตา หรือโสดา ได้แก่ อริยมรรค ดังที่พระสารีบุตรทูลตอบพระพุทธเจ้าว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ ๑. สัมมาทิฏฐิ ๒. สัมมาสังกัปปะ ๓. สัมมาวาจา ๔. สัมมากัมมันตะ ๕. สัมมาอาชีวะ ๖. สัมมาวายามะ ๗. สัมมาสติ ๘. สัมมาสมาธิ นี้แลเป็นโสดา" และพุทธองค์ทรงรับรองว่าถูกต้อง

ผู้ถึงกระแสนี้มีชื่อว่า โสดาบัน (โสตๆ สมาปนฺนา) เป็นพระอริยบุคคลลำดับที่ ๑ ซึ่งมีความแน่นอนที่จะก้าวขึ้นไปถึงพระอริยบุคคลลำดับที่ ๒ คือพระสกทาคามี ลำดับที่ ๓ คือ พระอนาคามี และ ลำดับที่ ๔ คือพระอรหันต์ แล้วปรินิพพาน

สำ.ม. (บาลี) ๑๙/๑๐๐๑/๓๐๐, สำ.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๐๑/๔๙๕,

สำ.ส.อ. (บาลี) ๑/๑๘๔/๒๑๐, สำ.ส.อ. (ไทย) ๑/๑๘๔/๓๓๓.

ตัวอย่างบทนิยามศัพท์ในเล่มที่ ๓

กัจจานโคตตสูตร : พระสูตรที่ว่าด้วยพระกัจจานโคตร

พระสูตรนี้มีเนื้อหาสำคัญว่า พระกัจจานโคตรเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าทูลถามว่า ด้วยเหตุเพียงเท่าไร จึงจะเรียกว่า มีสัมมาทิฏฐิ พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า เมื่อบุคคลพิจารณาเห็นความเกิดขึ้นแห่งสังขารโลกตามความเป็นจริงด้วยปัญญาแล้ว ไม่ยึดมั่นถือมั่นในอัตตา มีญาณหยั่งรู้ความเกิดทุกข์และความดับทุกข์ จึงเรียกว่า มีสัมมาทิฏฐิ

ในตอนท้ายพระพุทธองค์ทรงแสดงทางสายกลาง คือปฏิจจสมุปบาททั้งสายเกิดทุกข์และสายดับทุกข์ให้ฟังด้วย

สำ.นิ. (บาลี) ๑๖/๑๕/๑๗-๑๘, สำ.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๕/๒๔-๒๕.

ในฉันนสูตร แห่งสังยุตตนิกาย ขันธวรวรรค พระอานนท์ได้นำเนื้อความในกัจจายนโคตตสูตรนี้แสดงแก่พระฉันนะ หลังจากท่านละทิฐิมานะ ว่าเป็นผู้ใกล้ชิดพระพุทธเจ้าได้แล้ว ทำให้พระฉันนะได้เห็นธรรม

สำ.ข. (บาลี) ๑๗/๙๐/๑๐๕-๑๐๗, สำ.ข. (ไทย) ๑๗/๙๐/๑๗๑-๑๗๔.

กังขาเรวตเถราปทาน : ประวัติในอดีตชาติของพระกังขาเรวตเถระ

พระกังขาเรวตเถระได้เล่าประวัติในอดีตของท่านไว้ ดังปรากฏในขุททกนิกาย อปทาน ภัททิยวรรค มีเนื้อความว่า ในกัปที่ ๑๐๐,๐๐๐ นับจากภัทรกัปนี้ขึ้นไป ท่านได้เกิดในตระกูลพราหมณ์ในกรุงหงสวดี เรียนจบไตรเพท เมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ และได้ยินพระองค์ทรงสรรเสริญภิกษุรูปหนึ่งผู้มีปรกติเข้าฌานว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ได้ฌาน เกิดความเลื่อมใส จึงตั้งความปรารถนาตำแหน่งนั้น และได้รับคำพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นว่า จะได้ตำแหน่งนี้ในศาสนาของพระโคดมพุทธเจ้า จึงได้บำเพ็ญบารมี

เรื่อยมาในชาติต่าง ๆ ในชาติสุดท้าย ท่านเกิดในตระกูลกษัตริย์ ในกรุงโกลิยะ เมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ที่กรุงกบิลพัสดุ์ จึงได้ออกบวช และปฏิบัติธรรมจนบรรลุอรหัตตผล หลุดพ้นจากความสงสัย (กังขา) ทั้งปวง พร้อมด้วยคุณวิเศษ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้มีฌาน (ได้ฌานและยินดีในฌาน)

ขุ.อป. (บาลี) ๓๓/๓๔-๕๓/๒๒๗-๒๓๐,

ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๓๔-๕๓/๒๙๓-๒๙๖.

ท่านได้กล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้าไว้ดังปรากฏในกังขาเรวตเถรคาถา แห่งขุททกนิกาย เถรคาถาว่า

เชิญท่านดูพระปัญญาของพระตถาคตทั้งหลาย
ผู้ประทานแสงสว่างและประทานดวงตา
ย่อมชื่อว่าทรงกำจัดความสงสัย
ของเหล่าเวไนยสัตว์ผู้พากันมาเฝ้าเสียได้
เหมือนแสงไฟที่เจิดจ้าในเวลาค่ำคืน

ขุ.เถร. (บาลี) ๒๖/๓/๒๕๙, ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๓/๓๐๔.

สรุป

งานจัดทำต้นฉบับพจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทยให้มีศัพท์จำนวน ๑๘,๐๐๐ ศัพท์ โดยประมาณนั้น เป็นงานที่หนักมาก ต้องใช้เวลาหลายปี และต้องมีผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา ทั้งภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ ต้องมีผู้มีใจรักงานนี้ และสนับสนุนส่งเสริมโดยนำไปอ่านและแนะนำข้อบกพร่องที่พบเพื่อปรับปรุงต่อไป การจัดทำต้นฉบับพจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทยจึงจะสำเร็จด้วยดีตามโครงการ

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **มหาจุฬาเตปิฎกำ ๒๕๐๐.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐-๒๕๓๒.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. **มหาจุฬาอัฏฐกถา ภาษาบาลี.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒-๒๕๓๖.

_____. **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐-๒๕๖๐.

กองวิชาการ สำนักงานอธิกาบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **"พจนานุกรมพระไตรปิฎก",** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://mcuaad.mcu.ac.th/ac/lxc/lxc.php?lt=1 [๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๓].

การบริหารโรงเรียน

พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.
รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

การบริหารเป็นกระบวนการทำงานกับคนและโดยคน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรหรือการดำเนินการตามลำดับขั้นตอน เพื่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุด โดยจะดำเนินการตามคำสั่งของผู้บริหารสูงสุดขององค์กร ซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่บริหารเพื่อเกิดการคล่องตัวในองค์กร การบริหารโรงเรียนเป็นกระบวนการบริหารการศึกษาของโรงเรียนหรือโรงเรียนที่ผู้บริหารดำเนินกิจกรรมหรือใช้กระบวนการต่าง ๆ โดยความร่วมมือของผู้บริหาร และที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ขอบข่ายการบริหารงานโรงเรียนเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้บริหารโรงเรียนต้องทำความเข้าใจทั้ง ๔ กลุ่มงาน แล้วนำมาสู่กระบวนการของการบริหารโรงเรียนตามเจตนารมณ์ของกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดไว้ ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านบริหารงานทั่วไป

นิยามการบริหาร

ในทางด้านหลักวิชาการ องค์กรทุกองค์กรไม่ว่าจะเป็นองค์กรของรัฐหรือเอกชนก็ตาม ต้องมีการบริหาร (Administration) และการบริหารต้องเป็นหลักการหรือ กระบวนการกล่าวคือ การบริหารจะต้องเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมหลาย ๆ อย่าง โดยมีหลักการหรือกระบวนการบริหารตามแนวคิดของนักวิชาการ ดังนี้

กองพุทธศาสนาสถาน กรมการศาสนา ให้ความหมายว่า “การบริหาร” หมายถึง แบบหรือวิธีการปกครอง การทำงานให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยการให้การบริหารหรือผู้จัดการตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมมือกันทำ และใช้ทรัพยากรการบริหารอย่างผสมผสานมีประสิทธิภาพในการดำเนินงานนั้น[๑]

เจริญผล สุวรรณโชติ ให้ความหมายว่า “การบริหาร” หมายถึง กระบวนการทางสังคมอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นกับกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่เข้าร่วมกันเพื่อทำกิจกรรมอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่าง เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายตามที่กำหนดไว้ การกระทำนั้นจะเป็นการกระทำที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์

---

[๑] กองพุทธศาสนาสถาน กรมการศาสนา, **วัดพัฒนาตัวอย่าง,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๙.

05. (54-67).indd 54 24/11/2563 21:10:46

การดำเนินการเพื่อให้คงอยู่ต่อไป การกระตุ้นหรือยั่วยุให้เกิดการกระทำ การควบคุมและการกระทำที่ให้เกิดการรวมกันเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างมีระบบแบบแผนหรือไม่มีแบบแผนทั้งในด้านบุคคลและด้านวัตถุ[๒]

ชาญชัย อภิสมาจาร กล่าวว่า “การบริหาร” (Administration) ที่มาควบคู่กับมาเป็นเวลาช้านาน มนุษย์นอกจากจะอยู่ในสิ่งแวดล้อมและได้รับประสบการณ์จากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมแล้ว มนุษย์จะประมวลประสบการณ์เหล่านั้นนำมาถ่ายทอดให้กับชุนรุ่นหลัง การศึกษาจึงเป็นไปอย่างธรรมชาติ แต่เมื่อความรู้ใหม่ ๆ เกิดขึ้น จำนวนประชากรเพิ่มขึ้น สิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์ก็เริ่มซับซ้อนมากขึ้น เช่นเดียวกันกับมนุษย์ จึงรวมเข้าเป็นชุมชนเล็ก ๆ และต่อมาเป็นชุมชนขนาดใหญ่ขึ้นเพื่อสนองเจตนารมณ์ของตนเองทั้งกายภาพและทางสังคม[๓]

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ให้ความหมายว่า “การบริหาร” หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น (Getting thing done through other People) โดยให้นิยามนี้ว่าการบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มมีขึ้นเป็นรูปธรรมสองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าแสดงธรรมครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ ซึ่งทำให้เกิดพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้ พระพุทธเจ้าต้องบริหารคณะสงฆ์[๔]

พนัส หันนคินทร์ ให้ความหมายว่า “การบริหาร” หมายถึง กระบวนการที่มีผู้บริหารใช้อำนาจตลอดถึงทรัพยากรองค์กร เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่หรือคาดการที่มีการจัดการดำเนินการของโรงเรียนหรือหน่วยงานนั้น ๆ ให้ดำเนินงานไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการ[๕]

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายว่า “บริหาร” หมายถึง การปกครอง การดำเนิน จัดการ[๖]

หวน พินพันธุ์ ให้ความหมายว่า “การบริหาร” หมายถึง ศิลปะการทำให้สิ่งต่าง ๆ ได้รับการกระทำอันเป็นผลสำเร็จ หมายความว่า ผู้บริหารใช้ปฏิบัติ แต่ใช้ศิลปะให้ผู้ปฏิบัติงาน ทำงานจนประสบผลสำเร็จตรงตามจุดมุ่งหมายขององค์กร หรือตรงกับจุดมุ่งหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือกแล้ว[๗]

---

[๒] เจริญผล สุวรรณโชติ, **ทฤษฎีการบริหาร,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ทิชชิ่งเอ็ท, ๒๕๕๔), หน้า ๒.

[๓] ชาญชัย อภิสมาจาร, **การบริหารการศึกษา,** พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๑), หน้า ๑.

[๔] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร,** พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑.

[๕] พนัส หันนคินทร์, **หลักการบริหารโรงเรียน,** พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, ๒๕๕๔), หน้า ๔.

[๖] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๘.

[๗] หวน พินพันธุ์, **นักบริหารมืออาชีพ,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๕๗), หน้า ๑.

05. (54-67).indd 55 24/11/2563 21:10:47

สมพงษ์ เกษมสิน ให้ความหมายว่า “การบริหาร” หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลปะที่นำเอาทรัพยากรการบริหาร (Administrator) มาประกอบการบริหาร (Administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ[๘]

สมคิด บางโพ กล่าวสรุปความสำคัญของการบริหาร[๙] ไว้ดังนี้

๑. การบริการเป็นกิจกรรมของกลุ่มบุคคลตั้งแต่ ๒ คน ขึ้นไป

๒. การมีความร่วมมือกันทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

๓. เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน

เสนาะ ติเยาว์ ให้ความหมายว่า “การบริหาร” หมายถึง กิจกรรมในการใช้ทรัพยากรขององค์การให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามความหมายนี้ การบริหารได้แก่ กิจกรรมวางแผน การจัดการ การจูงใจและการควบคุมทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรวัตถุให้บรรลุเป้าหมายองค์กรด้วยดี[๑๐]

วิโรจน์ สารรัตนะ ให้ความหมายว่า “การบริหาร” หมายถึง กระบวนการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร โดยอาศัยหน้าที่ทางการบริหารที่สำคัญ คือ การจัดการองค์กร การวางแผน การติดตามและควบคุม[๑๑]

Sergio Anni and Carler กล่าวว่า การบริหาร คือ ศาสตร์ที่ให้พรรณนาอธิบาย วิเคราะห์ตลอดจนพยากรณ์ถึงปรากฏการณ์ขององค์กร และพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์ร่วมกันในความสำเร็จของเป้าหมายขององค์กร[๑๒]

Banard Crofter ให้ความหมายการบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ การตัดสินใจและภาระกิจที่มีอยู่ทั่วองค์กรการบริหาร[๑๓]

---

[๘] สมพงษ์ เกษมสิน, **หลักการบริหารการศึกษา,** พิมพ์ครั้งที่ ๓, (ธนบุรี: พัฒนาการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔.

[๙] สมคิด บางโพ, **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา,** พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๔), หน้า ๒.

[๑๐] เสนาะ ติเยาว์, **หลักการบริหาร,** พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๑.

[๑๑] วิโรจน์ สารรัตนะ, **การบริหารหลักทฤษฎีและประเด็นทางการศึกษา,** พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๕๔), หน้า ๑.

[๑๒] Sergio Anni and Curler, อ้างใน พระมหาสมพงษ์ สมจิตฺโต (แซ่ลิ้ม), “สภาพปัญหาทางการบริหารโรงเรียนสหศึกษาบาลี องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา”**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑.

[๑๓] Baard Crofter, A New pervading of leader tip. An Injury into Transactional leadership. (Mahwah, NJ: Lawrence Earlean), 1993.

05. (54-67).indd 56 24/11/2563 21:10:47

การบริหาร หมายถึง ศาสตร์และศิลป์ในการทำให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานจนสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ มีการจัดระเบียบอย่างเป็นระบบ คือ มีหลักเกณฑ์และทฤษฎีที่พึงเชื่อถือได้ ในการบริหารต้องอาศัยหลักความรู้ความสามารถ ประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารแต่ละคน จะทำให้งานบรรลุเป้าหมาย เป็นการประยุกต์องค์ความรู้ หลักการ และหลักทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงาน เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม และร่วมมือกันดำเนินการเกี่ยวกับทรัพยากรโดยใช้ศาสตร์และศิลป์ที่ถูกต้อง เหมาะสม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความหมายของการบริหารโรงเรียน

การบริหารโรงเรียน ผู้บริหารควรมีหลักและกระบวนการการบริหารการศึกษา หลักการแนวคิดในการบริหารภาพรวมของการบริหาร ทั้งนี้เพื่อให้การจัดการบริหารโรงเรียนมีความเหมาะสมกับบริบทสิ่งแวดล้อมในการบริหารโรงเรียน

การบริหาร (Administration) ใช้ในความหมายกว้าง ๆ เช่น การบริหารราชการ อีกคำหนึ่ง คือ การจัดการ คำว่า (Management) ใช้แทนกันได้ในคำว่า การบริหารส่วนมาก หมายถึง การจัดการธุรกิจมากกว่า โดยมีผู้กำหนดความหมายท่านได้ระบุไว้ ดังนี้

Pets F. Drinks: คือ ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น[๑๔]

Harker A. Simon: คือ กิจกรรมตั้งแต่ ๒ คน ขึ้นไป ร่วมมือกันดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายๆ ครั้งร่วมกัน[๑๕]

การบริหาร หมายถึง ศิลปะในการทำสิ่งต่าง ๆ ได้รับการกระทำจนเป็นผลสำเร็จ กล่าวคือ ผู้บริหารมิใช่ปฏิบัติ แต่เป็นผู้ใช้ศิลปะทำให้ผู้ปฏิบัติงานจนสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือกแล้ว

Simon: การบริหาร คือ กระบวนการทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายอย่างประสิทธิภาพ[๑๖]

Sergio Anni: การบริหาร คือ กระบวนการทำงานของคณะบุคคลตั้งแต่ ๒ ขึ้นไป ที่ร่วมกันปฏิบัติการให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน[๑๗]

---

[๑๔] Pets F. Drinks: F. Drucker, Herbert A. Simon, Sergio Anni and Bernard อ้างใน ภาวิดา ธาราศรีวิสุทธิ์ และวิบูลย์ โตวณะบุตร, **หลักและทฤษฎีบริหารการศึกษา,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๖), หน้า ๖.

[๑๕] Harker A. Simon: อ้างใน ภาวิดา ธาราศรีวิสุทธิ์ และวิบูลย์ โตวณะบุตร, หน้า ๖.

[๑๖] Simon: อ้างใน ภาวิดา ธาราศรีวิสุทธิ์ และวิบูลย์ โตวณะบุตร, หน้า ๖.

[๑๗] Ber nard: อ้างใน ภาวิดา ธาราศรีวิสุทธิ์ และวิบูลย์ โตวณะบุตร, หน้า ๖.

Ber nard: การบริหาร หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลทำร่วมกันกำหนด โดยใช้กระบวนการอย่างมีระบบและใช้ทรัพยากรตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ อย่างเหมาะสม[๑๘]

การบริหารศึกษา หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลหลายคนร่วมกันดำเนินการ เพื่อพัฒนาสมาชิกของสังคมทุก ๆ ด้าน นับตั้งแต่ บุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ เจตคติ พฤติกรรม คุณธรรม เพื่อให้มีค่านิยมตรงกันกับความต้องการของสังคม โดยกระบวนการต่าง ๆ อย่างเหมาะสมเพื่อให้บุคคลพัฒนาตรงตามเป้าหมายของสังคมที่ตนดำรงชีวิตอยู่

สถาบันศึกษา หมายความว่า สถาบันพัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียน ศูนย์การศึกษาพิเศษ ศูนย์การศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัย ศูนย์การเรียนวิทยาลัย วิทยาลัยชุมชน สถาบันหรือสถานศึกษาที่เรียกชื่ออย่างอื่นของรัฐบาลที่มีอำนาจหน้าที่หรือมีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติตามประกาศกระทรวง[๑๙]

การบริหารโรงเรียน เป็นภารกิจหนักของผู้บริหารที่ต้องกำหนดตามแบบแผน วิธีการ และขั้นตอนต่าง ๆ ในการปฏิบัติไว้อย่างเป็นระบบ เพราะตัวระบบการบริหารไม่ดีจะกระทบกระเทือนต่อส่วนอื่น ๆ ของหน่วยงาน นักบริหารที่ดี จะต้องรู้จัดเลือกวิธีการบริหารงานที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เพื่อจะทำให้งานบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ การบริการนั้น ๆ จะต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ เพาะรว่าการดำเนินงานต่าง ๆ มิใช่เพียงกิจกรรมที่ผู้บริหารกระทำเพียงลำพังคนเดียว แต่ยังมีผู้ร่วมงานอีกหลายคนที่มีเพื่อนทำให้งานประสบผลสำเร็จ ผู้บริหารที่ดีควรนำเอาเทคนิค และกระบวนการบริหารมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมายของสถานศึกษา ได้มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายการบริหารไว้ลักษณะคล้ายคลึงกัน ดังนี้

การบริหารโรงเรียน หมายถึง การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สำคัญและจำเป็นสำหรับทุกคน เพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองที่ดี มีคุณธรรม มีความรู้และความสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขสมควรแก่อัตภาพของตน[๒๐]

การดำเนินการทุกอย่างในโรงเรียน ตั้งแต่การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงบประมาณ การบริหารงานทั่วไป และงานด้านประชาสัมพันธ์ชุมชน[๒๑] โดยผู้บริหารและสมาชิกองค์กร

---

[๑๘] Ber nard: อ้างใน ภาวิดา ธาราศรีวิสุทธิ์ และวิบูลย์ โตวณะบุตร, หน้า ๖.

[๑๙] พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา, ๒๕๕๗, หน้า ๒๓.

[๒๐] ปิยาพร วงศ์อนุตตโรจน์, **การบริหารงานวิชาการ,** พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๕๔), หน้า ๘.

[๒๑] กิตติมา ปรีชาดิลก, **การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น,** พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: อักษรการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓.

เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพด้วยการใช้ทรัพยากรและเทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์สูงสุด[๒๒] โดยนำหลักการบริหารการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สำคัญ ๔ ด้าน คือ

๑. ด้านบุคลากร (Man)

๒. ด้านงบประมาณ (Money)

๓. ด้านการบริหารจัดการ (Management)

๔. ด้านวัสดุอุปกรณ์ (Material)

และกระบวนการบริหารโรงเรียน ประกอบด้วย ๕ ขั้นตอน คือ

๑. การวางแผน (Planning)

๒. การจัดสรรทรัพยากร (Allocating)

๓. การกระตุ้น (Stimulating)

๔. การประสาน (Coordinating)

๕. การวัดผลประเมินผล (Emanating)

และการร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งด้านคุณภาพ ความรู้ ความสามารถพฤติกรรม และคุณธรรม ตลอดจนค่านิยมให้กับความต้องการของสังคม สามารถเป็นสมาชิกที่ดี และมีประสิทธิภาพของสังคม ให้ใช้กระบวนการและทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งที่เป็นระเบียบและไม่เป็นระเบียบ[๒๓] และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กล่าวว่า กระบวนการบริหารสถานศึกษา เป็นกระบวนการครบวงจร (P-D-C-A) ซึ่งประกอบไปด้วย การร่วมกันวางแผน (Plan) การปฏิบัติตามแผน (Do) ร่วมกันตรวจสอบ (Emeka) และร่วมกันปรับปรุง (Action) โดยต้องมีการควบคุมคุณภาพและตรวจสอบคุณภาพด้วย[๒๔] ก็อาจมีผลกระทบกระเทือนส่วนอื่น ๆ ได้ ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาต้องยึดมั่นในกระบวนการบริหาร ซึ่งนักการศึกษาให้แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการบริหารสถานศึกษาไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานแห่งชาติ ได้กล่าวถึง กระบวนการบริหารสถานศึกษาเป็นระบบครบวงจร (P-D-C-A) ซึ่งประกอบไปด้วยร่วมกันวางแผน (Do) ร่วมกันปรับปรุง (Action) และร่วมกันปรับปรุง (Action) โดยจะต้องมีการควบคุมคุณภาพและตรวจสอบคุณภาพด้วย[๒๕]

---

[๒๒] จันทรานี สงวนนาม, **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถนศึกษา,** (กรุงเทพมหานคร: บุคพ็อยท์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑.

[๒๓] อมรชัย ตันติเมธ, **การบริหารสถานศึกษาปฐมวัย,** (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐.

[๒๔] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **แนวทางประกันคุณภาพการศึกษา:เพื่อความพร้อมรับการประเมินภายนอก,** (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐.

[๒๕] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานแห่งชาติ, **แนวทางประกันคุณภาพการศึกษา: เพื่อความพร้อมรับการประเมินภายนอก,** หน้า ๓๐.

05. (54-67).indd 59 24/11/2563 21:10:47

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺจิตฺโต) กล่าวถึง การบริหารการศึกษาว่า การบริหารคือศิลปะของการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น นักบริหารมีหน้าที่วางแผน จัดองค์กรอำนวยความสะดวกและควบคุมทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรอื่น ๆ ให้ดำเนินการไปตามทิศทางเดียวกัน เพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ได้กำหนดหน้าที่ของผู้บริหารไว้ ๕ ประการ คือ[๒๖]

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และมีภาวะผู้นำ

C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

เสนะ ติเยาว์ กล่าวถึง กระบวนการบริหาร คือ (Management proper) เป็นสิ่งที่ระบุให้รู้ว่ากรอบการทำงานของการบริหารมีอะไร หรือ ผู้บริหารต้องทำตามหน้าที่อะไร ในการบริหาร การเรียนรู้และเข้าใจเรื่องการบริหารองค์กรมีแนวทางการเรียนรู้หลายแนวทาง แต่แนวทางการศึกษา หน้าที่การบริหารการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ทำให้เข้าใจได้ง่าย เพราะมีขั้นตอนที่เป็นเหตุและผลเป็นขั้นตอนตามลำดับ ก่อนหลังของการบริหารโดยแบ่งหน้าที่ไว้ ๔ ประการ[๒๗] คือ

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง กระบวนการในการกำหนดเป้าหมาย แผนงาน และตัดสินใจหาวิธีการที่ดีที่สุดที่ทำให้เป้าหมายนั้นบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย หน้าที่ในการวางแผนต้องระบุผลงานที่ต้องการ และแนวทางที่จะทำให้ผลงานนั้น การวางแผนเป็นการตัดสินใจ ในปัจจุบันที่เลือกวิธีการกระทำเพื่อให้ได้ผลตามต้องการในอนาคต ส่วนปัจจัยที่ทำให้ได้ตามเป้าหมายมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับสถานการณ์อันเกิดขึ้นในอนาคต

---

[๒๖] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓๔-๓๕.

[๒๗] เสนะ ติเยาว์, **หลักการบริหาร,** พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓.

05. (54-67).indd 60 24/11/2563 21:10:47

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง กระบวนการในการจัดตั้งและจัดวางทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรที่ไม่ใช่บุคคล โดยวางแผนให้สามารถบรรลุผลสำเร็จขององค์การหรือกลุ่มคนดำเนินการให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ การจัดการองค์กรจึงเกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมกับทรัพยากรซึ่งเท่ากับเป็นการวางแผนให้เกิดขึ้นจริง โดยกำหนดงานการมอบหมายงานให้คน และการสนับสนุนบุคคลเหล่านั้น ทางด้านทรัพยากรและเทคโนโลยี

๓. การนำและสั่งการ (Leading and Directing) หมายถึง กระบวนการของการมีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นในการที่จะให้บุคคลอื่นมีพฤติกรรมในการทำงานที่ต้องการ และทำให้บรรลุเป้าหมายขององค์การตามแผนที่กำหนดไว้ และเกี่ยวกับกระบวนการที่ทำให้คนทำงานรวมกันจนสำเร็จผลตามเป้าหมายขององค์กร กระบวนการนี้จะสร้างคนให้เกิดความผูกพันในงาน ส่งเสริมให้คนเต็มใจที่จะทำงานและกระตุ้นคนทุ่มเท และอุทิศตนเองให้กับงานจนได้ผลงานตามต้องการ

๔. การควบคุม (Controlling) หมายถึง กระบวนการในการกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์การให้เป็นไปตามเป้าหมายหรือมาตรฐานแก้ไขให้ได้ตามเป้าหมาย การควบคุมนี้จะทำให้ ผู้บริหารรับผลดีชอบในการติดตามความก้าวหน้าในงาน กำกับดูแล การทำงานของผู้ปฏิบัติงาน ตลอดจนติดต่อสื่อสารกับผู้ปฏิบัติงานดังการทำงานนั้น

Lither Gulick and Lyndall Unlike นักทฤษฎีการบริหารองค์กรผู้ที่ได้ร่วมเอาความคิดของฟาโยล์ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการได้ขยายส่วนสำคัญพื้นฐานที่เรียกว่า The Element of Management ๕ ประการ ของฟาโยล์มาใช้ในการจัดองค์กรทางราชการโดยขยายกิจกรรมทางการบริหารออกเป็น ๗ ประการ[๒๘]

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดเป้าหมายขององค์กรว่า ต้องทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อะไร และจะดำเนินการอย่างไร เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

๒. การจัดองค์การ (Organization) หมายถึง การจัดตั้งโครงสร้างองค์กรให้ชัดเจน กำหนดอำนาจหน้าที่รับผิดชอบอย่างเป็นทางการภายในองค์การ เพื่อประสานงานหน่วยทำงานให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓. การจัดกำลังคน (Staffing) หมายถึง ฝ่ายบริหารต้องตัดสินใจอยู่ตลอดเวลา ว่าจะดูแลควบคุมจัดสรรคนอย่างไรให้เหมาะสมกับงาน และทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๔. การอำนวยการ (Directing) หมายถึง การตัดสินใจและสั่งการ การควบคุมงาน การติดตามผลนิเทศก์งาน และศิลปะในการบริหารงาน

---

[๒๘] Lither Gulick and Lyndall Unlike, อ้างใน จันทรานี สงวนนาม, **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา,** (กรุงเทพมหานคร: บุ๊คพอย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๕-๓๖.

๕. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การร่วมมือประสานงาน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และราบรื่น คือหัวใจของการบริหาร

๖. การรายงาน (Reporting) หมายถึง การรายงานความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในองค์การให้ทุกฝ่ายทราบ รวมถึงงานประชาสัมพันธ์ (Public Relation) ด้วย

๗. การงบประมาณ (Budgeting) หมายถึง งบประมาณในรูปของการวางแผนและการควบคุมด้านการเงินการบัญชี

กิจกรรมทั้ง ๗ ประการนี้ รวมเรียกว่า POSDCORB ใช้เพื่อสร้างกลไกและโครงสร้างให้กับองค์กร จัดเตรียมบุคลากรที่มีความชำนาญต่างกันให้อยู่ในแผนกที่เหมาะสมกับองค์กร บุคลากรรู้หน้าที่และผู้บริหารสามารถบริหารสั่งการได้อย่างมีประสิทธิภาพ กำหนดแผนวางกรอบการทำงานให้องค์กรใช้เป็นแนวทางในการบริหาร ส่งเสริมการปฏิบัติงานที่สอดคล้องกันภายในองค์กรทางการศึกษาได้นำแนวทางความคิดรี้มาใช้อย่างแพร่หลาย

หลักการบริหารโรงเรียน

การบริหารโรงเรียนจะเกิดประสิทธิภาพและบรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ ผู้บริหารเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การบริหารโรงเรียนมีประสิทธิภาพตามที่วางแผนไว้ เพราะผู้บริหารเป็นผู้รับผิดชอบในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามเป้าหมายของการบริหารสถานศึกษา โดยผู้มีให้แนวคิดเกี่ยวกับหลักการบริหารโรงเรียนไว้ดังนี้

สัมมนา รธนิธย์ กล่าวว่า หลักการบริหารการศึกษา ประกอบด้วย ๖ ประการ[๒๙]ได้แก่

๑. การวางเป้าหมายและวัตถุประสงค์ชัดเจน

๒. การวางแผนและเทคนิคในการบริหารงาน

๓. การจัดโครงสร้างและวางระบบงาน

๔. การใช้ทรัพยากรและค่าใช้จ่ายที่คุมค่า

๕. การใช้อำนาจในการสั่งการและควบคุม

๖. การประเมินผลเพื่อปรับปรุงงาน

ชาญชัย อาจินสมาจาร กล่าวถึง หลักการบริหารสถานการศึกษา ไว้ ๓ ประการ[๓๐]

---

[๒๙] สัมมนา รธนิธย์, **หลักทฤษฎีและปฏิบัติการบริหารการศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๔๖), หน้า ๙๔.

[๓๐] ชาญชัย อาจินสมาจาร, **หลักการบริหารสถานการศึกษาและการจัดการศึกษา,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๗), หน้า ๔๔-๔๕.

05. (54-67).indd 62 24/11/2563 21:10:47

๑. การตั้งวัตถุประสงค์ (Purporting) ในการกำหนดทิศทางในการทำงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

๒. การวางแผน (Planning) การวางแผนเป็นการเลือกแนวทางในการปฏิบัติงานจากแนวทางหลาย ๆ แนวทางการวางแผนมีประโยชน์ เพราะเป็นการกำหนดสิ่งที่ต้องการทำให้สำเร็จ การวางแผนช่วยประหยัดเวาลาและการเงินเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๓. การจัดองค์กร (Organizing) การจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างส่วนงานต่าง ๆ และบุคคลในองค์การ โดยกำหนดภารกิจ อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบให้ชัดแจ้ง เพื่อให้การดำเนินงานตามภารกิจขององค์การบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การมอบหมายงานและหน้าที่รับผิดชอบ การผสานงาน และการผสานงานกิจกรรมของทุกคน เครื่องมือที่จะทำให้บรรลุจุดมุ่งหมาย

ปราชญา กล้าผจญ และ สมศักดิ์ คงเที่ยง กล่าวถึง หลักการบริหารสถานศึกษา ไว้ว่า มี ๙ ประการ[๓๑]

๑. ความเข้าใจในการดำเนินนโยบายปฏิบัติการ (Polity)

๒. การใช้อำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติงาน (Authority)

๓. ความสามารถในการคาดคะเนและจัดทำแผนงาน (Planning)

๔. ความสามารถในการปรับโครงสร้างและระบบงาน (Organizing)

๕. ความสามารถในการจัดบุคลากรในหน่วยงาน (Staffing)

๖. ความสามารถในการดำเนินการบริการการเป็นผู้นำ (Directing)

๗. การร่วมมือประสานประชาสัมพันธ์ (Coordinating)

๘. ความสามารถในการทำรายงานประเมินผลการปฏิบัติงาน (Reporting)

๙. ความสามารถในการควบคุมทรัพยากร ค่าใช้จ่ายในการบริหารงาน (Budgeting)

ขอบข่ายการบริหารโรงเรียน

การบริหารงานของสถานศึกษาที่มีโครงสร้างการบริหารงานตามกฎหมายที่มีขอบข่ายภารกิจที่กำหนด ซึ่งการแบ่งส่วนราชการภายในสถานศึกษาเป็นไปตามกฎกระทรวงและระเบียบที่คณะกรรมการ เขตพื้นที่การศึกษากำหนด ซึ่งจะแบ่งส่วนราชการเป็นกลุ่ม หรือฝ่าย หรืองาน ตลอดจนกำหนด อำนาจหน้าที่ของแต่ละส่วนราชการ ซึ่งจะต้องครอบคลุมขอบข่ายและภารกิจของสถานศึกษา

[๓๑] ปราชญา กล้าผจัญ และ สมศักดิ์ คงเที่ยง, **หลักและทฤษฎีการบริหารสถานศึกษา,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๗), หน้า ๒๑-๒๒.

05. (54-67).indd 63 24/11/2563 21:10:47

ที่กระทรวงศึกษาธิการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ซึ่งขอบข่ายในการบริหารสถานศึกษาแบ่งเป็น ๔ ด้าน คือ[๓๒]

๑. การบริหารวิชาการ

๑.๑ การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

๑.๒ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

๑.๓ การวัดประเมินผลและการเทียบโอนผลการเรียน

๑.๔ การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา

๑.๕ การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา

๑.๖ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้

๑.๗ การนิเทศการศึกษา

๑.๘ การแนะแนวการศึกษา

๑.๙ การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

๑.๑๐ การส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการแก่ชุมชน

๑.๑๑ การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาอื่น

๑.๑๒ การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิขาการแก่บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงาน และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา

๒. การบริหารงบประมาณ

๒.๑ การจัดทำและเสนอของบประมาณ

๒.๒ การจัดสรรงบประมาณ

๒.๓ การตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการใช้เงินและผลการดำเนินงาน

๒.๔ การระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา

๒.๕ การบริหารการเงิน

๒.๖ การบริหารบัญชี

๒.๗ การบริหารพัสดุและสินทรัพย์

๓. การบริหารงานบุคคล

๓.๑ การวางแผนอัตรากำลังและการกำหนดตำแหน่ง

๓.๒ การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง

---

[๓๒] กระทรวงศึกษาธิการ, **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การรับส่งสินค้าและวัสดุครุภัณฑ์, ๒๕๕๖), หน้า ๒๑-๒๒.

05. (54-67).indd 64 24/11/2563 21:10:48

๓.๓ การส่งเสริมประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ

๓.๔ วินัยและการรักษาวินัย

๓.๕ การออกจากราชการ

๔. การบริหารทั่วไป

๔.๑ การดำเนินงานธุรการ

๔.๒ งานเลขานุการคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

๔.๓ งานพัฒนาระบบและเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ

๔.๔ การประสานและพัฒนาเครือข่ายการศึกษา

๔.๕ การจัดระบบการบริหารและพัฒนาองค์กร

๔.๖ งานเทคโนโลยีสารสนเทศ

๔.๗ การส่งเสริมสนับสนุนด้านวิชาการงบประมารบุคลากรและบริหารทั่วไป

๔.๘ การดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม

๔.๙ การจัดทำสำมะโนผู้เรียน

๔.๑๐ การรับนักเรียน

๔.๑๑ การส่งเสริมและประสานงานการศึกษาในระบบอกระบบและตามอัธยาศัย

๔.๑๒ การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา

๔.๑๓ งานส่งเสริมกิจการนักเรียน

๔.๑๔ การประชาสัมพันธ์งานการศึกษา

๔.๑๕ การส่งเสริมสนับสนุนและประสานงานการศึกษาของบุคคล ชุมชนองค์กร หน่วยงาน และสถาบัน สังคมอื่นที่จัดการศึกษา

๔.๑๖ งานประสานราชการกับเขตพื้นที่และหน่วยงานอื่น

๔.๑๗ การจัดระบบการควบคุมภายในหน่วยงาน

๔.๑๘ งานบริการสาธารณะ

สรุป

ตามเหตุผลดังกล่าวมาแล้ว การบริหารเป็นกระบวนการทำงานกับคนและโดยคน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร หรือการดำเนินการตามลำดับขั้นตอน เพื่อให้เกิดปะโยชน์สูงสุด โดยมักจะดำเนินทำตามคำสั่งของผู้บริหารสูงสุดขององค์กร ซึ่งเป็นผู้บริหารมีหน้าที่บริหารเพื่อเกิดความคล่องตัวในองค์กร การบริหารโรงเรียน เป็นกระบวนการบริหารการศึกษาของโรงเรียน หรือโรงเรียนที่ผู้บริหารดำเนินกิจกรรม หรือใช้กระบวนการต่าง ๆ โดยความร่วมมือของผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

05. (54-67).indd 65 24/11/2563 21:10:48

กระบวนการบริหารโรงเรียนเป็นกระบวนการครบวงจรโดยต้องมีการควบคุมคุณภาพและการตรวจสอบคุณภาพด้วย มีกระบวนการร่วมกันวางแผนบริหาร การร่วมมือปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ร่วมกันปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นเพื่อการวางแผนการบริหารต่อไป ขอบข่ายของการบริหารโรงเรียนเป็นสิ่งที่สำคัญที่ผู้บริหารโรงเรียนต้องทำความเข้าใจการบริหารทั้ง ๔ กลุ่ม แล้วนำสู่กระบวนการของการบริหารโดยกำหนดไว้ ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านวิชาการ (๒) ด้านงบประมาณ (๓) ด้านงานบุคคล (๔) การบริหารงานทั่วไป

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การรับส่งสินค้าและวัสดุครุภัณฑ์, ๒๕๕๖.

กองพุทธศาสนาสถาน กรมการศาสนา. **วัดพัฒนาตัวอย่าง.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔.

กิตติมา ปรีชาดิลก. **การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: อักษรการพิมพ์, ๒๕๕๔.

จันทรานี สงวนนาม. **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: บุคพ็อยท์, ๒๕๕๔.

จันทรานี สงวนนาม. **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: บุ๊คพอย, ๒๕๕๔.

เจริญผล สุวรรณโชติ. **ทฤษฎีการบริหาร.**พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ทิชชิ่งเอ็ท, ๒๕๕๔.

ชาญชัย อาจินสมาจาร. **การบริหารการศึกษา.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๑.

_____. **หลักการบริหารสถานการศึกษาและการจัดการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๗.

ปรัชญา กล้าผจัญ และ สมศักดิ์ คงเที่ยง. **หลักและทฤษฎีการบริหารสถานศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๗.

ปิยาพร วงศ์อนุตตโรจน์. **การบริหารงานวิชาการ.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๕๔.

พนัส หันนคินทร์. **หลักการบริหารโรงเรียน.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, ๒๕๕๔.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

_____. **พุทธวิธีบริหาร.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

05. (54-67).indd 66 24/11/2563 21:10:48

พระมหาสมพงษ์ สมจิตฺโต (แซ่ลิ้ม). “สภาพปัญหาทางการบริหารโรงเรียนสหศึกษาบาลี องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา”**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๓.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖.

วิโรจน์ สารรัตนะ. **การบริหารหลักทฤษีและประเด็นทางการศึกษา.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๕๔.

ศรีวิสุทธิ์ และวิบูลย์ โตวณะบุตร. **หลักและทฤษฎีบริหารการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำหง, ๒๕๕๖.

สมคิด บางโพ. **หลักและทฤษีการบริหารการศึกษา.** พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๔.

สมพงษ์ เกษมสิน. **หลักการบริหารการศึกษา.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. ธนบุรี: พัฒนาการพิมพ์, ๒๕๕๑.

สัมมนา รธนิธย์. **หลักทฤษฎีและปฏิบัติการบริหารการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๔๖.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **แนวทางประกันคุณภาพการศึกษา:เพื่อความพร้อมรับการประเมินภายนอก.** กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๕๔.

เสนะ ติเยาว์. **หลักการบริหาร.** พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖.

เสนาะ ติเยาว์. **หลักการบริหาร.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔.

หวน พินพันธุ์. **นักบริหารมืออาชีพ.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๗.

อมรชัย ตันติเมธ. **การบริหารสถานศึกษาปฐมวัย.** นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔.

Baard Crofter. A New pervading of leader tip. An Injury into Transactional leadership. (Mahwah, NJ: Lawrence Earlean), 1993.

05. (54-67).indd 67 24/11/2563 21:10:48

พุทธบูรณาการภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในยุคชีวิตวิถีใหม่

พระราชสุตาภรณ์
คณบดีคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

ช่วงปลายปีพุทธศักราช ๒๕๖๒ ประเทศไทยและนานาชาติได้ประสบวิกฤตการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสสายพันธุ์ใหม่โควิด-19 (Virus COVID-19) ส่งผลให้ต่อกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยทั่วไป บริษัท หน่วยงาน องค์การ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน มีปัญหา หลายคน หลายครอบครัวประสบปัญหาเรื่องรายได้ เพราะว่าไม่มีงานทำ บริษัทเลิกจ้าง หน่วยงานขาดรายได้ ไม่มีประสิทธิภาพในการแข่งขัน จึงต้องปิดตัวลงวิกฤตในครั้งนี้ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงเพราะว่าภาครัฐต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากเพื่อกำกับดูแลการแพร่ระบาดของโรค คนส่วนใหญ่ไม่สามารถออกไปทำงานได้ เป็นเวลาหลายเดือน ซึ่งแน่นอนสิ่งเหล่านี้จะเป็นปัญหาในระยะยาว การตัดสินใจทุกอย่างทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม หรือในระดับสังคมผู้นำนับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะนำพาให้ทีมหรือบุคคลในกลุ่มประสบความสำเร็จและรักษาชีวิตให้รอด เพื่อผ่านวิกฤตนี้ไปให้ได้ ซึ่งในทุก ๆ องค์การผู้นำจะมีบทบาทเป็นอย่างมากที่จะเป็นตัวขับเคลื่อนให้บุคคลดำเนินชีวิตไปในทิศทางที่ถูกต้อง ตั้งแต่ในระดับครอบครัวหรือในการทำงานและปฏิสัมพันธ์ทั่วไปของบุคคลในสังคม ผู้นำจึงมีบทบาทและมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะสร้างสรรค์ให้เกิดความสงบสุขและการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีคุณภาพ ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า “...มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา มนสา เจ ปทุฏเฐน ภาสติ วา กโรติ วา ตโต นํ ทุกฺขมนฺเวติ จกฺกํ ว วหโต ปทนฺติ...”[๑] แปลว่าใจหรือจิตเป็นหัวหน้า ที่เปรียบได้กับวัวหรือโคที่กำลังลากเกวียนไปตามกระแสแห่งการปรุงแต่งของจิตนั้น โดยตัวเกวียนที่ถูกโคกำลังฉุดลากดึงไปเปรียบได้กับกายที่เป็นวัตถุหรือปัจจัยภายนอกที่สามารถรับรู้และแสดงพฤติกรรมออกมาซึ่งตรงกับคำสุภาษิตไทยที่ว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” สอดคล้องกับพุทธพจน์ที่ระบุถึงลักษณะการนำของหัวหน้าโคใน อธัมมิกสูตร ที่กล่าวไว้ว่า

> เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปคดเคี้ยว โคทั้งฝูงก็ไปคดเคี้ยวตามกัน ในเมื่อโคจ่าฝูงไปคดเคี้ยว ในหมู่มนุษย์ ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็จะประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย หากพระราชา

[๑] ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑/๒๓.

06. (68-82).indd 68 26/11/2563 12:08:24

> ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นทุกข์ เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคทั้งฝูงก็ไปตรงตามกัน ในเมื่อโคจ่าฝูงไปตรง ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็จะประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย หากพระราชาตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นสุข[๒]

จากอธัมมิกสูตร ว่าด้วยพระราชาผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรมและผู้ตั้งอยู่ในธรรม และนิบาตชาดกเรื่องราโชวาทชาดก ดาบสถวายโอวาทแด่พระราชา[๓] แสดงให้เห็นถึงความเป็น “ผู้นำ” (Leader) หรือ “ภาวะผู้นำ” (Leadership) หากผู้นำมีภาวะผู้นำที่ไม่ดีก็จะมีผู้ตามหรือผู้ใต้บังคับบัญชาที่ปฏิบัติตนไม่ดี ผลการปฏิบัติงานก็ขาดประสิทธิผล สังคมส่วนรวมก็มีปัญหา เหมือนฝูงโคที่ว่ายน้ำไปคดเคี้ยวตามโคจ่าฝูง หากผู้นำมีภาวะผู้นำที่ดีก็จะมีผู้ตามหรือผู้ใต้บังคับบัญชาที่ปฏิบัติตนดีตามไปด้วย ผลการปฏิบัติงานก็มีประสิทธิผล สังคมส่วนรวม ประเทศชาติก็มีความสงบสุข เหมือนฝูงโคที่ว่ายน้ำไปตรงตามโคจ่าฝูง สังคมทุกวันนี้มีความสับสน วุ่นวาย มีปัญหาจำนวนมาก จึงต้องการผู้นำที่มีภาวะผู้นำ เพื่อนำพาบุคคลให้สามารถนำศักยภาพออกมาใช้ได้อย่างเต็มที่ทำให้เกิดความสงบสุขในสังคมส่วนรวม

ภาวะผู้นำ(Leadership) นับเป็นเรื่องที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในทุกองค์การ โดยทั่วไปมนุษย์มักมีความเชื่อและคาดหวังว่าบุคคลที่เป็นผู้นำจะต้องมีศักยภาพเพียงพอที่จะทำให้องค์การมีประสิทธิผล ภาวะผู้นำเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในองค์การและสังเกตเห็นได้ทั่วไปจากพฤติกรรมการทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน ภาวะผู้นำไว้หลายแบบ แบ่งเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้ การศึกษาคุณลักษณะของผู้นำ (Traits-Approach) การศึกษาพฤติกรรมของผู้นำ (Behavioral-Approach) การศึกษาผู้นำตามสถานการณ์ (Situational-Approach) และการศึกษาอิทธิพลอำนาจของผู้นำ (Power-Influence Approach) แต่มีข้อถกเถียงถึงจุดอ่อนของแต่ละแนวคิดทฤษฎีอยู่มาก โดยเฉพาะแนวทางการนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน ซึ่งสภาพแวดล้อมหรือบริบทของสังคมและขององค์การต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นในช่วง ๑-๒ ทศวรรษที่ผ่านมา จึงได้มีการพัฒนาแนวทางการศึกษาภาวะผู้นำในแนวทางใหม่โดยเฉพาะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership)[๔] ซึ่งมีองค์ประกอบหลัก ๔ ด้านที่เกี่ยวกับการให้คุณค่าของความเป็นมนุษย์ในบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกระดับ ได้รับการยอมรับและสามารถเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำให้มีประสิทธิภาพได้อย่างเหมาะสมในยุคปัจจุบัน

---

[๒] องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๑๑๕-๑๑๖.

[๓] ขุ.ชา.จตุกฺก. (ไทย) ๒๗/๑๓๓-๑๓๖/๑๘๔.

[๔] เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, **ความคิดเชิงสร้างสรรค์,** พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ซัคเซส มีเดีย จำกัด. ๒๕๕๖).

06. (68-82).indd 69 26/11/2563 12:08:25

หลักธรรมด้านพรหมวิหาร ๔

หลักพรหมวิหาร ๔ หมายถึง หลักธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารเป็นหลักความประพฤติของบุคลากรตำแหน่งปฏิบัติการวิชาชีพและบริหารทั่วไป และปฏิบัติตนต่อผู้อื่น ด้วยอัธยาศัยมีน้ำใจ ๔ ประการ[๕] ดังนี้

๑. เมตตา หมายถึง การแสดงออกถึงความรักความปรารถนาดี ไมตรีจิตคิดช่วยเหลือผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้อื่นให้ประสบแต่ประโยชน์และมีความสุขโดยทั่วกัน เป็นความคิดที่เป็นภาวะปกติ

๒. กรุณา หมายถึง การแสดงออกถึงความสงสาร คือการคิดจะช่วยเหลือผู้ใต้บังคับบัญชาและคนอื่น ๆ ให้พ้นจากความลำบาก เดือดร้อน จากการเป็นทุกข์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ และต้องการความช่วยเหลือโดยเป็นการช่วยเหลือที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

๓. มุทิตา หมายถึง การแสดงออกถึงความแจ่มใสเบิกบาน เป็นความพลอยยินดีเมื่อเห็นผู้ใต้บังคับบัญชาและคนอื่น ๆ ได้ดีมีความสุข อันเป็นความรู้สึกยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความก้าวหน้าได้ลาภยศสรรเสริญมาด้วยความดีอย่างบริสุทธิ์ มิได้คดโกงหรือเบียดเบียนใคร รวมถึงงดเว้นความอิจฉาริษยาผู้อื่นเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว

๔. อุเบกขา หมายถึง การแสดงออกถึงการวางใจเป็นกลาง พิจารณาจาก ข้อเท็จจริง เมื่อจะตัดสินใจในเรื่องใด พิจารณาไตร่ตรอง ใคร่ครวญด้วยปัญญา มีเหตุผลทุกต้องเที่ยงธรรมและไม่เอนเอียง

ภาวะผู้นำตามหลักพรมวิหาร ๔ หมายถึง ระดับความมีภาวะผู้นำของผู้บริหารทุกองค์การในยุคชีวิตวิถีใหม่ ที่ได้นำหลักพรหมวิหาร ๔ ไปประยุกต์ใช้ในการบริหารหน่วยงานหรือทีมงานที่กำกับดูแลเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายสูงสุด ประกอบไปด้วย ๔ ด้าน ดังนี้

๑) ภาวะผู้นำตามหลักเมตตา หมายถึง ระดับความเป็นผู้นำของผู้บริหารทุกองค์การในยุคชีวิตวิถีใหม่ ที่การแสดงออกถึงความรักความปรารถนาดีไมตรีจิตคิดช่วยเหลือผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้อื่นให้ประสบแต่ประโยชน์และมีความสุขโดยทั่วกัน เป็นความคิดที่เป็นภาวะปกติ

๒) ภาวะผู้นำตามหลักกรุณา หมายถึง ระดับความเป็นผู้นำของผู้บริหารทุกองค์การในยุคชีวิตวิถีใหม่ที่แสดงออกถึงความสงสาร คือการคิดจะช่วยเหลือผู้ใต้บังคับบัญชา และคนอื่น ๆ ให้พ้นจากความลำบาก เดือดร้อน จากการเป็นทุกข์ทั้งทางร่างกาย และจิตใจ และต้องการความช่วยเหลือโดยเป็นการช่วยเหลือที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

---

[๕] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร,** พิมพ์พิเศษ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๖.

06. (68-82).indd 70 26/11/2563 12:08:25

๓) ภาวะผู้นำตามหลักมุทิตา หมายถึง ระดับความเป็นผู้นำของผู้บริหารทุกองค์การในยุคชีวิตวิถีใหม่ ที่แสดงออกถึงความแจ่มใสเบิกบาน เป็นความพลอยยินดีเมื่อเห็นผู้ใต้บังคับบัญชาและคนอื่น ๆ ได้ดีมีความสุข อันเป็นความรู้สึกยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความก้าวหน้า ได้ลาภยศสรรเสริญมาด้วยความดี อย่างบริสุทธิ์ มิได้คดโกงหรือเบียดเบียนใคร รวมถึงงดเว้นความอิจฉาริษยาผู้อื่นเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว

๔) ภาวะผู้นำตามหลักอุเบกขา หมายถึง ระดับความเป็นผู้นำของผู้บริหารทุกองค์การในยุคชีวิตวิถีใหม่ ที่แสดงออกถึงการวางใจเป็นกลางพิจารณาจาก ข้อเท็จจริง เมื่อจะตัดสินใจในเรื่องใด พิจารณาไตร่ตรอง ใคร่ครวญด้วยปัญญา มีเหตุผลทุกถูกต้องเที่ยงธรรม และไม่เอนเอียง

โดยสรุปความหมายของภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร ๔ ได้ว่า คือการที่ผู้นำของผู้บริหารทุกองค์การในยุคชีวิตวิถีใหม่ ได้แสดงออกซึ่งการเป็นผู้นำในลักษณะความรักความปรารถนาดีไมตรีจิต คิดช่วยเหลือผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้อื่นให้ประสบแต่ประโยชน์และมีความสุข แสดงออกถึงความสงสาร คือการคิดจะช่วยเหลือผู้ใต้บังคับบัญชา และคนอื่น ๆ ให้พ้นจากความลำบาก เดือดร้อน แสดงออกถึงความแจ่มใสเบิกบาน เป็นความพลอยยินดีเมื่อเห็นผู้ใต้บังคับบัญชาและคนอื่น ๆ ได้ดีมีความสุข และได้แสดงออกถึงการวางใจเป็นกลางพิจารณาจาก ข้อเท็จจริง เมื่อจะตัดสินใจในเรื่องใด พิจารณาไตร่ตรอง ใคร่ครวญด้วยปัญญา มีเหตุผลทุกถูกต้องเที่ยงธรรม ซึ่งต่างเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันโดยบุคคลหรือผู้นำในองค์การจะต้องคำนึงถึงและนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการด้านบุคลากรของตนเองอยู่ตลอดเวลา

แนวคิดด้านจิตวิทยาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง[๖] เป็นกระบวนการที่ผู้นำมีอิทธิพลต่อผู้ร่วมงานและผู้ตามโดยเปลี่ยนแปลงความพยายามของผู้ร่วมงานและผู้ตามให้สูงขึ้นกว่าความพยายามที่คาดหวัง พัฒนาความสามารถของผู้ร่วมงานและผู้ตามไปสู่ระดับที่สูงขึ้นและมีศักยภาพมากขึ้น ทำให้เกิดการตระหนักรู้ในภารกิจและวิสัยทัศน์ของทีมและขององค์การ จูงใจให้ผู้ร่วมงานและผู้ตามมองให้ไกลเกินกว่าความสนใจของพวกเขาไปสู่ประโยชน์ของกลุ่ม องค์การ หรือสังคม ซึ่งกระบวนการที่ผู้นำมีอิทธิพลต่อผู้ร่วมงานหรือผู้ตามนี้จะกระทำโดยผ่านองค์ประกอบพฤติกรรมเฉพาะ ๔ ประการ หรือที่เรียกว่า “4I’s”

---

[๖] อารี พันธ์มณี, **การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์สู่ความเป็นเลิศ,** (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาการแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ๒๕๔๓).

06. (68-82).indd 71 26/11/2563 12:08:25

แบส และ อโวลิโอ (Bass and Avolio)[๗] ได้เสนอภาวะผู้นำแบบเต็มรูปแบบ โดยใช้ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำตามรูปแบบภาวะผู้นำที่เขาเคยเสนอในปี ค.ศ. ๑๙๘๕ โมเดลนี้จะประกอบด้วยภาวะผู้นำ ๓ แบบใหญ่ คือ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational leadership) ภาวะผู้นำการแลกเปลี่ยน (Transactional leadership) ภาวะผู้นำแบบปล่อยตามสบาย (Laissez–faire leadership) หรือพฤติกรรมความไม่มีภาวะผู้นำ (Non-leadership Behavior) ซึ่งบทความนี้จะมุ่งศึกษาและอธิบายเฉพาะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational leadership) โดยมีองค์ประกอบคือ

๑) การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ (Idealized Influence หรือ Charisma Leadership: II หรือ CL) หมายถึง การที่ผู้นำประพฤติตัวเป็นแบบอย่าง หรือเป็นโมเดลสำหรับผู้ตาม ผู้นำจะเป็นที่ยกย่อง เคารพนับถือ ศรัทธา ไว้วางใจ และทำให้ผู้ตามเกิดความภาคภูมิใจเมื่อร่วมงานกัน ผู้ตามจะพยายามประพฤติปฏิบัติเหมือนกับผู้นำและต้องการเลียนแบบผู้นำของเขา สิ่งที่ผู้นำต้องปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงคุณลักษณะนี้ คือ ผู้นำจะต้องมีวิสัยทัศน์และสามารถถ่ายทอดไปยังผู้ตาม ผู้นำจะมีความสม่ำเสมอมากกว่าการเอาแต่อารมณ์ สามารถควบคุมอารมณ์ได้ในสถานการณ์วิกฤต ผู้นำเป็นผู้ที่ไว้ใจได้ว่าจะทำในสิ่งที่ถูกต้อง ผู้นำจะเป็นผู้ที่มีศีลธรรมและมีจริยธรรมสูง เพื่อการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ผู้ตามจะเลียนแบบผู้นำและพฤติกรรมของผู้นำจากการสร้างความมั่นใจในตนเอง ประสิทธิภาพและความเคารพในตนเอง ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจึงรักษาอิทธิพลของตนในการบรรลุเป้าหมายและปฏิบัติภาระหน้าที่ขององค์การ

๒) การสร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration Motivation: IM) หมายถึง การที่ผู้นำจะประพฤติในทางที่จูงใจให้เกิดแรงบันดาลใจกับผู้ตาม โดยการสร้างแรงจูงใจภายใน การให้ความหมายและท้าทายในเรื่องงานของผู้ตาม ผู้นำจะกระตุ้นจิตวิญญาณของทีม (Team spirit) ให้มีชีวิตชีวา มีการแสดงออกซึ่งความกระตือรือร้น โดยการสร้างเจตคติที่ดีและการคิดในแง่บวก ผู้นำจะทำให้ผู้ตามสัมผัสกับภาพที่งดงามของอนาคต ผู้นำจะสร้างและสื่อความหวังที่ผู้นำต้องการอย่างชัดเจน ผู้นำจะแสดงการอุทิศตัวหรือความผูกพันต่อเป้าหมายและวิสัยทัศน์ร่วมกัน ผู้นำจะแสดงความเชื่อมั่นและแสดงให้เห็นความตั้งใจอย่างแน่วแน่ว่าจะสามารถบรรลุเป้าหมายได้ ผู้นำจะช่วยให้ผู้ตามมองข้ามผลประโยชน์ของตนเพื่อวิสัยทัศน์และภารกิจขององค์การ ผู้นำจะช่วยให้ผู้ตามพัฒนาความผูกพันของตนต่อเป้าหมายระยะยาว และบ่อยครั้งพบว่า การสร้างแรงบันดาลใจนี้ เกิดขึ้นผ่านการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคลและการกระตุ้นทางปัญญา ช่วยให้ผู้ตามจัดการกับอุปสรรคของตนเองและเสริมความคิดสร้างสรรค์

[๗] แบส และ อโวลิโอ, **Transformational leadership and the falling dominos effect Group and Organization studies**, 12, 73-81.

06. (68-82).indd 72 26/11/2563 12:08:25

๓) การกระตุ้นทางปัญญา (Intellectual Stimulation: IS) หมายถึง การที่ผู้นำมีการกระตุ้นผู้ตามให้ตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหน่วยงาน ทำให้ผู้ตามมีความต้องการหาแนวทางใหม่ ๆ มาแก้ปัญหาในหน่วยงาน เพื่อหาข้อสรุปใหม่ที่ดีกว่าเดิม เพื่อทำให้เกิดสิ่งใหม่และสร้างสรรค์ โดยผู้นำมีการคิดและการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีการตั้งสมมุติฐาน การเปลี่ยนกรอบ (Reframing) ผู้นำมีการกระตุ้นให้ผู้ตามแสดงความคิดและเหตุผล และไม่วิจารณ์ความคิดของผู้ตาม แม้ว่ามันจะแตกต่างไปจากความคิดของผู้นำ ผู้นำทำให้ผู้ตามรู้สึกว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ท้าทายและเป็นโอกาสที่ดีที่จะแก้ปัญหาร่วมกัน โดยผู้นำจะสร้างความเชื่อมั่นให้ผู้ตามว่าปัญหาทุกอย่างต้องมีวิธีแก้ไข แม้บางปัญหาจะมีอุปสรรคมากมาย ผู้นำจะพิสูจน์ให้เห็นว่าสามารถเอาชนะอุปสรรคทุกอย่างได้ จากความร่วมมือร่วมใจในการแก้ปัญหาของผู้ร่วมงานทุกคน ผู้ตามจะได้รับการกระตุ้นให้ตั้งคำถามต่อค่านิยมของตนเอง ความเชื่อและประเพณี การกระตุ้นทางปัญญา เป็นส่วนที่สำคัญของการพัฒนาความสามารถของผู้ตามในการที่จะตระหนัก เข้าใจและแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

๔) การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล(Individualized Consideration: IC) ผู้นำจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลในฐานะเป็นผู้นำให้การดูแลเอาใจใส่ผู้ตามเป็นรายบุคคลและทำให้ผู้ตามรู้สึกมีคุณค่าและมีความสำคัญ ผู้นำจะเป็นโค้ช (Coach)และเป็นที่ปรึกษา(Advisor) ของผู้ตามแต่ละคน เพื่อการพัฒนาผู้ตาม ผู้นำจะเอาใจใส่เป็นพิเศษในความต้องการของปัจเจกบุคคล เพื่อความสัมฤทธิ์ผลและเติบโตของแต่ละคน ผู้นำจะพัฒนาศักยภาพของผู้ตามและเพื่อนร่วมงานให้สูงขึ้น นอกจากนี้ ผู้นำจะมีการปฏิบัติต่อผู้ตามโดยการให้โอกาสในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ สร้างบรรยากาศของการให้การสนับสนุน คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความจำเป็นและความต้องการ ผู้นำมีการส่งเสริมการสื่อสารสองทาง และมีการจัดการด้วยการเดินดูรอบ ๆ (Management by walking around) มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ตามเป็นการส่วนตัว ผู้นำสนใจในความกังวลของแต่ละบุคคล เห็นปัจเจกบุคคลเป็นบุคคลทั้งครบ (As a whole person) มากกว่าเป็นพนักงานหรือเป็นเพียงปัจจัยการผลิต ผู้นำจะมีการฟังอย่างมีประสิทธิภาพ มีการเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Empathy) ผู้นำจะมีการมอบหมายงานเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาผู้ตาม เปิดโอกาสให้ผู้ตามได้ใช้ความสามารถพิเศษอย่างเต็มที่และเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่ท้าทายความสามารถ ผู้นำจะดูแลผู้ตามว่าต้องการคำแนะนำ การสนับสนุนและการช่วยให้ก้าวหน้าในการทำงานที่รับผิดชอบอยู่หรือไม่ โดยผู้ตามจะไม่รู้สึกว่าเขากำลังถูกตรวจสอบ

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational leadership) คือระดับพฤติกรรมที่ผู้นำแสดงให้เห็นในการจัดการหรือการทำงาน เป็นกระบวนการที่ผู้นำมีอิทธิพลเชิงบวกต่อผู้ร่วมงาน โดยการเปลี่ยนสภาพหรือเปลี่ยนแปลงความพยายามของผู้ร่วมงานให้สูงขึ้นกว่าความพยายามที่คาดหวัง พัฒนาความสามารถของผู้ร่วมงานไปสู่ระดับที่สูงขึ้นและมีศักยภาพมากขึ้นเกิดการตระหนักรู้ในภารกิจและ

06. (68-82).indd 73 26/11/2563 12:08:25

วิสัยทัศน์ของกลุ่ม จูงใจให้ผู้ร่วมงานมองไกลเกินกว่าความสนใจของพวกเขาไปสู่ประโยชน์ของกลุ่ม หรือสังคม

แนวคิดด้านจิตวิทยา

๑. แนวคิดด้านแรงจูงใจ

แรงจูงใจเป็นแรงขับภายในบุคคลที่จะชักนำโน้มน้าวให้บุคคลเกิดความมุ่งมั่นพยายามและแสดงพฤติกรรม หรือกระทำการต่าง ๆ เพื่อที่จะตอบสนองความต้องการที่มุ่งหวัง แสดงพฤติกรรมเพื่อให้บรรลุความต้องการที่มุ่งหวัง สภาวะที่เป็นแรงกระตุ้นหรือเป็นกระบวนการที่สร้างและกระตุ้น ผลักดันให้บุคคลเกิดพฤติกรรมหรือแสดงพฤติกรรมออกมา ทั้งที่เป็นพฤติกรรมโดยสัญชาตญาณและพฤติกรรมจากการเรียนรู้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามแรงจูงใจนั้นต้องการจะอยู่ในภาวะที่ไม่หยุดนิ่ง (Dynamic) และจะเป็นกระบวนการ (Process) ที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา เพื่อสร้างให้สภาวะของร่างกายอยู่ในความสมดุล (Homeostasis)

Baron[๘] ได้นิยามว่า แรงจูงใจ หมายถึง กระบวนการภายในตัวบุคคลที่กระตุ้น นำทาง และรักษาให้พฤติกรรมนั้นยังคงอยู่ตลอดไป

Hodgetts[๙] ได้ให้ความหมาย แรงจูงใจว่า คือ สิ่งที่ทางจิตวิทยาเรียกว่าแรงขับซึ่งจะเป็นตัวกำหนดทิศทางของการกระทำให้มุ่งไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ของบุคคลนั้น

สรุปได้ว่า แรงจูงใจ เป็นความปรารถนาที่จะให้ได้มาซึ่งเป้าประสงค์หรือจุดหมาย ซึ่งจะมีมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล ความปรารถนานี้มักทำให้บุคคลมีพฤติกรรมเรียนรู้วิธีการต่าง ๆ ที่จะให้ได้รับการตอบสนอง เช่น หญิงสาวพยายามเรียนรู้วิธีหาทางเอาใจชายหนุ่มเพื่อให้ชายหนุ่มมาสนใจ หรือชายหนุ่มมุ่งขยันทำงานหนักเพื่อให้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานอย่างรวดเร็ว มีประสิทธิผล ดังนั้นพฤติกรรมมักจะมีสาเหตุมาจากแรงจูงใจแทบทั้งสิ้น พฤติกรรมแต่ละอย่างของบุคคล อาจไม่ได้เกิดจากแรงจูงใจประการเดียวเท่านั้น แต่อาจเกิดจากแรงจูงใจหลาย ๆ อย่างรวมกันก็ได้ด้วย

๒. แนวคิดความเชิงสรรค์

ในสังคมปัจจุบันยังขาดความสามารถในการคิดเชิงสร้างสรรค์อยู่มาก ดังนั้นการคิดเชิงสร้างสรรค์ความคิดเชิงสร้างสรรค์จะต้องมีรูปแบบการคิดสิ่งใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิมและก่อให้เกิดประโยชน์ได้

---

[๘] Baron, **Behavior in Organization,** (Boston: Allyn andBacon, 1992), p. 362.

[๙] Middlemist และ Hiitl, **Personnel Management: Jobs,People and Logic,** (New Jersey: Prentice-Hall, 1983), p. 259.

06. (68-82).indd 74 26/11/2563 12:08:25

อย่างเหมาะสม องค์ประกอบของความคิดเชิงสร้างสรรค์นั้นจะต้องเป็นสิ่งใหม่ใช้การได้ และมีความเหมาะสม ความคิดสร้างสรรค์นั้นสามารถเกิดขึ้นได้ 2 รูปแบบคือ เริ่มจากจินตนาการแล้วย้อนกลับไปสู่สภาพความเป็นจริง เช่น หากเรามีจินตนาการเราสามารถสร้างสรรค์จินตนาการให้ประสบความสำเร็จได้ และ เริ่มจากความรู้ แล้วคิดต่อยอดไปสู่สิ่งใหม่ ความคิดสร้างสรรค์ในลักษณะนี้สามารถต่อยอดนำไปสู่สิ่งใหม่ ๆ ได้[๑๐]

Carl R. Roger[๑๑] นักจิตวิทยาบุคลิกภาพกลุ่มมานุษยนิยมเสนอว่า ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์จะต้องเป็นผู้ที่เผชิญกับประสบการณ์ต่างๆ โดยไม่ถอยหนี ทำงานเพื่อความสุข ไม่ได้ทำงานเพื่อประโยชน์และมีความสามารถในการคิดและประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์[๑๒] ได้ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ว่าเป็นการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิมและใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม โดยองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์นั้นได้แก่ เป็นสิ่งใหม่ ใช้การได้ และมีความเหมาะสมจากนิยามความหมายข้างต้นสามารถสรุปความหมายของพฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์ คือ การแสดงออกของพฤติกรรมในการคิดริเริ่มแนวใหม่ โดยมีการผสมผสานบูรณาการและเชื่อมโยง ความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ เข้าไว้ด้วยกัน ค้นหาโอกาสที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่มาใช้ในองค์กร การคิดวิธีการใหม่ๆ เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาในงาน

อารี รังสินันท์[๑๓] ให้ความหมายความคิดสร้างสรรค์ไว้ว่า ความคิดสร้างสรรค์คือ ความคิดจินตนาการประยุกต์ที่สามารถนำไปสู่สิ่งประดิษฐ์คิดค้นพบใหม่ ๆทางเทคโนโลยี ซึ่งเป็นความคิดในลักษณะที่คนอื่นคาดไม่ถึงหรือมองข้าม เป็นความคิดหลากหลาย คิดได้กว้างไกลเน้นทั้งปริมาณและคุณภาพ อาจเกิดจากการคิดผสมผสานเชื่อมโยงระหว่างความคิดใหม่ ๆที่แก้ปัญหาและเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

กล่าวโดยสรุปความสร้างสรรค์ คือ ความสามารถทางสมองของบุคคลที่จะคิดได้หลายทิศหลายทาง หรือคิดได้หลายคำตอบ และความสามารถในการมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ โดยมีสิ่งเร้าเป็นตัวกระตุ้นทำให้เกิดความคิดใหม่ต่อเนื่องกันไป และความคิดสร้างสรรค์นี้อาจเป็นความคิดใหม่ผสมผสานกับประสบการณ์ก็ได้ ซึ่งผู้นำที่มีแรงจูงใจเชิงบวกเพื่อบุคคลและองค์การ ประกอบกับ

---

[๑๐] Jones, Gareth R., & George, Jennifer M. **Contemporary Management**. (3rd ed.). New Jersey: McGraw-Hill. 2003.

[๑๑] Carl R. Roger Carl R. Roger **"A Theory of Therapy, and Interpersonal Relationships, as Developed inthe Client-Centered Framework",** in S. Koch, **Psychology: A Study of Science,** (NewYork: McGraw-Hill, 1959), pp. 45-58.

[๑๒] เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ภัด, **การคิดเชิงสร้างสรรค์,** (กรุงเทพมหานคร : ซัคเซสมีเดีย, ๒๕๔๕)

[๑๓] อารี รังสินันท์, **ความคิดสร้างสรรค์.** (กรุงเทพมหานคร : ธนการพิมพ์, ๒๕๒๖).

06. (68-82).indd 75 26/11/2563 12:08:26

การพัฒนาความคิดและแสดงออกซึ่งพฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์ ก็จะสามารถสร้างความแตกต่างในภาวะความเป็นผู้นำ ส่งผลดีต่อการขับเคลื่อนกลุ่ม องค์การ และสังคมไปสู่เป้าหมายได้ตามวัตถุประสงค์

แนวคิดชีวิตวิถีใหม่

ชีวิตวิถีใหม่ เป็นแนวทางที่หลาย ๆ คนจะต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ในช่วงไวรัสโควิด ๑๙ ออกมาระบาดแล้วเปลี่ยนแปลงชีวิตมนุษย์ทั่วโลกไปอีกนาน ทำให้เราต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบวิถีชีวิตไปพร้อมกันทั่วโลก[๑๔] จากที่เราเคยออกจากบ้าน เพื่อไปทำงาน ไปโรงเรียน เราต้องหันมาทำทุกอย่างที่บ้าน หากมีความจำเป็นต้องออกจากบ้านไปจับจ่าย หรือแม้กระทั่งไปพบแพทย์ เราต้องใส่หน้ากากเพื่อป้องกันโรค ต้องเว้นระยะห่างสำหรับบุคคล ล้างมือบ่อย ๆ นาน ๒๐ วินาที เช็ดมือด้วยแอลกอฮอร์ รวมถึงการปรับเปลี่ยนทางด้านธุรกิจและบริการต่าง ๆ ให้ทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน จึงต้องปรับเปลี่ยนไปสู่การเปิดระบบลงทะเบียนออนไลน์ การใช้ระบบซื้อขายและบริการทางออนไลน์ สิ่งนี้ เกิดเป็นวิถีใหม่ในการดำรงชีวิต ซึ่งเมื่อเราจำต้องปฏิบัติกันเป็นปกติต่อเนื่องในระยะเวลาหนึ่งจนเกิดเป็นความพอใจ ในที่สุดทั้งหมดนี้ก็ได้กลายเป็น New Normal ในสังคมของทุกคนไปนั่นเอง

New Normal ถูกนำมาใช้ครั้งแรกโดยบิลล์ กรอส (Bill Gross) ผู้ก่อตั้งบริษัทบริหารสินทรัพย์ชาวอเมริกัน โดยตอนนั้นเขาใช้อธิบายถึงสภาวะเศรษฐกิจโลก หลังจากเกิดวิกฤติเศรษฐกิจแฮมเบอร์เกอร์ในสหรัฐฯ ช่วงระหว่างปี ๒๐๐๗ - ๒๐๐๙ เมื่อพิจารณาถึง New Normal ที่เกิดขึ้นในสังคมในปัจจุบัน สาเหตุที่ต้องใช้คำว่า “New Normal” เพราะเดิมทีวิกฤติเศรษฐกิจจะมีรูปแบบค่อนข้างตายตัวและเป็นวงจรเดิม คือเมื่อเศรษฐกิจเติบโตไปได้ช่วงระยะหนึ่ง จะมีปัจจัยที่ทำให้เกิดเป็นวิกฤติทางเศรษฐกิจ และหลังจากเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ ไม่นานเศรษฐกิจก็จะเริ่มฟื้นตัว แล้วก็กลับมาเติบโตได้ดีอีกครั้ง สิ่งเหล่านี้คือสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นปกติ จนเรียกได้ว่าเป็น ‘เรื่องปกติ’ (Normal)[๑๕] โดยมีประเด็นดังนี้

๑) การ Work From Home การอยู่ในบ้าน พร้อมทำงาน ทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในที่อยู่กอาศัยของตนเอง ส่งผลต่อความต้องการที่พักอาศัยที่เปลี่ยนไปจากเดิม ที่อาศัยในพื้นที่ที่มีขนาดเล็กอาจจะไม่เพียงพอ จำเป็นต้องการมีพื้นที่ที่สามารถทำอะไรได้หลายหลากมากยิ่งขึ้น

๒) การดำเนินการทางธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ Online Business ด้วยพฤติกรรมการบริโภคที่เปลี่ยนแปลง จนส่งผลทำให้ระบบการสั่งซื้อสินค้าและบริการ ระบบการขนส่งระยะสั้นและการจัดส่ง

---

[๑๔] ฉัตรทิพย์ นาภสุภา, **แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน : ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม,** (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิถีทรรศน์, ๒๕๔๔), หน้า ๓๔-๔๕.

[๑๕] ฉัตรทิพย์ นาภสุภา**, การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๔-๔๔.

06. (68-82).indd 76 26/11/2563 12:08:26

แบบรวดเร็ว จะเป็นที่ต้องการ และความสำคัญมากยิ่งขึ้น ซึ่งหลังจากนี้ การขอรับบริการจากผู้บริโภคจะเริ่มหันมาให้ความสำคัญกับสุขภาพมากยิ่งขึ้น ระบบบริการต้องสร้างความมั่นใจมากขึ้นว่าสินค้าหรือบริการจะต้องมีมาตรฐาน ปลอดภัย และมีความสะอาด คาดว่า เราน่าจะเห็นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการลงทุนของภาคเอกชน ห้างร้านต่าง ๆ หันมาจริงจังกับการทำธุรกิจ online กันมากขึ้น

๓) การเรียน Online Learning/Entertainment การอยู่ในบ้าน สิ่งสำคัญในการพัฒนาและค้นหาตัวตน สิ่งหนึ่งก็คือ การหาความรู้สิ่งใหม่ๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพของตัวเอง ด้วยการเรียนรู้ซึ่งสามารถเลือกเรียนในช่วงเวลาที่สะดวกได้ตามต้องการ สามารถย้อนกลับ เพื่อทบทวนเนื้อหาและทำความเข้าใจใหม่ได้ และประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทาง การท่องเที่ยวใหม่รูปแบบออนไลน์ [๑๖] เช่น การชมพิพิธภัณฑ์เสมือน (Virtual Museum) การเที่ยวนิทรรศการออนไลน์ (Virtual Exhibitor) และการเข้าชมแกลอรี่ชื่อดังต่าง ๆ (Virtual Gallery) เป็นต้น

๔) การแพทย์และสาธารณสุข(ที่ปรึกษา) Online Medical Consulting ให้ความสำคัญกับการลงทุนทางด้านสาธารณสุขของประเทศมากกว่าเดิม ระบบสาธารณสุขจะมีแพลทฟอร์มด้านสุขภาพเป็นบริการพื้นฐาน และการป้องกันความเจ็บป่วยจะมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น โครงสร้างพื้นฐานของเมืองอาคาร บ้านจะต้องมีบริการสุขภาพและสุขภาพจิตรองรับด้วยการให้คำปรึกษา

๕) การ deglobalization เพื่อพึ่งพาการผลิตในประเทศมากขึ้น เนื่องจาก อุตสาหกรรมฐานการผลิตต่าง ๆ ของประเทศต้องหยุดชะงัก รวมไปถึงการขนส่งต่าง ๆ ด้วย อีกทั้งการนำเข้าจากอุตสาหกรรมหลายแห่งในต่างประเทศที่เป็นฐานการผลิต จึงหยุดชะงักตามไปด้วยเช่นกัน

สรุปได้ว่า ชีวิตวิถีใหม่คือการที่บุคคลจะต้องมีชุดพฤติกรรมในชีวิตประจำวันด้วยความระมัดระวังอย่างมีสติสัมปชัญญะมากขึ้นอยู่ตลอดเวลา เพื่อป้องการการติดเชื้อจากไวรัสโควิด ๑๙ หรือเชื้อโรคติดต่ออื่น ๆ ทั้งในด้านพฤติกรรมส่วนตัว ครอบครัว การทำงานอาชีพ และการอยู่ร่วมในสังคม ซึ่งต้องให้ความตระหนักรู้อย่างเท่าทันในการแสดงออกของทุก ๆ พฤติกรรม เพื่อที่เราจะใช้ชีวิตอย่างมีความสุขไปด้วยกัน

ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในยุคชีวิตวิถีใหม่

ความสัมพันธ์เชิงพฤติกรรมของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในยุคชีวิตวิถีใหม่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความสำคัญและสัมพันธ์กับหลักพรหมวิหาร ๔ ที่เป็นไปตามองค์ประกอบ ๔ ด้าน มีความเกื้อกูลส่งเสริมกันไปอย่างเป็นกระบวนการ ในองค์ประกอบของผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน

---

[๑๖] ฉัตรทิพย์ นาภสุภา, **วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม,** พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๖๖ - ๗๘.

06. (68-82).indd 77 26/11/2563 12:08:26

หัวหน้างาน ผู้บริหาร และบุคคลทั่วไปที่เกี่ยวข้อง สามารถอธิบายความเชื่อมโยงของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ ได้ดังนี้

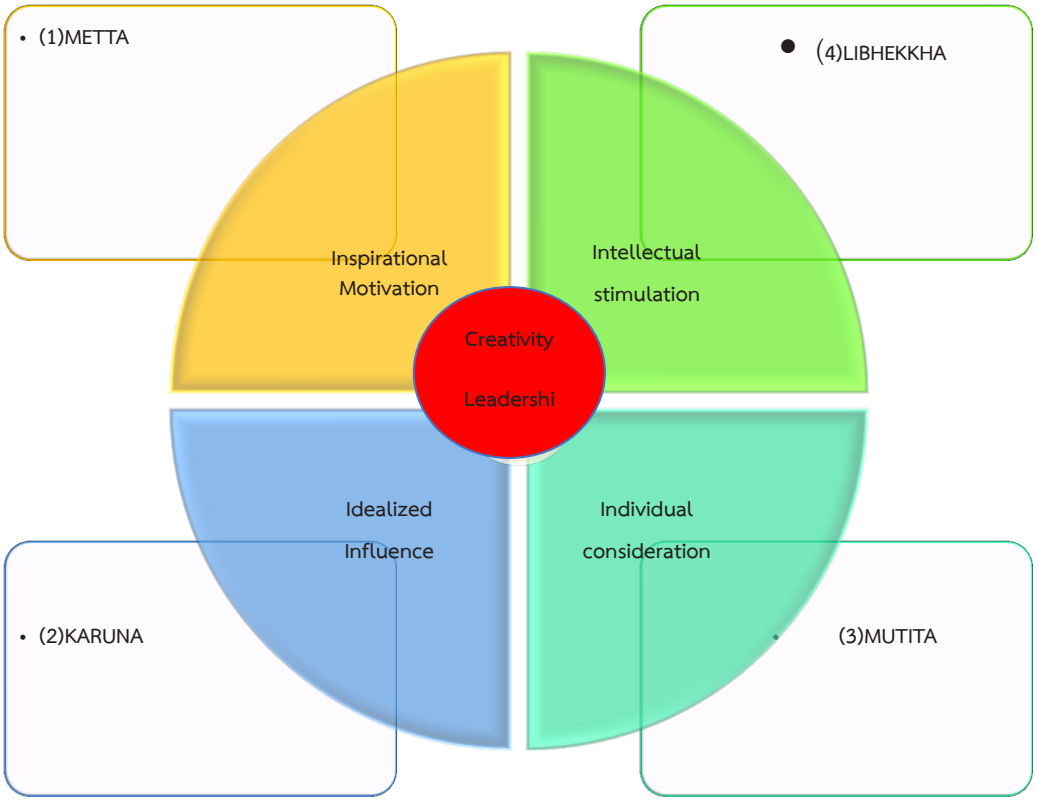

ภาพแสดง รูปแบบความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในยุคชีวิตวิถีใหม่
Creativity Leadership in New – normal Life.

จากภาพ สามารถสรุปภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในยุคชีวิตวิถีใหม่ตามหลักพุทธบูรณาการได้ดังต่อไปนี้

๑. ความเมตตาอย่างมีอุดมการณ์หมายถึง ผู้นำจะต้องมีความเมตตา และแสดงออกให้เป็นแบบอย่าง อย่างมีอุดมการณ์ให้ผู้ตาม หรือผู้ใต้บังคับบัญชา ได้สามารถประพฤติปฏิบัติตามได้อย่างมีคุณค่าโดยผู้นำจะต้องทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี ให้ได้รับความเคารพนับถือ ศรัทธา ไว้วางใจและ มีความภาคภูมิใจเมื่อทำงานร่วมกันส่งผลให้ผู้ตามและผู้อื่นประสบแต่ประโยชน์สุขโดยทั่วกันเป็นสภาวะที่ความคิดที่ปกติสุข ซึ่งจะส่งผลต่อการทำงานร่วมกันและสร้างผลงานให้บรรลุเป้าหมายและเกิดประโยชน์

๒. ความกรุณาเพื่อสร้างแรงบันดาลใจ หมายถึง การที่ผู้นำแสดงออกถึงความเข้าอกเข้าใจและเห็นใจ ผู้ตามอย่างชัดเจน มีความตั้งใจที่จะช่วยเหลือผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้เกี่ยวข้อง โดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ ทั้งสิ้น รวมทั้งการสร้างแรงจูงใจภายใน ให้เกิดคุณค่าและความหมายท้าทายในเรื่องงานที่เป็น

06. (68-82).indd 78 26/11/2563 12:08:28

ปัญหาอุปสรรค ผู้นำจะกระตุ้นจิตวิญญาณของทีมให้มีชีวิตชีวา มีการแสดงออกด้วยความกระตือรือร้น สร้างเจตคติที่ถูกต้องให้คิดบวกเพื่อที่ผู้นำจะทำตามและสัมผัสกับภาพที่งดงามแห่งอนาคต โดยสร้างแรงจูงใจร่วมกันบนความกรุณาเพื่อที่จะให้พ้นจากความลำบากเดือดร้อนทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งผลของความกรุณาจะไม่สร้างความลำบากและเบียดเบียนทั้งผู้อื่นและตนเองแต่อย่างใด

๓. มุทิตาจิตเพื่อการกระตุ้นทางปัญญา หมายถึงการที่ผู้นำแสดงออกถึงความแจ่มใสเบิกบาน รู้สึกตัวตื่นรู้ เพื่อการกระตุ้นผู้ตามให้ตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆที่เกิดขึ้นอย่างวิกฤตในช่วงชีวิตวิถีใหม่ ซึ่งจะส่งผลให้ผู้ตามมีความต้องการอย่างแรงกล้าในการที่จะหาแนวทางใหม่ๆมาแก้ปัญหาให้หน่วยงาน เพื่อหาข้อสรุปที่ดีกว่าเดิม โดยผู้นำพลอยยินดีเมื่อเห็นผู้ใต้บังคับบัญชาและคนอื่น ๆ ได้ดีมีสุขจากการแก้ปัญหาในการทำงาน หรือฝ่าฟันอุปสรรคจนบังเกิดผลสำเร็จตามที่คาดหวัง รวมถึงการที่ผู้นำงดเว้นจากความอิจฉาริษยาไม่เบียดเบียนหรือเอาเปรียบผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นในขณะที่ เกิดความตระหนักรู้ทั่วกัน งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข ทุกทั่วหน้า

๔. การวางอุเบกขาอย่างเป็นกลาง ด้วยการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคลหมายถึง การที่ผู้นำพิจารณาจากข้อเท็จจริงเมื่อจะนำไปสู่การตัดสินใจในเรื่องใด ๆ ด้วยการไตร่ตรอง ใคร่ครวญด้วยปัญญา มีเหตุมีผล มีความเที่ยงธรรม โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ที่เกี่ยวข้องในองค์การในทุก ๆ บุคคล เอาใจใส่เป็นรายบุคคล ทำให้ผู้ตามรู้สึกถึงว่ามีคุณค่าและมีความสำคัญต่อองค์การต่อหน่วยงาน ผู้นำจะทำหน้าที่เป็นโค้ชเป็นที่ปรึกษาของผู้ตามแต่ล่ะคนเพื่อพัฒนาให้ผู้ตามให้เกิดทักษะและความสามารถที่พัฒนาอย่างยิ่งใหญ่และถาวร ทำให้ผู้ตามเกิดกระบวนการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆสร้างบรรยากาศองค์การในการทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข มีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ไม่เอนเอียงไปทางฝ่ายใดฝ่ายนึงโดยเด็ดขาด ซึ่งจะสร้างความพึงพอใจและความภาคภูมิใจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้เกี่ยวกับทุก ๆ คนในองค์การ

ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์มีองค์ประกอบ ๔ ประการที่ประสานสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องเชื่อมโยง กล่าวคือผู้นำจะต้องแสดงภาวะของความมีเมตตาต่อผู้ใต้บังคับบัญชาบนพื้นฐานของการมีอุดมการณ์อย่างชัดเจน สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ตามได้อย่างต่อเนื่อง สร้างกระบวนการกระตุ้นทางปัญญาให้ผู้ตามได้เกิดการเรียนรู้ในการแก้ปัญหา ด้วยสติปัญญา มีสติรู้เท่าทัน และคำนึงถึงปัจเจกบุคคลของผู้ร่วมงาน ทุกบุคคลที่เกี่ยวข้อง ในขณะเดียวกันผู้นำก็ต้องแสดงออกถึงความสงสารที่จะช่วยเหลือผู้ใต้บังคับบัญชา ให้พ้นจากความยากลำบากหรืออุปสรรค หรือวิกฤตการณ์ใด ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งในเรื่องของส่วนบุคคลและในเรื่องของทีมงาน เมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาผ่านวิกฤตต่าง ๆ ในชีวิต ผู้นำก็จะแสดงออกถึงความแจ่มใสเบิกบาน เป็นความพลอยยินดีกับเห็นผู้ใต้บังคับบัญชาและบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องได้ดีมีสุข และสุดท้ายแสดงออกถึงความวางใจเป็นกลาง พิจารณาบริหารการจัดการจากข้อเท็จจริง

06. (68-82).indd 79 26/11/2563 12:08:28

อย่างมีเหตุมีผล อันจะนำไปสู่การตัดสินใจ พิจารณาไตร่ตรอง ใคร่ครวญด้วยปัญญาเพื่อบริหารจัดการปัญหาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ตามกาลเทศะ โดยความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในยุคชีวิตวิถีใหม่ นี้จะสามารถทำให้ผู้นำมีกระบวนการภาวะของการนำที่ถูกต้องเหมาะสม สามารถบริหารจัดการบุคคลในทีมงาน ให้ฝ่าฝันอุปสรรคหรือวิกฤตที่เกิดขึ้นในทุกขณะได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์เพื่อพัฒนาหน่วยงานองค์การ สังคม และประเทศชาติ ไปสู่ความยั่งยืนได้อย่างแท้จริงต่อไป

สรุป

กล่าวโดยสรุปกระบวนการภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นการบูรณาการของหลักพรหมวิหาร ๔ กับหลักของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง เพื่อเป็นรูปแบบของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ ที่มีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์หรือความมีศรัทธาบารมีในตัวเอง สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ตาม แล้วส่งต่อไปสู่กระบวนการกระตุ้นให้เกิดปัญญา เพื่อพัฒนาสู่การแก้ปัญหาทุกด้านอย่างถูกต้องและสร้างสรรค์บนความเคารพ ถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลยอมรับในความแตกต่างของมนุษย์ทุกคนและสามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีร่วมกันได้ บนหลักการของการมีสติ รู้เท่าทัน ทุกอาการหรือพฤติกรรมที่เป็นปัจจัยทำให้มีการเกิดดับอย่างเป็นระบบ สามารถสร้างรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์[๑๗] คือ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ความผันผวน และความไม่แน่นอนของวัฒนธรรมองค์การในโลกยุคใหม่ สร้างองค์การแห่งการเรียนรู้ด้วยปัญญาที่สร้างสรรค์ ส่งผลให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีปรองดองในสังคมไทยตลอดไป

จากผลการศึกษาดังกล่าว พบว่าหัวใจสำคัญของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์นี้คือ การที่ตัวผู้นำเป็นผู้ที่มีสติ รู้เท่าทันอารมณ์ ความรู้สึกของตนเองเป็นอันดับแรก มีความรู้คิดและเข้าใจ ถึงสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในทุกขณะที่ทำหน้าที่ ว่าทุกสิ่งเกิดขึ้นอยู่ภายใต้กฎของไตรลักษณ์ กล่าวคือ มีความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ดังนั้น การแสดงออกต่อบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องจะต้องคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคลเป็นอันดับแรก พร้อมทั้งสามารถเชื่อมโยงไปสู่การเป็นผู้ที่มีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์สร้างแรงบันดาลใจให้แก่ตนเองและผู้ตาม ส่งผลให้เกิดการรู้คิดทางปัญญา (Wisdom-Cognitive Thinking: WCT) อย่างสร้างสรรค์ ในทุกสภาพการณ์ ภายใต้เป้าหมายของการเป็นผู้นำจะสร้างสรรค์ความสงบสุขให้แก่บุคคลอื่น องค์การและสังคมโดยรวมเป็นไปบนวิถีแห่งความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น และผู้เบิกบานอย่างแท้จริง ซึ่งภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีความสำคัญที่สัมพันธ์กับการบริหารจัดการบุคลากรในองค์การยุควิถีใหม่ ซึ่งมีวิกฤตเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ผู้นำหรือผู้บริหาร

[๑๗] สุเมธ บุญมะยา, "พุทธจิตวิทยาบูรณาการเพื่อพัฒนาการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์", **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๒๑๕.

06. (68-82).indd 80 26/11/2563 12:08:28

สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับแนวคิดตามหลักพุทธธรรม คือ พรหมวิหาร ๔ ที่เป็นกระบวนการของผู้นำที่เต็มเปี่ยมด้วยคุณธรรม สามารถบริหารจัดการให้บุคคลในกลุ่มหรือองค์การ แสดงความสามารถในการทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุทุก ๆ เป้าหมายได้อย่างสมบูรณ์ทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข เมื่อบูรณาการเข้าด้วยกันแล้ว จะช่วยสร้างพฤติกรรมการนำได้อย่างมีประสิทธิภาพเต็มที่ โดยผู้เกี่ยวข้องจะต้องเกิดการรู้คิด เข้าใจ มีสติสัมปชัญญะในการบริหารจัดการกับทุกสภาวการณ์ที่เกิดขึ้นกับบุคลากรในทุกขั้นตอน เพื่อสร้างแรงบันดาลใจด้วยจิตใจที่เมตตา (Metta with Idealized Influence: MII) ให้ความกรุณาในการกระตุ้นทางปัญญา (Karuna with Inspirational motivation: KIM) และส่งอิทธิพลด้วยความยินดีอย่างมีอุดมการณ์ (Mutita with Inspirational motivation: MIM) บนพื้นฐานของการให้คุณค่าอย่างมีปัญญาในความเป็นปัจเจกชน (Ubekkha with Individualized consideration: UIC) ด้วยความถูกต้องอย่างเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ สามารถผลักดันให้บุคลากรทำงานด้วยสติปัญญา เกิดการเรียนรู้พัฒนาทักษะด้วยความทุ่มเทให้กับองค์การหรือหน่วยงานในยุคชีวิตวิถีใหม่ได้อย่างดี ส่งผลให้บรรลุตามเป้าหมายได้อย่างสมบูรณ์และสร้างสรรค์ต่อไป

บรรณานุกรม

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. **ความคิดเชิงสร้างสรรค์.** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัทซัคเซส มีเดีย จำกัด, ๒๕๕๖.

ฉัตรทิพย์ นาภสุภา. **แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน : ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม.** กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิถีทรรศน์, ๒๕๔๔.

_____. **วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ฉัตรทิพย์ นาภสุภา**. การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, ๒๕๕๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธศาสนากับการแนะแนว**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๓๑.

พรรณราย รัตนไพฑูรย์. “การศึกษาวิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ : ศึกษาแนวการสอนของพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดกาณสิทฺธิ)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พุทธทาสภิกขุ. **อิทัปปัจจยตา.** ไชยา-ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๑๖.

_____. **ปฏิจจสมุปบาทจากพระโอษฐ์.** ไชยา : คณะธรรมทาน ไชยา, ๒๕๔๑,

พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.** พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: สื่อตะวัน, ๒๕๔๕.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

สมศักดิ์ ภู่วิภาดาวรรธณ์. **เทคนิคการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗.

สุเมธ บุญมะยา. “พุทธจิตวิทยาบูรณาการเพื่อพัฒนาการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

อารี พันธ์มณี. **การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์สู่ความเป็นเลิศ.** กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาการแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๓.

อารี รังสินันท์. **ความคิดสร้างสรรค์.** กรุงเทพมหานคร : ธนการพิมพ์, ๒๕๒๖.

Baron. **Behavior in Organization.** Boston: Allyn and Bacon, 1992.

Bass and Avolio . **Transformational leadership and the falling dominos effect Group and Organization studies**, 1998.

Jones, Gareth R., & George, Jennifer M. **Contemporary Management**. (3rd, ed.). New Jersey: McGraw-Hill. 2003.

Middlemist and Hiitl. **Personnel Management: Jobs, People and Logic.** New Jersey: Prentice-Hall, 1983.

Rogres, R. Carl. **Shoemaker “Communication of Innovation: A Cross Cultural Approach”**. New York: Free Press, 1971.

06. (68-82).indd 82 26/11/2563 12:08:28

พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม

พระครูปริยัติกิตติธำรง,รศ.ดร
คณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

ก่อนอื่นใด ในนามของคณะผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนิสิตคณะสังคมศาสตร์รุ่นน้องที่กำลังศึกษาอยู่ ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย **ในปัจจุบัน** ต้องขอแสดงความชื่นชมยินดีและดีใจอย่างยิ่ง (Congratulations) กับบัณฑิตใหม่ บัณฑิตรุ่นพี่ รุ่นที่ ๖๕/๒๕๖๓ ทุกรูปทุกท่านทุกคน และทุกระดับของการศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งปริญญาโทและปริญญาเอก ที่ประสบความสำเร็จในการศึกษา และมีโอกาสได้เข้ารับปริญญาบัตร ด้วยความภาคภูมิใจอย่างยิ่งในวันนี้

ปัจจุบัน สังคมเกิดปัญหาขึ้นมากมายหลายประการ ทำให้ผู้คนในสังคมดำรงชีวิตอยู่อย่างไม่ปกติสุข มีความหวาดกลัว หวาดผวา วิตกกังวลกันไปต่าง ๆ นานาทั่วทุกมุมโลก นั้นคือ ปัญหาการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรน่า แล้วพัฒนาการมาเป็นโรคโควิด-๑๙ (COVID-19) ทำให้ประชากรของโลกได้รับบความบอบช้ำไปตาม ๆ กัน และล้มตายไปอีกเป็นจำนวนมากมายหลายล้านคน จึงทำวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมที่ได้รับผลกระทบอันเกิดจากภัยโควิดดังกล่าว เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาย เช่น การต้องสวมใส่ผ้าแม็ชหน้ากากอนามัย กินร้อน ช้อนกลาง และล้างมือ เป็นต้น เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรคดังกล่าว การนั่งห่างไกลกันเป็นระยะพอสมควร ไม่ให้มีการประชุม การชุมนุม การรวมกลุ่มกัน เหล่านี้ เป็นต้น จึงทำให้กิจกรรมสำคัญต่าง ๆ ทางสังคม ทางศาสนา ต้องหยุดชะงักไป เช่น การจัดงานเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลกปีนี้ต้องยกเลิกไป และงานวันประสาทปริญญาบัตรแก่บัณฑิตผู้สำเร็จการศึกษาจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ก็ต้องประกาศเลื่อนออกไปอย่างไม่มีกำหนด และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยของเราก็ด้วยเช่นเดียวกัน ซึ่งเคยจัดงานประสาทปริญญาบัตรขึ้นในต้นเดือนพฤษภาคมของทุก ๆ ปี ก็ต้องเลื่อนออกไป จึงรอมาจนกระทั่งถึงวันนี้วันที่พร้อมที่สุดคือวันที่ ๙-๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๓

ในปัจจุบัน สังคมไทยเกิดปัญหาสังคมขึ้นมากมายหลายประการ เช่น อาชญากรรม โสเภณี ความยากจน ซึ่งเชื่อมโยงไปกับเรื่องความเสื่อมเสียทางศีลธรรม สรุปแล้วเรียกว่า เป็นวิกฤติการณ์ทางสังคม (Social Crisis) มีสาเหตุทั้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเอง และสาเหตุจากกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงไป กรณีดังกล่าว จึงเป็นปัญหาของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

07. (83-100).indd 83 24/11/2563 21:11:49

การที่จะแก้ไขได้ต้องเปลี่ยนกระบวนความคิดหรือวิธีคิดใหม่ โดยให้ผนึกกำลังกันทุกส่วนเข้ามาเชื่อมโยงกันทำงาน เพราะเราจะแก้ปัญหาทีละเรื่องไม่ได้ ต้องทำพร้อมกันทุกเรื่อง โดยมีครอบครัวและชุมชนเป็นหลักและอาศัยเครื่องมือ วิธีการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย โดยใช้กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา (New Development Paradigm) เพื่อก่อให้เกิดแนวทางใหม่แห่งความร่วมมือในการพัฒนาของทุกฝ่าย ทั้งทางราชการ ชุมชน องค์กรเอกชนสาธารณะประโยชน์หรือองค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันวิชาการ สถาบันทางศาสนา และภาคธุรกิจ ในอันที่จะพัฒนาทางเศรษฐกิจ จิตใจ สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมไปพร้อมกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยระดมทรัพยากรกำลังและทรัพยากรทั้งหมดมาเชื่อมโยงกันในการดำเนินงานสร้างสรรค์สังคม

พระพุทธศาสนา (Buddhism) เป็นศาสนาที่สำคัญของโลก ที่มีหลักคำสอนสำคัญอย่างยิ่งต่อชาวโลก โดยโลกของสังคมในปัจจุบัน ซึ่งเป็นศาสนาที่มีหลักคำสั่งสอนที่มีเหตุมีผลอันเป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีคนยอมรับนับถือกันทั่วโลกอีกศาสนาหนึ่ง ซึ่งส่งเสริมและสนับสนุนให้คนในสังคมมีเหตุมีผล มีเมตตา กรุณา มีความเอื้ออาทรต่อกันและกัน อันเปรียบเสมือนญาติกันโดยสายโลหิตและหรือเป็นญาติกันโดยทางธรรม ดังพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า **วิสฺสาสปรมา ญาติ.** แปลว่า ความคุ้นเคยกันเป็นญาติอย่างยิ่ง ซึ่งมิใช่เพียงแค่เป็นปรัชญาหรือทฤษฎีเท่านั้น หากแต่ยังมีเนื้อหาและความสำคัญครอบคลุมถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความนึกคิดแทบทุกด้าน และที่สำคัญพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล แห่งการกระทำ เป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม ไม่ใช่ศาสนาแห่งการอ้อนวอนปรารถนาแต่อย่างใด เพราะเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยม ไม่ใช่เทวนิยมแต่ประการใด

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ หรือเป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงมุ่งเน้นที่การปฏิบัติเป็นสำคัญ การอ้อนวอนหรือการหวังผลดลบันดาลจากสิ่งเหนือธรรมชาติ เพื่อให้ตนประสบความสุข หรือความสำเร็จในชีวิตนั้นไม่ใช่แนวทางของพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาในแง่ของหลักธรรม จึงมีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้และเป็นเรื่องใกล้ตัวมนุษย์ซึ่งสามารถสัมผัสรับรู้ได้ตลอดเวลา เพราะใจความสำคัญของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้น ไม่มีสิ่งใดเกินเลยไปจากเรื่องปัญหาชีวิต และวิธีการแก้ปัญหาชีวิตหรือที่เรียกว่า “ทุกข์และความดับทุกข์” นั่นเอง ดังที่พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทั้งในกาลก่อนและในบัดนี้ เราสอนแต่เรื่องทุกข์และความดับทุกข์เท่านั้น”

ดังนั้น พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นคำสอน เป็นหลักธรรมนำทางชีวิตที่ชี้ทางออกบอกทางให้สังคม ที่ช่วยสร้างสรรค์จรรโลงสังคมโลก สร้างความสงบสุขให้แก่ชาวโลก พระพุทธศาสนาจึงเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงชีวิตอยู่ของคนในสังคม และเป็นอารยธรรมที่สำคัญของโลกดังได้กล่าวมาแล้วนั้น เพราะพระพุทธศาสนาช่วยส่งเสริม และเสริมสร้างความสงบสุขให้แก่ชาวโลกได้ ดังคำของนักปราชญ์ราชบัณฑิตที่ได้กล่าวไว้ว่า โลกร่มเย็นดับเข็ญได้ด้วยพระพุทธศาสนา

07. (83-100).indd 84 24/11/2563 21:11:49

คำว่า “พระพุทธศาสตร์”[๑] คือความรู้ที่ว่าเรื่องราวทางพุทธศาสนา ซึ่งแยกได้เป็น ๓ คำ คือ คำว่า พระ แปลว่าประเสริฐ ดีเลิศ คำว่า พุทธะ แปลว่า ผู้รู้-ผู้ตื่น-ผู้เบิกบาน ในที่นี้หมายถึงท่านผู้ตรัสรู้อริยสัจ ๔ อย่างถ่องแท้ คำว่า ศาสตร์ แปลว่าความรู้ หรือองค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าวิจัย ซึ่งเป็นกิจกรรมของมนุษย์อย่างหนึ่งที่มุ่งอธิบายอย่างเป็นระบบในความที่น่าจะเป็นไปได้ เมื่อรวมกันแล้วได้ความหมายว่า องค์แห่งความรู้ของผู้รู้-ผู้ตื่น-ผู้เบิกบานอย่างประเสริฐ

ในบรรดาองค์แห่งความรู้ทั้งหมดนั้นเป็นความรู้ที่พระพุทธเจ้าทรงศึกษาค้นคว้าวิจัยด้วยพระองค์เองจนสามารถกำหนดเป็นทฤษฎีแห่งความรู้ต่าง ๆ มากมาย ในที่นี้จะแบ่งลักษณะความรู้ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเพียงแค่น้อยนิดเท่านั้น แบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะ ดังนี้

๑. คำสอนที่ทรงค้นพบใหม่ เช่น อริยสัจ ปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น

๒. คำสอนที่ทรงปฏิรูปจากลัทธิ ศาสนาเดิม เช่น การทำบุญให้ได้ผลสมบูรณ์จะต้องทำกับผู้เป็นพราหมณ์โดยกำเนิด หรือบริสุทธิ์โดยตระกูล พระองค์ทรงปฏิรูปโดยให้ทำกับปฏิคาหก (ผู้รับ) ที่มีศีลบริสุทธิ์มีคุณธรรมและทายก (ผู้ถวายหรือผู้ให้) จะต้องมีความบริสุทธิ์ใน ๓ กาล คือก่อนให้-ขณะกำลังให้-หลังจากให้แล้ว

๓. คำสอนที่ทรงปฏิวัติ เช่น การฆ่าสัตว์บูชายัญจัดเป็นมหามงคลอย่างยิ่ง สามารถบันดาลให้ตนสำเร็จตามปรารถนา พระองค์ทรงเห็นตรงกันข้ามว่า การฆ่าเป็นบาปทั้งสิ้น ความรู้ในพระพุทธศาสนาแม้จะมากมาย ถึงกระนั้นก็ตามพระพุทธศาสนามีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่พระนิพพาน คือการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ดังนั้น การบรรลุนิพพานก็คือการเข้าถึงความดับทุกข์โดยสิ้นเชิง และบรรลุความสุขอย่างสูงสุด จิตของผู้บรรลุนิพพานย่อมมีความสะอาดสว่างและสงบตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่ และเมื่อดับขันธ์แล้วก็เป็นการสิ้นทุกข์ ไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสารอีกต่อไป เมื่อมนุษย์ไม่สามารถเข้าสู่เป้าหมายอันสูงสุดได้อย่างรวดเร็วทางพระพุทธศาสนา จึงได้กำหนดอัตถะ หรือประโยชน์ที่[๒]เป็นความมุ่งหมายหลักหรือเป้าหมายรองเอาไว้ เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิตและเป็นที่มุ่งหวังสำหรับมนุษย์เอาไว้ ๓ ระดับ ดังนี้

๑. ทิฏฐิธัมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ได้แก่ประโยชน์ที่เป็นจุดหมายขั้นตาเห็นเป็นรูปธรรม เช่น มีรูปร่าง สุขภาพที่ดีแข็งแรง มีเงินมีทองใช้และมีการงานมีอาชีพทำ มีสถานภาพที่ดีและมีครอบครัวที่ผาสุกและอบอุ่น เป็นต้น

---

[๑] พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.๒๕๓๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ม.ป.ป.), หน้า ๓๘๔.

[๒] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๑.

๒. สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์ในเบื้องหน้า ได้แก่ ประโยชน์ที่เป็นจุดหมายขั้นเลยตาเห็น หรือ เช่น ความอบอุ่นซาบซึ้งสุขใจ ความทุกข์ใจ ความภาคภูมิใจ ความอิ่มใจ ความแกล้วกล้ามั่นใจ และความโปร่งใส ความโล่งจิตมั่นใจ เป็นต้น

๓. ปรมัตถะ คือ ประโยชน์อย่างยิ่ง ได้แก่ ประโยชน์ที่เป็นจุดหมายสูงสุด เช่น ไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม ไม่ผิดหวังและเศร้าใจ มีความปลอดโปร่งสงบ และความเป็นอยู่ด้วยปัญญา เป็นต้น

พระพุทธศาสนา(Buddhism) มีหลักคำสอนที่มีเหตุและผลเป็นศาสนธรรม ว่าโดยแม่บทอันเป็นหลักการใหญ่ที่เรียกว่า ปาพจน์ มี ๒ อย่าง คือ พระธรรมกับพระวินัย ว่าโดยปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์หลักของศาสนามี ๓ คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ว่าโดยหัวข้อที่เรียกว่าธรรมขันธ์ มี ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์

ความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

พระพุทธศาสนา (Buddhism) เป็นศาสนาประจำชาติไทย[๓] ด้วยชนชาติไทยได้นับถือและยกย่องเทิดทูนเป็นสรณะแห่งชีวิต สืบทอดต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาช้านาน ขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปวัฒนธรรมของชาติส่วนใหญ่ มีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนา

องค์พระมหากษัตริย์ (The King) ซึ่งทรงเป็นพระประมุขของชาติทุก ๆ พระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงดำรงอยู่ในฐานะเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ทรงยกย่องเชิดชูพระพุทธศาสนาตลอดมาตั้งแต่อดีตอันยาวนาน จวบจนกาลปัจจุบัน อันแสดงให้เห็นเป็นประจักษ์ว่าพระพุทธศาสนาได้สถิตสถาพรเป็นมิ่งขวัญของชาติไทยตลอดมาทุกยุคทุกสมัย

กล่าวได้ว่า ชาติไทยได้มีความเจริญมั่นคง ดำรงเอกราชอธิปไตยสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่โบราณกาล จวบจนกาลปัจจุบัน ก็ด้วยคนไทยทั้งชาติยึดมั่นอยู่ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความเคารพบูชาพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ พระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อชีวิตของชาวไทย โดยมีส่วนเสริมสร้างอุปนิสัยของคนในชาติให้รักความสงบ มีความเสียสละ แกล้วกล้า อาจหาญ รอบรู้ฐานะ อฐานะ มีความรักและยึดมั่นอยู่ในสามัคคีธรรม

โดยที่พระพุทธศาสนา (Buddhism) เป็นศาสนาประจำชาติไทยมาเป็นเวลาอันยาวนาน ดังกล่าวนี้ ชาวไทยส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ ๙๕% ของประชากรทั้งประเทศเป็นพุทธศาสนิกชน เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนามีอิทธิพลเป็นอันมากต่อความเชื่อและความประพฤติหรือการดำรงชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่

---

[๓] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๓), หน้า ๙–๑๐.

07. (83-100).indd 86 24/11/2563 21:11:49

หากมองดูสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า แม้ชาวไทยเราส่วนใหญ่จะเป็นพุทธศาสนิกชนดังกล่าวแล้ว แต่ส่วนใหญ่มักเป็นกันตามจารีตประเพณี หรือเป็นพุทธศาสนิกชนตามสำมะโนครัว มักไม่ค่อยได้มีโอกาสได้เรียนรู้ ได้ศึกษาพระพุทธศาสนาได้เท่าที่ควร ทั้งนี้ย่อมสืบเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการด้วยกัน

ความสำคัญของพระพุทธศาสนากับสังคมไทย

พระพุทธศาสนา (Buddhism) ถือได้ว่า เป็นศาสนาประจำชาติ และอยู่เคียงคู่กับชาติไทยมาโดยตลอด ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมไทย พอสรุปได้ดังนี้[๔]

๑. พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของคนไทย เพราะคนไทยนำหลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันและลักษณะนิสัยของคนไทยมีจิตใจที่ดีงามในทุก ๆ ด้าน มีความเป็นมิตรกับทุกคน เป็นต้น

๒. พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการปกครองประเทศ กษัตริย์ทุกพระองค์ของไทยได้นำเอาหลักธรรมพระพุทธศาสนาไปใช้ในการปกครองประเทศ เช่น ทศพิธราชธรรม ตลอดมา หรือใช้หลัก “ธรรมาธิปไตย” และหลักอปริหานิยธรรม เป็นหลักในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น

๓. พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจ เนื่องจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนามุ่งเน้นให้เกิดความรักความสามัคคีกัน มีความเมตตากรุณาต่อกัน เป็นต้น จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชนชาวไทยให้มีความเป็นหนึ่งเดียวกัน

๔. พระพุทธศาสนาเป็นที่มาของวัฒนธรรมไทย ด้วยวิถีชีวิตของคนไทยผูกพันกับพระพุทธศาสนา จึงเป็นกรอบในการปฏิบัติตนตามหลักพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาต่าง ๆ เช่น การบวช การแต่งงาน การทำบุญเนื่องในพิธีการต่าง ๆ การปฏิบัติตนตามประเพณีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น ซึ่งเป็นส่วนที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมไทยจนถึงปัจจุบัน

๕. พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นสถาบันหลักของสังคมไทย พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่สังคมไทยส่วนใหญ่นับถือ และสืบทอดกันมาเป็นช้านาน ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญของวิถีชีวิตของคนไทย พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านการศึกษา ด้านสังคม และด้านศิลปกรรม

๖. พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนไทยผูกพันอยู่อย่างแนบแน่นกับพระพุทธศาสนา ซึมแทรกผสมผสานอยู่ในแนวความคิด จิตใจและกิจกรรมแทบทุกก้าวของ

---

[๔] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๓), หน้า ๙–๑๐.

07. (83-100).indd 87 24/11/2563 21:11:49

ชีวิตโดยตลอดเวลายาวนาน โดยยังคงเนื้อหาสาระเดิมที่บริสุทธิ์ไว้ได้ก็มี ถูกดัดแปลงเสริมแต่งตลอดจนปนเปกับความเชื่อถือและข้อปฏิบัติสายอื่นหรือผันแปรในด้านเหตุอื่น ๆ จนผิดเพี้ยนไปจากเดิมก็มาก

๗. พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นเอกลักษณ์ของชาติ การที่พระพุทธศาสนาอยู่กับคนไทยมาช้านาน จึงก่อให้เกิดการซึมซาบเอาหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนาให้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ก่อให้เกิดความเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยที่ไม่เหมือนกับชาติอื่น ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์เด่น ได้แก่ รักความเป็นอิสระและความมีน้ำใจไมตรี

๘. พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นมรดกของชาติ หลักฐานทางคัมภีร์และศาสนาวัตถุซึ่งนักประวัติศาสตร์โบราณคดีเชื่อว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแพร่ในดินแดนสุวรรณภูมิก่อน พ.ศ. ๕๐๐ แต่ศรัทธาความเชื่อของปุถุชนก็เป็นไปตามยุคสมัย พระพุทธศาสนาจึงรุ่งเรืองและเสื่อมลงตามกาลสมัยด้วย จนกระทั่งพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ได้สถาปนากรุงสุโขทัยและรับเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ครั้นราว พ.ศ. ๑๘๓๖ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้ อาราธนาพระสงฆ์ลังกาวงศ์จากนครศรีธรรมราชไปกรุงสุโขทัยและอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาจนมั่นคงยืนนานมาในปัจจุบันนี้

๙. พระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรม ชนชาติหนึ่ง ๆ นอกจากมีหน้าที่ต้องพัฒนาประเทศชาติของตนเองแล้ว ก็พึงมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และส่งเสริมอารยธรรมโลกด้วย ชนชาติไทยเป็นชนชาติที่เก่าแก่มากชนชาติหนึ่ง มีวัฒนธรรมที่เจริญก้าวหน้าอย่างสูงมาตลอดเวลายาวนาน จึงได้มีส่วนร่วมในการสร้างเสริมอารยธรรมของโลกด้วย แม้ว่าจะอยู่ในขอบเขตที่ไม่กว้างนัก ส่วนร่วมที่ว่านี้ก็คือ ศิลปวัฒนธรรมไทย ซึ่งพัฒนาขึ้นมาจนมีแบบแผนเป็นของตนเอง อย่างที่เรียกว่ามีเอกลักษณ์ของความเป็นไทยเด่นชัด ศิลปวัฒนธรรมไทยเหล่านี้มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่

๑๐. พระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างความสงบสุขให้แก่โลก พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานอารยธรรมที่สำคัญของโลกดังได้กล่าวมาแล้ว พระพุทธศาสนายังช่วยสร้างความสงบสุขให้แก่ชาวโลกได้ หากศึกษาในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนามีทั้งการสร้างสรรค์ อารยธรรมและสันติภาพแก่มวลมนุษย์ นั่นคือ พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในประเทศอินเดียหรือชมพูทวีป พระพุทธศาสนาได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมอินเดีย กล่าวคือสังคมอินเดียเคยนับถือพระพรหมเป็นเทพเจ้าสูงสุด ผู้สร้างผู้บันดาลทุกสิ่ง มีการบูชายัญเทพเจ้า แล้วก็มีการกำหนดมนุษย์เป็นวรรณะต่าง ๆ โดยชาติกำเนิด เป็นกษัตริย์ เป็นพราหมณ์ เป็นแพศย์ เป็นศูทร แล้วก็ถือว่าพราหมณ์เป็นผู้ที่ติดต่อสื่อสารกับเทพเจ้ากับพระพรหม เป็นผู้รู้ความต้องการของพระองค์ เป็นผู้รับเอาคำสอนมารักษา มีการผูกขาดการศึกษาให้อยู่ในวรรณะสูง คนวรรณะต่ำเรียนไม่ได้ เป็นต้น เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องเหล่านี้อย่างมากมาย เช่น เรื่อง วรรณะ ๔ พระพุทธศาสนาไม่ยอมรับ แต่ให้ถือหลักว่า “คนมิใช่

07. (83-100).indd 88 24/11/2563 21:11:49

ประเสริฐหรือต่ำทรามเพราะชาติกำเนิด แต่จะประเสริฐหรือต่ำทรามเพราะการกระทำ" แล้วก็ไม่ให้มัวหวังผลจากการอ้อนวอนบูชายัญ สอนให้เปลี่ยนการบูชายัญหรือเลิกการบูชายัญ ให้หันมาหวังผลจากการกระทำ นี่คือการ "ประกาศอิสรภาพของมนุษย์"

ความหมายของการพัฒนา

คำว่า "พัฒนา" ตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ หมายถึง "ทำให้เจริญ"[๕] ดังนั้น การพัฒนา ก็คือ การทำให้เจริญก้าวหน้า เช่น การพัฒนาชุมชน การพัฒนาประเทศ หมายถึง การทำสิ่งเหล่านั้นให้ดีขึ้นเจริญขึ้น สนองความต้องการของประชาชน ส่วนใหญ่ให้ได้ดียิ่งขึ้น การพัฒนาเป็นกระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ การพัฒนา เป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่งและมีความสัมพันธ์โดยตรงกับความเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ การพัฒนาเป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนไว้แล้ว คือ การทำให้ลักษณะเดิมเปลี่ยนไป โดยมุ่งหมายว่าลักษณะใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั้นจะดีกว่าลักษณะเก่าหรือสภาพเก่า แต่โดยธรรมชาติแล้วการเปลี่ยนแปลง ย่อมเกิดปัญหาในตัวเอง เพียงแต่ว่า จะมีปัญหามากหรือปัญหาน้อย การพัฒนาสามารถตีความหมายได้ ๒ ประการ[๖] คือ

๑. การพัฒนาในความเข้าใจแบบสมัยใหม่ หมายถึง การทำให้เจริญในด้านวัตถุ รูปแบบและในเชิงปริมาณ เช่น ถนน บ้าน ดัชนีชี้วัดทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

๒. การพัฒนาในแง่ของพระพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ โดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิต และหลักของความถูกต้องพอดีซึ่งให้ผลประโยชน์สูงสุด ความกลมกลืนและความเกื้อกูลแก่สรรพชีวิต โดยไม่เบียดเบียนทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อมความสำคัญของพุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมไทย

สุภาพรรณ ณ บางช้าง[๗] ได้กล่าวถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาในการพัฒนาว่า พระพุทธศาสนามีความเหมาะสมกับการพัฒนาสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง เพราะหลักพุทธธรรมเป็นการสร้างคนที่มีคุณภาพชีวิต ทำให้คนในสังคมดำเนินชีวิตบนฐานแห่งความจริง รู้จักพึ่งพาตนเอง ขยัน ประหยัด เรียบง่าย ใฝ่สันติ มีศีลธรรม เผื่อแผ่ความรักและปราศจากความเห็นแก่ตัว ดังนั้น ในการแก้ปัญหา

---

[๕] **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘)

[๖] "แนวคิดและความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมไทย," การพัฒนาสังคมไทย. ม.ป.ป. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://dnfe๕.nfe.go.th/ilp/soc๒/so๓๑-๒_๑.htm> [๑ กรกฎาคม ๒๕๕๐]

[๗] สุภาพรรณ ณ บางช้าง. "พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท," ใน การแสวงหาเส้นทางการพัฒนา ชนบทของพระสงฆ์ไทย. (กรุงเทพมหานคร : กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๖), หน้า ๒๘-๓๑.

ด้านศีลธรรมของชาวชนบท จึงจำเป็นต้องมีการนำหลักพุทธศาสนาซึ่งมีหลักการและแนวทางแห่งการพัฒนาอย่างเหมาะสมเข้าไปเผยแพร่ฟื้นฟูให้แก่ชาวชนบท เพื่อทำให้สังคมชนบทสามารถประสานการพัฒนาทางด้านวัตถุและจิตใจให้สอดคล้องกลมกลืนกันเพื่อเป้าหมายแห่งความพ้นทุกข์ได้อย่างหมดจดทั้งนี้ต้องเน้นว่า การที่จะมีการพัฒนาทางด้านจิตใจมิได้หมายความว่า จะต้องเลิกละการพัฒนาทางด้านวัตถุและสังคม ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปด้วย เพื่อที่จะให้การพัฒนาทางใจนั้นไม่ขัดแย้งกับการพัฒนาด้านวัตถุและสังคม

นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตราด การพัฒนาสังคมไทยตามหลักพระพุทธศาสนา ดร.ชลพรรษ ดวงนภา ๒ พัฒนาในแนวทางที่เหมาะสม เป็นการนำให้ส่วนความต้องการของชีวิตทั้ง ๓ ด้านของคนเรา ประสานกลมกลืนกันได้อย่างเหมาะสมในยามที่ประเทศไทยเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาของประชาชนให้อยู่อย่างสงบสุข ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า ประเทศไทยเรามีพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่ดีคือมี “ทุนทางสังคม” ได้แก่ มีฐานทางเศรษฐกิจที่มั่นคงโดยเฉพาะการเกษตรฐานทางทรัพยากรธรรมชาติที่มั่นคง โดยมีทรัพยากรของประเทศมากมาย มีดินดี น้ำดี เหมาะแก่การเพาะปลูกและฐานทางวัฒนธรรมแข็งแกร่งคือมีพระพุทธศาสนาเป็นวัฒนธรรมทางด้านจิตใจ สามารถแก้ปัญหาในยามวิกฤตได้ วัฒนธรรมแบบพุทธได้โอบอุ้มสังคมไทยให้สงบร่มเย็นได้ ด้วยองค์ประกอบ ๒ ประการ[๕] คือ

ประการที่ ๑ องค์กรทางพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งของสังคมในยามวิกฤต ดังเช่นปัจจุบัน วัดหลาย ๆ แห่ง กลายเป็นศูนย์กลางในการช่วยเหลือชาวบ้าน ด้วยการใช้วัดเป็นสถานสงเคราะห์ ฝึกอาชีพ และกิจกรรมต่าง ๆ แก่ผู้ตกงาน วัดในชนบทหลายแห่งกลายเป็นที่พึ่งสำหรับผู้ตกงาน เป็นสนามกีฬาสำหรับเยาวชน (ในโครงการลานวัด ลานใจ ลานกีฬา) โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ในการส่งเสริมอาชีพแก่ประชาชน

ประการที่ ๒ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่แทรกซึมอยู่ในจิตใจของผู้คนที่สามารถประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม จะโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม แต่ก็มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทย ทำให้ไม่เกิดความวุ่นวายระส่ำระสายเกิดขึ้น หลักธรรมเหล่านั้น ได้แก่

๑. ความเมตตาปรานี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน มีการช่วยเหลือคนตกงานด้วยวิธีการต่าง ๆ ไม่ดูถูกซ้ำเติม เช่น ช่วยจัดหางานให้ จัดโรงทานอาหารฟรีให้ และให้กำลังใจในการต่อสู้ชีวิตทั้งจากการแนะนำของผู้ใกล้ชิดและจากสื่อมวลชนต่าง ๆ

๒. ให้อภัยและโอนอ่อนผ่อนตาม เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น เช่น ปัญหาระหว่างลูกจ้างกับนายจ้างหรือระหว่างหน่วยงานเอกชนกับรัฐที่ต้องปิดกิจการ ก็ไม่มีเหตุการณ์รุนแรงเกิดขึ้นด้วยการใช้ถ้อยทีถ้อยอาศัย ผ่อนปรนต่อกันได้

---

[๕] “สมัยกรุงรัตนโกสินทร์,”พุทธศาสนาในประเทศไทย. ๒๕ มกราคม ๒๕๕๐. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.geocities.com/sakyaputto/bud_bangkok.htm [๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๐]

07. (83-100).indd 90 24/11/2563 21:11:50

๓. ความสันโดษ แม้จะถูกออกจากงานที่ทำก็ยินดีเต็มใจที่จะทำงานอื่น แม้จะมีรายได้น้อยกว่าก็ยินดีทำ เคยเป็นผู้จัดการบริษัทมาก่อนแต่มาขับรถแท็กซี่ก็ทำได้ เคยเป็นพนักงานธนาคารแล้วมาขายกล้วยทอดก็ทำได้อีกประการหนึ่งคือ การรู้ประมาณในการบริโภคในการใช้จ่าย มุ่งให้ประหยัด ทำให้เกิดเศรษฐกิจแบบพอเพียง

๔. ความสมานสามัคคี ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชนในชาติในอันที่จะพร้อมใจกันกอบกู้เศรษฐกิจให้กลับมาอยู่ดีกินดี แม้จะเสียสละเงินทองบริจาคช่วยชาติก็เต็มใจที่จะบริจาค การนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาใช้ในการพัฒนาสังคมไทย เพื่อให้คนรู้จักคิด พิจารณาไตร่ตรองไม่เชื่องมงาย แก้ไขปัญหาให้ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์[๙] ดังนี้

การพัฒนาสังคมไทยตามหลักพระพุทธศาสนา

๑. การพิจารณาให้เกิดความเข้าใจถึงลักษณะของชีวิต และสังคมที่ถูกต้อง โดยเฉพาะลักษณะที่เป็นปัญหา สาเหตุของปัญหาความเป็นไปได้ของการแก้ไขปัญหา และแนวทางของการดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายอย่างไม่มีปัญหาด้วยความเข้าใจทุกขั้นตอน ในหลักพุทธธรรมจะต้องเป็นความเข้าใจที่มาจากการพิจารณาไตร่ตรอง ตลอดจนการทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง มิใช่จากความเชื่อในธรรมเนียมที่มีมาแต่โบราณ หรือเชื่อในตำรา หรือเชื่อในบุคคล หรือเชื่อเพราะการนึกคาดเดาหรือเพราะเห็นว่าตรงกับความเชื่อเก่าของตน เป็นต้น การที่หลักพุทธธรรมเน้นการสร้างความเข้าใจเป็นพื้นฐานตั้งแต่ตอนต้นนั้น ก่อให้เกิดผลดีหลายประการ คือ

๑.๑ ทำให้คนดำรงชีวิตอยู่บนรากฐานแห่งสัจจะหรือความเป็นจริง ไม่หลงงมงาย

๑.๒ การที่ต้องเรียนรู้และทดลองปฏิบัติด้วยตนเองจะทำให้คนรู้จัดการพึ่งพาตนเองเพราะพระพุทธเจ้าก็ทรงย้ำว่า “อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ” ตนนั่นแลเป็นที่พึ่งแห่งตน

๑.๓ ความเข้าใจนี้จะเป็นรากฐานแห่งศรัทธาที่มั่นคง คือ มีความเชื่อมั่นและความชัดเจนถึงแนวทางการพัฒนาตนเอง และสังคมไปสู่ชีวิตที่ลดละความทุกข์ ศรัทธาที่มั่นคงนี้จะก่อให้เกิดความวิริยะอุตสาหะที่จะพัฒนาไปให้ถึงเป้าหมายอย่างไม่ย่อท้อ มีความปีติในการพัฒนา ฉะนั้น จึงทำให้คนในสังคมเป็นคนพากเพียรทำดี มีความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาความดีงามทั้งแก่ตนและสังคมส่วนรวม

๒. แนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรมนั้น เน้นความเป็นอยู่ที่เป็นสุขกับความเรียบง่ายสอดคล้องสัมพันธ์กับธรรมชาติ ข้อนี้จะนำตนให้รู้จักการดำรงอยู่อย่างประหยัดไม่ฟุ่มเฟือยจนเกินเหตุ ทั้งไม่ทำลายธรรมชาติ เพื่อสนองความเห็นแก่ตัวและความอยากในทางวัตถุของตน

---

[๙] สุภาพรรณ ณ บางช้าง, “พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท,” ใน การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, หน้า ๘๓-๘๖.

๓. หลักพุทธธรรมยังเน้นถึงการดำรงชีวิตที่สงบ น้อมนำให้เกิดความใฝ่ในสันติ

๔. หลักพุทธธรรมสอนให้คนรู้จักเผื่อแผ่ความรัก

พระพุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมไทย

พระธรรมปิฎก ได้กล่าวว่า การพัฒนาสังคมไทยหรือพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องมีการพัฒนาคนก่อน เพื่อสร้างคนให้มีความเข้มแข็ง ๓ ประการ คือ[๑๐]

๑. ความเข้มแข็งทางพฤติกรรม ได้แก่ ความขยันขันแข็งจริงจังในการทำงาน

๒. ความเข้มแข็งทางจิตใจ ได้แก่ การช่วยเหลือตนเอง ไม่รอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก

๓. ความเข้มแข็งทางปัญญา ได้แก่ ความพยายามทำด้วยตัวเอง ใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา ก่อให้เกิดภาวะผู้นำทางปัญญา ซึ่งเป็นผู้นำที่แท้จริงนั่นเองเมื่อสร้างคนให้มีความเข้มแข็งแล้วก็จะสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมได้ อีกทั้งยังส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็ง โดยยึดหลักธรรมเป็นแนวทางในการพัฒนา ดังนี้

๑. ถือหลักทำการให้สำเร็จด้วยความเพียรพยายามที่เรียกว่า “หลักกรรม”

๒. ถือหลักเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาชีวิตให้ดียิ่งขึ้นเรื่อยไป ทั้งทางพฤติกรรม ทางจิตใจ และทางปัญญา ที่เรียกว่า “ไตรสิกขา”

๓. ถือหลักทำการทั้งหลายอย่างเร่งรัด ไม่รอเวลาด้วยความไม่ประมาท ที่เรียกว่า “หลักอัปปมาทะ”

๔. ถือหลักทำตนให้เป็นที่พึ่งเพื่อพึ่งตนเองได้และเป็นอิสระ ที่เรียกว่า “หลักอิสรภาพแห่งการพึ่งตนได้

คำว่า การพัฒนา ใช้ในภาษาอังกฤษว่า Development นำมาใช้เป็นคำเฉพาะและใช้ประกอบคำอื่นก็ได้ เช่น การพัฒนาประเทศ การพัฒนาชนบท การพัฒนาเมือง และการพัฒนาข้าราชการ เป็นต้น การพัฒนาจึงถูกนำไปใช้กันโดยทั่วไปและมีความหมายแตกต่างกันออกไปดังกล่าวแล้ว เกี่ยวกับความหมายของการพัฒนานั้น ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายความหมายทั้งความหมายที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน ซึ่งอาจจำแนกออกได้เป็น ๑๐ ลักษณะ คือ

๑. **ความหมายจากรูปศัพท์** โดยรูปศัพท์ การพัฒนา มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Development แปลว่า การเปลี่ยนแปลงทีละเล็กละน้อย โดยผ่านลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ไปสู่ระดับที่สามารถขยายตัวขึ้นเติบโตขึ้น มีการปรับปรุงให้ดีขึ้น และเหมาะสมกว่าเดิมหรืออาจก้าวหน้าไปถึงขั้น

---

[๑๐] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). **ธรรมกับไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๑), หน้า ๒๙-๓๑.

07. (83-100).indd 92 24/11/2563 21:11:50

ที่อุดมสมบูรณ์เป็นที่น่าพอใจ[๑๑] ส่วนความหมายจากรูปศัพท์ในภาษาไทยนั้น หมายถึง การทำความเจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางที่เจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี ถ้าเป็นกริยา ใช้คำว่า พัฒนา หมายความว่า ทำให้เจริญ คือ ทำให้เติบโตได้ งอกงาม ทำให้งอกงามและมากขึ้น เช่น เจริญทางไมตรี[๑๒]

การพัฒนา (Development) โดยความหมายจากรูปศัพท์จึงหมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดความเจริญเติบโตงอกงามและดีขึ้นจนเป็นที่พึงพอใจ ความหมายดังกล่าวนี้ เป็นที่มาของความหมายในภาษาไทยและเป็นแนวทางในการกำหนดความหมายอื่น ๆ

๒. ความหมายโดยทั่วไป การพัฒนาที่เข้าใจโดยทั่วไป มีความหมายใกล้เคียงกับความหมายจากรูปศัพท์ คือ หมายถึง การทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่าเดิมอย่างเป็นระบบ หรือการทำให้ดีขึ้นกว่าสภาพเดิมที่เป็นอยู่อย่างเป็นระบบ ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบทางด้านคุณภาพระหว่างสภาพการณ์ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งในช่วงเวลาที่ต่างกัน กล่าวคือ ถ้าในปัจจุบันสภาพการณ์ของสิ่งนั้นดีกว่า สมบูรณ์กว่าก็แสดงว่าเป็นการพัฒนา[๑๓]

การพัฒนา (Development) ในความหมายโดยทั่วไปจึงหมายถึงการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดคุณภาพดีขึ้นกว่าเดิม ความหมายนี้นับว่าเป็นความหมายที่รู้จักกันโดยทั่วไป เพราะนำมาใช้มากกว่าความหมายอื่น ๆ แม้ว่าจะไม่เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการก็ตาม[๑๔]

๓. ความหมายทางเศรษฐศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์ได้ให้ความหมายของการพัฒนาว่าหมายถึง ความเจริญเติบโต โดยเน้นความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ เช่น ผลผลิตรวมของประเทศเพิ่มขึ้น รายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้น รายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อคนของประชากรเพิ่มขึ้น[๑๕] มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจมากขึ้น ประชากรมีรายได้เพียงพอที่สามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของตนได้[๑๖] ซึ่งอาจสรุปได้ว่า การพัฒนา เป็นกระบวนการทางสังคมที่ผลผลิตออกมาในรูปซึ่งสามารถวัดได้ด้วยเกณฑ์ทางเศรษฐศาสตร์[๑๗]

---

[๑๑] ปกรณ์ ปรียากร, ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา ใน**การบริหารการพัฒนา,** (ม.ป.ท., ม.ป.พ, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘ – ๖๕ อ้างจาก อุทัย เลาหวิเชียร, (กรุงเทพมหานคร : สามเจริญพานิช)

[๑๒] พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕.

[๑๓] ปกรณ์ ปรียากร, ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา ในการบริหารการพัฒนา, (ม.ป.ท., ม.ป.พ, ๒๕๓๘), หน้า ๕.

[๑๔] สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน,** พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์. ๒๕๔๗), หน้า ๒.

[๑๕] ณัฐพล ขันธไชย, ๒๕๒๗, หน้า ๒.

[๑๖] เสถียร เชยประทับ, ๒๕๒๘, หน้า ๙

[๑๗] สุนทรี โคมิน. ๒๕๒๒, หน้า ๓๗

จะเห็นได้ว่า นักเศรษฐศาสตร์ได้กำหนดความหมายของการพัฒนา โดยใช้ความหมายจากรูปศัพท์และความหมายโดยทั่วไป คือ หมายถึง ความเจริญเติบโต แต่เป็นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามเนื้อหาของวิชาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเป็นการเน้นความหมายเชิงปริมาณ คือ การเพิ่มขึ้น หรือการขยายตัวทางเศรษฐกิจมากกว่าด้านอื่น ๆ[๑๘]

๔. ความหมายทางพัฒนบริหารศาสตร์ นักพัฒนบริหารศาสตร์ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้เป็น ๒ ระดับ คือ ความหมายอย่างแคบและความหมายอย่างกว้าง ความหมายอย่างแคบ การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในตัวระบบการกระทำการให้ดีขึ้นอันเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านคุณภาพเพียงด้านเดียว ส่วนความหมายอย่างกว้างนั้น การพัฒนาเป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงในตัวระบบการกระทำทั้งด้านคุณภาพ ปริมาณและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นไปพร้อมๆ กัน ไม่ใช่ด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว

การพัฒนา ในความหมายของนักพัฒนบริหารศาสตร์จะมีขอบข่ายกว้างขวางกว่าความหมายจากรูปศัพท์ ความหมายโดยทั่วไป และความหมายทางเศรษฐศาสตร์ที่กล่าวมาแล้ว เพราะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งในด้านคุณภาพ (ดีขึ้น) ปริมาณ (มากขึ้น) และสิ่งแวดล้อม (มีความเหมาะสม) ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว[๑๙]

๕. ความหมายทางเทคโนโลยี ในทางเทคโนโลยี การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบอุตสาหกรรม และการผลิตด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย ด้วยนักวิทยาศาสตร์และนักประดิษฐ์ ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงจากสังคมประเพณีนิยม เป็นสังคมสมัยใหม่ที่ทันสมัย[๒๐] หรือการพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของมนุษย์ด้วยเทคโนโลยีนั่นเอง[๒๑]

จะเห็นได้ว่า ความหมายของ การพัฒนา ในทางเทคโนโลยีแตกต่างออกไปจากความหมายที่กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยหมายถึงการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ทันสมัยด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นความหมายอีกแนวทางหนึ่ง[๒๒]

๖. ความหมายทางการวางแผน ในทางการวางแผน การพัฒนา เป็นเรื่องเกี่ยวกับการชักชวนการกระตุ้นเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ด้วยการปฏิบัติตามแผนและโครงการอย่างจริงจัง เป็นไปตาม

---

[๑๘] สนธยา พลศรี. ๒๕๔๗, หน้า ๒-๓

[๑๙] สนธยา พลศรี. ๒๕๔๗, หน้า ๓

[๒๐] นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท, ใน **เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาชุมชน หน่วยที่ ๑-๗** พิมพ์ครั้งที่ ๘. หน้า ๙๕ (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๓๔)

[๒๑] อ้างแล้ว, นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ และพูนศิริ วัจนะภูมิ, ๒๕๓๔, หน้า ๑๓

[๒๒] อ้างแล้ว, สนธยา พลศรี. ๒๕๔๗, หน้า ๓

07. (83-100).indd 94 24/11/2563 21:11:50

ลำดับขั้นตอนต่อเนื่องกันเป็นวงจร โดยไม่มีการสิ้นสุด[๒๓] ซึ่งองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ[๒๔] สรุปได้ว่า การพัฒนาเป็นหน้าที่ (Function) ของการวางแผนและการจัดการ Management คือ การบริหารงานหรือการจัดการ ดังนั้น การพัฒนา จะเกิดขึ้นได้ด้วยการวางแผนที่ดี มีการบริหารงานและการจัดการอย่างเป็นระบบ ทำให้การดำเนินการเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

การพัฒนา (Development) ในความหมายของนักวางแผนจะเป็นไปอีกแนวทางหนึ่ง โดยอาจสรุปได้ว่า หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเตรียมการของมนุษย์ไว้ล่วงหน้า ในลักษณะของแผนและโครงการ แล้วบริหารหรือจัดการให้เป็นไปตามแผนและโครงการจนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ จะเห็นได้ว่าความหมายของการพัฒนาทางการวางแผนกำหนดให้การพัฒนาเป็นกิจกรรมของมนุษย์และเกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้เกิดจากการวางแผนโดยมนุษย์ ไม่ใช่การพัฒนาในความหมายนี้[๒๕]

๗. ความหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติ ในขั้นของการปฏิบัติ การพัฒนา หมายถึง การชักชวนหรือการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยการปฏิบัติตามแผนและโครงการอย่างจริงจังและเป็นลำดับขั้นตอนต่อเนื่องกันในลักษณะที่เป็นวงจร ไม่มีการสิ้นสุด[๒๖]

การพัฒนา ในความหมายของการปฏิบัติการนี้เป็นความหมายต่อเนื่องจากความหมายทางการวางแผนโดยมุ่งเน้นถึงการนำแผนและโครงการไปดำเนินการอย่างจริงจังและอย่างต่อเนื่อง เพราะถึงจะมีแผนและโครงการแล้วแต่ถ้าหากไม่มีการนำไปปฏิบัติการพัฒนาก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้[๒๗]

๘. ความหมายทางพระพุทธศาสนา พระธรรมปิฎก[๒๘] ได้ให้ความหมายและอธิบายไว้ว่า ในทางพุทธศาสนา การพัฒนา มาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ แบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เรียกว่า พัฒนา หรือ วัฒนา เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องของการเพิ่มพูนขยายทำให้มากหรือทำให้เติบโตขึ้นทางวัตถุและได้เสนอข้อคิดไว้ว่า คำว่า การพัฒนา หรือ คำว่า เจริญ นั้น ไม่ได้แปลว่าทำให้มากขึ้น เพิ่มพูนขึ้นอย่างเดียวเท่านั้น แต่มีความหมายว่า ตัดหรือทิ้ง เช่น เจริญ

---

[๒๓] อ้างแล้ว, นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, ๒๕๓๔, หน้า ๙๑-๙๒.

[๒๔] United National Educational, Scientific and cultural Organization : UNESCO. 1982, p. 305, อ้างถึงในอัจฉรา โพธิยานนท์. (๒๕๓๙), หน้า ๑๑.

[๒๕] สนธยา พลศรี, ๒๕๔๗, หน้า ๔

[๒๖] นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ และพูนศิริ วัจนะภูมิ, ๒๕๓๔, หน้า ๑๓.

[๒๗] สนธยา พลศรี. ๒๕๔๗, หน้า ๔

[๒๘] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **ธรรมกับไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน,** หน้า ๑๖-๑๘

พระเกศา คือตัดผม มีความหมายว่า รก เช่น น สิยา โลกวฑฺฒโน แปลว่า อย่าเป็นคนรกโลกอีกด้วย ดังนั้น การพัฒนาจึงเป็นสิ่งที่ทำแล้วมีความเจริญจริง ๆ คือ ต้องไม่เกิดปัญหาติดตามมาหรือไม่เสื่อมลงกว่าเดิม ถ้าเกิดปัญหาหรือเสื่อมลง ไม่ใช่เป็นการพัฒนา แต่เป็นหายนะ ซึ่งตรงกันข้ามกับการพัฒนา

กล่าวได้ว่า การพัฒนา ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนให้มีความสุขมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การพัฒนาในความหมายนี้ มีลักษณะเดียวกันกับการพัฒนาในความหมายทางด้านการวางแผน คือเป็นเรื่องของมนุษย์เท่านั้น แตกต่างกนเพียงการวางแผนให้ความสำคัญที่วิธีการดำเนินงาน ส่วนพระพุทธศาสนามุ่งเน้นผลที่เกิดขึ้น คือ ความสุขของมนุษย์เท่านั้น[๒๙]

๙. ความหมายทางสังคมวิทยา นักสังคมวิทยาได้ให้ความหมายของการพัฒนาว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม ซึ่งได้แก่ คน กลุ่มคน การจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคม ด้วยการจัดสรรทรัพยากรของสังคมอย่างยุติธรรมและมีประสิทธิภาพ[๓๐] การพัฒนา เป็นทั้งเป้าหมายและกระบวนการที่ครอบคลุมถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคนต่อชีวิตและการทำงาน การเปลี่ยนแปลงสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม วัฒนธรรมและการเมืองอีกด้วย[๓๑]

นักสังคมวิทยาได้ให้ความหมายของ การพัฒนา โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม คือ มนุษย์ กลุ่มทางสังคม การจัดระเบียบทางสังคม ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกันกับความหมายในทางพุทธศาสนา คือ การเปลี่ยนแปลงมนุษย์และสิ่งแวดล้อมให้มีความสุข และมีลักษณะเช่นเดียวกับความหมายทางการวางแผน คือ ด้วยวิธีการจัดสรรทรัพยากรของสังคมอย่างยุติธรรมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งนักวางแผน เรียกว่า การบริหารและการจัดการนั่นเอง

๑๐. ความหมายทางด้านการพัฒนาชุมชน นักพัฒนาชุมชนได้ให้ความหมายของ การพัฒนา[๓๒] ไว้ว่า หมายถึง การที่คนในชุมชนและสังคมโดยส่วนรวมได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรม เพื่อปรับปรุงความรู้ความสามารถของตนเอง และร่วมกันเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของตนเองชุมชนสังคมให้ดีขึ้น การพัฒนาเป็นเสมือนกลวิธีหรือมรรควิธี (Mean) ที่ทำให้เกิดผล (Ends) ที่ต้องการคือคุณภาพชีวิต ชุมชน และสังคมดีขึ้น[๓๓]

---

[๒๙] สนธยา พลศรี. ๒๕๔๗, หน้า ๔.

[๓๐] ทิตยา สุวรรณชฏ. ๒๕๒๗, หน้า ๓๕๔.

[๓๑] Streeten, Paul. **The Frontiers of Development studies,** London : Macmillan. UNESCO. 1982), p. 3.

[๓๒] สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, **สังคมไทยแนวทางการวิจัยและพัฒนา,** (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๒๕)

[๓๓] ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, ๒๕๓๔, หน้า ๒.

นักพัฒนาชุมชน ได้ให้ความหมายของ การพัฒนา ไว้ใกล้เคียงกับนักสังคมวิทยาคือ[๓๔] เป็นวิธีการเปลี่ยนแปลงมนุษย์และสังคมมนุษย์ให้ดีขึ้น แต่นักพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นที่มนุษย์ในชุมชนต้องร่วมกันดำเนินงานและได้รับผลจากการพัฒนาร่วมกัน

จากความหมายในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า การพัฒนา มีความหมายที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างการออกไปบ้าง ซึ่งถ้าหากพิจารณาจากความหมายเหล่านี้ อาจสรุปได้ว่า การพัฒนา[๓๕] หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้นทั้งทางด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผนโครงการและดำเนินงานโดยมนุษย์ เพื่อประโยชน์แก่ตัวของมนุษย์เอง[๓๖]

ในปัจจุบัน สังคมไทยเกิดปัญหาสังคมขึ้นมากมาย เช่น อาชญากรรม โสเภณี ความยากจน ซึ่งเชื่อมโยงไปกับเรื่องความเสื่อมเสียทางศีลธรรม สรุปแล้วเรียกว่า เป็นวิกฤติการณ์ทางสังคม (Social Crisis) มีสาเหตุทั้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเอง และสาเหตุจากกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงไป กรณีดังกล่าวเป็นปัญหาของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก การที่จะแก้ไขได้ต้องเปลี่ยนกระบวนความคิดหรือวิธีคิดใหม่ โดยให้ผนึกกำลังกันทุกส่วนเข้ามาเชื่อมโยงกันทำงาน เพราะเราจะแก้ปัญหาทีละเรื่องไม่ได้ ต้องทำพร้อมกันทุกเรื่อง โดยมีครอบครัวและชุมชนเป็นหลักและอาศัยเครื่องมือ วิธีการทำงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย โดยใช้กระบวนทรรศน์ใหม่ในการพัฒนา (New Development Paradigm) เพื่อก่อให้เกิดแนวทางใหม่แห่งความร่วมมือในการพัฒนาของทุกฝ่าย ทั้งทางราชการ ชุมชน องค์กรเอกชนสาธารณะประโยชน์หรือองค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันวิชาการ สถาบันทางศาสนา และภาคธุรกิจ ในอันที่จะพัฒนาทางเศรษฐกิจ จิตใจ สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมไปพร้อมกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยระดมทรัพยากรกำลังและทรัพยากรทั้งหมดมาเชื่อมโยงกันในการดำเนินงานสร้างสรรค์สังคม

สรุป

การพัฒนาสังคมไทยนั้น ต้องพัฒนาคนควบคู่ด้วยไม่ใช่พัฒนาแต่เศรษฐกิจอย่างเดียว เพื่อให้คนมีความเข้มแข็งทั้งร่างกาย จิตใจ และปัญญา โดยการประพฤติปฏิบัติอยู่ในหลักศีลธรรมอันดีงาม ดำรงชีวิตอยู่บนรากฐานแห่งสัจจะหรือความจริง ไม่หลงงมงาย มีความพอเพียง รู้จักช่วยเหลือตนเองให้สามารถพึ่งตนเองได้ และดำรงชีวิตอย่างมีความสุข หลักธรรมที่นำมาใช้ในการพัฒนาสังคมนั้นได้แก่

---

[๓๔] ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, **การพัฒนาชุมชน : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ,** (กรุงเทพมหานคร : บากกอกบล็อก, ๒๕๓๔).

[๓๕] สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน** พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.

[๓๖] สนธยา พลศรี. ๒๕๔๗, หน้า ๕

หลักธรรมคือ ความเพียรหรือความพยายาม หลักไตรสิกขาคือ การพัฒนาพฤติกรรมจิตใจ และปัญญาให้ดียิ่งขึ้น หลักอัปปมาทะ คือการไม่รอเวลาและไม่ประมาท และหลักอิสรภาพแห่งการพึ่งตนได้ คือการพึ่งตนเองและเป็นอิสระ

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ชาติไทยได้มีความเจริญมั่นคง ดำรงเอกราชอธิปไตยสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่โบราณกาล จวบจนกาลปัจจุบัน ก็ด้วยคนไทยทั้งชาติยึดมั่นอยู่ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความเคารพบูชาพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ พระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อชีวิตของชาวไทย โดยมีส่วนเสริมสร้างอุปนิสัยของคนในชาติให้รักความสงบ มีความเสียสละแกล้วกล้า อาจหาญ รอบรู้ฐานะ อฐานะ มีความรักและยึดมั่นอยู่ในสามัคคีธรรมตลอดมาตราบเท่าทุกวันนี้และตลอดไปชั่วกาลนาน

บรรณานุกรม

คูณ โทขันธ์. **พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๕.

ฑิตยา สุวรรณชฎ. **สังคมวิทยา.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗.

ณัฐพล ขันธไชย. แนวความคิดและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศและการพัฒนาชนบท, ใน **การบริหารงานพัฒนาชุมชน (๒๕๒๗),** หน้า ๑ – ๒๕ อ้างใน จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ. กรุงเทพมหานคร : โอเดี้ยนสโตร์.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท, ใน **เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาชุมชน หน่วยที่ ๑-๗**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๔.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, และพูนศิริ วัจนะภูมิ. ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท, ใน **เอกสารการสอนชุดวิชาคหกรรมศาสตร์กับการพัฒนาชุมชน หน่วยที่ ๑-๗**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๔.

ปกรณ์ ปรียากร. ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา ใน **การบริหารการพัฒนา.** อ้างจาก อุทัย เลาหวิเชียร. กรุงเทพมหานคร : สามเจริญพานิช, ๒๕๓๘.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘.

พระครูปริยัติกิตติธำรง. (ทองขาว กิตฺติธโร/ทองด้วง). **พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

07. (83-100).indd 98 24/11/2563 21:11:50

พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ถิรธมฺโม). **ทฤษฎีรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก,** พิมพ์ครั้งที่ ๒. พะเยา: โรงพิมพ์เจริญอักษร, ๒๕๕๐.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๓.

_____. **ธรรมกับไทย ในสถานการณ์ปัจจุบัน.** กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๔๑.

พระราชวรมุนี, (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **ทางสายกลางของการศึกษาไทย** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพ-มหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๐.

พิทูร มลิวัลย์ และไสว มาลาทอง. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. **การพัฒนาชุมชน : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ.** กรุงเทพมหานคร : บากกอกบล็อก, ๒๕๓๔.

สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน** พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. **สังคมไทยแนวทางการวิจัยและพัฒนา**. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๒๕.

สุนทรี โคมิน. ผลกระทบของการพัฒนาในแง่มุมของจิตวิทยาสังคม, **พัฒนบริหารศาสตร์.** ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม ๒๕๒๒) : ๓๗๔-๓๙๖.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. “พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท,” ในการแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : กองแผนงาน กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๖.

อัจฉรา โพธิยานนท์. **การศึกษากับการพัฒนาชุมชน** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา,๒๕๓๙.

Streeten, Paul.. **The Frontiers of Development studies.** London : Macmillan. UNESCO,1992.

Basic Concepts and Considerations in Educational Planning and Management. Bangkok :

UNESCO Regional office for education in Asia and the Pacific. (Basic Training Programme in Educational planning and Management Book ๑)

เว็บไซต์

"แนวคิดและความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมไทย," การพัฒนาสังคมไทย. ม.ป.ป. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://dnfe5.nfe.go.th/ilp/soc2/so31-2_1.htm> [๑ กรกฎาคม ๒๕๕๐].

"พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน," พจนานุกรม ไทย-ไทย ราชบัณฑิตยสถาน.ม.ป.ป.[ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://guru.sanook.com/dictionary/dict_royals/?source_[๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๐].

"สมัยกรุงรัตนโกสินทร์," พุทธศาสนาในประเทศไทย. ๒๕ มกราคม ๒๕๕๐. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : < http://www.geocities.com/sakyaputto/bud_bangkok.htm > [๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๐].

สถานะชาติกำเนิดของพระสิทธัตถะ

รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

การรักษาพุทธพจน์ถือเป็นกิจสำคัญเท่ากับรักษาพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ยุคท่องจารึกเป็นลายลักษณ์จนถึงศึกษาด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ เริ่มในทวีปยุโรป ยุคนั้นมีนักศึกษา ได้แก่ เฮนรี โทมัส โคลีบรูเก บี. เอ็ช. ฮอดจ์สัน อเล็กซานเดอร์ โซมา เดอะ โคโรส เออร์เจนย์ เบอร์นอฟ เป็นต้น ปัจจุบันนักศึกษาพุทธศาสน์มี

๑) กลุ่มศึกษาบาลี

๒) กลุ่มศึกษาข้อมูลอินเดีย ทิเบต มองโกเลีย และจีน

๓) กลุ่มศึกษาวรรณกรรมและโบราณคดี

๔) กลุ่มพราหมณ์ฮินดู

คำที่ว่า *สิ่งทั้งหลายเกิดจากการประชุมกันของส่วนประกอบต่าง ๆ* กล่าวเพื่อให้ชาวพุทธเข้าใจในเบื้องต้น เพราะแท้จริง สิ่งทั้งหลายยังมีส่วนประกอบอื่นแต่ละอย่างย่อยลงไปอีก อันเป็นไปตามธรรมชาติไม่มีใครสร้าง สิ่งที่เรียกในที่นี้ว่าสถานะชาติกำเนิด เป็นสิ่งสมมติอย่างหนึ่ง เพื่อให้เข้าใจว่าใคร มีสถานะชาติกำเนิดความเป็นมาอย่างไร โดยกฎธรรมชาติแล้วสถานะชาติกำเนิดไม่มีอยู่จริง สมมติขึ้นเหมือนเส้นรุ้งเส้นแวง ในวาเสฏฐสูตรมีคำว่า *"อันที่จริง ชื่อและโคตรที่กำหนดให้กันเป็นเพียงสมมติบัญญัติในโลก ชื่อและโคตรปรากฏอยู่ได้เพราะรู้ตามกันมา ญาติสาโลหิตกำหนดให้ตั้งแต่เกิด ชื่อและโคตรที่กำหนดเรียกกันเป็นความเห็นที่ฝังแน่นอยู่ในใจมานานของคนผู้ไม่รู้ความจริง"*[๑] สถานะชาติกำเนิดก็ไม่ต่างจากชื่อจากโคตร ชาติเป็นสิ่งรู้ได้ยาก *(ชาติ นาม ทุชฺชานา)*[๒] วิทยาการยุคใหม่อาจระบุว่าเป็นใคร มีเชื้อสายเอเชีย หรือคนยุโรป บางทีไม่ต้องใช้เครื่องมือ มองรูปลักษณ์ดูอากัปกิริยารูปพรรณสัณฐานยังพอคาดได้ว่ามาจากถิ่นไหน หากย้อนไปนับพันปี อย่าว่าแต่เครื่องไม้เครื่องมือ แม้รูปพรรณสัณฐาน ยังไม่มีใครเคยเห็นด้วยซ้ำ

ความรู้โบราณคดีประวัติศาสตร์เป็นหน้าที่หลักทางด้านสถานะชาติกำเนิดในที่นี้อาศัยพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นหลัก สถานะชาติกำเนิดพระสิทธัตถะไม่ใช่สิ่งสำคัญ แม้อยากรู้หรือ

---

[๑] ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๖๕๔-๖๕๕/๖๕๓-๖๕๔

[๒] ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๒๖๙/๒๓๗

08. (101-116).indd 101 24/11/2563 21:12:33

พยายามจะรู้ก็ไม่เห็นมีประโยชน์อย่างไร รู้ไปทำไมเพื่ออะไร มีผู้ศึกษาสถานะชาติกำเนิดของพระสิทธัตถะกว่าร้อยปีมาแล้ว ฝ่ายหนึ่งว่าพระสิทธัตถะคือพราหมณ์ฮินดู อีกฝ่ายหนึ่งว่าพระสิทธัตถะมีชาติกำเนิดมองโกลอยด์ เรื่องนี้ไม่ได้ช่วยให้บรรลุธรรมหรือเกิดก้าวหน้าในธรรมปฏิบัติ แต่ถ้ารู้หรือพยายามที่จะรู้จะแยกได้ว่า พุทธสอนว่าอย่างไร พราหมณ์สอนว่าอย่างไร จะได้ไม่เสียเวลาศึกษา ไม่เสียเวลาในชีวิตเพราะรู้จักแยกแยะ

พระพุทธเจ้าข้ามพ้นสถานะชาติกำเนิด

ในบาลีมีบทพุทธคุณถวายพระเกียรติ ว่า อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ แปลว่า พระอรหันต์ผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง พระพุทธเจ้าคือพระอรหันต์ พระอรหันต์มีคุณสมบัติประการหนึ่งคือ ข้ามพ้นสถานะชาติกำเนิด *(ขีณา ชาติ)* พระพุทธศาสนาซึ่งมีคำสอนทวนกระแส สถานะชาติกำเนิดทำให้หมดไปได้ด้วยการประพฤติชอบ ดังคำที่ว่า ในโลกนี้สถานะชาติกำเนิดจักทำอะไรได้ ความประพฤติคือศีล สำคัญ *(ชาติ นาเมสา กึ กริสฺสติ.)*[๓] พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงข้ามพ้นสถานะชาติกำเนิด ทรงอยู่เหนือเชื้อชาติ ตั้งแต่บรรลุนิพพาน สถานะชาติกำเนิดย่อมไม่มีประโยชน์ *(นิรตฺถกา)*

คำว่า ชาติ (ชา-ติ) บาลีใช้หลายนัย หมายถึง ภพ (ชาตินี้ ชาติหน้า) นิกาย สังขตลักษณะ ปฏิสนธิ เกิดในครรภ์ ตระกูล และ อริยะศีล ภาษาไทยคำที่เกี่ยวกับสถานะชาติกำเนิด เช่น ชนชาติ สัญชาติ เชื้อชาติ เชื้อสาย ชาติกำเนิด ชาติพันธุ์ ชาตินิยม คำว่าสถานะชาติกำเนิดในที่นี้ หมายถึง ตระกูล เชื้อชาติ เชื้อสาย ชาติพันธุ์ ตอนยังเป็นพระสิทธัตถะทรงมีสถานะชาติกำเนิดศากยะ ในช่วงนั้นไม่ใช่พระอรหันต์ เมื่อเป็นพระอรหันต์จึงข้ามพ้นสถานะชาติกำเนิด

สมณะและพราหมณ์

พระไตรปิฎกอ้างสมณะพราหมณ์หลายต่อหลายครั้ง จนสองคำนี้ดูจะเป็นคำมาคู่กัน

สิ่งใดมีก่อน เก่ากว่าหรืออยู่สถานะสูงกว่า เวลาเขียนท่านเขียนคำที่เก่ากว่าไว้ก่อน เช่น ธรรมมีก่อนวินัยมีภายหลัง จึงเขียน “ธรรมวินัย” *(ธมฺมวินย)* สถานะมารดายกย่องว่าสูงกว่าบิดา จึงเขียน “มารดาบิดา” *(มาตาปิตุ)* กุศลมีก่อนอกุศล จึงเขียน *“กุสลากุสล”* สมณะมีก่อน พราหมณ์มีภายหลัง จึงเขียน “สมณะพราหมณ์” *(สมณพฺราหฺมณา)* แต่พราหมณ์คงไม่ชอบใจนักที่เขียนสมณะไว้ก่อน เพราะพราหมณ์อ้างว่าเขาเกิดมาจากพระพรหม แต่สมณะเกิดที่หลังเท้าพระพรหม พราหมณ์จึงต้องมาก่อนสมณะ ตามภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์อินเดีย สมณะอินเดียมีในอารยธรรมหมู่บ้าน ที่ยุคนั้นพราหมณ์ยังไม่มีเลย มีแต่ผู้ท่องเที่ยว นักแสวงบุญคือจรณะ *(Charana)* หรือจรกะ จากจรณะ ก็มีสมณะ สมณะมีก่อน

[๓] ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖/๔๙๐/๒๘๙

พราหมณ์มาทีหลัง สมณะในอารยธรรมหมู่บ้าน เกิดจากคนท้องถิ่น มี พวกโปรโต-ออสตราลอยด์ พวกเมดิเตอเรเนียน และ พวกมองโกลอยด์ เป็นต้น อารยธรรมในชุมชนหรืออารยธรรมหมู่บ้านมีก่อนยุคพระเวทก่อนพราหมณ์

- สมณะ (บรรพชิต)

กลุ่มที่เรียกจรณะ *(wanders)* จาริกเที่ยวเรื่อยไป นักจาริกมีด้วยกันหลายกลุ่ม ที่เด่นคือ ปริพาชกและอาชีวก สมัยพุทธกาลสมณะพราหมณ์มีมากกว่า ๕๐ กลุ่ม สมณะคือผู้สงบ สมณะมีหลายประเภท หลายบุคลิก ทั้งเดียรถีย์ ปุถุชน เสขบุคคล พระขีณาสพรวมถึงพระพุทธเจ้า วิถีชีวิตสมณะที่ว่านี้แตกต่างกัน ส่วนพราหมณ์ ชื่อที่ชาวโลกสมมติเรียกคนบูชายัญ ความเป็นมาของสมณะพราหมณ์เกิดขึ้นต่างยุคสมัย สมณะยุคแรกมีในวัฒนธรรมฮารัปปา (Harappa culture) มีก่อนอารยันเข้ามาอินเดีย พราหมณ์สืบจากอารยันในอินเดีย ความเคลื่อนไหวของสมณะพราหมณ์ถือว่าเป็นประวัติศาสตร์สมัยพุทธกาล

ประวัติศาสตร์อินเดียไม่ได้เริ่มเมื่ออารยันเข้ามาทางเหนือของแม่น้ำสินธุ ไล่เจ้าของถิ่นหรือจับเป็นทาสแล้วสร้างอาณาจักรครอบครองแถบลุ่มแม่น้ำสินธุไปถึงแม่น้ำคงคา ทางทิศตะวันออกที่อำนาจอารยันแผ่ไปยังไม่ถึง มีลัทธิโบราณของคนมักน้อยสันโดษ ลัทธิของนักพรต ที่เป็นแบบอย่างของเชน (ไชนะ)และพุทธ แบบอย่างเชนคือติตถังกร แบบอย่างพุทธคืออดีตพุทธะ พุทธะในอดีตเป็นแบบอย่างของพระโคตมพุทธเจ้า คือ บุคคลในประวัติศาสตร์ การค้นพบที่ฮารัปปาสะท้อนความเป็นมาของเชนและพุทธ

สำหรับชาวพุทธ พระไตรปิฎกและอรรถกถาเล่าเรื่องพระพุทธเจ้าในอดีตหลายแห่ง เช่น อรรถกถาเล่าเรื่องพระพุทธเจ้าในกาลก่อน เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะทรงสดับข่าวที่พระโอรสตรัสรู้ ทรงส่งทูตไปเชิญนิวัติเมืองกบิลพัสดุ์ ครั้งที่ ๙ ได้ส่งกาฬุทายี เมื่อถึงกบิลพัสดุ์ทรงดำริว่า *พระพุทธเจ้าทั้งหลายในกาลก่อน (ปุพฺเพ พุทฺธา)* เมื่อกลับถึงบ้านเกิดไปรับอาหารที่ไหน ทรงทราบว่าไปบิณฑบาต พระองค์ทรงยกย่อง***พุทธวงศ์*** คือวงศ์พระพุทธเจ้า จึงไม่ไปรับอาหารในเมืองกบิลพัสดุ์ ทรงบอกพระเจ้าสุทโธทนะว่าการเที่ยวบิณฑบาตคือประเพณีของพระองค์ แต่ไม่ใช่มหาสมมุติขัตติยวงศ์ของพระเจ้าสุทโธทนะ[๔]

พระพุทธเจ้าในกาลก่อน ก็คือพระพุทธเจ้าที่มีก่อนพระโคดมพุทธเจ้า (ในยุคพวกเรา) พระโคดมพุทธเจ้าทรงตระหนักถึงประเพณีที่พระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ ได้เคยปฏิบัติ การตระหนักนึกถึงจารีตในที่นี้ไม่มีอิทธิปาฏิหาริย์ ไม่ใช้ญาณวิเศษ ทรงตระหนัก/นึกถึง (อาวชฺเชสิ) จึงได้ทราบว่าพระพุทธเจ้าในอดีต

[๔] วิ.อ. (ไทย) ๓/๑๐๕/๕๘. ราหุลวัตถุกถา

มีก่อนพระองค์ คำถามคือทรงทราบจากใคร เรื่องนี้จะสัมพันธ์กับการบรรพชาของพระสิทธัตถะหรือไม่ พระพุทธเจ้าในกาลก่อนเป็นปรัมปราคติหรือเป็นเรื่องจริงกันแน่

อรรถกถาเล่าถึงประเพณีในการสืบทอดลัทธิสมณะ ท่านใช้โวหารซ่อนภูมิปัญญา เล่าว่า ***พระโพธิสัตว์ทั้งปวง*** เห็นนิมิต (สัญลักษณ์) คือ ทูตแสงสว่าง สื่อปัญญา (เรียกว่าเทวทูต) จึงบรรพชา พระโพธิสัตว์ทุกองค์เห็นเทวทูตก่อนบรรพชา ใครเป็นคนกำหนดให้พระโพธิสัตว์ทุกองค์จะต้องเห็นเทวทูต ที่ไหน ๆ ก็มีคนแก่ คนเจ็บ คนตาย แต่บรรพชิต (สมณะ) มีไม่ทั่วไป บรรพชิตในเทวทูตก็คือสมณะ ผู้ที่ไม่ทำร้ายเบียดเบียน ไม่กล่าวร้ายว่าร้าย สำรวมปาติโมกข์ รู้ประมาณอาหาร อยู่ในที่สงัด ประกอบความเพียรในอธิจิต บรรพชิตในเทวทูตต่างกับนักพรตอื่นที่อ้างตนเป็นสมณะ เมื่อพระสิทธัตถะได้เป็นพระพุทธเจ้า ทรงยืนยันพระองค์ว่ามหาสมณะ ไม่ใช่สมณะเหมือนที่อ้างกันเวลานั้น

กปิลมุนี, ปารศวนาถมุนี

ทั้งสองคือมุนี ผู้รู้ประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น ทั้งสองเกี่ยวกับสมณะ มีชีวิตอยู่ก่อนประวัติศาสตร์ก่อนยุคพระเวท กปิลมุนีและปารศวนาถมุนีสืบมาตั้งแต่วัฒนธรรมฮารัปปา กปิลมุนีเป็นผู้ตั้งลัทธิสางขยา-โยคะ (Early Sangaya-Yoka) ชื่อของเมืองกบิลพัสดุ์ได้จากชื่อกปิลมุนีนี้ ปารศวนาถมุนีเป็นบรรพบุรุษของเชน สองมุนีเป็นชาวพื้นเมืองแต่ดั้งเดิม สะวาปัน เค. บิสวาส กล่าวว่า *“พุทธและเชนเป็นลัทธิโบราณที่คนพื้นเมืองตั้งขึ้นมา มีแต่ดั้งเดิม”*[๕] ลาล มณี โชศรี กล่าวว่า *“วัฒนธรรมของคนสันโดษ (สมณะ ; ศรามณะ)ในอินเดีย ไม่ใช่ของพระเวท มีก่อนอารยัน หลักคิดในพระเวทรับอิทธิพลจากลัทธิที่ไม่ใช่พระเวท ได้แก่ โยคะยุคแรก สางขยา พุทธะ และไชนะ .. หลักปฏิบัติของไชนะ พุทธะ โยคะ สางขยะ และบางสิ่งในอุปนิษัทเป็นหนี้ของมุนีและสมณะ”*[๖] พราหมณ์ไม่ใช่ต้นตำหรับแต่รับไปจากลัทธิที่มีอยู่ก่อน

กลุ่มที่ไม่ใช่อารยัน ไม่เชื่อถือพระเวท มีก่อนเชนและก่อนพุทธ ได้แก่ ปริพาชก อาชีวก และมุณฑะ (โกนศีรษะ) พระสิทธัตถะเกิดในวัฒนธรรมของผู้เชื่อถือลัทธิสางขยา-โยคะ ไม่ได้มีวรรณะอย่างพราหมณ์ ครูของพระสิทธัตถะ (วิศวามิตร อาฬารกาลามะ และอุทกะรามบุตร) ไม่ได้สอนพระเวทให้พระสิทธัตถะ เมื่อพระสิทธัตถะได้เป็นพระพุทธเจ้า ทรงสอนทวนกระแสสังคมสมัยนั้นที่พราหมณ์เป็นใหญ่ เช่น ปฏิเสธพระเวท ปฏิเสธวรรณะ ไม่ให้เรียนคำสอนด้วยภาษาพราหมณ์ ให้เรียนด้วยภาษาถิ่น *(สกาย นิรุตฺติยา)*[๗] ท่าทีการปฏิเสธพราหมณ์ก็คือไม่เห็นด้วย ทั้งนี้ก็เพราะพระองค์เป็นมหาสมณะ ไม่ใช่พราหมณ์

---

[๕] Swapan k Biswan, **Buddhism the religion of Mohenjodaro&Harappa Cities,** (Delhi: Richa Offset Press Shahara), p. 26.

[๖] Lal Mani Joshi, **Discerning the Buddha**. (New Delhi : Munshiram Manoharlal, 1983)

[๗] วิ.จู. (ไทย) ๗/๒๘๕/๗๑.

เมื่อคราวที่ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา พระสิทธัตถะได้ทดลองลัทธิอเจลก *(อเจลโก โหมิ)*[๘] ตามหลักทรมานตนของปารศวนาถมุนี ประพฤติตบะ อยู่เศร้าหมอง รังเกียจบาป อยู่สงัดเงียบ จึงพบว่านั่นไม่ใช่ทางตรัสรู้ จึงหยุด ปารศวนาถมุนี เป็นคนสืบทอดลัทธิอัตตกิลมถานุโยคของเชน วัปปศากยะผู้เป็นอาของพระสิทธัตถะเชื่อถือนิครนถนาฏบุตร ปฏิบัติลัทธิของนิครนถ์เช่นกัน

พระสิทธัตถะและพระมหาวีระมาจากวรรณะนักรบ *(ขัตติยะ : บาลี, กษัตริย์ : สันสกฤต)* เป็นกษัตริย์นักรบ *(Ksatriya warrior)* จากวัฒนธรรมของผู้ไม่เชื่อถือพระเวท ทั้งสองสืบทอดลัทธิสมณะ คนหนึ่งสอนอัตตกิลมถานุโยค คนหนึ่งสอนมัชฌิมาปฏิปทา พระสิทธัตถะไม่ใช่กษัตริย์ที่พราหมณ์บอกว่าเกิดจากแขนพระพรหม ตระกูลของพระสิทธัตถะไม่ใช่เผ่าอารยันเร่ร่อน แต่เป็นตระกูลนักปกครองที่เป็นนักรบมาแต่เดิม *(aboriginal martial)*

คราวเมื่อสงฆ์ทำสังคายนาในเมืองเวสาลี[๙] สอบถามกันเรื่องถิ่นเกิดของพระพุทธเจ้า คำบาลีที่ใช้คือ **พุทฺธา** หมายถึงผู้รู้ทั้งหลาย (พุทธะทั้งหลาย) “พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งหลายอุบัติขึ้นในชนบทที่อยู่ด้านหน้า *(ปุรตฺถิเมสุ ชนปเทสุ พุทฺธ)* ชนบทที่อยู่เบื้องหน้า หมายถึงอินเดียตะวันออก ซึ่งเป็นที่อุบัติของพระพุทธเจ้า ระบุว่าย้ายมาจากฮารัปปา (ปัญจาป-สินธุ) เผยแผ่อยู่ทางลุ่มแม่น้ำคงคา

-พราหมณ์

พราหมณ์ คือ คนบูชายัญ พราหมณ์สอนว่าพระพรหมคือผู้สร้าง มนุษย์ถูกแบ่งให้เป็นวรรณะ มนุษย์เกิดจากพระพรหม พราหมณ์ที่เป็นคนแบ่งจึงแบ่งพวกตนให้ใกล้ชิดสนิทกับพระพรหมยิ่งกว่าวรรณะใด ประเพณีการท่องใช้ปากสาธยายพระเวท เหมือนย้ำว่าพราหมณ์เกิดจากปากของพระพรหม จึงต้องท่อง ต้องสาธยาย ต้องปกปิด จะทำให้ขลังให้ศักดิ์สิทธิ์ วรรณะอื่นเกิดต่างกันไปตามเรื่องที่พราหมณ์กำหนดไว้ กษัตริย์เกิดจากแขน ไวศยะเกิดจากสะโพก ศูทรเกิดจากเท้า พราหมณ์ซึ่งมีอคติต่อสมณะ จึงแต่งเหยียดว่า สมณะเกิดจากหลังเท้าพระพรหม

ส่วนพวกที่พยายามจะให้พระพุทธเจ้าเป็นพราหมณ์ฮินดู อ้างนครสูตร ในสังยุตตนิกาย ที่ว่า *“ทางเก่าที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ เคยไป”* พวกเขาตีความกันไปว่าพระสัมมาสัมพุทธะก่อน ๆ คือ พราหมณาจารย์ในอดีต[๑๐] ดังที่กล่าวมาแล้วว่าประวัติศาสตร์อินเดียสมณะมีในวัฒนธรรมฮารัปปาก่อนยุคพระเวท ก่อนอารยัน(ก่อนพราหมณ์) ในแวดวงสมณะไม่แบ่งแยกให้เป็นนั่นเป็นนี่ แต่เพราะเหตุที่ใคร ๆ ไม่อาจจะบริสุทธิ์ได้ด้วยสถานะชาติกำเนิด แต่ว่าความบริสุทธิ์เกิดจากการปฏิบัติชอบของตน

---

[๘] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๕๕/๑๑๙.

[๙] วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๕๔/๔๐๘.

[๑๐] สำนิ. (ไทย) ๑๖/๖๕/๑๒๘.

08. (101-116).indd 105 24/11/2563 21:12:33

นั่นเอง สมณะสอนให้ชำระสิ่งไม่บริสุทธิ์ด้วยสิ่งบริสุทธิ์ สอนให้ทำลายสถานะชาติกำเนิดด้วยวิธีปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ แต่พราหมณ์สอนตรงกันข้าม

ความเป็นมาของสมณะไม่มีต่อเนื่องเหมือนความต่อเนื่องของพราหมณ์ ความเป็นมาของสมณะมีหลักฐานในเถรวาท (เท่านั้น) จึงเป็นเหตุให้พวกที่พยายามจะให้พระพุทธเจ้าเป็นพราหมณ์ฮินดูไม่ยอมรับ เพราะไม่ต้องการให้สมณะโดดเด่นยิ่งไปกว่าพราหมณ์

ศากยวงศ์ไม่เชื่อถือพราหมณ์

ศากยวงศ์ คือ วงศ์ศากยะ วงศ์ของชนเผ่าศากยะ พระสิทธัตถะถือกำเนิดในศากยวงศ์จึงได้ชื่อตามวงศ์ว่า ศากยมุนี หรือ สักยมุนี คือ มุนีของศากยะ สมัยพุทธกาลศากยวงศ์ตั้งอยู่ในเขตแคว้นโกศล เมื่อพระสิทธัตถะบรรพชาไม่นานทรงไปบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบเรื่องที่พระสิทธัตถะบรรพชาก่อนหน้านั้น จึงไปสอบถาม พระสิทธัตถะทรงตอบว่า *"มีชนบทแห่งหนึ่งตั้งอยู่ในแคว้นโกศล ตรงด้านข้างหิมวันตประเทศ เป็นเมืองที่มั่งคั่ง ประชาชนขยันขันแข็ง อาตมภาพมีนามตามโคตรว่าอาทิตย์ มีนามตามชาติกำเนิดว่าศากยะ"*[๑๑] บอกภูมิหลังพระสิทธัตถะว่าเกิดในศากยวงศ์ ศากยะ (กับโกลิยะ) อยู่ในสักกชนบท แถบเขาหิมาลัย ศากยะเลือกหัวหน้าขึ้นปกครอง สุทโธทนะพุทธบิดา ภัททิยะเพื่อนของอนุรุทธะ มหานามะพี่ชายของอนุรุทธะเคยได้รับเลือกให้เป็นหัวหน้าของศากยะ เพราะเหตุที่ไม่ใช่แคว้นใหญ่โตพวกศากยะจึงต้องอาศัยกำลังของมหาอำนาจอย่างแคว้นโกศลคอยคุ้มครองสนับสนุน ศากยะอยู่ที่นั่นนานเท่าไรหรือว่าอยู่มาตั้งแต่รุ่นไหนไม่ปรากฏ ศากยะเป็นคนแถบนั้นแต่เดิมหรือย้ายจากที่อื่นมาอยู่ก็ไม่ปรากฏ ครั้งพุทธกาลศากยะอิงกับกลุ่มมหาอำนาจ คงเพราะนิสัยที่ไม่เหมือนใครของศากยะ จึงต้องเลือกหัวหน้าปกครองกันเอง

ศากยะไม่ใช่ชนบทเล็ก ในบาลีระบุเมือง หมู่บ้าน นิคม นครของศากยะ มี จาตุมา *(จาตุมสูตร)* เมทฬุปะ *(ธัมมเจติยสูตร)* โขมทุสสะ *(โขมทุสสสูตร)* สามคามะ *(สามคามสูตร)* เทวทหะ *(เทวทหสูตร)* ศิลาวดี *(สัมพหุลสูตร)* อุฬุมปะ *(อรรถกถาธรรมบท เรื่องวิฑูฑภะ)* กบิลพัสดุ *(มหานามสูตร)* โทณวัตถุ *(อรรถกถาอังคุตตรนิกาย เรื่องพระอัญญาโกณฑัญญะ)* ส่วนเทวทหะอยู่ในเขตของศากยะ มีนิคมหลายแห่ง ได้แก่ หลิททวสนะ *(กุกกุรวติกสูตร)* ปัชชเนละ *(สุปปวาสาสูตร)* สาปูคะ *(สาปุคิยาสูตร)* อุตตระ *(ปาฏลิยสูตร)* กักกรปัตตะ *(ทีฆชาณุสูตร)* พยัคฆปัชชะ *(อรรถกถาอังคุตตรนิกาย สาปุคิย-สุตตวัณณนา)* แม่น้ำโรหิณีเป็นเขตกั้นระหว่างศากยะกับโกลิยะ ศากยะและโกลิยะเป็นเพื่อนบ้านใกล้ชิด ที่ได้ชื่อว่าศากยะเพราะมีความสามารถ ที่ได้ชื่อว่าโกลิยะ เพราะนำไม้กระเบามาสร้างเมือง

---

[๑๑] ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๔๒๕-๖/๕๙๗.

08. (101-116).indd 106 24/11/2563 21:12:34

ความมั่งคั่งของศากยะและโกลิยะไม่ต่างกันมาก ศากยะยอมรับอำนาจแคว้นโกศล โกลิยะก็คงเช่นเดียวกัน

แคว้นโกศลเป็นแคว้นใหญ่ แคว้นมั่งคั่ง มีความสำคัญสมัยพุทธกาล โกศลเป็นหนึ่งในมหาชนบท (๑๖ แคว้น) มหาโควินทสูตร[๑๒] ระบุ ๗ แคว้นก่อนพุทธกาล *(กาลิงคะ, อัสสกะ, อวันตี, โสวีระ, วิเทหะ, อังคะ, กาสี)* ไม่มีชื่อแคว้นโกศล ผู้นำแคว้นโกศลในบาลี เช่น ธังกะ, สัพพมิตต์, ทีฆีติ, ทีฆาวุ, มหาโกศล, ปเสนทิโกศล ในสมัยพุทธกาลสาวัตถีเป็นเมืองหลวง มีครอบครัว ๑๕๗,๐๐๐ ครอบครัว ประชากร ๗๐ ล้าน *(สาวตฺถิยำ สตฺตชนโกฏิโย)* รวมทั้งแคว้นประชากร ๑๘๐ ล้าน *(อฏฺฐารสโกฏิมนุสฺสา)* สาวัตถีเป็นเมืองใหญ่หนึ่งใน ๖ เมือง *(จัมปา, ราชคฤห์, สาวัตถี, สาเกต, โกสัมพี, เวสาลี)* เรื่องที่เกี่ยวกับแคว้นโกศลในพระไตรปิฎก เช่น พราหมณ์ที่มีชื่อเสียงหลายคนอยู่ในแคว้นโกศล เสนาบดี อำมาตย์ หมู่บ้าน นิคม นคร บทบาทของพระเจ้าปเสนทิ เล่าในโกศลสังยุต[๑๓] แคว้นโกศลปัจจุบัน คือ สาเหฐ-มเหฐ *(Saheth-Maheth)* ตั้งอยู่เขต Bahraich และ Gonda ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของลัคเนาว์ อุตรประเทศ อินเดีย

พระพุทธเจ้าประทับจำพรรษาที่เชตวันมหาวิหาร ๒๕ พรรษา คำสอนที่รวบรวมใน ๔ นิกาย มี ๘๗๑ พระสูตร ตรัสในเมืองสาวัตถี ๘๔๔ พระสูตร ตรัสในเชตวัน ๒๓ พระสูตร ตรัสในปุพพาราม ๔ พระสูตร ตรัสที่อื่น เช่น ในป่า ๔ พระสูตร แยกไว้ในทีฆนิกาย ๖ พระสูตร ในมัชฌิมนิกาย ๗๕ พระสูตร ในสังยุตตนิกาย ๗๓๖ พระสูตร ในอังคุตตรนิกาย ๕๔ พระสูตร ชาดก ๕๔๗ เรื่อง ชาดกที่ตรัสในเมืองสาวัตถี ๔๑๖ ชาดก

ศากยะอยู่แถบเชิงหิมาลัยทิศตะวันออกแคว้นโกศล พระเจ้าปเสนทิโกศล และพระพุทธเจ้าทรงเป็นกษัตริย์ ทรงเป็นชาวโกศล ทรงมีชนมายุ ๘๐ ปี พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเป็นกษัตริย์ นับถือพราหมณ์ทำยัญพิธี พระพุทธเจ้าเป็นนักรบ (กษัตริย์) ศากยะ พระเจ้าปเสนทิโกศลร่ำเรียนวิชาที่ตักกสิลาเมืองศูนย์การศึกษาของพราหมณ์ พระพุทธเจ้า (สมัยเป็นพระสิทธัตถะ) ไม่ได้เรียนกับพราหมณ์ เรียนกับวิศวามิตรที่เมืองกบิลพัสดุ์

อัมพัฏฐสูตร[๑๔] ทีฆนิกาย เล่าต้นวงศ์ของศากยะ คือ โอกกากราช เมื่อครั้งที่อัมพัฏฐะไปรายงานแก่พราหมณ์โปกขรสาติ อัมพัฏฐะเคยไปที่เมืองกบิลพัสดุ์ แต่พวกศากยะไม่ต้อนรับ เขายังแค้นเคือง เมื่อสบโอกาสจึงไปว่ากล่าวรุกรานศากยะ แล้วมารายงานว่า “พวกศากยะ ดุร้าย *(จณฺฑา)* หยาบช้า *(ผรุสา)* วู่วาม *(ลหุสา)* พูดพล่าม *(รภสา)* เป็นเจ้าบ้าน *(อิฆฺภา)* ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่ยกย่อง ไม่บูชา

---

[๑๒] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๐๔ /๑๙๗.

[๑๓] สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๒-๑๓๖/๑๒๗-๑๗๔.

[๑๔] ที.สี. (ไทย) ๙/๒๖๔/๙๐-๙๑.

พราหมณ์" ที่ดุร้าย เพราะความโกรธถือตัว ที่หยาบช้า เพราะแข็งกร้าว วู่วาม ใจเบา หุนหัน ผลุนผลัน ยินดียินร้ายกับสิ่งเล็กน้อย เลื่อนลอยตามอารมณ์ในเรื่องเล็กน้อย เหมือนกะโหลกน้ำเต้าลอยตามน้ำ พูดพล่าม เมื่อศากยะอ้าปากพูด คนอื่นไม่มีโอกาสพูด

อัมพัฏฐะกล่าวรายงานเพราะเคืองแค้น แต่สะท้อนนิสัยพวกศากยะ ซึ่งตรงกับในบาลี *ดุร้าย* เพราะถือตัวมาก *หยาบช้า วู่วาม* ศากยะนิสัยดุร้าย (un-Aryan) โปรยยาพิษในแม่น้ำโรหิณีทำลายพวกโกลิยะ *เป็นเจ้าบ้านเจ้าถิ่น* ศากยะปกครองกันเองในสักกชนบท เชิงหิมาลัยเหนือแคว้นโกศล แม้ยอมรับอำนาจฝ่ายโกศลแต่เลือกหัวหน้าปกครองเอง ไม่ยอมรับคนต่างสายเลือดแม้จะมีอำนาจกว่า ดังคราวที่พระเจ้าปเสนทิโกศลส่งทูตไปขอขัตติยนารีของศากยะ พวกศากยะไม่ยอมยกนารีให้แก่คนต่างสายเลือด "พวกเราอยู่ในอำนาจปกครองของพระเจ้าโกศล *(โกสลรญฺโญ อาณาปวตฺติฏฺฐาเน วสาม)*" เหตุที่ไม่ยอมรับเพราะพระเจ้าปเสนทินับถือพราหมณ์ทั้งไม่ใช่พวกของศากยะ *ไม่เคารพนับถือ ไม่ต้อนรับพราหมณ์* อัมพัฏฐะศิษย์พราหมณ์อยู่ในเมืองสาวัตถีที่มีผู้นำเป็นพราหมณ์ แต่ศากยะไม่เห็นว่าพราหมณ์มีความสำคัญ

พระพุทธเจ้าทรงตำหนิการกระทำของพวกศากยะ ทั้งโปรยยาพิษลงแม่น้ำและให้ลูกทาสี

จุดเด่นของศากยะ คือ รักษาคำสัญญา รักษาคำสัตย์ *(สจฺจปฏิญฺญา)*[๑๕] เมื่อคราวที่วิฑูฑภะเข้าทำลายศากยะ สั่งให้ฆ่าศากยะทุกคนเว้นเพียงเจ้ามหานามะ พวกศากยะแม้จะถูกฆ่าก็ไม่พูดปด คราวหนึ่งพระพุทธเจ้าตรัสโทษการกล่าวเท็จกับพระราหุล ทรงสอนด้วยการสาธิต ล้างพระบาทเหลือน้ำไว้หน่อยหนึ่งในภาชนะน้ำ ทรงเปรียบว่าผู้ใดมีความละอายในการพูดปดทั้ง ๆ รู้ ความเป็นสมณะของผู้นั้น ย่อมเป็นของน้อยเหมือนน้ำที่มีอยู่ในภาชนะน้ำ ทรงเทน้ำที่เหลืออยู่ทิ้ง ตรัสเปรียบว่าผู้ใดไม่มีความละอายในการพูดปดทั้ง ๆ รู้ ความเป็นสมณะของผู้นั้น ชื่อว่าเป็นอันทิ้งเสียแล้ว ทรงคว่ำภาชนะน้ำ ตรัสเปรียบว่า ผู้ใดไม่มีความละอายในการพูดปดทั้ง ๆ รู้ ความเป็นสมณะของผู้นั้น ชื่อว่าเป็นอันคว่ำ (หมดสิ้น)[๑๖] ความหมาย ก็คือ ผู้ไม่มีความละอายในการพูดปดทั้งๆ รู้ สามารถทำความชั่วได้ทุกชนิด ลงว่าถ้าเริ่มพูดปดเมื่อใด ก็ต้องโกหกต่อไปเรื่อย ไม่สิ้นสุด คนพูดปดทำความชั่วได้ทุกชนิด การรักษาคำสัตย์ ไม่กล่าวเท็จจึงเป็นจุดเริ่มในพระพุทธศาสนา

อัมพัฏฐสูตรเล่าสถานะของนักรบว่า แม้อยู่ในสถานะตกต่ำเพียงใด ก็ดีกว่าพราหมณ์ "นักรบที่ถูกนักรบด้วยกันให้โกนหัว มอมด้วยขี้เถ้าแล้วขับไล่จากแว่นแคว้นหรือไล่จากเมือง ชื่อว่าเป็นผู้ตกต่ำอย่างยิ่ง นักรบเมื่อตกต่ำขนาดนี้ ก็ยังดีกว่าพราหมณ์"

---

[๑๕] วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๓๐/๑๗๐.

[๑๖] ม.ม. (ไทย ๑๓/๑๐๗/๑๑๗.

08. (101-116).indd 108 24/11/2563 21:12:34

ถ้าศากยะไม่ใช่พราหมณ์ ทำไมมีบทบาทพราหมณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น เล่าเมื่อตอนที่พระสิทธัตถะเกิดได้ ๕ วัน เชิญพราหมณ์ให้ทำนายลักษณะ หรือต่อมา หลังตรัสรู้ไม่นาน สหัมบดีพรหมที่พราหมณ์เคารพนับถือเข้าไปเชิญให้แสดงธรรม (ยุคนั้นคนนับถือพระพรหม) เรื่องนี้ ต้องยกย่องคนแต่งอันเป็นเหตุให้พุทธศาสนามีฐานที่ตั้ง ถ้าไม่อ้างไม่คล้อยตาม คำสอนคงไม่มาถึงอนุชน การเผยแผ่ความเชื่อไม่ว่าที่ไหนหรือในสังคมใด ถ้าหวังความมั่นคงให้มีที่ตั้ง ให้สังคมกล่าวถึง ให้ชาวบ้านจดจำเล่าขาน จะต้องรับเอาลัทธิประเพณีในท้องถิ่น ไม่เช่นนั้นไม่อาจติดตั้งได้ แต่เรื่องนี้เหมือนดาบสองคม บางทีกลับเพิ่มความหลงผิด ถ้าแยกไม่เป็น รู้ตามในหนังสือแต่ไม่รู้ภูมิหลังที่ไปที่มา

อีกพระสูตรหนึ่ง คือ อัคคัญญสูตร[๑๗] สะท้อนสังคมสมัยพุทธกาล พราหมณ์เหยียดหยามสมณะยกย่องตนให้เป็นวรรณะประเสริฐที่สุด วรรณะอื่นเลว วรรณะที่ขาวคือพราหมณ์ วรรณะอื่นต่ำ พราหมณ์เท่านั้นที่บริสุทธิ์ ผู้ไม่ใช่พราหมณ์ไม่บริสุทธิ์ พราหมณ์เป็นบุตร เป็นโอรส เกิดจากโอฐของพระพรหม เกิดจากพระพรหม พระพรหมสร้างพราหมณ์ให้เป็นทายาทพระพรหม วรรณะที่เลวทรามคือ สมณะศีรษะโล้น ซึ่งพราหมณ์มองว่าเป็นคนรับใช้ เป็นคนวรรณะต่ำ เป็นเผ่าของมาร เกิดจากบาทของพระพรหม

พราหมณ์รังเกียจคนศีรษะโล้น มองว่าคนศีรษะโล้นเป็นผู้รับใช้ (เจ้ามหานามศากยะมีทาสีศีรษะโล้นชื่อนาคมุณฑา) ครั้งหนึ่ง สุนทริกพราหมณ์บูชาไฟที่ฝั่งแม่น้ำสุนทริกา เสร็จแล้วลุกขึ้นเหลียวไปรอบ ๆ พลางคิดว่าใครควรบริโภคข้าวเหลือจากบูชา เห็นพระพุทธเจ้าคลุมพระวรกายตลอดพระเศียรนั่งอยู่ที่โคนไม้ จึงถือข้าวเหลือ พร้อมคนโทน้ำตรงเข้าไป พระพุทธเจ้าเปิดผ้าคลุมพระเศียรเพราะได้ยินเสียง พราหมณ์เห็นพระองค์ศีรษะโล้น แต่ฝืนใจเข้าไปถามว่า “ท่านเชื้อชาติอะไร *(กึชจฺโจ)*” ทรงตอบว่า *“อย่าถามเชื้อชาติ จงถามความประพฤติ”*[๑๘] พราหมณ์ถามเพราะกลัวว่าสิ่งที่ให้คนศีรษะโล้นจะไม่ได้อานิสงส์ คำตอบนี้มีนัยยะลุ่มลึก ผู้ถามและผู้ตอบเสมือนผู้แทนพราหมณ์กับนักรบ

ศากยวงศ์ และ โกลิยวงศ์

ศากยวงศ์เป็นวงศ์ฝ่ายพุทธบิดา โกลิยวงศ์เป็นวงศ์ฝ่ายพุทธมารดา สองวงศ์เป็นเพื่อนบ้าน ตั้งอยู่ในชนบทเชิงเขาหิมาลัย

ความสัมพันธ์ : ศากยวงศ์กับโกลิยวงศ์ทำอาวาหะและวิวาหะสืบวงศ์ไม่ขาดสายจนถึงพุทธกาล ที่สมรสด้วยกันเองก็เพราะไม่ต้องการให้สถานะชาติกำเนิดปนกับชนต่างเผ่า ดี. ดี. โกสัมพี (1876-1947) มองว่า ประเพณีสมรสด้วยกันเองไม่ใช่ประเพณีอารยันในอินเดีย มตินี้แย้งอรรถกถาและพวกที่พยายามจะให้พระสิทธัตถะเป็นเครือญาติเดียวกับพวกอารยันเร่ร่อน

---

[๑๗] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๔/๘๔.

[๑๘] สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๙๕/๒๗๖, ขุ สุ.(ไทย) ๒๕/๔๖๗/๖๐๖.

อรรถกถาเล่าว่าพระนามของพุทธบิดา คือ สุทโธทนะ แปลว่าข้าวสะอาด พระนามของพุทธมารดา คือ มายา ที่มาของชื่อมาจาก “มา” (อย่า) และ “ยาหิ” (จงไป) รวมคำแรกเข้าด้วยกันเป็นมายา เป็นคำที่พวกโกลิยะห้ามนางไปอยู่กับพวกศากยะ เพราะถือตัวว่ามีชาติตระกูล รูปและทรัพย์สมบัติเสมอเหมือนกัน ที่มาของชื่อชวนให้คิดไปถึงความสัมพันธ์ของสองตระกูล ต่างฝ่ายต่างถือตัว สิ่งนี้จะเป็นเหตุทำให้พระสิทธัตถะอึดอัดว่าเป็นทางมาแห่งธุลี จนต้องออกไปแสวงหาว่าอะไรเป็นกุศล หรือไม่

อาชีพ : ศากยะมีด้วยกันหลายพวก บางพวกยึดอาชีพทำลูกธนู แต่ส่วนใหญ่ทำนาข้าว จากชื่อศากยะ สุทโธทนะ สุกโกทนะ โธโตทนะ ฆนิโตทนะ และ อมิโตทนะ ท้ายคำมีคำโอทนะ ที่แปลว่า ข้าว แสดงว่าศากยะเกี่ยวข้องกับข้าว ศากยะกับโกลิยะขัดแย้งกันเคยแย่งน้ำทำนาข้าว เจ้ามหานามะเคยเล่าวิธีทำนาให้น้องชาย คือ อนุรุทธะ ฟัง

บูชางู : มหานามะอาของพระสิทธัตถะได้ทาสีชื่อนาคมุณฑา เป็นภรรยา นาคมุณฑา แปลว่าผู้มีศีรษะโล้น นับถืองู (นาคะ=งู, มุณฑา =ศีรษะโล้น) ทำให้ทราบว่าศากยะบูชางู (นาค) โกลิยะก็บูชางู ตอนขอแบ่งพระอัฐิธาตุ พวกโกลิยะขอพระอัฐิธาตุไปเก็บไว้ที่รามคาม *(รามคาเม นาคราชา มเหติ)* ดี. ดี. โกสัมพี กล่าวว่า ปัจจุบันปรากฏร่องรอยบูชาสถูปงูที่รามคาม

คำบรรยายบทบาทพระพุทธเจ้า

พระโคดมพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๓๐๐ ปี พวกภิกษุเวตุลลกะเชื่อว่าพระพุทธเจ้าไม่มีตัวตนอยู่จริงในโลกมนุษย์ ที่เห็นนั้นเป็นพุทธเนรมิต องค์จริงสถิตอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิต[๑๙] ผ่านไปอีก ๒๐๐ ปี พระเจ้ามิลินท์ถามพระนาคเสนว่าใครเคยเห็นพระพุทธเจ้าบ้าง ท่านตอบว่าไม่มีใครเคยเห็น พระเจ้ามิลินท์ตรัสว่า ถ้าเช่นนั้นพระพุทธเจ้าไม่มีจริง[๒๐] สมัยพระเจ้าอโศกพระองค์รับสั่งพญานาคให้เนรมิตรูปเปรียบของพระพุทธเจ้า จนเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๙ (ค.ศ.1882) ที่ประเทศฝรั่งเศส นักวิชาการศาสนาเสนอว่าพระพุทธเจ้าอาจไม่มีตัวจริง พุทธประวัติอาจจะเป็นนิทาน เฮอร์แมน โอลเดนเบิร์ก จึงเขียนหนังสือ แปลเป็นภาคอังกฤษ คือ Buddha His Life, His Doctrine, His Order ยืนยันความเป็นมาและบทบาทของพุทธะว่ามีจริงในประวัติศาสตร์อินเดีย

ในการศึกษาพุทธประวัติ โดยทั่วไปนิยมแบ่งออก ๒ ช่วง ช่วงแรกสมัยที่เป็นพระสิทธัตถะครองเรือนในโลกิยวิสัย อยู่ในโลกิยชาติ ช่วงต่อมาเป็นบรรพชิต ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากระทั่งดับขันธปรินิพพาน ช่วงที่เป็นบรรพชิตได้พัฒนาพระองค์จนเป็นเทวดาในหมู่มนุษย์ เป็นเทพในหมู่มนุษย์ ช่วงนี้เป็นอริยชาติ คำบรรยายบทบาทพระองค์ มีทั้งบรรยายว่าเป็นมนุษย์และเป็นเทพ

---

[๑๙] อภิ.ปญฺจ.อ. (ไทย) ๘๐๒-๘๐๓/๒๙๗.

[๒๐] มิลินฺท. หน้า ๗๘.

08. (101-116).indd 110 24/11/2563 21:12:34

ความเป็นมนุษย์ : ชีวิตในโลกิยชาติ ช่วงยังไม่ได้อบรม ยังไม่เป็นพุทธะ ความที่เป็นมนุษย์แม้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ก็คงเป็นมนุษย์ เหมือนมนุษย์ทั้งหลาย ประสบปัญหาทางกายภาพเหมือนมนุษย์ทั่วไป เช่น ปวดหลัง ปวดท้อง ปวดศีรษะ ลมในท้อง ขับถ่าย ห้อพระโลหิต หน้าที่และบทบาทของพระองค์เหมือนช้างศึกในสงคราม ต้องคอยระวังอาวุธที่มาจากทิศานุทิศ ขณะเดียวกันก็สั่งสอนตักเตือนผู้คนให้มีสติ ให้มีหิริ ให้เป็นสัมมาทิฏฐิ ในความเป็นมนุษย์ของพระองค์มีตัวอย่างจากคราวจาริกไปแคว้นมัลละ ที่หมู่บ้านถูนะ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นพราหมณ์ พอรู้ว่าพระองค์จะมา หวังแกล้งไม่ให้พระองค์มีน้ำดื่ม จึงใช้หญ้าใช้แกลบถมใส่บ่อเต็มจนล้นปากบ่อ[๒๑] บางครั้งพระองค์ช่วยแก้ปัญหาชาวบ้าน ดังเล่าว่า ชาย ๔ คนมีคุณสมบัติต่างกัน ไปหลงรักลูกสาวพราหมณ์ จึงไปสู่ขอกับผู้เป็นบิดา พราหมณ์ที่เป็นบิดาไม่รู้จะยกลูกสาวให้ใครจึงไปถามพระพุทธเจ้า[๒๒] บทบาทความเป็นมนุษย์ บรรยายถึงพระองค์ว่ามีพระเนตรดำสนิท *(อภินีลเนตฺโต)* พระเนตรแจ่มใสดุจตาลูกโค *(โคปขุโม)* มีสีผิวดุจเงิน *(ชาตรูปํ นาม สตฺถุวณฺโณ* [๒๓] (บ้างก็ว่า สีผิวดุจทอง *: สุวณฺณวณฺโณ)* เป็นธรรมราชา ไม่ประดับตกแต่ง เช่น ไม่ใช้ต่างหู ไม่สวมกำไลมือกำไลเท้า ไม่ใส่มงกุฎ เหมือนผู้นำคนอื่นที่นิยมประดับกันในสมัยนั้น

ความเป็นเทพ **:** พระองค์มีสถานะเป็นเทพ เมื่อประมาณ พ.ศ. ๖๐๐ ยุคที่บรรดาลัทธิแข่งขันอวดกัน หาวิธีสร้างแรงจูงใจมวลชน อิทธิปาฏิหาริย์ถือเป็นสีสันสำคัญที่ต้องอวดแข่งกัน แข่งขันกันว่าศาสดาใครจะเหนือชั้นหรือเก่งกว่ากัน อิทธิปาฏิหาริย์เป็นเครื่องมือที่ทำให้สังคมเลื่องลือกล่าวถึง สถานะความเป็นเทพ เล่าเรื่องตั้งแต่ก่อนจะมายังโลกมนุษย์ มาจากสวรรค์ภพดุสิต เลือกสถานที่เกิด ขณะเกิดมีเหตุการณ์แปลกพิสดารชนิดที่ไม่มีใครเสมอเหมือน ต่อมาเป็นบรรพชิตกระทั่งวันถวายพระเพลิงมีเรื่องอัศจรรย์ให้สังคมโจษขานกล่าวได้ไม่จบสิ้น เพราะว่าพระโพธิสัตว์เป็นดุจเทพ *(โพธิสตฺโต เทโว วิย)*[๒๔] เมื่อมอบความเป็นเทพให้พระองค์ จึงบรรยายคุณสมบัติให้เหมือนกับคุณสมบัติของเทพ เช่น ประสูติแล้วพูดได้ทันที *(ชาติที่เกิดมาพูดทันที คือ มโหสถ เวสสันดร ชาติสุดท้าย)* ความเป็นเทพเลื่องลือไปไม่สิ้นสุด ยุคที่คนชอบฟังนิทาน เรื่องเล่าจัดลำดับเหตุการณ์ให้จำเรื่องได้แม่น คนจึงชอบฟังนิทาน

ผู้รู้ให้ข้อคิดเหตุการณ์ตอนประสูติ ไว้น่าสนใจ ดังนี้

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะประสูติ มีเหตุการณ์ที่เป็นสัญลักษณ์ว่าได้เสด็จย่างพระบาทไป ๗ ก้าว ทรงเปล่งอาสภิวาจา ว่า "เราเป็นผู้เลิศแห่งโลก

---

[๒๑] ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๖๙/๓๑๗.

[๒๒] ขุ.ชา. (บาลี) อ ๓/๒๐๐/๑๓๗.

[๒๓] วิ.มหา. (บาลี) ๒/๕๘๔/๖๐.

[๒๔] ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๑/๘๘.

เราเป็นผู้ประเสริฐแห่งโลก เราคือผู้เป็นใหญ่แห่งโลก" พระดำรัสนี้ ถ้าไม่สังเกตให้ดีจะเข้าใจผิด ว่าทำไมเจ้าชายสิทธัตถะมาอวดตัวว่ายิ่งใหญ่ แต่พึงทราบว่า นี่คือการประกาศอิสรภาพของมนุษย์

เสถียร โกเศส กล่าวถึงความอัศจรรย์ตอนประสูติของฝ่ายมหายาน ว่า เรื่องผู้วิเศษ เวลาจะเกิดไม่ออกโดยธรรมดา มีกล่าวไว้ในคัมภีร์พระเวท เรื่องพระฤาษีชื่อวามเทพ พระฤาษีนั้นมีอานุภาพ ถึงจะพูดได้ก่อนเกิด คือ ขอร้องออกมาว่า "... อย่าให้ข้าออกทางนี้เลยเพราะมันลำบาก ให้ข้าออกไปทางสีข้างเถิด" นักปราชญ์สันนิษฐานกันว่า พระพุทธประวัติที่พระคัมภีร์กล่าวถึงการประสูติแห่งพระมหาบุรุษจากพระปรัศว์แห่งพระมารดา คงนำความในพระเวทท่อนนี้ไปสวมพระพุทธประวัติ เพื่อต้องการให้เป็นผู้วิเศษบ้าง แต่พระพุทธประวัตินี้มีในฝ่ายคัมภีร์อุตตรนิกาย เพราะฉะนั้น พวกเราผู้ทักษิณนิกายจึงทราบเรื่องกันไปคนละอย่าง

เรื่องราวผู้วิเศษมักต่างจากสามัญชน ผู้วิเศษบางคนเกิดจากขาอ่อนมารดา บางคนเกิดจากแขนมารดา บางคนเกิดจากกระหม่อมมารดา บางคนเกิดจากรักแร้มารดา

ก่อนอธิษฐานเพศเป็นบรรพชิต พระสิทธัตถะใช้พระขรรค์ตัดพระเกสาเหลือสั้น ๒ องคุลี แล้วไม่ตัดอีกเลย เวียนเป็นทักษิณาจนถึงวันปรินิพพาน ยกย่องพระองค์ให้เป็นเทพ เพราะว่าเทพไม่ตัดผม ไม่โกนหนวด *(เทวานำ ปน เกสมสฺสุกรณกมฺมำ นาม นตฺถิ)* ถามว่า ถ้าตัดพระเกสาอีกใครจะเป็นคนตัดผม(กัลบก)เถรวาทไม่มีคำตอบเรื่องนี้ มหายานระบุว่าพระอุบาลีเถระผู้เคยเป็นกัลบกของศากยะบวชแล้วไปเป็นกัลบกประจำพระองค์ เถรวาทเน้นบทบาทพระอุบาลีผู้เด่นเป็นเอตทัคคะทางวินัย ไม่มีอะไรเกี่ยวกับหน้าที่ของกัลบก (นิทานชาดกเล่าว่าผู้นำในอดีตเมื่อไปเป็นดาบส ผู้บวชตามมักเป็นผู้เคยรับใช้ใกล้ชิด ที่ได้รับความไว้วางใจที่สุดนั่น คือ กัลบก)

อีกเรื่องหนึ่ง คือ เทวทูต คือ ทูตดุจเทพ *(เทวา วิย ทูตา)* ทูตแสงสว่าง สื่อทางปัญญา เทวทูตเป็นนิมิต เป็นสัญลักษณ์ทำให้พระสิทธัตถะเห็นก่อนบรรพชา สื่อที่ทำให้เกิดปัญญา มี คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และบรรพชิต (สมณะ) เทวทูตมีอยู่ทุกที่ ยกเว้นบรรพชิต มีเฉพาะในวัฒนธรรมฮารัปปา สมัยต่อมาเมื่อมีอริยวงศ์ สิ่งที่อริยวงศ์ปฏิเสธอันดับแรกคือ วรรณะ *"วรรณะ ๔ เหล่านี้คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ออกจากเรือนมาบวชในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละชื่อและโคตรเดิม รวมเรียกว่าสมณะเชื้อสายศากยบุตร"* คำว่า สมณะศากยบุตร หากจะแปลว่าบุตรศากยะที่เป็นสมณะแปลเท่านี้มองว่ายังไม่ครอบคลุม ควรโยงถึงพระพุทธเจ้าในกาลก่อนด้วย จึงขอแปลว่า "บุตรของศากยะผู้สืบทอดลัทธิสมณะ" การที่อริยวงศ์ปฏิเสธวรรณะ มองว่าสัมพันธ์กับบรรพชาของพระสิทธัตถะ เพราะว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายไม่ตระหนี่วรรณะ *(สมฺพุทฺธานญฺจ วณฺณมจฺเฉรำ นาม นตฺถิ)*[๒๕]

[๒๕] สำ.นิ.อ. (ไทย) ๒/๑๕๔/๒๐๓.

ที่สอนกันมาว่าพระสิทธัตถะบรรพชาเพราะเห็นเทวทูต เรื่องนี้จำง่ายไม่ซับซ้อน แยบยลกว่าสอนว่าบรรพชาเพราะปฏิเสธวรรณะ

มองโกลอยด์ในทรรศนะนักวิชาการ

ผู้ศึกษาสถานะชาติกำเนิดของพระสิทธัตถะ มีทั้งคนอินเดียและคนยุโรป ส่วนในประเทศไทย พล.ต. เดช ตุลวรรธนะ เป็นผู้หนึ่งที่ศึกษาเรื่องนี้ ท่านอ้างคำของพุทธทาสภิกขุที่กล่าวว่า *"บรรพบุรุษของพระพุทธเจ้าและพระญาติวงศ์เป็นชนเผ่ามงโกลที่อพยพจากไซบีเรีย ข้ามภูเขาหิมาลัยเข้ามาตั้งบ้านเมืองอยู่เชิงเขาหิมาลัย คนพื้นเมืองซึ่งเป็นคนผิวดำเห็นชนเผ่ามงโกลผิวเหลืองงดงาม ถามว่ามาจากไหน ก็ชี้มือไปทางภูเขาหิมาลัยที่มีหิมะปกคลุมยอดอยู่ทั้งปี คนพื้นเมืองก็นึกว่าคงเป็นเทวดาลงมาจากเขาไกรลาสที่พระศิวะ (อิศวร) พระเจ้าของคนพื้นเมืองสิงสถิตอยู่ ก็พากันมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ในเมืองของชนเผ่ามงโกล จึงมีพิธีแรกนาขวัญเป็นการสาธิตตัวอย่างการปลูกข้าวให้ราษฎรดู เพื่อการเศรษฐกิจของครอบครัวและบ้านเมือง วงศ์ศากยะจึงเรียกได้ว่าเป็นวงศ์แห่งชาวนา"* กล่าวอีกว่า *"ชนเผ่ามงโกลเป็นนักรบเร่ร่อน (Nomads) ขี่ม้าฝ่าความหนาวในไซบีเรีย เที่ยวรบพุ่งไปจนถึงยุโรปและเคยยึดครองจีนอยู่ระยะหนึ่ง ชนเผ่ามงโกลจึงถือว่าทุกคนเป็นเพื่อนร่วมรบร่วมเป็นร่วมตายด้วยกัน เมื่อมาอยู่ในชมพูทวีปได้พบคำสอนของพราหมณ์แบ่งชั้นวรรณะก็ไม่เห็นด้วย และที่พราหมณ์สอนว่า มีพระเจ้าต้องเกรงกลัวพระเจ้านั้น ยิ่งไม่เห็นด้วยใหญ่ เพราะชนเผ่ามงโกลไปรบมาค่อนโลก ที่ชนะศึกหรือแพ้เขาก็ด้วยกำลังฝีมือและสติปัญญาของตน ไม่เห็นจะไปเกี่ยวข้องกับพระเจ้าตรงไหน".....คราวนี้เรามาพิจารณาดูว่าใครหนอเขียนตำราให้เราเรียนกัน..สำหรับปัญญาชนชาวอินเดียปัจจุบันนั้นเขารู้ประวัติชาติเขาดี เขาจึงรู้ว่าพระพุทธเจ้าเป็นชนเผ่ามงโกล แต่ไม่ใช่ธุระของเขาที่จะพูด..."*

คนตะวันตกและคนอินเดีย ที่มองว่าพระสิทธัตถะเป็นมองโกลอยด์ เช่น

เบนจามิน วอลก์เกอร์ "ในอินเดีย อารยันเข้ามาสลับกับพวกกิราตะหรือมองโกล ที่มีหลายเผ่า ได้แก่ อาภีระ อัมภัสฐะ คันธาระ อิกษวากุ กัมโพชะ ปิศาจะ ปัณฑระ ศากยะ ศิพี อศีนระ วัชชี และเยวเธระ สุทโธทนะพุทธบิดาเป็นนักรบมองโกล มายาเทวีพุทธมารดาเป็นเจ้าหญิงของลิจฉวี"

วินเซน เอ. สมิธ "โคตมพุทธะมีเชื้อชาติมองโกล มหาวีระของเชน เป็นมองโกลชาวเขา"

ร็อคฮิลล์ "ศากยะ ๓ กลุ่มใหญ่ ได้แก่ มหาศากยะกบิลพัสดุ์ ศากยะลิจฉวี และศากยะชาวเขา"

โซมา โครซี "ศากยะเข้าไปอยู่ที่อินดัส ทางอินเดียตะวันตก (แคว้นสินธุ)"

สุนิติ กุมาร ฉัตเตอร์จี "มองโกลอยด์มีถิ่นฐานในอินเดียเหนือและตะวันออกเมื่อ ๑๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล (ก่อน พ.ศ. ๑๕๐๐) แยกออก ๒ สาย คือ (๑) ซิโน-ทิเบโต (Sino-Tibeton) และ สยาม-จีน (Siamese-Chines) ยังแบ่งเป็นกลุ่มย่อย ๆ อีก มี ดาลัก สิกขิม ภูฏาน อัสสัมเหนือ นาคา พม่า คะฉิ่น ฉาน อาหม เป็นต้น ลิจฉวีเมืองเวสาลี และโกลิยะ (ศากยะ) แยกมาจากพวกซิโน-ทิเบโต"

สวาบัน เค. บิสวาส “ศากยวงศ์เป็นตระกูลนักรบ เรียกว่ากษัตริย์ หรือขัตติยะ เป็นกษัตริย์เหมือนกษัตริย์พราหมณ์ แต่หน้าที่ต่างกัน กษัตริย์ศากยวงศ์เป็นนักรบ ทำนา ไม่บูชายัญ จัดอยู่ในกลุ่มโปรโต-มองโกลอยด์ (Proto-Mongoloind) ศากยะไม่ใช่นักรบเร่ร่อนแต่ว่าเป็นนักรบนักปกครอง มีอยู่แต่เดิม ส่วนกษัตริย์พราหมณ์ บูชายัญ สืบสายจากอารยันเร่ร่อน ตำนานศากยะสืบมาหลายชั่วอายุตั้งแต่ผู้ก่อตั้งคือโอกกากราชจนถึงสุทโธทนะ”

ลาล มณี โชศรี กล่าวว่า คำที่ว่า พระพุทธเจ้าเป็นพราหมณ์ฮินดูนั้นไร้สาระ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า[๒๖] “...อินเดียอาจจะถือว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาของคนต่างชาติ เขาเลยพยายามกำจัดอยู่เรื่อย พระพุทธเจ้าก็มีนักปราชญ์สันนิษฐานว่าเป็นเชื้อชาติมงโกล คือแบบพวกเรานี้ ไม่ใช่เชื้อชาติอินเดียอย่างนั้น เพราะเกิดในถิ่นที่ปัจจุบันเรียกว่าเนปาล คนเนปาลก็รูปร่างหน้าตาเหมือนคนไทย เป็นมงโกลเหมือนกัน พวกอินเดียเลยไม่ชอบ พระเจ้าอโศกเองก็เป็นเชื้อชาติมงโกล ไม่ใช่เชื้อชาติอินเดีย อินเดียเลยไม่ชอบ เพราะฉะนั้น พระเจ้าอโศกแม้จะยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ แต่ถ้าฝรั่งไม่มาขุดค้นโบราณสถานแสดงหลักฐานให้ปรากฏแล้ว อินเดียไม่รู้จักเลย เขาลืมกันหมดเรียบร้อยแล้ว ... พระเจ้ากนิษกะมหาราช ก็เป็นมงโกลอีก ไม่ใช่ชาวอินเดียแท้”

สรุป

มิใช่ว่าด้วยเหตุที่คนไทยเป็นชนเผ่ามองโกล จึงอยากจะให้พระสิทธัตถะเป็นชนเผ่ามองโกลเหมือนคนไทย แต่เมื่อศึกษาประวัติศาสตร์ ตลอดทั้งสิ่งแวดล้อม เช่น พระสิทธัตถะเกิดในวัฒนธรรมที่ไม่นับถือพระเวท อยู่แถบหิมาลัย ทิศเหนือแคว้นโกศล อันเป็นถิ่นของพราหมณ์ การบูชางูและการบูชาอัฐิ ไม่ใช่ประเพณีของอารยันเร่ร่อน พวกอารยันเร่ร่อนไม่มีประเพณีสมรสกันเอง แต่ศากยะสมรสด้วยกันเอง ศากยะปกครองเลือกผู้บริหารเหมือนลิจฉวี (สังฆกรรมบางอย่างดัดแปลงมาจากการทำหน้าที่ของพวกวัชชี) พระสิทธัตถะชำนาญศิลปวิทยาตามเผ่าพันธุ์ เช่น การยิงธนู ผู้สอนเป็นมุนี ครูประจำเผ่าของศากยะ พระสิทธัตถะไม่ได้ศึกษากับพราหมณ์ ที่ตักกศิลา พระสิทธัตถะผิวสีเงิน บูชาอัฐิของถูปารหบุคคล เก็บอัฐิไว้บูชา ประวัติของพระสิทธัตถะสมัยครองเรือนไม่ชัด ชัดเมื่อตั้งอริยวงศ์ กฎสำคัญในอริยวงศ์คือ ไม่มีวรรณะ ผู้พัฒนาตนแล้วในอริยวงศ์มีคุณสมบัติพิเศษต่างจากคนในวงศ์อื่น มีความประพฤติอย่างอารยัน (อริยะ) ครองเพศอย่างอารยัน มีทัศนคติอย่างอารยัน และรู้แจ้งแทงตลอดอย่างอารยัน เป้าหมายในอริยวงศ์มีในชีวิตนี้ ไม่มีความเชื่อหรือสิ่งที่พราหมณ์สอนเข้าครอบงำ

---

[๒๖] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **คนไทยหลงทางหรือไร,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๗๔.

จึงเกิดความรู้สึกว่าแท้จริงแล้ว พระพุทธเจ้าคือใคร สอนสาวกให้ไปไหน หรือสอนให้มีชีวิตอยู่อย่างไรแน่

ยุคนั้นพราหมณ์มีอิทธิพลครอบคลุมทั่วอินเดีย พระพุทธเจ้าไม่เห็นด้วยกับหลักความเชื่อและการปฏิบัติหลายอย่างของพราหมณ์ ทรงคัดค้านโต้แย้งหักล้างคำสอนของพราหมณ์ ในสภาพแวดล้อมอย่างนั้น ต้องใช้คำที่ประชาชนพูดกัน จึงทำให้เกิดคำที่ใช้ตรงกับที่พราหมณ์ใช้ แต่มีความหมายแตกต่างกัน มีหลายคำเช่นคำว่ากรรม กรรมของพราหมณ์มีความหมายอย่างหนึ่ง กรรมของพระพุทธเจ้ามีความหมายอย่างหนึ่ง กรรมของศาสนาเชนมีความหมายอย่างหนึ่ง เป็นต้น

ปัจจุบันนี้ ในแดนพุทธภูมิมีพุทธสถานเป็นประจักษ์สายตาชาวโลก ยืนยันที่ประสูติ ที่ตรัสรู้ ที่ดับขันธ์ ผู้รู้ชาวอินเดียยอมรับว่าคำสอนพระพุทธองค์มิได้หายไปที่ไหน ยังคงอยู่ในวัฒนธรรมอินเดีย ดังนั้น ถ้าหากใครมองว่าพระพุทธองค์ไม่ได้มีสถานะชาติกำเนิดอย่างที่เข้าใจกัน คงถูกโต้ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ในที่นี้มองว่าหากศึกษาบทบาทพระองค์ที่มีต่อพราหมณ์ จะรู้ว่าสิ่งที่พระองค์สอนเป็นความจริงของโลกและชีวิต ที่ทุกคนต้องรู้และรับผิดชอบ เป็นกฎธรรมชาติเกี่ยวกับชีวิตและครอบงำมนุษย์อยู่ตลอดเวลา เมื่อรู้ข้อเท็จจริงอย่างนี้ ก็จะไม่ทำให้สับสน แยกได้ว่าพุทธสอนอย่างไร พราหมณ์สอนอย่างไร เชนสอนอย่างไร เพราะว่าสิ่งที่พระองค์สอนนั้นคือสมบัติของมนุษยชาติ

บรรณานุกรม

กรุณา กุศลาสัย เก็บความ แปล และเรียบเรียง จาก **Brahmanism, Buddhism and Hinduism**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แม่คำผาง, ๒๕๓๖.

พลตรีเดช ตุลวรรธนะ. **เรียนพุทธศาสนาอย่างปัญญาชน เล่ม ๑-๗.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสมัย, ม.ป.ป.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **คนไทยหลงทางหรือไร**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬา, ๒๕๓๙.

_____. **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬา, ๒๕๕๓.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕ กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธรรม, ๒๕๕๘

Chatterji, Suniti kumar Ed. **The Cultural Heritage of India** 5th . Vol. I, Calcutta : The Ramakrishna Mission Institute of Culture, 1982.

Joshi, Lal Mani. **Discerning the Buddha**. New Delhi : Munshiram Manoharlal, 1983.

Kosambi, D. D. **An Introduction to the study of Indian History** 7th . Bombay : Lahooti Art Press, 1994.

Mahajan, V.D. **Ancient India** 19th . New Delhi : S. Chand $ Company Ltd,1997.

Malalasekere, G. P. **Pali Proper Names** II V. Delhi : Munshiram Manoharal,

Swapan k Biswan. **Buddhism the religion of Mohenjodaro&Harappa Cities.** (Delhi: Richa Offset Press Shahara).

08. (101-116).indd 116 24/11/2563 21:12:35

พุทธวิธีการสอนของครูพระสอนศีลธรรมแบบบูรณาการ

รศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง
ดร.พัลลภ หารุคำจา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

บทนำ

กล่าวได้ว่าสังคมไทยในปัจจุบัน มีปัญหาทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง จนเกิดปริวิตก ได้มีสภาพตกต่ำเสื่อมโทรมทั้งทางภูมิธรรมและภูมิปัญญา สังคมไทยจึงเป็นสังคมพระพุทธศาสนา อันเป็นระบบที่สร้างจริยธรรมสำหรับประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของโลก กระแสโลกาภิวัตน์ได้มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของสังคมไทย ทำให้สังคมไทยเสื่อมลงจนมีการกล่าวว่าคนไทยขาดคุณธรรมจริยธรรม ห่างเหินหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อย่างไรก็ดีพระพุทธศาสนายังเป็นระบบจริยธรรมที่ต่อติดกับพื้นฐานเดิมของสังคมไทย แม้ว่าปัจจุบันจะอยู่ในระดับพื้นผิว จนมองเห็นว่า ผู้คนห่างเหินจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แต่ระบบจริยธรรมศีลธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาก็ยังสืบต่ออยู่อย่างแน่นหนา ในรากฐานของวัฒนธรรมของไทย การสอนจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นการปฏิบัติที่สอดคล้องกลมกลืนกับรากฐานทางวัฒนธรรม เป็นการรู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วให้เป็นประโยชน์ ซึ่งพร้อมจะทำงานได้ง่ายฉับไว และเบาแรงกว่าการกระทำด้วยวิธีการอื่นจึงไม่มีเหตุผลใดจะปฏิเสธการสอนพระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์ทางจริยธรรม

อย่างไรก็ดีการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรขั้นพื้นฐานนั้น ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาระดับชั้นประถมศึกษาและระดับชั้นมัธยมศึกษาไว้อย่างละเอียดครอบคลุมพระพุทธศาสนา ทั้งพุทธประวัติ หลักธรรมคำสอน ตลอดจนการนำคำสอนมาใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งเรียกว่า “วิถีพุทธ” ได้ การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาดังกล่าว ครูผู้สอนจะต้องมีภูมิความรู้ด้านพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี กระทรวงศึกษาธิการจึงพิจารณาเห็นว่า ขณะนี้คณะสงฆ์ไทยยังจัดการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาให้แก่กุลบุตรกุลธิดาตลอดมา ซึ่งได้แก่การศึกษาภาษาบาลีประโยค ๑-๒ ถึง เปรียญธรรม ๙ ประโยค การศึกษาธรรมศึกษา การศึกษาระดับปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษา ซึ่งมีโรงเรียนพระปริยัติธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นหน่วยผลิตบุคลากรผู้มีความรู้ด้านพระพุทธศาสนา หากให้พระภิกษุที่สำเร็จการศึกษาของคณะสงฆ์ทำหน้าที่เป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนก็จะเหมาะสมอย่างยิ่ง จึงเสนอ

09. (117-128).indd 117 24/11/2563 21:13:00

หลักการนั้นเข้าสู่การพิจารณาของมหาเถรสมาคม ซึ่งก็ได้รับความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคม โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้กำหนดขึ้นและเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๔๖ โดยมีข้อตกลงร่วมมือระหว่างกระทรวงวัฒนธรรมและกระทรวงศึกษาธิการในการสนับสนุนให้พระภิกษุเข้าไปสอนในโรงเรียนระดับประถมศึกษามัธยมศึกษาและอาชีวศึกษา ซึ่งรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณผ่านทางกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมในการสนับสนุนการทำงาน ซึ่งบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีความสำคัญมากในปัจจุบัน โดยงานวิจัยของพระครูโพธิสุวรรณคุณ (มานพ จนฺทาโภ)[๑] ได้ศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนในจังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ

๑) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนในจังหวัดสุพรรณบุรี

๒) เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนในจังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอน ในจังหวัดสุพรรณบุรี

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ พระสอนศีลธรรม จำนวน ๑๘๕ รูป ที่อยู่ในจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการวิจัยแบบผสม (Mixed Method Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (QualitativeResearch) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การทดสอบค่าเอฟ (F-test) โดยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) และวิเคราะห์ความแตกต่างรายคู่โดยใช้ (LSD) ทำการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ผลการวิจัย พบว่า

๑. ความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมที่มีต่อบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนในจังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๗)

๒. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมที่มีต่อบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนในจังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วน บุคคล

---

[๑] พระครูโพธิสุวรรณคุณ (มานพ จนฺทาโภ), “บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอน, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ) ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙)

09. (117-128).indd 118 24/11/2563 21:13:01

พบว่า พระสอนศีลธรรมที่มีการศึกษาทางโลก การศึกษาทางธรรม และการศึกษาบาลีที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนไว้ ส่วนพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษาและประสบการณ์ในการสอนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนในจังหวัดสุพรรณบุรี ไม่แตกต่างกันจึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓. ผลการศึกษาปัญหาอุปสรรค พบว่าพระสอนศีลธรรมขาดการทบทวนความรู้ให้กับนักเรียน ครูพระสอนศีลธรรมไม่เพียงพอ บรรยากาศในการเรียนและการจัดเวลาในการสอนไม่เหมาะสมต่อผู้เรียน ยิ่งไปกว่านั้นยังขาดการร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด และสถานราชการ สิ่งสนับสนุน ทางการศึกษา เช่น สื่อ อุปกรณ์ต่างๆ และนวัตกรรมเทคโนโลยี ไม่มีความหลากหลาย และไม่เท่าทันภาวะการณ์ในปัจจุบัน ส่วนกิจกรรมยังขาดการนำเสนอข้อมูลที่สนับสนุนการศึกษาต่อผู้เรียน ส่วนผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษานั้น การประเมินผลไม่มีความหลากหลายไม่สอดคล้องกับสภาพจริง

ข้อเสนอแนะที่สำคัญสรุปได้ดังนี้ พระสอนศีลธรรมควรมีการทบทวนบทเรียนที่ได้สอนมาแล้วก่อนเข้าสู่เนื้อหาในปัจจุบัน ควรเพิ่มจำนวนพระสอนศีลธรรมให้คลอบคลุมทั่วทุกโรงเรียน ควรสร้างบรรยากาศ เช่น สอนธรรมศึกษาในห้องจริยธรรม และนอกสถานที่บริเวณวัดที่ใกล้กับโรงเรียนส่วนสิ่งสนับสนุนทางการศึกษาหน่วยงานต้นสังกัดของพระสอนศีลธรรมและโรงเรียนควรมีการสอบถามสำรวจความต้องการจากพระสอนศีลธรรมพร้อมให้การสนับสนุน ควรมีกิจกรรมพัฒนา พระสอนศีลธรรมด้านทักษะในการจัดการเรียนการสอน พร้อมทั้งการวัดผลและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ

๔. แนวทางในการพัฒนาบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนในจังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า คณะพระสงฆ์จังหวัดได้ให้การสนับสนุนพระสอนศีลธรรมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยเหลือและพัฒนาชุมชน โดยการอบรมการสอนธรรมะ การให้ความรู้ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เพื่อให้โรงเรียนและชุมชนได้เข้ามาร่วมและได้รับความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับธรรมะและความรู้ทั่วไป สามารถนำความรู้ไปพัฒนาตนเองและชุมชนต่อไป ส่วนโรงเรียนมีความคาดหวังกับพระสอนศีลธรรมมาก จึงเห็นว่าการสอนศีลธรรมเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ และยังสะท้อนให้เห็นว่าหน่วยงานต้นสังกัดควรแนะนำเทคนิคการสอน และการวัดและประเมินผลที่สามารถนำข้อค้นพบดังกล่าวไปสู่การพัฒนา นอกจากนี้การให้ความอนุเคราะห์ส่งพระสอนศีลธรรมมาสอนนักเรียนทำให้นักเรียนมีความประพฤติดีและการเรียนดีขึ้น และด้านการอำนวยความสะดวกและการสนับสนุนเห็นว่าขาดการประสานงานอย่างต่อเนื่อง

09. (117-128).indd 119 24/11/2563 21:13:01

การบริหารจัดการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อได้รับมอบภารกิจโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนพร้อมทั้งงบประมาณมาแล้ว เพื่อให้การดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อันพึงประสงค์ คือ นักเรียนได้รับการปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมจากพระสอนศีลธรรมโดยตรง และคุ้มค่ากับงบประมาณที่ได้รับ จึงได้เตรียมแผนปฏิบัติการรองรับการดำเนินการ โครงการพระสอนศีลธรรมอย่างเป็นระบบ และได้ดำเนินการประสานงานกับคณะสงฆ์ สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยได้มีการประชาสัมพันธ์โครงการ ฯ และจัดอบรมถวายความรู้เพิ่มประสิทธิภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ เพื่อสร้างศักยภาพในการทำงานให้เป็นที่ยอมรับของสถานศึกษาและเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้กับนักเรียนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง พร้อมกับมีความประพฤติที่ดีงามอย่างเป็นระบบ โดยจัดแผนการดำเนินการให้เป็นไปอย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ เน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีกระบวนการบริหารโครงการคือ

การทบทวนบทบาทของครู ควรเริ่มจากการทบทวนและปรับแต่งความคิด ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของการเรียน โดยต้องถือว่า แก่นแท้ของการเรียน คือ การเรียนรู้ของผู้เรียน ต้องเปลี่ยนจากการยึดวิชาเป็นตัวตั้งมาเป็นยึดมนุษย์หรือผู้เรียนเป็นตัวตั้ง หรือที่เรียกว่า ผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูต้องคำนึงถึงหลักความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นสำคัญ ถ้าจะเปรียบการทำงานของครูกับแพทย์คงไม่ต่างกันมากนัก แพทย์มีหน้าที่บำบัดรักษาอาการป่วยไข้ของผู้ป่วย ด้วยการวิเคราะห์ วินิจฉัยอาการของผู้ป่วยแต่ละคนที่มีความแตกต่างกัน แล้วจัดการบำบัดด้วยการใช้ยาหรือการปฏิบัติอื่น ๆ ที่แตกต่างกัน วิธีการรักษาแบบหนึ่งแบบใดคงจะใช้บำบัดรักษาผู้ป่วยทุกคนเหมือน ๆ กันไม่ได้ นอกจากจะมีอาการป่วยแบบเดียวกัน ในทำนองเดียวกัน ครูก็จำเป็นต้องทำความเข้าใจและศึกษาให้รู้ข้อมูล อันเป็นความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละคนและหาวิธีสอนที่เหมาะสม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างเต็มที่ เพื่อพัฒนาผู้เรียนแต่ละคนนั้นให้บรรลุถึงศักยภาพสูงสุดที่มีอยู่ และจากข้อมูลที่เป็นวิกฤตทางการศึกษา และวิกฤตของผู้เรียนอีกประการหนึ่ง คือ การจัดการศึกษาที่ไม่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้นำสิ่งที่ได้เรียนรู้มาปฏิบัติในชีวิตจริง ทำให้ไม่เกิดการเรียนรู้ที่ยั่งยืน ครูจึงต้องหันมาทบทวนบทบาทและหน้าที่ ที่จะต้องแก้ไขโดยต้องตระหนักว่า คุณค่าของการเรียนรู้ คือ การได้นำสิ่งที่เรียนรู้มานั้นไปปฏิบัติให้เกิดผลด้วย ดังนั้นหลักการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จึงมีสาระที่สำคัญ ๒ ประการ คือ การจัดการโดยคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน และการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้นำเอาสิ่งที่เรียนรู้ไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาตนเองไปสู่ศักยภาพสูงสุดที่แต่ละคนจะมีและเป็นได้ ส่วนเทคนิค วิธีการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ประเทศไทยมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ สอดคล้องกับ

09. (117-128).indd 120 24/11/2563 21:13:01

งานวิจัยของสุเทพ เชื้อสมุทร[๒] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมมี ๖ ด้าน ได้แก่

๑) ด้านเนื้อหาและหลักสูตร ๒) ด้านการจัดการเรียนการสอน
๓) ด้านผลิตและการใช้สื่อ ๔) ด้านการวัดและประเมินผล
๕) ด้านการวิจัยในชั้นเรียน ๖) ด้านคุณลักษณะและเจตคติ

โดยมีคุณภาพระดับมากที่สุด คือสมรรถนะด้านการทำวิจัยในชั้นเรียน นอกนั้นมีคุณภาพระดับมากตามลำดับ ผลการประเมินรูปแบบจากผู้เชี่ยวชาญโดยการสนทนากลุ่มทุกคน มีความคิดเห็นว่ารูปแบบการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา มีความเหมาะสมระดับมากที่สุดในด้านความเหมาะสม ความสอดคล้อง และความเป็นประโยชน์ สำหรับด้านความเป็นไปได้มีความคิดเห็นในระดับมาก ในการสรุปแนวทางการพัฒนาสมรรถนะสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา ประกอบด้วย การฝึกอบรม การปฐมนิเทศ การกำกับติดตาม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การประเมินผล และการรายงาน

ยุทธศาสตร์การพัฒนา

โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นโครงการที่สำคัญ และครอบคลุมโรงเรียนหรือสถานศึกษาในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการและอื่น ๆ พบปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงาน สมควรที่จะต้องกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาภายใต้กรอบ แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งแผนยุทธศาสตร์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนนี้จะเป็นแนวทางในขับเคลื่อนงานให้ครูพระสอนศีลธรรมให้มีประสิทธิภาพ การที่รัฐบาลได้มอบหมายให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจัดพระเข้าสอนศีลธรรม ในสถานศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอาชีวศึกษานั้น เป็นงานสำคัญและมีปริมาณงานเป็นจำนวนมาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จำนวน ๑๘,๐๐๐ รูป ซึ่งจัดได้เพียง ๓๑ เปอร์เซ็นต์ (ความต้องการจำนวน ๕๘,๐๗๓ รูป) โดยในอนาคตจะต้องเพิ่มจำนวนให้ครอบคลุม ตามจำนวนที่ต้องการดังกล่าว

ดังนั้น เพื่อรองรับกับจำนวนพระสอนศีลธรรมที่จะเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นการเพิ่มปริมาณ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเพิ่มคุณภาพในการดำเนินงานด้วยแผนยุทธศาสตร์[๓]

---

[๒] สุเทพ เชื้อสมุทร. “รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา” **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเชีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์** ,ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๘) : *๘๗.*

[๓] สรุปผลการดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ปีงบประมาณ ๒๕๔๘-๒๕๕๐ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การพัฒนาพระสอนศีลธรรม

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ วิจัยและพัฒนาและติดตามประเมินผล

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การบริการวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ การบริหารจัดการ

เป้าประสงค์

๑. พระสอนศีลธรรมมีความรู้และความสามารถในการปฏิบัติงาน โดยมุ่งเน้นให้เกิดสัมฤทธิ์ผลในการสร้างสังคมไทยสู่ความเป็นสังคมวิถีพุทธ

๒. มีผลงานวิจัย เพื่อแสวงหาองค์ความรู้ในการพัฒนาการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพ บรรลุวัตถุประสงค์

๓. มีระบบติดตามประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ สำหรับใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงในการบริหารจัดการ

๔. พระสอนศีลธรรมบริการวิชาการด้านพระพุทธศาสนาแก่นักเรียน นักศึกษา ในสถานศึกษาทุกระดับทั่วประเทศและส่งเสริมทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ

๕. มีระบบบริหารจัดการที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ

๖. มีระบบเครือข่ายพระสอนศีลธรรมที่มีพลังผลักดันการดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จตามนโยบายของรัฐบาลและมหาเถรสมาคม

กำหนดเป็นกลยุทธ์ในแผนยุทธศาสตร์ อาทิ เช่น ปรับปรุงคู่มือพระสอนศีลธรรมให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน เพิ่มประสิทธิภาพพระสอนศีลธรรมให้มีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ตลอดจนสร้างจิตสำนึกให้นักเรียน นักศึกษานำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อเป็นคนดีมีศีลธรรมและจริยธรรม สร้างสื่อการสอนหรือเครื่องมือประกอบการเรียนการสอนให้พระสอนศีลธรรม เพื่อประสิทธิภาพการเรียนการสอน อบรมพระสอนศีลธรรมให้มีความสามารถในการประเมินผลการปฏิบัติงานของตนเอง จัดให้มีการบริหารคลังความรู้ สำหรับพระสอนศีลธรรม พัฒนานักวิจัย สนับสนุนทุนวิจัย ให้มีผลงานวิจัย และส่งเสริมการนำผลการวิจัยไปพัฒนาการ ปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพ สร้างระบบการติดตามประเมินผลพระสอนศีลธรรมทุกด้าน เพิ่มจำนวนผู้ประเมินผลให้เพียงพอต่อจำนวนพระสอนศีลธรรมและเพิ่มขวัญกำลังในในการปฏิบัติแก่พระสอนศีลธรรม เพิ่มจำนวนพระสอนศีลธรรมให้ครอบคลุมสถานศึกษาทั่วประเทศ ส่งเสริมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนด้านพระพุทธศาสนา จัดระบบข้อมูลทุกด้านที่เกี่ยวกับพระสอนศีลธรรมให้ครบถ้วนเป็นปัจจุบันและอ้างอิงได้ วางระบบงบประมาณของพระสอนศีลธรรมให้เป็นไปตามระบบของมหาวิทยาลัย เสนอรัฐบาลให้ปรับเพิ่มค่านิตยภัต (ค่าตอบแทนรายเดือน) ให้เหมาะสมกับภาระงานของพระสอนศีลธรรม จัดตั้ง

09. (117-128).indd 122 24/11/2563 21:13:01

หน่วยงานที่รับผิดชอบงานพระสอนศีลธรรมขึ้นในวิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ห้องเรียน หน่วยวิทยบริการ กำหนดแผนพัฒนางานพระสอนศีลธรรมทุก ๕ ปี มีการทบทวนปรับแผนทุก ๒ ปี และสร้างความเข้าใจในนโยบายและวัตถุประสงค์ของรัฐบาลและมหาเถรสมาคมให้กับผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และกำหนดบทบาทผู้สนับสนุนพระสอนศีลธรรมให้เหมาะสม เป็นต้น

พุทธวิธีการสอนของครูพระสอนศีลธรรมแบบบูรณาการ

โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถในด้านปริยัติและปฏิบัติ เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้นักเรียน นักศึกษา เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา สามารถนำความรู้ไปบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข พระสอนศีลธรรม เป็นบุคลากรที่มีความสำคัญของโครงการ เพราะจะมีบทบาทในการเผยแผ่ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาแก่นักเรียน นักศึกษา อีกทั้งเป็นผู้ที่สร้างให้นักเรียน นักศึกษาเป็นคนดี มีศีลธรรม จริยธรรม นำความรู้ ซึ่งเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ในการสร้างคน ท่ามกลางสังคมที่มีปัญหานานัปการ ปัญหาของสังคมในปัจจุบันเป็นภาวะจำยอมที่ต้องรับเอาความนิยมและวัฒนธรรมตามกระแสโลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามความสลับซับซ้อนของพฤติกรรมของมนุษย์ การดำเนินชีวิตได้เหินห่างจากการประพฤติปฏิบัติศีลธรรมและจริยธรรม มีผลทำให้เยาวชนไทยมีพฤติกรรมการแสดงออกและใช้เสรีภาพด้านต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดปัญหาในสังคมไทย การที่พระสอนศีลธรรมได้เข้ามามีบทบาทในการสร้างเยาวชนให้มีศีลธรรมและจริยธรรม จึงเป็นงานสำคัญและยิ่งใหญ่ในการสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมชาวพุทธอย่างแท้จริง เพื่อให้โครงการพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ผู้ที่จะผ่านการคัดเลือกเข้ามาทำหน้าที่เป็นพระสอนศีลธรรม ซึ่งทำหน้าที่บริการวิชาการด้านพระพุทธศาสนาให้แก่นักเรียน นักศึกษา

แม้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีความรู้ด้านพระพุทธศาสนา แต่ขาดความรู้ในด้านเรียนการสอน การถ่ายทอด การสร้างศรัทธาให้นำเอาคำสอนของพระพุทธเจ้าไปใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นคนดีมีศีลธรรม จริยธรรม ซึ่งเป็นงานที่ต้องใช้จิตวิทยาระดับสูง มีข้อจำกัดทั้งด้านงบประมาณ อัตรากำลัง โดยเฉพาะงบประมาณที่ได้รับ มาในโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ส่วนใหญ่จะเป็นค่านิตยภัต (ค่าตอบแทนรายเดือน) ส่วนงบประมาณ ด้านการบริหารได้รับจำนวนน้อยไม่เพียงพอ จึงทำให้มหาวิทยาลัยสงฆ์ใช้เงินรายได้ที่มีข้อจำกัดอยู่แล้วมาใช้ในการบริหาร การประสานงานกับผู้สนับสนุนโครงการในระดับจังหวัดมีข้อจำกัดด้านระยะเวลาและสถานที่ จึงทำให้เกิดความล่าช้าในการเสนอข้อมูลและการขอความร่วมมือพระสงฆ์ที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระสอนศีลธรรมมีฐานะทางครอบครัวแตกต่างกัน ค่านิตยภัต (ค่าตอบแทนรายเดือน) ที่ถวายเดือนละ ๒๕๐๐ บาทนั้น ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย

09. (117-128).indd 123 24/11/2563 21:13:01

ที่จำเป็นของพระสอนศีลธรรม เช่น ค่าเดินทาง ค่าวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอน เป็นต้น พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ มีคุณวุฒิแตกต่างจากครูประจำการที่ทำการสอนในโรงเรียน ส่วนใหญ่จะมีคุณวุฒิระดับปริญญาตรีและได้รับการรับรองการเป็นครูจากคุรุสภา ทำให้เกิดการเปรียบเทียบกันระหว่างพระสอนศีลธรรมกับข้าราชการครูในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ พระสอนศีลธรรมในสถานศึกษา จะต้องเรียนรู้และปรับตัวเข้ากับสังคมทั้งโรงเรียนและชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสถานศึกษาที่อยู่ห่างไกลจากภูมิลำเนาเดิม การสร้างศรัทธาปสาทะให้สังคมยอมรับนั้น จะต้องใช้เวลาและศิลปะผู้นำ หากเกิดบกพร่องจะทำให้ภาพพจน์เสียได้

พุทธวิธีในการสอน

พระพุทธเจ้าทรงเป็นศาสดาของมวลมนุษย์และเทวดาทั้งหลาย พระองค์จึงทรงได้รับการถวายพระนามว่า ทรงเป็นบรมครูสูงสุดไม่มีผู้ใดเสมอเหมือน ในฐานะทรงเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ (Spiritual Guide) ของโลกอย่างแท้จริง ทรงเป็นนักการสอนที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ซึ่งพระพุทธองค์ทรงสอนพุทธศาสนิกชนมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ทรงมีพระปรีชาสามารถในการสอน เนื้อหาหลักธรรมคำสอน มีหลักการสอนและวิธีการสอนหลายวิธีที่มีความเหมาะกับแต่ละบุคคลและทรงประสบความสำเร็จในการสอนมาแล้วในสมัยพุทธกาล ดังที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก หมวดพระสุตตันตปิฎก ซึ่งพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)[๕] ได้สรุปพุทธวิธีในการสอนของพระพุทธเจ้า ดังนี้

พระพุทธเจ้าทรงมีหลักทั่วไปในการสอน แบ่งออกเป็น ๓ หลัก คือ

๑. **หลักเกี่ยวกับเนื้อหาหรือเรื่องที่สอน มีดังนี้**

ในการสอนพระพุทธเจ้าจะเลือกเนื้อหาที่สอน มีลักษณะดังนี้

๑) สอนจากสิ่งที่รู้ เห็นเข้าใจง่ายไปหาสิ่งที่เข้าใจได้ยาก สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม

๒) สอนเนื้อเรื่องที่ลุ่มลึกไปตามลำดับหรือสอนเนื้อเรื่องที่ค่อยข้างลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับชั้นและความต่อเนื่องกันไปเป็นสายลงไป

๓) สอนด้วยของจริง โดยให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเองหรือเรียกว่าประสบการณ์ตรง เช่น ทรงสอนพระนันทะที่คิดถึงคู่รักคนงาม ด้วยการพาไปชมนางฟ้า นางอัปสรเทพธิดาให้เห็นกับตา เป็นต้น

๔) สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง ไม่วกวน ไม่นอกเรื่อง

๕) สอนมีเหตุผล ตรองแล้วเห็นจริงตาม คือสมเหตุสมผล เรียกว่า สนิทานำ

๖) สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล เช่น ตอนที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในป่าประดู่ลายใกล้เมืองโกสัมพี ได้ทรงหยิบใบไม้ประดู่ลายเล็กน้อยใส่กำพระหัตถ์ แล้วตรัส

---

[๕] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน,** (นนทบุรี: โอเอ็นจีการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๓๓-๔๕.

09. (117-128).indd 124 24/11/2563 21:13:02

ถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบประดู่ลายในพระหัตถ์กับในป่า ไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ในป่ามากกว่า จึงตรัสว่า สิ่งที่พระองค์ตรัสรู้แต่มิได้ทรงสอน เหมือนใบประดู่ลายในป่า ส่วนที่ทรงสั่งสอนน้อยเหมือนใบประดู่ลายในพระหัตถ์ และตรัสแสดงเหตุผลในการที่มิได้ทรงสอนทั้งหมดเท่าที่ตรัสรู้ว่า เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่เป็นประโยชน์

๗) สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่จะเรียนรู้และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน อย่างพุทธพจน์ที่ว่า พระองค์ทรงมีพระเมตตา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย จึงตรัสพระวาจาตามหลัก ๖ ประการ[๕] ดังนี้

๑. คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง, ไม่เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น
- ไม่ตรัส

๒. คำพูดที่จริง ถูกต้อง, แต่ไม่เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น
- ไม่ตรัส

๓. คำพูดที่จริง ถูกต้อง, เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น
- เลือกกาลตรัส

๔. คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง, ไม่เป็นประโยชน์, ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น
- ไม่ตรัส

๕. คำพูดที่จริง ถูกต้อง, แต่ไม่เป็นประโยชน์, ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น
- ไม่ตรัส

๖. คำพูดที่จริง ถูกต้อง, เป็นประโยชน์, เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น
- เลือกกาลตรัส

ลักษณะของพระพุทธเจ้าในเรื่องนี้ คือ ทรงเป็นกาลวาที สัจจวาที ภูตวาที อัตถวาที ธรรมวาที และวินัยวาที

๒) หลักเกี่ยวกับผู้เรียน

ในการสอนแต่ละครั้ง พระพุทธเจ้าทรงคำนึงถึงลักษณะของผู้เรียน ดังนี้

๑) รู้ คำนึงถึงการสอนให้เหมาะตามความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่นคำนึงถึงจริต ๖ ซึ่งหมายถึงอุปนิสัยของคน ในโลกที่มีความแตกต่างกัน ได้แก่ ราคจริต โทสจริต โมหจริต ศรัทธาจริต พุทธิจริต และวิตกจริต[๖]

---

[๕] ดูประกอบใน ม.ม.(ไทย) ๑๓/๘๖/๘๘.

[๖] ธ.ธรรมรักษ์ และจิตตาวชิระ, **พระพุทธเจ้าสอนชนะใจคน,** (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐-๑๖.

09. (117-128).indd 125 24/11/2563 21:13:02

๒) ผู้เรียนมีความแตกต่างกันทางด้านระดับความสามารถทางสติปัญญาของแต่ละบุคคล เช่น พระองค์ทรงยกบัว ๔ เหล่า ขึ้นมาเปรียบเทียบกับบุคคล ๔ ประเภท ดังนี้

๑. บุคคลผู้รู้ ผู้เข้าใจได้ฉับพลัน เรียกว่า อุคฆฏิตัญญู เทียบกับบัวพ้นน้ำ แต่พอรับสัมผัสรัศมีตะวันก็จะบาน ณ วันนั้น หมายถึงผู้มีสติปัญญาดีมาก ฉลาดเฉียบแหลม

๒. บุคคลผู้สามารถรู้เข้าใจได้ เรียกว่า วิปจิตัญญู เทียบกับบัวปริ่มน้ำ จักบานต่อวันรุ่งขึ้น หมายถึงผู้มีสติปัญญาดี

๓. บุคคลผู้พอจะหาทางค่อยชี้แจงแนะนำ ใช้วิธีการยักเยื้องให้เข้าใจได้ต่อ ๆ ไป เรียกว่า ไนยยะ เทียบกับบัวงามใต้พื้นน้ำจักบานในวันต่อ ๆ ไป หมายถึงผู้มีสติปัญญาพอใช้

๔. บุคคลผู้อับปัญญา มีดวงตามืดมิด ยังไม่อาจให้บรรลุคุณวิเศษในชาตินี้ได้เรียกว่า ปทปรมะ เทียบกับบัวจมใต้น้ำเป็นภักษาแห่งปลาและเต่า หมายถึงผู้ไม่มีปัญญา

๓) ปรับวิธีสอนให้เหมาะสมกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคลอาจใช้ต่างวิธี

๔) คำนึงถึงความพร้อม ความสุกงอม ความแก่รอบแห่งอินทรีย์หรือญาณ ที่บาลีเรียกว่า ปริปากะ ของผู้เรียนแต่ละบุคคลเป็นราย ๆ ไป

๕) สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ ความเข้าใจชัดเจน แม่นยำ ได้ผลจริง

๖) การสอนดำเนินไปในรูปที่ทำให้รู้สึกว่าผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกันในการแสวงหาความจริง ให้มีการแสดงความคิดเห็น โต้ตอบเสรี

๗) เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นราย ๆ ไป ตามควรแก่กาลเทศะ และเหตุการณ์

๘) ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อยและมีปัญหา

๓) หลักเกี่ยวกับการสอน มีดังนี้

ในการสอนพระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการสอน ตามบทบาทการสอน ดังนี้

๑) สร้างความสนใจ ในการสอนนั้น การเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมากอย่างหนึ่ง การเริ่มต้นที่ดีช่วยให้การสอนประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากอย่างน้อย ก็เป็นเครื่องดึงความสนใจและนำเข้าสู่เนื้อหาได้

๒) สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลินไม่ให้ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจและให้เกียรติกับผู้เรียน

๓) สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ ไม่กระทบตนและผู้อื่น ไม่มุ่งยกตน ไม่มุ่งเสียดสีใคร ๆ

09. (117-128).indd 126 24/11/2563 21:13:02

๔) สอนโดยเคารพ คือตั้งใจสอน ทำจริง ด้วยความรู้สึกว่าเป็นสิ่งมีค่า มองเห็นความสำคัญของผู้เรียน เช่น พระพุทธจริยานี้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้อนาคตจะแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย อนาคตย่อมแสดงโดยเคารพ ไม่แสดงโดยไม่เคารพ ถ้าแม้จะแสดงแก่ภิกษุณี แก่อุบาสก อุบาสิกา แก่ปุถุชนทั้งหลาย โดยที่สุดแม้แก่คนขอทานและพรานนก ก็ย่อมแสดงโดยเคารพ หาแสดงโดยขาดความเคารพไม่”[๗]

๕) ใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจ สละสลวย เข้าใจง่าย อย่างที่ว่า “พระสมณะโคดมมีพระดำรัสไพเราะ รู้จักตรัสถ้อยคำได้งดงาม มีพระวาจาสุภาพ สละสลวย ไม่มีโทษ ยังผู้ฟังให้เข้าใจเนื้อความได้ชัดแจ้ง”[๘]

วิธีการสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายวิธี เช่น วิธีการสอนแบบสนทนา (สากัจฉา) วิธีการสอนแบบบรรยาย วิธีการสอนแบบตอบปัญหา วิธีการสอนแบบวางกฎข้อบังคับ วิธีการสอนแบบสาธิต เป็นต้น ทรงใช้เทคนิคการสอนที่หลากหลายวิธี พร้อมกับวิธีการสอนแต่ละแบบ ให้มีความเหมาะสมกับบุคคลประเภทต่าง ๆ ประกอบด้วย การเล่านิทานประกอบ การใช้ถ้อยคำเหมาะสม การรู้จักจังหวะและโอกาส การยืดหยุ่นและการเสริมแรงในการสั่งสอนเผยแผ่พระศาสนากับบุคคลทุกชนชั้นวรรณะในสังคมอินเดียสมัยพุทธกาล จนได้รับความสำเร็จในการสอนเป็นอย่างยอดเยี่ยมเพราะผู้ฟังได้ บรรลุธรรมตามศักยภาพของระดับสติปัญญา จนถึงขั้นบรรลุธรรมสูงสุดสำเร็จเป็นพระอรหันต์

สรุป

การบริหารจัดการและการขับเคลื่อนงานของครูพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้จัดอบรมวิธีการสอนและเทคนิคใหม่ ๆ ให้กับพระสอนศีลธรรม เพื่อนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ของหลักสูตร จัดอบรมพระสอนศีลธรรมในด้านการผลิตและพัฒนาสื่อการสอนและการใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีให้มีความหลากหลายสมกับวัยของผู้เรียน ได้ศึกษาสรุปปัญหาของการขับเคลื่อนงานของครูพระสอนศีลธรรม เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนต่าง ๆ อีกทั้งพระสอนศีลธรรมควรมีการทบทวนบทเรียนที่ได้สอนมาแล้วก่อนเข้าสู่เนื้อหาในปัจจุบัน ควรเพิ่มจำนวนพระสอนศีลธรรมให้ครอบคลุมทั่วทุกโรงเรียน ควรสร้างบรรยากาศ เช่น สอนธรรมศึกษาในห้องจริยธรรมและนอกสถานที่บริเวณวัดที่ใกล้กับโรงเรียน ส่วนสิ่งสนับสนุนทางการศึกษาหน่วยงานต้นสังกัดของพระสอนศีลธรรมและโรงเรียนควรมีการสอบถามสำรวจความต้องการจากพระสอนศีลธรรม พร้อมให้การสนับสนุน ควรมีกิจกรรม

---

[๗] องฺ.ปญฺจก.(ไทย). ๒๒/๙๙/๑๖๘.

[๘] ม.ม.(ไทย). ๑๓/๓๘๗/๔๗๘.

พัฒนา พระสอนศีลธรรมด้านทักษะในการจัดการเรียนการสอน พร้อมทั้งการวัดผลและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะสอดคล้องกับระบบการเรียนรู้และเทคโนโลยีสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เข้าถึงได้สำหรับทุกคน

บรรณานุกรม

ธ.ธรรมรักษ์ และจิตตาวชิระ. **พระพุทธเจ้าสอนชนะใจคน**. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๕.

แผนยุทธศาสตร์พระสอนศีลธรรม ในช่วงแผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับที่ ๑๑ (๒๕๕๕-๒๕๕๙). สำนักงานพระสอนศีลธรรมมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **พุทธวิธีในการสอน**. นนทบุรี: โอเอ็นจีการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๒.

พระครูโพธิสุวรรณคุณ (มานพ จนฺทาโภ). บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอน**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ) ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกกำ ๒๕๐๐.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สำนักงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม. **สรุปผลการดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ปีงบประมาณ ๒๕๔๘-๒๕๕๐.** สำนักงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๐.

สุเทพ เชื้อสมุทร. รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเชีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์** ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๘) : ๘๗.

09. (117-128).indd 128 24/11/2563 21:13:02

วิถีสังคมกับประเพณีของชาวพุทธ

รศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

บทนำ

วิถีสังคมกับประเพณีของชาวพุทธ มีสิ่งที่ควรทำความเข้าใจเพื่อให้รู้ความหมายเบื้องต้นดังนี้ วิถีสังคม หมายถึง ทางในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทย ที่สืบสานวัฒนธรรมไทยเข้าไปในวิถีชีวิตอย่างกลมกลืน การสืบทอดและอนุรักษ์สิ่งที่ปฏิบัติกันมาจนเป็นวิถีชีวิตสังคมในยุคโลกาวิวัตน์หรือภิวันต์ (globelization) จนถึงทศวรรษที่ ๒๑ หากหลายคนยังเข้าใจผิดถึงความเป็นวิถีชีวิตประเพณี วัฒนธรรมทางสังคม ว่าเป็นเพียงการแต่งกาย คำพูด การไหว้ หรือการกราบเพียงเท่านั้น แต่วิถีชีวิตของสังคมไทยได้นำเอาสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นมาผสมกลมกลืนความเป็นไทยอย่างเป็นเนื้อเดียวกันเข้าไปในชีวิต รวมทั้งกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) สืบสานประเพณีและอนุรักษ์ของดี ๆ ไว้ และพร้อมที่จะแสดงความเป็นไทยออกมาทุกอริยาบถ และพร้อมที่จะทำในสิ่งที่ดีเหล่านั้นตลอดเวลา ตั้งแต่ในจิตใจ การกระทำ การแสดงออก และการร่วมกันจัดกิจกรรมสืบสานในเทศกาล ประเพณี พิธีกรรมที่ปรากฏในรอบปีและวันสำคัญต่าง ๆ ว่ามีความหมายและคุณค่าอย่างไร คำว่า **“ประเพณี”** (Tradition) คำว่า **“พิธีกรรม”** หรือคำสอดคล้องกับประเพณีพิธีกรรม เพราะพิธีกรรม ความหมาย คือการปฏิบัติสืบต่อกันมา บางอย่างกลายเป็นประเพณีไปก็มี **ประเพณี** จึงเป็นแบบอย่างที่นิยมกัน เช่น การทำขวัญนาค การแห่นาคในพิธีบวช ประเพณีทำบุญตานก๋วยสลาก (สลากภัต) ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีรดน้ำ-ดำหัว ประเพณีจึงแยกเป็น ๓ อย่าง คือ

๑) จารีตประเพณี หมายถึงประเพณีที่เป็นกฎ ระเบียบ ของสังคมรวมทั้งหลักของศีลธรรมของศาสนาด้วย

๒) ขนบประเพณี หมายถึงแบบแผนของสังคมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา

๓) ธรรมเนียมประเพณี หมายถึงที่ปฏิบัติกันมาไม่ได้เคร่งครัด ถือว่าเป็นประเพณีธรรมดา

พิธีกรรม[๑] หมายถึงระเบียบแบบแผน, แบบอย่าง, ธรรมเนียม, การกำหนดเพื่อให้ประพฤติปฏิบัติเป็นแนวเดียวกัน พิธีกรรมส่วนใหญ่เป็นพิธีเพื่อความขลังความศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรม เปรียบเหมือน อาหาร

[๑] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สิริวัฒนา อินเตอร์ปริ้นท์, ๒๕๔๖), หน้า ๗๘๘.

10. (129-137).indd 129 24/11/2563 21:13:25

อาหารแต่ละชนิด ย่อมมีวิธีและเครื่องปรุงนั้น ๆ แต่ละคนในสังคมก็ย่อแตกต่างกัน มีแบบแผนเครื่องปรุง และวิธีปรุง ต่างกันไป ต้มยำกุ้ง ก็มีเครื่องปรุงของต้มยำกุ้ง ก๋วยเตี๋ยวก็ย่อมมีเครื่องปรุงของก๋วยเตี๋ยว พิธีกรรมแต่ละพิธีกรรมก็เหมือนกันแต่ละสังคมย่อมมีแบบแผนของตนเอง ที่ปฏิบัติต่างกันไป ขึ้นอยู่กับพิธีกรรมนั้นได้รับถ่ายทอดมาจากไหน จากใคร ใครเป็นผู้รับ เช่น พิธีสะเดาะเคราะห์ สังคมไทยก็มี สังคมกัมพูชาก็มี แม้ประเทศอินเดียก็มีพิธีกรรมเหล่านี้เหมือนกัน โดยมีการสืบทอดและไหลเลื่อนทางวัฒนธรรม ก็มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้าง แต่ก็ยังรักษารูปแบบเดิมไว้ พิธีกรรม เกิดจากการปฏิบัติทางศาสนา ซึ่งเรียกว่า **"พิธีกรรม"** ในส่วนที่เป็นสาระสำคัญของศาสนานั้น มาจากพุทธบัญญัติ เช่น พิธีบวช ไม่นิยมเปลี่ยนแปลงแก้ไข หรือถ้าหากคงไว้ก็ไม่ขัดต่อชีวิตประจำวันในสังคมปัจจุบัน ควรจะอนุรักษ์เอาไว้ ส่วนพิธีกรรมอื่น ๆ นอกจากนี้ ก็ควรพิจารณาเป็นเรื่อง ๆ ไป

ในศาสนาแต่ละศาสนาย่อมมีเครื่องหมายแตกต่างกันไปโดยใช้สิ่งที่เป็นรูปธรรมแทนสิ่งที่เป็นนามธรรมหรือความหมายอันละเอียดลึกซึ้งโดยผ่านทางพิธีกรรมบ้าง ผ่านงานศิลปกรรมที่แสดงเป็นประติมากรรมบ้างสลักฝาผนังบ้างเมื่อพบสัญลักษณ์เหล่านี้ทำให้เข้าใจทันทีว่านั้นเป็นเรื่องของศาสนานั้น ๆ เช่น พบธรรมจักรหรือพิธีทอดกฐินหรือการกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ทราบทันทีว่านี่คือสัญลักษณ์ในพุทธศาสนา หรือ พบไม้กางเขนก็เข้าใจทันทีว่านั่นคือเครื่องหมายในศาสนาคริสต์

พิธีกรรมในฐานะเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่ง

พิธีกรรมในฐานะเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่ง เชื่อมสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับศาสนา ซึ่งอาจจะเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติเป็นส่วนบุคคล เช่น สวดมนต์หรือพิธีกรรมส่วนรวม เช่น การทำพิธีอุปสมบทและการบูชาในโบสถ์ในโอกาสต่าง ๆ ซึ่งจะต้องมีบรรยากาศแห่งความศักดิ์สิทธิ์อยู่ด้วย พิธีกรรมจึงเป็นสัญลักษณ์ศาสนาอย่างหนึ่งเพราะเป็นกรอบสำหรับถนอมรักษาศาสนธรรมและเป็นเครื่องเสริมศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์[๒] ทำให้เกิดความสัมพันธ์กับความจริงในศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นเครื่องหมายแสดงออกของศาสนาที่เห็นชัดเจนที่สุดเป็นรูปธรรมแบ่งออกได้หลายประเภทตามหลักการของศาสนานั้น ๆ เช่น ด้านประติมากรรมสถาปัตยกรรมและจิตกรรมเป็นต้น

พิธีกรรมเป็นทางนำไปสู่การบรรลุสัจธรรมในแต่ละศาสนา เริ่มจากพิธีกรรมการปฏิญาณตนเป็นศาสนิกชน คือการปฏิญาณตนนับถือศาสดาหรือคำสอนของศาสดานั้น ๆ เช่น พิธีพุทธมามกะเป็นการประกาศวาจาว่าตนขอนับถือพระรัตนตรัยว่าเป็นที่พึ่งที่เคารพสูงสุดของตน เป็นต้น พิธีกรรมเริ่มตั้งแต่พระศาสดาทรงพระชนม์ชีพเป็นพิธีกรรมรับสมาชิกเข้าสู่สังคม เช่น พิธีการบวช หรือการบรรพชา อุปสมบท ในพระพุทธศาสนาเป็นการประกาศและรับรองการเข้าสู่สังคมสงฆ์ตามเงื่อนไข

[๒] สีมา อนุรักษ์, **มรดกคนอีสาน**, (อุดรธานี: พิมพ์ที่ หจก. ซีแอนด์เอน, ๒๕๕๐), หน้า ๒๒.

และกติกาของสังคมนั้น ๆ ทุกศาสนาจะต้องมีพิธีกรรมเป็นของตนเองซึ่งเป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่แตกต่างกันไปตามอุดมคติของแต่ละศาสนา พิธีกรรมในฐานะกิจกรรมทางโลกมีความหมายเป็นจุดนัดพบ และเป็นจุดนัดหมาย[๓] โดยเฉพาะสำหรับชุมชนหรือในหมู่ชนนั้น ๆ ให้มองเห็นความสำคัญที่จะเริ่มการใด ๆ กันอย่างจริงจัง เพราะการกระทำที่สำคัญของชุมชนหรือของส่วนรวมก็ต้องมีพิธีกรรม ถ้าเกี่ยวกับศาสนาเรียกว่าศาสนพิธี พิธีกรรมมีลักษณะและองค์ประกอบ คือ

ลักษณะของพิธีกรรม

ลักษณะ ได้กล่าวถึงพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้วเบื้องต้น จึงแยกลักษณะของพิธีกรรม คือ

๑. เป็นสื่อสัญลักษณ์แสดงถึงความเป็นจริง เช่น การกราบ การไหว้ การคำนับ เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความรู้สึกของผู้กระทำว่า มีความเคารพนับถือ นอบน้อม ยำเกรง เป็นต้น

๒. เน้นเรื่องจิตใจเป็นสำคัญ คือ จุดมุ่งหมายใหญ่เพื่อให้เกิดความสบายใจ เกิดกำลังใจ สาเหตุที่ทำเพราะเกิดความเชื่อในอำนาจสิ่งเหนือธรรมชาติที่จะสัมผัสได้โดยทาง หู ตา จมูก ลิ้น กาย สัมผัสได้ สิ่งนั้น ได้แก่ ผีสาง เทวดา อำนาจจิต เป็นต้น

องค์ประกอบพิธีกรรม กล่าวโดยภาพรวมแล้ว แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท

๑. คัมภีร์หรือหลักเกณฑ์ หมายถึงหลักการปฏิบัติ ของพิธีกรรม มีขั้นตอนอย่างไร เพื่ออะไร

๒. สถานที่ หมายถึงสถานที่ที่จะประกอบพิธีกรรม ขึ้นอยู่กับว่าจะประกอบพิธีกรรมอะไร

๓. วัตถุ หมายถึงเครื่องประกอบการทำพิธีกรรม ต่าง ๆ ที่มีแบบแผนของพิธีกรรมนั้น ๆ

๔. บุคคล หมายถึงบุคคลที่ประกอบพิธีกรรมในพิธีกรรมนั้น มีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ

๑) ให้ผู้อื่นประกอบพิธีกรรมให้ เช่น หมอผี พราหมณ์ อาจารย์ ในพิธีกรรมนั้น ๆ

๒) ประกอบพิธีกรรมด้วยตนเอง เช่น เชื่อเรื่อง โชค ลาง ฝันร้าย แต่เขาก็มีวิธีแก้ด้วยตนเอง เช่น การบูชาเทียนไปทำบุญ เป็นต้น

พิธีกรรมที่มีในพระพุทธศาสนาที่ปฏิบัติในสังคมไทย

๑. พิธีกรรมที่เป็นของพุทธล้วน ๆ เช่น กฐิน, อุโบสถกรรม

๒. พิธีกรรมแบบผสม หมายถึง พิธีกรรมที่มีในศาสนาและผสมผสานกับพิธีกรรมท้องถิ่นและพิธีกรรมของศาสนาอื่น ๆ เช่น สืบชะตา ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

---

[๓] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๕.

ดังนั้น พิธีกรรมเป็นความเชื่อของคนในสังคม เช่น ความเชื่อ ความฝัน การเกิด การตั้งชื่อ โชคลาง ฤกษ์ยาม[๔] เป็นความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ มีคุณค่าต่อชีวิต ต่อสังคม ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคี พิธีกรรม เป็นศูนย์รวมของสังคมและการดำรงชีวิต มีการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สร้างความภาคภูมิ ความรัก ความผูกพันท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้ ได้เห็นได้ชัดเมื่อมีเทศกาลสำคัญทางท้องถิ่นจะมีคนเดินทางกลับภูมิลำเนาของตน เพื่อไปร่วมประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ และร่วมทำบุญกุศลตามประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา มีวิถีชีวิตร่วมกัน มีความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อต่าง ๆ คล้ายคลึงกัน เมืองไทยเป็นเมืองพระพุทธศาสนา สืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมมาช้านาน ชนชาติไทยร้อยละ ๙๐ นับถือพระพุทธศาสนาได้นำเอาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต วิถีชีวิตของคนไทยเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามาตลอด ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย ชนชาติไทยกับพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นแทบจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม

เมื่อกล่าวถึงเทศกาลงานนักขัตฤกษ์ต่าง ๆ ของสังคมไทย มีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เช่น ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของคนไทย[๕] แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว ได้แก่ เรื่องการทำบุญเทศกาลต่าง ๆ งานบวชนาค งานแต่งงาน และเรื่องของความตาย เป็นต้น

๒. ประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวมเนื่องด้วยเทศกาล ได้แก่ เทศกาลตรุษสงกรานต์ เทศกาลเข้าพรรษา และออกพรรษา ประเพณีสารทไทย เทศกาลลอยกระทง เป็นต้น

เป็นที่น่าเสียดาย **ประเพณี** บางอย่างของท้องถิ่นกำลังจะถูกลืม คือ ประเพณี **ปอยข้าวสังฆ์** ในล้านนา หรือภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย

ปอยข้าวสังฆ์ คือ งานทำบุญอุทิศให้กับผู้ตายมีลักษณะงานรื่นเริงอยู่บ้างคือมีมหรสพฉลอง ได้แก่ ซอพื้นเมืองมาสมโภชในวันแต่งดาหรือวันเตรียมถวายทานแก่พระสงฆ์[๖] ประเพณีการทำบุญปอยข้าวสังฆ์ ตั้งแต่โบราณมีจุดประสงค์เพื่ออุทิศให้แก่คนที่ตาย บิดา มารดา หรือ ญาติผู้ล่วงลับ คล้ายกับประเพณีบุญแจกข้าวของภาคอีสาน **ลูกหลานกลัวว่า**วิญญาณจะไม่มีความสุข ผู้ที่ยังอยู่ เช่น

---

[๔] อานนท์ อาภาภิรม, **สังคม วัฒนธรรม ประเพณีไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๗๘.

[๕] พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ภูริปญฺโญ, สถิต ศิลปะชัย, **เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: จรัลสนิทวงศ์การพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐.

[๖] มณี พยอมยงค์, (ศาสตราจารย์เกียรติคุณ), **ประเพณี ๑๒ เดือน ล้านนาไทย,** (เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๘.

สามีหรือภรรยา และลูกหลานพี่น้อง มักจะเชิญวิญญาณของผู้ตายเข้าสิงขอนกระด้างหรือคนทรงเจ้าที่มีอาชีพนี้โดยเฉพาะ เพื่อไต่ถามถึงความเป็นอยู่หลังจากที่เสียชีวิตแล้ว และถามถึงความต้องการเมื่อทราบว่าวิญญาณต้องการสิ่งใดก็จะจัดส่งไปให้โดยวิธีจัดถวายทาน ทั้งนี้ไม่จำเป็นว่าจะต้องทำบุญอุทิศให้ตรงกับวันตายก็ได้ แต่มักนิยมทำครบรอบปีตายหรือมากกว่า ปอยข้าวสังฆ์จะจัดที่บ้าน เพราะคนตายสมัยอดีตจะต้องรีบนำไปฝัง ไม่นิยมเผาเหมือนในปัจจุบัน และในขณะที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศลนั้นไม่มีพิธีทำบุญอุทิศถวายทานให้ผู้ตาย นอกจากพิธีสวดหรือแสดงพระธรรมเทศนา จะจัดพิธีทานทีหลังเมื่อเจ้าภาพพร้อม ถ้าเทียบกับภาคกลาง ก็เช่นเดียวกับทำบุญร้อยวันภาคกลาง ภาคอีสานทำบุญแจกข้าวให้ผู้ตายนั่นเอง **ปอยข้าวสังฆ์** ส่วนใหญ่นิยมทำบุญเมื่อลูกหลานมีความพร้อมหรือหลังจากการเก็บเกี่ยวประมาณเดือนสามภาคกลาง หรือเดือนห้าภาคเหนือ จนถึงก่อนเข้าพรรษา ปัจจุบันท้องถิ่นล้านนาลูกหลานคนรุ่นใหม่เกือบจะไม่รู้จักคำว่า **“ปอยข้าวสังฆ์”** รู้จักแต่คำว่าทำบุญร้อยวันหลังจากการตายของญาติ ความหมายเหมือนกันแต่พิธีกรรมต่างกันบ้าง ภาคอีสานยังมีการใช้คำเดิมอยู่ คือ บุญแจกข้าว

ในการแต่งดาเครื่องทำบุญปอยข้าวสังฆ์ ญาติของผู้ตายจะสร้างบ้านเรือนคนล้านนาเรียกว่าเฮือนน้อยจำลองหลังเล็ก ๆ ใส่สิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือนทุกอย่าง ถ้าคนตายเป็นผู้หญิงจะเพิ่มกระจก หวี แป้ง น้ำหอม เครื่องสำอางอีกด้วย เพื่อประสงค์ให้ผู้ตายได้อยู่ได้ใช้ในสัมปรายภพ ชาวบ้านบางหมู่บ้านจะสร้างเรือสำเภาจำลองอีก ๑ ลำ ใส่เครื่องมือจับปลาทุกชนิด เพื่อให้วิญญาณของคนตายได้ใช้เป็นพาหนะข้ามมหาสมุทร คือ โอฆสงสาร และในระหว่างข้ามมหาสมุทรจะได้ใช้เครื่องมือนั้นจับปลากินเป็นอาหาร

ตัวอย่างพิธีกรรมทำบุญปอยข้าวสังฆ์

ตานเฮือนน้อย (ปอยข้าวสังฆ์)

ช่วงเวลา แล้วแต่เจ้าภาพผู้จัดงานจะกำหนดวันดังต่อไปนี้ คือ ทำพิธีหลังจากผู้ตาย ตายไปแล้ว ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน หรือ ๑ ปี โดยจะทำพิธี ๑ วัน ในตอนเช้า หรือก่อนเพล ถ้าหลังเพลไปแล้วคือช่วงบ่าย จะไม่นิยมประกอบพิธีเพราะพระสงฆ์มักจะไม่รับประเคนหลังเพล

พิธีกรรม

ตาน หมายถึง การถวายทาน ตานเฮือนน้อยหรือปอยข้าวสังฆ์ หมายถึง การทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว โดยการสร้างบ้านจำลองหลังเล็ก ๆ ไปให้ เป็นความเชื่อของคนไทยภาคเหนือกลัวว่าคนเมื่อตายไปแล้วอาจจะตกทุกข์ได้ยาก อดอยากหรือได้รับทุกข์เวทนา ดังนั้น ญาติพี่น้องหรือบิดามารดาจึงได้ทำบุญโดยการตานเฮือนน้อยไปให้ ถ้าไม่ตาน (ถวายทาน) เฮือนน้อยก็จะทำบุญอุทิศให้โดยการตานขันข้าว คือ อาหารคาวหวาน ๑ สำรับก็ได้ องค์ประกอบของเฮือนน้อย ของใช้ทั้งหลายคิดว่าผู้ล่วงลับ เคยใช้หรือนำไปใช้ เช่น จำเป็น ได้แก่ เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ถ้าทำบุญถึงผู้ชายก็จะมีเครื่องแต่งกายของผู้ชาย ซึ่งตอนที่ผู้ตายมีชีวิตอยู่นั้นเขาชอบสวมใส่ นอกจากนี้ก็มีมุ้ง หมอน เสื่อ ผ้าห่ม รองเท้า และของใช้ที่เกี่ยวกับครอบครัว เช่น ถ้วย จาน ช้อน ขวดน้ำ กาต้มน้ำ กระติกน้ำ ฯลฯ

วันทำบุญ เจ้าภาพจะนิมนต์พระสงฆ์จำนวนตั้งแต่ ๔ รูป มาที่บ้าน หรือ บางคนก็ไปทำบุญที่วัด เมื่อพร้อมแล้วมีการไหว้พระ สมาทานศีล จากนั้นอาจารย์วัดกล่าวคำโอกาสถวายเรือนหรือเรือสำเภา เมื่อจบแล้วถวาย “ข้าวสังฆ์” (สังฆทาน) แด่พระสงฆ์ จึงเรียกรวมกันว่า “ปอยข้าวสังฆ์

การจัดปอยข้าวสังฆ์ เจ้าภาพจะจัดเตรียมเครื่องปัจจัยไทยทานตามกุศลเจตนาและความเชื่อ ซึ่งนิยมทำเป็นบ้านจำลอง มีเครื่องใช้ครบถ้วนทั้งที่นอนหมอนมุ้งถ้วยชามเสื้อผ้ารองเท้ากระจกเงา หวี และมีเครื่องบริโภค คือข้าว น้ำ มีความเชื่อว่าผู้ล่วงลับจะไปสู่สุคติภพ และขณะเดียวกันเครื่องมือจับสัตว์ก็ใช้ช่วยหากินในระหว่างเดินทางไปด้วย

ลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมปฏิบัติมีขั้นตอน ดังนี้

๑. เจ้าภาพอาจจะเชิญแขกและญาติพี่น้องที่คุ้นเคยให้มาร่วมบำเพ็ญกุศลด้วย

๒. ก่อนถึงวันตาน เจ้าภาพอาจจะนิมนต์พระไว้ก่อนล่วงหน้าอย่างน้อย ๕ วัน

๓. นิมนต์พระท่านเทศน์ธรรม นิพพานสูตร หรือเทศน์มหาวิบากก็ได้

๔. เมื่อถึงวันทำพิธีจะมีอาจารย์(มัคนายก) เป็นผู้นำพิธี

๕. เมื่อทำพิธีถวายทานเฮือนน้อยเสร็จแล้ว ของที่เป็นเครื่องทานทุกชนิดก็ถวายให้แก่พระสงฆ์ที่มาเทศน์ทั้งหมด เมื่อมีการถวายทานเฮือนน้อยอาจจะจัดให้มีมหรสพตามฐานะของเจ้าภาพก็ได้หรือไม่มีก็ได้ แล้วแต่จะเห็นสมควร

10. (129-137).indd 134 24/11/2563 21:13:26

พิธีกรรม จะมีการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล อาราธนาธรรมและฟังธรรม เมื่อพระเทศน์จบแล้ว อาจารย์จะทำพิธีขมาครัวทาน จบแล้วโอกาสเวนทาน โดยเริ่มจากอัญเชิญเทวดายอคุณพระรัตนตรัย ปรารภเหตุในการร่วมทำบุญแล้วอุทิศส่วนกุศลโดยต้องระบุชื่อของบุคคลให้ถูกต้องชัดเจน จบลงด้วยการอวยพรแก่เจ้าภาพ จากนั้นจึงถวายไทยทานแด่พระสงฆ์ พระสงฆ์อนุโมทนาและให้พรเป็นอันจบพิธี

การทำบุญปอยข้าวสังฆ์ เจ้าภาพจะจัดหาดนตรีพื้นเมืองมาแสดงในตอนกลางวันหรือคืน และนิยมจ้างช่างซอมาแสดงตอนกลางวัน เพื่อต้อนรับชาวบ้านที่มาร่วมทำบุญ เรียกว่า “ปอย” หมายถึงการรื่นเริง

ในกรณีที่นิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีที่บ้านนั้น เจ้าภาพก็บอกกบุญไปยังญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียงให้มาร่วมทำบุญด้วยนิยมมีมหรสพท้องถิ่น คือมีซอพื้นเมืองมาแสดงเพื่อให้ความบันเทิงแก่ผู้มาร่วมงาน โดยจะจัดขึ้นเพียงวันเดียว โดยแสดงให้เห็นว่าการทำบุญบอยข้าวสังฆ์มีคุณค่าหลายด้าน

คุณค่าจากการทำบุญปอยข้าวสังฆ์

๑. เป็นการรวมญาติ ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ คนมักจะมาร่วมประกอบพิธีกรรมลูกหลานอยู่ที่ไหน ก็มารำลึกถึงกันและกันเพื่อมิให้เหินห่างกัน

๒. สร้างความรัก เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ จากเพื่อนบ้าน เมื่อเพื่อนบ้านมีการทำบุญก็ได้มาช่วยเหลือกัน เป็นการฝึกเบื้องต้นของศีล

๓. เป็นเครื่องนำศรัทธาในพระพุทธศาสนา ที่จะพาให้เข้าถึงธรรมที่สูงขึ้นไป เมื่อบุคคลเข้าร่วมกิจกรรมหรือประกอบพิธีกรรม ย่อมสงบเยือกเย็น เกิดความซาบซึ้งใจ ใจสบาย ปัญญาย่อมเกิดขึ้น

10. (129-137).indd 135 24/11/2563 21:13:26

๔. การแสดงความกตัญญู เป็นโอกาสทุกคนได้สร้างความกตัญญูต่อญาติผู้ล่วงลับ เมื่อมีพิธีกรรมทางศาสนาเกิดขึ้น ประโยชน์จำนวนมากย่อมเกิดแก่ลูกหลานเกิดความสุขใจ ได้ทำความดีตอบแทนแก่ผู้ล่วงลับ

๕. พิธีกรรมเป็นรูปแบบที่จะสื่อธรรมะสำหรับคนหมู่ใหญ่ การรวมคนเป็นหมู่ใหญ่ นอกจากการนัดหมายแล้ว ก็มีพิธีกรรมที่จะดึงคนให้มารวมกันเป็นหมู่ใหญ่ และเป็นโอกาสที่จะสื่อธรรมะแก่คนเหล่านั้นได้

๖. เป็นการรักษาประเพณีที่ดีงามของท้องถิ่นและของชาติ ในการนำไปสู่วัฒนธรรมใหม่มักจะหลงลืมที่ไปที่มาของตนเอง พิธีกรรมทำบุญปอยข้าวสังฆ์ เป็นพิธีหนึ่งที่ทำให้ท้องถิ่นมีเอกลักษณ์ของตนเองและยังรักษาคำสอนที่ดีงามของบรรพบุรุษ ของพระพุทธศาสนาไว้ได้ระดับหนึ่ง หรือ หากเป็นศาสนา อื่น ๆ ก็เป็นการแบ่งปันส่วนการกุศลหรือคุณงามความดีของตนให้แก่ผู้อื่นสนใจในการปฏิบัติ

สรุป

ประเพณีวิถีสังคมของชาวพุทธเป็นข้อปฏิบัติที่ชาวพุทธสืบทอดกันมาโดยไม่จำเป็นต้องเป็นลายลักษณ์อักษร เพราะเป็นแนวที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบก่อให้เกิดคุณค่าต่อสังคมถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

เกษม บุญศรี. **ประเพณีทำบุญเนื่องในพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๘.

ไกรศรี นิมมานเหมินทร์. **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๓.

คูณ โทขันธ์. **พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน**. กรุงเทพมหานคร: อ.เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๒.

จริญ ตันมหาพน. **เลประเพณีชายทะเล**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธารนิวแก้ว, ๒๕๔๗.

ชาย ฉะเชิงเทรา. **พิธีกรรมทางศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หอสมุดกลาง, ๒๕๔๑.

ชุลีพร สุชิราภรณ์. **ขนบธรรมเนียและประเพณีไทยล.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๔.

ธีรา นันโท. **การตายและพิธีทำบุญศพ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พวงแก้ว, ๒๕๔๓.

น. ณ ปากน้ำ. **ประเพณีไทยต่าง ๆ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.

พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ภูริปญฺโญ, สถิต ศิลปะชัย. **เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: จรัลสนิทวงศ์การพิมพ์, ๒๕๔๘.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๓๗.

10. (129-137).indd 136 24/11/2563 21:13:26

พูนพิศมัย ดิสกุล ม.จ., **ประเพณีพิธีไทย** กรุงเทพมหานคร: เสริมวิทย์บรรณาคาร, ๒๕๑๗.

มณี พะยอมยงค์. **เครื่องสักการะในล้านนา.** เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๘.

_____. **ประเพณี ๑๒ เดือน ล้านนาไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๓.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: สิริวัฒนา อินเตอร์ปริ้นท์, พ.ศ. ๒๕๔๖.

สีมา อนุรักษ์. **มรดกคนอีสาน**. อุดรธานี: พิมพ์ที่ หจก. ซีแอนด์เอน, ๒๕๕๐.

อานนท์ อาภาภิรม. **สังคม วัฒนธรรม ประเพณีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.

10. (129-137).indd 137 24/11/2563 21:13:26

คุณค่าความสัมพันธ์ในเชิงพหุลักษณ์ ของประเพณีสืบชะตาในล้านนา

รศ.พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

บทนำ

ในวิถีแห่งสังคมยุคใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงในเชิงคตินิยมสมัยใหม่มากมาย แต่พบว่า สิ่งหนึ่งที่ยังคงถือปฏิบัติตามจารีตประเพณีวัฒนธรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและยังคงมีอยู่ตามวิถีของท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ไม่ว่าจะเป็น ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคใต้และภาคเหนือที่มีจารีตต่างกัน หลัก ๆ มาจากบรรพบุรุษ มาจากความเชื่อในท้องถิ่น และมาจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา สำหรับภาคเหนือในบริบทของพื้นที่ สิ่งที่เกิดเกิดขึ้นจากรากฐานของจารีตประเพณีดั้งเดิมนั้นมีความผูกพันอย่างแน่นแฟ้นกับความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของคนเมืองหรือคนล้านนาอย่างแยกไม่ออกเกี่ยวกับพิธีกรรมที่เสริมสร้างสุขภาวะทางใจที่ส่งต่อการเสริมสร้างสุขภาวะทางกายมาอย่างมั่นคงทุกยุคสมัยโดยแทรกซึมเข้าไปในระบบความเชื่อและวิถีในชีวิตประจำวันมาตั้งแต่โบราณของแต่ละชุมชน วิถีคนเมืองในชุมชนล้านนาประกอบด้วยผู้คนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เช่น ความหลากหลายทางสังคมของชนชั้น อาชีพ ความคิด อุดมคติ วิถีชีวิตและภาพทางวัฒนธรรมในเชิงพหุทางสังคม พหุลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ จึงเกิดความสัมพันธ์ในเชิงพหุลักษณ์ทางสังคมของประเพณีสืบชะตาในล้านนา บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการสังเคราะห์จากผลงานวิจัยเรื่องสืบชะตาล้านนา: แนวคิดและการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและจิตวิญญาณของชุมชนในล้านนาและต้องการสะท้อนภาพคุณค่าความสัมพันธ์ในเชิงพหุลักษณ์ของประเพณีสืบชะตาในล้านนาในมิติทางสังคมภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย

พหุ หมายถึง อะไร

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายของคำว่า “พหุ” คือ มาก และให้ความหมายของ “วัฒนธรรม” ว่า หมายถึงสิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมในการแต่งกาย วิถีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา

11. (138-155).indd 138 24/11/2563 21:14:05

พหุวัฒนธรรม หมายถึง การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ครอบคลุมเนื้อหาสาระและความคิด ความเชื่อของกลุ่มชนที่มีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม แม้ว่าในสังคมชุมชนที่สถานศึกษาตั้งอยู่ ไม่มีชนกลุ่มน้อยหรือผู้พูดภาษาถิ่น แต่หลักสูตรและการสอนความเชื่อมโยงถึงความรู้และความสัมพันธ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมของชนพื้นถิ่น เช่น ประเพณี ภาษาความเชื่อ การทำมาหากิน และวิถีชีวิต เพื่อสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกันและอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

อีกอันหนึ่งพหุวัฒนธรรม คือ การสร้างเข้าใจเกี่ยวกับสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษาและประวัติศาสตร์โดยใช้โครงสร้างของกลุ่มชน (Ethnicity) เชื้อชาติ (race) สถานะของครอบครัว (socio-economic status) เพศ (gender) ความสามารถพิเศษ (exceptionalities) ภาษา (language) ศาสนา (religion) ประเพณีวัฒนธรรมบทบาททางเพศ (sexual orientation) และพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (Geographic area) ประเพณีการสืบชะตาในล้านนาจึงสะท้อนภาพส่วนหนึ่งของความเป็นพหุสังคมทางวัฒนธรรมดังนี้

อิทธิพลของพิธีกรรมการสืบชะตาที่มีต่อคุณค่าความสัมพันธ์ในเชิงพหุลักษณ์

จากการศึกษาถึงอิทธิพลของพิธีกรรมการสืบชะตาที่มีต่อคุณค่าความสัมพันธ์ในเชิงพหุลักษณ์ของชุมชนวิถีล้านนาในแง่มุมต่าง ๆ พบว่า มีความสัมพันธ์ในเชิงพหุลักษณ์ทางสังคมถึง ๙ ประการ ดังนี้

๑) ความสัมพันธ์กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ บุญกิริยาวัตถุ ๓

จากการศึกษาวิจัย พบว่า การประกอบพิธีกรรมสืบชะตาในล้านนา เป็นการส่งเสริมบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ คือ

๑. ทานมัย	คือ บุญเกิดจากการให้ทาน
๒. ศีลมัย	คือ บุญเกิดจากการรักษาศีล
๓. ภาวนามัย	คือ บุญเกิดจากการเจริญภาวนา
๔. อปจายนมัย	คือ บุญเกิดจากการอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่
๕. เวยยาวัจจมัย	คือ บุญเกิดจากการขวนขวายในกิจที่ชอบ
๖. ปัตติทานมัย	คือ บุญเกิดจากการให้ส่วนบุญ
๗. ปัตตานุโมทนามัย	คือ บุญเกิดจากการอนุโมทนาส่วนบุญ
๘. ธัมมัสสวนมัย	คือ บุญเกิดจากการฟัง
๙. ธัมมเทสนามัย	คือ บุญเกิดจากการแสดงธรรม
๑๐. ทิฏฐุชุกัมม์	คือ การทำความเห็นให้ตรง

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการดังกล่าวย่อลงในบุญกิริยาวัตถุ ๓ ดังนี้

บุญกิริยาวัตถุข้อ ๔ และข้อ ๕ คือ อปายนมัย และเวยยาวัจจมัย จัดเข้าในศีล เพราะเข้าลักษณะของความเรียบร้อย

บุญกิริยาวัตถุข้อ ๖ และข้อ ๗ คือ ปัตติทานมัย และปัตตานุโมทนามัย จัดเข้าในทาน เพราะเข้าลักษณะการให้บุญกิริยาวัตถุข้อที่ ๘ และข้อ ๙ คือ ธัมมัสสวนมัย และธัมมเทสนามัย จัดเข้าในภาวนา เพราะเข้าในลักษณะของการอบรมจิต

ส่วนทิฏฐุชุกัมม์ จัดเป็นภาวนา เพราะเป็นลักษณะของปัญญา เป็นสัมมาทิฏฐิ

ดังนั้น พิธีสืบชะตา เป็นบ่อเกิดแห่งบุญทั้งหลายที่มีความสำคัญสามารถอธิบายได้ดังนี้

๑. ทานมัย หมายถึง การบริจาคทาน ได้แก่การสละทรัพย์สินสิ่งของสมบัติของตนเพื่อการทำบุญด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์ ซึ่งในพิธีกรรมการสืบชะตา การให้ทานก็จะมีตั้งแต่การถวายสังฆทาน วัตถุที่ถวายอาจจะเป็นปัจจัย ๔ ซึ่งเป็นปัจจัยสำหรับการดำรงชีวิต การถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ที่มาเจริญพระพุทธมนต์ รวมถึงการจัดเลี้ยงอาหารแก่แขกผู้มาร่วมงาน เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการบริจาคทานทั้งสิ้น เพราะถือว่าได้สละทรัพย์สินสิ่งของสมบัติส่วนตนให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยมุ่งหวังจะจุนเจือให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์และความสุขด้วยความมีเมตตาจิตของตน

๒. ศีลมัย หมายถึง การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย การสมาทานศีลจัดเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เพราะศีลเป็นพื้นฐานของการทำความดีอย่างอื่น ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมใดที่ชื่อว่าเป็นพุทธศาสนพิธี ผู้เข้าร่วมพิธีจะต้องรับศีล ดังในพิธีการสืบชะตาลำดับแรกของการประกอบพิธี ผู้สืบชะตาและญาติสนิทมิตรสหายที่เข้าร่วมพิธีจะต้องอาราธนาศีลและรับศีลก่อน ทั้งนี้เพื่อชำระกาย วาจา ให้บริสุทธิ์ พร้อมที่จะบำเพ็ญบุญหรือความดีอย่างอื่นต่อไป

๓. ภาวนามัย หมายถึง บุญสำเร็จเกิดจากการอบรมจิตพัฒนาจิตใจให้สะอาด สว่าง สงบในการประกอบพิธีสืบชะตา ผู้ร่วมพิธีสามารถฝึกภาวนาได้ด้วยการสงบจิตฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ แม้ว่าจะฟังไม่รู้เรื่อง แต่การตั้งใจฟังด้วยความสงบ ย่อมทำให้จิตตั้งมั่น ไม่ฟุ้งซ่าน ย่อมก่อให้เกิดเป็นสมาธิ สามารถระงับความสับสนวุ่นวายภายในใจได้ อีกประการหนึ่งในพิธีกรรมสืบชะตาเป็นบรรยากาศที่ส่งเสริมความสงบเยือกเย็นทางจิตใจได้เป็นอย่างดี

๔. อปจายนมัย หมายถึง บุญเกิดจากการอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ ต่อคนที่ควรอ่อนน้อม เช่น บุคคลที่มีศีล มีคุณธรรมสูงกว่าตน โดยเฉพาะในพิธีสืบชะตาได้มีโอกาสสัมผัสกับคนจำนวนมาก ย่อมมีโอกาสได้แสดงอปจายนมัยมากยิ่งขึ้น การแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนด้วยการกราบไหว้ ลุกรับ หรือพูดจาแสดงสัมมาคารวะ หรือให้เกียรติต่อท่าน เป็นต้น จัดเป็นการทำบุญหรือการทำความดีประการหนึ่งในพระพุทธศาสนา เพราะถือว่าเป็นกายสุจิต และวจีสุจริต ที่ออกมาจากมโนสุจริต

11. (138-155).indd 140 24/11/2563 21:14:05

๕. เวยยาวัจจมัย หมายถึง บุญเกิดจากการขวนขวายในกิจที่ชอบ ที่ถูกต้องดีงาม โดยเฉพาะการประกอบพิธีสืบชะตาในล้านนาจะมีการเตรียมพิธีต่าง ๆ เป็นพิเศษ ทุกคนจะขวนขวายเช่นกัน หากเป็นฝ่ายหญิงอาจจะช่วยตระเตรียมข้าวตอกดอกไม้ จัดเตรียมภาชนะสำหรับทำบุญรวมถึงงานที่ต้องใช้ความละเอียดประณีต เป็นการช่วยเจ้าภาพหรือเป็นการทำบุญร่วมกัน ส่วนฝ่ายชายอาจจะออกแรงกำลังยกสิ่งของต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกในงาน หรือช่วยเหลือในส่วนที่ฝ่ายหญิงทำไม่สะดวก เช่น การช่วยนิมนต์พระ หรือช่วยขับรถรับส่งพระ การประเคนสิ่งของ เป็นต้น เป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการแสดงถึงความมีน้ำใจ ความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ จึงจัดเป็นการขวนขวายในบุญประการหนึ่ง

๖. ปัตติทานมัย หมายถึง บุญเกิดจากการให้ส่วนบุญ พุทธศาสนิกชน เมื่อทำบุญอันใดแล้วก็มักจะอุทิศส่วนบุญนั้นแก่ผู้มีพระคุณ หรือแก่คนอื่น สัตว์อื่น เป็นการแสดงออกถึงการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไม่ตระหนี่ มีใจกว้างหวังประโยชน์สุขต่อคนอื่น เมื่อตนได้รับบุญแล้วก็หวังจะให้คนอื่นได้รับบุญนั้นด้วย และผู้ให้ก็จะได้บุญเพิ่มขึ้นหรือเรียกว่า ปัตติทานมัย ในพิธีกรรมการสืบชะตา คนล้านนาเมื่อได้ทำบุญจากการทำทาน รักษาศีล หรือเจริญภาวนา จะนิยมเวนตานหรือการอุทิศส่วนบุญให้กับผู้ล่วงลับและสรรพสัตว์ทั้งปวง

๗. ปัตตานุโมทนามัย หมายถึง บุญเกิดจากการอนุโมทนาส่วนบุญ เป็นบุญที่เกิดจากการยินดีหรือการอนุโมทนาในการให้ของผู้อื่น อีกนัยหนึ่ง การปัตตานุโมทนาเป็นการทำจิตใจให้ยินดี ชื่นชมสาธุการในการกระทำดีของผู้อื่น ในการประกอบพิธีกรรมการสืบชะตาการกระทำที่ถือว่าเป็นกุศลการกระทำที่ถือว่าเป็นคุณความดีของบุคคลผู้ร่วมประกอบพิธีการเข้าไปสาธุการยินดีในการกระทำนั้นได้ชื่อว่า ปัตตานุโมทนามัย

๘. ธัมมัสสวนมัย หมายถึง บุญเกิดจากการฟังธรรม การฟังธรรมจัดเป็นบุญประการหนึ่งในพิธีสืบชะตา นอกจากจะนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์หรือสวดพระปริตรแล้วยังมีการนิมนต์ผู้เป็นประธานสงฆ์เทศน์หรืออ่านคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับการสืบชะตาด้วย ผู้ฟังย่อมมีความเข้าใจและเบิกบานใจที่ได้ทำบุญกุศล ได้รับอานิสงส์ของบุญ ตลอดถึงได้ทราบแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องส่งเสริมให้เกิดสติปัญญา ดังนั้น การฟังเทศน์หรือการอ่านคัมภีร์ในพิธีสืบชะตาจัดเป็นธัมมัสสวนมัยประการหนึ่ง

๙. ธัมมเทสนามัย หมายถึง บุญเกิดจากการแสดงธรรม หรือบุญเกิดจากการส่งเสริมให้มีการแสดงธรรม เรียกว่า “ธรรมทาน” เป็นทานที่มีผลมากกว่าทานทั้งปวง ดังพระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

11. (138-155).indd 141 24/11/2563 21:14:05

"สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ" การให้ธรรมชนะการให้ทั้งปวง ในพิธีสืบชะตาของล้านนานิยมมีการเทศน์คัมภีร์ธรรมต่าง ๆ เช่น สรากริวิชชาสูตร เป็นต้น เพื่อความเป็นสิริมงคลและความเจริญรุ่งเรืองจึงจัดว่าเป็นธรรมเทสนามัยด้วยประการหนึ่ง

๑๐. ทิฏฐุชุกัมม์ หมายถึง การทำความเห็นให้ถูกต้อง ตามทำนองคลองธรรม จัดเป็นบุญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา การทำพิธีสืบชะตาของคนล้านนาเป็นประเพณีที่ได้รับอิทธิพลจากพิธีต่ออายุในธัมมปทัฏฐกถาเรื่องอายุวัฒนกุมาร ผสมผสานกับความเชื่อในเรื่องกรรมที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ดังนั้น คติความเชื่อในการทำพิธีสืบชะตาของคนล้านนาจึงไม่ได้มุ่งให้เกิดความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์จากพิธีกรรมโดยตรง อาศัยพิธีกรรมเป็นสื่อในการบำเพ็ญบุญกิริยาต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดมงคลความดีงามแก่ชีวิต แก่บ้าน หมู่บ้านและเมืองที่ตนอาศัยอยู่ คติความเชื่อและการปฏิบัติในพิธีสืบชะตาของคนล้านนาจึงไม่ได้ไขว้เขวออกนอกหลักการบำเพ็ญบุญตามหลักพระพุทธศาสนาแต่อย่างใด

สรุปได้ว่าการทำบุญในพิธีสืบชะตาในล้านนา มีเนื้อหาสาระด้านบุญกิริยาที่หล่อหลอมรวมกันอย่างเป็นระบบ ทำให้เกิดกิจกรรมทางสังคมขับเคลื่อนไปตามวิถีแห่งกุศล คือ ด้วยการสร้างบุญทั้ง ๑๐ ประการดังกล่าว การทำบุญในพิธีสืบชะตา จึงจัดได้ว่าเป็นการกระทำตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนาที่มุ่งประโยชน์สุขของปัจเจกบุคคล พหุชน ชุมชน สังคม บนวิถีแห่งการบำเพ็ญบุญแบบพุทธที่ก่อให้เกิดความดี ความงาม ความสุข ความเจริญ กล่าวโดยสรุปพิธีสืบชะตาเป็นการทำบุญที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เพราะบังเกิดผลที่สามารถมองเห็นได้ใน ๒ ทาง คือ

๑. ผลทางจิตใจ ผลของการทำบุญจะทำให้จิตเบิกบานด้วยความงอกงามแห่งกุศลธรรม คือ ความไม่โลภ (จาคะ) ความไม่โกรธ (เมตตา) และความไม่หลง (ปัญญา) กุศลธรรมที่งอกงามในจิตของผู้บำเพ็ญบุญนี้ คือ อาการแห่งบุญที่มองเห็นได้จากฝ่ายผู้กระทำ

๒. ผลทางกาย ผลของบุญนั้น แม้จะเริ่มต้นจากภายในจิต แต่เมื่อกระทำให้ปรากฏออกมาเป็นกายกรรม และวจีกรรม ผลย่อมปรากฏต่อบุคคล ชุมชน สังคม เป็นความเอื้อเฟื้อ เอื้ออาทร มีมิตรไมตรีต่อกันและกัน ก่อให้เกิดความสามัคคีอันจะนำไปสู่สังคมสมานฉันท์และร่วมกันสร้างสรรค์พัฒนาแบบมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

๒) ความสัมพันธ์ด้านจิตวิทยา

พิธีกรรมการสืบชะตา อยู่ภายใต้กรอบโครงสร้างทางความเชื่อผสมผสานกันระหว่างความเชื่อที่เป็นศาสนากับไสยศาสตร์ กล่าวคือพิธีกรรมการสืบชะตาเป็นกุศโลบายเพื่อสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้เข้าร่วมพิธี เพราะโดยสัญชาตญาณพื้นฐานของมนุษย์ลึก ๆ แล้ว มีความรู้สึกไม่มั่นคงต่อชีวิต เพราะจากประสบการณ์ที่ผ่านมามนุษย์ประสบกับสิ่งที่ผิดหวัง ความกลัว หรือพลาดหวังกับสิ่งที่ปรารถนาอยู่บ่อย ๆ จึงสูญเสียความไม่มั่นใจในการดำเนินชีวิต รวมถึงการต้องการให้ชีวิตมีความมั่นคงสูงขึ้น ขวัญและ

11. (138-155).indd 142 24/11/2563 21:14:05

กำลังใจจากญาติพี่น้องและคนที่รู้จัก เป็นปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนให้ชีวิตได้ก้าวเดินต่อไป ดังนั้น พิธีกรรมการสืบชะตาจึงมีบทบาทต่อการเริ่มต้นความรู้สึกใหม่ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความปลอดภัย อันเป็นสาระด้านจิตวิทยาในพิธีสืบชะตาของคนในล้านนาโดยแยกอธิบายได้ดังนี้

๑) พิธีสืบชะตาคน

พิธีสืบชะตาคนเน้นเรื่องจิตใจเป็นสำคัญ โดยมีจุดมุ่งหมายหลักคือทำขึ้นเพื่อให้เกิดความสบายใจ เกิดกำลังใจ การสืบชะตาจะช่วยให้สภาพจิตดีขึ้นเพราะได้อยู่ท่ามกลางญาติพี่น้อง คนรู้จัก และพระสงฆ์ผู้ทรงศีล ทำให้ผู้สืบชะตามีความรู้สึกอบอุ่นและปลอดภัยจากความกลัวต่าง ๆ เมื่อผ่านพิธีสืบชะตาแล้วจะรู้สึกมั่นใจในการใช้ชีวิตสามารถพลิกวิกฤตเป็นโอกาส มีกำลังใจและเชื่อมั่นในการดำเนินชีวิตต่อไปได้

๒) พิธีสืบชะตาบ้าน

พิธีสืบชะตาบ้านมีบทบาทในการโน้มน้าวจิตใจของผู้อยู่อาศัย เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นว่าเมื่ออยู่อาศัยบ้านหลังนี้แล้วจะทำให้เกิดความสุขใจสมหวังและเกิดสิริมงคลต่าง ๆ ในชีวิต สังเกตได้จากการนำแนวคิดเรื่องวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์มาสร้างความรู้สึกแก่ผู้อยู่อาศัย เพื่อให้เกิดความรู้สึกว่าเสาไม้ทุกต้นมีรุกขเทวดาประจำอยู่และคอยปกป้องคุ้มครอง ให้ผู้อยู่อาศัยมีความสุขความเจริญ

ความเชื่อในเรื่องการหาไม้มงคลมาเป็นเสาบ้านเรือน นอกจากจะเลือกเอาไม้ที่สมบูรณ์และเหมาะสมแล้วเพื่อแสดงให้เห็นถึงความมั่นคงแข็งแรง การอัญเชิญเทพยาดาอารักษ์เข้ามาอยู่ประจำเสาแต่ละต้น ก็ยังเป็นจิตวิทยาอย่างหนึ่งเสมือนว่าเป็นการต้อนรับสิ่งดีงามเข้ามาสู่บ้าน ทำให้สมาชิกในครอบครัวรู้สึกอบอุ่นปลอดภัยจากอันตรายภายนอกได้อีกด้วย

ตามแนวคิดของชาวล้านนามีความเชื่อว่า บ้านแต่ละหลังจะมีผีเรือนคอยคุ้มครองดูแลลูกหลานที่อยู่อาศัย เมื่อใดที่คนในบ้านจะกระทำการใด ๆ ก็ต้องบอกกล่าวให้ผีเรือนทราบก่อน พิธีสืบชะตาบ้านกระทำเพื่อความอุดมสมบูรณ์และเพื่อนำพาโชคต่าง ๆ ซึ่งจะพบว่ามีขั้นตอนที่อ้างถึงเทวดาและผีเรือนในฐานะผู้คุ้มครองและนำโชคลาภเข้ามายังบ้านเรือน ด้วยเหตุนี้แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องวิญญาณจึงเป็นลักษณะจิตวิทยาที่แฝงอยู่ โดยเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกปักษ์รักษา และนำพาความสุขและโชคลาภต่าง ๆ มายังเจ้าของบ้าน

นอกจากนี้ ความมั่นคงของบ้านยังสะท้อนให้เห็นถึงสภาพของคนในครอบครัว เพราะบ้านเป็นที่อยู่อาศัยของสมาชิกในครอบครัวทั้งหมด บ้านที่มั่นคงเปรียบเสมือนว่ามีผู้นำที่เข้มแข็งและต้องประกอบด้วยคุณธรรมในการอยู่รวมกันด้วย หากผู้นำปกครองสมาชิกด้วยหลักพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาแล้ว บ้านจะกลายเป็นบ้านที่อบอุ่นน่าอยู่ และมีความปลอดภัย การสืบชะตาบ้านยังมีความหมายครอบคลุมไปถึงจิตวิทยาในการใช้ชีวิตของคู่สมรสใหม่ที่อาศัยอยู่ในบ้านด้วย

11. (138-155).indd 143 24/11/2563 21:14:05

การแต่งงานเพื่อให้ชีวิตคู่อยู่ในบ้านได้อย่างราบรื่น มีความสุข จึงต้องมีจิตวิทยาในการอยู่ร่วมกัน การรู้จักข่มใจ และความอดทน รวมทั้งความเสียสละของคู่สมรสที่อาศัยภายในบ้านเป็นสิ่งสำคัญ การประนีประนอมเข้าใจกันและกันจะเป็นเครื่องช่วยหนุนให้บ้านดูอบอุ่น เป็นครอบครัวที่มีความอบอุ่น บ้านก็จะกลายเป็นบ้านที่น่าอยู่ไปด้วย แต่หากคู่สามีภรรยาเอาแต่ใจตัวเองจนละเลยต่อหลักธรรมในการอยู่ร่วมกัน ย่อมมีส่วนทำให้เกิดปัญหาครอบครัว เป็นผลทำให้บ้านแตกหรืออยู่ร่วมกันอย่างไม่ราบรื่น และไม่มีความสุข

๓) พิธีสืบชะตาหมู่บ้าน

พิธีสืบชะตาหมู่บ้านเป็นพิธีกรรมระดับชุมชนหรือหมู่บ้าน โดยชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมในการประกอบพิธี โดยความเห็นพ้องต้องกันในเหตุที่เกิดขึ้น จะต้องปฏิบัติเพื่อความสุขของคนในหมู่บ้าน พิธีสืบชะตาหมู่บ้านเป็นพิธีใหญ่ที่อาศัยคนเป็นหมู่คณะ เมื่อมีการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะจึงต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังนั้น ในการประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้งจึงต้องอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชน อาศัยความสามัคคีกลมเกลียวโดยมีความศรัทธาเป็นสื่อกลาง จะสังเกตได้จากการตั้งกระโจมสามขาไว้กลางหมู่บ้าน ซึ่งมีเพียงกระโจมเดียว อันเป็นสัญลักษณ์แทนหัวใจของคนทั้งชุมชน ซึ่งสื่อให้เห็นถึงความมีน้ำใจเดียวกัน นอกจากนี้ฝ้ายล้วงที่โยงเข้าสู่บ้านแต่ละหลังดังใยแมงมุมก็เปรียบเสมือนความสามัคคีปรองดองของคนในชุมชน ที่ต่างถ้อยทีถ้อยอาศัยเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น ในส่วนนี้แสดงให้เห็นถึงพิธีสืบชะตาได้ส่งผลทางจิตวิทยา สานความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ก่อให้เกิดความรู้สึกเอาใจใส่ดูแลห่วงใยซึ่งกันและกัน พิธีกรรมการสืบชะตาหมู่บ้านจึงมิใช่เป็นไปเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่หมู่บ้านเท่านั้น แต่เป็นการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนตลอดถึงความสมัครสมานสามัคคี ความเอาใจใส่ และความผูกพันฉันท์พี่น้องของคนในชุมชนหรือหมู่บ้านนั้น ๆ ด้วย

๔) พิธีสืบชะตาเมือง

การสืบชะตาเมืองจัดเป็นพิธีการที่สำคัญและยิ่งใหญ่ เพราะเกี่ยวข้องกับบ้านเมือง มิใช่เป็นเรื่องเกี่ยวกับบุคคลโดยเฉพาะ การได้เสียสละ สามัคคีร่วมกันประกอบพิธีสืบชะตาเมือง ส่งผลทางจิตวิทยาประสานใจเป็นหนึ่งเดียวของคนในบ้านเมือง โดยมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือปกป้องคุ้มครองบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง ปลอดภัยจากภัยพิบัติทั้งปวง และมีผลเดียวกันคือปกป้องคุ้มครองบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง ปลอดภัยจากภัยพิบัติทั้งปวง และมีผลทางจิตใจ เกิดความเชื่อมั่นว่าบ้านเมืองได้รับการปกป้องจากสิ่งดีงามทั้งปวง

นอกจากนี้ พิธีสืบชะตาเมืองยังเป็นการสร้างขวัญกำลังใจในเมื่อมีเหตุการณ์ผิดปกติในบ้านเมือง เช่น มีข้าศึกศัตรู ผู้ร้ายขโมยโจรเบียดเบียน บ้านเมืองแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เกิดทุพภิกขภัย คนและสัตว์ล้มตายด้วยโรคระบาด ผู้คนอยู่ด้วยความหวาดผวา เสียขวัญ พิธีสืบชะตา

11. (138-155).indd 144 24/11/2563 21:14:06

เมืองจะช่วยผ่อนคลายอารมณ์ความรู้สึกกลัวและสูญเสียเหล่านั้นได้ โดยเชื่อว่าพลังแห่งความสามัคคีของประชาชนตลอดถึงความรู้สึกเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน จะเป็นพลังผลักดันให้เกิดความรักความสามัคคีอีกด้วย

๓) ความสัมพันธ์ด้านสังคมวิทยา

ความสัมพันธ์ด้านสังคมวิทยา พบว่า มีความสำคัญด้านสังคมวิทยา เพราะเป็นกระบวนการเยียวยาให้คนในสังคม สามารถเผชิญกับปัญหาในการดำเนินชีวิตได้ด้วยกำลังใจที่เข้มแข็ง กล่าวคือ การสืบชะตาได้เป็นพิธีกรรมทางสังคมอย่างหนึ่ง และจัดว่าเป็นพิธีกรรมที่มีส่วนช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจของคนในสังคม โดยเฉพาะในแง่จิตวิทยาเพื่อการปกครอง นอกจากความหมายเพื่อเรียกขวัญกำลังใจของคนในสังคมแล้ว ยังเป็นการเปิดโอกาสให้ฝ่ายปกครองและผู้อยู่ภายใต้การปกครอง ตลอดทั้งประชาชนทั่วไปมาพบปะสังสรรค์กัน ปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน และมีนโยบายเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างเดียวกันอีกด้วย รวมไปถึงเมื่อใดที่ชาติบ้านเมืองประสบภัยพิบัติจากธรรมชาติ เกิดความอดอยากข้าวยากหมากแพง สะเทือนต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน เป็นสาเหตุให้ไพร่ฟ้าประชาราษฎร์อยู่อย่างท้อถอยและเสียขวัญ พิธีกรรมสืบชะตาจะเข้าไปมีส่วนสร้างขวัญกำลังใจให้เกิดความรู้สึกถึงการมีส่วนร่วมที่ต้องเผชิญกับภัยพิบัติต่าง ๆ ร่วมกันเพราะฉะนั้น การประกอบประเพณีพิธีสืบชะตา จึงมีความหมายทางจิตวิทยาทางสังคม ๓ อย่างด้วยกัน

๑) เป็นการชักนำผู้คนที่อยู่ร่วมกันในกลุ่มเดียวกัน หรือในสังคมเดียวกันมาพบปะกัน ก่อให้เกิดความรู้จักและสัมพันธ์กันแน่นแฟ้นมากขึ้น พิธีกรรมการสืบชะตาได้ผูกร้อยรักสามัคคีผู้คนในชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่อร่วมกันเผชิญหน้ากับวิกฤตต่าง ๆ อย่างมีเอกภาพ

๒) เป็นการสื่อความหมายให้เข้าใจกันในการอยู่ร่วมกัน เพราะพิธีกรรมการสืบชะตาเป็นระบบสัญลักษณ์เพื่อการสื่อสารความเป็นหนึ่งเดียวและมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน

๓) เป็นเรื่องทางด้านจิตใจ ที่เป็นผลมาจากทั้งความเชื่อและการกระทำในการประกอบพิธี คือ เมื่อกระทำถูกต้องตามประเพณีแล้ว ก็เชื่อว่าเป็นสิริมงคล ทำให้เกิดความสบายใจและมั่นใจ จนเป็นการยอมรับอะไรต่าง ๆ ร่วมกันได้ เป็นการเสริมสร้างพลังความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นของชุมชน

๔) ความสัมพันธ์ด้านมานุษยวิทยา

ความสัมพันธ์ด้านมานุษยวิทยา พบว่า มีความสัมพันธ์ด้านมานุษยวิทยา ในแง่การหลอมรวมคติความเชื่อ ค่านิยม พฤติกรรม ก่อให้เกิดเป็นพิธีสืบชะตาจนกลายเป็นที่ยอมรับของสังคมล้านนา การศึกษาวิชามานุษยวิทยาในพิธีสืบชะตาเปรียบเสมือนกระจกเงาที่ส่องให้เห็นตัวเองในแง่มุมต่าง ๆ นักมานุษยวิทยาถือว่าพฤติกรรมทุกด้านของมนุษย์ การสนทนาประจำวัน พิธีกรรมต่าง ๆ และแม้แต่

11. (138-155).indd 145 24/11/2563 21:14:06

การทักทายกันโดยทั่วไป มีความสำคัญในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจชีวิตของมนุษยชาติได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

จากการศึกษาพบว่า พิธีสืบชะตาของล้านนาเป็นภาพรวมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับสภาพของสังคม ธรรมชาติ เอกลักษณ์ ความเชื่อ ค่านิยมและเจตคติของคนในล้านนา และรวมไปถึงอิทธิพลต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ที่จะสัมผัสถูกต้องได้ เช่น อำนาจสิ่งแวดล้อมที่ลี้ลับ สภาพของดินฟ้าอากาศ เป็นต้น มีการอ้อนวอนขอร้องบอกกล่าว เพื่อแสดงความภักดี เมื่อได้รับผลสำเร็จตามที่ตนประสงค์ไว้แล้วก็แสดงความกตัญญูต่อสิ่งเหล่านั้น จึงได้ทำพิธีสืบชะตาเพื่อบูชาสักการะ ตลอดจนสร้างความเป็นสิริมงคลตามความรู้สึกนึกคิดและความเชื่อมั่นของคนขึ้น เหตุนั้นพิธีสืบชะตาจึงได้มีส่วนในการหล่อหลอมพฤติกรรมของคน จนกระทั่งเป็นระเบียบ แบบแผน เป็นพิธีกรรมที่ทำให้คนในสังคมอยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุขภายใต้กรอบของประเพณีและศีลธรรมอันดี โดยมีหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานเพื่อจรรโลงความเป็นมนุษย์ในการอยู่ร่วมกัน และเป็นสิ่งที่จะนำไปสู่การเสียสละ ความเมตตากรุณา และได้พัฒนากลายเป็นประเพณีที่คนส่วนใหญ่เข้าไปมีส่วนร่วมและยอมรับกันจนถึงปัจจุบัน

ชาวล้านนามีความเชื่อว่าธรรมชาติรวมถึงสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น บ้าน หมู่บ้าน เมือง มิได้มีเฉพาะองค์ประกอบทางด้านกายภาพอย่างเดียว หากแต่มีองค์ประกอบทางด้านจิตวิญญาณด้วย ทำให้ความคิดทางด้านจริยธรรมของคนล้านนา มิได้มีขอบเขตจำกัดอยู่เพียงแค่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสัตว์เท่านั้น หากแต่ยังครอบคลุมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย ดังนั้น พิธีกรรมสืบชะตาในล้านนาจึงได้เข้ามามีส่วนต่อกระบวนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ซึ่งเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ จึงเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งเพื่อสนองตอบความต้องการพื้นฐานของการดำรงชีวิตของคนไทยในสังคมและพิธีสืบชะตาในล้านนามีบทบาทต่อการศึกษามานุษยวิทยาที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต ความรู้สึกโดยการนำเอาพิธีกรรมสืบชะตาผสมกับความเชื่อทางไสยศาสตร์ เช่น เซ่นสรวงบูชา และบนบานศาลกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนการสวดมนต์คาถาที่เป็นพุทธศาสตร์ ล้วนเป็นวิถีทางเพื่อการแก้ปัญหาวิกฤตต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตทั้งสิ้น

นอกจากนี้ พิธีสืบชะตายังสามารถประยุกต์ใช้กับการปลูกฝังจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อีกด้วย เช่น พิธีสืบชะตาแม่น้ำที่จังหวัดน่าน สืบชะตาต้นไม้หรือป่าที่พะเยา เป็นต้น โดยใช้พิธีสืบชะตาเป็นเครื่องปลุกจิตสำนึกของคนในท้องถิ่นที่ได้อาศัยแม่น้ำน่านในการยังชีพ ได้ตื่นตัวและสำนึกในบุญคุณของสายน้ำ พร้อมที่จะช่วยกันอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของแม่น้ำน่านให้สะอาด รวมถึงช่วยกันอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดแม่น้ำน่านด้วย อนึ่ง การขยายตัวของสังคมในระบบ

11. (138-155).indd 146 24/11/2563 21:14:06

ทุนนิยม โดยการทำให้เกิดลักษณะปัจเจกชนนิยมสูงขึ้น จนถึงระดับที่ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำการผลิต ลักษณะดังกล่าวนี้กำลังเกิดขึ้นกับสังคมล้านนา และเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ จนในที่สุดแล้ว ชุมชนหมู่บ้านในลักษณะที่อยู่กันอย่างเอื้อเฟื้อเกื้อกูลและเคารพซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และที่สำคัญที่สุด คือ มนุษย์กับธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม ในลักษณะที่มนุษย์ปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อม (ที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ ฯลฯ) อย่างเคารพนับถือและเปี่ยมด้วยความกตัญญูรู้คุณ อันเป็นผลของแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังว่าสิ่งแวดล้อมมีตัวตน มีผีสางเทวดาปกป้องรักษาอยู่ เมื่อแนวคิดนี้ถูกทำลายลงด้วยแนวคิดเชิงประโยชน์นิยมของระบบทุนนิยมได้ทำลายความเป็นชุมชน ประกอบกับการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลืองและไร้คุณค่า เป็นผลให้เกิดการแตกสลายของหมู่บ้าน ทั้งด้านกายภาพ เช่น การหายไปของป่า ไร่ นา ถูกเปลี่ยนเป็นโรงงาน สนามกอล์ฟ รีสอร์ต บ้านจัดสรร และด้านจิตวิญญาณของความเป็นชุมชนที่เกื้อการุณย์กันและกัน ก็จะกลายเป็นความแตกสลายของวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรม แต่สำหรับชาวล้านนาพิธีสืบชะตาเป็นเครื่องร้อยรัดผู้คนในสังคมได้ตระหนักถึงความสามัคคี ความเสียสละ และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน

๕) ความสัมพันธ์ทางด้านจารีตประเพณีและพิธีกรรม

พิธีสืบชะตา พบว่า ประเพณีและพิธีกรรมการสืบชะตาในล้านนาดำเนินภายใต้กรอบแห่ง “โลกทัศน์” ของผู้คนในสังคมวัฒนธรรมดั้งเดิมกล่าวคือบนฐานหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญ หาใช่เป็นสิ่งที่แปลกปลอมแต่อย่างใดไม่ แม้ว่าพิธีกรรมบางอย่างจะได้รับอิทธิพลมาจากสังคมวัฒนธรรมอื่น แต่ก็ได้ปรับตัวเข้ามาอยู่ในการรับรู้ของผู้ที่อยู่ในระบบความเชื่อและพิธีกรรมนั้นอย่างประสานกลมกลืนและลงตัว

พิธีกรรมการสืบชะตาเป็นการแสดงออกในทางบวกในแง่การให้กำลังใจ และความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต มนุษย์ทุกคนมีความปรารถนาให้ชีวิตของตนประสบผลสำเร็จ มีความก้าวหน้าในชีวิต ตลอดจนปรารถนาให้มีชีวิตมีอายุยืนยาว ความมุ่งหวังและแรงปรารถนานี้จะสำเร็จได้ ก็เพราะกรรมคือการกระทำของมนุษย์เท่านั้น และเมื่อกล่าวถึงชะตากรรมของมนุษย์ จึงทำให้ทราบว่ามนุษย์ทุกคนจะมีชะตากรรมเป็นของตนเอง แต่ชะตากรรมนี้จะดีหรือร้ายขึ้นอยู่กับการกระทำ ดังนั้น ความเชื่อเรื่องสืบชะตาจึงเป็นความเชื่อที่ผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในล้านนาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเกี่ยวกับการนำไปแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าอีกรูปแบบหนึ่งในยามที่ชีวิตมีอันต้องเผชิญกับอุปสรรค หรือประสบเหตุเภทภัยต่าง ๆ

การสืบชะตาในล้านนาแม้จะสอดแทรกเรื่องทางไสยศาสตร์แบบพราหมณ์อยู่บ้างในพิธีกรรม แต่หลักการสำคัญตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องมือเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายคือ ความสุข แต่ลำพังเพียงแค่ความเชื่ออย่างเดียวนั้นเป็นเรื่องของนามธรรมที่แล

11. (138-155).indd 147 24/11/2563 21:14:06

เห็นยากจึงต้องมีการแสดงออกด้วยการกระทำคือการประกอบพิธีกรรมขึ้น เพื่อให้บุคคลในสังคมได้มาพบปะสังสรรค์กันและได้ทำกิจกรรมร่วมกัน และเพราะพิธีกรรมการสืบชะตาเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ที่สะท้อนให้เห็นถึงศรัทธา ความเชื่อ ค่านิยม อุดมคติ ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวล้านนาทั้งหมด ดังนั้น การสืบชะตาจึงเป็นพิธีอันเป็นมงคลกับชีวิตและมีความสำคัญเกี่ยวพันกับวิถีการดำเนินชีวิต โดยชาวล้านนาถือว่าพิธีสืบชะตาได้กลายเป็นประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนในปัจจุบัน

พิธีสืบชะตาก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคม เพราะเป็นจุดนัดพบให้คนมารวมอยู่ในที่เดียวกัน เป็นจุดนัดหมายคนในสังคมได้กระทำความดีร่วมกัน เป็นความสัมพันธ์ที่จัดขึ้นจากความรัก ความเมตตากรุณา ความเสียสละของบุคคลที่ใกล้ชิด เช่น บิดามารดา ญาติพี่น้อง ซึ่งมีระดับความสัมพันธ์ดังนี้คือ

๑) พิธีสืบชะตาคน แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างญาติสนิทกับเจ้าชะตา
๒) พิธีสืบชะตาบ้าน แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อชุมชน
๓) พิธีสืบชะตาหมู่บ้าน แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนต่อชุมชน
๔) พิธีสืบชะตาเมือง แสดงถึงความสัมพันธ์ของคนในสังคมทั้งหมด
๕) พิธีสืบชะตาแม่น้ำ แสดงถึงความสัมพันธ์ของคนต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

การสืบชะตาแม้จะมีความเชื่อเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของชีวิต เช่น การมีอายุยืน การประสบผลสำเร็จในชีวิต ฯลฯ แต่กระบวนการหรือกรรมวิธีเพื่อให้ได้สมดังปรารถนาในสิ่งดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยความเชื่อทางพุทธศาสตร์เป็นหลักในการดำเนินชีวิต ความลึกซึ้งของพระพุทธศาสนาต่อเครื่องประกอบในพิธีกรรมการสืบชะตา ยังเป็นเหตุผลหลักที่เกี่ยวข้องกับความจริงของชีวิต และถูกตีความให้เข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นจำนวนสิ่งของ หรือสัญลักษณ์อื่นที่แทนความเจริญรุ่งเรืองของชีวิต ก็ล้วนสัมพันธ์กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น นอกจากนี้อิทธิพลของความเชื่อเรื่องกรรมและการแก้กรรม ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ครอบคลุมพิธีกรรมการสืบชะตาไว้อีกด้วย

การประกอบพิธีสืบชะตา เป็นการสร้างกรรมใหม่ให้ปิดกั้นหรือตัดผลวิบากอกุศลกรรมที่จะตามให้ผลในชาตินี้ หรือกำลังส่งผลอยู่ให้หมดพลังลง หรือตัดขาดไป เสวยวิบากใหม่ที่จะส่งเสริมเจ้าชะตาให้เกิดความสุขต่อไป พิธีสืบชะตา สะเดาะเคราะห์ แม้ว่าจะเป็นพิธีกรรมที่ดูเหมือนจะห่างไกลจากแก่นสารสาระหลักของพระพุทธศาสนา และยากที่จะหาทางอธิบายด้วยกฎทางวิทยาศาสตร์แบบโลก ๆ ให้เป็นที่ยอมรับได้ แต่การประกอบพิธีสืบชะตานี้นับว่าเป็นกุศโลบายที่ชาญฉลาดที่สอนคนให้ได้ทำความดี โดยการแปรเป็นรูปธรรมให้ปฏิบัติได้ง่าย ๆ เป็นเรื่องของศรัทธาที่ไม่ต้องการคำอธิบายด้วยเหตุผล และใช้ปัญญาระดับสูงนัก ผู้ประกอบพิธีกรรมปรารภเหตุชะตาตก ได้กระทำกรรมดีด้วยการบริจาคทาน สมาทานศีล และประพฤติธรรม พิธีสืบชะตาหากทำถูก เป็นบุญกิริยาวัตถุได้ครบสรรพ

11. (138-155).indd 148 24/11/2563 21:14:06

ทั้ง ๓ ประการ คือ ทานมัย ศีลมัย และภาวนามัย และถือเป็นการประกอบกุศลกรรมใหม่ตามกฎแห่งกรรมที่ว่า “ทำดีย่อมได้ดี” ย่อมส่งผลให้บุคคลเจริญด้วยธรรมทั้งสี่ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ อันเป็นความปรารถนาของชีวิตมนุษย์

๖) ความสัมพันธ์ด้านสังคม

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการสืบชะตาในล้านนา นักวิชาการหลายท่านที่ได้ให้ความหมายและแนวคิดที่เป็นแนวทางเดียวกัน เพราะการสืบชะตานั้นถือเอาการมีส่วนร่วมของคนในสังคม ในการเกื้อกูลกันสอดคล้องกับ นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ กล่าวว่าการมีส่วนร่วมเป็นการเกี่ยวข้องด้านจิตใจและอารมณ์ ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าว เป็นเหตุเร้าใจกระทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับการทำให้ประชาชนเข้มแข็งบนพื้นฐานของตนเองเป็นสำคัญ สุรีย์ ตัณฑ์ศรีสุโรจน์ เห็นว่าการมีส่วนร่วม เป็นการร่วมมือร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นของปัจเจกบุคคลหรือของกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ต้องการและเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ จะเห็นได้ว่าการสืบชะตาไม่ว่าจะเป็นการรวมกลุ่มหรือการจัดตั้งกลุ่มในการจัดทำพิธีกรรมสืบชะตาแบบล้านนาโดยปัจเจกบุคคลก็ดี กลุ่มคนหรือองค์กรประชาชนในด้านต่าง ๆ เช่น ก่อให้เกิดความสมานฉันท์ในกลุ่มคนและองค์กรต่าง ๆ ของคนในชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนัก ความรัก ความห่วงแหนประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งกำลังจะสูญหาย ซึ่งเป็นเหตุให้ชุมชนมีจิตสำนึกที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนให้ยั่งยืนจนถึงลูกหลาน โดยให้มีการสืบทอดในรูปแบบภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้มีกระบวนการเรียนรู้จากผู้ใหญ่สู่เด็กในรูปแบบการทำงานร่วมกัน การจัดเตรียมงานพิธีกรรมสืบชะตาแบบล้านนา ซึ่งขั้นตอนของการเตรียมงานนั้น จะมีกลุ่มคนหลายเพศหลายวัยมาช่วยกันทำงาน ทุกคนที่มาช่วยงานก็จะช่วยงานในด้านที่ตนถนัด ใครที่ทำอะไรไม่เป็นจะดูวิธีการทำงานจากบุคคลอื่น และนำมาฝึกฝนหัดทำจะทำให้เกิดความรู้ความจำขึ้นมา ถ้าต่อไปหากมีกิจกรรมสืบชะตาแบบล้านนาอีก ทุกคนสามารถช่วยเหลือกันในด้านการจัดกิจกรรมได้ซึ่งจะตรงกับรูปแบบของการเรียนรู้หรือการศึกษาซึ่งทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้โดยการเรียนรู้แบบทางตรงและทางอ้อม

๗) ความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ

พิธีสืบชะตากับความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ พบว่า สังคมล้านนาส่วนใหญ่จะมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ มีความเป็นอยู่ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทุกคนมีความขยันและมีความอดทนในการประกอบอาชีพตามหลักธรรมมรรคมีองค์ ๘ จึงทำให้ทุกคนมีสุขภาพกายสุขภาพจิตที่ดี มีความสมบูรณ์และมีความสุขในการดำรงชีพ ดังนั้น จึงทำให้ประชาชนในชุมชนมีความพร้อมที่จะเข้าร่วมพิธีกรรมสืบชะตาแบบล้านนา และสามารถบริจาคทรัพย์หรือเสียสละกำลังกาย

11. (138-155).indd 149 24/11/2563 21:14:06

ด้วยความเต็มใจ แม้ว่าเศรษฐกิจของประเทศจะเปลี่ยนไปในทางดี หรือทางร้ายก็ตามไม่เป็นผลกระทบต่อกิจกรรมทางศาสนา หรือแม้แต่พิธีกรรมสืบชะตาแบบล้านนาจึงถือเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญ และยังคงมีให้เห็นเป็นตัวอย่างได้ในชุมชนล้านนา

๘) ความสัมพันธ์ด้านการพัฒนาจิตใจ

ในวิถีชีวิตของคนล้านนาไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพิธีกรรมต่าง ๆ ยังคงมีความสำคัญกับวิถีชีวิตการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีสืบชะตาถือได้ว่าเป็นประเพณีที่ปฏิบัติมาตั้งแต่บรรพกาล เป็นพิธีกรรมที่มีผลต่อชีวิตจิตใจของคนล้านนาเป็นแก่นของการดำเนินชีวิต การเข้ามามีส่วนร่วมของคนในสังคมพิธีสืบชะตา ตามท้องถิ่นและชุมชนไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนการคิดการดำเนินงานซึ่งจะเป็นไปโดยอัตโนมัติ คือ ทุกคนต่างพร้อมใจที่จะมาช่วยงานโดยไม่ต้องมีการบอกกล่าวหรือขอร้อง ทุกคนต่างมีจิตสำนึกที่ดีต่อการอนุรักษ์ประเพณีสืบชะตาแบบล้านนา และผลที่ได้จากการพัฒนาด้านจิตใจ จึงทำให้มีการแสดงออกทางจิตใจที่ดี เช่น การจัดพิธีกรรมสืบชะตาคณะกรรมการ ผู้จัดจะต้องมีการวางแผนชี้แจงและบอกกล่าวแก่คนในครอบครัว ให้รับรู้ขั้นตอนของพิธีกรรมสืบชะตาแบบล้านนา ตลอดจนการส่งเสริม ชักชวน แนะนำ ชี้แนะ ในการจัดทำพิธีกรรมสืบชะตาให้ถูกต้องตามหลักการ และเตรียมดำเนินการโดยได้มีการดำเนินการมอบหมายหน้าที่ ความรับผิดชอบให้แต่ละคนนำไปปฏิบัติจะก่อให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชนการอนุรักษ์ต่อไป

๙) ความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ

พิธีสืบชะตามีความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจของท้องถิ่นและชุมชนในประเด็นของการเป็นวัฒนธรรมสอดคล้องกับแนวคิดของศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี เป็นคนแรกที่ใช้คำว่า “เศรษฐกิจวัฒนธรรม” และเศรษฐศาสตร์วัฒนธรรม หมายถึง หลักเศรษฐกิจที่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ ผู้คน ประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นท่านอธิบายว่า เศรษฐกิจวัฒนธรรมเป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของเราเอง ท่านเรียกอีกชื่อว่า “เศรษฐกิจพื้นฐาน” หรือ “เศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง”สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เรื่อง ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและวัฒนธรรมหมู่บ้านของชนชาติไทยในและนอกประเทศไทยพบว่า ชุมชนหมู่บ้านไทยมีลักษณะโบราณและความเป็นชุมชนเข้มข้น ชุมชนหมู่บ้านไทยนอกประเทศมีระบบแบ่งที่ดินทำกินใหม่เป็นระยะ (repartition) ตามขนาดของครอบครัว มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันและน้ำใจเป็นพื้นฐานของชีวิต มีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่แสดงความสำคัญของบรรพบุรุษ ผู้เฒ่าผู้แก่ ครอบครัวและชุมชน เช่น พิธีเรียกขวัญ และพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษและผีแห่งธรรมชาติแวดล้อม พิธีสืบชะตาบ้าน ฯลฯ เมื่อเราศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนไทยนอกประเทศไทย เราสามารถสืบสาวย้อนกลับ เห็นการดำรงอยู่สืบเนื่องตลอดมาของสถาบันชุมชน ข้ามกาลเวลา ไม่ว่าระบบเศรษฐกิจสังคมที่ครอบอยู่ข้างบน

11. (138-155).indd 150 24/11/2563 21:14:06

จะเปลี่ยนแปลงอย่างไร คุณลักษณะสำคัญของสังคมและวัฒนธรรมไทยเดิมคือ การรักความอิสระ และความมีน้ำใจ คนไทยชอบทำอะไรตามใจ ไม่ชอบการบังคับกดขี่ ไม่ชอบการใช้อำนาจ ไม่ชอบรัฐ ขณะเดียวกันคนไทยมีน้ำใจช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ถือเป็นพี่เป็นน้อง แบ่งกันอยู่แบ่งกันกิน อยู่รวมเป็นชุมชนขนาดเล็ก เรียกว่าบ้าน สังคมและวัฒนธรรมชาวบ้านไทยเป็นอนาธิปัตย์นิยม (anarchism) เมื่อค้นคว้าโยงไปถึงชุมชนชาวไทนอกประเทศ ในรัฐอัสสัม รัฐฉาน ในสิบสองพันนา ลาว และสิบสองจุไท ก็ได้พบลักษณะอนาธิปัตย์นิยมนี้เช่นเดียวกัน ต่างจากสังคมและวัฒนธรรมจีน หรืออินเดีย ที่เป็นระบบรวมศูนย์และมีลำดับชั้นเข้มงวดในสังคมตามแบบขงจื้อและฮินดู การดำรงอยู่ขององค์กรชุมชนและวัฒนธรรมชุมชนในชนชาติไทนี้ อาจเนื่องมาจากการที่สังคมไทไม่ได้อยู่ ณ ศูนย์กลางของทวีปเอเชีย แต่อยู่ ณ ขอบริมรอยต่อของรัฐและวัฒนธรรมใหญ่แห่งเอเชียสองวัฒนธรรม คือจีนและอินเดีย อีกทั้งมีความหนาแน่นของประชากรต่ำกว่า ณ สองอาณาจักรนั้น คือมีทรัพยากรต่อบุคคลมากกว่า ทั้งเมื่อถึงสมัยระบบอาณานิคมเข้ามาครอบครอง ระบบทุนนิยมแทรกเข้าไปทำลายชุมชนหมู่บ้าน ประเทศไทยก็ไม่เคยตกเป็นอาณานิคม และวัฒนธรรมของชนชาติไท เป็นวัฒนธรรมกลางที่เชื่อมชนชาติหลายชนชาติในเอเชียอาคเนย์ตอนบน ณ ดินแดนประเทศไทยปัจจุบัน รวมด้วยถึงรัฐฉานของพม่า รัฐอัสสัมของอินเดีย เขตตะวันตกใต้คง และเขตใต้สิบสองพันนาของมณฑลยูนานของจีน ประเทศลาว และเขตเหนือด้านตะวันตกสิบสองจุไทของเวียดนาม ชนชาติต่าง ๆ ในเขตเหล่านี้ ได้รับวัฒนธรรมและภาษาไทเป็นสมบัติร่วมกัน ชนชาติต่าง ๆ หลายชนชาติ เช่น ล๊ัวะ ละว้า ปะหล่อง ขมุ ถิ่น กะฉิ่น แม้ว และชาวเขาอื่น ๆ อาศัยอยู่บนภูเขาใกล้ ๆ กับชนชาติไทซึ่งอาศัยอยู่บนที่ราบ ทุกชนชาติเหล่านี้ลงมาค้าขายกับชาวไทและชาวเผ่าอื่น บนที่ราบ เขาได้รับใช้ภาษาไทยเป็นภาษากลาง ชนชาติเหล่านี้มีสองวัฒนธรรม วัฒนธรรมของตนเอง และวัฒนธรรมไทย เนื่องจากวัฒนธรรมของชนชาติไทยเป็นวัฒนธรรมของชนชาติที่อาศัยอยู่บนที่ราบลุ่ม วัฒนธรรมไทยจึงทำหน้าที่เป็นวัฒนธรรมกลางโดยธรรมชาติ โดยความสมัครใจของทุกฝ่าย ภายในเขตดินแดนประเทศไทยปัจจุบันเอง ก็มีเครือข่าย (network) การแลกเปลี่ยนมากมายระหว่างชุมชนหมู่บ้านในอดีตและในปัจจุบัน ในภาคใต้ชุมชนชายฝั่งแลกปลากับข้าวของชุมชนบนพื้นราบ และแลกปลากับผลไม้ของชุมชนชายภูเขา ในภาคเหนือชุมชนบนที่ราบในหุบเขาแลกข้าวกับผักของชุมชนบนภูเขา ในภาคอีสานปัจจุบันก็มีการแลกอย่างแพร่หลาย เช่น แลกระหว่างปลากับข้าว ผักหรือพริกกับข้าวหรือปลา เป็นต้น อัตราการแลกเปลี่ยนในตลาดชาวบ้านเหล่านี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ส่วนตัวของผู้แลกเปลี่ยน วัตถุประสงค์ของการแลกเปลี่ยนคือ เพื่อความพอเพียงยิ่งขึ้น ไม่ใช่กำไร ชาวบ้านเรียกว่า “เปลี่ยนกันกิน” ตลาดไม่ได้ขับเคลื่อนโดยกฎแห่งระบบทุนนิยม

ข้อเท็จจริงทั้งสองประการนี้สำคัญมาก หมายความว่าสังคมไทยมีลักษณะพิเศษ มีสถาบันหลักคือชุมชนท้องถิ่นอยู่แล้ว สถาบันนี้อุดมด้วยวัฒนธรรมแห่งชุมชน คือ ความเป็นมิตรไมตรีและน้ำใจ

ความเป็นชุมชนเป็นลักษณะหลักของชาวไทยอยู่แล้ว สืบเนื่องเก่าแก่มาแต่โบราณกาล คงทนข้ามกาลเวลา อีกทั้งวัฒนธรรมแห่งชุมชนไทยนี้ ยังเป็นวัฒนธรรมกลางของทุกชนชาติในอาณาเขตแถบนี้ ประกอบรวมชุมชนจำนวนมากเข้าเป็นประเทศชาติโดยสมัครใจ ไทยมีวัฒนธรรมชุมชนเป็นหลักของชนชาติอยู่แล้ว และวัฒนธรรมนี้มีลักษณะเป็นวัฒนธรรมร่วมของหลายชนชาติอยู่ด้วย บนพื้นที่ประเทศไทยปัจจุบันและรอบข้าง นี้เป็นลักษณะเฉพาะพิเศษ ดังนั้น สำหรับประเทศไทย เศรษฐกิจวัฒนธรรม อันหมายถึงเศรษฐกิจที่ยึดโยงอยู่ด้วยสถาบันชุมชนและวัฒนธรรมชุมชน จึงย่อมจะมีความเข้มแข็งโดยธรรมชาติ เพราะวางอยู่บนสถาบันที่เป็นของชนชาติเราอย่างแท้จริง ที่เรามีด้วยตัวของเราเองอย่างเข้มข้น อีกทั้งมีความหมายว่า เป็นเศรษฐกิจที่มีขอบเขต ไม่เฉพาะแต่ ณ ระดับชุมชนท้องถิ่นผ่านทางวัฒนธรรมร่วมได้ร้อยรวมหลายท้องถิ่นขึ้นเป็นเขตเดียวกันโดยธรรมชาติอยู่แล้ว เป็นเขตเศรษฐกิจแห่งชาติ การพัฒนาแนวเศรษฐกิจวัฒนธรรมจึงเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทยทั้งระดับชุมชนท้องถิ่นและระดับประเทศชาติ จากผลของงานวิจัยสะท้อนให้เห็นภาพของความเป็นพหุลักษณ์ได้อย่างชัดเจน

๑๐) ความสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อม

การทำพิธีสืบชะตาในล้านนานั้น นับเป็นพิธีกรรมที่เนื่องด้วยสภาพความเป็นอยู่คือเกี่ยวเนื่องกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะพืชพรรณต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรม เพราะเป็นการส่งเสริมให้เกิดการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ทั้งที่อยู่อาศัยตลอดจนในบ้านเมือง โดยมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและเครื่องประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ล้วนแล้วอิงอาศัยกับธรรมชาติแทบทั้งสิ้น นอกจากนั้น นอกจากสืบชะตาคน สืบชะตาบ้าน สืบชะตาเมืองที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันในวิถีชุมชน สังคม สิ่งแวดล้อม แล้วยังมีพิธีกรรมสำคัญที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมโดยตรง คือ การสืบชะตาแม่น้ำ เป็นพิธีกรรมหนึ่งที่ถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชนระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม ดังนั้น พิธีสืบชะตาแม่น้ำเป็นพิธีกรรมทางศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้าน ซึ่งมีรากฐานจากพิธีสืบชะตาบ้านเมืองและชะตาคน อันเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีคุณค่าและความหมาย นอกจากเป็นการเรียกขวัญกำลังใจกลับคืนมาแล้ว ยังเป็นการใช้กุศโลบายซึ่งเข้ากับวิถีชุมชน ก่อให้เกิดความร่วมมือ ความสามัคคี เกื้อกูลช่วยกันแก้ไขปัญหา และเกิดความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลแม่น้ำ ส่งผลดีต่อระบบนิเวศวิทยาแม่น้ำและประการสำคัญที่สุด เพื่อเป็นการสนองพระราชดำริ ในเรื่องการบริหารจัดการน้ำให้เกิดความยั่งยืน เกิดประโยชน์ต่อประชาชนโดยส่วนรวม ดังพระราชดำรัสพระราชทานแก่ผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริและคณะ ณ สวนจิตรลดา เมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๒๙ ว่า “หลักสำคัญว่าต้องมีน้ำบริโภค น้ำใช้ น้ำเพื่อการเพาะปลูกเพราะว่าชีวิตอยู่ที่นั่น ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้าคนอยู่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้” และ

11. (138-155).indd 152 24/11/2563 21:14:06

ในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน หลายจังหวัด หลายอำเภอ หลายลุ่มน้ำ ล้วนมีลักษณะของพื้นที่ป่าที่เป็นผืนป่าขนาดใหญ่ เป็นแหล่งต้นน้ำ แหล่งความหลากหลายทางระบบนิเวศน์ แหล่งความมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชนที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับป่า โดยเฉพาะชุมชนที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงและในเขตพื้นที่ป่าซึ่งบางแห่งได้รับการประกาศให้เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย ทั้งอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ป่าอนุรักษ์ตามมติคณะรัฐมนตรี ส่งผลทำให้หลายพื้นที่ที่ชุมชนตั้งถิ่นฐานมาก่อนการประกาศพื้นที่ป่า ได้ถูกจำกัดการเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรดิน น้ำ ป่า เป็นต้น

สรุป

สรุปได้ว่า คุณค่าความสัมพันธ์ในเชิงพหุลักษณ์ของประเพณีสืบชะตาในล้านนา ล้านนาตอนบนประกอบด้วยชุมชนคนพื้นเมืองที่หลากหลายของผู้คนและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ สิ่งที่เป็นตัวเชื่อมสำคัญของล้านนาถิ่นเหนือ คือความเข้มแข็งในจารีตประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นที่ถือปฏิบัติมาจากบรรพบุรุษส่งต่อรุ่นสู่รุ่น พิธีสืบชะตายังสื่อถึงการแสดงออกของวิถีคนในชุมชน แสดงถึงภูมิปัญญาชาวบ้านที่แฝงด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและวิธีคิดของคนในชุมชนให้มีความพร้อมเพรียงสามัคคีกันในชุมชน และพิธีสืบชะตาเป็นการสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มให้เกิดมวลความสุขทางกาย ทางใจ และเกิดความภาคภูมิใจในถิ่นกำเนิดและการถ่ายทอดต่อไปยังรุ่นลูกหลาน โดยมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่าง บ้าน วัด บุคคล ครอบครัว เครือญาติ ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐเข้ากับความเชื่อและพิธีกรรมได้อย่างเหมาะสมลงตัว รวมถึงสร้างชุมชนให้มีความรักสามัคคีเข้มแข็งมีความกตัญญูเคารพต่อ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ครู อาจารย์ และสิ่งศักดิ์ทั้งหลาย นอกจากนั้นยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเชื่อมโยงกับการการอนุรักษ์วัฒนธรรมโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางและมีความสัมพันธ์กันกับพหุลักษณ์ทางสังคมในเชิงพระพุทธศาสนาและบริบทสังคมโดยรวมของล้านนาได้อย่างเหมาะสม ดังแผนภูมิดังต่อไปนี้

11. (138-155).indd 153 24/11/2563 21:14:07

แผนภูมิแสดงถึงคุณค่าความสัมพันธ์ในเชิงพหุลักษณ์ของประเพณีสืบชะตาในล้านนา

บรรณานุกรม

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและวัฒนธรรมหมู่บ้านของชนชาติไทยในและนอกประเทศไทย”. **รายงานวิจัย.** ๒๕๕๕, บทคัดย่อ.

พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์, และคณะ. “สืบชะตาล้านนา : แนวคิดและการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและจิตวิญญาณของชุมชนในล้านนา.” **รายงานวิจัย.** ๒๕๕๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีพับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๖

สุรีย์ ตัณฑ์ศรีสุโรจน์, **การมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของผู้นำชุมชนในเขตชุมชนคลองจั่น**, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๑.

เว็บไซต์

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์, **กลวิธีแนวทางวิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท,** กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภาการพิมพ์, ๒๕๒๗. บทความเศรษฐศาสตร์วัฒนธรรม. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.gotoknow.org/posts/302921 [๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๓].

การบริหารการศึกษาไทยในอนาคต

รศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย
พระสุรชัย สุรชโย, ดร.
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

การบริหารการศึกษาของไทยในปัจจุบันถือได้ว่า ประสบผลสำเร็จได้ระดับหนึ่ง การพัฒนาระบบการบริหารการศึกษาของไทยให้เจริญรุดหน้าดียิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่นี้ นับเป็นเรื่องที่ท้าทายความสามารถของผู้บริหารหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกระดับ แม้นักวิชาการหลายฝ่ายจะพยายามระดมความคิดเพื่อที่จะช่วยกันพัฒนาระบบการจัดการศึกษาของไทยแล้วก็ตาม แต่ก็ยังต้องมีการแสวงหาระบบและวิธีการที่เหมาะสมมาจัดดำเนินการอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

ทุกครั้งที่มีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ จึงต้องมีการนำเสนอรูปแบบการพัฒนาระบบการบริหารการศึกษาไทยที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างบูรณาการในทุกด้าน และหนึ่งในบรรดากระบวนการจัดการบริหารการศึกษาที่ได้รับการยอมรับ และมีการนำเสนอในหลากหลายแง่มุมมากที่สุดก็คือ การจัดการบริหารการศึกษาตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา เพราะมีลักษณะสัมพันธ์และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทยมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการจัดการศึกษาที่ยึดหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งมีลักษณะเป็นการจัดการศึกษาในรูปแบบของการฝึกอบรมที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียนการสอนในทางทฤษฎี

ด้วยเหตุที่แนวคิดของพระพุทธศาสนาซึ่งให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคคลให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พร้อมทั้งร่างกาย จิตใจ และสติปัญญานี้เอง การเรียนรู้กระบวนการบริหารการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาระบบการบริหารการศึกษาของไทยในอนาคตให้เจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป เพราะฉะนั้น การนำเสนอเนื้อหา เรื่อง “การบริหารการศึกษาไทยในอนาคต” ในบทนี้ จึงได้กำหนดขอบข่ายของเนื้อหาโดยเริ่มจากหัวข้อความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา จุดมุ่งหมายและองค์ประกอบของการศึกษา และกระบวนการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

12. (156-166).indd 156 24/11/2563 21:14:31

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา

กระบวนการบริหารการศึกษาตามแนวคิดของนักการศึกษาชาวตะวันตกมีการกล่าวถึงไว้อย่างหลากหลาย แต่ในที่นี้ขอนำเสนอแนวคิดของกระบวนการบริหารการศึกษาที่รู้จักในรูปของอักษรย่อภาษาอังกฤษว่า “POSDCoRB” ได้แก่

๑. P = Planning หมายถึง การวางแผนล่วงหน้าว่าองค์การจะต้องทำอะไรบ้างเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

๒. O = Organizing หมายถึง การจัดองค์การ การกำหนดโครงสร้าง การแบ่งส่วนงาน การจัดสายการบังคับบัญชา และการกำหนดตำแหน่งหน้าที่

๓. S = Staffing หมายถึง การบริหารงานบุคคล ได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การพัฒนา การสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน การประเมินผลงาน การพิจารณาความดีความชอบ การให้สวัสดิการ และการให้พ้นจากงาน

๔. D = Directing หมายถึง การอำนวยการ การตัดสินใจ การวินิจฉัยสั่งการและการควบคุมบังคับบัญชา

๕. Co = Co-ordinating หมายถึง การประสานงานเพื่อให้เกิดความร่วมมือ เพื่อดำเนินการไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

๖. R = Reporting หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงานขององค์การ เพื่อให้สมาชิกขององค์การทราบความก้าวหน้าของการดำเนินงาน

๗. B = Budgeting หรือ การจัดทำงบประมาณ หมายถึง การทำโครงการจัดสรรงบประมาณ การทำบัญชี และการควบคุมค่าใช้จ่ายให้รอบคอบรัดกุมและตรวจสอบ[๑]

แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบหรือนอกระบบก็ตาม ต้องมีการบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานกิจการนักเรียน การบริหารงานประเมินความดีความชอบ การบริหารงานอาคารสถานที่ การบริหารงานกิจการนักเรียน การบริหารงานสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ความเข้าใจ ความคิด และทัศนคติที่ดี

---

[๑] สำนักงานบริหารการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งประเทศไทย, กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ, **แนวทางการบริหารการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๘-๔๑.

จุดมุ่งหมายและองค์ประกอบของการศึกษา

๑) จุดมุ่งหมายของการศึกษา

จุดมุ่งหมายของการศึกษาจะต้องทำให้คนเข้าใจชีวิต นำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกฝนพัฒนา ทำให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตมากที่สุด โดยมองการศึกษากับชีวิตเป็นเรื่องเดียวกันว่า “จุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นสิ่งเดียวกับจุดมุ่งหมายของชีวิต หรือการศึกษาเป็นกิจกรรมของชีวิต ด้วยชีวิต และเพื่อชีวิต”[๒] ซึ่งบุคคลที่เป็นต้นแบบทางการศึกษา คือ พระพุทธเจ้าโดยอธิบายว่า เมื่อก่อนที่จะทรงฝึกพระองค์ก็เป็นมนุษย์อย่างพวกเรานี้ เราจึงมีศักยภาพที่จะฝึกให้ประเสริฐอย่างพระพุทธเจ้าได้ พระพุทธเจ้า ทรงเป็นผู้ประเสริฐอย่างยิ่ง ได้ตรัสรู้สัจธรรมเราจึงตั้ง “พุทธะ” ขึ้นมาเป็นแม่แบบว่า ดูสิมนุษย์ที่ฝึกดีถึงที่สุดแล้วจะมีปัญญารู้สัจธรรม บริสุทธิ์ หลุดพ้น เป็นอิสระ อยู่เหนือโลกธรรมมีความสุข มีชีวิตที่ดีงาม มีคุณธรรม ความดีงามที่สมบูรณ์ เป็นที่พึ่งของชาวโลก เลิศประเสริฐขนาดนี้[๓]

จุดมุ่งหมายของการศึกษาในแง่ที่เป็นหน้าที่พื้นฐานที่สำคัญ สะท้อนให้เห็นว่าการศึกษามีหน้าที่ ๒ ประการ คือ หน้าที่ในการถ่ายทอดศิลปวิทยา (ถ่ายทอดความรู้) ได้แก่ การถ่ายทอด รักษา ส่งเสริม เพิ่มพูน วิชาการและวิชาชีพ และหน้าที่ในการชี้แนะให้รู้จักการดำเนินชีวิตที่ดีงามถูกต้องและการฝึกฝนพัฒนาตนให้ถึงความสมบูรณ์พร้อม จุดมุ่งหมายนี้ถือเป็นหน้าที่ที่เป็นเรื่องของการศึกษาแท้ ๆ เป็นเนื้อตัวแท้ของการศึกษา[๔] จากข้อความข้างต้นสามารถแบ่งจุดมุ่งหมายของการศึกษาได้เป็น ๒ ประการ คือ

๑. จุดมุ่งหมายในการถ่ายทอดความรู้ศิลปวิทยา จุดมุ่งหมายของการศึกษาชนิดนี้เป็นการศึกษาภายนอกที่จะต้องอิงอาศัยวัตถุภายนอกเป็นหลักซึ่งเรียกว่า “ปรโตโฆสะ” หมายถึง การอาศัยความรู้ภายนอกเป็นฐานสำคัญ ปัจจัยที่จะทำให้การถ่ายทอดความรู้ได้ดีนั้น พระพรหมคุณาภรณ์กล่าวว่า ไม่มีใครจะทำหน้าที่นี้ได้ดีที่สุดเท่ากับครู นอกจากครูจะทำหน้าที่ถ่ายทอดวิชาความรู้โดยตรงแล้ว สังคมและธรรมชาติแวดล้อมก็เป็นปัจจัยหนุนให้เกิดความสมดุลต่อการพัฒนาด้านนี้เป็นอย่างดี

ดังนั้น โรงเรียน (หรือครู) จึงจำเป็นจะต้องสอนวิชาการต่าง ๆ ตลอดจนการฝึกฝนอบรมให้ผู้ศึกษาได้รับความรู้ ความชำนาญอย่างดีเลิศ ทั้งนี้ก็เพื่อเป้าหมายในการดำรงชีวิตในเบื้องต้นของผู้ศึกษาให้ได้รับประโยชน์สูงสุด ให้เกิดความสำเร็จตามความถนัดและความสนใจของผู้ศึกษา การถ่ายทอดประเภทนี้จัดว่า เป็นเพียงอุปกรณ์ที่ผู้ศึกษาจะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเลี้ยงชีพเท่านั้น

---

[๒] พระราชวรมุนี (ป. อ. ปยุตฺโต), **ปรัชญาการศึกษาไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๕), หน้า ๙-๑๐.

[๓] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๔๘.

[๔] พระเทพเวที (ป. อ. ปยุตฺโต), **การศึกษาสากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย**, หน้า ๕๗-๕๘.

12. (156-166).indd 158 24/11/2563 21:14:31

๒. จุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จากการศึกษาจุดมุ่งหมายในข้อแรกแล้ว พบว่า การถ่ายทอดความรู้จากผู้อื่นที่เรียกว่า ปรโตโฆสะ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดศิลปวิทยานั้น การถ่ายทอดนั้น แม้จะก่อให้เกิดประโยชน์มากมายต่อผู้รับการศึกษาก็ตาม แต่ก็ยังไม่สามารถให้ผู้รับการศึกษาบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้ ก็เนื่องมาจากว่าการศึกษาที่แท้จริงคือการศึกษาชีวิตของตนเอง เพื่อให้รู้จักตนเองและสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ด้วยตนเองได้ จึงจำเป็นจะต้องอาศัยการพัฒนาภายในหรือการศึกษาที่ก่อให้เกิดความรู้ภายในเรียกว่า โยนิโสมนสิการ คือการศึกษาชีวิตและสรรพสิ่งโดยพิจารณาด้วยใจอันแยบคาย มีการคิดถูกวิธีความรู้จักคิดหรือคิดเป็น[๕]

ดังนั้น การศึกษาโดยใช้องค์ประกอบภายใน คือ การพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองนี้ เป็นการศึกษาในส่วนที่สามารถจะกระตุ้น ก่อให้เกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงภายในเพื่อให้เป็นบุคคลที่สมบูรณ์หรือเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของการศึกษาที่แท้จริงได้ซึ่งถือว่าเป็นขั้นสุดท้าย มนุษย์ที่สมบูรณ์คืออะไร “มนุษย์หรือชีวิตที่สมบูรณ์นั้น คือ การมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา อยู่อย่างไม่มีความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน อยู่อย่างอิสระ อยู่อย่างประสานกลมกลืนกับธรรมชาติ หรืออยู่อย่างไม่มีทุกข์”[๖] มนุษย์ที่สมบูรณ์จึงเป็นบุคคลที่มีจิตใจเป็นอิสรภาพจากการครอบงำด้วยอวิชชา รู้จักตนเอง ไม่ถูกปัญหาหรือพันธนาการครอบงำ ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องและสอดคล้องกับสังคมตลอดถึงธรรมชาติแวดล้อมซึ่งก่อให้เกิดการสร้างสรรค์ฝ่ายเดียว

ฉะนั้น ปรโตโฆสะ จึงเป็นปัจจัยตัวหนุนให้เกิดโยนิโสมนสิการ ในส่วนของโยนิโสมนสิการนี้ ผู้รับการศึกษานั้นต้องเป็นผู้คิดพิจารณาเหตุต่าง ๆ เพื่อให้เกิดปัญญาและนำมาแก้ปัญหาได้ การคิดในการแก้ปัญหานี้จึงเกิดขึ้นโดยตรงต่อผู้ได้รับการศึกษา และองค์ประกอบภายใน ซึ่งต้องอาศัยองค์ประกอบภายนอกคือกัลยาณมิตรคอยสนับสนุน ซึ่งทั้งองค์ประกอบภายนอกและองค์ประกอบภายในจะต้องมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงคอยสนับสนุนกันอยู่เสมอ จุดหมายทั้ง ๒ ประการนี้จึงทำให้ทราบว่าเป็นจุดมุ่งหมายที่คอยสนับสนุนกันและกันและเชื่อมโยงสัมพันธ์สอดคล้องกันเสมอ

๒) องค์ประกอบของการศึกษา

เมื่อการศึกษานั้นก็มิได้แยกออกไปจากการดำเนินชีวิตของมนุษย์ จุดมุ่งหมายของการศึกษากับจุดหมายของชีวิตเป็นอันเดียวกันแล้ว ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการศึกษาโดยพิจารณาจากแนวคิดเรื่องครู นักเรียน โรงเรียน หลักสูตร องค์ประกอบภายในและองค์ประกอบภายนอก ได้แก่

---

[๕] พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **ทางสายกลางของการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นกรุ๊ฟ, ๒๕๐๐), หน้า ๑๔๓.

[๖] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ),** หน้า ๙๓.

๑. แนวคิดเรื่องครู ในแนวคิดเรื่องครูนั้น คำว่า "ครู" โดยมองที่หน้าที่และคุณธรรมเป็นหลัก ตามที่ปรากฏในสิงคาลสูตร ครู จัดว่าเป็นบุคคลสำคัญเบื้องขวาในทิศทั้ง ๖[๗] เป็นบุคคลที่ควรแก่บูชา เคารพ เป็นบุคคลที่มีความสำคัญยิ่ง ครูนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีลักษณะของครูที่ดี มี ๘ ประการ ได้แก่ ๑) มีความรู้ดี ๒) มีการเตรียมการสอน ๓) มีบุคลิกภาพที่ดี ๔) มีความประพฤติดี ๕) รู้ความมุ่งหมายการศึกษา สอนให้รู้และเข้าใจจุดหมายปลายทางของการศึกษา สอนให้นักเรียนรู้จักคิดเป็นทำเป็น ๖) มีจิตวิทยา ครูควรมีจิตวิทยาเพื่อจะได้นำมาประยุกต์ใช้กับการสอนของตน ๗) มีการปกครองที่ดี ครูที่ดีต้องเป็นผู้เที่ยงตรง ให้ความสนใจนักเรียนทุกคน หมั่นเอาใจใส่ดูแลการเรียนและความประพฤติของนักเรียน ๘) มีการวัดผล เพราะทำให้ครูได้ทราบผลแห่งการสอนของตนว่าผลเป็นอย่างไร นักเรียนมีความเข้าใจหรือไม่[๘]

๒. แนวคิดเรื่องนักเรียน บทบาทหน้าที่ของนักเรียนไว้ว่า "นักเรียน คือ ผู้มีหน้าที่ในการศึกษาและสร้างการศึกษา (ปัญญาและคุณธรรม) ให้เกิดแก่ตนเองหรือการทำตนให้เป็นผู้มีการศึกษา"[๙]

๓. แนวคิดเรื่องโรงเรียน บทบาทหน้าที่ของโรงเรียนนั้นเป็นสถานที่ถ่ายทอดความรู้และเป็นสถานที่ที่อำนวยความสะดวกต่อการพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังนั้น จึงนำหลักธรรมเรียกว่า "รุ่งอรุณของการศึกษา" มาใช้ปรับปรุงเป็นบรรยากาศภายในโรงเรียน แสดงลักษณะอันเป็นปัจจัยสนับสนุนองค์ประกอบภายนอกไว้ ๗ ประการ ได้แก่[๑๐] ๑) โรงเรียนต้องสร้างบรรยากาศให้รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี ๒) โรงเรียนต้องสร้างบรรยากาศให้นักเรียนมีชีวิตอยู่กับสังคมอย่างเป็นระเบียบ ๓) โรงเรียนต้องสร้างบรรยากาศให้ มีแรงจูงใจใฝ่รู้ รู้จักสร้างสรรค์สิ่งที่ถูกต้อง เรียกว่า ฉันทะ ทำให้เกิดความพอใจในสิ่งดีงาม ความจริง ความสงบ เป็นสิ่งแสดงออกจากแรงจูงใจใฝ่สร้างสรรค์ ๔) โรงเรียนต้องสร้างบรรยากาศให้ มีความมุ่งมั่นพัฒนาตนเองอย่างมีศักยภาพ ด้วยความแน่วแน่เพื่อพัฒนาศักยภาพในความเป็นมนุษย์ที่เป็นสัตว์ประเสริฐ สามารถฝึกฝนได้ และให้การศึกษาพัฒนาจิตเต็มความสามารถของตน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ๕) โรงเรียนต้องสร้างบรรยากาศให้นักเรียนมีการปรับปรุงทัศนคติตลอดทั้งความเชื่อ แนวความคิด ความเข้าใจ มีค่านิยมที่ดีงาม ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เป็นไปตามเหตุและปัจจัย หรือโลกทัศน์ และชีวทัศน์ แห่งความ

---

[๗] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๖๘/๑๖๔-๑๖๕.

[๘] กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **แนวทางการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๕), หน้า ๙๗-๑๐๑.

[๙] พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **ปรัชญาการศึกษาไทย**, หน้า ๑๓๔ .

[๑๐] ดูรายละเอียดใน พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **การศึกษาสากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย**, หน้า ๒๑๔-๒๒๘.

12. (156-166).indd 160 24/11/2563 21:14:32

เป็นอยู่อย่างสมเหตุสมผล ๖) โรงเรียนต้องสร้างบรรยากาศให้นักเรียนมีสติสัมปชัญญะ กระตือรือร้นอยู่ตลอดเวลา พร้อมที่จะเปลี่ยนตนเองให้ตื่นตัว มีการเรียนรู้ พัฒนาตัวเอง เร่งรัดการงานต่าง ๆ ไม่ปล่อยปะละเลย ในด้านการศึกษา จึงได้ชื่อว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ๗) โรงเรียนต้องสร้างบรรยากาศให้นักเรียนมีการแก้ไขปัญหาและพึ่งตนเองได้ด้วยความคิดรู้จักพิจารณา รู้จักสำนึกมองเห็นคุณค่า และเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ หรือสถานการณ์จากประสบการณ์เรียนรู้ที่ถูกต้อง คิดแก้ไขปัญหา รู้จักคิดวิเคราะห์สืบสาวหาสาเหตุ ให้เข้าถึงความรู้ที่แท้จริงให้ได้ ที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ

ทั้งหมดนี้ต้องมีการบูรณาการสถาบันการศึกษาเข้าในระบบจริยศึกษาของชุมชนหรือบูรณการจริยศึกษาของโรงเรียนให้เข้ากับระบบจริยศึกษาของชุมชน การศึกษาไม่ใช่เป็นงานผูกขาดโรงเรียนแต่ฝ่ายเดียว โดยเฉพาะจริยศึกษายิ่งเป็นภารกิจที่ชุมชนหรือสังคมทุกส่วนจะต้องร่วมมือประสาน โดยที่โรงเรียน วัด และบ้านมีส่วนอยู่ในระบบจริยศึกษาอย่างกลมกลืนเป็นอันเดียวกัน[๑๑] แต่หากให้โรงเรียน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อบ้าน วัด สังคมและชุมชนนั้นและอาศัยกันและกันที่จะพัฒนาการศึกษาให้ถึงจุดหมายที่แท้จริง

๔. แนวคิดเรื่องหลักสูตร ในประเด็นเรื่องของหลักสูตร ควรเสนอให้มีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้และบรรจุไว้ในหลักสูตรของการศึกษา เพราะหลักธรรมที่ปรากฏในพระพุทธศาสนานั้นมีเหตุมีผลสามารถแก้ปัญหาชีวิตของมนุษย์ทั้งภายในและภายนอกได้ดี เป็นหลักสูตรที่ครอบคลุมชีวิตทั้งหมด ศึกษาชีวิตทุกแง่ทุกมุมและเพื่อให้เกิดความเข้าใจชีวิต จึงจะพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕. องค์ประกอบภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการอันเป็นการใช้ความคิดอย่างถูกวิธี โยนิโสมนสิการนั้นมีความสำคัญอย่างไร มีพุทธพจน์ที่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ปรากฏอยู่มากมาย ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของโยนิโสมนสิการว่า “ดูกรภิกษุทั้งหมาย เมื่อพระอาทิตย์จะขึ้น สิ่งที่ขึ้นก่อน สิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อน คือ แสงเงินแสงทอง สิ่งที่เป็นเบื้องต้น เป็นนิมิตมาก่อนเพื่อความบังเกิดแห่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ของภิกษุ คือความถึงพร้อมแห่งการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) ฉันนั้น เหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลายอันภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) พึงหวังข้อนี้ได้ว่าจักเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘[๑๒] แบ่งเป็น ๑๐ ประการ ได้แก่[๑๓] ๑) วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย ๒) วิธีคิดแบบแยกส่วนประกอบ ๓) วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ หรือวิธีคิดแบบรู้เท่าทันสภาวะธรรมชาติ ๔) วิธีคิด

---

[๑๑] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา**, หน้า ๓๗-๓๘.

[๑๒] สำ.ม.(บาลี) ๑๙/๕๕/๒๓-๒๔.

[๑๓] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ),** หน้า ๖๗๖-๗๐๙.

12. (156-166).indd 161 24/11/2563 21:14:32

แบบอริยสัจจ์ ๕) วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ ๖) วิธีคิดแบบเห็นโทษและทางออก หรือพิจารณาให้เห็นครบทั้ง อัสสาทะ อาทีนวะ และนิสสรณะ เป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงอีกแบบหนึ่ง ซึ่งเน้นการยอมรับความจริงตามสิ่งนั้น ๆ เป็นอยู่ทุกแง่ทุกด้าน ทั้งด้านดีด้านเสีย และเป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องกับการปฏิบัติมาก เช่น บอกว่าก่อนจะแก้ปัญหาจะต้องเข้าใจปัญหาให้ชัดเจน และรู้ที่ไปให้ดีก่อน หรือก่อนจะละจากสิ่งหนึ่งไปหาอีกสิ่งหนึ่ง ต้องรู้จักทั้งสองฝ่ายดีพอที่จะให้เห็นได้ว่าการละและไปหานั้น หรือการทิ้งอย่างหนึ่งไปเอาอีกอย่างหนึ่งนั้น เป็นการกระทำที่รอบคอบสมควรและดีจริง ๗) วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม หรือการพิจารณาเกี่ยวปฏิเสวนา ๘) วิธีคิดแบบอุบายปลุกเร้าคุณธรรม อาจเรียกง่าย ๆ ว่า การวิจัยแบบเร้ากุศล หรือคิดแบบกุศลภาวนา ๙) วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน หรือวิธีคิดแบบมีธรรมอารมณ์เป็นที่ตั้ง ๑๐) วิธีคิดแบบวิภัชชวาท

๖. องค์ประกอบภายนอก ได้แก่ ปรโตโฆสะ คือ เครื่องชักจูงจากภายนอก ฝ่ายที่ดี โดยเฉพาะ คือ กัลยาณมิตร ทั้งผู้ที่เสวนาคบหาใกล้ชิด และหมายถึงสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น บิดามารดา ครูอาจารย์ เพื่อน สื่อมวลที่ดี เป็นต้น[๑๔] องค์ประกอบภายนอกของการศึกษา คือ กัลยาณมิตร หรือสิ่งแวดล้อมที่ดี มีความสำคัญมาก ดังนั้น การหากัลยาณมิตรที่ดีค่อยแนะนำสั่งสอน รวมไปถึงสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่เกื้อกูล เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ พัฒนาตนเองและเป็นสิ่งสนับสนุนองค์ประกอบภายในเป็นอย่างดี

กระบวนการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา

การศึกษาเป็นเรื่องของชีวิต มองชีวิตเป็นทั้งกระบวนการ โดยไม่แยกออกกระจัดกระจายไปคนละทิศละทาง เกี่ยวกับเรื่องนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้นำเสนอหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือในการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาทุก ๆ ด้าน ไปพร้อม ๆ กัน และได้กล่าวย้ำหลักการศึกษาตามแนวทางแห่งไตรสิกขาไว้ว่า “มนุษย์เกิดมาแล้วต้องมีสิกขา เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องศึกษา หรือเป็นสัตว์ที่ต้องฝึก คือต้องเรียน ต้องฝึกฝนพัฒนา ถ้าไม่มีการศึกษามนุษย์จะมีชีวิตที่ดีไม่ได้ อันนี้เป็นเรื่องธรรมชาติ”[๑๕] ฉะนั้น จึงควรนำหลักไตรสิกขามาเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของชาติ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติและพัฒนาตนเองให้ครบทั้ง ๓ ด้าน ดังนี้

---

[๑๔] พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **ปรัชญาการศึกษาไทย**, หน้า ๓๑.

[๑๕] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓.

12. (156-166).indd 162 24/11/2563 21:14:32

๑. ศีล ได้แก่ การพัฒนาด้านพฤติกรรมทางกาย-วาจา และการใช้อินทรีย์ ศีลเป็นการฝึกฝนพัฒนาพฤติกรรมด้านความสัมพันธ์กับโลกภายนอก หมายถึง การศึกษาช่วยพัฒนาพฤติกรรมด้วยการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สิ่งแวดล้อมทางสังคม มีเพื่อนมนุษย์ ญาติพี่น้อง ทางวัตถุที่เป็นปัจจัย ๔ มีสิ่งของเพื่อบริโภค เครื่องใช้สอย อุปกรณ์เทคโนโลยี ตลอดทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ต้องจัดการศึกษาเรียนรู้เพื่อให้มนุษย์มีพฤติกรรมทางกายและวาจา สร้างอินทรีย์สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ทำให้เกิดพฤติกรรมสมดุลกัน เริ่มตั้งแต่การดำเนินชีวิตด้วยการประกอบอาชีพของตน ไม่ก่อให้เกิดการเบียดเบียน ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทำลายสังคมแต่เป็นการสรรสร้างเพื่อเกื้อหนุนสังคม ชุมชน[๑๖] จากความหมายของศีลกับการศึกษา ก็เพื่อพัฒนามนุษย์ให้มีระเบียบวินัย ควบคุมตนเองได้ ในทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์เกี่ยวกับศีลนั้น ท่านได้จัดแบ่งศีลกับการศึกษาออกเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ศีลช่วยทำให้เกิดวินัยเป็นแม่บทของชุมชน มองที่คนอยู่ร่วมกันเป็นหน่วยงาน ชุมชน องค์กร ตลอดทั้งประเทศชาติ ย่อมมีการส่งเสริม เรียนรู้กฎหมาย เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยของหมู่คณะ ๒) ศีลช่วยทำให้เกิดการสำรวมอินทรีย์ ๓) ศีลช่วยให้หาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ (อาชีวปาริสุทธิ) ทำให้เกิดพฤติกรรมปกติในการแสวงหาปัจจัยเลี้ยงชีพ ๔) ศีลช่วยในการเสพบริโภคปัจจัยด้วยสติปัญญา ก่อให้เกิดพฤติกรรมการบริโภคที่ถูกต้อง ไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่ตนเอง สังคม แก่โลก รู้จักวิธีบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ ด้วยความพอเพียงกับความจำเป็นของการดำรงชีวิต บริโภคด้วยความตระหนักถึงจุดมุ่งหมายของชีวิต บริโภคด้วยการพิจารณาจัดสรร ควบคุม และการละเว้น รวมทั้งเลิกเสพบริโภคสิ่งที่ไม่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนชีวิต เช่น สิ่งทำลายสุขภาพ เป็นต้น[๑๗]

๒. สมาธิ ได้แก่ การพัฒนาด้านจิตใจ สมาธิเป็นวิธีฝึกฝนพัฒนาจิตใจ หมายถึง การศึกษาช่วยพัฒนาพฤติกรรมแห่งจิตใจให้เกิดสุขภาพที่ดี มีจิตใจปลอดโปร่ง สบาย ปราศจากความโลภ เป็นการศึกษาเพื่อความสงบใจ ความตั้งใจ เพื่อสร้างแรงจูงใจ โดยเชื่อมโยงสภาพจิตใจที่มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นตัวสำคัญ เพื่อให้เกิดความเมตตากรุณา มีความรักใคร่ในเพื่อนมนุษย์ ด้วยการไม่เบียดเบียนทั้งด้วยการกระทำ ด้วยความคิด ทำให้จิตมีพลังมั่นคงแน่วแน่ต่อความดีงาม ดังนั้น บุคคลที่ผ่านการเรียนรู้เรื่องสมาธิ มีการฝึกฝนพัฒนาจิต ย่อมทำให้จิตมีคุณสมบัติพิเศษ เช่น การศึกษาเรียนรู้แล้วฝึกสมาธิ ย่อมทำให้จิตมีคุณภาพ ประณีต ประเสริฐ ๒) การศึกษาเรียนรู้สมาธิแล้วฝึกฝนพัฒนาจิตใจ

---

[๑๖] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๒), หน้า ๓๗.

[๑๗] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม**, หน้า ๑๑-๑๗.

ให้มีประสิทธิภาพ ๓) การศึกษาเรียนรู้สมาธิแล้วฝึกฝนพัฒนาจิตให้มีความสุข เกิดภาวะเกื้อหนุนสุขภาพจิตใจในทางที่ดี[๑๘]

๓. ปัญญา ได้แก่ การพัฒนาด้านสติปัญญา เป็นการฝึกฝนพัฒนาความรู้ หมายถึง การศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญา เมื่อบุคคลได้ผ่านการศึกษาแล้ว ย่อมเกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องว่า ทำไมคนเราต้องไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ทำไมต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เมื่อบุคคลไม่เบียดเบียนกัน มีการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันแล้ว ย่อมเกิดผลดีต่อตนเองและสังคม ทำให้มองเห็นคุณค่าและประโยชน์ของการทำความดี ฉะนั้น ความรู้ความเข้าใจเหตุผลทำให้เกิดปัญญา ซึ่งทำให้จิตใจมีความพร้อมในการสร้างความดีและมีความสุข[๑๙]

ผลของการศึกษาพัฒนาปัญญาให้มีความรู้ มีความสามารถแล้ว ปัญญาย่อมทำให้เกิดการเกื้อหนุนแก่จิตใจ เกิดความปลอดโปร่งสบายเป็นอิสระได้ ซึ่งลักษณะการพัฒนาปัญญาย่อมกว้างขวาง ได้แก่ ๑) การศึกษาพัฒนาปัญญาย่อมทำให้การดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพ ๒) การศึกษาพัฒนาปัญญาย่อมทำให้ดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ๓) การศึกษาพัฒนาปัญญาช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิต[๒๐]

รวมความว่า กระบวนการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา มีศีลคือ เป็นเรื่องการพัฒนาพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในโลก ลึกลงเข้าไป เป็นเรื่องของจิตใจ ก็มีจุดมองสำคัญที่สมาธิ ซึ่งทำให้จิตมั่นสนิทได้ที่เป็นกัมมนีย์ คือ เหมาะที่จะใช้งาน เริ่มตั้งแต่งานช่วยให้เกิดกุศลคือคุณสมบัติดีงามต่าง ๆ เจริญงอกงาม และสามารถไปจนถึงงานพัฒนาปัญญา แต่ถ้าจะเอาเพียงปัญญาไม่มีศีล ไม่มีสมาธิเป็นฐาน ก็จะจุ้นจ้าน จับจด วุ่นวาย ไม่ใช่ปัญญาที่แท้จริง ต้องมีทั้งศีล ทั้งสมาธิครบและต้องบรรจบที่ปัญญา

สรุป

การศึกษาเรื่อง การบริหารการศึกษาไทยในอนาคต ในบทนี้ มีประเด็นศึกษาแบ่งเป็น ๓ ส่วนหลัก ๆ ได้แก่ (๑) ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา (๓) จุดมุ่งหมายและองค์ประกอบของการศึกษา และ (๔) กระบวนการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา ประเด็นศึกษาทั้งหมดมีสาระสำคัญพอสรุปได้แก่ ประเด็นศึกษาที่ ๑ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา ในที่นี้ได้นำเสนอแนวคิดของกระบวนการบริหารการศึกษาที่รู้จักในรูปของอักษรย่อภาษาอังกฤษว่า “POSDCoRB” ประเด็นศึกษาที่ ๒ จุดมุ่งหมายและองค์ประกอบของการศึกษา การพูดถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษาในที่นี้ได้นำ

---

[๑๘] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘-๒๑.

[๑๙] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิต**, หน้า ๕๐.

[๒๐] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม**, หน้า ๒๒-๒๔.

12. (156-166).indd 164 24/11/2563 21:14:32

เสนอจุดมุ่งหมายของการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา ประเด็นศึกษาที่ ๓ กระบวนการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา เนื่องจากการศึกษาเป็นเรื่องของชีวิต มองชีวิตเป็นทั้งกระบวนการ เพื่อพัฒนาคนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้จึงควรนำหลักไตรสิกขามาเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของชาติ เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะของตนเองให้ครบทั้ง ๓ ด้าน คือ ๑) **ศีล** ได้แก่ การพัฒนาด้านพฤติกรรมทางกาย-วาจา และการใช้อินทรีย์ เป็นการฝึกฝนพัฒนาพฤติกรรมด้านความสัมพันธ์กับโลกภายนอก หมายถึง การศึกษาช่วยพัฒนาพฤติกรรมด้วยการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้เพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ๒) **สมาธิ** ได้แก่ การพัฒนาด้านจิตใจ สมาธิเป็นวิธีฝึกฝนพัฒนาจิตใจ หมายถึง การศึกษาช่วยพัฒนาพฤติกรรมแห่งจิตใจให้เกิดสุขภาพที่ดี มีจิตใจปลอดโปร่ง สบาย ปราศจากความโลภ เป็นการศึกษาเพื่อความสงบใจ ๓) **ปัญญา** ได้แก่ การพัฒนาด้านสติปัญญา เป็นการฝึกฝนพัฒนาความรู้ หมายถึง การศึกษาเพื่อพัฒนาสติปัญญาระดับตัวบุคคล เมื่อบุคคลได้ผ่านการศึกษาแล้ว ย่อมเกิดความรู้อย่างถูกต้องว่า ทำไมคนเราต้องไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ทำไมต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

บรรณานุกรม

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **แนวทางการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, พ.ศ. ๒๕๔๕.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓.

_____. **การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๒.

_____. **พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒.

_____. **การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **ปรัชญาการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๕.

_____. **ทางสายกลางของการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นกรุ๊ฟ, ๒๕๐๐.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

12. (156-166).indd 165 24/11/2563 21:14:32

เสถียร ทั่งทองมะดัน. “การศึกษาในพระพุทธศาสนากับแนวคิดเรื่องศูนย์กลางทางการศึกษา”**.** ใน **พระพุทธศาสนากับจริยศาสตร์**. รวบรวมโดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

สำนักงานบริหารการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งประเทศไทย, กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ, **แนวทางการบริหารการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙.

สาโรช บัวศรี. **รากแก้วการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒.

12. (156-166).indd 166 24/11/2563 21:14:32

กระบวนการพัฒนาตนเอง

รศ.ดร.อินถา ศิริวรรณ
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

กระบวนการพัฒนาตนเองเป็นกระบวนการในการศึกษาหาความรู้และการรับรู้ตามศักยภาพและตามหลักษณะเฉพาะตนเองของผู้เรียนแต่ละบุคคลในการสืบค้นหาความรู้ด้วยตนเอง การมีทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น การวางแผนการเรียน วิธีการเรียนและการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองให้มีความก้าวหน้าอยู่เสมอ

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา ได้กำหนดมาตรฐานการศึกษาด้านผู้เรียนไว้ว่า ผู้เรียนจะต้องมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องและมีตัวบ่งชี้เกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของผู้เรียน ดังนี้ คือ :-

๑. ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ

๒. ผู้เรียนรักการอ่าน และสามารถค้นคว้าหาความรู้ทั้งจากในและนอกสถานที่

๓. ผู้เรียนพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง[๑]

๔. การเรียนรู้ร่วมกับบุคคลอื่น เรียนร่วมกันรู้ร่วมกันเป็นกระบวนการเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กันโดยมีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้ วัฒนธรรม อารมณ์ สังคมร่วมกัน เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นการปลูกฝังคุณธรรมที่ดีงาม พัฒนาทักษะทางสังคมและทักษะการทำงาน

๕. การเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ของตนเองเรียนอย่างใคร่ครวญ ทบทวนตัวเองรอบด้าน เป็นการรับรู้วิธีการเรียนรู้และความถนัดของตนเอง เน้นการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้แต่ละครั้งเกิดขึ้นได้อย่างไร ด้วยวิธีการอะไร มีขั้นตอนอย่างไร เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาจุดดี จุดเด่น จุดด้อยและปรับปรุงการเรียนรู้ของตนเอง

เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิธีการเรียนรู้ให้เหมาะสมสำหรับแนวคิดในกระบวนการพัฒนาตนเองของผู้เรียน สามารถนำแนวคิดต่าง ๆ มาปรับใช้ได้[๒]

---

[๑] สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, ๒๕๕๗, หน้า ๗.

[๒] คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้, ๒๕๕๓, หน้า ๓๑-๓๓.

13. (167-176).indd 167 24/11/2563 21:15:02

สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดแนวทางในการปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่คุณภาพของผู้เรียน โดยมีแนวคิดพื้นฐานของการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง มี ๕ ประการ :-

๑. แก่นแท้ของการเรียนการสอน คือ การเรียนรู้ของผู้เรียน

๒. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกแห่งทุกเวลาต่อเนื่องยาวนานตลอดชีวิต

๓. ศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่สุดของการเรียนรู้

๔. ผู้เรียนเรียนรู้ได้ดีด้วยการสัมผัสและสัมพันธ์

๕. ภาวะที่สมดุลเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ คือ เรียนรู้ความคิดและความดี[๓]

สำหรับกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้เป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข มีกระบวนการเรียนรู้ ๕ ลักษณะ คือ

การเรียนรู้แบบองค์รวม การเรียนรู้จากความคิดและปฏิบัติจริง การเรียนรู้ร่วมกับบุคคลอื่นและการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ของตนเอง ซึ่งมีรายละเอียดตามที่คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้อธิบายไว้ดังนี้

๑. การเรียนรู้อย่างมีความสุข เรียนรู้อย่างสันติสุขด้วยกันทั่วทุกคน เป็นสภาพการจัดการเรียนการสอนในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย มีอิสระ ยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลหลากหลายในวิธีการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีประสบการณ์แห่งความสำเร็จและได้พัฒนาตนเองเต็มศักยภาพ

๒. การเรียนรู้แบบองค์รวม การบูรณาการสาระและกระบวนการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ อย่างสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อเนื่องกลมกลืนกันทั้งเรื่องใกล้ตัวในท้องถิ่น เรื่องของสากล การเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมโลกมีความหมายต่อการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและแก้ปัญหาสภาพแวดล้อม

๓. การเรียนรู้จากความคิดและการปฏิบัติจริง เรียนโดยใช้สมองและสองมือเป็นการจัดการเรียนรู้ให้ได้ฝึกคิดและปฏิบัติจริง ฝึกจากประสบการณ์ตรงจากแหล่งความรู้ สื่อ เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อมรอบตัว ด้วยการสังเกตุ คิดอย่างรอบคอบ ปฏิบัติจริงจัง และสรุปผลเป็นองค์ความรู้[๔]

นักการศึกษาได้เสนอแนวคิดคุณลักษณะ ๗ ประการ ที่ทำให้บุคคลประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ พัฒนาสู่ความมีประสิทธิภาพสูง ซึ่งประกอบด้วยลักษณะ ดังต่อไปนี้ :-

๑. มีความริเริ่มสร้างสรรค์

๒. เริ่มต้นด้วยจุดมุ่งหมายในใจ

๓. ทำตามลำดับความสำคัญ

---

[๓] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๕๓, หน้า ๒๙.

[๔] คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้, ๒๕๕๓, หน้า ๕๓.

13. (167-176).indd 168 24/11/2563 21:15:02

๔. มุ่งมั่นในความสำเร็จ

๕. เข้าใจผู้อื่นก่อน แล้วจึงให้ผู้อื่นเข้าใจเรา

๖. การระดมพลังสร้างสรรค์

๗. การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง[๕]

สรุปได้ว่า ปัจจัยระดับผู้เรียน คือ ตัวแปรที่เป็นปัจจัยส่งเสริมการจัดการศึกษาในระดับผู้เรียนเป็นลักษณะ หรือองค์ประกอบของผู้เรียนแต่ละบุคคลซึ่งประกอบด้วยความสนใจ ใฝ่รู้ ความพร้อมที่จะเรียน บรรยากาศในครอบครัว และกระบวนการพัฒนาตนเอง ซึ่งมีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียน สรุปได้ดังแสดงในภาพ

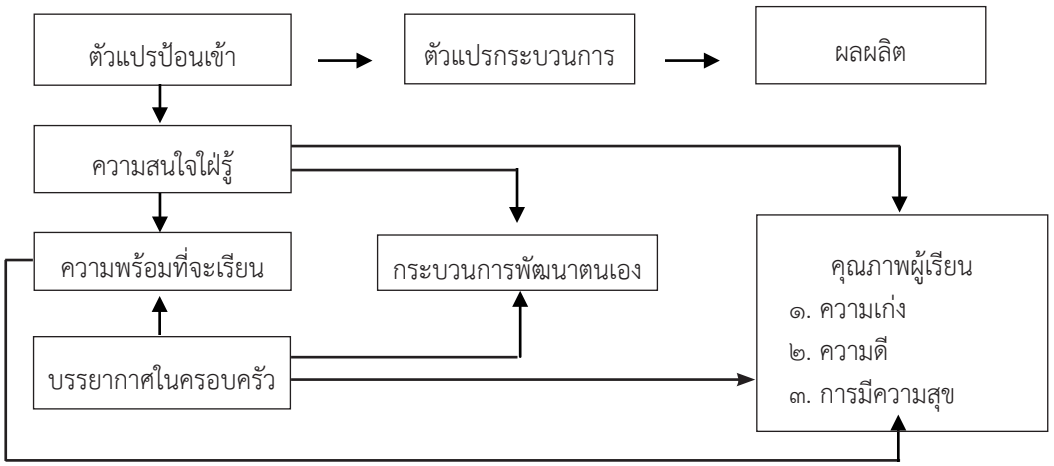

ภาพที่ ๑ ปัจจัยส่งเสริมการจัดการศึกษาระดับผู้เรียนที่สัมพันธ์กับคุณภาพผู้เรียน[๖]

การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการ

เป้าหมายหลักของการจัดการศึกษา คือ การพัฒนาบุคคลให้เป็น “มนุษย์ที่สมบูรณ์” ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ดังนั้น ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ควรมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาให้ผู้เรียนได้เติบโต และมีการพัฒนาด้านต่าง ๆ เต็มตามศักยภาพของตนเอง และตามจุดมุ่งหมายและวิธีการที่ได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งเน้นการเรียนการสอนในลักษณะกระบวนการ[๗]

---

[๕] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๕๓, หน้า ๓๓.

[๖] คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้, **ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐-๒๑.

[๗] ไพฑูรย์ สินลารัตน์, **หลักคิดการจัดการหลักสูตรและการเรียนการสอน,** (สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๑๐๓.

การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการมี ๗ ประการ สำคัญ คือ :-

๑. การเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิด กระบวนการคิด คือ ความสามารถของตนเองซึ่งเป็นกระบวนการภายในตัวผู้เรียนที่สะท้อนออกมาเป็นผลของการคิดซึ่งอาจจะเป็นองค์ความรู้กิจกรรมหรือผลงานก็ได้

แนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการคิด มีหลักดังนี้ :-

๑) ผู้สอนออกแบบ กระบวนการจัดการเรียนการสอนและดำเนินการสอน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถคิดได้อย่างเป็นระบบและมีวิจารณญาณ

๒) ผู้เรียนต้องมีผลที่ได้จากการคิดที่เป็นรูปธรรมและนำเสนอผลงานเป็นการเขียน การพูดนำเสนอการนำเสนอในรูปของนิทรรศการหรือเป็นชิ้นงาน

๓) ผู้สอนจะต้องมีการวิเคราะห์ ตรวจสอบประเมินความคิดนั้นให้ผู้เรียนได้รับรู้ และกระตุ้นให้ผู้เรียนเพื่อให้เขาเติบโต สร้างสรรค์และมีพัฒนาการทางความคิดอย่างต่อเนื่อง

๒. การเรียนรู้ด้วยกระบวนการจัดการ การจัดการคือ ความสามารถที่ประกอบไปด้วยความรู้ ทักษะ ทัศนคติ ที่จะทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง สำเร็จตามเป้าหมาย วัตถุประสงค์ที่วางไว้

หลักการใหญ่ คือ ต้องให้ผู้เรียนได้เรียนรู้พัฒนาและฝึกฝนทักษะอยู่เสมอทำให้กลายเป็นตัวตนของผู้เรียน กลายเป็นความสามารถคงทน

กระบวนการสอนที่เป็นการจัดการนั้น ดำเนินการได้ ดังนี้ :-

๑) ผู้สอนต้องมองเห็นและเข้าใจขั้นตอนของการจัดการในระดับหนึ่งก่อน เพราะการจัดการมีความซับซ้อน มีความต่อเนื่อง ลึกซึ้งอยู่ในตัว

๒) ผู้สอนต้องแยกแยะความรู้ ความเข้าใจ และทักษะการจัดการเพื่อสร้างความชัดเจนว่าต้องการให้ผู้เรียนมีความรู้และประสบการณ์ในด้านใด เช่น ด้านวางแผนการจัดการ ด้านทำงานร่วมกับการประเมินผล หรือ การตรวจสอบความสำเร็จของการทำงาน ผู้สอนต้องแยกแยะขั้นตอน กระบวนการหรือเทคนิคเฉพาะด้านของการจัดการเป็นเรื่อง ๆ

๓) ผู้สอนสอดแทรกกระบวนการจัดการแต่ละเรื่องเข้ากับเนื้อหาที่เรียนอยู่เนือง ๆ เพราะการจัดการก็คล้ายกับการคิด ที่ไม่ใช่เนื้อหาโดยตรงและไม่มีความจำเป็นต้องสอนวิชาการจัดการให้ผู้เรียนในทุกระดับ แต่ควรสอดแทรกเป็นกระบวนการในรายวิชาต่าง ๆ เช่น การสอนเรื่องพืช ผู้สอนอาจให้ผู้เรียนวางแผนการค้นคว้าและจัดทำข้อสรุปเรื่องพืชในชุมชนของเขาโดยเน้นประโยชน์ของพืชแต่ละชนิด กิจกรรมที่ผู้เรียนทำ คือ การจัดการไปในตัวเอง

๔) มีกิจกรรม กระบวนการและโครงการที่มีการผสมผสานทักษะการจัดการกันอย่างต่อเนื่องหลาย ๆ ทักษะผสมผสานกัน ผู้สอนจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจเรื่องการจัดการระดับหนึ่ง

13. (167-176).indd 170 24/11/2563 21:15:06

สามารถแยกแยะทักษะแล้วจัดกระบวนการให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะและกิจกรรมนั้นหลาย ๆ เรื่องผสมผสานเข้าด้วยกัน

๓. การเรียนรู้จากสภาพจริง

การเรียนรู้จากสภาพจริงหรือการเผชิญสถานการณ์ คือ กระบวนการเรียนที่ให้ผู้เรียนอยู่ในสถานการณ์นั้น ๆ แล้วแก้ปัญหาจากสถานการณ์นั้น ๆ เรียนรู้ไว้เป็นการเตรียมการให้ผู้เรียนทั้งในปัจจุบันและอนาคตมีทักษะในการเผชิญกับสิ่งที่ผู้เรียนต้องพบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การเรียนรู้จากสภาพจริงหรือการเผชิญสถานการณ์นับเป็นเรื่องค่อนข้างใหม่ของสังคมไทย โดยทั่วไปผู้สอนมักเน้นการสอนเนื้อหาสาระทางวิชาการเพื่อให้ผู้เรียนสอบผ่าน หรือสอบเข้าเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นได้ โดยมิให้ความสำคัญกับการเผชิญกับปัญหาหรือสถานการณ์ในชีวิตจริง

ผู้สอนต้องเตรียมให้ผู้เรียนมีความพร้อมมีความเชื่อมั่น กล้าเสี่ยงและยอมรับผลของการดำเนินการที่ผ่านการไตร่ตรองมาแล้วในระดับหนึ่งและพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงเพื่อเผชิญสถานการณ์ใหม่ได้

กระบวนการเรียนการสอนเพื่อการเรียนรู้จากสภาพจริงหรือเผชิญสถานการณ์เป็นการเรียนการสอนที่อาศัยทักษะหลายทักษะมาก

การจัดการเรียนการสอนเชิงสภาพจริงมีขั้นตอน ดังนี้ :-

๑) ผู้สอนต้องสอนให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเองเป็นฐาน มีความพร้อมและอยู่ในฐานะที่จะเปลี่ยนแปลงได้ อย่าสอนให้เขายึดติดผูกพันและเชื่อมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนเกินไป โดยให้ผู้เรียนเข้าใจว่าความเสี่ยงในชีวิตต้องมีอยู่ในระดับหนึ่งในสถานการณ์ใหม่ กระบวนการเรียนการสอนเพื่อเผชิญสถานการณ์ต้องค่อย ๆ ปลูกฝังและพัฒนาไปทีละขั้น ต้องค่อย ๆ สอนให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเองไปทีละตอน และให้เผชิญกับความล้มเหลว และสิ่งที่เป็นไปไม่ได้บ้าง โดยจัดให้ผู้เรียนอยู่ในสถานการณ์ที่อาจจะเป็นไปได้และเป็นไปไม่ได้ ในการพัฒนาสถานการณ์อาจต้องอาศัยกรณีศึกษา เกมการพัฒนาเครื่องมือมาช่วย เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ขั้นตอนของการเผชิญสถานการณ์ไปทีละน้อย ในสถานการณ์จริงอาจใช้ประสบการณ์ของผู้เรียนเข้ามาช่วยได้ หรือผู้สอนอาจส่งผู้เรียนเข้าสู่ในสถานการณ์จริงด้วยการให้ผู้เรียนได้ลองไปคุย ติดต่อเรื่องต่าง ๆ ให้ผู้เรียนไปหาคนนั้นคนนี้ โดยบอกให้ผู้เรียนไว้ล่วงหน้าว่ามันอาจจะเป็นไปไม่ได้ให้ผู้เรียนพยายามเรียนรู้จากสถานการณ์จริง และจัดกระทำซ้ำ ๆ จนกระทั่งผู้เรียนเริ่มเข้าใจว่าในชีวิตของสังคมสมัยใหม่นั้นมีหลายสิ่งหลายอย่างที่เราไม่รู้และไม่แน่ใจว่าเกิดอะไรขึ้นและผลเป็นอย่างไร เราก็อาจไม่รู้วิธีการที่ผู้สอนจะต้องใช้ คือ ผู้สอนต้องสำรวจศึกษา วิเคราะห์กิจกรรมเหล่านี้ไว้ล่วงหน้าก่อน

๒) ผู้สอนใช้กระบวนการจัดการความรู้ ความเข้าใจของกลุ่ม เพื่อให้ผู้เรียนได้ประมวลว่าที่เขาทำสำเร็จนั้น จะสำเร็จเสมอไปหรือไม่และที่ทำไม่สำเร็จนั้นเป็นเพราะอะไร และมีโอกาสสำเร็จได้อย่างไร นั่นคือ ให้ผู้เรียนอยู่ในสถานการณ์ของความเสี่ยงในระดับที่ควบคุมได้ และให้นำผลของความเสี่ยงนั้นมาพูดคุย โดยผู้สอนเป็นผู้ดูแลช่วยเหลือและให้กลุ่มเพื่อนช่วย หลังจากนั้นพยายามสร้างกำลังใจให้เขาลองดูใหม่ ว่าสิ่งเหล่านั้นน่าจะมีวิธีการใดที่จะทำให้สำเร็จได้ ให้เขามีกำลังใจที่จะลองดูใหม่ หลักของการเผชิญสถานการณ์ที่สำคัญที่สุด คือ เมื่อผู้เรียนผิดหวัง ล้มเหลว และพ่ายแพ้ต้องไม่ให้เขาท้อถอย

๓) ผู้เรียนต้องพัฒนาความสามารถในการควบคุมสถานการณ์โดยผู้สอนต้องกระตุ้นอย่างมาก และจัดให้ผู้เรียนได้เผชิญสถานการณ์จริง ในสภาพการณ์ที่มีความพร้อมและมีการเตรียมความพร้อม

๔. การเรียนรู้ดวยกระบวนการประยุกต์ใช้ การประยุกต์ใช้เป็นความสามารถในการนำสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปใช้กับตนเองหรือสังคมหรือทั้งสองอย่างพร้อมกันไป หลักสำคัญของการประยุกต์ คือ เมื่อผู้เรียนได้เรียนรู้อะไรแล้วเขาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตและสังคมของเขาได้ ผู้สอนไม่ควรสอนให้ผู้เรียนประยุกต์ใช้กับตัวเขาเองเท่านั้น แต่ต้องสอนให้เขาประยุกต์ใช้กับสังคมได้ด้วย ข้อเสียของการสอนการประยุกต์ใช้ คือ ผู้เรียนจะประยุกต์ใช้กับตัวเองเท่านั้น และการที่ผู้เรียนจะประยุกต์ใช้อะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้เรียนอาจจะประยุกต์ของคนอื่นหรือสิ่งที่เขาได้คิด ได้จัดการหรือได้เผชิญสถานการณ์ คือเกิดจากตัวของเขาเองและนำมาประยุกต์ใช้ จึงจะมีความหมายกับตัวผู้เรียนเอง เป็นความสมบูรณ์ที่เติมเต็มให้การเรียนรู้สมบูรณ์ เนื่องจากผู้เรียนได้คิด ได้ทำ ได้สร้าง หรือได้เรียนรู้แล้วนำมาประยุกต์ใช้

กระบวนการเรียนการสอนเพื่อการประยุกต์ใช้มีหลัก ดังนี้ :-

๑) ให้ผู้เรียนได้ประยุกต์สิ่งต่าง ๆ ที่เขาเรียนรู้มา วิธีพื้นฐานผู้สอนต้องเริ่มต้นโดยผู้เรียนได้สร้างผลผลิต ให้ผู้เรียนมีความคิดสร้างสรรค์และพัฒนางาน โดยผู้สอนต้องวางแผนตั้งแต่ข้างต้นว่าให้ผู้เรียนตระหนักถึงประโยชน์ของผลผลิตนั้น

๒) ผู้สอนผลักดันให้ผู้เรียนนำผลผลิตของตนหรือของผู้อื่นมา วิเคราะห์ และประยุกต์ใช้ด้วยการทำโครงการหรือการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง เพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้การประยุกต์ใช้ผลผลิตอย่างมีระบบ

๓) ให้ผู้เรียนวิเคราะห์ประโยชน์และเหมาะสมของการนำผลผลิตมาประยุกต์ใช้กับวิธีการแสวงหาความรู้ในสังคมของการเปลี่ยนแปลงการแสวงหาความรู้

๕. การเรียนรู้ด้วยกระบวนการแก้ปัญหา การแก้ปัญหา คือ ความสามารถของผู้เรียนที่ใช้ในการเผชิญกับสิ่งที่เป็นปัญหาอยู่ เป็นกระบวนการที่ผู้สอนควรจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการนี้

13. (167-176).indd 172 24/11/2563 21:15:07

ตลอดเวลาเพื่อให้เขาสามารถวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาและหาแนวทางในการแก้ปัญหาได้อย่างเป็นระบบและคล่องแคล่ว

กระบวนการสอนแบบแก้ปัญหาอาจประกอบไปด้วย

๑) ผู้สอนควรจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการแก้ปัญหาที่มีอยู่แล้วในสภาพปัจจุบันนี้ โดยนำสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ผู้เรียน เรียนรู้ทำความเข้าใจโดยการหยิบประเด็น กรณีตัวอย่าง รูปแบบวิถีชีวิตของบุคคลที่เคยแก้ปัญหาแล้วให้ผู้เรียนเรียนรู้ซึ่งอาจใช้กระบวนการของการทำกรณีศึกษาด้วยตนเองหรือเป็นกลุ่ม

๒) ผู้สอนควรจัดให้ผู้เรียนเผชิญปัญหาโดยผู้สอนอาจนำปัญหาที่ไม่ซับซ้อนมากนักมาให้ผู้เรียนฝึกแก้ปัญหาทั้งรายบุคคลและรายกลุ่มในห้องเรียน หรืออาจสร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียนเผชิญปัญหานั้น เช่น การแก้ปัญหาทางด้านวิทยาศาสตร์ สิ่งแวดล้อมหรือใช้การศึกษานอกสถานที่เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเห็นปัญหาของสังคมจริง และได้นำปัญหาจากสังคม ชุมชน บ้าน มาวิเคราะห์ในสภาพจริง และนำแนวทางการแก้ปัญหาของสังคมหรือชุมชนดังกล่าวมาวิเคราะห์ความเหมาะสมและความสำเร็จ

๓) ผู้สอนควรจัดให้ผู้เรียนอยู่ในสถานการณ์ของการแก้ปัญหาที่แท้จริง และให้ผู้เรียนฝึกการแก้ปัญหาอย่างสม่ำเสมอ โดยให้ผู้เรียนเผชิญกับปัญหาในขั้นต้นทีละขั้นแล้วเพิ่มความซับซ้อนขึ้น

๔) ฝึกให้ผู้เรียนได้สรุปว่า การฝึกแก้ปัญหาที่ผ่านมาใช้ได้แค่ไหนในสถานการณ์อะไร

๖. การเรียนรู้ด้วยกระบวนการใฝ่รู้ การใฝ่รู้ คือ ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นเรื่องค่อนข้างใหม่ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เพราะสังคมไทยแต่เดิมเน้นสาระความรู้ โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับวิธีการแสวงหาความรู้ในสังคมต้องการเปลี่ยนแปลงการแสวงหาความรู้เป็นเรื่องที่สำคัญ และควรปลูกฝังนิสัยใฝ่รู้กระหายที่จะรู้ (Compulsion) และเมื่อรู้แล้วต้องฝึกฝนให้สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้นั้นกับผู้อื่นได้ (Communication)

ดังนั้น การใฝ่รู้ไม่ได้เกิดขึ้นโดยธรรมชาติแต่เป็นพฤติกรรมที่ต้องพัฒนาและสั่งสมจนเป็นนิสัย ฉะนั้น สิ่งที่ต้องดำเนินการหรือจัดกระบวนการการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดการใฝ่รู้มีแนวทาง ดังนี้ :-

๑. ให้ผู้เรียนอยู่ในกระบวนการที่ต้องแสวงหาความรู้อยู่เสมอด้วยการกระตุ้นผลักดันหรือจัดสถานการณ์ให้ผู้เรียนต้องเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา

๒. ให้ผู้เรียนแสดงผลของการหาความรู้นั้นด้วย เพื่อให้การแสวงหาความรู้มีความหมาย โดยผู้สอนอาจระบุประเด็นที่จะศึกษาและแหล่งการเรียนรู้พร้อมทั้งฝึกทักษะการอ่านจับใจความสำคัญ อ่านวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อให้ผู้เรียนสามารถคัดเลือกและสรุปความจากแหล่งการเรียนรู้ที่

หลากหลายได้ เป็นผลงานที่สามารถนำเสนอเพื่อนร่วมชั้นและผู้สอนได้โดยผู้สอนและเพื่อนต้องให้ข้อมูลป้อนกลับอาจเป็นข้อติชม ข้อความแก้ไขเพิ่มเติม และแหล่งข้อมูลอื่น การแสวงหาความรู้ของผู้สอนจึงเป็นจุดแรกเริ่มที่สำคัญสำหรับผู้เรียน

การจัดการเรียนการสอนให้เป็นไปในแนวทางดังกล่าว ผู้สอนต้องเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการจัดการเรียนการสอนโดยได้ยึดตนกับเนื้อหาสาระหรือกังวลกับภาระงานที่หนักขึ้นของผู้เรียนการจะสร้างนิสัยใฝ่รู้ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ผู้สอนต้องผ่านกระบวนการของการใฝ่รู้มาก่อนแล้วในระดับหนึ่ง จึงจะสามารถวางแผนดำเนินการและรู้ว่ากระบวนการเรียนรู้เป็นอย่างไร เพราะฉะนั้นผู้สอนมีหน้าที่วางพื้นฐานการแสวงหาความรู้ให้ผู้เรียนในระดับหนึ่งก่อน โดยผู้สอนวางแผนส่วนหนึ่ง แล้วสนับสนุนให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองต่อไป

๗. กระบวนการเรียนการสอนโดยใช้งานวิจัย กระบวนการวิจัย คือ การแสวงหาความรู้เพื่อเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่งหรือหลายเป้าหมายก็ได้ การนำกระบวนการวิจัยมาใช้ในการเรียนการสอนเป็นการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถสร้างความรู้ในระดับสูง ได้ผลสำเร็จของงานวิจัยผู้เรียนโดยรวม ตั้งแต่กระบวนการกำหนดเป้าหมายของการวิจัย กระบวนการคิด หาทางแก้ปัญหา การแสวงหาทางแก้ การทดลองแก้ไขจนได้คำตอบที่เป็นความรู้ใหม่

การประยุกต์การวิจัยมาใช้กับผู้เรียนต้องพิจารณาระดับวิชาและวุฒิภาวะของผู้เรียนด้วย หลักของการวิจัย คือ การแสวงหาความรู้เพื่อตอบคำถามอย่างเป็นระบบต่อเนื่องและมีระยะเวลา ขั้นตอนค่อนข้างจะเป็นไปได้มากที่สุด คือ การให้ผู้เรียนพยายามแก้ปัญหา โดยใช้หลักและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อให้ผู้เรียนได้กำหนดปัญหา แสวงหาทางเลือกและมีการวิเคราะห์ประเมินแล้วจึงพัฒนาขึ้นเป็นกระบวนการวิจัยที่สมบูรณ์มาใช้ในชั้นเรียนสามารถทำได้ ๗ แนวทาง คือ :-

๑. ศึกษาเอกสาร ตำรา เกี่ยวกับงานวิจัย
๒. นำข้อความรู้จากงานวิจัยมาใช้เป็นเนื้อหาสาระ
๓. ศึกษาหลักการทำวิจัย
๔. ทำรายงานเชิงวิจัย
๕. ทำงานวิจัยย่อย
๖. เป็นผู้ช่วยวิจัยของผู้สอน
๗. ทำงานวิจัยด้วยตนเอง[๘]

[๘] ไพฑูรย์ สินลารัตน์, **หลักการคิด การจัดการหลักสูตรและการสอน**, ๒๕๖๑, หน้า ๑๑๕.

13. (167-176).indd 174 24/11/2563 21:15:07

ดังนั้น หน้าที่ของผู้สอน คือ คิด วางแผนจัดสภาพการณ์เพื่อส่งเสริมกระตุ้นให้ผู้เรียนมีกระบวนการคิด โดยมีขั้นตอนเสนอแนะ ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ : ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสคิดด้วยตนเองก่อน โดยวิธีการ ดังนี้ :-

๑. ผู้สอนเตรียมขั้นถามให้ผู้เรียนได้คิด

๒. ผู้สอนเตรียมสถานการณ์ให้ผู้เรียนตามคำถามและตอบคำถาม

๓. ผู้สอนจัดสภาพการณ์ สถานการณ์ให้ผู้เรียนได้ร่วมคิดและวางแผน

๔. ผู้สอนสร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียนแก้ปัญหา

๕. ผู้สอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริง

ขั้นตอนที่ ๒ : สะท้อนความคิดของตัวเอง

โดยที่ผู้สอนติดตามดูแลให้ผู้เรียนได้สะท้อนความคิดออกมาเป็นรูปธรรมและสามารถสื่อสารหรือนำเสนอผลของการคิดดังกล่าวให้บุคคลอื่นรับรู้และเข้าใจได้

ขั้นตอนที่ ๓ : ได้รับการทดสอบ/วิเคราะห์/ประเมินความคิด

ผู้สอนต้องตรวจสอบ ทดสอบ และอภิปรายร่วมกับผู้เรียน ผู้สอนอาจให้ข้อมูลย้อนกลับหรือกระตุ้นให้ผู้เรียนให้ข้อมูลย้อนกลับกันเองเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่มก็ได้ อาจจัดงาน จัดนิทรรศการหรือเชิญบุคคลภายนอกมาสะท้อนความคิดของผู้เรียนก็ได้

ขั้นตอนที่ ๔ : ผู้เรียนกลับไปทบทวนความคิดของตนเอง

ขั้นตอนนี้ผู้เรียนต้องนำทัศนคติเสนอแนะกลับไปคิดใหม่ ปรับปรุงงานใหม่ จากการสะท้อนกลับของเพื่อนและผู้สอนแล้วเสนอผลงานใหม่ที่ได้กลั่นกลองแล้ว

สรุป

ผู้สอนควรพิจารณาและส่งเสริมผู้เรียนด้านกระบวนการคิด เพื่อให้ผู้เรียนคิดโดยธรรมชาติและมีการตรวจสอบ การวิเคราะห์ ประเมิน เพื่อให้ผู้เรียนเติบโตทางความคิดต่อไป ถ้าทำได้อย่างนี้บ่อย ๆ สม่ำเสมอต่อเนื่อง ผู้เรียนจะพัฒนาความสามารถในการคิดได้เอง การจัดการจึงเป็นเรื่องราวของการวางแผนโดยภาพรวมเพื่อให้ผู้เรียนรับทุกสิ่งทุกอย่าง สิ่งสำคัญของกระบวนการจัดการเรียนการสอนการจัดการคือผู้สอนต้องประเมินการจัดการของผู้เรียนในลักษณะที่เป็นความรู้ ความสามารถทักษะและพฤติกรรมของผู้เรียนที่เกิดขึ้นในส่วนนี้ด้วย กระบวนการจัดการต้องประเมินควบคู่ไปกับเนื้อหาอื่นด้วย สำหรับผู้อื่นเรียนในระดับที่โตขึ้น ผู้สอนอาจแทรกหลักการ วิธีการและความรู้เรื่องราวการจัดการผสมผสานได้และถ้าจะให้สมบูรณ์ที่สุด คือ เมื่อถึงระยะหนึ่งผู้สอนต้องจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้ฝึกการจัดการที่ครบทั้งกระบวนการ อาจอาศัยกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมาเสริมเพิ่มเติมให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนการจัดกิจกรรมอย่างเต็มที่

บรรณานุกรม

คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. **ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๕๓.

ไพฑูรย์ สินลารัตน์. **การคิดการจัดการหลักสูตรและการเรียนการสอน.** สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, ๒๕๕๗.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๕๓.

13. (167-176).indd 176 24/11/2563 21:15:07

ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารในยุคชีวิตวิถีใหม่

รศ.ดร.สิน งามประโคน
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาอย่างรวดเร็ว มาจากสาเหตุหลายประการด้วยกัน เช่น ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีใหม่ ๆ ตามสถานการณ์ของกระแสโลก และการพัฒนาอุตสาหกรรม เป็นเหตุให้การจัดการศึกษาต้องปรับเปลี่ยนการบริหารการศึกษา การผลิตบัณฑิตให้สามารถรองรับความต้องการของตลาดแรงงาน และความคาดหวังของสังคม ด้วยเหตุนี้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องปรับเปลี่ยนวิสัยทัศน์การจัดการศึกษาโดยตรง คือ ผู้บริหารการศึกษา ด้วยเหตุนี้พวกเขาต้องมีภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีศักยภาพสูงในด้านความรู้ ความสามารถ อันเนื่องมาจากการคาดหวังของสังคมสูงที่มีต่อภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ดังนั้น แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำสถานศึกษาเชิงพุทธในสถานการณ์ปัจจุบันต้องอาศัยหลักการทั้งศาสตร์สากลและพุทธศาสตร์มาบูรณาการในการสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อการพัฒนาตนเองและนำพาองค์กรเพื่อจัดการศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๓[๑] ได้กล่าวถึงการบริหารการศึกษาต้องเป็นไปอย่างโปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ ส่วนคุณสมบัติของผู้บริหารที่ดีนั้น จะต้องมีจรรยาบรรณในวิชาชีพเพื่อความสำเร็จในการบริหารจัดการของสถานศึกษาและการจัดการศึกษา สิ่งที่สำคัญคือต้องมีคุณธรรม จริยธรรม และมีภาวะผู้นำตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานตามสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

หลักพุทธธรรมที่จะนำมาพัฒนาภาวะผู้นำสถานศึกษามีมากหมายแต่เมื่อมาย้อนศึกษาคำว่าภาวะผู้นำ ซึ่งหมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ก็จะมองเห็นหลักธรรมที่จะเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้นได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น บุคลากรในองค์กรจะทำงานเป็นทีมได้ดียิ่งขึ้น จะต้องมีผู้นำที่ดีคอยกำกับดูแล ผู้นำที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนา คือ ต้องมีพรหมวิหารธรรม ๔ ประการ คือ

๑) เมตตา คือ การมีความหวังดีที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข มีความรักและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงานซึ่งความรักจะเกิดได้ถ้าผู้นำรู้จักมองในแง่ดี เห็นส่วนที่ดีของผู้ร่วมงาน และรู้จักให้อภัยหลักการข้อนี้เพื่อจะเลือกใช้งานคนอื่นให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของแต่ละคนนั่นเอง

---

[๑] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, **สถาบันส่งเสริมการประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๓), หน้า ๒๕.

๒) กรุณา คือ ความสงสาร เห็นใจ ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ เมื่อผู้ร่วมงานประสบเคราะห์กรรม ผู้นำต้องมีความสงสารและคิดหาทางช่วยให้เขาพ้นทุกข์นั้น ความสงสารจะเกิดได้เมื่อผู้นำต้องมีใจกว้างรับฟังปัญหาของคนอื่น

๓) มุทิตา คือความรู้สึกชื่นชมยินดีเมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาได้ดี

๔) อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง เที่ยงตรงไม่เอนเอียง[๒] หลักการข้อนี้ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นผู้ใหญ่ครองใจผู้ทีมงานในองค์กรเพื่อจะนำพาและใช้งานคนอื่นได้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงผู้นำว่า ผู้นำในทางพระพุทธศาสนานั้น ผู้นำสูงสุดในสมัยพุทธกาล ก็คือพระศาสดา อธิบายว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ทรงนำหมู่ ชื่อว่า พระศาสดา เหมือนบุคคลผู้นำเกวียน ย่อมนำหมู่เกวียนข้ามที่กันดาร ข้าม คือข้ามขึ้น ข้ามออก ข้ามพ้นที่กันดาร เพราะโจร ที่กันดารเพราะสัตว์ร้าย ที่กันดารเพราะอดอยาก ที่กันดารเพราะขาดน้ำ ได้แก่ ให้ถึงถิ่นที่ปลอดภัย ฉันใด พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นผู้นำ เป็นผู้นำโดยวิเศษ เป็นผู้ตามแนะนำ ทรงให้รู้จักประโยชน์ ให้พินิจพิจารณา ให้เพ่งประโยชน์ ทรงให้เลื่อมใสได้ เพราะเหตุนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงชื่อว่า ผู้ทรงนำหมู่ เพราะว่าพระผู้มีพระภาคนั้นทรงมีพระนามว่า “นายโก” และ “วินายโก” ไวพจน์อย่างหนึ่งที่เรียกพระพุทธเจ้า ก็คือ นายก ซึ่งแปลว่า ผู้นำ[๓]

ประเวศ วะสี ภาวะผู้นำ คือ ภาวะที่ก่อให้เกิดศรัทธาเป็นที่ยอมรับและเกิดจุดมุ่งหมาย ร่วมกันในสังคมนั้น ๆ[๔]

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช ภาวะผู้นำ คือ การใช้อิทธิพลของบุคคลหรือของตำแหน่งให้ผู้อื่นยินยอมปฏิบัติตามเพื่อที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของกลุ่มตามที่ได้กำหนดไว้[๕]

สมพงษ์ สิหะพล ภาวะผู้นำ คือ การที่บุคคลหนึ่งสามารถใช้ศักยภาพของตนเอง ในการมีอิทธิพลหรือการเปลี่ยนแปลงขององค์การเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่บุคคลหรือองค์การนั้นต้องการ

กล่าวได้ว่าภาวะผู้นำของผู้บริหารการศึกษา ต้องมีคุณลักษณะที่จะสร้างศรัทธาให้ทีมงานในองค์กรนั้น ๆ ให้ชัดในเป้าหมายที่จะเดินหน้าในการบริหารจัดการศึกษาอย่างมีหลักการ เป้าหมาย

---

[๒] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **คุณธรรมสำหรับนักบริหาร,** (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๔), หน้า ๒-๖.

[๓] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๐), หน้า ๖.

[๔] ประเวศ วะสี, “**ภาวะผู้นำ สภาพในสังคมไทยและวิธีแก้ไข**”, ใน ภาวะผู้นำความสำคัญต่ออนาคตไทย**,** (กรุงเทพมหานคร: มติชน**,** ๒๕๔๒), หน้า ๗๑**.**

[๕] มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษาหน่วย ที่ ๕-๘,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐**.**

14. (177-189).indd 178 24/11/2563 21:15:35

กลยุทธ์ในการบริหารงานในรูปแบบต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ผู้นำและภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นคุณลักษณะที่สำคัญในการนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิผล

แนวคิดของนักวิชาการเกี่ยวกับผู้นำและภาวะผู้นำ

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ ต้องเป็นผู้นำที่มีอิทธิพล มีความสามารถในการสร้างศรัทธา ในการทำงานและได้รับความร่วมมือร่วมใจจากองค์กรในการปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ ดังภาพที่ ๑ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ ๑ ภาวะผู้ที่มีอิทธิพล การเปลี่ยนแปลง และมีศรัทธา

ประเภทของผู้นำและภาวะผู้นำ

ประเภทของผู้นำและลักษณะของผู้นำจะเป็นแบบใดนั้น ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของสังคมในแต่ละแห่ง เพราะผู้นำที่เป็นบุคคลธรรมดาก็สามารถที่จะได้รับการยอมรับจากมติมหาชน จึงต้องปรับปรุงตนเองให้เข้าสภาพแวดล้อมและสารภาพการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ มีทัศนะของนักวิชาการทั้งหลายต่อไปนี้

กวี วงศ์พุฒ ได้จำแนกผู้นำออกเป็น ๓ ประเภทด้วยกัน ได้แก่

๑. พิจารณาตามความรับผิดชอบที่ผู้รับผิดชอบอยู่ ซึ่งแยกได้เป็นผู้นำซึ่งได้มาโดยอำนาจอันได้แก่ ผู้นำที่เป็นผู้นำขึ้นมาโดยอาศัยอำนาจทางกฎหมายหรืออำนาจทางการปกครอง อำนาจจากการบังคับบัญชา ทำให้สามารถใช้บุคคลอื่น ๆ ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม อำนาจของผู้นำในลักษณะนี้ใช้จำแนกได้ดังนี้

๑) ผู้นำแบบใช้พระเดช ผู้นำในลักษณะนี้ได้อำนาจมาตามตัวบทกฎหมาย เป็นผู้มีอำนาจตามกฎหมายและสามารถใช้อำนาจได้ตามกฎหมาย ผู้ใต้บังคับบัญชาต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตาม ผู้นำประเภทนี้ได้แก่ ผู้นำตามหน่ายราชการต่าง ๆ

๒) ผู้นำลักษณะพิเศษหรือมีความสามารถพิเศษผู้นำที่มีคุณลักษณะนี้เป็นผู้ที่มีพรสวรรค์โดยกำเนิด มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความสามารถพิเศษในการโน้มน้าวหรือเข้าใจคนผู้นำประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องมีตำแหน่งอย่างเป็นทางการ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและสมาชิกในกลุ่มจะออกมาในรูปแบบ

ความร่วมมือร่วมใจกันทำงานด้วยความรักความศรัทธาที่มีสมาชิกในกลุ่มมีต่อผู้นำซึ่งจะเป็นพลังให้สมาชิกเหล่านั้นร่วมกันปฏิบัติตามคำแนะนำด้วยความเคารพนับถือที่สมาชิกในกลุ่มมีต่อผู้นำซึ่งจะเป็นพลังให้สมาชิกเหล่านั้นร่วมกันปฏิบัติตามคำแนะนำด้วยความพร้อมเพรียง

๓) ผู้นำแบบพ่อพระ ผู้นำลักษณะนี้ เป็นผู้นำที่เป็นจุดศูนย์กลางแห่งความรักเป็นจุดศูนย์กลางรวมศรัทธา ความศรัทธา ความเชื่อมั่นจากคนทั้งปวง ผู้นำในลักษณะนี้จะไม่ใช้อำนาจตามแบบอย่างผู้นำแบบใช้พระเดชหรือผู้นำในลักษณะพิเศษ อำนาจต่าง ๆ เกิดจากแรงศรัทธา รัก และเคารพนับถือจากประชาชนโดยประชาชนจะพร้อมใจกันปฏิบัติตาม ผู้นำแบบพ่อพระที่เห็นชัดคือ องค์พระมหากษัตริย์

๒. พิจารณาจากวิธีการที่ผู้นำใช้ ซึ่งจำแนกได้ ดังนี้

๑) ผู้นำแบบอัตนิยม หรือแบบเผด็จการ คือ ผู้นำที่มีความก้าวร้าวใช้อำนาจเหนือผู้อื่น ข่มผู้อื่น ทำตัวเป็นจุดศูนย์กลางของกลุ่ม ความลำบากบ้าบิ่น เกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้อื่นนั้นมีน้อยมาก ผู้นำแบบอัตนิยม จะมุ่งหนักไปทางด้านวินัยและชอบสัญลักษณ์ภายนอกที่แสดงถึงฐานะและอำนาจ เป็นต้นว่า เครื่องแบบทางทหารหรือตำรวจผู้นำประเภทนี้ส่วนใหญ่แล้วจะมีความเชื่อมั่นในตัวเองเท่านั้น ความเชื่อในผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาหากมีจะน้อยมากหรือแทบจะไม่มีเลย

๒) ผู้นำแบบประชานิยมหรือการเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยผู้นำประเภทนี้ จะไม่มุ่งความสนใจเกี่ยวกับการมีอำนาจแต่ใช้วิธีกระตุ้นหรือเร้าให้สมาชิกในกลุ่มมีส่วนร่วมกิจกรรม ร่วมออกความคิดเห็น ผู้นำในลักษณะนี้ไม่ได้ทำตัวเป็นจุดศูนย์กลางในการแสดงพฤติกรรมของกลุ่ม การนำกลุ่มจะนำโดยอาศัยวิธีการเชิญชวนให้สมาชิกในกลุ่มมีส่วนร่วมออกความคิดเพื่อจะได้วัตถุประสงค์ของกลุ่ม สมาชิกในกลุ่มจะได้รับการสนับสนุนในกลุ่มร่วมกันพิจารณา

๓) ผู้นำแบบเสรีนิยม ผู้นำในลักษณะนี้ เป็นผู้นำที่ปล่อยปละละเลยเปิดโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มใช้เสรีภาพอย่างกว้างขวางจนดูประการหนึ่งขาดหลัก ยินยอมให้ทุกคนปกครองตนเองมากกว่าที่จะชี้นำหรือจำกัดแนวทางปฏิบัติเป็นผู้นำประเภทปล่อยกลุ่มตามสบาย ในบางครั้ง อาจจำเป็นจะต้องกำกับ ก็เป็นการกำกับหรือดูแลเพียงเล็กน้อยเท่านั้นลักษณะผู้นำประเภทนี้โดยทั่ว ๆ ไปจะมีลักษณะเหนื่อยหน่าย เฉื่อยชา สมาชิกในกลุ่มต่างทำงานตามความพอใจของตนเองเป็นกลุ่มที่ขาดระเบียบวินัยเป็นที่สุด

๓. พิจารณาจากบทบาทที่ผู้นำแสดง จำแนกได้ ดังนี้

๑) ผู้นำแบบแสดงตนเองในลักษณะพ่อแม่ปกครองลูก คือ ทำตัวเหมือนพ่อแม่ให้ลูกน้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามเสมือนหนึ่งเป็นลูกหลานดูแลปกป้องและคุ้มครองลูกน้อง

๒) ผู้นำแบบใช้กลอุบายกุมบังเหียนการบริหาร ผู้นำในลักษณะนี้จะพยายามสร้างอำนาจใช้อำนาจโดยอาศัยประสบการณ์ความรอบรู้และตำแหน่งของตนให้เข้ากับสถานการณ์ พยายาม

14. (177-189).indd 180 24/11/2563 21:15:36

เชิดบุคคลหนึ่งขึ้นให้แสดงบทบาทเพื่อผลประโยชน์ของตนให้เข้ากับสถานการณ์ พยายามเชิดบุคคลหนึ่งขึ้นให้แสดงบทบาทเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง

๓) ผู้นำในลักษณะผู้เชี่ยวชาญประเภทนี้ ไม่มีอำนาจในการบังคับบัญชาผู้อื่น ไม่ใช่หัวหน้างานโดยแท้จริง เพียงแต่คอยให้คำแนะนำทางวิชาการในสาขาที่ตนรอบรู้และถนัด[๖]

กล่าวได้ว่าภาวะผู้นำประเภทที่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และองค์กรถือว่าเป็นภาวะผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถ และมีบารมีเรียกว่า มีทั้งพระเดช พระคุณ และมีบารมี ส่วนภาวะผู้นำที่พิจารณาจากวิธีการที่ผู้นำใช้ ในองค์กรด้วยอำนาจเผด็จการ และเสรีนิยม ไม่ยั่งยืนเพราะใช้อารมณ์มากไป แต่ผู้นำแบบประชาธิปไตยให้กลุ่มองค์กรมีส่วนร่วมกิจกรรม สำหรับภาวะผู้นำที่พิจารณาจากบทบาทที่ผู้นำแสดงเป็นผู้นำที่มีความอบอุ่นแบบพ่อปกครองลูกตามสถานการณ์โดยใช้ความรู้ความสามารถเป็นฐานที่สำคัญในการบริหารจัดการศึกษา

สมพงษ์ เกษมสิน กล่าวถึงประเภทของผู้นำไว้เพื่อให้เห็นพฤติกรรมของผู้นำ ๓ ประเภทคือ

ก. พิจารณาจากสถานการณ์ของผู้นำหรือลักษณะผู้ที่ได้มาซึ่งอำนาจแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่

๑) ผู้นำตกทอด คือ ผู้นำที่ได้รับตำแหน่งหน้าที่ในกลุ่มเพราะบิดามารดาเป็นผู้นำกลุ่ม ดังนั้นตำแหน่งผู้นำจึงเป็นตำแหน่งมรดกตกทอดสืบกันมาสมาชิกจะมีการยอมรับผู้นำประเภทนี้ เพราะว่าเคยมีความศรัทธาในบิดามารดามาก่อนจึงเป็นประเพณี

๒) ผู้นำเป็นทางการคือ ผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้ากลุ่มโดยมีวิธีดังต่อไปนี้

๒.๑ ผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้มีอำนาจสูงสุดขึ้นไปในกรณีผู้มีอำนาจจะไม่มีอำนาจสามารถพิเศษอะไรแต่เมื่อผู้มีอำนาจเห็นสมควรก็อาจแต่งตั้งได้

๒.๒ ผู้นำที่ได้รับการเลือกตั้งจากสมาชิกของกลุ่ม ผู้นำประเภทนี้มักเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติพิเศษกว่าบุคคลอื่น ๆ ในกลุ่ม เช่น มีความคล่องแคล่ว มีการพูดจาโน้มน้าวจิตใจคนอื่นได้ดีเฉลียวฉลาด ทำให้เป็นที่ศรัทธาของบุคคลในกลุ่ม ซึ่งได้รับการเลือกตั้งให้เป็นผู้นำเมื่อมีการเลือกตั้งแล้วสมาชิก ก็จะเสนอชื่อนี้ไปยังบุคคลที่มีอำนาจให้แต่งตั้งเป็นผู้นำแบบทางการต่อไป

๓) ผู้นำตามธรรมชาติ จะแสดงความสามารถออกมาจนเป็นที่ยอมรับของกลุ่มอย่างเปิดเผย เป็นผู้ที่มีความรักอย่างแท้จริงต่อการปฏิบัติหน้าที่และจะไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้อื่น ยิ่งถ้าได้รับการฝึกฝนเป็นอย่างดีจะทำให้เขามีความสามารถสูงในการทำงานเพราะเขามีลักษณะเด่นพิเศษอยู่ในตัวอยู่แล้ว ผู้นำตามธรรมชาติอาจแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท คือ

---

[๖] กวี วงศ์พุฒ, **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพ, ๒๕๓๘), หน้า ๔.

๓.๑ ผู้นำแบบใช้พระเดช คือผู้นำที่ได้มาซึ่งอำนาจจากตัวบทกฎหมาย มักยึดถือกฎหมายและระเบียบแบบแผนเป็นที่ตั้งการปฏิบัติงานขาดการยืดหยุ่น เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ มักพิจารณาผู้ร่วมงานไปในทางลบ

๓.๒ ผู้นำแบบใช้พระคุณ คือผู้นำที่มีอำนาจและศิลปะในการจูงใจสมาชิก ในกลุ่มให้ปฏิบัติตาม ผู้นำแบบนี้มีลักษณะพฤติกรรมในทางอ่อนโยนเห็นอกเห็นใจผู้ร่วมงานมุ่งสร้างมนุษยสัมพันธ์

๓.๓ ผู้นำแบบพ่อพระคือผู้นำที่มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์อยู่ในตำแหน่งที่ควรแก่การเคารพนับถือ ได้แก่ องค์พระมหากษัตริย์ซึ่งได้รับการเทิดทูนจากปวงชนในฐานะองค์ประมุขของประเทศ

ข. พิจารณาลักษณะหรือวิธีการที่ผู้นำใช้อำนาจแบ่งผู้นำออกเป็น ๓ ประเภทคือ

๑. ผู้นำแบบอัตตาธิปไตย คือผู้นำที่ใช้อำนาจอยู่เกือบตลอดเวลาเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์ตัดสินใจสั่งการณ์ตามอารมณ์ ประโยชน์ส่วนตนมากว่าส่วนรวมเพื่อแสดงว่า มีอำนาจผูกขาดการแก้ปัญหา ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกของกลุ่มหรือผู้ร่วมงานการออกคำสั่งหรือวินิจฉัยปัญหาใด ๆ ในกลุ่มมีหน้าที่เพียงเชื่อฟังและคอยปฏิบัติตาม

๒. ผู้นำแบบประชาธิปไตย คือผู้นำที่สนับสนุนและส่งเสริมสมาชิกในกลุ่มหรือผู้ร่วมงานให้แสดงข้อคิดเห็นต่าง ๆ อย่างเสรีและนำความคิดเห็น ข้อเสนอแนะจากการประชุมร่วมกันมาพิจารณาอภิปราย แสดงความคิดเห็น เพื่อสรุปหาแนวปฏิบัติงาน มีความไว้วางใจกัน มีสัมพันธภาพที่ดี มีการร่วมมือและประสานงานกันอย่างจริงจังและเต็มใจ

๓. ผู้นำแบบตามสบาย คือผู้นำที่มีแต่เพียงชื่อ แต่ไม่มีอำนาจ การใช้อำนาจควบคุมน้อยมากหรือแทบไม่มีเลย สมาชิกของกลุ่มได้รับเสรีภาพในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเต็มที่ตามใจชอบเป้าหมายของงานไม่แน่นอนไม่มีหลักในการควบคุมและดูแล ผลผลิตอยู่ในระดับปานกลางหรือค่อนข้างต่ำ

ค. พิจารณาจากลักษณะและวิธีการทำงานหรือบทบาทที่ผู้นำแสดงออกแบ่งเป็น ๖ ประเภทคือ

๑. ผู้นำแบบเจ้าระเบียบคือผู้นำที่มักยึดระเบียบแบบแผนเป็นเกณฑ์สำคัญในการปฏิบัติงานไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและสมาชิกของกลุ่มหรือผู้ร่วมงานเป็นไปในลักษณะร่วมงานระหว่างเจ้านายกับลูกน้อง ผู้ร่วมงานจะต้องระวังตัวตลอดเวลาการติดต่อสื่อสารเป็นรูปของการติดต่อสื่อสารทางเดียว

๒. ผู้นำแบบบงการหรือคำสั่ง คือผู้นำที่ชอบการปฏิบัติงานแบบใช้อำนาจ รู้วิธีสั่งงานอย่างเดียวแต่ไม่รู้จักวิธีสอนและวิธีทำงาน ขาดมนุษยสัมพันธ์ บรรยากาศของการทำงานเต็มไปด้วยความหวาดกลัวและหวาดเกรง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ร่วมงานเป็นพิธีการไม่มีความเป็นกันเอง ห่างเหิน

14. (177-189).indd 182 24/11/2563 21:15:36

๓. ผู้นำแบบเชี่ยวชาญ คือ ผู้นำที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเฉพาะสาขาที่วิชาที่ได้รับการฝึกอบรมมา โดยเฉพาะ จนได้รับการยกย่องนับถือจากสมาชิก ผลักดันให้รับตำแหน่งของผู้นำ โดยที่ตัวเองไม่ต้องการมีบทบาทหรือมีอำนาจในการควบคุมสมาชิกของกลุ่มภาวะของการเป็นผู้นำ ย่อมขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพและมีประสบการณ์ของผู้นำเป็นเกณฑ์ที่สำคัญ

๔. ผู้นำแบบจูงใจ คือ ผู้นำที่ยอมให้สมาชิกของกลุ่มได้ร่วมพิจารณาแสดงความคิดเห็น ใช้ดุลยพินิจเพื่อหาทางบรรเทาการต่อต้าน มีการสื่อสารแบบสองทาง ความสัมพันธ์ในกลุ่มจะมีสามัคคีธรรมสูงผลสำเร็จเป็นงานของส่วนรวม

๕. ผู้นำแบบร่วมมือร่วมใจ คือ ผู้นำที่นิยมการปรึกษาหารือและเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้นำและผู้ร่วมงาน ยึดหลักประนีประนอมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน แตกต่างจากผู้นำแบบจูงใจ ตรงที่ใช้วิธีการร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในกลุ่มเป็นไปด้วยความเต็มใจแทนการใช้ศิลปะการจูงใจ

๖. ผู้นำแบบบิดามารดา คือ ผู้นำที่แสดงบทบาทเหมือนเป็นบิดามารดาของสมาชิกของกลุ่ม มีความต้องการให้สมาชิกเชื่อฟังและให้ความเคารพมีเมตตากรุณา[๗]

สรุปได้ว่า ผู้นำดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นมีอยู่หลายประเภท ซึ่งแบ่งออกตามลักษณะความรับผิดชอบของผู้นำ ตามวิธีการที่ผู้นำใช้ ตามบทบาทหน้าที่ที่ผู้นำแสดงออก ตามการได้มาซึ่งอำนาจความเป็นผู้นำ ตามการใช้อำนาจของผู้นำและตามการแสดงออกของผู้นำ ซึ่งมีทั้งผู้นำแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการและภาวะผู้นำที่ดีต้องมีความสามารถในการนำองค์กรให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่แตกต่างกัน จนสามารถนำพาองค์กรนั้นดำเนินงานได้ดีและมีความพึงพอใจอย่างยุติธรรม

คุณลักษณะและคุณสมบัติของภาวะผู้นำ

ผู้นำที่มีภาวะผู้นำที่ดีเป็นปัจจัยสำคัญในการที่จะทำให้องค์การบรรลุเป้าหมายตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยใช้ความรู้ความสามารถและลักษณะต่าง ๆ ของผู้นำจนสามารถทำให้การปฏิบัติงานนั้น ๆ มีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้นักวิชาการและนักบริหารได้กล่าวถึงคุณสมบัติและคุณลักษณะของภาวะผู้นำไว้ดังนี้

ธงชัย สันติวงษ์และชัยยศ สันติวงษ์ กล่าวไว้ว่าคุณลักษณะของผู้นำที่มีประสิทธิภาพสูง มักจะต้องมีความเฉลียว ฉลาด มีความยุติธรรม มีความเข้าใจ มีความรอบรู้ ทั่วไปและความรอบรู้เฉพาะอย่าง มีการรับรู้ได้อย่างถูกต้องและเป็นผู้มีความซื่อสัตย์สูงอีกด้วย นอกจากนี้ยังได้ศึกษาและตั้งทฤษฎีเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำไว้หลายประการ ได้แก่

---

[๗] สมพงษ์ เกษมสิน, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๓๖๒.

๑. คุณลักษณะทางร่างกาย (Physical Traits) เกี่ยวกับรูปร่างหน้าตาดี เช่น ความสูงพอเหมาะ น้ำหนักไม่มีมากนัก หน้าตาดี สุขภาพแข็งแรง

๒. คุณลักษณะทางบุคลิกภาพ (Personality) เกี่ยวกับความฉลาดความกระตือรือร้นในหน้าที่การงาน ความริเริ่มในทางความคิด ความอดทน ความพยายาม

๓. คุณลักษณะทางนิสัยส่วนตัว (Personal Traits) เกี่ยวกับความฉลาดความรับผิดชอบการตัดสินใจ การชอบและรักงาน

๔. คุณลักษณะทางสังคม (Social Traits) เกี่ยวกับความเห็นอกเห็นใจ ความมีมนุษยสัมพันธ์ความเป็นผู้ไว้วางใจได้ ร่วมงานกับผู้อื่นได้[๕]

จากแนวคิดดังกล่าวลักษณะผู้นำที่ดีที่นำมาบูรณาการกับหลักพุทธศาสนาได้ ดังนี้

๑. คุณลักษณะ ทางร่างกาย เช่น หน้าตาดี ความสูงพอเหมาะ นำหนักไม่มากสุขภาพดีและสมบูรณ์

๒. คุณลักษณะทางบุคลิกภาพ เช่น มีความกระตือรือร้น มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความอดทนมีความพยายาม

๓. คุณลักษณะทางนิสัยส่วนตัว เช่น มีความฉลาด มีการตัดสินใจแม่นยำมีความรักงานมีความรับผิดชอบ

๔. คุณลักษณะทางสังคม เช่น มีความเห็นอกเห็นใจ มีมนุษยสัมพันธ์ดียอมรับฟังความคิดคนอื่น มีความซื่อสัตย์สุจริต ผู้นำและภาวะผู้นำนั้นมีความจำเป็นและความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จขององค์การ เพราะผู้นำ คือ ผู้ที่มีอำนาจหน้าที่หรือผู้นำที่มีความสามารถที่ดีและเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับโดยสามารถชักจูงให้กลุ่มบุคคลในองค์การมีความสามารถเชื่อมั่นในตัวเองคอยชักจูงให้ร่วมกันคิดและร่วมมือกันทำนำพาองค์การไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ด้วยความสมัครสมานสามัคคีกัน นอกจากภาวะผู้นำแล้วยังต้องมีคุณสมบัติและลักษณะของผู้นำอีกซึ่งประกอบด้วยลักษณะภายนอกได้แก่ บุคลิกลักษณะทางร่างกาย และอุปนิสัยส่วนตัวที่เหมาะสม บุคลิกภายในได้แก่ คุณธรรมภายในจิตใจและสติปัญญาที่เหนือบุคคลอื่น เช่น ความกล้าหาญ ความเด็ดขาดความเที่ยงตรง ความกระตือรือร้น และที่ขาดไม่ได้คือวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล

---

[๕] ธงชัย สันติวงษ์และชัยยศ สันติวงษ์, **พฤติกรรมของบุคคลในองค์กร**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒), หน้า ๑๒๔.

14. (177-189).indd 184 24/11/2563 21:15:36

แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำสถานศึกษาเชิงพุทธ

การพัฒนาพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาได้มีนักปราชญ์ทางการศึกษาและทางพระพุทธศาสนาที่มีประสบการณ์ในการบริหารการศึกษาได้ให้แนวคิดที่น่าสนใจดังนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า นักบริหารจะทำหน้าที่สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ต้องสร้างภาวะผู้นำ ๓ ประการ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน ทุติยปาปณิกสูตร ดังนี้[๙]

๑. จักขุมา หมายถึง มีปัญญามองการไกล เช่น ถ้าเป็นพ่อค้าหรือนักบริหารธุรกิจนั้นจะต้องรู้ว่าสินค้าไหนได้ราคาถูก แล้วนำไปขายที่ไหนจะได้ราคาแพงในสมัยนี้ต้องรู้ว่าหุ้น จะขึ้นหรือจะตก ถ้าเป็นนักบริหารทั่วไปต้องสามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คนคุณลักษณะข้อแรกนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill คือ ความชำนาญในการใช้ความคิด

๒. วิธูโร หมายถึง การจัดธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น พ่อค้าเพชร ต้องดูออกว่าเป็นเพชรแท้ หรือเพชรเทียม แพทย์หัวหน้าคณะผ่าตัดต้องเชี่ยวชาญการผ่าตัดคุณลักษณะที่สองนี้ตรงกับคำว่า Technical Skill คือ ความชำนาญด้านเทคนิค

๓. นิสสยสัมปันโน หมายถึง พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี เช่น พ่อค้าเดินทางไปค้าขายต่างเมืองก็มีเพื่อนพ่อค้าในเมืองนั้น ๆ ให้ที่พักอาศัยหรือให้กู้ยืมเงิน เพราะมีเครดิตดี นักบริหารที่ดีต้องผูกใจคนไว้ได้ คุณลักษณะที่สามนี้สำคัญมาก “นกไม่มีขน คนไม่มีเพื่อน ขึ้นสู่ที่สูงไม่ได้” ข้อนี้ตรงกับคำว่า Human Relation Skill คือ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์

สมบัติ บุญประเคน ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้บริหารในยุคปฏิรูปการศึกษาต้องมีภาวะผู้นำสถานศึกษาให้สอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษาดังนี้

๑. ปฏิรูป การทำงานของผู้บริหารแบบนี้จะเป็นนักคิด นักพัฒนา ปรับเปลี่ยนหน่วยงานและพัฒนางานตลอดเวลา การดำเนินงานต้องทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก

๒. ประชาธิปไตย เป็นการบริหารงานที่ผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้บังคับบัญชาจะต้องพบกันครึ่งทาง หาแนวทางที่พึงประสงค์ให้ได้ ผู้บริหารจะต้องตัดสินปัญหาที่ไม่มีทางออกให้ได้ ผู้บริหารจะต้องมีบุคลิกภาพ และการทำงานเป็นประชาธิปไตย

๓. ประสาน เป็นลักษณะของผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพมาก ทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี การทำงานจะคำนึงถึงผลสำเร็จของงานเป็นสำคัญ รู้จักใช้ความสามารถของผู้ใต้บังคับบัญชาให้เป็นประโยชน์มากที่สุด ให้เกียรติและยกย่องอย่างสมศักดิ์ศรี

๔. ประนีประนอม บุคลิกลักษณะของผู้บริหารแบบนี้ พยายามไม่ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความขัดแย้ง สิ่งใดที่พอยอมได้ก็จะยอม

---

[๙] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.๙, Ph.D.), **พุทธวิธีในการบริหาร**, หน้า ๓๘ – ๓๙.

๕. ประชาสัมพันธ์ ผู้บริหารลักษณะนี้จะมีบุคลิกที่ว่าจะทำอะไรจะพูดที่ไหน จะเป็นเรื่องสำคัญทุกเรื่อง มีความสามารถในการโน้มน้าวจูงใจสูง มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

๖. ประชาสงเคราะห์ ผู้บริหารลักษณะนี้จะให้ความช่วยเหลือผู้ร่วมงานทุกเรื่อง เป็นห่วงเป็นใยตลอดเวลา จะประสานงานกับหน่วยงานอื่นเพื่อขอความช่วยเหลือเป็นกัลยาณมิตรกับทุกคน[๑๐]

สุพจน์ วังสินธ์ ได้สรุปคุณลักษณะที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาอย่างมืออาชีพในยุคปฏิรูปการศึกษาไว้ว่า[๑๑]

๑. มีวิสัยทัศน์กว้างไกล

๒. มีบุคลิกภาพประชาธิปไตย ใช้หลักเหตุผลในการบริหารงาน

๓. มีจิตสำนึกในความมุ่งมั่น

๔. ใจกว้างเปิดโอกาสให้ครูมีเสรีภาพในการคิด

๕. ปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงการจัดการเรียนรู้ให้เกิดตามเป้าหมายของการจัดการศึกษา

๖. มีคุณภาพในการจัดการระบบบริหารโรงเรียน โดยการนำระบบคุณธรรมมาใช้

๗. สร้างขวัญกำลังใจให้ครู มีกำลังใจที่จะเป็นครูดี ครูเก่ง ครูที่ปรึกษา (Mentor) บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ

จากแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำสถานศึกษาพอสรุปได้ดังนี้

๑. เป็นผู้นำในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของครูและนักเรียน

๒. เป็นผู้นำในการบริหาร โดยยึดแนวทางการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

๓. เป็นผู้นำด้านการนำนวัตกรรม และเทคโนโลยี มาใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้

๔. เป็นผู้นำในการพัฒนาวิชาการ

๕. เป็นผู้ประสานความร่วมมือกับชุมชน

๖. เป็นผู้นำในการบริหารงานแบบประชาธิปไตย โดยร่วมกันทำงานเป็นทีม และส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน

๗. เป็นผู้นำในการจัดการศึกษา และเป็นเอกลักษณ์ขององค์กรในทางสร้างสรรค์

๘. เป็นผู้นำในการบริหารคุณภาพ โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ลงมือทำและรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อมุ่งพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนเป็นสำคัญ

---

[๑๐] สมบัติ บุญประเคน, “ผู้บริหารยุคปฏิรูปการศึกษาตามลักษณะ ๖ ป”, **วารสารครูขอนแก่น,** ปีที่ ๔๔ ฉบับที่ ๒ (สิงหาคม ๒๕๔๔) : ๒๐ – ๒๑

[๑๑] สุพจน์ วังสินธ์, “การบริหารโรงเรียนตามแนวทางปฏิรูปการศึกษา”, **วารสารวิชาการ,** ปีที่ ๔๓ ฉบับที่ ๒ (มิถุนายน ๒๕๔๓) : ๒๙ – ๓๐

14. (177-189).indd 186 24/11/2563 21:15:36

๙. เป็นผู้สร้างขวัญและกำลังใจแก่บุคลากรเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

๑๐. เป็นผู้นำในการจัดหางบประมาณ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

สรุป

สรุปแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาจากแนวคิดของหลักภาวะผู้นำกับหลักพุทธธรรมได้ดังนี้

ก. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาจากแนวคิดของนักวิชาการพบว่า

๑. ภาวะผู้นำต้องพัฒนาตนให้มีคุณลักษณะทั้งร่างกาย จิตใจและมีสุขภาวะทางปัญญาที่ดี

๒. มีวิสัยทัศน์กว้างไกล เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาของชาติให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลกด้านเทคโนโลยี

๓. ภาวะผู้นำจะต้องบริหารงานแบบชีวิตวิถีใหม่ โดยร่วมกันทำงานเป็นทีม และส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันสอดคล้องกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงยุคชีวิตวิถีใหม่ (new normal in situations)

๔. ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาต้องสามารถนำนวัตกรรม และเทคโนโลยี มาใช้ในการพัฒนาการบริหารการศึกษาได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน

ข. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาโดยบูรณาการกับหลักพุทธธรรมพบว่า

๑. การสร้างภาวะผู้นำต้องมีคุณลักษณะตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน ทุติยปาปณิกสูตร ดังนี้

๑) จักขุมา มีปัญญามองการไกล เป็นนักบริหารที่สามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คน คุณลักษณะข้อแรกนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill คือ ความชำนาญในการใช้ความคิด

๒) วิธูโร มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น รู้เท่าการเปลี่ยนแปลงของโลก การจัดการศึกษาต้องปรับเปลี่ยนการจัดการเรียนการสอนได้ทั้งทางระบบ online and offline ตรงกับคำว่า Technical Skill คือ ความชำนาญด้านเทคนิคการใช้คน

๓) นิสสยสัมปันโน มีมนุษยสัมพันธ์ดีในการบริหารการศึกษาด้านใช้คนเพื่อจัดการบริหารการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

๒. ภาวะผู้นำต้องมีความสามารถในการนำหลักพระพุทธศาสนามาพัฒนาตนและทำงานได้ดีอย่างคุณลักษณะภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร ๔ คือ

๑) คุณลักษณะภาวะผู้นำด้านเมตตา ผู้บริหารควรให้ความยุติธรรมเท่าเทียมกันในการทำงาน ช่วยเหลือด้านกำลังทรัพย์ ใช้งานให้ถูกกับบุคคลที่มีความสามารถกับงาน

๒) คุณลักษณะภาวะผู้นำด้านกรุณา ผู้บริหารควร ให้การช่วยเหลือตอบแทนด้วยความบริสุทธิ์ใจและยุติธรรมเสมอเท่าเทียมกัน ผู้บริหารต้องรับทราบปัญหาของบุคลากรในสถานศึกษาเพื่อให้ความช่วยเหลือ ตามความเหมาะสม

๓) คุณลักษณะภาวะผู้นำด้านมุทิตา ผู้บริหารควรพลอยยินดีเมื่อบุคลากรได้ตำแหน่งใหม่หรือ ทำหน้าที่ใหม่ให้เสมอเท่าเทียมกัน ในการปฏิบัติหน้าที่

๔) คุณลักษณะภาวะผู้นำด้านอุเบกขา ผู้บริหารต้องมีใจเป็นกลางในการทำงานหน้าที่มอบหมายงานให้กับบุคคลที่มีความรู้และความสามารถกับงาน ไม่ใช้บุคคลที่ไม่ถูกกับงาน เลือกบุคคลที่ถนัดกับงานเท่าเทียมกัน การพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาสามารถเขียนขั้นตอนได้ดังภาพที่ ๒ ดังนี้

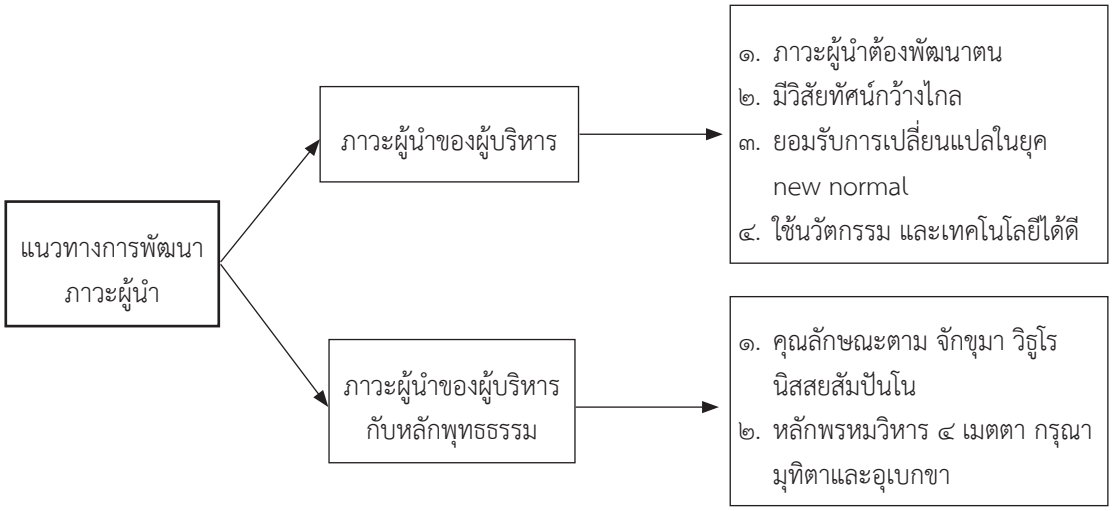

ภาพที่ ๒ สรุปภาวะผู้นำของผูบริหารการศึกษา

บรรณานุกรม

ธงชัย สันติวงษ์และชัยยศ สันติวงษ์. **พฤติกรรมของบุคคลในองค์กร.** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒.

ประเวศ วะสี. “**ภาวะผู้นำ สภาพในสังคมไทยและวิธีแก้ไข**”. ใน ภาวะผู้นำความสำคัญต่ออนาคตไทย. กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๒.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พระในบ้าน**. กรุงเทพมหานคร: คาธาวรรณการพิมพ์. ๒๕๔๑.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๕.

_____. **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๐.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **คุณธรรมสำหรับนักบริหาร.** กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๔.

ไพฑูรย์ สินลารัตน์. **ความเป็นผู้นำทางการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สมบัติ บุญประเคน. “ผู้บริหารยุคปฏิรูปการศึกษาตามลักษณะ ๖ ป”. **วารสารครูขอนแก่น.** ปีที่ ๔๔ ฉบับที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๔๔.

สมพงษ์ เกษมสิน. **การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

สุพจน์ วังสินธ์. “การบริหารโรงเรียนตามแนวทางปฏิรูปการศึกษา”. **วารสารวิชาการ.** ปีที่ ๔๓ ฉบับที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๔๓.

14. (177-189).indd 189 24/11/2563 21:15:36

พุทธจริยศาสตร์กับอัตวินิบาตกรรม

พระมหาสุภวิชญ์ ปภสฺสโร (วิราม), รศ.
วิทยาลัยสงฆ์เลย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความนำ

มนุษย์เรานอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของโลกและต้องมีความสัมพันธ์บางอย่างกับโลกแล้ว ในการดำรงชีวิต มนุษย์ต้องมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ด้วยกันคือต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ปัญหาสำคัญของการอยู่ร่วมกันประการหนึ่งก็คือ ปัญหาจริยธรรม คือ หลักการปฏิบัติต่อตนเอง และหลักการปฏิบัติต่อผู้อื่น การปฏิบัติต่อตนเองนั้นมนุษย์มีปัญหาเกี่ยวกับอุดมคติของชีวิตที่ว่า เราควรแสวงหาอะไรที่ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิต ส่วนการปฏิบัติต่อผู้อื่นนั้น มนุษย์มีปัญหาว่า เราควรปฏิบัติกับผู้อื่นอย่างไรจึงจะเป็นการปฏิบัติที่เหมาะสม ปัญหานี้อาจแยกได้เป็น ๓ ประเด็น (๑) อะไรคือ อุดมคติของชีวิต หรืออะไรคือสิ่งดีสูงสุดที่มนุษย์ทุกคนควรแสวงหา (๒) ในการแสวงหาความดีสูงสุดนั้น อะไรคือเกณฑ์มาตรฐานตัดสินว่าการกระทำอย่างใดที่ถือว่าสอดคล้องกับสิ่งดีสูงสุดนั้น (๓) อะไรคือหน้าที่และพันธกรณีของมนุษย์ที่จะต้องปฏิบัติต่อกันในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม

ในการตอบปัญหาเหล่านี้ พุทธปรัชญาในส่วนแห่งจริยศาสตร์ได้ชี้ไปที่นิพพานว่าเป็นอุดมคติสูงสุด ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ทุกคนควรแสวงหา และในขณะเดียวกันพระพุทธองค์ก็ได้ทรงวางหลักการในการปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องหรือให้ได้มาซึ่งสิ่งดีสูงสุดนั้นเป็นขั้น ๆ อย่างเป็นระบบซึ่งเริ่มจาก ศีล สมาธิ และปัญญา ตามลำดับและถือว่าเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาการกระทำทั้งปวงว่าสอดคล้องกับอุดมคติของชีวิตหรือไม่ ส่วนหน้าที่และพันธกรณีที่มนุษย์ในฐานะอยู่ร่วมกันในสังคมที่จะพึงมีต่อกันนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงถึงหลักการไว้หลายประการ โดยทรงพิจารณาถึงกาละ เทศะ บุคคล และฐานะ เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้เหมาะให้ควรกับสภาวการณ์ต่าง ๆ และจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความดีที่เรียกว่า ศีล เป็นสำคัญ เพราะศีลคือตัวจริยธรรมในพุทธปรัชญา ดังนั้นหลักปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นในการที่จะถือว่ามีค่าทางศีลธรรมนั้นจะต้องถือเอาศีลเป็นสำคัญ

สำหรับเรื่องของชีวิตนั้นพุทธปรัชญาเห็นว่าชีวิตเป็นสิ่งที่ได้มาโดยยาก เมื่อได้มาแล้วต้องพยายามทำให้ชีวิตของตนเองมีคุณค่าชีวิตจะมีค่า ก็โดยการดำเนินชีวิตด้วยการใช้ปัญญาในการประกอบกิจการต่าง ๆ เพื่อให้เป็นไปในทางกุศล หมายถึงการทำ พูด คิด ในสิ่งที่เกิดประโยชน์กับตนและผู้อื่นอย่างไม่มีโทษ เป็นต้น การกระทำเช่นนี้จัดเป็นการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐในพระพุทธจริยศาสตร์

15. (. 190-206).indd 190 24/11/2563 21:16:11

แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าชีวิต

พุทธปรัชญาได้ย้ำอยู่เสมอว่า “กิจฺโฉ มนุสฺสปฺปฏิลาโภ”[๑] “การได้อัตภาพเป็นมนุษย์นั้น เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก” นั่นก็หมายความว่า พุทธปรัชญามองเห็นว่า เมื่อความเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่ได้มาด้วยความยากลำบาก ภาระหน้าที่ของเราก็คือ การรักษาสิ่งที่ได้มาด้วยความยากลำบากนั้นให้คงอยู่และดำรงอยู่ ทำไมต้องรักษาให้คงอยู่ เหตุผลก็เพราะว่า พุทธปรัชญามองว่าความเป็นมนุษย์หรือชีวิตมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่มีคุณค่า คุณค่าของชีวิตมนุษย์อยู่ที่มโนธรรมซึ่งเกิดจากการกระทำดีทางกาย วาจา และใจนั่นเอง

ที่กล่าวว่ามโนธรรมเกิดจากการกระทำที่ดีทางกาย วาจา และใจนั้น การกระทำเช่นใดทำให้มนุษย์มี “มโนธรรม” ทำให้ชีวิตของมนุษย์ว่ามีคุณค่า ประเด็นนี้พระพุทธศาสนามองว่าการกระทำที่ทำให้ชีวิตมีคุณค่ามากที่สุด คือ

๑) การดำเนินชีวิตด้วยปัญญา พระพุทธพจน์ที่ยืนยันเรื่องนี้มีว่า “การเป็นอยู่ด้วยปัญญา เป็นสิ่งที่ประเสริฐ”[๒] ซึ่งพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้ย้ำเน้นในประเด็นนี้เอาไว้อย่างน่าสนใจว่า “จะต้องเป็นอยู่ด้วยปัญญา”[๓] กล่าวคือ การเป็นอยู่อย่างรู้เท่าทันสภาวะของชีวิตซึ่งเป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์ว่า สรรพสิ่งนั้นไม่เที่ยง ไม่สามารถดำรงอยู่ในสภาวะเดิมได้และไม่มีสิ่งใดที่เป็นแก่นเป็นแกนให้เราเข้าไปยึดครอง หรือบังคับบัญชาให้เป็นไปตามปรารถนาของเราได้

การดำรงอยู่ด้วยปัญญานี้ เมื่อประเมินจากสภาพภายในและภายนอกจะพบว่า คุณค่าภายในนั้นจะมีลักษณะที่เยือกเย็น ปลอดโปร่ง ผ่องใส ด้วยความรู้เท่าทันสภาวะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เมื่อจิตเสวยอารมณ์ในลักษณะต่าง ๆ เช่น ดีใจ เสียใจ สิ้นหวัง หมดอาลัยตายอยาก ก็ไม่ปล่อยจิตของตัวเองหลุดลอยไปกับอารมณ์เหล่านั้น ส่วนคุณค่าภายนอกก็จะมีลักษณะของการเป็นผู้ตื่นตัวต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ อยู่เสมอ พร้อมทุกวินาทีในการที่จะจัดการกับวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรู้เท่าทันว่าในสถานการณ์เหล่านั้น จะดำเนินการจัดการอย่างไร จึงจะทำให้ชีวิตของตนเอง ไม่ตกอยู่ภายในการครอบงำโดยวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบนอก การดำเนินชีวิตในลักษณะดังกล่าวนี้เอง เป็นการดำรงอยู่ที่สอดคล้องกับนัยของพุทธพจน์ที่ว่า “การเป็นอยู่ด้วยปัญญา เป็นสิ่งประเสริฐ”[๔]

---

[๑] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘/๔๙.

[๒] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๑๑/๒๗๘.

[๓] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๙.

[๔] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๑๑/๒๗๘.

15. (. 190-206).indd 191 24/11/2563 21:16:12

๒) การฝึกพัฒนาตนเองนี้ พระพุทธศาสนาเน้นเรื่องของการฝึกฝนพัฒนาตนเองของมนุษย์แต่ละคน เพื่อไปสู่เป้าหมายหลักคือ “พระนิพพาน” อันเป็นการทำให้ชีวิตของตนเองหลุดพ้นจากสังสารวัฏ ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงกระตุ้นเตือนสาวกของพระองค์ว่า “ทนฺโต เสฏฺโฐ มนุสฺเสสุ” ในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย ผู้ที่ฝึกตนดีแล้วเป็นผู้ประเสริฐที่สุด การฝึกตนคือฝึกจิตนั้นเองดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ”[๕] จิตที่ฝึกดีแล้วนำสุขมาให้ บุคคลใดเป็นผู้ประเสริฐได้ก็เพราะฝึกจิตมาดีนั่นเอง การฝึกจิตมาดีแล้วจะทำให้การคิด พูด หรือกระทำประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งหลาย จากพระพุทธพจน์บทนี้ทำให้เราได้เห็นว่า ในแง่จริยศาสตร์นั้นพระองค์ให้ค่าของมนุษย์อยู่ที่การฝึกฝนพัฒนาตนเองอย่างไม่หยุดยั้ง และเมื่อฝึกฝนตนได้ดีมากขึ้นเท่าใดชนะกิเลสที่มีอยู่ในตนเองมากเท่าใด ชีวิตของมนุษย์แต่ละคนก็จะอุดมไปด้วยคุณค่ามากขึ้นเท่านั้น ดังที่ตรัสเพิ่มเติมว่า “ตนแล อันบุคคลชนะแล้ว เป็นของประเสริฐ ส่วนหมู่สัตว์นอกนี้ บุคคลชนะแล้วไม่ประเสริฐเลย”[๖]

๓) การพยายามพัฒนาชีวิตเข้าสู่ความดีงามทางจิตใจ พุทธจริยศาสตร์มองชีวิตนั้นเป็นผลรวมของความดีทั้งหลาย คุณค่าของชีวิตไม่ได้อยู่ที่การมีชีวิตยืนยาวหรือสั้นมากน้อยเพียงใดแต่อยู่ที่ “ความดี” ที่ได้กระทำมากกว่า ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ใด ทุศีล มีจิตไม่ตั้งมั่น จะมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี ก็ยังไม่ประเสริฐ ส่วนผู้ใด มีศีล มีจิตตั้งมั่น มีญาณ แม้จะมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียวก็ยังประเสริฐกว่า”[๗]

ในขณะเดียวกัน พระองค์ก็ทรงย้ำให้เห็นว่าหากจะบูชาใครสักคนหนึ่ง จะถือได้ว่าเป็นการบูชาที่ประเสริฐนั้น ต้องเป็นการบูชาคนที่มีตนอบรมดีแล้ว แม้จะเป็นเพียงแค่ครู่เดียวก็ตาม ดังจะเห็นได้จากพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ใด พึงบูชาด้วยทรัพย์พันหนึ่งทุก ๆ เดือนถึง ๑๐๐ ปี กับบุคคลที่มีตนไม่อบรมแล้ว ไม่ประเสริฐ ส่วนผู้ที่บูชาบุคคลที่มีตนอบรมดีแล้วแม้ครู่หนึ่งก็ประเสริฐกว่า”[๘] นี่ก็แสดงว่า พระองค์ให้คุณค่ากับชีวิตของมนุษย์อยู่ที่คุณความดี ซึ่งความดีนั้นไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ตาม ไม่ว่าจะมีชีวิตอยู่นานหรือไม่นานเพียงใด ความดีที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นนั้นก็จะทำให้มนุษย์มีคุณค่าในตัวเอง

พุทธจริยศาสตร์มองอัตวินิบาตกรรม

พุทธจริยศาสตร์มองมนุษย์ว่า โดยธรรมชาติมนุษย์มีสิทธิ์ในชีวิตของตนเอง มีความสามารถที่จะใช้สิทธิที่มีได้อย่างเสรี ไม่ว่าจะเป็นสิทธิที่สมมติกันขึ้นหรือสิทธิในความเป็นมนุษย์ พุทธปรัชญาให้เหตุผลว่า มนุษย์ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นมาโดยพระเจ้า การดำเนินชีวิตของมนุษย์ไม่ได้ถูกบังคับโดยพระเจ้าหรืออำนาจ

---

[๕] ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๕/๒๒.

[๖] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๔๕/๓๘.

[๗] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๑๐/๓๖.

[๘] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๐๖/๓๕.

ภายนอกอย่างอื่น มนุษย์สามารถเลือกดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง เพราะในตัวมนุษย์นั้นมีธาตุแห่งการริเริ่มอยู่[๙] ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับอัตวินิบาตกรรมพุทธจริยศาสตร์มองว่าบางกรณีอัตวินิบาตกรรมเป็นการตายที่เป็นอกาลมรณะ หมายถึง การตายที่ผิดปกติคือตายก่อนกำหนด แต่ก็มีบางกรณีที่อัตวินิบาตกรรมเป็นการตายที่ถึงเวลาตาย หมายความว่า อัตวินิบาตกรรมครั้งนั้นเป็นการตายที่ถือว่าถึงกำหนดของการตาย เพราะถ้ายังไม่ถึงกำหนดการตายแล้วย่อมจะตายไม่ได้ อัตวินิบาตกรรมที่ปรากฏให้เห็นทั้งการทำอัตวินิบาตกรรมของพระอริยะ และปุถุชนธรรมดาดังกล่าวแล้ว เป็นสิ่งที่ได้รับการติเตียนจากพระพุทธองค์ว่าไม่สมควรกระทำอย่างยิ่ง แต่บางกรณีพระองค์ก็ไม่ทรงติเตียน เช่น การทำอัตวินิบาตกรรมของพระสมสีสีบุคคล เป็นต้น แต่กรณีเช่นนี้มีน้อยมาก[๑๐]

แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาอัตวินิบาตกรรม

๑. ความเข้าใจเกี่ยวกับร่างกาย

ร่างกายในพุทธปรัชญา คือ รูป ได้แก่ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด ร่างกายและพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกายหรือสสารและพลังงานฝ่ายวัตถุพร้อมทั้งคุณสมบัติ และพฤติการณ์ต่าง ๆ ของสสารพลังงานจัดว่าเป็นรูปหรือร่างกายในพุทธปรัชญา อย่างไรก็ตามรูปที่กล่าวมานี้เป็นเพียงกลุ่มของธาตุทั้งสี่ คือ ดิน น้ำ ลม และไฟเท่านั้น ฉะนั้นรูปหรือร่างกาย คือ การรวมตัวกันของธาตุนั่นเอง

องค์ประกอบของร่างกายในพุทธปรัชญานั้นถ้าจะกล่าวให้ครบถ้วนก็มีหลายประการ ทั้งส่วนที่เป็นองค์ประกอบในบริบทของขันธ์ ๕ หรือธาตุ ๔ แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะส่วนประกอบที่เป็นร่างกายเท่านั้น ซึ่งส่วนประกอบของร่างกายนี้ยืนยันได้จากพระดำรัสของพระพุทธเจ้า ดังที่พระพุทธองค์ตรัสสั่งสอนเรื่องมหาสติปัฏฐานกับพระสาวกของพระองค์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ เป็นของไม่ดี แต่พื้นเท้าขึ้นไป แต่ปลายผมลงมา มีหนังเป็นที่สุดรอบ เต็มไปด้วยของไม่สะอาดมีประการต่าง ๆ คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ ผังผืด ไต ปอด ไส้ใหญ่ ไส้ทบ อาหารใหม่ อาหารเก่าดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ”[๑๑]

จากพระดำรัสของพระองค์จะเห็นว่าองค์ประกอบของร่างกายมีมากมายหลายประการ อย่างไรก็ตามองค์ประกอบร่างกายที่กล่าวมานี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งขององค์ประกอบทั้งหมดเท่านั้นเพราะความ

---

[๙] K.N. ชยติลเลเก, ดร., **จริยศาสตร์แนวพุทธ,** แปลและเรียบเรียงโดย สุเชาว์ พลอยชุม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๗.

[๑๐] พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร., **พุทธจริยศาสตร์กับประเด็นปัญหาจริยธรรม เรื่องการฆ่าตัวตาย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๔๙.

[๑๑] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒๗/๒๕๙, ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๒๗/๓๒๘.

เป็นจริงยังมีอีก กล่าวคือ ร่างกายมนุษย์จะสมบูรณ์แบบในทัศนะของพุทธปรัชญานั้นต้องมีชีวิต จิตใจ มีความรู้สึก นึกคิด ที่สำคัญมีเหตุผลในการตัดสินการกระทำต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเพียงธาตุสองประการในธาตุทั้งสี่เท่านั้น คือ ธาตุดิน และธาตุน้ำ ฉะนั้น ร่างกายที่สมบูรณ์ต้องมีองค์ประกอบคือธาตุ ๔ และขันธ์ ๕ ดังได้กล่าวแล้ว

๒. ความเข้าใจเกี่ยวกับจิตใจ

พุทธปรัชญามีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องจิตเช่นเดียวกับปรัชญาจิตนิยมที่กล่าวว่า มนุษย์มีองค์ประกอบ ๒ อย่างคือ กาย กับ จิต และจิตนั้นสำคัญกว่ากาย แต่พุทธปรัชญาไม่เชื่อว่าจิตเป็นอมตะ พุทธปรัชญาเชื่อว่า มนุษย์นั้นประกอบด้วยรูปกับนาม รูปนั้นประกอบขึ้นด้วยธาตุหรือสสาร นามซึ่งประกอบด้วย เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ คือปรากฏการณ์ของจิต ที่สัมพันธ์กับปรากฏการณ์ของมันสมอง จิตในพุทธปรัชญาไม่เป็นอมตะจึงไม่ใช่วิญญาณ (Soul) ไม่ใช่อาตมัน แต่เป็นสิ่งที่อยู่เหนือประสาทสัมผัสที่มีการเกิดการดับอยู่ตลอดเวลา จากการวิเคราะห์ชีวิตในความเชื่อของพุทธปรัชญาพบว่า แก่นของความเป็นคนก็คือ จิต จิตคือผู้บงการทุก ๆ อย่าง ชีวิตของคนเราจะมีค่าหรือไร้ค่าก็เพราะจิต ชีวิตจะทุรนทุรายหรือสงบสันโดษก็เพราะจิต คนที่แสวงหาความสุขทางเนื้อหนัง ตลอดจนวัตถุที่ฟุ่มเฟือย นอกเหนือความจำเป็นในการดำเนินชีวิต ถือว่าคนเหล่านั้นยังไม่เข้าใจว่าอะไรคือแก่นอะไรคือเปลือกของชีวิต

พุทธปรัชญามีแนวคิดเรื่องการแบ่งจิต ตามหลักจิตนิยามว่าจิตของคนเรานั้นแฝงไว้ซึ่งธรรมชาติสองอย่าง อย่างแรกคือธรรมชาติฝ่ายดี อย่างที่สองคือธรรมชาติฝ่ายเลว ธรรมชาติฝ่ายดีจะชักนำไปในทางที่เรียกว่า กุศลเจตสิก[๑๒] ที่ทำให้ปราศจากความโลภ ความโกรธและความหลงอันเป็นกิเลสที่ทำให้จิตเศร้าหมอง ส่วนธรรมชาติของจิตฝ่ายเลวที่เรียกว่า อกุศลเจตสิก[๑๓] นั้น ได้แก่ จิตที่เต็มไปด้วยความโลภ ความโกรธ และความหลง เป็นจิตที่อยู่ในความมืดมนที่ปราศจากปัญญาในการแสวงหาสัจธรรมเพื่อส่องทางในการปรับปรุงคุณภาพชีวิต พุทธปรัชญาเชื่อว่า จิตทั้งสองส่วนนี้คือตัวการในการควบคุมการกระทำกรรม และจิตคือผู้ที่เสวยวิบากกรรม เป็นวงจรไตรวัฏ เช่นนี้ตลอดไป

พุทธปรัชญานั้นมองเรื่องจิตว่า “จิต” นั้นเป็นคนละอย่างกับร่างกาย พระพุทธองค์ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของจิตไว้ว่า“มโน มนัส หทัย ปัณฑระ มนายตนะ มนินทรีย์วิญญาณ วิญญาณขันธ์ มโนวิญญาณธาตุ สิ่งเหล่านี้รวมกันชื่อว่า จิต”[๑๔]

---

[๑๒] วิ.ป. (ไทย) ๘/๙๙๓/๓๒๙.

[๑๓] วิ.ป. (ไทย) ๘/๙๙๓/๓๑๙.

[๑๔] อภิ.สงฺ. (ไทย) ๓๔/๘๘/๔๕.

15. (. 190-206).indd 194 24/11/2563 21:16:12

จากพุทธพจน์ จะเห็นว่าองค์ประกอบของจิตในทัศนะของพุทธปรัชญานั้นมีส่วนประกอบอยู่หลายประการซึ่งแต่ละอย่างนั้นก็มีความหมายที่แตกต่างกันออกไป แต่ทั้งหมดนั้นเมื่อนำมารวมกันจะได้ความหมายของคำว่าจิตในพุทธปรัชญา กล่าวคือ มนัส หมายความว่า ใจ[๑๕]

ปัญหาสุขภาพจิตที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนา

ความจริงมนุษย์เราทุกคนต่างก็ต้องการเป็นผู้ที่มีสุขภาพจิตเป็นปกติ แต่ที่ยังมีคนบ้าและคนเสียจริตหรือคนที่มีสภาพจิตใจไม่สมบูรณ์ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ สาเหตุมาจากจิตใจของคนเหล่านั้นถูกความเศร้าหมอง (กิเลส) เข้าบดบังทำให้เกิดความมืดมน เห็นผิดเป็นชอบ ทำความผิดต่าง ๆ ได้อย่างไม่เกรงกลัวหรือละอายแก่ใจ เหตุที่ทำให้คนทำความผิดร้ายแรงต่าง ๆ อันรวมถึงการตัดสินใจฆ่าตัวตายด้วย ซึ่งรากเหง้าหรือต้นเหตุจริง ๆ มีอยู่ ๓ ประการ คือ

๑) อกุศลมูล คือ โลภะ (ความอยากได้)

๒) อกุศลมูล คือ โทสะ (ความคิดประทุษร้ายคนอื่น)

๓) อกุศลมูล คือ โมหะ (ความหลง)[๑๖]

อกุศลเป็นภาวะที่เกิดขึ้นในจิตใจและมีผลต่อจิตใจก่อน แล้วมีผลต่อบุคลิกภาพและแสดงผลนั้นออกมาภายนอก ความหมายของอกุศลจึงเพ่งไปที่พื้นฐานคือเนื้อหาสาระและความเป็นไปภายในจิตใจเป็นหลัก จิตที่ประกอบด้วยอกุศลมูล คือ สภาพจิตที่มีโรค ไร้สุขภาพ มีโทษ มีตำหนิ มีข้อเสียหาย เกิดจากอวิชชาและมีทุกข์เป็นวิบาก พูดสั้น ๆ อีกนัยหนึ่งว่า เป็นสภาพที่ทำจิตเสียคุณภาพและเสื่อมสมรรถภาพทางจิต ส่วนที่จิตที่ประกอบด้วยกุศลมูล หมายถึงความไม่มีโรคคือ สภาพจิตที่ไม่มีโรคอย่างที่นิยมเรียกกันในปัจจุบันว่า “สุขภาพจิต” หมายถึง ภาวะหรือองค์ประกอบที่เกื้อกูลแก่สุขภาพจิต ทำให้จิตไม่ป่วยไข้ไม่ถูกบีบคั้นไม่กระสับกระส่าย เป็นจิตเข้มแข็งใช้งานได้ดี[๑๗] บุคคลผู้ถูกครอบงำด้วยอกุศลมูล ๓ ประการนี้ จะเดือดร้อนและทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนไม่มีที่สิ้นสุดดังที่ปรากฏในอังคุตตรนิกายติกนิกายว่า

“บุคคลที่ถูก ราคะ โทสะ โมหะครอบงำย่อมคิดในการที่จะทำการให้ตนเองเดือดร้อนบ้าง ทำให้คนอื่นเดือดร้อนบ้าง ทำทั้งตนเองและผู้อื่นให้ลำบากและเดือดร้อนเสวยทุกขโทมนัสทางใจบ้างเมื่อละราคะ...โทสะ...โมหะ...ได้แล้วเขาย่อมไม่คิดเพื่อที่เบียดเบียนตนเอง ไม่คิดเบียดเบียนคนอื่น ไม่คิดเบียดเบียนทั้งสองฝ่ายเสวยทุกขโทมนัสทางใจ”[๑๘]

---

[๑๕] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒,** (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุคส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๘๓๓.

[๑๖] ที.ปา. (ไทย) ๓/๒๒๘/๑๙๑.

[๑๗] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๑๖๔.

[๑๘] องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๗๒/๒๙๒.

บุคคลที่ถูกอกุศลธรรมครอบงำแล้ว ย่อมอยู่เป็นทุกข์ ลำบาก คับแค้น เดือดร้อนในปัจจุบัน หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในทุคติ พระพุทธองค์ได้ตรัสเปรียบเทียบบุคคลที่ถูกอกุศลธรรมครอบงำว่า

"เปรียบเหมือนต้นสาละหรือต้นตะแบก หรือต้นสะคร้อที่ถูกเถาย่านทราย ๓ ชนิดคลุมยอด พันรอบด้านย่อมถึงความเสื่อม ถึงความพินาศ ถึงความฉิบหายฉันใด บุคคลที่ถูกบาปอกุศลธรรมที่เกิดเพราะโลภะ...โทสะ...โมหะครอบงำ มีจิตถูกบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นเพราะ โลภะ...โทสะ...โมหะกลุ้มรุม ย่อมอยู่เป็นทุกข์ ลำบาก คับแค้น เดือดร้อนในปัจจุบันหลังจากตายแล้วพึงหวังได้ทุคติ"[๑๙]

เพื่อให้เห็นชัดยิ่งขึ้น อกุศลมูลพอสรุปได้ว่า

"โลภะ หมายถึงความอยากเป็นตัวทำให้จิตอยากได้สิ่งต่าง ๆ มาเป็นสมบัติของตน หากบุคคลใดถูกครอบงำโดยความโลภแล้วจะทำให้สภาพจิตใจตกต่ำลงไม่คำนึงถึงความถูกต้องดีงาม หรือประเพณีอันดีงามของสังคม รวมทั้งไม่เคารพกฎหมายบ้านเมืองอีกด้วย

โทสะ หมายถึง ความโกรธ เป็นตัวทำให้จิตร้อน เดือดพล่าน อยากล้างผลาญทำความ พินาศแก่ผู้อื่น กิเลสตระกูลนี้เริ่มจากไม่พอใจแล้วเติบโตขึ้นตามลำดับ สาเหตุแห่งความโกรธมีปรากฏในพระไตรปิฎก ตอนที่ว่าด้วยเหตุแห่งความโกรธ ๔ อย่างพอสรุปได้ว่า "โกรธเพราะว่า สำคัญว่าผู้นี้เคยทำ...กำลังทำ...จักทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา ผู้นี้ได้ทำ...กำลังทำ...จักทำสิ่ง ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่พอใจของเราและความโกรธเกิดขึ้นในฐานะอันไม่ สมควร"[๒๐] จะเห็นได้ว่าความโกรธจะเกิดขึ้นได้เพราะเหตุปัจจัย เมื่อความโกรธเกิดขึ้น ความเครียดจะคอยตามมา เพราะเมื่อโกรธจิตใจจะมุ่งปองร้าย มุ่งร้าย ขัดเคือง ชิงชัง พยาบาท ดุร้าย รวมความว่าเกิดโทสจริตหรือความโกรธนั่นเอง

โมหะ หมายถึง ความงมงาย เป็นตัวทำให้จิตมืดมน เห็นผิดเป็นชอบ ไม่รู้จักบาปบุญคุณโทษ เป็นความหลงที่เป็นเหตุให้ไม่รู้ความจริง จึงยึดมั่นถือมั่นกับสิ่งต่าง ๆ"

สรุปว่าในทัศนะทางพุทธศาสนา โรคเครียด โรคประสาทและโรคจิตมีสาเหตุมาจากกิเลส ๓ ประการ คือ โลภะ โทสะและโมหะ ดังได้กล่าวแล้ว

โลภะ หมายถึง ความอยากได้ ได้แก่ กิเลสที่ทำให้มนุษย์เกิดการแย่งชิงเพื่อให้ได้มาเป็นของตนเองให้มากที่สุด พยายามที่จะเป็นเจ้าของสิ่งที่ตนปรารถนา เมื่อใดก็ตามพลาดหวังในสิ่งนั้น ๆ ก็จะเกิดความทุกข์ความกังวลและความเครียดขึ้นเช่นเดียวกัน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า "ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้นก็เป็นทุกข์"[๒๑]

---

[๑๙] องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๖.

[๒๐] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๘๕/๒๕๒-๒๕๓.

[๒๑] วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๔/๑๔.

15. (. 190-206).indd 196 24/11/2563 21:16:12

โทสะ หมายถึง ความคิดประทุษร้าย ได้แก่ กิเลสที่ทำให้เกิดความคับแค้น ขุ่นเคือง จะทำให้รู้สึกเครียดตลอดเวลา มีความพยาบาทครุ่นคิดที่จะทำร้ายคนอื่น

โมหะ หมายถึง ความหลง ได้แก่ กิเลสที่ทำให้มนุษย์ไม่รู้เท่าทันความเป็นจริง ทำให้เห็นผิดเพี้ยนจากความเป็นจริง เมื่อเกิดความหลงมากขึ้นก็มักจะทำให้กลายเป็นคนฟุ้งซ่านได้ บางคนหลงในสิ่งที่ตนเองรักมากไป พอสูญเสียของที่ตนเองรักผิดหวังมากไม่สามารถทำใจให้ยอมรับความสูญเสียนั้นได้ถึงกับจบชีวิตตนเองด้วยการฆ่าตัวตาย

กิเลสทั้ง ๓ ประการดังกล่าวมานี้เป็นสาเหตุของโรคทางจิตใจ โอกาสที่ปุถุชนซึ่งยังมีกิเลสจะปลอดจากโรคทางจิตใจนั้นเป็นการยากยิ่ง ดังนั้น มนุษย์ที่เป็นปุถุชนทั้งหมดจึงเป็นผู้ที่เป็นโรคทางจิต แต่จะอยู่ในขั้นรุนแรงเพียงไรนั้น ขึ้นอยู่กับการควบคุมกิเลสเหล่านั้น เพราะถ้าไม่สามารถควบคุมได้ก็จะกลายเป็นผู้ที่มีสุขภาพจิตที่ต้องได้รับการบำบัดอย่างเร่งด่วน บุคคลเหล่านั้นจัดว่าเป็นผู้มีสุขภาพจิตเสีย ส่วนผู้ที่พอจะควบคุมไม่ให้แสดงออกตามแรงกิเลสได้ ก็พอจะค่อย ๆ บรรเทาต่อไปได้ ไม่ถือว่าอยู่ในขั้นรุนแรง

แนวทางแก้ปัญหาสภาพทางจิตใจ

สุขภาพจิตทางพุทธศาสนา ได้แก่ “โสภณจิต” หมายถึง จิตที่ดีงามซึ่งมีลักษณะผ่อนคลาย สงบเงียบ เยือกเย็น เบา นุ่มนวลอ่อนโยน ผ่องใส ตั้งมั่น แข็งแรง ควรแก่การงานหรือพร้อมที่จะทำการงาน คล่องแคล่ว ซื่อตรงไม่บิดเบือน[๒๒] ส่วนสุขภาพจิตทางการแพทย์ หมายถึง การมีจิตใจสงบมั่นคง ไม่มีความเครียดและความวิตกกังวลมากจนเกินไป ไม่หงุดหงิด ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ท้อแท้ไม่เบื่อหน่ายโลกหรือชีวิต มีความต้านทานทางจิตใจต่อสิ่งที่ทำให้เกิดความเครียด มีความสามารถในการปรับตนให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้[๒๓] จิตที่มีสุขภาพดีดังกล่าวมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง เมื่อจิตใจของคนเราถูกครอบงำด้วยกิเลสความเศร้าหมองทั้งหลาย จึงเป็นเหตุให้ทำความชั่วทางกาย วาจา และทางใจ ดังนั้นจึงควรรู้จักใช้ปัญญารักษาจิตให้ปราศจากกิเลสทั้งหลาย

ประเด็นที่ควรพิจารณาก่อนนำเสนอถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาทางจิตใจ คือ บุคคลทั่วไปสามารถที่จะใช้ปัญญากำจัดกิเลสให้หมดไปจากจิตใจได้หรือไม่นั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงบุคคลผู้มีความแตกต่างทางปัญญาไว้ ๓ ประเภท คือ

---

[๒๒] อภิ.สง. (บาลี) ๓๔/๒๔๐-๒๕๐/๙๔-๙๕.

[๒๓] จำลอง ดิษยวณิช, ศ.นพ., **วิปัสสนากรรมฐานและเชาว์อารมณ์**, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๑.

15. (. 190-206).indd 197 24/11/2563 21:16:12

๑) ผู้ที่ไม่สามารถบรรลุธรรมได้เลย ไม่ว่าจะมีผู้มาสั่งสอนหรือไม่ก็ตาม เหมือนผู้ป่วยด้วยโรคบางอย่างซึ่งไม่อาจรักษาให้หายได้

๒) ผู้ที่มีความสามารถทางปัญญาพัฒนาตนเองกำจัดกิเลสจนเป็นอริยชนได้ ไม่ว่าจะมีผู้มาแนะนำหรือไม่ก็ตาม เหมือนผู้ป่วยที่หายจากโรคได้เอง ไม่ว่าจะได้รับการรักษาหรือไม่ก็ตาม

๓) ผู้ที่ต้องอาศัยผู้อื่นช่วยแนะนำสั่งสอน ต้องอาศัยปัจจัยภายนอกเข้าช่วย จึงจะสามารถเกิดปัญญากำจัดกิเลสได้ เมื่อไม่ได้ก็ไม่มีทางจะบรรลุธรรมได้เลย เหมือนผู้ป่วยที่ต้องได้รับการรักษาจากหมอจึงหาย เมื่อไม่ได้รับการรักษาก็ไม่หายจากอาการเจ็บป่วยได้[๒๔]

จากกรณีนี้เองพระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์หรือผู้รู้ได้อาศัยความกรุณาช่วยแนะนำหรือแสดงธรรมแก่คนประเภทสุดท้ายเป็นอันดับแรกก่อน และแก่คนประเภทอื่น ๆ เป็นอันดับต่อมา แม้ว่าจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ก็ตาม แต่ก็ถือว่าได้กระทำตามหน้าที่แล้ว เพราะคนเรามีปัญญาที่แตกต่างกัน การบรรลุธรรมจึงมีความแตกต่างกันในเรื่องระยะเวลาไปด้วย ผู้ที่มีปัญญามากสามารถที่จะใช้ปัญญากำจัดกิเลสพ้นทุกข์ได้เร็ว ทำให้ชีวิตมีความสุขเป็นอิสระ ส่วนผู้ที่มีปัญญาน้อย ก็ยังต้องเสวยทุกข์มีชีวิตวนเวียนอยู่ในวัฏฏสงสารไปนาน ๆ[๒๕] จนกว่าจะพัฒนาปัญญาให้สูงขึ้น

ถ้าจะกล่าวถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาอันเกิดจากสภาพทางจิตเท่าที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น มักจะเป็นการรักษาผู้ป่วยที่มีอาการเศร้าโศกเสียใจ เมื่อสูญเสียสิ่งอันเป็นที่รักนับตั้งแต่ญาติพี่น้องและทรัพย์สิน เป็นต้น ผู้ป่วยมักจะตกอยู่ในสภาวะที่เครียด ซึมเศร้า มีอาการตั้งแต่เล็กน้อย จนถึงหนัก คือ ไม่รู้สึกตัวว่ามีอาการทางจิตผิดปกติ การรักษาโรคทางจิตนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับการใช้โยนิโสมนสิการ การใช้สมาธิบำบัด การคบหากัลยาณมิตร ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นแนวทางการแก้ไขหรือทางออกของปัญหาที่เกิดจากสภาพทางจิตใจอันเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการทำอัตวินิบาตกรรมที่พุทธจริยศาสตร์ได้เสนอไว้ ดังจะได้กล่าวต่อไป

๑. การใช้โยนิโสมนสิการ

ผู้ป่วยโรคทางจิตผิดปกติ เช่น มีความหลงใหลยึดติดหมกมุ่น มีพฤติกรรมก้าวร้าวจิตฟุ้งซ่านกระสับกระส่าย และซึมเศร้า[๒๖] หากอาการไม่รุนแรง ผู้ป่วยสามารถช่วยเหลือตนเองให้หายจากโรคทางจิตได้ โดยการปรับความคิดหรือความเห็นให้ถูกต้อง ซึ่งเรียกว่า โยนิโสมนสิการ อันเป็นการใช้ความคิด

---

[๒๔] องฺ.ติก. (บาลี) ๒๐/๔๖๑/๑๕๒-๑๕๓.

[๒๕] Walpola Sri Rahula, **What the Buddha Taught**, แปลโดย ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร และคณะ, พิมพ์ครั้งที่๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๕.

[๒๖] วัลลภ ปิยมโนธรรม, **เทคนิคการรักษาโรคประสาทด้วยตนเอง**, พิมพ์ครั้ง ๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทบพิธการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๕.

15. (. 190-206).indd 198 24/11/2563 21:16:13

ให้ถูกต้อง[๒๗] คิดอย่างมีระเบียบ รู้จักคิดวิเคราะห์หาสาเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดความทุกข์ทางใจ รู้จักคิดพิจารณาถึงโทษของความคิดนั้น ๆ เมื่อผู้ป่วยรู้จักคิดก็จะเกิดปัญญาเข้าใจว่า ความทุกข์ทางจิตที่เกิดขึ้นนี้เป็นเพราะตนเองยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวเรา เป็นของเราอยู่ ความคิดหรือการกระทำนั้น ๆ ไม่มีประโยชน์เลย มีแต่โทษทำให้สุขภาพกายและจิตเสื่อมอย่างเดียว จากนั้นผู้ป่วยก็ละทิ้งความคิดและพฤติกรรมที่ผิดนั้น แล้วเริ่มตั้งปรับเปลี่ยนความคิดและพฤติกรรมใหม่ให้ดีขึ้น ทำให้สภาพจิตดีขึ้นจนหายเป็นปกติ ดังตัวอย่างวิธีการปรับความคิดและพฤติกรรมให้ดีขึ้นเพื่อขจัดนิวรณ์กิเลส คือ

๑) ความยินดีในสิ่งที่น่าใคร่นั้น พึงกำจัดด้วยการพิจารณาว่าเป็นสิ่งไม่สวยงาม หรืออสุภกรรมฐาน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง คลายความยึดติดจนเกินไป หรือพึงรู้จักเสียสละแบ่งปันสิ่งของให้แก่ผู้อื่นเพื่อคลายความยึดติด ความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว

๒) ความพยาบาทนั้น พึงกำจัดด้วยการเจริญเมตตา แผ่ความรักความหวังดีแก่ผู้อื่น

๓) ความหดหู่และความเกียจคร้านนั้น พึงกำจัดด้วยการปลุกจิตตนเองให้ตื่นตัว เริ่มต้นเพียรขยัน และรับประทานอาหารพอประมาณไม่มากเกินไป

๔) ความฟุ้งซ่าน พึงกำจัดด้วยการทำสมาธิให้จิตสงบ (จะกล่าวในหัวข้อต่อไป)

๕) ความลังเลสงสัยก็พึงแก้ด้วยการพิจารณาถึงสิ่งทั้งหลายให้เข้าใจว่า สิ่งไหนเป็นกุศลหรืออกุศล มีโทษหรือมีประโยชน์ และพึงรู้จักสอบถามฟังคำแนะนำจากผู้ที่มีความรู้[๒๘] การปฏิบัติฝึกฝนอบรมบ่อย ๆ ตามวิธีการดังกล่าวมา จะสามารถกำจัดบรรเทานิวรณ์ได้ผลดี จนทำให้จิตสะอาดปราศจากความเศร้าหมองหายจากโรคทางจิตได้

๒. การใช้สมาธิบำบัด

โดยทั่วไปแล้วผู้ที่มีความเศร้าหมองทางจิตหรือมีนิวรณ์ภายในจิต จะเป็นผู้ที่อ่อนไหวจิตใจหลงใหลง่าย หรือหยาบกระด้าง ฉุนเฉียว เกรี้ยวกราด หงุดหงิด วู่วาม วุ่นวาย จุ้นจ้านลุกลี้ลุกลน หรือหงอยเหงา เศร้าซึม หรือขี้ระหวาดระแวง ลังเล[๒๙] เมื่อปฏิบัติสมาธิแล้ว ก็จะได้รับผลทางกายและจิตอย่างมากมาย อนึ่งประโยชน์ของสมาธิไม่ว่าจะเป็นสมาธิแบบไหนก็ตาม เช่น การกำหนดลมหายใจเข้าออก การภาวนาว่า พุทโธ สัมมาอรหัง พองหนอยุบหนอ การกำหนดอิริยาบถต่าง ๆ การเคลื่อนไหวของมือและแขน ซึ่งเหมาะสมกับศรัทธาและจริตของแต่ละบุคคลย่อมมีประโยชน์ทำให้จิตใจที่เครียดเข้าสู่ความรู้สึกสงบ ปลอดโปร่ง เบาสบาย ผ่อนคลาย มีความอิ่มใจ มีความสุข นั่นคือจิตสงบจากนิวรณ์ซึ่งเป็นกิเลสทำให้จิตฟุ้งซ่าน

---

[๒๗] ที.ปา. (ไทย) ๓/๒๓๙/๒๑๒.

[๒๘] สำ.ม. (บาลี) ๑/๕๓๕-๕๓๙/๑๔๖-๑๔๗.

[๒๙] พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๘๓๘.

ในกรณีผู้ปฏิบัติมีจิตกระสับกระส่าย จิตไม่อาจเป็นสมาธิได้ง่าย ก็ควรเจริญสมาธิประเภทที่ฝึกผู้ปฏิบัติให้ใช้สติควบคุมความคิดให้อยู่ในแนวทางที่ดี เป็นระบบ เมื่อปฏิบัติไปเรื่อย ๆ จิตก็จะเริ่มสงบระงับขึ้นเอง อันได้แก่ การเจริญพรหมวิหารสี่ หรือการแผ่เมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขาไปให้ผู้อื่น หรือการเจริญอนุสสติข้อใดข้อหนึ่ง เช่น พุทธานุสติ คือการพิจารณาคุณของพระพุทธองค์ ธรรมานุสติ คือการพิจารณาคุณของพระธรรม สังฆานุสติคือการพิจารณาคุณของพระสงฆ์ สีลานุสติคือการพิจารณาถึงศีลที่ตนเองได้ประพฤติปฏิบัติบริสุทธิ์ไม่ด่างพร้อย และจาคานุสติคือการพิจารณาถึงทานที่ตนเองได้เคยบริจาคมาแล้ว[๓๐]

ปัจจุบันนี้มีหลักฐานงานวิจัยเป็นจำนวนมากทั้งในและต่างประเทศ ได้รายงานผลการวิจัยจากการปฏิบัติสมาธิว่า สามารถลดอาการผิดปกติทางจิตได้เป็นอย่างดี ดังที่ พริ้มเพรา ดิษยวณิช ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ผลของวิปัสสนากรรมฐานที่มีต่อความเครียดและความวิตกกังวล” ผลการวิจัยปรากฏว่า การปฏิบัติสมถกรรมฐานมีผลทำให้ตัวแปรเชิงจิตพยาธิทุกชนิดลดลงหมดได้แก่ อาการย้ำคิดย้ำทำ ในบางเรื่อง ความไหวเร็วในสัมพันธภาพระหว่างบุคคล อาการซึมเศร้า อาการวิตกกังวล ความรู้สึกไม่เป็นมิตรภาพ อาการกลัวกังวล ความคิดหวาดระแวง อาการโรคจิต เช่น ชอบเก็บตัวแยกตัวออกจากสังคม มีอาการหลงผิด ประสาทหลอน และมีข้อเสนอแนะว่า การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นเทคนิคอย่างหนึ่ง ซึ่งให้ผลดีในการลดความเครียดและความวิตกกังวลสามารถนำไปใช้ได้ดีกับผู้ทำงานที่มีความเครียดสูง เช่น นักบริหาร ผู้นำ แพทย์พยาบาล ครูอาจารย์ คนงาน นักศึกษา เป็นต้น[๓๑]

นับได้ว่าสมาธิมีประโยชน์ต่อการทำให้จิตผ่อนคลาย หายเครียด เกิดความสงบ หายกระวนกระวาย หยุดยั้งจากความกลัดกลุ้มวิตกกังวล เป็นเครื่องพักผ่อนกายให้ใจสบาย และมีความสุข เช่น บางท่านทำอานาปานสติขณะรอคอยรถประจำทาง ขณะว่าง หรือจะปฏิบัติแทรกในเวลาทำงานที่ใช้สมองหนัก สมาธิยังสามารถทำให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจและมีบุคลิกลักษณะเข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง สงบ เยือกเย็น สุภาพ นิ่มนวล สดชื่น แจ่มใส กระฉับกระเฉง กระปรี้กระเปร่า เบิกบานมองดูรู้จักตนเองและผู้อื่นตามความเป็นจริง มีความพร้อมและง่ายต่อการปลูกฝังคุณธรรมเสริมสร้างนิสัยดี รู้จักทำใจให้สงบและยับยั้งความทุกข์ที่เกิดขึ้นในใจได้เรียกได้ว่ามีความมั่นคงในอารมณ์[๓๒]

---

[๓๐] องฺ.เอกก. (บาลี) ๒๐/๑๗๐/๓๙.

[๓๑] พริ้มเพรา ดิษยวณิช, ผศ., “ผลของวิปัสสนากรรมฐานที่มีต่อความเครียดและความวิตกกังวล”, **ในบทความทางวิชาการเกี่ยวกับวิปัสสนากรรมฐาน**, รวบรวมโดย สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (เชียงใหม่: หน่วยวารสารวิชาการ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๘), หน้า ๓๑-๓๒.

[๓๒] พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๘๓๔.

สมาธิแม้จะมีประโยชน์ตามที่กล่าวมา แต่ในขณะเดียวกันสมาธิอาจทำให้เกิดความวิปริตทางจิตขึ้นกับผู้ป่วยบางประเภทได้ เช่น ผู้ป่วยโรคจิต (psychoses) ผู้ป่วยที่กำลังจะเป็นโรคจิต (impending psychoses) หรือมีอาการโรคจิตแฝงอยู่ (incipient psychoses) ผู้ป่วยเหล่านี้ไม่สามารถจะแยกความจริงออกจากจินตนาการได้[๓๓] เพราะโดยปกติผู้ป่วยที่มีอารมณ์แปรปรวนทางจิต มักจะแยกตัวเองจากกลุ่มคน มีความเพ้อฝัน มีความกลัวคนอื่นทำร้าย กระวนกระวาย การทำสมาธิอาจจะกระตุ้นให้เกิดอาการผิดปกติเพิ่มมากขึ้น หรือบางคนอาจจะเห็นนิมิตบางอย่างเข้าใจเป็นเรื่องจริงหลงยึดติดในนิมิตนั้น บางคนไม่สามารถที่จะควบคุมตัวเองมีพฤติกรรมเพี้ยนไปซึ่งเรียกว่ากรรมฐานแตกก็เป็นได้

นายแพทย์จำลอง ดิษยวณิช และคณะได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการฝึกสมาธิกับความแปรปรวนทางจิตใจ ของผู้ป่วยที่มีอาการของโรคจิตที่เกิดจากการฝึกสมาธิพบว่า ผู้ป่วยที่มีปัจจัยต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดความวิปริตทางจิตใจ ได้แก่ การขาดความเข้าใจอย่างถูกต้องในการฝึกสมาธิ การถดถอยทางจิตใจ การมีความขัดแย้งภายในจิตใจอยู่ก่อนแล้ว การเกิดความคิดว่าตนมีอำนาจหรือยิ่งใหญ่ บุคลิกภาพก่อนเกิดอาการที่ผิดปกติ การขาดอาจารย์สอนสมาธิที่มีความสามารถ ขาดสิ่งเร้าอาจนำไปสู่อาการประสาทหลอน หรือเมื่อเห็นภาพนิมิตอาจหลงเพลิดเพลิน เป็นต้น[๓๔]

ดังนั้น ผู้ที่ใช้สมาธิช่วยในการรักษาความผิดปกติทางจิต ควรอยู่ในความดูแลของแพทย์หรือนักจิตบำบัด ผู้มีประสบการณ์และความรู้ในเรื่องของการฝึกจิตเป็นอย่างดี ผู้ที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจอย่างเพียงพอในจิตพยาธิวิทยา จิตพลศาสตร์ และความขัดแย้งภายในจิตใจ ไม่ควรแนะนำให้ผู้ป่วยฝึกสมาธิ หรือแม้จะมีความรู้ความสามารถก็ตาม เพราะบางครั้งผู้ป่วยอาจปลดปล่อยปัญหาออกมาอย่างพรั่งพรูจนเกินที่จะจัดการอะไรได้ เช่น มีอาการหลงผิด ประสาทหลอน เพ้อฝัน เป็นต้น[๓๕]

๓. การคบหากัลยาณมิตร

กัลยาณมิตร คือ มิตรที่ดีงาม[๓๖] ซึ่งมีลักษณะเป็นที่น่าเคารพรักใคร่ น่าเจริญใจ รู้จักรับฟังและมีความอดทน มีความเข้าใจและสามารถอธิบายปัญหาให้ผู้อื่นฟังได้ดี กัลยาณมิตร ได้แก่ พ่อ แม่ ครู อาจารย์ พระสงฆ์ แพทย์ จิตแพทย์ รวมทั้งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างที่มีมาแล้วในสมัยพุทธกาล ผู้ป่วยควรรู้จักคบหากัลยาณมิตร หรือญาติพี่น้องควรนำผู้ป่วยไปพบกัลยาณมิตรที่ตนรู้จักเพราะกัลยาณมิตร

---

[๓๓] พริ้มเพรา ดิษยวณิช, “ผลของวิปัสสนากรรมฐานที่มีต่อความเครียดและความวิตกกังวล”, **ในบทความทางวิชาการเกี่ยวกับวิปัสสนากรรมฐาน**, หน้า ๒๙.

[๓๔] จำลอง ดิษยวณิช, ศ.นพ., **จิตวิทยาของความดับทุกข์**, หน้า ๑๙๔-๒๐๐.

[๓๕] พริ้มเพรา ดิษยวณิช, “ผลของวิปัสสนากรรมฐานที่มีต่อความเครียดและความวิตกกังวล”, **ในบทความทางวิชาการเกี่ยวกับวิปัสสนากรรมฐาน**, หน้า ๓๐.

[๓๖] ขุ.วิ. (ไทย) ๑๘/๓๑๗/๒๖๒.

15. (. 190-206).indd 201 24/11/2563 21:16:13

สามารถให้คำแนะนำที่ดี เพื่อแก้ไขปัญหาแก่ผู้ที่มีความทุกข์ทางจิตได้ นอกจากนั้นยังสามารถชักนำให้ผู้ป่วยดำเนินชีวิตได้ถูกต้อง การให้คำแนะนำที่ดีจากกัลยาณมิตรมีประโยชน์มากต่อการรักษาโรคทางจิต แม้พระพุทธองค์ก็ทรงใช้วิธีการนี้ ด้วยเหตุที่ว่าผู้ป่วยที่เศร้าโศกเสียใจ ร้องไห้ ผิดหวัง มีความกังวล ความเครียด ความเหงา เป็นต้น ไม่สามารถใช้ปัญญาพิจารณาเห็นความทุกข์ทางจิตของตนเองได้หรือไม่อาจจะทำให้ตนหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ ดังนั้นผู้ป่วยจึงควรได้รับคำแนะนำ คำปรึกษาที่ดีจากกัลยาณมิตร เริ่มตั้งแต่การสนทนาพูดคุย การสอบถาม การรับฟังความในใจที่ผู้ป่วยระบายออกมา การชี้แจงให้ผู้ป่วยได้รู้ได้เข้าใจถึงทุกข์และสาเหตุแห่งทุกข์ที่กำลังประสบอยู่ การพูดปลอบใจ การให้กำลังใจ การให้ผู้ป่วยปฏิบัติตามคำแนะนำต่าง ๆ เป็นต้น

ส่วนผู้ป่วยเองเมื่อได้รับคำแนะนำให้เห็นจริงแล้ว ก็จะเกิดโยนิโสมนสิการหรือปัญญา คือสามารถพิจารณาด้วยตนเองตามคำแนะนำ จนเกิดความเข้าใจถึงความทุกข์ทางจิตที่ตนเองประสบอยู่นั้น ว่าความเศร้าโศกเป็นต้นนี้ ไม่มีประโยชน์เลย มีแต่จะทำให้ทุกข์มากขึ้น ผู้ป่วยเมื่อเข้าใจถึงเหตุผลและยอมรับความจริงเหล่านั้น ก็จะรู้สึกผ่อนคลายจากภาวะหลงใหล ความพยาบาท ความหดหู่อ่อนแอ ความเศร้าโศก ความกังวล ความเครียด เป็นต้น จิตจะปลอดโปร่ง เบาสบาย เป็นสุข สามารถอยู่กับผู้อื่นได้ด้วยดี

นอกจากนั้นท่านก็ใช้หลักการสังเกตจริตของผู้ป่วย เช่น ผู้ที่มีราคจริตก็จะแนะนำให้เห็นความไม่สวยงาม ความเปลี่ยนแปลงของร่างกายและสรรพสิ่งทั้งหลาย หรือเมื่อมีจิตผ่อนคลายสบายขึ้นบ้างแล้ว ก็จะแนะนำให้เข้าใจถึงกฎไตรลักษณ์ ให้รู้ถึงความเปลี่ยนแปลง ความทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ และความไม่มีสภาพที่แท้จริงของสิ่งนั้น ๆ หลักการนี้เป็นการแนะนำผู้ป่วยให้เข้าใจตามความเป็นจริง รู้จักปล่อยวาง ไม่ยึดมั่น

ผู้ป่วยที่มีปัญหาทางด้านจิตส่วนมากจะไม่สามารถควบคุมตนเองได้และจะตัดสินใจกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยไม่ได้ผ่านการพิจารณาไตร่ตรอง บางกรณีจึงทำให้ผู้ป่วยทางจิตนี้ฆ่าตัวตายโดยไม่รู้ถึงสิ่งที่ตนกำลังกระทำ ฉะนั้น การรักษาต้องค่อย ๆ รักษาและดูแลอย่างใกล้ชิด กรณีตัวอย่างต่อไปนี้ เป็นผู้ป่วยมีอาการทางจิตผิดปกติ มีสาเหตุมาจากความเศร้าโศกเสียใจ หรือผิดหวัง ไม่สมปรารถนา อาการจะมีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ (๑) อาการรุนแรง ผู้ป่วยมีอาการไร้ความรู้สึกทางกายและจิต ไม่รู้ว่าตนเองทำอะไรลงไป ไม่มีความละอาย ไม่สามารถควบคุมจิตของตนเองได้ ผู้ป่วยมักจะเดินไปเรื่อย ๆ อย่างไม่มีจุดหมาย (๒) อาการไม่รุนแรง ผู้ป่วยมีอาการเพียงเศร้าโศกเท่านั้น เก็บตัวอยู่ในห้องไม่ยอมรับประทานอาหาร ซึ่งมีการบำบัดตามพุทธวิธีดังต่อไปนี้

15. (. 190-206).indd 202 24/11/2563 21:16:13

๑) นางปฏาจาราได้สูญเสียผู้เป็นที่รักทั้งสามี ลูก ๒ คน พ่อแม่และพี่ชาย เธอจึงมีความเศร้าโศกเสียใจและเกิดความแปรปรวนทางจิตใจ ผ้านุ่งห่มหลุดรุ่ย ไม่รู้สึกตัว ไร้ความละอาย เดินเรื่อยไปอย่างไร้สติ พระพุทธองค์ได้ทรงตรวจดูด้วยพระญาณก็รู้ว่า นางมีความสามารถพอที่จะบรรลุธรรมได้ จึงทำให้นางเดินสู่เชตวันมหาวิหาร ด้วยพุทธานุภาพ พอเธอเข้ามาใกล้ก็ตรัสว่า “จงกลับได้สติเถิดน้องหญิง” ด้วยพระวาจาอันนุ่มนวลอ่อนโยน เต็มเปี่ยมด้วยพลังแห่งเมตตา ทำให้นางรู้สึกตัวมาในขณะนั้นเอง เมื่อรู้ว่าตนเองไม่ได้นุ่งผ้า ก็เกิดความละอายขึ้น เมื่อสวมเสื้อผ้าที่มีคนนำมาให้แล้วก็เข้าไปกราบพระองค์ และระบายเรื่องที่ตนเองประสบให้พระองค์สดับ พร้อมกับขอให้เป็นที่พึ่งแก่เธอ[๓๗]

พระพุทธองค์ได้ตรัสปลอบโยนเธอเพื่อไม่ให้คิดมาก ด้วยพระดำรัสว่า เธอมาถูกที่แล้ว เพราะทรงสามารถช่วยเธอได้ ตรัสเปรียบเทียบความเศร้าโศกเสียใจของเธอในขณะนี้ ว่ายังมีน้อยกว่าความเศร้าโศกในอดีตชาติที่ผ่านมา ทรงแนะนำไม่ให้เธอประมาทมัวเมาในชีวิต เมื่อพระดำรัสจบลงความเศร้าโศกของเธอเองได้เบาลงเป็นอันมาก

ต่อมาพระองค์ก็ได้ตรัสให้กำลังใจและให้คำแนะนำเธอว่า “คนเราเมื่อตายไปแล้วไม่มีญาติคนไหนจะเป็นที่พึ่งได้ ถึงเขาจะมีอยู่แต่ก็เหมือนกับไม่มี ส่วนผู้ที่ฉลาดควรมุ่งที่จะทำความดีรักษาศีลแล้วบำเพ็ญปฏิบัติธรรมให้ตนเองถึงนิพพาน” คำแนะนำนี้เป็นสิ่งสำคัญมากเพราะเป็นการสร้างความมั่นคงความแข็งแกร่ง ให้เกิดแก่จิตใจตนเอง จนกระทั่งหายจากอาการผิดปกติทางจิตในที่สุดนางจึงขออุปสมบทเป็นภิกษุณี ไม่นานก็สำเร็จเป็นพระอรหันตี[๓๘]

๒) นางกีสาโคตมีเศร้าโศกเสียใจเป็นอย่างมาก เพราะการจากไปของลูกชาย ด้วยความรักที่มีต่อลูก จึงทำให้นางไม่อาจจะยอมรับความจริงนี้ได้ จึงพยายามปลอบประโลมใจตนเองว่า ลูกจะต้องฟื้นคืนชีพได้แน่นอน นางจึงไม่ยอมเผาลูก แต่กลับอุ้มศพลูกเที่ยวหาหมอและยามารักษา นางได้เข้าไปหาพระพุทธเจ้าตามคำแนะนำของชายคนหนึ่ง

นางได้ทูลถามว่า “พระองค์ทรงรู้จักยารักษาบุตรของข้าพระองค์หรือ” ตรัสตอบว่า “รู้” คำตอบนี้เป็นการให้ความหวังแก่ผู้ที่กำลังมีความทุกข์ทางใจ ทำให้นางดีใจเป็นอย่างยิ่งที่จะได้รักษาลูกให้หาย พระองค์ได้ตรัสบอกให้นางไปหาเมล็ดผักกาดหยิบมือหนึ่งมาทำเป็นยา แต่มีข้อแม้ว่าต้องไปหามาจากบ้านที่ไม่มีคนเสียชีวิตมาก่อนเท่านั้น นางก็เที่ยวแสวงหาทุกหลังคาบ้าน แต่ก็ได้รับคำตอบว่า “ไม่ใช่แค่บุตรของเราเท่านั้นที่ตาย แม้ทุกหลังคาเรือนก็มีคนตายทั้งนั้น” จิตใจที่อ่อนเพราะรักลูกก็กลับแข็งแกร่งขึ้น นางได้ฝังศพลูกในป่าแล้วก็เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์

---

[๓๗] จำลอง ดิษยวณิช, ศ.นพ., **จิตวิทยาของความดับทุกข์**, หน้า ๕๒.

[๓๘] ขุ.ธ. (บาลี) ๔/๑๓๕-๑๔๒.

15. (. 190-206).indd 203 24/11/2563 21:16:13

พระพุทธองค์ทรงดำเนินการรักษาในขั้นตอนต่อไป ด้วยการเน้นย้ำให้เข้าใจถึงสัจจะหรือธรรมชาติของสรรพสิ่งว่า “ความตายนั้นเป็นธรรมดาสำหรับสัตว์ทั้งหลาย รวมไปถึงลูกของเธอด้วย” จากนั้นทรงเตือนสติด้วยการชี้ตรงไปยังความหลงมัวเมาที่ครอบงำใจเธออยู่ ด้วยพระดำรัสว่า “มฤตยูย่อมพาชนมัวเมาในบุตรและสัตว์เลี้ยง ผู้มีใจหลงในสิ่งต่าง ๆ ดุจห้วงน้ำใหญ่ พัดพาชาวบ้านผู้หลับใหลไป” พระดำรัสนี้เป็นประหนึ่งจุดไฟในที่มืด ทำให้นางเข้าใจสัจธรรม ต่อมานางได้บวชเป็นภิกษุณีและไม่นานก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์[๓๙]

เรื่องนี้ผู้ป่วยได้เข้าใจได้ตนเองว่า แท้จริงแล้วความตายเกิดขึ้นกับทุกคน การที่จะมามัวเมากับสิ่งที่เป็นที่รักอยู่นี้ ไม่ได้ช่วยอะไร ด้วยแต่จะถูกความทุกข์ครอบงำ เวลาก็ผ่านไปเปล่าประโยชน์เท่านั้น ดังนั้นจึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นในสิ่งเป็นที่รักนั้น

อย่างไรก็ตามนอกจากพุทธจริยศาสตร์ได้นำเสนอแนวทางการแก้ไขหรือวิธีการการรักษาโรคที่เกิดจากสภาพทางจิตใจ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้คนอัตวินิบาตกรรมนั้นพุทธจริยศาสตร์ยังได้วางหลักธรรมสำหรับส่งเสริมสุขภาพจิตไว้ด้วย การที่คนเราจะมีสุขภาพจิตดีนั้น มีองค์ประกอบหลายอย่าง นับตั้งแต่การมีสุขภาพกายที่สมบูรณ์แข็งแรง การรักษาความสะอาดส่วนตัวและสิ่งแวดล้อม การอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี และการรู้จักปรับความคิดและตัวเองให้เข้ากับเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ดี ซึ่งมีผลดีต่อการรักษาผู้ป่วยทางจิตและการส่งเสริมสุขภาพจิต นอกจากนั้นแล้วยังมีหลักธรรมหลายประการที่เอื้อต่อการรักษาโรคทางจิตให้ดีขึ้นจนหายขาด และเป็นการดำเนินชีวิตที่ส่งเสริมสุขภาพจิต ซึ่งจะกล่าวเป็นตัวอย่างดังนี้[๔๐]

๑) สัปปายะ คือ สิ่งเป็นที่สบาย คือ ที่อยู่อาศัยสะดวกสบาย มีอาหารการกินสะดวก การสนทนาพูดคุยเรื่องที่ไม่ทำให้จิตฟุ้งซ่าน การอยู่ร่วมกัลยาณมิตร การพักผ่อนในอิริยาบถที่สบาย[๔๑]

๒) การรักษาศีลและระเบียบวินัย

๓) สังคหวัตถุ ๔ คือ คุณธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์และยึดเหนี่ยวจิตใจกันและกัน ได้แก่ การให้ทานมีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปัน การช่วยเหลือกัน การพูดจาสุภาพไพเราะอ่อนหวาน การขวนขวายช่วยเหลือกิจการ ทำประโยชน์ การวางตนเหมาะสมเสมอต้นเสมอปลาย

๔) พรหมวิหาร ๔ คือ เมตตามีความรักปรารถนาดีต่อผู้อื่น มีกรุณาช่วยเหลือผู้อื่น มีมุทิตาพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จ และมีอุเบกขารู้จักวางใจเป็นกลางโดยรู้เท่าทัน[๔๒]

---

[๓๙] องฺ.เอกก. (บาลี) ๑/๓๓๒-๓๓๕.

[๔๐] ที.ปา. (ไทย) ๓/๑๔๐/๑๔๑.

[๔๑] วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๑๓๘-๑๓๙.

[๔๒] สำ.ม. (ไทย) ๑๑/๕๗๒/๑๔๐.

15. (. 190-206).indd 204 24/11/2563 21:16:13

๕) การปฏิบัติตามหน้าที่ต่อกันและกันให้ดีระหว่าง พ่อแม่ ลูก ครู อาจารย์ ลูกศิษย์ และพระสงฆ์ เป็นต้น

การรักษาโรคทางจิตและการส่งเสริมสุขภาพจิตดังกล่าวมาเป็นวิธีการหนึ่ง ที่พระพุทธองค์ได้ทรงใช้รักษาผู้ป่วย และแนะนำให้ปฏิบัติตามหลักธรรมต่าง ๆ เมื่อพิจารณาดูแล้วเห็นว่า เป็นการช่วยให้ผู้ป่วยและคนธรรมดาเกิดสัมมาทิฏฐิ เข้าใจถูกต้องไม่เอนเอียงไปในด้านใดด้านหนึ่ง ซึ่งจะทำให้จิตหายจากความเศร้าหมองทั้งหลายที่จะนำไปสู่การทำอัตวินิบาตกรรมได้ เมื่อประยุกต์ใช้หลักธรรมต่าง ๆ กับผู้มีความผิดปกติทางจิตก็จะสามารถรักษาให้หายและยังป้องกันการทำร้ายตนเองจนถึงความตายได้ หรือใช้ร่วมกับการรักษาด้วยวิธีการอื่นหลาย ๆ อย่าง เพราะวิธีการรักษาแบบพุทธองค์นั้น เมื่อพิจารณาดูแล้วยังทันสมัยอยู่ตลอดเวลา และมีแนวโน้มว่า นักจิตบำบัดสมัยใหม่หันมาสนใจให้ความสำคัญในการรักษาแบบพุทธศาสนามากขึ้น

สรุป

จากการศึกษาพบว่า พุทธศาสนาไม่ได้แบ่งสาเหตุของอัตวินิบาตกรรมไว้ เพราะพระพุทธศาสนาไม่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องของการทำอัตวินิบาตกรรม แต่สามารถแบ่งสาเหตุอัตวินิบาตกรรมตามการกำหนดของนักสังคมวิทยาและนักจิตวิทยาเพื่อประกอบการวิเคราะห์การแก้ปัญหาตามสาเหตุต่าง ๆ ของพุทธจริยศาสตร์ แนวคิดเกี่ยวกับอัตวินิบาตกรรมพุทธจริยศาสตร์มองว่าบางกรณีอัตวินิบาตกรรมเป็นการตายที่เป็นอกาลมรณะ หมายถึง การตายที่ผิดปกติคือตายก่อนกำหนด แต่ก็มีบางกรณีที่อัตวินิบาตกรรมเป็นการตายที่ถึงเวลาตาย แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาอัตวินิบาตกรรม

๑) ความเข้าใจเกี่ยวกับร่างกาย ร่างกายในพุทธปรัชญา คือ รูป ได้แก่ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด ร่างกายและพฤติกรรมทั้งหมด ของร่างกายหรือสสารและพลังงานฝ่ายวัตถุพร้อมทั้งคุณสมบัติและพฤติการณ์ต่าง ๆ ของสสารพลังงานจัดว่าเป็นรูปหรือร่างกายในพุทธปรัชญา พุทธปรัชญามีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องจิตเช่นเดียวกับปรัชญาจิตนิยมที่กล่าวว่า มนุษย์มีองค์ประกอบ ๒ อย่างคือ กาย กับจิต และจิตนั้นสำคัญกว่ากาย แต่พุทธปรัชญาไม่เชื่อว่าจิตเป็นอมตะ พุทธปรัชญาเชื่อว่า มนุษย์นั้นประกอบด้วยรูปกับนาม รูปนั้นประกอบขึ้นด้วยธาตุหรือสสาร

๒) แนวทางแก้ปัญหาสภาพทางจิตใจ สุขภาพจิตทางพุทธศาสนาได้แก่ โสภณจิตคือ จิตที่ดีงาม ซึ่งมีลักษณะผ่อนคลาย สงบเงียบ เยือกเย็น เบา นุ่มนวลอ่อนโยน ผ่องใส ตั้งมั่น แข็งแรง ควรแก่การงานหรือพร้อมที่จะทำการงาน คล่องแคล่ว ซื่อตรงไม่บิดเบือน แนวทางการแก้ไขหรือทางออกของปัญหาที่เกิดจากสภาพทางจิตใจอันเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการทำอัตวินิบาตกรรมที่พุทธจริยศาสตร์ได้เสนอไว้ ได้แก่ ๑) การใช้โยนิโสมนสิการ ๒) การใช้สมาธิบำบัด ๓) การคบหากัลยาณมิตร

15. (. 190-206).indd 205 24/11/2563 21:16:13

บรรณานุกรม

จำลอง ดิษยวณิช, ศ.นพ. **วิปัสสนากรรมฐานและเชาว์อารมณ์**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๔๓.

_____. **จิตวิทยาของความดับทุกข์**. เชียงใหม่: กลางเวียงการพิมพ์, ๒๕๔๔.

ชยตลิลเลเก, ดร. **จริยศาสตร์แนวพุทธ.** แปลและเรียบเรียงโดย สุเชาว์ พลอยชุม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **คู่มือชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๘.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. **พุทธจริยศาสตร์กับประเด็นปัญหาจริยธรรม เรื่องการฆ่าตัวตาย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พริ้มเพรา ดิษยวณิช. “ผลของวิปัสสนากรรมฐานที่มีต่อความเครียดและความวิตกกังวล”. **ในบทความทางวิชาการเกี่ยวกับวิปัสสนากรรมฐาน**. รวบรวมโดย สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่: หน่วยวารสารวิชาการ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๘.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร: นานมีบุคส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

วัลลภ ปิยมโนธรรม. **เทคนิคการรักษาโรคประสาทด้วยตนเอง**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: บริษัทบพิธ, ๒๕๓๒.

Walpola Sri Rahula. **What the Buddha Taught**. แปลโดย ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร และคณะ. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

H.s.s.Nissanka. **Buddhist Psychotherapy**. New Delhi : Vikas publishing House pvt ltd,

15. (. 190-206).indd 206 24/11/2563 21:16:13

พระพุทธศาสนาสมัยใหม่ :
มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่น

ผศ.ดร.สานุ มหัทธนาดุลย์
วิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

การศึกษาศาสนามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในฐานะเป็นการแสวงหาความรู้ในยุคพระพุทธศาสนาสมัยใหม่เพื่อพัฒนากระบวนทัศน์และความเข้าใจในชีวิตทัศน์และโลกทัศน์ ทั้งในเรื่องร่างกาย จิตใจ ข้อประพฤติปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมและจริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคมและในโลก ถึงแม้ว่าการศึกษาพระพุทธศาสนาภายใต้ร้ั่วมหาวิทยาลัยในประเทศญี่ปุ่นทุกวันนี้อาจยังไม่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายต่อสายตาของโลกภายนอก แต่มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาก็ยังมีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์การเรียนรู้สำหรับพระพุทธศาสนาสมัยใหม่ในสังคมญี่ปุ่น สถาบันการศึกษาเชิงจิตวิญญาณเหล่านี้กำลังเผชิญหน้ากับอุปสรรคและความท้าทายในการดำรงอยู่ในศตวรรษที่ ๒๑ เช่นเดียวกัน แท้จริงแล้วระบบการศึกษาในโลกยุคใหม่กำลังเผชิญกับวิกฤติการศึกษาซึ่งได้รับผลกระทบจากบริบทที่เปลี่ยนแปลงอย่างมากของความต้องการด้านการศึกษาภายใต้ร้ั่วของมหาวิทยาลัย ปัญหาเหล่านี้เป็นความท้าทายของมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่นที่จำเป็นต้องหาหนทางร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้หมดไป

การก่อตัวของมหาวิทยาลัยเชิงพุทธในประเทศญี่ปุ่น

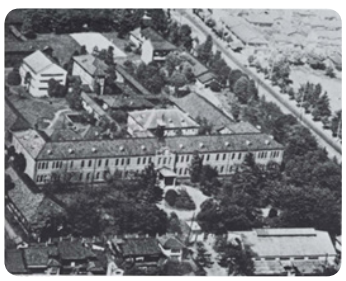
มหาวิทยาลัยโอตานิ

มหาวิทยาลัยเรียวกุ

มหาวิทยาลัยริสโช

ย้อนกลับไปดูในสมัยโบราณของประเทศญี่ปุ่น สามเณรจะได้รับการศึกษาในเรื่องหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้เฉพาะในมหาวิทยาลัยพุทธ (Buddhist-oriented universities) หรือโรงเรียนสอนธรรมะที่ถูกจัดตั้งขึ้นเป็นพิเศษ (special schools) เท่านั้น นิกายพระพุทธศาสนาในประเทศ

ญี่ปุ่นส่วนใหญ่ได้ก่อตั้งและพัฒนาขึ้นเป็นนิกายใหม่ในสมัยคามาคุระ (Kamakura Period: ค.ศ. ๑๑๘๕-๑๓๓๓).[๑] ในสมัยไตโช (Taishō: ค.ศ. ๑๙๑๒-๑๙๒๖) เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๑๘ เป็นต้นมา พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยได้มีผลบังคับใช้เพื่อให้มหาวิทยาลัยได้รับการยอมรับจากกระทรวงศึกษาธิการอย่างเป็นทางการ โรงเรียนเอกชนและมหาวิทยาลัยได้รับการอนุมัติอย่างเป็นทางการจากรัฐบาลญี่ปุ่นซึ่งอาจนำเสนอไว้อย่างคร่าว ๆ โดยเรียงลำดับจากการเกิดขึ้นของมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่น[๒] ตามที่ ฮายาชิ มาโกโตะ (Hayashi Makoto) ได้กล่าวถึงการอุบัติขึ้นแห่งมหาวิทยาลัยพุทธในญี่ปุ่นไว้ ดังนี้ : -

๑) ในปี ค.ศ. ๑,๙๒๒ มหาวิทยาลัยโอตานิ (Ōtani university)

๒) มหาวิทยาลัยเรียวโกกุ (Ryūkoku) เป็นมหาวิทยาลัยพุทธที่ได้รับการยอมรับจากรัฐบาลและประกาศตนเป็นมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาของเอกชน (private Buddhist universities) ๒ แห่งแรก

๓) ในปี ค.ศ. ๑๙๒๔ มหาวิทยาลัยริสโช (Risshō university) ได้รับการยอมรับจากรัฐบาลญี่ปุ่นเป็นลำดับต่อมา

๔) หลังจากนั้นในปี ค.ศ. ๑๙๒๕ มหาวิทยาลัยโกมาซาวา (Komazawa university) ก็ได้รับการยอมรับพร้อมการประกาศตัวอย่างเป็นทางการเช่นเดียวกัน และในท้ายที่สุด

๕) ในปี ค.ศ. ๑๙๒๖ ทั้งมหาวิทยาลัยไตโช (Taishō university)

๖) มหาวิทยาลัยโคยะซาน (Kōyasan daigaku **高野山大学**) ก็ได้รับการยอมรับขึ้นบัญชีในทำเนียบมหาวิทยาลัยพุทธในปีเดียวกันนั้นเอง

มหาวิทยาลัยโกมาซาวา

มหาวิทยาลัยไตโช

มหาวิทยาลัยโคยะซาน

[๑] Kenji Matsuo, A History of Japanese Buddhism, (Kent: Global Oriental Ltd., 2007), p. 8.

[๒] Hayashi Makoto, “The Birth of Buddhist Universities”, Japanese Religions, Vol. 39 (1 & 2) (2012): 11-29.

ในปัจจุบัน พระพุทธศาสนาสมัยใหม่มีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของชาวญี่ปุ่น มหาวิทยาลัยในประเทศญี่ปุ่นจำนวนอย่างน้อย ๒๘ แห่งได้ถูกก่อตั้งขึ้น (ซึ่งมีรายชื่อของมหาวิทยาลัยพุทธจำนวน ๕ แห่งที่กล่าวแล้วข้างต้นรวมอยู่ด้วย) โดยในบรรดาทั้งหมดนี้ส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นให้การศึกษาวิชาทางโลก (secular universities) ซึ่งอาจนำเสนอตามบัญชีรายชื่อที่เรียงตามลำดับตัวอักษรได้ดังนี้ : -

๑) มหาวิทยาลัยเออิจิ คากุอิน (Aichi Gakuin University)

๒) มหาวิทยาลัยบุกเกียว (Bukkyo University)

๓) มหาวิทยาลัยบุนเกียว (Bunkyo University)

๔) มหาวิทยาลัยจิกุชิ โชคะกุเอ็น (Chikushi Jogakuen University)

๕) มหาวิทยาลัยโดโห (Doho University)

๖) มหาวิทยาลัยคิฟุ โชโตกุ คากุเอ็น (Gifu Shotoku Gakuen University)

๗) มหาวิทยาลัยฮานาโซโนะ (Hanazono University)

๘) มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนานานาชาติ (International Buddhist University)

๙) มหาวิทยาลัยโคมาซาวะ (Komazawa University)

๑๐) มหาวิทยาลัยโคยะซัง (Kōyasan University)

๑๑) มหาวิทยาลัยคุราชิกิ ซากุโย (Kurashiki Sakuyo University)

๑๒) มหาวิทยาลัยสตรีเกียวโต โกกะ (Kyoto Koka Women's University)

๑๓) มหาวิทยาลัยสตรีเกียวโต (Kyoto Women's University)

๑๔) มหาวิทยาลัยมิโนบูซัง (Minobusan University)

๑๕) มหาวิทยาลัยมูซาชิโนะ (Musashino University)

๑๖) มหาวิทยาลัยศิลปะและการออกแบบนาโกยา โซเกอิ (Nagoya Zokei University Art and Design)

๑๗) มหาวิทยาลัยนีฮอง ฟูกูชิ (Nihon Fukushi University)

๑๘) มหาวิทยาลัยสตรีโอตานิ (Ōtani Women's University)

๑๙) มหาวิทยาลัยโอตานิ (Ōtani University)

๒๐) มหาวิทยาลัยริสโช (Risshō University)

๒๑) มหาวิทยาลัยเรียวโกกุ (Ryūkoku University)

๒๒) สถาบันเทคโนโลยีไซตามะ (Saitama Institute of Technology)

๒๓) มหาวิทยาลัยชูชิอิน (Shuchiin University)

๒๔) มหาวิทยาลัยชูกูโตกุ (Shukutoku University)

๒๕) มหาวิทยาลัยโซอาอิ (Soai University)

๒๖) มหาวิทยาลัยไตโช (Taishō University)

๒๗) มหาวิทยาลัยโตโฮกุ ฟูกุชิ (Tohoku Fukushi University)

๒๘) มหาวิทยาลัยซูรูมิ (Tsurumi University) เป็นต้น

มีข้อสังเกตว่า ในจำนวนดังกล่าวนี้ มีมหาวิทยาลัยสตรีจำนวน ๓ แห่ง ยกตัวอย่างเช่นมหาวิทยาลัยสตรีเกียวโต โกกะ รวมถึงมีมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา ๑ แห่ง ที่ประกาศตนเป็นมหาวิทยาลัยนานาชาติอย่างชัดเจน ได้แก่ มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนานานาชาติ แม้กระนั้นก็ตาม มหาวิทยาลัยดังกล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ก็อาจมีบางคณะ บางส่วนงาน โครงการ หรือสาขาวิชา ฯลฯ ของตนที่ดำเนินการเรียนการสอนเป็นภาษาอังกฤษ (English program-EP) หรือนานาชาติ (international program-IP) ด้วยเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เป็นการปรับตัวของพระพุทธศาสนาสมัยใหม่ให้เข้ากับยุคสมัยแห่งการสื่อสารไร้พรมแดน ที่ซึ่งภาษาอังกฤษมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นภาษากลางของโลกยุคไอที ประเด็นสำคัญ ได้แก่ มหาวิทยาลัยเชิงพุทธมีจำนวนมากถึง ๑๐ แห่งโดยรวมเอามหาวิทยาลัยพุทธ ๕ แห่งที่ได้กล่าวไว้แล้วเข้าไว้ด้วย มีมหาวิทยาลัยโคมาซาวะ เป็นต้น แต่ละเป็นมหาวิทยาลัยอะไรบ้างนั้น ผู้วิจัยจะอภิปรายในลำดับต่อไป

พระพุทธศาสนาสมัยใหม่ในประเทศญี่ปุ่น

พระพุทธศาสนาสมัยใหม่เป็นแนวคิดที่เชื่อมโยงเอาคำสอนแบบเก่าเข้ากับคำสอนแบบใหม่เข้าไว้ด้วยกันด้วยวิวัฒนาการที่สอดผสานกลมกลืนกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อหันกลับมามองพระพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่นซึ่งเป็นนิกายมหายานอันมีลักษณะของการเรียนรู้และปฏิบัติตนตามคำสอนของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ตรัสรู้ชอบโดยพระองค์เองพระองค์นั้น แต่ก็มีอัตลักษณ์ของตนที่ชัดเจนประการหนึ่ง คือระบบการถ่ายทอดคำสอนดังกล่าวให้ความสำคัญกับครูอาจารย์ผู้เป็นที่เคารพบูชาต่อศิษยานุศิษย์ และด้วยเหตุนี้เองที่ครูอาจารย์สายมหายานได้พัฒนาคำสอนเหล่านั้น ผสมผสานเข้ากับสภาพสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ จารีต ประเพณีของประเทศญี่ปุ่นเข้าไว้ด้วยกัน ส่งผลให้ธรรมมะที่ถูกถ่ายทอดออกมามีความเป็น “พระพุทธศาสนาแบบที่ผสานเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบญี่ปุ่นเข้าไว้อย่างกลมกลืน” เป็นอัตลักษณ์หนึ่งของพระพุทธศาสนามหายาน อย่างไรก็ดี การแบ่งนิกายย่อยกระทำได้หลายวิธีซึ่งในที่นี้อาจแบ่งได้ออกเป็น ๖ นิกายย่อย ดังต่อไปนี้ คือ

๑) เท็นได (Tendai), ๒) ชิงงง (Shingon),

๓) โจโด (Jōdo), ๔) เซ็น (Zen),

๕) นิชิเร็ง (Nichiren) ๖) นารา (Nara)[๓]

[๓] Ibid, p. 60.

เคนจิ มัตซูโอะ (Kenji Matsuo) ได้กล่าวประเด็นที่น่าสนใจไว้ว่า “ในญี่ปุ่นมีมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาประมาณ ๑๐ แห่ง ได้แก่ : -

๑) มหาวิทยาลัยบุกเกียว (Bukkyo University), ก่อตั้งเมื่อปี ค.ศ. ๑,๙๑๒ สังกัดนิกายสุขาวดี (Pure Land Buddhism)

๒) มหาวิทยาลัยฮานาโซโนะ (Hanazono University), ก่อตั้งเมื่อปี ค.ศ. ๑,๘๗๒ สังกัดนิกายรินไซ เซ็น (Rinzai Zen sect)

๓) มหาวิทยาลัยโคมาซาวะ (Komazawa University), ก่อตั้งเมื่อปี ค.ศ. ๑,๕๙๒ สังกัดนิกายโซโต เซ็น (Sōtō Zen sect)

๔) มหาวิทยาลัยโคยะซัง (Kōyasan University), ก่อตั้งเมื่อปี ค.ศ. ๑,๘๘๖ สังกัดนิกายชิงงง (Shingon Buddhism)

๕) มหาวิทยาลัยมิโนบูซัง (Minobusan University), ก่อตั้งเมื่อปี ค.ศ. ๑,๕๕๖ สังกัดนิกายนิชิเร็ง (Nichiren Buddhism)

๖) มหาวิทยาลัยโอตานิ (Ōtani University), ก่อตั้งเมื่อปี ค.ศ. ๑๖๕๕ สังกัดนิกายโจโดชิงชู (Jōdo Shinshū Buddhism)

๗) มหาวิทยาลัยริสโช (Risshō University), ก่อตั้งเมื่อปี ค.ศ. ๑๕๘๐ สังกัดนิกายนิชิเร็ง (Nichiren Buddhism)

๘) มหาวิทยาลัยเรียวโกกุ (Ryūkoku University), ก่อตั้งเมื่อปี ค.ศ. ๑,๖๓๙ สังกัดนิกายโจโด ชิงชู (Jōdo Shinshū Buddhism)

๙) สถาบันเทคโนโลยีไซตามะ (Saitama Institute of Technology), ก่อตั้งเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๗๖ สังกัดนิกายโจโด ชิงชู (Jōdo Shinshū Buddhism)

๑๐) มหาวิทยาลัยไตโช (Taishō University), ก่อตั้งเมื่อปี ค.ศ. ๑๘๘๕ สังกัดนิกายเท็นได (Tendai School of Buddhism).

ในบรรดามหาวิทยาลัยที่กล่าวมามีบุคคลผู้มีชื่อเสียง ๒ ท่านที่สมควรได้รับการกล่าวถึง ณ ที่นี้ คือ ท่านแรก กิโยซาวามานชิ (Kiyozawamanshi) (ค.ศ. ๑๘๖๓-๑๙๐๓) บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ผู้ปฏิรูปนิกายย่อยโอตานิ (Ōtani sub-sect) ของนิกายโจโด ชิง (Jōdo Shin sect) หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า นิกายฮิคาชิโฮนคานจิ (Higashihonganji sect) รวมถึงเป็นบุคคลสำคัญที่มีส่วนในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยโอตานิ (Ōtani University) อีกด้วย[๔] นอกจากนี้ หนึ่งในนักวิชาการพุทธชาวญี่ปุ่น

[๔] Kenji Matsuo, A History of Japanese Buddhism, (Kent: Global Oriental Ltd., 2007), p. 230.

ผู้มีชื่อเสียงผู้เผยแผ่หลักคำสอนสำคัญของนิกายโจโด ชิง (Jōdo shin sect) คือ ดี. ที. ซูซุกิ (Daisetz Teitaro Suzuki หรือ **鈴木 大拙** Suzuki Daisetsu) (ค.ศ. ๑๘๗๐-๑๙๖๖) ซึ่งท่านเคยเป็นอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยโอตานิ (Ōtani University) ในปี ค.ศ. ๑๙๒๑[๕]

https://es.wikipedia.org/wiki/Amitābha

อย่างไรก็ตาม ฮายาชิ มาโกโตะ (Hayashi Makoto) มองว่า มีอิทธิพลสำคัญ ๓ ประการ ที่เกิดขึ้นจากการเกิดขึ้นของมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาในสมัยไตโช (Taishō period) คือ ประการแรก คือ การเพิ่มวงจรของการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น “การกำเนิดขึ้นของมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่นสมัยไตโชมีอิทธิพลในการเพิ่มจำนวนของตำแหน่งนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาตลอดจนเป็นการสร้างฐานรากในการยอมรับการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาในโลกวิชาการของญี่ปุ่น . . รวมไปถึงผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการในระดับที่มีคุณภาพสูงมาก”[๖] ประการที่สอง การศึกษาของนิกายต่าง ๆ ของญี่ปุ่น (shūjō **宗乗** หรือshūgaku **宗**) ได้รับการศึกษาอย่างแพร่หลายภายในมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาต่าง ๆ และประการสุดท้าย คือการเกิดอุบัติขึ้นเป็นจำนวนมากของห้องสมุด รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

มหาวิทยาลัยพุทธในญี่ปุ่น : วิกฤตและความท้าทาย

ดูเหมือนว่าสถานการณ์ของระบบการศึกษาของญี่ปุ่นนั้นไม่สู้ดีนักซึ่งนี่คือวิกฤตทางการศึกษาที่อาจบริหารจัดการได้ยากหากไม่ได้รับการตระหนักรู้และความร่วมมือจากหลายฝ่าย แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นความท้าทายที่ต้องอาศัยความเพียรพยายามอย่างหนักเพื่อก้าวข้ามพ้นวิกฤตนี้ไปให้ได้ นับเป็นวิกฤตที่หนักหนาสาหัสที่มาพร้อมกับความท้าทายอันยิ่งใหญ่

---

[๕] Ibid, p. 232.

[๖] Hayashi Makoto, “The Birth of Buddhist Universities”, Japanese Religions, Vol. 39 (1 & 2) (2012): 11-29.

16. (207-217).indd 212 24/11/2563 21:16:48

วิกฤตอันหนักหนาสาหัส : ในขณะที่โลกแห่งการศึกษาของพระพุทธศาสนาสมัยใหม่ในยุคปัจจุบันกำลังเผชิญหน้ากับวิกฤตทางการศึกษา จำนวนนิสิตนักศึกษาที่ลดลงส่งผลให้การพัฒนาของมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาทั่วประเทศญี่ปุ่นต้องหยุดชะงัก ทั้งมหาวิทยาลัยอีกหลายต่อหลายแห่งได้ตัดสินใจปิดหลักสูตรของตนลงในที่สุด[๗] และนี่เป็นวิกฤตการณ์ของวงการศึกษาระดับอุดมศึกษาของญี่ปุ่นที่นับวันจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้โดยทั่วไปจากจำนวนนิสิตนักศึกษาที่ลดลงซึ่งสวนทางกับจำนวนมหาวิทยาลัยที่ได้รับอนุมัติเพิ่มขึ้นอย่างไม่หยุดยั้งโดยมีมหาวิทยาลัยเกิดใหม่เพิ่มขึ้นถึงเกือบ ๑๐๐ แห่งในระยะเวลาแค่เพียง ๑๐ ปี ที่ผ่านมาเท่านั้น มหาวิทยาลัยเอกชนประมาณร้อยละ ๔๕ ไม่สามารถรับนิสิตนักศึกษาใหม่เข้าเรียนตามเป้าที่กระทรวงศึกษาธิการ (MEXT) กำหนดไว้ ล่าสุดในปีนี้ มหาวิทยาลัย ๑๘ แห่งรับนักเรียนใหม่เข้าเรียนได้ไม่ถึงครึ่งหนึ่งของโควต้าที่กำหนดไว้ด้วยซ้ำไป[๘] นอกจากนี้มหาวิทยาลัยทางโลกอื่น ๆ หลายแห่งยังได้รับผลกระทบอีกด้วย ทั้งนี้เนื่องจากรูปแบบการเปลี่ยนแปลงของประชากรที่กว้างขึ้น และอัตราการเกิดที่ต่ำลง ชุนยะ โยชีมิ (Shunya Yoshimi) กล่าวถึงข้อพิพาททางการศึกษาระดับอุดมศึกษาของญี่ปุ่น ในประเด็นเรื่องการที่มหาวิทยาลัยระดับชาติทุกแห่งของญี่ปุ่นได้รับคำสั่งจากรัฐบาลเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ให้ดำเนินการปิดแผนกมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ลงทันที[๙]

แน่นอนว่ามหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ในญี่ปุ่นตระหนักถึงความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงและความพยายามอย่างยิ่งยวดในการปฏิรูปสถาบันทางการศึกษาอย่างเป็นวงกว้างทั่วประเทศ เป็นที่น่าสังเกตว่าปรากฏการณ์อย่างเดียวกันนี้ได้เกิดขึ้นในสังคมไทยด้วยในลักษณะเดียวกัน และระบบการศึกษาของไทยก็กำลังเป็นประเด็นสำคัญระดับประเทศที่ชาวไทยทุกคนจะต้องให้ความสนใจและร่วมกันแก้ไขอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะวันนี้ความสามารถในการดำเนินการของสถาบันและบุคลากรทางการศึกษาถูกนำมาเป็นประเด็นคำถามในอันที่จะเพิ่มจำนวนนิสิตนักศึกษา (ที่ลดลงเป็นลำดับอย่างต่อเนื่อง) ในมหาวิทยาลัยของตนได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพได้หรือไม่ อย่างไรก็ตาม ข้อสงสัยเหล่านี้

---

[๗] Ian Reader, “Buddhism in Crisis? Institutional Decline in Modern Japan”, Buddhist Studies Review, (February 2011): 233-263.

[๘] Gregory Clark, “Japan’s University Education Crisis”, The Japan Times, Nov 28, 2012. Retrieved on December 7, 2019, https://www.japantimes.co.jp/opinion/2012/11/28/commentary/japans-university-education-crisis/#.XevHLugzblU

[๙] Shunya Yoshimi, The Shock of Closing down University Humanities and Social Sciences Departments (‘Bunkeigakubuhaishi’ no Shougeki)”, Shueisha (Tokyo 2016). In Kazuaki Yoda, “The Crisis of Japanese Higher Education: Where Is the Problem?”, Asian Education Studies, Vol. 2, No. 3 (July 2017): 9-10.

16. (207-217).indd 213 24/11/2563 21:16:48

นำไปสู่คำถามที่ว่า การศึกษาของญี่ปุ่นและไทยอยู่ในช่วงวิกฤตจริงหรือไม่? และเราก็จะตามแก้ไขได้อย่างไร?

ความท้าทายอันยิ่งใหญ่: อาศัยความจริงที่ว่าการศึกษาทางโลกนั้นแตกต่างจากการศึกษาทางพระพุทธศาสนาอย่างสิ้นเชิง การศึกษาทางศาสนาไม่ได้มุ่งเน้นไปที่หลักการหรือทฤษฎีเพื่อสร้างผลกำไรให้กับชาวโลกเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นการศึกษาทางโลกและจิตวิญญาณที่สามารถใช้ทั้งในโลกนี้และโลกหน้าได้ด้วยเช่นเดียวกัน กล่าวคือการศึกษาพระพุทธศาสนามีอานิสงค์ ๔ ประการด้วยกัน:

๑. เป็นการนำความรู้ไปใช้ในโลกนี้ คือการทำมาหากินอย่างถูกต้อง (สัมมาอาชีพ) ในฐานะครูอาจารย์ผู้เผยแผ่และสั่งสอนธรรมะให้กับผู้ที่สนใจในการเรียนรู้ทางจิตวิญญาณซึ่งมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ หรือแม้ในอาชีพหลากหลายอาชีพที่มีการประยุกต์ใช้พุทธศาสตร์เข้าอยู่ด้วย

๒. เป็นการสร้างเสริมศักยภาพในการพัฒนาร่างกาย จิตใจ และปัญญาของมนุษย์

๓. เป็นการนำความรู้ไปใช้ในโลกหน้า คือในกรณีที่ไม่สามารถละกองทุกข์ให้หมดไปจากชีวิตนี้ได้นั้น เราก็สามารถนำความรู้เหล่านี้ไปใช้กับโลกหน้าได้ด้วยซึ่งจะเป็นอุปนิสัยติดตัวไปในอัตภาพใหม่ข้างหน้า

๔. เป็นการดับกองทุกข์ทั้งหมดไม่ให้เหลือแม้แต่น้อย และบรรลุถึงพระนิพพานอันอุดมสุขในฐานะอริยชนผู้เชี่ยวชาญในความจริงอันประเสริฐ สามารถตัดภพตัดชาติให้เหลือน้อยลงจนหมด

น่าสังเกตว่าการศึกษาวิชาทางโลกสามารถตอบสนองได้เฉพาะอานิสงค์เพียงข้อแรกเท่านั้นคือการนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ในการดำรงชีวิต คือหากินได้เท่านั้น ในขณะที่การศึกษาทางพระพุทธศาสนานำไปสู่อานิสงค์ดังกล่าวข้างต้นได้ทั้ง ๔ ประการ และนี่อาจเป็นความท้าทายต่อระบบการศึกษาของมหาวิทยาลัยรพระพุทธศาสนาของประเทศญี่ปุ่น ทั้งนี้เพื่อที่จะปรับเปลี่ยนจุดแข็งของการศึกษาทางวิญญาณนี้ให้กลายเป็นโอกาสในการฟื้นฟูระบบการศึกษาที่เสียหาย นี่คือภารกิจ “เปลี่ยนวิกฤติให้เป็นโอกาส” ซึ่งคู่ควรต่อพระพุทธศาสนาสมัยใหม่อย่างยิ่ง ตารางต่อไปนี้แสดงให้เห็นถึงมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา (Buddhist-oriented Universities) ทั้งหมด ๑๐ แห่งในประเทศญี่ปุ่นพร้อมช่วงเวลาที่ถูกก่อตั้งและช่วงที่ได้รับการรับรองจากรัฐบาลญี่ปุ่น

16. (207-217).indd 214 24/11/2563 21:16:48

ตาราง ๑ : มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา (Buddhist-oriented Universities) ในประเทศญี่ปุ่น

มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา	สังกัดนิกาย	ก่อตั้ง (ค.ศ)	ปีที่ได้รับการรับรอง (ค.ศ.)
๑. ม. บุกเกียว (Bukkyo University)	สุขาวดี (Pure Land Buddhism)	๑,๙๑๒	๑,๙๔๙
๒. ม. ฮานาโซโนะ (Hanazono University)	รินไซ เซ็น (Rinzai Zen sect)	๑,๘๗๒	๒,๐๐๗
๓. ม. โคมาซาวะ (Komazawa University)	โซโต เซ็น (Sōtō Zen sect)	๑,๕๙๒	๑,๙๒๕
๔. ม. โคยะซัง (Kōyasan University)	ชิงงง (Shingon Buddhism)	๑,๘๘๖	๑,๙๒๖
๕. ม. มิโนบูซัง (Minobusan University)	นิชิเร็ง (Nichiren Buddhism)	๑,๕๕๖	๑,๙๙๔
๖. ม. โอตานิ (Ōtani University)	โจโด ชิงชู (Jōdo Shinshū Buddhism)	๑,๖๕๕	๑,๙๒๒
๗. ม. ริสโช (Risshō University)	นิชิเร็ง (Nichiren Buddhism)	๑,๕๘๐	๑,๙๒๔
๘. ม. เรียวโกกุ (Ryūkoku University)	โจโด ชิงชู (Jōdo Shinshū Buddhism)	๑,๖๓๙	๑,๙๒๒
๙. สถาบันเทคโนโลยีไซตามะ (Saitama Institute of Technology)	โจโด ชิงชู (Jōdo Shinshū Buddhism)	๑,๙๗๖	๒,๐๐๒
๑๐. ม. ไตโช (Taishō University)	เท็นได (Tendai School of Buddhism)	๑,๘๘๕	๑,๙๒๖

จะเห็นได้ว่ามหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาทั้งหมดในญี่ปุ่นอยู่ภายใต้คำสอนของพระพุทธศาสนามหายาน มหาวิทยาลัยเหล่านี้ล้วนต้องใช้ระยะเวลาอันยาวนานนับตั้งแต่การเริ่มก่อตั้งขึ้นกว่าจะได้รับการยอมรับจากภาครัฐบาล สิ่งนี้แสดงให้เห็นวิวัฒนาการของการศึกษาพุทธศาสนาในรูปแบบของมหาวิทยาลัยที่ต้องผ่านประสบการณ์อันเข้มข้นเพื่อการดำรงอยู่อย่างกลมกลืนระหว่างศาสนจักรและอาณาจักร แต่ในทางตรงกันข้าม วิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นอาจทำลายล้างคุณค่าที่ถูกสั่งสมจากประวัติความเป็นมาอันยาวนานก็เป็นได้

หากมองในเชิงบวกแล้ว ระบบการศึกษาทางพุทธศาสนาในภาพรวมประกอบด้วยองค์กรต่าง ๆ ที่ทำงานร่วมกันในการมีส่วนร่วมทั้งทางตรงและทางอ้อมทั้งภาครัฐและเอกชน เช่นมูลนิธิ, โรงเรียน, วัด, สถาบันเผยแผ่พระภิกษุสงฆ์, วิทยาลัย, วิทยาลัยสงฆ์, มหาวิทยาลัยของรัฐ, มหาวิทยาลัยเอกชน, และมหาวิทยาลัยสงฆ์ ฯลฯ ทุกหน่วยงานปฏิบัติภารกิจของตนภายใต้กระทรวงทบวงกรมและหน่วยงานที่กำกับดูแลการปฏิบัติงาน ประเด็นสำคัญไม่ใช่อยู่ที่ปริมาณ แต่ควรเป็น “คุณภาพ” การชะลอตัวของมหาวิทยาลัยใหม่ที่อาจเกิดขึ้นเป็นประเด็นสำคัญที่ควรเกิดขึ้นประการแรก ต่อมารัฐบาลควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องของมหาวิทยาลัยฯ ที่ดำเนินการอยู่แล้วในปัจจุบันบนพื้นฐานของการเติบโตอย่างยั่งยืน นอกจากนี้การเป็นมหาวิทยาลัยภายใต้การกำกับดูแลของภาครัฐยังเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะเป็นเครื่องยืนยันความปลอดภัยของบริการได้ อย่างไรก็ตามมหาวิทยาลัยต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์โลกเพื่อความอยู่รอดของตนก่อน รวมถึงจะต้องเหลือบซ้ายแลขวามองหาเพื่อนข้างตัวและจับมือพัฒนาความเป็นหุ้นซึ่งกันและกัน (partnerships) หลังจากนั้นยังต้องมองหาเครือข่ายอื่น ๆ ในระดับระหว่างประเทศด้วย เช่น สถาบันชาวพุทธโลก และมหาวิทยาลัยพุทธอื่นทั่วโลก ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดของมหาวิทยาลัยพุทธในญี่ปุ่น การจับมือกันระหว่างมหาวิทยาลัยกับการแสวงหาเครือข่ายการศึกษาอาจเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่จะหลีกเลี่ยงการถูกสั่งปิดมหาวิทยาลัยลงทีละแห่ง ๆ อาจเป็นการดีกว่านี้ถ้าประเทศญี่ปุ่นจะเริ่มหันมามองหามหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนายักษ์ใหญ่ในประเทศไทยดินแดนสุวรรณภูมิ คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย (มจร) และมหามกุฏราชวิทยาลัย (มมร) ทั้งนี้เพื่อความเป็นหุ้นส่วนทางการศึกษาซึ่งอาจเริ่มจากการลงนามในบันทึกความเข้าใจ (MOU) ระหว่างมหาวิทยาลัยพุทธทั้ง ๒ ประเทศ

สรุป

พระพุทธศาสนาสมัยใหม่ในประเทศญี่ปุ่นก่อตัวบนฐานรากของระบบการศึกษาโดยมีมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนาประมาณ ๑๐ แห่งที่ถูกก่อตั้งขึ้นและได้รับการรับรองจากรัฐบาล แหล่งศึกษาเรียนรู้เหล่านี้ผ่านร้อนผ่านหนาวผ่านประสบการณ์ที่ยาวนานหลายศตวรรษ เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางจิตวิญญาณให้กับคนในประเทศญี่ปุ่นโดยอาศัยระบบทางจารีต ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อทางศาสนาเป็นเครื่องหล่อหลอมจิตวิญญาณแห่งชีวิตและโลกเอาไว้ด้วยกัน นับเป็นที่น่ายินดีสำหรับคนญี่ปุ่นว่า มหาวิทยาลัยเชิงพุทธเหล่านี้ถูกก่อตั้งโดยการกำหนดกลยุทธ์ที่ได้รับการวางแผนมาอย่างดิบดี นั่นก็คือกลยุทธ์ ในการเผยแผ่ศาสนาพุทธแบบมหายานในประเภทของนิกายย่อย ๆ ๖ นิกายของประเทศญี่ปุ่น โดยมีนิกายย่อย เท็นได และ ชิงงง ในเบื้องต้น และมี นาราเป็นที่สุด การดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของนิกายต่าง ๆ ผ่านพุทธสถานทางการศึกษาเหล่านี้ถือเป็นยุทธศาสตร์ที่แข็งแกร่งและยั่งยืนที่สุดของญี่ปุ่น แต่ถึงกระนั้นก็ตาม วิกฤตการณ์ในยุคปีพ.ศ. ๒๐๒๐ นี้ หากว่าศาสนสถานด้านการศึกษาเหล่านี้ไม่ได้ปรับตัวเองให้เข้ากับสถานการณ์โลกแล้ว ประเทศญี่ปุ่นอาจไม่มีมหาวิทยาลัยพุทธไว้เผยแผ่ศาสนาพุทธแบบมหายานอีกต่อไปก็อาจเป็นได้

บรรณานุกรม

Makoto, Hayashi. “The Birth of Buddhist Universities”, **Japanese Religions**. Vol. 39 (1 & 2): 11-29.

Matsunami, Kōdō, Rev. (ed.). **A Guide to Japanese Buddhism**. Tokyo: Japan Buddhist Federation, 2004.

Matsuo, Kenji. **A History of Japanese Buddhism**. Kent: Global Oriental Ltd., 2007.

Reader, Ian. “Buddhism in Crisis? Institutional Decline in Modern Japan”, **Buddhist Studies Review**. (February 2011): 233-263.

Yoshimi, Shunya. The Shock of Closing down University Humanities and Social Sciences Departments (‘Bunkeigakubuhaishi’ no Shougeki)”, **Shueisha** (Tokyo 2016). In Kazuaki Yoda. “The Crisis of Japanese Higher Education: Where Is the Problem?”, **Asian Education Studies**.s Vol. 2, No. 3 (July 2017): 9-10.

Clark, Gregory. “Japan’s University Education Crisis”, **The Japan Times**. Nov 28, 2012. [Online],Available : https://www.japantimes. co.jp/opinion/2012/11/28/commentary/japans-university-education-crisis/#.XevHLugzblU [December 7, 2019]

ความเชื่อของชาวพุทธในสังคมไทย

พระครูใบฎีกาหัสดี กิตตินฺนโท, ผศ.ดร.
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

บทนำ

ชาวพุทธเชื่อว่า ศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน จะมีอายุยืนยาวถึง ๕,๐๐๐ ปี และหลังจากกึ่งพุทธกาลคือตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นไป พระพุทธศาสนาจะค่อย ๆ เสื่อมไปโดยลำดับ ความเสื่อมดังกล่าวขึ้นอยู่กับปัจจัยหลังสองประการ คือ ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การทำลายล้างโดยบุคคลต่างศาสนาจะเป็นด้วยศึกสงครามและปัจจัยภายใน คือ “การทำลายโดยชาวพุทธเอง” หลายปีผ่านมามีผู้แต่งกายเลียนแบบสงฆ์ (ลักเพศ) มีพฤติกรรมเป็นข่าวดังพาดหัวหนังสือพิมพ์หลายครั้ง จนญาติโยมที่ศรัทธากล้าแข็งในศาสนา บางท่านถึงกับศรัทธาถอยหันหลังให้วัด ความจริงแล้ว พุทธศาสนาไม่เสื่อม แต่บุคคลต่างหากที่เสื่อม ปัญหาอยู่ที่ว่าบุคคลที่เสื่อมนั้นใช้เครื่องแบบและรูปแบบของศาสนาเป็นเครื่องมือหากินหาผลประโยชน์บนพื้นฐานศรัทธาของชาวบ้าน ฝ่ายชาวบ้านเอง รู้ทั้งรู้ก็ปล่อยเลยตามเลยเข้าทำนอง “ชั่วช่างชี ดีช่างสงฆ์” อย่างนี้สถานการณ์ของพุทธศาสนาคงจะย่ำแย่ คนทำบุญก็ต้องเลือกให้เหมาะทั้งบุคคล และกาลเทศะ ไม่เปิดโอกาสให้พวกห่มผ้าเหลืองหากินอย่างลอยนวล นักบวชหากินที่ประพฤติละเมิดพระธรรมวินัยอย่างชัดแจ้ง มีโทษเพียงให้สึก กฎหมายบ้านเมืองไม่มีสิทธิ์ไปลงโทษอะไรได้ที่หลอกลวงชาวบ้าน ผูกดวงสะเดาะเคราะห์ หากินกันเป็นล่ำเป็นสันหรือใช้สถานที่วัดเป็นแหล่งหากินในรูปแบบต่าง ๆ ก็ไม่มีใครทำอะไรได้[๑] ภัททิยา ยิมเรวัต ได้กล่าวถึงมูลเหตุของการเกิดความเชื่อว่าเกิดจากมนุษย์มีปัญหาทางด้านจิตใจ และความไม่รู้ไม่ว่ามนุษย์จะอยู่ในสภาพใดสังคมแบบไหน ภาวะจิตของมนุษย์จะมีความรู้สึกไม่สบายใจไม่มั่นคงต่อชีวิตตนเอง ความเชื่อนี้จะช่วยให้กำลังใจช่วยรักษาจิตใจให้กับมนุษย์ช่วยตอบคำถามที่มนุษย์ไม่สามารถหาคำตอบได้[๒]

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นและเจริญรุ่งเรืองในประเทศอินเดีย แต่ปัจจุบันพระพุทธศาสนาในอินเดียเหลือเพียงร่องรอยความเจริญในอดีต ที่เป็นเช่นนี้ เหตุสำคัญประการหนึ่ง ก็เนื่องจากปัจจัยภายใน คือ นักบวชประพฤติตนไม่ต่างไปจากฆราวาส ผู้คนจึงถอยศรัทธาจากค่อย ๆ เสื่อมและทวีความรุนแรง

---

[๑] ดนัย ไชยโยธา, **ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๔๙.

[๒] ภัททิยา ยิมเรวัต, การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมด้านความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณี, **ภาษาและวัฒนธรรม**, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน, ๒๕๔๐): ๕-๑๒.

17. (218-233).indd 218 24/11/2563 21:17:22

ถึงขั้นสูญไปหมด ซึ่งมีปัจจัยอีก ๔ ประการ คือ สาวกวิกล ประชาชนวิบัติ พระมหากษัตริย์ขึ้นหน้าศาสนาพิการ “สาวกวิกล” หมายถึงพระภิกษุไม่ประพฤติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาประพฤตินอกธรรมวินัยแล้ว พวกนอกศาสนายกมารุกรานเข่นฆ่า “ประชาชนก็ถึงกาลวิบัติ” อีกทั้ง “พระมหากษัตริย์ก็ยังนับถือลัทธิอื่นไม่นับถือพุทธศาสนา” “ศาสนาจึงพิการถึงตาย” เมืองไทยพระพุทธศาสนาอยู่ได้เพราะมีพระมหากษัตริย์นับถือพุทธศาสนา ถ้าไม่มีพระมหากษัตริย์หรือพระมหากษัตริย์ไม่นับถือแล้ว ก็คงไม่เหลือพระพุทธศาสนาไว้ให้กับคนรุ่นหลังได้เห็นอีกเลย

แนวคิดและความเป็นมาของความเชื่อ

ความเชื่อของมนุษย์เกิดจากความรู้สึกว่าไม่ปลอดภัยจากอำนาจเหนือธรรมชาติเมื่อเกิดเหตุการณ์ทางธรรมชาติที่ทำอันตรายต่อชีวิต และทรัพย์สินของมนุษย์ และเมื่อมนุษย์หาเหตุผลมาอธิบายไม่ได้จึงเกิดความคิดว่าจะต้องมีสิ่งใด สิ่งหนึ่งบันดาลให้เป็นไปและสิ่งนั้นจะต้องมีอำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งไม่สามารถบอกได้ว่าอำนาจเหนือธรรมชาตินั้นคืออะไร จึงมีจินตนาการขึ้นตามความรู้สึกว่าสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติคือ ภูตผี ปีศาจ วิญญาณ เทวดา นางไม้ เป็นต้น[๓] ความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์ ความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติย่อมมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ หมายถึง เชื่อในพลังอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งในจักรวาลความเชื่อในปัญญาของมนุษย์ใช้เหตุผลไม่ยอมขึ้นอยู่กับอำนาจของสิ่งที่มองไม่เห็นและไม่สามารถพิสูจน์ได้ความรู้เหตุผลคือลำดับสูงสุดแห่งปัญญาของมนุษย์เป็นมูลเหตุให้เกิดพระพุทธศาสนา[๔] คนพื้นเมืองในสังคมไทยโบราณ ยังไม่รู้จักศาสนาพุทธและพราหมณ์ (ฮินดู) แต่ก็มีศาสนาผีเพราะนับถือผีพื้นเมืองของแต่ละเผ่า และอำนาจเหนือธรรมชาติผีพื้นเมืองมีหลายระดับ เช่น ผีเรือน ผีบ้าน ผีฟ้า พญาแถน ผีเหล่านี้ติดต่อกับคนได้โดยผ่านหมอผีที่เป็นผู้หญิงเรียกกันว่าคนทรงหรือร่างทรง ทุกคนในเผ่าหรือในท้องถิ่นเดียวกันย่อมอยู่ภายใต้อำนาจทางพิธีกรรมของหมอผี (คนทรง) ที่เป็นผู้หญิงระบบความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนาผีคือความเชื่อเรื่องขวัญคือมีความเชื่อว่าคนเรามีส่วนประกอบสำคัญอยู่ ๒ ส่วน คือ ส่วนที่เป็นตัวตน ได้แก่ ร่างกาย กับส่วนที่ไม่เป็นตัวตน ได้แก่ ขวัญ เป็นต้น

ความเชื่อทางพุทธศาสนาของสังคมไทย

ความเชื่อเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น เมื่อเกิดเป็นระบบขึ้นในสังคมมักเรียกว่า ศาสนา มีบทบาทสำคัญในการเชื่องโยงสถาบันต่าง ๆ ทั้งในด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม ความเชื่อ

---

[๓] ดนัย ไชยโยธา, **ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น**, หน้า ๖๘-๖๙.

[๔] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓.

ทางศาสนาจึงเป็นสถาบันหลักทางวัฒนธรรมความเจริญของสังคมโดยตรง เมื่อคนไทยมีความเชื่อ นั่นหมายถึง การไว้วางใจกัน การเชื่อถือ การนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์ ส่วนศาสนา แปลตามศัพท์ว่าคำสอน การสอน เป็นระบบความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง ในขณะที่ลัทธิ หมายถึงสิ่งที่รับเอามานับถือ และปรัชญา หมายถึง หลักแห่งความรู้และความจริงเรื่องกำเนิดศาสนามีหลายทฤษฎี มีทั้งที่เห็นว่า เป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ เกิดมาพร้อมกับมนุษย์ ทฤษฎีที่ว่าเกิดเพราะความกลัว และที่เห็นว่าเป็นปรากฏการณ์ในสังคมมนุษย์

ในสังคมไทย ความเชื่อและศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมอย่างแยกไม่ออก อาจกล่าวได้ว่าเราไม่ได้นับถือศาสนาอย่างเคร่งครัด แต่ก็มิได้หมายความว่าความเชื่อและศาสนาจะมีบทบาทด้อยลงไป การนับถือศาสนาของคนไทยเป็นเรื่องสำคัญที่จะหล่อหลอมให้สังคมไทยเป็นไปในแบบอย่างที่เรียกได้ว่า “อย่างไทย” มีเอกลักษณ์เป็นไทย ลักษณะความเชื่อและศาสนาที่อยู่ในสังคมไทยหรือเรียกว่า “แบบไทย ๆ” สังคมไทยเป็นสังคมพุทธหรือจะเรียกอารยธรรมไทยว่าเป็นอารยธรรมพุทธศาสนาได้หรือไม่อย่างไร ความเชื่อและศาสนาในวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ในแง่การสร้างสรรค์ การยกระดับวัฒนธรรมและความสืบเนื่องทางวัฒนธรรมจนกลายเป็น อารยธรรม ศาสนาและความเชื่อเป็นทั้งเหตุโดยตรงและโดยอ้อม ที่ทำให้เกิดอารยธรรมในสังคม หรือของชนชาติใดชนชาติหนึ่ง อาจจะแผ่ขยายไปสู่ที่ต่าง ๆ จากจุดศูนย์กลางอารยธรรมนั้น เช่น พุทธศาสนา คริสต์ศาสนา ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาหลักที่สร้างอารยธรรมหรือมีส่วนสร้างอารยธรรมของหลายชาติ หลายภาษา เป็นจักรกลสำคัญในการเปลี่ยนแปลงและในความเป็นไปของอารยธรรมโลกในปัจจุบันระบบเรื่องการบรรลุถึงจุดหมายสูงสุดในศาสนาเป็นเรื่องสำคัญ ความประพฤติทางศีลธรรมจรรยาอย่างเดียวย่อมไม่พอ ต้องมีการตระเตรียมในด้านต่าง ๆ ในส่วนนี้มักผูกอยู่กับ ระบบของพิธีกรรม เป็นพื้นฐานเดิมมา แต่เริ่มมีการเชื่อเรื่องเทพที่ต้องปรนนิบัติให้พอพระทัย การปฏิบัติบูชาด้วยพิธีกรรมต่าง ๆ มุ่งเพื่อแสดงความภักดี การสวดมนต์ทำวัตรเพื่อให้จิตใจสงบ ศาสนายังมีระบบความคิด ปรัชญา เป็นแกนหลัก ในทางการสร้างเหตุผล หรือเพื่อพิสูจน์ความเป็นไป ขนบธรรมเนียมความเชื่อในศาสนาของตน ศาสนาผูกพันหรืออาจเรียกได้ว่า เกิดในสังคมเปลี่ยนแปลงไปในสังคม ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลง เป็นเครื่องกำกับความคิดความอ่าน เป็นเครื่องบังคับพฤติกรรมของมนุษย์ ศาสนาจึงเป็นสถาบันหลักสถาบันหนึ่งในสังคม เพื่อประโยชน์แก่การเข้าใจพฤติกรรมด้านความเชื่อของคนในสังคม

ปัจจุบันสังคมไทยกำลังจะได้ชื่อว่าเป็นสังคมบริโภคนิยม หรือวัตถุนิยม เนื่องจากคนไทยได้รับอิทธิพลจากปรัชญาวัตถุนิยมของชาวตะวันตก ที่เน้นความสำคัญด้านวัตถุมากกว่าจิตใจ เป็นการส่งเสริมมนุษย์ให้เพิ่มกิเลส (ความอยาก) มากขึ้นซึ่งขัดแย้งกับพื้นฐานการดำเนินแบบจิตนิยมเดิมของตน สังคมไทย จึงมีลักษณะขาดความเป็นเอกภาพ คือ ขาดความนึกคิดในความเป็นไทยที่แท้จริงขาดจุดยืน

17. (218-233).indd 220 24/11/2563 21:17:22

อุดมคติที่จะยึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติร่วมกัน ปัจจุบันคนรุ่นใหม่ก็นิยมความเจริญด้านวัตถุ ดังจะเห็นได้จากมีการส่งเสริมความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และรับเอาเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ก็มีคนหัวเก่าบางส่วนที่ต่อต้านความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุ เพราะเห็นว่า ถ้ามนุษย์แข่งขันทางวัตถุมากขึ้น จะทำให้เกิดปัญหาทางสังคมมากขึ้นวัตถุนิยมส่งผล ให้เกิดความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม จนสภาพสังคมไทยตกอยู่ในสภาพเลวร้าย วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี อันดีงาม ที่บรรพบุรุษสั่งสมไว้แทบจะไม่หลงเหลือให้ชื่นชมคนไทยเป็นหนี้สินล้นพ้นตัว สังคมที่มีมิตรไมตรีความเอื้ออาทรต่อกันเหลือน้อย เพราะต้องแข่งขันแก่งแย่งเพื่อความอยู่รอดรัฐบาลเองก็บริหารประเทศโดยใช้ระบบทุนนิยมโดยเน้นการเปลี่ยนแปลงทางการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และมวลรวมภายในประเทศดังที่ปรากฏชัดเจนในสังคมไทยปัจจุบัน[๕]

สำหรับด้านความเชื่อของคนไทย ก็ไม่ได้แตกต่างจากชนชาติอื่น ๆ คือมีความเชื่อถือในเรื่องไสยศาสตร์ ผีสางเทวดา เชื่อในสิ่งที่มองไม่เห็นและมีฤทธิ์อำนาจที่จะบันดาลร้าย-ดี ให้แก่มนุษย์ได้ การที่คนไทยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติและสิ่งที่เหนือธรรมชาติ คนไทยจึงมีความเชื่อในสรรพสิ่งอันเป็นวิสัยของมนุษย์ที่ต้องการดำรงอยู่ด้วยความรู้สึกสมดุลกับธรรมชาติ และเป็นการสร้างกุศโลบายให้มีความรักและความหวงแหนสิ่งที่ให้คุณประโยชน์ในการดำรงชีวิต ความเชื่อของคนไทยแต่เดิมคือ “ผี” อันได้แก่ ผีบรรพบุรุษ ผีฟ้า (แถน-เทวดา) ผีนา (แม่ขวัญข้าว-แม่โพสพ) ผีดิน (แม่ธรณี) ผีน้ำ (แม่คงคา) และผีอื่น ๆ อีกมากมาย ทั้งนี้เพราะคนไทยในสมัยก่อนถือว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งในธรรมชาติ ซึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติสามารถที่จะดลบันดาลให้ทั้งความอุดมสมบูรณ์และความวิบัติภยันตรายทั้งปวง การไม่ทำลายและทำร้ายธรรมชาติทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

จากที่กล่าวถึงเรื่องศาสนาและความเชื่อของคนไทย จะเห็นได้ว่าการนับถือศาสนาและความเชื่อของคนไทยมีลักษณะพิเศษ กล่าวคือ นอกจากจะกราบไหว้บูชาพระพุทธรูปแล้วยังกราบไหว้บูชาศาลพระภูมิและผีสางเทวดา จากที่กล่าวเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยนั้น จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมไทยนอกจากจะมีลักษณะเป็นสากลเหมือนกับวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่น ๆ แล้ว ยังมีลักษณะเฉพาะที่แสดงเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทย แสดงลักษณะเฉพาะของกลุ่มตนหลายประการ อาทิ เป็นวัฒนธรรมที่มีความเกี่ยวพันกับพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น อีกทั้งยังเกี่ยวพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์อันเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยทั้งปวง นอกจากนี้ ยังมีลักษณะที่ผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมเข้ากับศาสนาพุทธและพราหมณ์ได้อย่างแนบสนิท เป็นวัฒนธรรมที่มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ ชื่นชมธรรมชาติมากกว่าจะเอาชนะธรรมชาติ ดังเช่นกวีโบราณที่รจนาไว้ในวรรณคดีหลาย ๆ ฉบับ อีกประการก็คือ มีความละเอียดลออ

---

[๕] คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **ปรัชญาเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๗๗.

ประณีตพิถีพิถันตามแบบฉบับชีวิตชาวบ้านที่ไม่มีความรีบร้อน ซึ่งจะเห็นได้จากงานวิจิตรศิลป์ต่าง ๆ ของไทย และยังเป็นวัฒนธรรม ที่มีความอิสรเสรี แสดงออกถึงความสนุกสนาน ร่าเริง เน้นคุณค่าของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ แต่ก็ยังไม่ลืมที่จะยกย่องผู้อาวุโส พระสงฆ์ วงศาคณาญาติ วัฒนธรรมไทยสั่งสอนให้คนไทยเคารพ เชื่อฟังผู้ใหญ่ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้ดำเนินสืบเนื่องมาเป็นเวลาหลายชั่วอายุคน สั่งสมเป็นวัฒนธรรมของชาติ ทำให้คนไทยทุกหมู่เหล่าสามารถอยู่ร่วมกันด้วยความอบอุ่นและสงบสุข[๖]

การที่กล่าวว่าสังคมไทยเป็นสังคมพุทธนั้น คงจะหมายได้เพียงว่าพุทธศาสนา เป็นศาสนาหลักที่คนไทยโดยมากและคนไทยทุกระดับยอมรับนับถือ เมื่อพิจารณาดูตามหลักฐานต่าง ๆ เช่น ตำนาน ก็จะเห็นการปรับเปลี่ยนทางความเชื่อจากความเชื่อดั้งเดิมทั้งการปรับโดยสันติหรือปรับโดยขัดแย้ง ในส่วนที่รับพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์เข้ามาจนกลายเป็นหลักของความเชื่อแล้ว เมื่อมีศาสนาอื่น ความเชื่อและศาสนายังเป็นบ่อเกิดของศิลปะแขนงอื่น ๆ เช่น ประติมากรรม มีทั้งรูปสลัก ลายเส้น รูปปั้น เรื่องราวทางพุทธศาสนา มักปรากฏเป็นจิตรกรรมฝาผนังอันเป็นเสมือนบทเรียนทางศาสนา ในลักษณะภาพวาดที่สอนคติธรรมทางพุทธศาสนาโดยตรง[๗]

หากกล่าวถึงปรากฏการณ์หนึ่งของชาวพุทธที่มีความเชื่อเหล่านี้นำไปสู่พิธีกรรมตามบริบทของความเชื่อนั้น ๆ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของร่างทรงที่ประกอบส่วนใหญ่คือ การสวดมนต์ไหว้พระรองลงมาคือ การรักษาศีล การปฏิบัติธรรม การทำบุญทอดกฐิน-ผ้าป่าสร้างพระพุทธรูป การเลี้ยงพระ ถวายสังฆทาน พรมน้ำมนต์ตามลำดับ ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของร่างทรง พบว่าความเชื่อส่วนใหญ่ของร่างทรงที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางพุทธศาสนา คือความเชื่อในการปฏิบัติธรรมรองลงมาคือความเชื่อในเรื่องการสวดมนต์ความเชื่อในเรื่องการถือศีล กินเจ เลี้ยงพระ ถวายสังฆทานและความเชื่อใน การทอดกฐินผ้าป่าทำบุญสาธารณประโยชน์ ร่างทรงที่มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาพิธีกรรมที่กระทำสูงสุดคือการปฏิบัติธรรม รองลงมาคือการสวดมนต์ร่างทรงที่มีความเชื่อด้านอื่น ๆ พิธีกรรม ที่กระทำสูงสุด คือพิธีการไหว้ครูรองลงมาคือการรับขัน[๘]

---

[๖] นิธิ เอียวศรีวงศ์, **พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓), หน้า ๙๒.

[๗] อมรรัตน์ จันทร์เพ็ญสว่าง, **จิตวิทยาศาสนาและความเชื่อและความจริง,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กองทุนบี. ทราเวน, ๒๕๓๗), หน้า ๗๕.

[๘] วิรัช วิรัชนิภาวรรณ และนิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ, **การเข้าทรงและร่างทรง,** (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๓), หน้า ๔๑.

17. (218-233).indd 222 24/11/2563 21:17:22

ลักษณะคติความเชื่อในสังคมไทยโดยทั่วไป

สังคมไทยมีความเชื่อดั้งเดิม โดยลักษณะความเชื่อของคนในสังคมไทยมีการปรับเปลี่ยนไปจากความเชื่อดั้งเดิม ทั้งนี้ เพราะการได้ติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอก ทำให้ได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมอื่น ๆ จนทำให้สภาพสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงดัง เช่น ศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธน ได้กล่าวถึงในหนังสือเรื่อง วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย ว่าเริ่มแรกนั้นความเชื่อของคนไทยแต่เดิมคงไม่ต่างจากชาติอื่น ๆ คือเชื่อในสิ่งที่มองไม่เห็นว่ามีอำนาจเหนือคนอาจบันดาลให้ทั้งคุณและโทษความเชื่อดังกล่าวเป็นการเชื่อถือผีสางเทวดาแบ่งได้ ๔ ประการ ดังนี้

๑. ความเชื่อเรื่องผีสางเทวดา เป็นความเชื่อเรื่องผีสางเทวดาเป็นปรากฏการณ์ทั่วไปทางศาสนาในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในสังคมไทยยังมีความเชื่อเช่นนี้อย่างมั่นคง ปรากฏการณ์แทรกซึมอยู่ในเรื่องต่าง ๆ และความเชื่อดั้งเดิมยังเข้าไปอยู่ในเรื่องกฎหมาย กระบวนการทางกฎหมายอีกด้วย

๒. การนับถือบรรพบุรุษ การนับถือบรรพบุรุษนี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับระเบียบประเพณีของครอบครัวโดย เฉพาะเรื่องการแต่งงาน จะต้องมีเรื่องบูชาบรรพบุรุษเป็นอันดับแรก ระเบียบระบบต่าง ๆ ที่เกิดจากการนับถือผีสางเทวดา บรรพบุรุษนี้เป็นพื้นฐาน โดยตรงของสิ่งที่เรียกว่า “จารีต” หรือ “จารีตประเพณีในสังคม” ซึ่งเป็นพื้นฐานของกฎหมายดั้งเดิมของไทย เช่น กฎหมาย มังรายศาสตร์ กฎหมายต่าง ๆ ในประชุมกฎหมายตราสามดวง

๓. ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องข้าว สังคมไทยเป็นสังคมเกษตร มีเรื่องการเพาะปลูกโดยเฉพาะเรื่องการปลูกข้าวเป็นเรื่องสำคัญ ประเพณีที่เนื่องด้วยข้าว มีตั้งแต่การเริ่มไถนา มีพิธีของหลวงเป็นปฐมเรียกว่า “พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ” เมื่อข้าวตั้งท้องมีพิธีทำขวัญข้าว มีการบูชาแม่โพสพซึ่งเป็นเทพีแห่งข้าว ประเพณีสืบเนื่องด้วยข้าว เช่น การรวมกันทำฝายทำนบการลงแขก คือ การรวมแรงกันไปช่วยเกี่ยวข้าว การละเล่นต่าง ๆ อันเนื่องด้วยข้าว เช่น เพลงเกี่ยวข้าว การทำบุญเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ เช่น บุญข้าวกระยาสารท เป็นต้น

๔. ความเชื่อเรื่องโลกจักรวาลและกำเนิดคนและสัตว์ คนไทยมีตำนานเล่าเรื่องกำเนิดโลกจักรวาล และการสร้างคน สัตว์ อยู่หลายสำนวน สรุปเป็นสำคัญ ๓ อย่าง ตำนานกลุ่มแรกมีจุดสำคัญอยู่ที่แถนหรือผีฟ้า กล่าวว่า แถน เป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นผู้วางกฎระเบียบ และควบคุมดูแลให้มนุษย์อยู่ในระเบียบ และลงโทษเมื่อมนุษย์ประพฤติผิด

ดังนั้น สังคมไทยเข้าใจหลักธรรมเรื่องกรรมคลาดเคลื่อนจากจากหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแล้วยังได้นำความเชื่อเรื่องกรรมในศาสนาอื่น มาปะปนจนเข้าใจว่าเป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา ความเชื่อที่ผิดหลักกรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ ในติตถายตนสูตรว่า บุคคล

จะได้รับสุขหรือทุกข์เป็นเพราะสาเหตุจากกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อนทั้งสิ้นเป็นเหตุเรียกว่า ปุพเพกต-เหตุวาท ๑ บุคคลจะได้รับสุขหรือทุกข์ เป็นเพราะสาเหตุจากการเนรมิตของพระเป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่เรียกว่า อิสสรนิมมานเหตุวาท ๑ บุคคลจะได้รับสุขหรือทุกข์ไม่ได้มีสาเหตุมาจากปัจจัยใด ๆ ทั้งสิ้นเรียกว่า อเหตุอปัจจัยวาท ๑"[๙]

พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงผลของความเชื่อดังกล่าวทำให้สัตว์เร่ร่อนไปเกิดไม่มีที่สิ้นสุด และเป็นความเชื่อที่จัดอยู่ในหลักอกิริยวาทะ หมายถึง การกระทำทุกอย่างไม่มีผล ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว ความเชื่อดังกล่าวเป็นการปฏิเสธหลักธรรมเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อว่าสุขทุกข์ทั้งปวง เกิดขึ้นเพราะกรรม คือการกระทำอันประกอบด้วยเจตนาไม่ได้หมายความว่าเกิดขึ้นเพราะกรรมเก่าทั้งหมด ไม่ใช่เกิดขึ้นเพราะพระผู้เป็นเจ้าบันดาลและไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ โดยไม่มีเหตุและปัจจัยการเชื่อตามลัทธิทั้ง ๓ จะทำให้เป็นผู้ที่ขาดฉันทะ และความเพียร[๑๐] เมื่อผสมผสานกับความเชื่อเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมในพระพุทธศาสนาที่คลาดเคลื่อนไปจากหลักธรรมว่ากรรมดีให้ผลเป็นลาภ ยศ สรรเสริญ อันเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้และประกอบกับสังคมยกย่องคนดีคือคนที่มีร่ารวยมีเกียรติและชื่อเสียงทำให้เกิดความแสวงหาสิ่งเหล่านี้ด้วยการทาทุกวิถีทางที่ให้ได้มา การเข้าใจและเชื่อเรื่องกรรมที่ผิดไปจากคำสอนในพระพุทธศาสนานั้นในขั้นแรก มีผลต่อตนเองเป็นอย่างมาก เพราะผู้ที่เชื่อแบบผิด ๆ จะมีการกระทำที่ไม่เกรงกลัว และละอายต่อบาปส่งผลทำให้ต้องทุกข์ทรมานเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏไม่รู้จบสิ้นในขั้นต่อไป การกระทำที่ไม่เกรงกลัวและละอายต่อบาปจะส่งผลกระทบต่อสังคมโดยตรงทำให้เกิดปัญหาสังคมนานัปการ

ความเชื่อของชาวพุทธในสังคมไทย

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาซึ่งถือว่าการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์เป็นทางที่จะพึงทำได้ด้วยความสามารถของตน พระพุทธองค์ทรงสอนให้มนุษย์ใช้ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องกำกับความเชื่อโดยยึดหลักกาลามสูตรทรงให้ใช้เหตุผลพิจารณาในสิ่งต่าง ๆ ว่าสมควรเพียงใดที่จะเชื่อได้และให้เชื่อเรื่องกรรมเป็นสำคัญและพึ่งพระรัตนตรัยดีที่สุดในขณะที่สมบูรณ์ สุขสำราญได้จัดให้ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในสังคมแบบชาวบ้านเป็นความเชื่อ ในหลักคำสั่งสอนของพระพุทธ-ศาสนาผสมผสานกับลัทธิพราหมณ์ และความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์หรือผีสางเทวดา (วิญญาณนิยม)[๑๑]

---

[๙] องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๒/๒๓๘.

[๑๐] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **เชื่อกรรมรู้กรรมแก้กรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗.

[๑๑] จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ, **สังคมวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๑.

17. (218-233).indd 224 24/11/2563 21:17:23

ประชาชนไม่อาจแยกได้ว่าส่วนใดเป็นคำสอนมาจากพระพุทธศาสนาจริงและส่วนใดที่เป็นความเชื่อในเรื่องผีสาง เทวดา อันเป็นความเชื่อเดิมรวมไปถึงการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ และการเข้าทรงด้วยความเชื่อในการเข้าทรง และร่างทรงของชาวบ้านจึงนำไปสู่ความเชื่อทางพิธีกรรมและบทบาทของตนเองต่อสังคมของร่างทรงด้วยและสาเหตุที่ทำให้ประชาชนมีความเชื่อเรื่องการเข้าทรงและร่างทรงมี ๙ ประการ คือ

๑) ความกลัวทางกายและใจ

๒) ความต้องการทางกายและใจ

๓) ความเชื่อทางไสยศาสตร์

๔) ปัญหาทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ

๕) ความล้มเหลวทางการศึกษาวิทยาศาสตร์

๖) ความล้มเหลวทางการเผยแผ่พุทธธรรมที่ถูกต้องแก่ประชาชน

๗) ศาสนาไม่อาจเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจของประชาชนได้มากเพียงพอ

๘) ช่วยแก้ปัญหาบางส่วนของมนุษย์

๙) พระภิกษุสงฆ์และนักจิตวิทยามีจำนวนไม่เพียงพอกับความต้องการของประชาชน

เมื่อสังคมชาวพุทธมีระบบความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ และไสยศาสตร์เป็นส่วนประกอบที่มีประโยชน์ต่อสังคม ทั้งในระดับจิตใจของแต่ละบุคคล และในระดับชุมชน ซึ่งความเชื่อในไสยศาสตร์จะสามารถตอบสนองความต้องการทางจิตใจของประชาชนได้ในระดับสังคม ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์และไสยศาสตร์ ซึ่งเน้นทางด้านพิธีกรรมมากมีบทบาทในการรวมคนในชุมชนให้มาประกอบพิธีกรรมร่วมกัน สร้างความสามัคคี และทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ไสยศาสตร์เป็นความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เช่น ผีสาง เทวดาและ สิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติการติดต่อกับสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ทำได้โดยพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ เช่น การใช้เวทมนตร์คาถาโดยมีผู้ประกอบพิธีกรรมคือหมอผีคนทรงหรือจ้ำ แล้วแต่กรณีซึ่งเน้นพิธีกรรมและพยายามดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์บางอย่างเป็นส่วนบุคคลอันเป็นข้อแตกต่างจากศาสนา[๑๒]

ทัศนะความเชื่อชาวพุทธในสังคมไทย

ในมุมมองของความเชื่อชาวพุทธในสังคมไทย ผู้เขียนเห็นว่า คนไทยมีความต้องการสิ่งเสพปรนเปรอตนเป็นธรรมชาติ เนื่องจากมนุษย์มีอวิชชา คือ มีความไม่รู้ และจากการที่มนุษย์มีอวิชชานี้สิ่งที่พวงมา ก็คือความดิ้นรนทะยานไปตามความอยากอย่างมืดบอด กล่าวคือ เมื่อไม่รู้ ก็อาศัย

[๑๒] อมรา พงศาพิชญ์, **วัฒนธรรมศาสนาและชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา,** พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓๖-๔๐.

17. (218-233).indd 225 24/11/2563 21:17:23

ความรู้สึกและความอยากตามที่รู้สึกนั้น เป็นตัวกำหนดในการดำรงชีวิตไปให้อยู่รอด ความทะยานอยากไปตามความรู้สึกนี้ เรียกว่า ตัณหา ซึ่งตัณหาที่เห็นกันทั่วไป ก็คือ ความต้องการสิ่งเสพปรนเปรอตน ดังนั้น เมื่อมนุษย์ดำเนินชีวิตไปอย่างนี้ มันก็วนเวียนอยู่ในวงจรที่ว่า เมื่อมีความไม่รู้แล้ว ก็ดิ้นรนสนองความทะยานอยากที่มืดบอด แล้วก็เกิดโทษแก่ชีวิต เกิดปัญหาแก่สังคมเรื่อยไป เป็นวงจรไม่รู้จักจบสิ้นอย่างที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้

ถึงแม้ว่า มนุษย์จะมีอวิชชาหรือตัณหาอยู่ในตัวเอง แต่ธรรมชาติของมนุษย์อีกอย่างหนึ่ง คือ มนุษย์มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองได้ ดังนั้น เมื่อปัญหาเกิดจากความไม่รู้ แล้วเป็นอยู่ด้วยอวิชชาและตัณหาย่อมทำให้มนุษย์มีความต้องการเสพรสแบบตัณหา เมื่อจะแก้ปัญหานี้ก็ต้องทำให้มนุษย์มีความรู้โดยการพัฒนาตนเองผ่านกระบวนการของการศึกษา ฉะนั้น คนที่พัฒนาหรือมีการศึกษาแล้วก็จะมีความรู้ถูกต้องมากขึ้น ทำให้การดำเนินชีวิตด้วยอวิชชาและตัณหาน้อยลง แต่ดำเนินชีวิตด้วยปัญญามากขึ้น ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสังคมโลกปัจจุบันที่เป็นยุคแห่งการบริโภคนิยม ที่มีสิ่งยั่วเย้ากิเลสตัณหามากมาย จึงต้องใช้การศึกษาเข้ามาช่วยในการพิจารณาการบริโภคต่าง ๆ เพื่อเป็นไปอย่างเหมาะสม ไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น

ทัศนะแนวความคิดความเชื่อสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนทุกยุคทุกสมัยมาจนปัจจุบันว่า มีความคิดความเชื่อในการดำเนินชีวิตประจำวันจนกลายมาเป็นภูมิปัญญา และประเพณีวัฒนธรรมสืบต่อมาจนถึงคนรุ่นใหม่และต่อ ๆ ไป อย่างไรในคัมภีร์พระไตรปิฎกที่มีเรื่องของศรัทธาอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ใน อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๓ ได้กล่าวถึงสัทธาสัมปทา อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาตพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๑ ได้กล่าวถึง สมสัทธา อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๒ ได้กล่าวถึงศรัทธา ความเชื่อที่มีเหตุผลยึดมั่นในหลักการกระทำดี กล่าวโดยสรุปแล้ว หลักของศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้มุ่งไปที่ความเชื่อที่ยึดหลักกรรม คือ การทำดีทำชั่วผลของกรรมดีและชั่ว เป็นต้น ในคัมภีร์อื่น ๆ ที่ได้แสดงความคิดความเชื่อของคนในกลุ่มชนชั้นต่าง ๆ โดยเฉพาะในกลุ่มชนชาวไทยตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น ในคัมภีร์มิลินทปัญหาได้พูดถึงศรัทธาว่ามีลักษณะทำจิตให้ผ่องใสและมีลักษณะจูงใจ ในคัมภีร์ภูมิวิลาสินีได้พูดถึงความคิดความเชื่อเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิด นรกสวรรค์และเทวดา เป็นต้นตลอดถึงวัฒนธรรมประเพณีที่มนุษย์ มีความเชื่อ และเป็นวิถีชีวิตของกลุ่มชนนั้นแล้วแยกประเด็นแนวความคิดความเชื่อออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. ลักษณะความเชื่อพุทธศาสตร์ คือ กลุ่มผู้ที่ใช้เหตุผล ใช้ปัญญาพิจารณาถึงความเชื่อของตนว่า จะมีลักษณะของความเชื่ออย่างไร มีประโยชน์ต่อตนต่อกลุ่มชนของตนอย่างไร

๒. ลักษณะความเชื่อไสยศาสตร์ คือ กลุ่มผู้ที่ไม่ต้องการมีเหตุผลเกี่ยวกับแนวความคิดความเชื่อ เพียงตรงตามความรู้สึกของตนก็ตัดสินใจเชื่อแล้ว โดยไม่คำนึงถึงเหตุผลหรือประโยชน์ที่จะได้รับจากไสยศาสตร์นั้น

17. (218-233).indd 226 24/11/2563 21:17:23

ลักษณะทั้ง ๒ ประการมีความเห็นว่า แม้ว่ากลุ่มชนจะมีทัศนะเกี่ยวกับความคิดความเชื่อแตกต่างกัน แต่ก็มีการผสมผสานกันอยู่หลายประการ จนบางครั้งแทบจะแยกกันไม่ออกและก็เป็นสภาวะทางจิตใจเพราะเรื่องของความเชื่อทั้ง ๒ ประเภท มีเนื้อหาสาระที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง พระพุทธศาสนามีความสำคัญมุ่งไปในพระสัทธรรม คือ ปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ ส่วนไสยศาสตร์นั้นหันหลังให้พระสัทธรรมจะไม่สามารถนำมาเป็นข้อพิสูจน์ใด ๆ ได้ แต่เมื่อนำศรัทธาในพระพุทธศาสนามาเป็นประเด็นแล้ว ก็สรุปลงได้ตรงที่มีจุดมุ่งหมายไปเพื่อปัญญานั้นเอง[๑๓]

ปัญหาความเชื่อของชาวพุทธ

ประเทศไทยนั้นเป็นสังคมหนึ่งซึ่งยอมรับพระพุทธศาสนา และได้รับการหล่อหลอมจากหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามายาวนาน วิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ตั้งแต่กำเนิดจนถึงตาย จึงเกี่ยวโยงสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพระพุทธศาสนา แต่เมื่อสังคมโลกเปิดกว้างขึ้นทั้งในด้านสื่อสารมวลชน เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่นำพาให้สังคมไทย ก้าวเข้าไปสู่กระแสแห่งยุคโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้สังคมไทยต้องเผชิญกับภาวะวิกฤติในหลาย ๆ ด้าน เช่น ปัญหาทางสังคม เป็นต้น พระพุทธศาสนา จึงเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่จะสามารถนำหลักการสำคัญที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาในแบบองค์รวม เพื่อจะทำให้การแก้ปัญหาเป็นไปอย่างครบวงจร อันจะส่งผลดีกับการแก้ไขปัญหาวิกฤติต่าง ๆ ของสังคมไทยต่อไป[๑๔]

วิกฤติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นล้วนโยงใยถึงกันเป็นลูกโซ่ เป็นปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งกันและกันเมื่อเกิดวิกฤติขึ้นในด้านใดด้านหนึ่งของสังคมนั้นหมายถึงว่า ผลพวงจากวิกฤตินั้นย่อมกระทบต่อระบบในสังคมนั้นด้วย เช่น บ้านเมืองปัจจุบันเกิดภาวะวิกฤติ เพราะเป็นผลกระทบจากภาวะทางเศรษฐกิจทรุดตัว นักการเมืองบุคคลในสังคมหวังเพื่อจะกอบโกยผลประโยชน์เป็นส่วนตัวมากขึ้น ประชาชนอดอยากมากขึ้น จึงเป็นภาวะวิกฤติทางสังคมเมื่อบุคคลในสังคมมีมากขึ้นความเห็นแก่ตัวมากขึ้น สภาพสิ่งแวดล้อมรอบตัวจึงไม่มีคนเอาใจใส่ดูแลจนเกิดเป็นภาวะวิกฤติทางสิ่งแวดล้อมถึงเวลาแล้วที่สังคมไทยจะต้องนำกระบวนทัศน์ทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ ในขณะนี้

ปัญหาความเชื่อและไสยศาสตร์กับปัญหาสังคม ความเชื่อโชคลาง คือ กลุ่มของพฤติกรรมและความเชื่อเกี่ยวข้องกับความคิดเชิงไสยศาสตร์ ที่ผู้ฝึกฝนเชื่อว่าอนาคต หรือผลลัพธ์ของเหตุการณ์

---

[๑๓] แสง จันทร์งาม, **พุทธศาสนาวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คจำกัด, ๒๕๒๔), หน้า ๑๐๒.

[๑๔] สมพร สุขเกษม, **ความจริงของชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๔๒), หน้า ๗๖.

17. (218-233).indd 227 24/11/2563 21:17:23

บางอย่าง สามารถถูกดลบันดาลให้เป็นไปได้ด้วยพฤติกรรมที่กำหนดแนวคิดเกี่ยวกับ “โชคดี” และ “โชคร้าย” ก่อให้เกิดความเชื่อโชคลางมากมาย เช่น ความเชื่อที่ว่าถ้าจิ้งจกร้องทักก่อนเดินออกจากบ้านจะมีโชคร้าย เป็นต้น โดยทั่วไปแล้ว ความเชื่อเกี่ยวกับโชคลาง สามารถอธิบายได้โดยใช้คำศัพท์ทางศาสนา ซึ่งทำให้นักกังขาคติหลายคนให้ความเห็นว่าทุกศาสนาคือความเชื่อโชคลางทั้งสิ้นโดยนิยาม ความเชื่อโชคลางนั้นจะไม่วางอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล ความเชื่อหลายความเชื่อเกิดจากความเข้าใจผิดเกี่ยวกับความเป็นเหตุเป็นผลหรือสถิติ ความเชื่ออีกจำนวนมากเกิดจากความกลัว ที่แสดงออกในเรื่องของความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อในเหตุการณ์เหนือจริง การยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้องของสิ่งเหนือธรรมชาติ การปรากฏขึ้นของภูตผี หรือความมีประสิทธิภาพของเวทมนตร์คาถา การปลุกเสก การเชื่อในลางบอกเหตุและการบอกเหตุการณ์ล่วงหน้าทุกอย่างที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เกิดความกลัวที่ไม่มีหลักเกณฑ์ หรือการยึดถือหลักทางศีลธรรมอย่างเคร่งครัดจนเกินไป

ความเชื่อโชคลางยังถูกใช้เพื่อหมายถึงระบบความเชื่อพื้นบ้าน ในความหมายที่แตกต่างกับความเชื่ออื่น ๆ เกี่ยวกับโลกทางวิญญาณของศาสนา และในความหมายที่แตกต่างกับวิทยาศาสตร์จากอดีตกาลผ่านมาแล้ว เมื่อมนุษย์ไม่รู้ว่า ทำไมฟ้าถึงร้อง ทำไมจึงมีพายุ มนุษย์ก็เชื่อว่าเป็นไสยศาสตร์ เทพเจ้าโกรธเกรี้ยว เวลาผ่านไปส่วนที่เป็นไสยศาสตร์กลับเปลี่ยนกลายเป็นวิทยาศาสตร์ จึงบอกได้ว่า อะไรที่รู้แล้วคือวิทยาศาสตร์ ส่วนอะไรที่ยังไม่รู้คือไสยศาสตร์ เลยดูเหมือนว่าทั้ง ๒ ศาสตร์เข้ากันไม่ได้ แล้วสุดท้ายก็ปักความเชื่อไว้กับวิทยาศาสตร์ เนื่องจากวิทยาศาสตร์มันพิสูจน์ได้ ไม่ใช่คิดลอย ๆ เอาเอง

สำหรับความเชื่อและไสยศาสตร์กับปัญหาสังคมนั้น ถ้าหากคนเราจะมีความเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นไม่ใช่ความผิดหากแต่ความเชื่อนั้นไม่สร้างความเดือนร้อนให้กับคนในสังคม และไม่งมงายจนเกินไปจนทำให้เกิดผลเสียกับตัวเอง แต่ถ้าหากมองในแง่ของการหลอกลวงต้มตุ๋นของนักต้มตุ๋นสำนักต่าง ๆ ที่ใช้ความเชื่อ ซึ่งถือว่าเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมมาตั้งแต่ในอดีต ตั้งแต่บรรพบุรุษของเรา มาเป็นช่องทางในการทำมาหากิน ก็ถือว่าคนเหล่านั้น ทำความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น จึงถือได้ว่าเป็นปัญหาสังคมที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างจริงจังและเร่งด่วน ดังนั้น ความเชื่อและไสยศาสตร์ถือว่าไม่ผิด เพราะความเชื่อและไสยศาสตร์แม้จะเป็นที่พึ่งทางกายไม่ได้ แต่ก็เป็นที่พึ่งทางใจสำหรับบางคนได้เป็นอย่างดี แต่สุดท้ายไม่ว่าจะมีความเชื่อเช่นไร ก็ควรจะอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล ความเป็นไปได้ รวมไปถึงการมีวิจารณญาณ ตลอดจนการพิจารณาอย่างรอบคอบ และไม่เชื่อจนงมงายมากจนเกินไป แต่ถึงอย่างไรก็ตามสิ่งที่เป็นตัวกำหนดชะตาชีวิตของเราได้ดีที่สุด นั่นก็คือ “การกระทำของตัวเราเอง”[๑๕]

---

[๑๕] แสง จันทร์งาม, **พุทธศาสนาวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คจำกัด, ๒๕๒๔), หน้า ๑๑๗-๑๑๙.

17. (218-233).indd 228 24/11/2563 21:17:23

พระพุทธองค์ทรงค้นพบความจริงอันสูงสุด และมิได้ทรงบังคับผู้ใดให้เชื่ออย่างงมงายในคำสอน ของพระองค์ความมีเหตุผลของพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า อยู่ที่การเปิดโอกาสให้มีการสอบสวน อย่างถี่ถ้วนในทุกขั้นตอน แห่งวิถีทางไปสู่การตรัสรู้เพื่อที่จะเข้าใจสภาพแห่งปรากฏการณ์ทั้งปวง จำเป็น จะต้องอาศัยปัญญาญาณกำกับตลอดสายสมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนชาวกาลามะ ผู้อาศัยอยู่ ในเกสปุตตนิคม ในราชอาณาจักรหรือแคว้นโกศล ถึงท่าทีอันเหมาะสมเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา พระองค์ตรัสว่า อย่าเชื่อหรือถือเอาสิ่งใด ๆ เพียงการฟังตาม ๆ กันมา อย่าเชื่อเพียงที่ถือสืบกันมา อย่าเชื่อเพียงข่าวลือ อย่าเชื่อโดยอ้างตำรา อย่าเชื่อโดยนึกเดาเอา อย่าเชื่อโดยการคาดคะเน อย่าเชื่อ เพียงตรึกคิดไปตามอาการ อย่าเชื่อเพียงเพราะตรงกับความคิดเห็นของตน อย่าเชื่อเพียงเพราะน่าเชื่อ ถือ อย่าเชื่อเพียงเพราะว่าสมณะผู้นี้เป็นครูของเรา พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนชาวกาลามะต่อไป ให้พิจารณา ทุกสิ่งด้วยตนเองอย่างถี่ถ้วน เมื่อใดท่านรู้ด้วยตนเองว่าสิ่งเหล่านี้ไม่ดี นักปราชญ์ติเตียน เมื่อรับไว้และ ปฏิบัติแล้ว จะนำไปสู่ภัยอันตรายก็จงสละ ละทิ้งเสียในทางตรงกันข้าม เมื่อท่านทราบด้วยตนเองว่า สิ่งเหล่านี้ไม่ถูกติเตียน นักปราชญ์สรรเสริญ เมื่อรับไว้และปฏิบัติแล้วจะนำไปสู่ประโยชน์และความสุข ก็จงรับไว้ปฏิบัติ

ความเชื่อของชาวไทยในฐานะที่เป็นชาวพุทธในอดีต มีความเชื่อในเรื่องบุญกุศลว่า เมื่อใครก็ตาม เป็นผู้ทำบุญกุศลไว้มาก เกิดมาแล้วก็จะได้เป็นมนุษย์เป็นคนมั่งมีศรีสุข ร่ำรวย มีคนนับถือมีความเจริญ รุ่งเรือง เมื่อตายจากโลกนี้ไปก็จะได้เสวยผลบุญที่เมืองสวรรค์ แต่ถ้าหากทำความชั่วไว้มากเมื่อตายจาก โลกนี้ไปก็จะได้ไปเกิดเมืองนรก อบายภูมิ เป็นต้น ชาวบ้านเชื่อว่าเมื่อได้กระทำบุญแล้วมันมีความสบายใจ อิ่มเอิบใจ การทำบุญแต่ละครั้งก็ต้องทำบุญกับพระสงฆ์ จึงจะถือว่าได้บุญอย่างบริบูรณ์ เช่น การทำบุญ ตักบาตรในเวลาเช้า การได้ถวายภัตตาหารในเวลาเพล การได้สวดมนต์ในเวลาไหว้พระก่อนนอน และการแผ่เมตตาให้สรรพสัตว์ผู้ตกทุกข์ได้ยาก ก็ถือว่าได้บุญได้กุศลแล้วเรื่องการทำบุญในพระพุทธ-ศาสนามีหลายวิธีการด้วยกัน เช่น การให้ทานวัตถุ คือ ปัจจัยสี่ที่เป็นสิ่งจำเป็นเหมาะแก่สมณะภาวะ เท่านั้น ธรรมทาน คือ การชี้โทษบอกคุณ ส่วนอภัยทานคือการให้อภัยกันและกันด้วยจิตอันประกอบด้วย เมตตา ถือว่าเป็นบุญกุศลอย่างยิ่งและการที่จะได้บุญได้กุศล[๑๖] ถือว่าเป็นพิธีกรรมที่สั่งสมบุญกุศลกระทำ เพื่อบูชาพระพุทธเจ้า และเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป ความเชื่อที่ เป็นการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้าย ต่อมนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรง การยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐานที่จะพิสูจน์

---

[๑๖] นภาจรี นำเบ็ญจพล และอมรรัตน์ จันทร์เพ็ญสว่าง, **จิตวิทยาศาสนาและความเชื่อและความจริง,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กองทุนบี. ทราเวน, ๒๕๓๗), หน้า ๔๓.

ได้หรือไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงก็ได้ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพราะเชื่อว่าธรรมเหล่านี้ย่อมเป็นหลักในการดำเนินชีวิตที่ดีเป็นที่สมควรแก่การยึดถือเพื่อความผาสุกในชีวิต

ความเชื่อ กล่าวถึงการสื่อสารกันระหว่าง เทวดา ยักษ์ มาร พรหม กับพระพุทธเจ้ามี ๖ สูตร คือ มหาปทานสูตร เป็นต้น[๑๗] เป็นสิ่งที่อยู่ในความนึกคิดของมนุษย์และมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่แสดงออก ศรัทธาหรือความเชื่อจะเป็นแรงดลใจให้มนุษย์มีพฤติกรรมต่าง ๆ อันจะนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งใจไว้ ดังนั้นศรัทธาหรือความเชื่อจึงมีอิทธิพลต่อการกำหนดวิถีชีวิตของแต่ละบุคคลและสังคม พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่ให้พุทธศาสนิกชนมีศรัทธาเป็นพื้นฐาน แต่เป็นศรัทธาที่มีเหตุผลที่ผู้ศรัทธาสามารถนำไปสู่การพัฒนาปัญญาได้ กรรมเป็นหลักธรรมที่สำคัญหลักธรรมหนึ่งทางพระพุทธ-ศาสนาและเป็นหลักธรรมที่มาจากศรัทธาพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ แสดงให้เห็นถึงความคิดที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมอันนำไปสู่การกำหนดค่านิยมและวิถีชีวิตของคนในสังคม

ดังนั้น ในการฝึกฝนให้เกิดปัญญาต้องอาศัยธรรมชาติที่ต่อเนื่องมาจากการฝึกฝนพัฒนาด้าน กาย ศีล และ จิตใจ และอาศัยองค์ประกอบภายนอก คือ ปรโตโฆสะ องค์ประกอบภายใน คือ โยนิโสมนสิการ บวกกับหลักการพัฒนาปัญญา ๓ ประการ คือ สุตะ จิตตะและภาวนา เข้ามาช่วยโดยมีธรรมชาติที่เรียกว่า อินทรีย์ ๖ (ตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย, ใจ) ซึ่งมีอยู่แล้วในชีวิตมนุษย์เป็นช่องทางเชื่อมต่อระหว่างภายในกับภายนอก ผลที่ได้จากการฝึกฝนพัฒนาในแต่ละด้านจะส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน นั่นคือ กายและศีลที่ฝึกฝนพัฒนาได้แล้วเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการฝึกฝน ด้านจิตใจที่ฝึกฝนพัฒนาได้แล้วเป็นประโยชน์อย่างมาก ต่อการฝึกฝนพัฒนา ด้านปัญญาปัญญา ที่ฝึกฝนพัฒนาได้สมบูรณ์แล้วเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการฝึกฝนอบรมพฤติกรรมและจิตใจแนวทางการปรับเปลี่ยนและพัฒนาพฤติกรรมเพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมยุคปัจจุบัน คือ การพัฒนาระดับศีล เป็นการพัฒนาพฤติกรรมหรือพัฒนาตนเองโดยการรักษาศีลทำสมาธิเพื่อให้เกิดปัญญาเมื่อเกิดปัญญาจะนำซึ่งพฤติกรรมที่ดีงาม

สรุปได้ว่าพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นและเจริญรุ่งเรืองในประเทศอินเดีย แต่ปัจจุบันพระพุทธศาสนาในอินเดียเหลือเพียงร่องรอยความเจริญในอดีต ที่เป็นเช่นนี้ เหตุสำคัญประการหนึ่งก็เนื่องจากปัจจัยภายในคือนักบวชประพฤติตนไม่ต่างไปจากฆราวาส ผู้คนจึงถอยศรัทธาจากค่อย ๆ เสื่อมทวีความรุนแรงถึงขั้นสูญไปหมดเลยมีปัจจัยอีก ๔ ประการ คือ สาวกวิกล ประชาชนวิบัติ พระมหากษัตริย์ขึ้นหน้าศาสนาพิการ “สาวกวิกล” ก็คือพระภิกษุประพฤตินอกธรรมวินัย

---

[๑๗] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๔/๕๖.

17. (218-233).indd 230 24/11/2563 21:17:23

แนวคิดและความเป็นมาของความเชื่อ ความเชื่อของมนุษย์ได้มีวิวัฒนาการตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑) ความเชื่อในธรรมชาติ ความเชื่อระดับต่ำสุดของมนุษย์ คือความเชื่อในธรรมชาติ เพราะธรรมชาติเกิดอยู่เคียงข้างกับมนุษย์

๒) ความเชื่อในคติถือผีสาง เทวดา วิวัฒนาการแห่งความคิดของมนุษย์เกิดขึ้นพร้อมกับความเจริญรอบข้างอย่างอื่น มนุษย์มีความสงสัยว่าความมืด ความสว่าง ความร้อน ความหนาว ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ฟากฟ้า แม่น้ำ แม้ภูเขาและต้นไม้ใหญ่ที่สามารถบันดาลให้เกิดความผันแปรไปได้ต่าง ๆ ในตัวธรรมชาติเหล่านั้น และมีผลบันดาลให้เกิดความสุขและความทุกข์แก่มนุษย์

๓) ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ ได้แก่ มารดา บิดา ปู่ย่า และตายายที่ตายไปแล้ว วิญญาณของบุคคลเหล่านั้นไม่ได้ไปไหน ยังคงอยู่เพื่อปกปักรักษาดูแลบุตรหลานของพวกตน ทำให้เกิดการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ โดยสังเกตตัวอย่างได้ที่การบังสุกุลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้วของคนไทย

ลักษณะคติความเชื่อในสังคมไทย โดยทั่วไปความเชื่อเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น เมื่อเกิดเป็นระบบขึ้นในสังคมมักเรียกว่า ศาสนา มีบทบาทสำคัญในการเชื่องโยงสถาบันต่าง ๆ ทั้งในด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม ปัจจุบันสังคมไทยกำลังจะได้ชื่อว่าเป็นสังคมบริโภคนิยมหรือวัตถุนิยม เนื่องจากคนไทยได้รับอิทธิพลจากปรัชญาวัตถุนิยมชองชาวตะวันตก ที่เน้นความสำคัญด้านวัตถุมากกว่าจิตใจ เป็นการส่งเสริมมนุษย์ให้เพิ่มกิเลส (ความอยาก) มากขึ้นซึ่งขัดแย้งกับพื้นฐานการดำเนินแบบจิตนิยมเดิมของตนสังคมไทย จึงมีลักษณะขาดความเป็นเอกภาพ คือ ขาดความนึกคิดในความเป็นไทยที่แท้จริง ขาดจุดยืน อุดมคติ ที่จะยึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติร่วมกัน ปัจจุบันคนรุ่นใหม่ก็นิยมความเจริญด้านวัตถุ ดังจะเห็นได้จากมีการส่งเสริมความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และรับเอาเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน

ด้านความเชื่อทางพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน กลายเป็นสังคมบริโภคนิยม เน้นความสำคัญด้านวัตถุมากกว่าจิตใจ ซึ่งขัดแย้งกับพื้นฐานการดำเนินชีวิตแบบพุทธเดิมของตน จึงส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม จนสภาพสังคมไทยตกอยู่ในสภาพที่เลวร้ายลงไป การดำเนินวิถีชีวิตขนบธรรมเนียม ประเพณี อันดีงามที่บรรพบุรุษสั่งสมไว้แทบจะไม่หลงเหลือ ลักษณะความเชื่อปรับเปลี่ยนไปจากความเชื่อดั้งเดิม เชื่อในสิ่งที่มองไม่เห็นว่ามีอำนาจเหนือคน อาจบันดาลให้ทั้งคุณและโทษ การเชื่อถือผีสางเทวดาทำให้สังคมไทยเข้าใจหลักธรรมคลาดเคลื่อนจากหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาและวิถีพุทธแท้-เทียม ตลอดจนคุณค่าแท้คุณค่าเทียม จึงเกิดความสับสนขึ้นในสังคมไทย เพราะพฤติกรรมของชาวพุทธควรเชื่ออย่างไรและเชื่ออะไร ? นั่นบ่งบอกการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันการนำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

สรุป

การค้นพบความเชื่อที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่จะนำมาปรับใช้ได้ในสังคมไทย คือ ความเชื่อกฎแห่งกรรม เป็นกระบวนการก่อกรรม และการให้ผลของกรรมอย่างเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งกระบวนการก่อกรรมนั้นต้องประกอบด้วยเจตนา ดังนั้น จึงเป็นคำสอนที่สำคัญยิ่งเรื่องหนึ่งในพระพุทธศาสนา โดยสอนให้มนุษย์เชื่อเรื่องกรรม ผลของกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว โดยมีหัวใจหลัก คือการสร้างความดี ละเว้นความชั่วทั้งปวง และทำจิตใจให้บริสุทธิ์อยู่เสมอ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้พุทธศาสนิกชนเป็นคนดี มีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม อันนำไปสู่ความสงบสุขของตนเองและประเทศชาติ

บรรณานุกรม

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ปรัชญาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๓.

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ. **สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.

ดนัย ไชยโยธา. **ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.

นภาจรี นำเบ็ญจพล และอมรรัตน์ จันทร์เพ็ญสว่าง. **จิตวิทยาศาสนาและความเชื่อและความจริง.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กองทุนบี.ทราเวน, ๒๕๓๗.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. **พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). **เชื่อกรรมรู้กรรมแก้กรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ และนิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ. **การเข้าทรงและร่างทรง.** กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๓.

แสง จันทร์งาม. **พุทธศาสนาวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สร้างสรรค์บุ๊ค จำกัด, ๒๕๒๔.

สมพร สุขเกษม. **ความจริงของชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๔๒.

อมรรัตน์ จันทร์เพ็ญสว่าง. **จิตวิทยาศาสนาและความเชื่อและความจริง.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กองทุนบี. ทราเวน, ๒๕๓๗.

อมรา พงศาพิชญ์. **วัฒนธรรมศาสนาและชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา.** พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

17. (218-233).indd 233 24/11/2563 21:17:24

สิ่งที่ทุกคนปรารถนา : กายแข็งแรง ใจเป็นสุข

ผศ.สันติ เมืองแสง
คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

ก่อนอื่นควรทำความรู้จักกับส่วนประกอบของร่างกายมนุษย์เสียก่อน ถ้าหากไม่มีความรู้ในเรื่องนี้ก็อาจไม่ทราบว่าควรจะดูแลรักษาสุขภาพกันอย่างไร เหมือนคนที่ใช้รถหากรู้จักเพียงวิธีการใช้แต่ไม่รู้จักส่วนประกอบของรถก็จะยากแก่การดูแลรักษาให้ถูกวิธีในทางพระพุทธศาสนาได้เปรียบร่างกายของคนเราเหมือนรถยนต์[๑] รถยนต์คันหนึ่งที่มี ๔ ล้อ ซึ่งหมายถึงธาตุทั้ง ๔ มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ และธาตุลม มีประตูที่เปิดปิดและมีท่อไอเสียพร้อมเสร็จ อันหมายถึงทวารทั้ง ๙ ช่อง ได้แก่ ตาสองข้าง หูสองข้าง จมูกสองข้าง รวมถึงทวารหนักทวารเบา และช่องทางกาย ล้วนเป็นที่มาของโรคภัยไข้เจ็บ ร่างกายมนุษย์จึงถือว่าเป็นรังแห่งโรค[๒] หรือเป็นที่มาของโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ อันมีสมุฏฐานมาจากสิ่งที่มีอยู่ในร่างกายของมนุษย์นั่นเอง

ในร่างกายของเรามีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่สองส่วนด้วยกันคือ ส่วนของร่างกาย และส่วนของจิตใจ ส่วนของร่างกายนั้นประกอบไปด้วยธาตุ ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ และธาตุลม ธาตุทั้ง ๔ นี้มีอยู่ในร่างกายของมนุษย์ เมื่อธาตุทั้ง ๔ ยังมีสมดุลไม่ผิดปรกติ ร่างกายก็ปรกติ แต่ถ้าหากธาตุใดธาตุหนึ่งเกิดทำงานผิดพลาดอันเนื่องมาจากเหตุปัจจัยภายนอก คือร้อนจัด หนาวจัด เป็นต้น หรือเหตุปัจจัยภายในเช่นกิน ดื่มหรือพักผ่อนไม่พอเพียง ร่างกายก็จะแปรปรวน ที่เรียกว่าเกิดอาการป่วยนั่นเอง ทางพระพุทธศาสนายังได้ให้รายละเอียดที่เกี่ยวกับร่างกายโดยแยกย่อยเป็นส่วนต่าง ๆ ที่เรียกว่าอาการ ๓๒ คำว่า อาการ ๓๒ ตามความเข้าใจของชาวบ้านทั่วไปหมายถึงอวัยวะของร่างกายครบ ๓๒ คือไม่เป็นคนพิการ ส่วนอาการ ๓๒ ในทางพระพุทธศาสนานั้นหมายถึงธาตุ ๔ กลุ่ม อันเป็นส่วนประกอบที่มีอยู่ในร่างกายของมนุษย์ คือ ส่วนที่เป็นธาตุดิน หรือปฐวีธาตุนั้นจะมีลักษณะที่แข้นแข็ง มีอยู่ ๑๙ ชนิดด้วยกัน ได้แก่ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า นับมันสมอง อีก ๑ รวมเป็นทั้งหมด ๒๐ อย่าง อาโปธาตุหรือธาตุน้ำจะมีลักษณะเอิบอาบ มี ๑๒ ชนิด ได้แก่ ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร เมื่อนับรวมกันก็จะได้ ๓๒ อย่าง เรียกว่า อาการ ๓๒ ตรงกับภาษาบาลีว่า

---

[๑] สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๒๙/๓๒, สำ.ส.อ (บาลี) ๑/๒๙/๕๒.

[๒] ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๑๕๕/๔๐๘.

18. (234-239).indd 234 24/11/2563 21:17:52

ทวัตติงสาการ[๓] ดังนั้น อาการ ๓๒ ในความหมายทางพระพุทธศาสนาจึงมิได้หมายถึงอวัยวะ ๓๒ ครบบริบูรณ์เหมือนอย่างที่บางคนเข้าใจ ส่วนธาตุลมนั้นช่วยทำให้ธาตุดินมีความยืดหยุ่นและธาตุไฟทำให้เกิดความเย็นและมีไออุ่น ฉะนั้น สมุฏฐานของโรคมักเกิดจากความแปรปรวนของธาตุ ๔ ธาตุใดธาตุหนึ่ง ซึ่งทำหน้าที่บกพร่อง ทำให้เกิดอาการผิดปรกติทางด้านร่างกาย ที่เรารู้จักกันในนามว่าป่วยไข้นั่นเอง คนส่วนใหญ่มักรู้จักอาการป่วยทางร่างกายเป็นอย่างดี แต่น้อยคนนักที่จะรู้จักอาการป่วยทางจิตของตัวเอง คือขาดความรู้ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า มนุษย์ทุกคนบนโลกนี้ (ยกเว้นพระอรหันต์) เป็นผู้ป่วยที่ยังต้องการการรักษาเยียวยา ดังคำกล่าวของวชิราภิกษุณีที่กล่าวกับมารว่า “ทุกข์เท่านั้นเกิดขึ้น ทุกข์เท่านั้นตั้งอยู่ ทุกข์เท่านั้นดับไป นอกจากทุกข์แล้วไม่มีอะไรเกิดไม่มีอะไรดับ”[๔]

สุขภาพกาย สุขภาพใจ

ในทางพระพุทธศาสนา หากต้องการศึกษาเกี่ยวกับการป้องกันและรักษาสุขภาพ ก็สามารถค้นคว้าได้จากบทบัญญัติทางพระวินัยอันเป็นข้อปฏิบัติตนสำหรับคนไข้ คือ สอนให้พุทธบริษัทดูแลรักษาสุขภาพกายและสุขภาพใจไปพร้อม ๆ กัน หรือที่แพทย์สมัยใหม่ชอบใช้กันว่า การดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวม (holistic) ดังที่มีหลักปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ที่เกี่ยวกับการดูแลรักษาสุขภาพไว้หลายข้อด้วยกัน แม้พระบัญญัติทางพระวินัยห้ามสำหรับผู้ปรกติ แต่เมื่อภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเกิดอาพาธหรือป่วยไข้ก็จะได้รับการยกเว้น และพระพุทธเจ้ายังตรัสถึงลักษณะของผู้ป่วยทางร่างกายไว้ ๓ ประเภท[๕] เพื่อเปรียบเทียบกับการรักษาเยียวยาผู้ป่วยทางจิต คือผู้ที่ยังไม่ได้บรรลุธรรมด้วยว่า ผู้ป่วยประเภทที่หนึ่งสามารถหายได้เองโดยไม่ต้องกินยาหรือรักษาเลย ผู้ป่วยประเภทที่สองอาจหายจากความเจ็บไข้นั้นได้ ถ้าหากได้รับยาและได้รับการรักษาอย่างถูกวิธี แต่ก็อาจเสียชีวิตเพราะโรคนั้นได้หากไม่ได้รับการรักษาเยียวยาอย่างถูกวิธีด้วยเช่นกัน ผู้ป่วยประเภทที่สามไม่มีวันหายจากโรค และจะต้องตายด้วยโรคนั้นอย่างแน่นอน แม้จะได้รับการรักษาเยียวยาอย่างดีเพียงใดก็ตาม

ดังนั้น ในมุมมองของพระพุทธศาสนา สุขภาพทางกายกับสุขภาพทางจิตใจมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน ในแง่ที่ว่าหากกายแม้จะแข็งแรงอย่างไรก็ตาม ถ้าจิตใจไม่ได้รับการผ่อนคลาย ก็จะเคร่งเครียด เป็นทุกข์ และย้อนกลับมาทำให้สุขภาพร่างกายที่เคยแข็งแรงต้องอ่อนแอลง มีโอกาสที่จะทำให้เกิดโรคต่าง ๆ รุมเร้าได้ง่าย

---

[๓] ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๓/๔.

[๔] สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๑/๒๒๗.

[๕] องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๒/๑๖๙.

สุขภาพองค์รวม : มิติทางกาย มิติทางใจ

หลักการดูแลสุขภาพตามหลัก ๕ อ. ได้แก่

๑. อ.อาหาร รับประทานอาหารให้หลากหลาย ได้สัดส่วนเพียงพออิ่ม ครบ ๕ หมู่ เน้นย่อยง่าย และสะอาด ควรหลีกเลี่ยงอาหารที่มีไขมันสูง หวานจัด เค็มจัด และเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์

๒. อ.ออกกำลังกาย โดยออกกำลังกายทุกส่วนสัด กระตุ้นจังหวะการเต้นของหัวใจ ควรออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ ออกกำลังกายอย่างเหมาะสม ช่วยให้กล้ามเนื้อแข็งแรง และควรหลีกเลี่ยงออกแรงเกินกำลัง

๓. อ.อารมณ์ คือ อารมณ์รื่นเริงยินดี จิตแจ่มใส มองโลกในแง่บวก ไม่เครียด

๔. อ.อดิเรก สร้างสรรค์งานอดิเรก เกื้อกูลสังคม ทำแล้วเพลิดเพลินและมีคุณค่าทางจิตใจ

๕. อ.อนามัย สร้างอนามัยดี ชีวีมีสุข นำพาอายุยืนยาว สร้างเสริมพฤติกรรมสุขภาพที่ดี หมั่นตรวจและรักษาสุขภาพ ปฏิบัติตนให้ถูกสุขลักษณะ ควรตรวจสุขภาพอย่างน้อยปีละครั้ง ลด ละ เลิกอบายมุข บุหรี่ ของมึนเมาและสารเสพติด

ตามหลักการดูแลสุขภาพในเรื่องอาหาร การออกกำลังกาย งานอดิเรก อนามัย ทั้ง ๔ อย่าง เป็นการดูแลรักษาสุขภาพร่างกายให้แข็งแรงเท่านั้น ส่วนเรื่องอารมณ์นั้น เป็นเรื่องทางจิตใจ ต้องดูแลรักษาสุขภาพใจให้ดีด้วยและเป็นส่วนสำคัญ ซึ่งเป็นการดูแลและรักษาสุขภาพสอดคล้องกับแนวทางพระพุทธศาสนา ที่ให้ความสำคัญทั้งทางด้านสุขภาพกายและสุขภาพใจไปพร้อมกัน ใช้หลักทางสายกลางในการปรับสมดุลทางด้านร่างกาย โดยใช้ระบบศีลในการปรับหรือควบคุมเพื่อให้เกิดสมดุลทางกาย เช่น การรับประทานอาหารก็ใช้หลักการรู้จักประมาณมาเป็นเครื่องเตือนสติ การบัญญัติให้พระต้องออกรับอาหารบิณฑบาต หากมองเพียงผิวเผินก็เป็นการบังคับให้ต้องออกกำลังกายด้วยการเดิน การบัญญัติว่าต้องดูแลรักษาผ้าครองเครื่องนุ่งห่มและที่อยู่อาศัยให้สะอาดถือเป็นหลักอนามัยขั้นพื้นฐาน เช่น การทำความสะอาด กวาดลานวัด ถือเป็นงานอดิเรกที่ทำได้ในยามว่างจากงานหลัก คือการศึกษาและการปฏิบัติ เช่น การเดินจงกรม การทำสมาธิฝึกใจให้แน่วแน่ เป็นการปรับสมดุลทางจิตโดยอาศัยสมาธิในการหล่อเลี้ยงให้จิตผ่อนคลายจากความเครียดและวิตกกังวล นี้เป็นการมองผลเพียงผิวเผิน แต่ประโยชน์ที่จะเกิดแก่ผู้ปฏิบัติได้อย่างสม่ำเสมอนั้นจะสูงขึ้นไปเรื่อยตามลำดับ แต่การที่จะดูแลทั้งสุขภาพกายและสุขภาพใจให้เกิดสมดุลไปพร้อม ๆ กันได้นั้นก็จะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมอยู่บ้างพอสมควร ซึ่งก็คือต้องอาศัยตัวปัญญานั่นเอง หลักแห่งไตรสิกขาจึงถือเป็นทฤษฎีหนึ่งที่นำมาปรับใช้ในการเสริมสร้างสุขภาพในแบบองค์รวมตามแนวพุทธศาสนา

การดูแลรักษาสุขภาพตามแนวพุทธศาสนา ต้องประกอบด้วยองค์รวมของสุขภาพทั้งมิติทางกายและมิติทางใจนั่นเอง ขณะที่ทางการแพทย์เน้นการดูแลรักษาสุขภาพได้แต่เพียงมิติทางกายเท่านั้น

18. (234-239).indd 236 24/11/2563 21:17:52

แต่ในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่สามารถนำมาเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างสุขภาพโดยองค์รวมทั้งมิติทางกายและมิติทางใจได้อีกด้วย ทำให้เกิดสุขพลานามัยที่ดี ควบคู่ไปกับความสะอาด ความสว่าง และความสงบในจิตใจด้วยการปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา หรือที่เรียกว่าตามหลักมรรคมีองค์ ๘ ประการ[๖]

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ได้มีพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตมหาวิทยาลัยมหิดล เกี่ยวกับสุขภาพกายและสุขภาพจิตใจ ความตอนหนึ่งว่า "... การรักษาความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกายเป็นปัจจัยของเศรษฐกิจที่ดีและสังคมที่มั่นคง เพราะร่างกายที่แข็งแรงนั้น โดยปกติจะอำนวยผลให้สุขภาพจิตใจสมบูรณ์ และเมื่อสุขภาพสมบูรณ์ดี พร้อมทั้งร่างกายและจิตใจแล้ว ย่อมมีกำลังทำประโยชน์สร้างสรรค์เศรษฐกิจและสังคมของบ้านเมืองได้เต็มที่..."[๗] จะเห็นได้ว่า ถ้าประชาชนมีสุขภาพกายแข็งแรง สุขภาพจิตใจสมบูรณ์แล้วเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง สังคมและประเทศชาติอย่างมาก

การดูแลรักษาสุขภาพกาย สุขภาพใจ

คนส่วนใหญ่ไม่ได้ทุกข์ที่กายเท่านั้น ใจก็พลอยเป็นทุกข์ด้วย ใจที่เป็นทุกข์ย่อมทำให้ร่างกายเสื่อมทรุดลง หายยากหรือฟื้นตัวได้ช้า ตรงกันข้าม ถ้าใจที่สงบหรือเบิกบานจะช่วยให้ร่างกายหายเร็วขึ้นและเจ็บปวดน้อยลง แม้ในกรณีที่เลวร้ายที่สุดคือป่วยหนักจนมาถึงระยะสุดท้ายของชีวิต หมอพยาบาลและเทคโนโลยีทั้งหลาย อาจช่วยอะไรไม่ได้มากนัก แต่จิตใจของเราเองก็ยังสามารถเป็นที่พึ่งได้ช่วยให้เป็นทุกข์น้อยลง และมีความสงบได้ ในช่วงสุดท้ายของชีวิต ด้วยเหตุนี้ ในยามเจ็บป่วย การดูแลรักษาจิตใจจึงเป็นเรื่องสำคัญไม่น้อยไปกว่าการดูแลรักษาร่างกาย

บางครั้งอาจสำคัญกว่าด้วยซ้ำ โดยเฉพาะเมื่อร่างกายไม่สามารถเยียวยาได้อีกต่อไป เมื่อป่วยหนักหรือเมื่อรู้ตัวว่าวาระสุดท้ายของชีวิตใกล้จะมาถึง ควรใช้เวลาที่เหลืออยู่เพื่อรักษาจิตและตระเตรียมใจให้พร้อมสำหรับช่วงสำคัญที่สุดของชีวิต ความตายนั้นเราไม่สามารถรู้ได้ว่าจะมาเมื่อไร และเลือกไม่ได้ว่าจะตายอย่างไร แต่เราสามารถเลือกได้ว่าจะเผชิญกับความตายอย่างไร เราต้องเตรียมใจเสียแต่วันนี้ด้วยวิธีต่อไปนี้

---

[๖] มรรคมีองค์ ๘ ประการ คือ (๑) สัมมาทิฏฐิ คือ ปัญญาเห็นชอบ (๒) สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ (๓) สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ (๔) สัมมากัมมันตะคือทำการงานชอบ (๕) สัมมาอาชีวะ คือเลี้ยงชีวิตชอบ (๖) สัมมาวายามะ คือมีความเพียรพยายามชอบ (๗) สัมมาสติ คือมีการระลึกชอบ (๘) สัมมาสมาธิ คือมีการจิตตั้งมั่นโดยชอบ

[๗] พระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในการพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตมหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. ๒๕๒๒.

ประการที่ ๑ ยอมรับการเปลี่ยนแปลงของชีวิต

ความเปลี่ยนแปลงของชีวิตอย่างหนึ่งคือความจริงที่ว่าเราทุกคนต้องตาย ไม่มีใครที่จะหลีกหนีความตายได้ ไม่ช้าก็เร็ว จึงควรเตรียมใจพร้อมรับความตายอยู่ทุกเวลา และจะมีเวลาใดเล่าที่การทำใจพร้อมรับความตายจะเป็นเรื่องเร่งด่วนเท่ากับตอนที่กำลังป่วยหนัก เมื่อเราพร้อมรับความตาย ความตายก็มิใช่เรื่องน่ากลัวอีกต่อไป ตรงกันข้ามการไม่ยอมรับความตายทั้ง ๆ ที่วาระสุดท้ายใกล้เข้ามาทุกขณะมีแต่จะซ้ำเติมตัวเองให้เป็นทุกข์มากขึ้น ยิ่งไม่ยอมรับความตาย ก็ยิ่งกลัวความตาย และยิ่งกลัวความตายมากเท่าไร ใจก็ยิ่งเป็นทุกข์มากเท่านั้น พึงระลึกว่า ไม่มีอะไรน่ากลัวเท่ากับความกลัว แม้แต่ความตายก็ไม่น่ากลัวเท่ากับความกลัวตาย อย่างน้อยทุกคืนก่อนนอนควรทำใจให้สงบและนึกถึงความตายของตนว่าสักวันหนึ่งจะต้องมาถึง คืนนี้อาจเป็นคืนสุดท้ายของตนก็ได้ หรือไม่ก็พิจารณาว่ากายนี้ไม่นานหนอจักเป็นของเปล่า ๆ ปราศจากวิญญาณทับถมแผ่นดินดังท่อนไม้อันหาประโยชน์มิได้[๘] ตามที่พระสงฆ์ท่านได้สวดให้พิจารณาในงานบำเพ็ญกุศลให้กับผู้วายชนม์

ประการที่ ๒ นึกถึงแต่สิ่งดีงาม

ในขณะที่ร่างกายของเรากำลังเจ็บปวดแปรปรวนอยู่นั้น ความทุกข์ทรมานสามารถบรรเทาลงได้หากมีการเหนี่ยวนำจิตใจให้เป็นสมาธิหรือจดจ่ออยู่กับบุญกิริยาวัตถุ มีการบริจาคทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา[๙] เป็นต้น ซึ่งเป็นความดีงามที่ตนได้ทำไว้ จึงเป็นวิธีที่ช่วยให้จิตใจเกิดปีติความอิ่มใจ เกิดปัสสัทธิ ความผ่อนคลายจากความวิตกกังวลได้อีกวิธีหนึ่ง

ประการที่ ๓ ระลึกถึงสิ่งเคารพนับถือ

สิ่งที่เราเคารพนับถือ อาจได้แก่ พระรัตนตรัยหรือครูบาอาจารย์ผู้เป็นปูชนียบุคคล จะช่วยให้จิตใจสงบขึ้น หากมีพระพุทธรูปหรือรูปของพระโพธิสัตว์และครูบาอาจารย์ที่เคารพนับถือมาตั้งอยู่ในห้อง จะช่วยให้จิตใจมีสมาธิจดจ่อได้ดีขึ้น ทำให้ร่างกายผ่อนคลาย จิตใจก็คลายจากวิตกกังวล

ประการที่ ๔ การไหว้พระสวดมนต์

การไหว้พระสวดมนต์อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ โดยเฉพาะบทที่ชวนให้รำลึกถึงองค์คุณหรืออานุภาพแห่งพระรัตนตรัย จะช่วยให้เกิดศรัทธาในใจเพิ่มพูน ยิ่งมีศรัทธามากเท่าไร จิตก็ยิ่งเป็นสมาธิและสงบนิ่งได้เร็วมากเท่านั้น อีกทั้งยังช่วยให้เกิดกำลังใจในการเอาชนะความกลัวต่อโรคภัยที่มารุมเร้าได้อีกด้วย

---

[๘] อะจิรัง วะตะยัง กาโย ปะฐะวิง อะธิเสสสะติ ฉุฑโฑ อะเปตะวิญญาโณ นิรัตถังวะ กะลิงคะรัง.

[๙] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,** พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๕), หน้า ๘๙-๙๐.

18. (234-239).indd 238 24/11/2563 21:17:52

สรุป

การเสริมสร้างสุขภาพจึงต้องดูแลรักษาทั้งร่างกายและจิตใจไปพร้อม ๆ กัน เป็นธรรมดาของชีวิตมนุษย์ที่ต้องเผชิญกับความเจ็บป่วย นับเป็นทุกข์อย่างหนึ่งที่สัตว์โลกทุกหมู่เหล่าต้องพบทั้งทางร่างกายและจิตใจแตกต่างกัน การที่จะบังคับไม่ให้ร่างกายเกิดการเจ็บป่วยขึ้นนั้น เป็นสิ่งที่ไม่อาจเป็นไปได้ เพราะธรรมชาติของร่างกายมนุษย์ อวัยวะต่าง ๆ ย่อมต้องเสื่อมลงและมีโรคภัยต่าง ๆ เกิดขึ้น มีปัจจัยหลาย ๆ อย่างที่ทำให้ร่างกายเกิดการเจ็บป่วยอยู่เสมอในทุกช่วงของชีวิต ซึ่งความเจ็บป่วยนี้เป็นหนึ่งในเทวทูตทั้งสี่ที่ทำให้พระพุทธศาสนาเกิดขึ้น เพื่อช่วยให้สัตว์โลกทุกหมู่เหล่าพ้นจากความทุกข์และพบกับความสุขที่แท้จริง หลักคำสอนและหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนา รวมทั้งพิธีกรรมต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่แฝงไว้ด้วยแนวทางในการรักษาโรค ทั้งโรคทางร่างกายและจิตใจ ถึงแม้ว่าโรคภัยไข้เจ็บเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ พระพุทธศาสนาก็ถือว่าการไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ[๑๐] เพราะจะทำให้เราสามารถปฏิบัติธรรมให้ได้รับประโยชน์เต็มที่ตามคำสอนในพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงมุ่งสอนวิธีปฏิบัติที่จะทำให้มีสุขภาพดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ วิธีสำคัญที่พระพุทธศาสนาใช้ป้องกันและรักษาโรค คือ การสวดมนต์และการปฏิบัติกัมมัฏฐาน โดยเฉพาะวิปัสสนากัมมัฏฐาน วิธีเหล่านี้นอกจากจะเป็นประโยชน์แก่สุขภาพแล้วยังนำไปสู่ความสุขสูงสุดทางพระพุทธศาสนาได้ด้วย

ดังนั้น ทัศนะที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาพในมิติมุมมองทางพระพุทธศาสนาถือว่าครอบคลุมทั้งด้านร่างกายและจิตใจ สูงสุดสามารถถอนความทุกข์ที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปจนเข้าถึงสภาพที่ปราศจากอาการป่วยจากโรคทางกายและทางใจได้อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๕.

_____. **สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ.** พิมพ์ครั้งที่ ๕. ม.ป.ท., ม.ป.พ., ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **ชีวิตที่เป็นอยู่ดี.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕.

พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมฺมาปญฺโญ) **ไตรสิกขากับการพัฒนาชีวิต.** พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๖๒.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

[๑๐] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๑๖/๒๕๔.

ความปรารถนาของมนุษย์ระดับสวรรค์สมบัติ

ผศ.ดร.วิโรจน์ คุ้มครอง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

บทนำ

ความปรารถนาของมนุษย์มิได้มีความหยุดนิ่ง สิ่งที่มนุษย์ปรารถนามีอะไรบ้าง ส่วนเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ สิ่งที่พึงประสงค์ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ซึ่งจัดว่าเป็นความสำเร็จในขั้นต่าง ๆ นั้น ความปรารถนาของมนุษย์มีอยู่ ๓ ระดับด้วยกัน คือ ๑) มนุษย์สมบัติ ๒) สวรรค์สมบัติ ๓) นิพพานสมบัติ เช่น วันหนึ่งพระพุทธองค์ทรงเสด็จออกบิณฑบาตโปรดสัตว์ตามปกติ พระนางยโสธรา หรือพิมพาได้พาราหุลราชบุตรมาทูลขอพระราชทานราชสมบัติจากพระองค์[๑] พระพุทธองค์ทรงชี้แจงให้พระราหุลเข้าใจว่า ราชสมบัตินั้นเป็นทรัพย์นอกกายหาประโยชน์อันใดมิได้ ในที่สุดพระองค์ตรัสชี้แนะให้พระราหุลไปแสวงหาอริยทรัพย์จึงทรงให้ราหุลกุมารบวช[๒] เพื่อแสวงหาทรัพย์ภายในซึ่งเป็นทรัพย์ที่มีค่าล้ำเลิศเหนือทรัพย์สินทั้งหลายทั้งปวง นั่นหมายถึงพระองค์ทรงทราบแล้ว พระราหุลนั้นเปรียบเสมือนดอกบัวที่พ้นน้ำแล้ว ถ้าได้รับแสงแดดเมื่อใดก็จะบานได้ทันที พระองค์จึงมีพุทธประสงค์ที่จะประทานนิพพานสมบัติให้แก่พระราหุล แต่พระองค์เปรียบมนุษย์ในโลกนี้ไว้เสมือนดอกบัว ๔ เหล่า จึงมีบุคคลอีกมากมายที่ยังไม่สามารถจะรับนิพพานสมบัติได้ พระองค์จึงได้เลือกสรรสมบัติแต่ละอันดับที่เหมาะสมแก่บุคคลแต่ละหมู่เหล่า ดังพระพุทธพจน์ว่า

ขุมทรัพย์คือบุญนี้ ให้สมบัติอันน่าใคร่ทั้งปวงแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายย่อมปรารถนาผลใด ย่อมได้ผลนั้นทั้งหมดด้วยขุมทรัพย์คือบุญนี้[๓]

ความเป็นผู้มีผิวพรรณงาม ๑ ความเป็นผู้มีเสียงไพเราะ ๑ ความเป็นผู้มีทรวดทรงงาม ๑ ความเป็นผู้มีรูปสวย ๑ ความเป็นอธิบดี ๑ ความเป็นผู้มีบริวาร ๑ ผลทั้งหมดนี้ อันเทวดาและมนุษย์ย่อมได้ด้วยขุมทรัพย์คือบุญนี้[๔]

ในบทความวิชาการนี้ ผู้เขียนจะได้อธิบายเฉพาะความปรารถนาของมนุษย์ระดับสวรรค์สมบัติเท่านั้น และผู้ที่จะได้สวรรค์สมบัติต้องปฏิบัติตนให้เป็นผู้สมควรแก่การได้สวรรค์สมบัติด้วย

---

[๑] วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๕/๑๖๔.
[๒] วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๕/๑๖๕.
[๓] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๐/๑๘.
[๔] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๑/๑๙.

19. (240-252).indd 240 24/11/2563 21:18:17

ความหมายของความปรารถนา

ในหนังสือและเอกสารของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายของคำว่าความปรารถนาไว้มากมาย ผู้เขียนจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

๑. ในพจนานุกรม บาลี-ไทย ได้ให้ความหมายของคำว่า ความปรารถนาในภาษาบาลีมีใช้ ๒ คำ คือ

๑) มโนรถ หมายถึง ความปรารถนา ความสมหวัง[๕]

๒) ปตฺถนา หมายถึง ความปรารถนา ความตั้งใจ ความมุ่งหมาย ความสมหวัง[๖]

๒. ในพจนานุกรม มคธ-ไทย ได้ให้ความหมายของคำว่า ความปรารถนาว่า ปตฺถนา หมายถึง ความมุ่งหมาย ความต้องการ ความอยากได้ ความปรารถนา[๗]

๓. ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า ความปรารถนาไว้ว่า คำว่า ปรารถนา หมายถึง มุ่งหมาย อยากได้ ต้องการ[๘]

๔. ในหนังสือปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระจันทรบุรีนฤนาถ ได้ให้ความหมายคำว่า ความปรารถนามาจากคำภาษาบาลีว่า

๑) ปตฺถนา หมายถึง ธรรมชาติอันบุคคลพึงปรารถนา

๒) ปตฺถิตปตฺถนา หมายถึง ความปรารถนาอันตั้งไว้ทั่วแล้ว ความปรารถนาอันปรารถนาแล้ว

๓) ปตฺถิตปตฺถโน หมายถึง ผู้มีความปรารถนาอันตั้งไว้แล้ว ผู้มีความปรารถนาอันปรารถนาแล้ว[๙]

จะเห็นได้ว่า หนังสือและเอกสารของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายของคำว่าความปรารถนาใกล้เคียงกัน เพราะความปรารถนามาจากภาษาบาลีจึงมีคำแปลคล้ายคลึงกัน

---

[๕] จำลอง สารพัดนึก, **พจนานุกรม บาลี-ไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: เรืองปัญญา, ๒๕๔๘), หน้า ๓๙๐.

[๖] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒๒.

[๗] พันตรี ป. หลงสมบุญ (ประยุทธ์ หลงสมบุญ), **พจนานุกรม มคธ-ไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: เรืองปัญญา, ๒๕๔๐), หน้า ๔๔๒.

[๘] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๒), หน้า ๗๑๖.

[๙] พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทรบุรีนฤนาถ, **ปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต,** พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฎราชวิทยาลัย , ๒๕๓๗), หน้า ๔๖๘.

19. (240-252).indd 241 24/11/2563 21:18:17

ความปรารถนาของมนุษย์ระดับสวรรค์สมบัติ

ความปรารถนาของมนุษย์ระดับสวรรค์สมบัติ ดังพระพุทธพจน์ในอิฏฐสูตรว่า สวรรค์ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก[๑๐] ความปรารถนาของมนุษย์เรื่องสวรรค์ในโลกหน้าหมายถึง เทวดาโดยกำเนิด สัตว์โลกทั่วไปไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ดิรัจฉาน เทวดา และเหล่าสัตว์ในอบายภูมิ ถ้ายังไม่หมดกิเลสต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่เรื่อยไป ตามหลักวัฏฏะ ๓ หรือไตรวัฏฏ์ คือวนวงเวียน องค์ประกอบที่หมุนเวียนต่อเนื่องกันของภวจักร หรือสังสารจักรคือ

๑) กิเลสวัฏฏ์ วงจรกิเลส ประกอบด้วย อวิชชา ตัณหา และอุปาทาน

๒) กัมมวัฏฏ์ วงจรกรรม ประกอบด้วย สังขาร และกรรมภพ

๓) วิปากวัฏฏ์ วงจรวิบาก ประกอบด้วย วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ซึ่งแสดงออกในรูปปรากฏที่เรียกอุปปัตติภพ ชาติ ชรา มรณะ เป็นต้น

สังสารจักร ๓ อย่างนี้ประกอบเข้าเป็นวงจรใหญ่แห่งปัจจยาการ หรือที่เรียกว่า ภวจักร หรือสังขารจักรตามหลักปฏิจจสมุปบาท[๑๑] สภาพทั้งสามนี้ได้ชื่อว่า วน เพราะหมุนเวียนกันไปคือ กิเลสเกิดขึ้นแล้วให้ทำกรรม ครั้นทำกรรมแล้วย่อมได้รับวิบากแห่งกรรม เมื่อได้รับวิบาก กิเลสเกิดขึ้นอีกวนกันไปอย่างนี้จนกว่าพระอรหัตตมรรคจะตัดให้ขาดลง[๑๒] การหมุนเวียนอยู่เช่นนี้ทำให้วงจรแห่งชีวิตดำเนินไปไม่ขาดสาย สัตว์ผู้ยังมีกิเลส ตายแล้วเกิดใหม่ แม้เป็นเทวดาต้องมีการเกิดเช่นเดียวกับเหล่าสัตว์ในภพอื่น ผู้ที่เกิดเป็นเทวดาคือมนุษย์ทั้งหลายรวมถึงสัตว์เหล่าอื่นที่ได้ทำกุศลกรรมไว้เมื่อตายลงบุญกุศลก็จะเป็นพลังส่งให้ไปเกิดเป็นเทวดา มีสถานที่อยู่คือเทวโลกบ้าง พรหมโลกบ้าง เรียกว่าอุปปัตติเทพ เป็นเทวดาโดยกำเนิด เกิดผุดขึ้น เป็นชีวิตที่ละเอียด ไม่มีน้ำหนัก ไร้ขนาด ไม่กินที่ แบบหรือชนิดของการเกิดเป็นเทวดานั้นมีหลักฐานปรากฏในทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ได้แสดงถึง โยนิ คือเหตุกำเนิด ๔ เอาไว้ดังนี้

๑) อัณฑชโยนิ กำเนิดของสัตว์ที่เกิดในไข่

๒) ชลาพุชโยนิ กำเนิดของสัตว์ที่เกิดในครรภ์

๓) สังเสทชโยนิ กำเนิดของสัตว์ที่เกิดมาแล้วในเถ้าไคล

๔) โอปปาติกโยนิ กำเนิดของสัตว์ที่ผุดขึ้น[๑๓]

---

[๑๐] องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๔๓/๖๗-๖๘.

[๑๑] พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๑๘.

[๑๒] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **ธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ ๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๒๙.

[๑๓] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๙๓.

19. (240-252).indd 242 24/11/2563 21:18:17

อุปปัตติเทพ เทวดาโดยกำเนิด เกิดในโอปปาติกโยนิ เมื่อจะเกิดก็อุบัติขึ้นมา ไม่ต้องนอนในครรภ์มารดาเหมือนเช่นมนุษย์หรืออยู่ในฟองไข่ เหมือนสัตว์ดิรัจฉานทั้งหลาย อุบัติเกิดขึ้นมีรูปร่างเป็นทิพย์ตั้งอยู่ในวัยหนุ่มสาว เป็นเทพบุตร เทพธิดา[๑๔] มีความเป็นอยู่สุขสบายในสวรรค์ แยกประเภทออกตามสถานที่อยู่ เป็นเทพชั้นเทวโลกบ้าง พรหมโลกบ้าง ประเภทของสวรรค์ในคัมภีร์โลกศาสตร์แบ่งเป็น ๒๖ ชั้น โดยแยกเป็นสวรรค์ชั้นกามาวจร ๖ ชั้น รูปาวจร ๑๖ ชั้น และอรูปาวจร ๔ ชั้น เหมือนในพระไตรปิฎก แต่คัมภีร์โลกศาสตร์ได้มีการพรรณนาลักษณะของสวรรค์ไว้อย่างงดงามด้วยจุดประสงค์ที่จะให้เกิดความชื่นชมเลื่อมใสของสาธุชนเป็นที่ตั้ง[๑๕]

ความปรารถนาของมนุษย์ระดับสวรรค์ชั้นกามาวจรภูมิ ๖ ชั้น

มนุษย์ทุกคน เมื่อทำคุณงามความดีแล้วก็มักปรารถนาสวรรค์สมบัติในระดับกามาวจรภูมิ ๖ ชั้นเป็นเบื้องต้น ได้แก่

๑. เทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา เป็นสวรรค์ชั้นแรกของเหล่าเทวดา ผู้เล่นสนุกสนานด้วยกามคุณ ๕ เทวดาผู้เป็นใหญ่ในการปกครองสวรรค์ชั้นนี้มี ๔ ท่าน จึงเรียกว่า จาตุมหาราชิกา แต่ละท่านล้วนมีบริวารผู้อยู่ใต้การบังคับบัญชาแตกต่างกันไปในทิศทั้ง ๔ คือ

๑) ท้าวธตรฐ เป็นมหาราชผู้ทรงยศเป็นเจ้าเป็นใหญ่ ปกครองด้านทิศตะวันออก มีพวกคนธรรพ์เป็นบริวารแวดล้อม

๒) ท้าววิรุฬหก เป็นมหาราชผู้ทรงยศเป็นเจ้าเป็นใหญ่ ปกครองด้านทิศใต้ มีพวกกุมภัณฑ์เป็นบริวารแวดล้อม

๓) ท้าววิรูปักษ์ เป็นมหาราชผู้ทรงยศเป็นเจ้าเป็นใหญ่ ปกครองด้านทิศตะวันตก มีพวกนาคเป็นบริวารแวดล้อม

๔) ท้าวเวสสวัณ เป็นมหาราชผู้ทรงยศเป็นเจ้าเป็นใหญ่ ปกครองด้านทิศเหนือ มีพวกยักษ์เป็นบริวารแวดล้อม

เหล่าบริวารของท้าวมหาราชทั้ง ๔ นั้น แม้ว่าจะอยู่ในสวรรค์ชั้นเดียวกัน แต่ยังมีระดับชั้นต่าง ๆ กันออกไปอีก เช่น พวกยักษ์ที่เป็นบริวารของท้าวเวสสวัณมหาราชปรากฏว่า มีการแบ่งเป็นยักษ์ชั้นสูง ชั้นกลาง และชั้นต่ำ ยักษ์ทั้งสามระดับนี้ บางพวกเลื่อมใสต่อพระผู้มีพระภาค บางพวกไม่เลื่อมใส

---

[๑๔] พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.๙), **โลกทีปนี**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๙.

[๑๕] พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ (วันจันทร์), “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๗๓.

19. (240-252).indd 243 24/11/2563 21:18:17

พวกที่ไม่เลื่อมใส เป็นเพราะพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมเพื่องดเว้นจากปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร มุสาวาท การดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ถึงแห่งความประมาท พวกยักษ์ส่วนมากมิได้งดเว้นจากสิ่งเหล่านั้น[๑๖] อย่างไรก็ตาม ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าและพระสาวกมีวิธีสัมพันธ์แบบฉันมิตรมีไมตรีจิตกับยักษ์เหล่านั้น ด้วยการเจริญอาฏานาฏิยรักขาทำให้ยักษ์เหล่านั้นเกิดความเลื่อมใสหันมาคุ้มครองรักษาไม่เบียดเบียนทำให้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา อยู่เป็นสุข โดยทั่วกัน เทวดาในชั้นจาตุมหาราชิกานี้มีความพิเศษในด้านต่าง ๆ เป็นต้นว่า มีเครื่องประดับสวยงาม ร่างกายสะอาดบริสุทธิ์ปราศจากมลทิน สามารถเนรมิตกายให้ใหญ่โตหรือเล็กเท่าไรก็ได้ตามความประสงค์ มีอาหารทิพย์ทุกมื้อ ไม่รู้จักป่วยไข้ มีแต่ความสุขสำราญใจตลอดเวลา อยู่กับลูกเมียด้วยความสุขเบิกบานชั่วกาลนาน นอกจากนี้ยังมีน้ำที่ใสยิ่งกว่าแก้ว มีดอกบัวชนิดบานอยู่ในสระน้ำ มีกลิ่นหอมราวอบไว้ มีดอกไม้ที่สวยงาม และต้นไม้ที่งามเลิศ มีผลไม้รสอร่อยยิ่งนัก ต้นไม้ดังกล่าวนี้ออกดอกออกผลตลอดทั้งปีไม่รู้โรย[๑๗]

๒. เทวดาชั้นดาวดึงส์ เป็นที่อยู่ของเหล่าเทวดาที่เป็นกามาพจร ตั้งอยู่เหนือเขาสิเนรุราช ภายในสวรรค์ชั้นนี้ประดับด้วยอุทยานและสระโบกขรณี มีปราสาทชื่อ เวชยันต์ สูง ๗๐๐ โยชน์ ประดับด้วยรัตนะทั้ง ๗ มีต้นไม้ชื่อ ปาริฉัตตกะ มีปริมณฑลแผ่ไป ๑๐๐ โยชน์ ที่โคนต้นไม้มีแท่นศิลาชื่อ บัณฑุกัมพล มีสีดำ ดอกชัยพฤษ์ สีครั่ง และสีบัวโรย ยาว ๖๐ โยชน์ กว้าง ๕๐ โยชน์ หนา ๑๕ โยชน์ ยุบลงในเวลาประทับนั่ง ฟูขึ้นอีกเต็มที่ในเวลาเสด็จลุกขึ้น มีช้างทรงชื่อ เอราวัณ[๑๘] เป็นเทพบุตรเนรมิตกายเป็นช้างจอมเทพผู้ปกครองสวรรค์ชั้นนี้ทรงพระนามว่า ท้าวสักกเทวราช สมดังข้อความที่พระผู้มีพระภาครับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า

ครั้งนั้น ท้าวสักกะ ผู้เป็นจอมแห่งเทวดา ตรัสเรียกเทวดาชั้นดาวดึงส์มาสั่งว่า ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย หากความกลัวก็ดี ความหวาดเสียวก็ดี ความขนพองสยองเกล้าก็ดี จะบังเกิดมีแก่พวกเทวดาผู้ไปในสงครามไซร้ สมัยนั้น พวกท่านพึงดูยอดธงของเราทีเดียว เพราะเมื่อพวกท่านแลดูยอดธงของเราอยู่ความกลัว ความหวาดระแวง หรือความขนพองสยองเกล้าที่จักเกิดขึ้นจักหายไป[๑๙]

---

[๑๖] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๕-๒๘๔/๒๑๘-๒๓๒.

[๑๗] คณะทำงานโครงการวรรณกรรมอาเซียน, **ไตรภูมิกถา ฉบับถอดความ**, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๑๔๙.

[๑๘] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒๔๙-๒๕๙.

[๑๙] สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๙/๓๖๐.

19. (240-252).indd 244 24/11/2563 21:18:17

และมีข้อความดังที่ปรากฏในอรรถกถาอธิบายถึงท้าวสักกะ ผู้เป็นจอมแห่งเทวดาทั้งหลาย เสวยราชสมบัติเป็นอิสริยาธิปัตย์แห่งเทพทั้งหลายชั้นดาวดึงส์ ฉะนั้น จึงเรียกว่า เทวานมินทะ ผู้เป็นจอมแห่งเทวดาทั้งหลาย และว่า ท้าวมฆวาน ประเสริฐที่สุดในหมู่เทวดา[๒๐]

สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีความหมายว่า แดนที่อยู่แห่งเทพ ๓๓ ตน มีท้าวสักกะหรือพระอินทร์เป็นจอมเทพ บางทีเรียกว่า ไตรตรึงส์[๒๑] พระมเหสีของท้าวสักกะมี ๔ พระองค์ คือ

๑) นางสุธรรมา ๒) นางสุนันทา

๓) นางสุจิตรา ๔) นางสุชาดา

พระอินทร์ได้เสด็จไปนมัสการพระเจดีย์พร้อมหมู่เทพยดาและนางฟ้าบริวารทั้งหลาย และทรงกระทำประทักษิณพระเจดีย์ทุกวัน[๒๒] กิจกรรมที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งของเทวดาชั้นดาวดึงส์ ก็คือการฟังธรรมโดยใช้สุธรรมเทวสภาเป็นที่ฟังธรรม มีพระพรหมและเทวดาผู้รู้ธรรมผลัดกันเทศนาธรรมตามวาระ ที่จริงแล้วเทวสภาที่ชื่อว่าสุธรรมานี้เกิดด้วยบุญของนางฟ้าที่บังเกิดบนสวรรค์ชั้นนี้ คือ นางสุธรรมาผู้ทำบุญไว้เมื่อครั้งเป็นมนุษย์พอตายแล้วก็ไปเกิดในภพดาวดึงส์ และเทวสภาชื่อว่าสุธรรมามีประมาณ ๕๐๐ โยชน์ ได้เกิดแล้วแก่นาง ณ ที่นั้น ที่สภาแห่งนี้มีการฟังธรรมของเหล่าเทวดาในวันอัฏฐมี (ดิถีที่ ๘) แห่งเดือน[๒๓] เมื่อถึงวาระการฟังธรรม สนังกุมารพรหมจะลงมาจากพรหมโลกเพื่อเทศนาธรรมให้เทวดาทั้งหลายได้รับฟัง ในบางครั้งที่สนังกุมารพรหมไม่มาแสดงธรรม เหล่าเทพทั้งหลายก็จะเชิญเทวดาที่รู้ธรรมให้แสดงธรรม และบางครั้งท้าวสักกเทวราชผู้เป็นจอมแห่งเทวดาทั้งหลายทรงแสดงธรรมเอง

สวรรค์ชั้นดาวดึงส์จัดว่ามีความพิเศษต่างจากสวรรค์ชั้นอื่นตรงที่มีธรรมสภาของเทวดา มีการแสดงธรรม การฟังธรรมอยู่เป็นประจำ แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเคยเสด็จไปจำพรรษาและแสดงธรรมบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ กล่าวคือ ในพรรษาที่ ๗ หลังจากตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ พระพุทธเจ้าทรงทำยมกปาฏิหาริย์ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ณ กรุงสาวัตถี หลังจากทรงทำยมกปาฏิหาริย์แล้วได้เสด็จไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ทรงแสดงพระอภิธรรมปิฎกโปรดพระพุทธมารดาเป็นเวลา ๓ เดือน ในเวลาแสดงธรรมจบ เทวดา ๘ หมื่นโกฏิ ได้บรรลุธรรมส่วนพระพุทธมารดาได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นพระโสดาบัน[๒๔]

---

[๒๐] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒๖๕.

[๒๑] พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๒๓๒.

[๒๒] คณะทำงานโครงการวรรณกรรมอาเซียน, **ไตรภูมิกถา ฉบับถอดความ**, หน้า ๑๕๙-๑๖๐.

[๒๓] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒๕๙.

[๒๔] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๑๐.

19. (240-252).indd 245 24/11/2563 21:18:17

๓. เทวดาชั้นยามา คือ สวรรค์ชั้นที่ ๓ มีชื่อว่า ยามา แปลว่า แดนแห่งเทพผู้ปราศจากความทุกข์ เป็นสวรรค์ที่ปราศจากความลำบากโดยประการทั้งปวง เหล่าเทวดาผู้อยู่บนสวรรค์ชั้นนี้เป็นผู้ถึงซึ่งความสุขอันเป็นทิพย์ จอมเทพผู้ปกครองสวรรค์ชั้นยามามีนามว่า ท้าวสุยามเทพบุตร[๒๕] สถานที่ตั้งของสวรรค์ชั้นยามานี้อยู่เหนือสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ขึ้นไปเบื้องบนไกล ๘๔,๐๐๐ โยชน์ มีปราสาทเงินปราสาททองเป็นวิมานที่อยู่ของเหล่าเทพยดาและปราสาทวิมานนั้นสวยงามวิจิตรตระการตากว่าชั้นดาวดึงส์ มีกำแพงแก้วล้อมรอบวิมาน มีอุทยานและสระโบกขรณีอันเป็นทิพย์ ที่สวรรค์ชั้นยามานี้ไม่เห็นแสงพระอาทิตย์เลย เพราะอยู่สูงกว่าพระอาทิตย์มากนัก เหล่าเทวดามองเห็นได้ด้วยแสงรัศมีจากแก้วทั้งหลาย และรัศมีจากตัวของเทวดานั่นเอง ส่วนจะรู้ว่าเช้าหรือค่ำได้ก็อาศัยดูจากดอกไม้ทิพย์ ถ้าเห็นว่าดอกไม้ทิพย์บานจึงรู้ว่ารุ่งเช้า ถ้าเห็นว่าดอกไม้นั้นหุบจึงรู้ว่าเป็นยามกลางคืน[๒๖]

เทวดาทั้งหลายบรรดาที่ได้ก่อสร้างการกุศลไว้และได้ไปเกิดที่สวรรค์ชั้นยามานี้มีหน้าตาร่างกายรุ่งเรืองงดงามยิ่งนัก ได้รับความผาสุก มีความสำราญชื่นบานเทพหฤทัย เสวยทิพย์สมบัติรื่นรมย์สมควรแก่อัตภาพ ท้าวสุยามเทวราชผู้ทรงเป็นจอมเทพปกครองชาวสวรรค์ชั้นยามานี้ก็ทรงมีน้ำพระทัยประกอบด้วยกุศลยุติธรรมทำให้เหล่าเทพยดาได้รับความชุ่มฉ่ำใจได้เสวยสุขสุดพรรณนา[๒๗]

๔. สวรรค์ชั้นดุสิต คือแดนแห่งเทพผู้เอิบอิ่มด้วยสิริสมบัติของตน คำว่า ดุสิต มาจากคำว่า ตุสิตา หรือ ตุสิตะ แปลว่า ยินดีชื่นบาน สวรรค์ชั้นนี้ตั้งอยู่เหนือชั้นยามาขึ้นไป ๑๖๘,๐๐๐ โยชน์ มีวิมานเป็นปราสาทแก้วปราสาททอง มีความสูงความงามมากกว่าปราสาทของเทวดาในชั้นยามา เทวดาผู้เป็นใหญ่ปกครองสวรรค์ชั้นดุสิต คือ ท้าวสันดุสิตเทพบุตร[๒๘] เทวดาทั้งหลายในสวรรค์ชั้นนี้รู้บุญ รู้ธรรม ยินดีในการฟังธรรมเป็นอย่างยิ่ง ทุกวันธัมมัสสวนะจะมีการประชุมฟังธรรมกันอยู่เสมอ องค์สมเด็จท้าวสันดุสิตเจ้าผู้พหูสูตก็เป็นผู้รู้ธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงมีอัธยาศัยยินดีในการฟังธรรม และตามปกติสวรรค์ชั้นดุสิตนี้เป็นที่สถิตอยู่ของเทพบุตรผู้เป็นโพธิสัตว์ซึ่งสร้างโพธิสมภารที่จะได้ลงมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในโลกมนุษย์

ดังนั้น ท้าวสันดุสิตเทวาธิบดีจึงมักมีเทวโองการตรัสอัญเชิญให้เทพบุตรโพธิสัตว์ผู้ทรงปัญญาเป็นองค์แสดงธรรม เช่นในปัจจุบันนี้สมเด็จพระศรีอาริยเมตไตรยพระโพธิสัตว์ผู้มีชื่อเสียงซึ่งจะได้ตรัสรู้เป็นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคต พระองค์ก็สถิตอยู่ ณ สวรรค์ชั้นนี้ และมักจะได้รับอาราธนาให้เป็นองค์แสดงธรรมโปรดเหล่าเทวดาในสวรรค์ชั้นดุสิตอยู่เป็นประจำ[๒๙]

---

[๒๕] องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๙๕.

[๒๖] คณะทำงานโครงการวรรณกรรมอาเซียน, **ไตรภูมิกถา ฉบับถอดความ**, หน้า ๑๖๓.

[๒๗] พระพรหมโมลี (วิลาศ ฌาณวโร ป.ธ.๙), **โลกทีปนี**, หน้า ๑๘๓.

[๒๘] องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๙๕.

[๒๙] พระพรหมโมลี (วิลาศ ฌาณวโร ป.ธ.๙), **ภูมิวิลาสินี**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๗), หน้า ๓๗๔.

19. (240-252).indd 246 24/11/2563 21:18:18

๕. สวรรค์ชั้นนิมมานรดี คือสวรรค์ชั้นที่ ๕ เป็นที่อยู่ของเทวดาเหล่ากามาวจร คำว่านิมมานรดี แปลว่า แดนที่อยู่แห่งเทพผู้มีความยินดีในการเนรมิตถือกันว่าเทวดาชั้นนี้ปรารถนาสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็เนรมิตได้เอง จอมเทพผู้ปกครองสวรรค์ชั้นนี้คือ ท้าวสุนิมมิตเทพบุตร[๓๐] ที่ตั้งของสวรรค์ชั้นนิมมานรดีอยู่เหนือชั้นดุสิตขึ้นไป ๓๓๖,๐๐๐ โยชน์ มีวิมานเป็นปราสาทแก้วปราสาททอง มีกำแพงแก้วกำแพงทองล้อมรอบ มีแผ่นดินเป็นทองราบเรียบเสมอกันทุกแห่ง มีสระน้ำมีสวนแก้วสวยงามยิ่งขึ้นไปกว่าสวรรค์ชั้นดุสิต และนอกจากอาภรณ์ทิพย์ที่มีอยู่โดยปกติแล้วหากปรารถนาสิ่งใดก็สามารถเนรมิตสิ่งนั้นขึ้นมาเองตามใจปรารถนาได้ทุกประการ เทวดาทั้งหลายในสวรรค์ชั้นนี้ต่างสนุกสนานอยู่กับนางฟ้าทั้งหลายด้วยใจนั่นเองจึงเรียกสวรรค์นี้ว่านิมมานรดี[๓๑]

๖. เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี คือสวรรค์ชั้นที่ ๖ มีชื่อว่า ปรนิมมิตวสวัตตี แปลว่า แดนที่อยู่แห่งเทพผู้ยังอำนาจให้เป็นไปในสมบัติที่ผู้อื่นนิรมิตให้ คือเสวยสมบัติที่พวกเทพอื่นนิรมิตให้ จอมเทพผู้ปกครองสวรรค์ชั้นนี้มีนามว่า ท้าววสวัตตีเทพบุตร[๓๒] หรือเรียกตามชั้นสวรรค์ว่า ปรนิมมิตวสวัตตี-เทวราช ที่ตั้งของสวรรค์ชั้นนี้อยู่เหนือสวรรค์ชั้นนิมมานรดีขึ้นไป ๖๗๒,๐๐๐ โยชน์ เทวดาทั้งหลายในชั้นนี้ มีความประเสริฐด้วยสุขสมบัติมากยิ่งกว่าสวรรค์ชั้นฟ้าที่กล่าวมาแล้ว คือเมื่อปรารถนาจะได้สรรพทิพย์อาหารใด ๆ ก็จะมีผู้อื่นรู้ความคิดของจิตแล้วนิรมิตให้ดังใจปรารถนา แม้ว่าสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตีจะมีความสวยงามประณีตวิจิตรบรรจงกว่าสวรรค์ทั้ง ๕ ชั้นที่กล่าวมาแล้วก็ตามที แต่ก็ยังมีความแตกต่างในด้านความเป็นอยู่บางประการ กล่าวคือ เทวดาผู้อุบัติบนสวรรค์ชั้นนี้มีการปกครองแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ

๑) ฝ่ายเทวดา มีเทวราชผู้ยิ่งใหญ่ทรงพระนามว่า สมเด็จพระปรนิมมิตวสวัตตีเทวราช ทรงเป็นพญาเจ้าฟ้าปกครองเหล่าเทวดาทั้งหลายให้ได้รับความสุขสำราญชื่นบานบันเทิงจิต

๒) ฝ่ายมาร มีมาราธิราชผู้ยิ่งใหญ่ทรงพระนามว่า ท่านท้าวปรนิมมิตวสวัตตีพญามาร เป็นพญาเจ้าฟ้าปกครองหมู่มารทั้งหลายให้ได้รับความสุขสำราญตามควรแก่อัตภาพ[๓๓]

---

[๓๐] องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๙๖.

[๓๑] คณะทำงานโครงการวรรณกรรมอาเซียน, **ไตรภูมิกถา ฉบับถอดความ**, หน้า ๑๖๕.

[๓๒] องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๙๖.

[๓๓] พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.๙), **โลกทีปนี**, หน้า ๒๐๓.

ความปรารถนาของมนุษย์ระดับสวรรค์ชั้นรูปาวจรภูมิ ๑๖ ชั้น

นับจากสวรรค์ชั้นที่ ๖ ขึ้นไปอีกไกลมากถึงจะถึงพรหมโลก คือที่อยู่ของพรหม คำว่า พรหม แปลว่า ผู้ประเสริฐ ได้แก่ เทวดาในพรหมโลก ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องด้วยกาม แบ่งเป็น ๒ พวกใหญ่ ๆ ด้วยกันคือ รูปพรหม จำพวกรูปาวจรมี ๑๖ ชั้น และอรูปพรหม จำพวกอรูปาวจรมี ๔ ชั้น[๓๔] คติทางพระพุทธศาสนาได้อธิบายเกี่ยวกับรูปพรหมและอรูปพรหมไว้ว่า ผู้ที่ทำสมาธิจนบรรลุถึงรูปฌานที่มีรูปนิมิตเป็นอารมณ์ รูปฌานนั้นเป็นวิบากให้ไปเกิดในรูปพรหม ผู้ที่ทำสมาธิสูงขึ้นไปกว่ารูปฌานคือทิ้งรูปนิมิตเสีย กำหนดอรูปนิมิตเป็นอารมณ์จนได้บรรลุอรูปฌานคือ ฌานที่มีอรูปนิมิตเป็นอารมณ์ ฌานนั้นก็มีวิบากให้ไปเกิดเป็นอรูปพรหม โดยนัยนี้ คำว่า พรหม จึงได้ความหมายว่า เจริญรุ่งเรืองด้วยคุณวิเศษมีฌานเป็นต้น ในที่นี้จะได้กล่าวถึงชั้นของรูปพรหมและอรูปพรหมตามลำดับโดยสังเขปดังนี้

๑-๓. พรหมชั้นปฐมรูปฌาน แบ่งออกเป็นพรหม ๓ ประเภทคือ

๑) พรหมปาริสัชชา แปลว่า เป็นบริษัทของพรหม ได้แก่ เกิดในบริษัทของมหาพรหม เป็นผู้บำรุงมหาพรหม

๒) พรหมปุโรหิตา แปลว่า เป็นปุโรหิตของพรหม ได้แก่ ปุโรหิตของมหาพรหม

๓) มหาพรหม[๓๕] แปลว่า พรหมผู้ใหญ่กว่า คือใหญ่กว่าพวกพรหมปาริสัชชาเป็นต้น เช่น มีวรรณะยิ่งกว่า มีอายุยืนกว่า พรหม ๓ จำพวกนี้

อยู่ในปฐมรูปฌาน สถิตอยู่ในชั้นเสมอกัน แต่มีความรุ่งเรืองต่างกันคือ ผู้ที่ได้ปฐมรูปฌานอย่างอ่อนก็เกิดในพวกพรหมปาริสัชชา ถ้าได้อย่างกลางให้เกิดในพวกพรหมปุโรหิต ถ้าได้อย่างกล้าแข็งก็ให้เกิดในพวกมหาพรหม

๔-๖. พรหมชั้นทุติยรูปฌาน แบ่งออกเป็นพรหม ๓ ประเภทคือ

๔) ปริตรตาภา แปลว่า มีรัศมีน้อย คือมีแสงสว่างน้อยกว่าพรหมชั้นที่สูง ๆ ขึ้นไป

๕) อัปปมาณาภา แปลว่า รัศมีไม่มีประมาณ คือมีแสงสว่างมากเกินที่จะประมาณได้

๖) อาภัสสรา[๓๖] แปลว่า มีรัศมีซ่านไป คือแผ่ออกไปแต่ที่นั้นที่นี้ ดุจสายฟ้าแลบออกจากกลีบเมฆมีรัศมีพวยพุ่งดุจเปลวไฟโคมประทีป

---

[๓๔] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๑๘๑-๑๘๒.

[๓๕] ที.ม.อ. (บาลี) ๑๒๓/๑๐๙.

[๓๖] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๔๒/๔๗๙.

19. (240-252).indd 248 24/11/2563 21:18:18

พรหม ๓ จำพวกนี้อยู่ชั้นทุติยรูปฌาน สถิตอยู่ในชั้นเดียวกัน แต่มีรัศมีรุ่งเรืองต่างกัน ผู้ที่ได้ทุติยรูปฌานอ่อนเกิดเป็นพวกพรหมปริตตาภา ผู้ที่ได้อย่างกลางก็เกิดเป็นพวกอัปปมาณาภา ผู้ที่ได้อย่างแรงกล้าเกิดเป็นพวกอาภัสสรา

๗-๙. พรหมชั้นตติยรูปฌาน แบ่งออกเป็นพรหม ๓ ประเภทคือ

๗) ปริตตสุภา แปลว่า มีรัศมีแห่งสรีระน้อย คือน้อยกว่าพรหมชั้นสูงขึ้นไป

๘) อัปปมาณสุภา แปลว่า มีรัศมีแห่งสรีระสวยงามไม่มีประมาณ คือพรหมที่มีรัศมีมากเกินจะประมาณได้

๙) สุภกิณหา[๓๗] แปลว่า พรหมที่มีรัศมีผุดสว่างทั่วไป มีสิริเหมือนอย่างแท่งทองที่โรจน์รุ่งอยู่ในหีบทอง

พรหม ๓ จำพวกนี้อยู่ในชั้นตติยรูปฌาน สถิตอยู่ในชั้นเดียวกัน แต่มีรัศมีรุ่งเรืองกว่ากัน ผู้ที่ได้ตติยรูปฌานอย่างอ่อนเกิดเป็นพรหมปริตตสุภา ผู้ได้อย่างปานกลางเกิดเป็นพรหมอัปปมาณสุภา ผู้ที่ได้อย่างแข็งกล้าหรือประณีตก็เกิดเป็นพรหมสุภกิณหา

๑๐-๑๑. พรหมชั้นจตุตถรูปฌาน แบ่งออกเป็นพรหม ๒ ประเภทคือ

๑๐) เวหัปผลา แปลว่า มีผลไพบูลย์ ซึ่งเกิดขึ้นด้วยอำนาจของฌาน ได้แก่ พรหมผู้ที่เคยประพฤติจนได้ฌานที่ ๔ ไม่มีแบ่งเป็น ๓ ชื่อเหมือนชั้นอื่น ๆ ที่กล่าวมาในเบื้องต้น สำหรับผู้ได้อย่างอ่อน อย่างปานกลาง และอย่างประณีต กล่าวไว้ชื่อเดียวรวมกันไป

๑๑) อสัญญี[๓๘] แปลว่า ไม่มีสัญญาพรหมชั้นนี้เป็นที่เกิดของท่านผู้ได้ฌานสมาบัติด้วยการเพ่งอยู่เป็นนิจว่าจิตไม่มีเวลาจุติ พอเกิดสัญญาขึ้นก็จุติจากกายนั้น

๑๒-๑๖. พรหมชั้นสุทธาวาส ๕ คือ สุทธาวาส แปลว่า อาวาสคือที่อยู่ของผู้บริสุทธิ์ หรือที่อยู่อันบริสุทธิ์ คำว่า ผู้บริสุทธิ์ในที่นี้หมายเฉพาะพระอนาคามีและพระอรหันต์ คือพระอริยบุคคลชั้นอนาคามีในโลกนี้สิ้นชีวิตแล้วไปเกิดอยู่ชั้นสุทธาวาส และจะสำเร็จเป็นอรหันต์นิพพานในชั้นสุทธาวาสนั้นไม่มีกลับลงมาอีก สุทธาวาสมีอยู่ ๕ ชั้น คือ

๑๒) พรหมชั้นอวิหา แปลว่า ไม่ละฐานะของตนโดยกาลอันน้อย หรือเสื่อมจากสมบัติของตน เป็นภูมิสุทธาวาสชั้นต้น

๑๓) พรหมชั้นอตัปปา แปลว่า ไม่สะดุ้งอะไร หรือไม่ทำผู้ใดผู้หนึ่งให้เดือดร้อน เป็นภูมิสุทธาวาสชั้นที่สอง

---

[๓๗] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๔๒/๔๗๙.

[๓๘] ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๓/๓๘.

๑๔) พรหมชั้นสุทัสสา แปลว่า ดูงาม คือมีรูปงาม น่าดู คือพรหมผู้เกิดชั้นนี้มีรูปร่างงดงาม น่ามอง เป็นภูมิสุทธาวาสชั้นสาม

๑๕) พรหมชั้นสุทัสสี แปลว่า มีทัศนะ คือพรหมผู้มีความเห็นดีบริสุทธิ์ เป็นภูมิสุทธาวาสชั้นสี่

๑๖) พรหมชั้นอกนิฏฐา[๓๙] แปลว่า ไม่มีเป็นรอง คือพรหมผู้ที่ไม่มีสิ่งด้อยกว่าทั้งรูปธรรมและนามธรรมเพราะมีสมบัติอุกกฤษฎ์ สุทธาวาสทั้ง ๕ ชั้นนี้จัดเข้าในพรหมชั้นจตุตถฌาน คือฌานที่มีรูปกัมมัฏฐานเป็นอารมณ์ชั้นที่สี่

ความปรารถนาของมนุษย์ระดับสวรรค์ชั้นอรูปาวจร ๔ ชั้น

๑-๔. พรหมชั้นอรูปฌาน ๔ คือ พรหมชั้นที่สูงกว่าสุทธาวาสขึ้นไป เรียกว่า พรหมอรูปฌาน ผู้ที่มาเกิดเป็นพรหมในอรูปฌานนี้คือผู้ที่เคยประพฤติฌานมีอรูปธรรมเป็นอารมณ์ พรหมชั้นอรูปฌานจัดเป็น ๔ ชั้นตามภูมิฌานดังนี้

๑) พรหมชั้นอากาสานัญจานตนะ คือ ชั้นของพรหมผู้ได้อรูปฌาน เพราะได้เจริญอรูป-กัมมัฏฐานว่า อากาศไม่มีที่สุด

๒) พรหมชั้นวิญญานัญจายตนะ คือ ชั้นของพรหมผู้ได้อรูปฌาน เพราะได้เจริญอรูปกัมมัฏฐานว่า วิญญาณไม่มีที่สิ้นสุด

๓) พรหมชั้นอากิญจัญญายตนะ คือ ชั้นของพรหมผู้ได้อรูปฌาน เพราะได้เจริญอรูป-กัมมัฏฐานว่า น้อยหนึ่งนิดหนึ่งก็ไม่มี

๔) พรหมชั้นเนวสัญญานาสัญญายตนะ[๔๐] คือ ชั้นของพรหมผู้ได้อรูปฌาน เพราะได้เจริญอรูปกัมมัฏฐานที่ละเอียดยิ่งขึ้นไปอีก จนดับสัญญาอย่างหยาบเหลือแต่สัญญาอย่างละเอียด จึงเรียกว่ามีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ อรูป ๔ ชั้นนี้ ละเอียดกว่ากันขึ้นไปโดยลำดับ

จะเห็นได้ว่า ความปรารถนาของมนุษย์เรื่องสวรรค์ในโลกหน้า ซึ่งหมายถึงเทวดาที่จัดอยู่ในโอปปาติกะกำเนิด คือ พอเกิดขึ้นในเทวโลกก็โตเป็นหนุ่ม เป็นสาว มีอัตภาพสมบูรณ์ทันที บุคคลผู้ปรารถนาสวรรค์ในโลกหน้าควรรักษาศีลเป็นประจำ เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะไปบังเกิดในสวรรค์สมปรารถนาที่ตนตั้งไว้

---

[๓๙] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๔๒/๔๗๙.

[๔๐] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๔๒/๔๗๙.

19. (240-252).indd 250 24/11/2563 21:18:18

สรุป

ปรารถนา หมายถึง ความมุ่งหมาย อยากได้ ความต้องการ ความปรารถนาของมนุษย์ระดับสวรรค์สมบัติ ดังพระพุทธพจน์ในอิฏฐสูตรว่า สวรรค์ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก การเกิดเป็นเทวดาเรียกว่า โอปปาติกโยนิ เมื่อจะเกิดก็อุบัติขึ้นมาไม่ต้องนอนในครรภ์มารดาเหมือนเช่นมนุษย์หรืออยู่ในฟองไข่ เหมือนสัตว์ดิรัจฉานทั้งหลาย อุบัติเกิดขึ้นมีรูปร่างเป็นทิพย์ ตั้งอยู่ในวัยหนุ่มสาว เป็นเทพบุตร เทพธิดา มีความเป็นอยู่สุขสบายในสวรรค์ แยกประเภทออกตามสถานที่อยู่ เป็นเทพชั้นเทวโลกบ้าง พรหมโลกบ้าง โดยแยกเป็นสวรรค์ชั้นกามาวจร ๖ ชั้นคือ

๑) เทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา เป็นสวรรค์ชั้นแรกของเหล่าเทวดา

๒) เทวดาชั้นดาวดึงส์ เป็นที่อยู่ของเหล่าเทวดาที่เป็นกามาพจร

๓) เทวดาชั้นยามา คือ สวรรค์ชั้นที่ ๓ มีชื่อว่า ยามา แปลว่า แดนแห่งเทพผู้ปราศจากความทุกข์

๔) สวรรค์ชั้นดุสิต คือแดนแห่งเทพผู้เอิบอิ่มด้วยสิริสมบัติของตน

๕) สวรรค์ชั้นนิมมานรดี คือสวรรค์ชั้นที่ ๕ เป็นที่อยู่ของเทวดาเหล่ากามาวจร

๖) เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี คือสวรรค์ชั้นที่ ๖ มีชื่อว่า ปรนิมมิตวสวัตตี แปลว่า แดนที่อยู่แห่งเทพผู้ยังอำนาจให้เป็นไปในสมบัติที่ผู้อื่นนิรมิตให้

นับจากสวรรค์ชั้นที่ ๖ ขึ้นไปอีกไกลมากถึงจะถึงพรหมโลก คือที่อยู่ของพรหม ได้แก่ เทวดาในพรหมโลก ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องด้วยกาม แบ่งเป็น ๒ พวกใหญ่ ๆ ด้วยกันคือ รูปพรหม จำพวกรูปาวจรมี ๑๖ ชั้น และอรูปพรหม จำพวกอรูปาวจรมี ๔ ชั้น คือ

๑) พรหมชั้นอากาสานัญจานตนะ คือชั้นของพรหมผู้ได้อรูปฌาน เพราะได้เจริญอรูปกัมมัฏฐานว่า อากาศไม่มีที่สุด

๒) พรหมชั้นวิญญานัญจายตนะ คือชั้นของพรหมผู้ได้อรูปฌาน เพราะได้เจริญอรูปกัมมัฏฐานว่า วิญญาณไม่มีที่สิ้นสุด

๓) พรหมชั้นอากิญจัญญายตนะ คือชั้นของพรหมผู้ได้อรูปฌาน เพราะได้เจริญอรูปกัมมัฏฐานว่า น้อยหนึ่งนิดหนึ่งก็ไม่มี

๔) พรหมชั้นเนวสัญญานาสัญญายตนะ คือชั้นของพรหมผู้ได้อรูปฌาน เพราะได้เจริญอรูปกัมมัฏฐานที่ละเอียดยิ่งขึ้นไปอีก

ความปรารถนาของมนุษย์เรื่องสวรรค์ในโลกหน้า ซึ่งหมายถึงเทวดาที่จัดอยู่ในโอปปาติกะกำเนิด คือ พอเกิดขึ้นในเทวโลกก็โตเป็นหนุ่มเป็นสาว มีอัตภาพสมบูรณ์ทันที บุคคลผู้ปรารถนาสวรรค์ในโลกหน้าควรรักษาศีลเป็นประจำ เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะไปบังเกิดในสวรรค์สมปรารถนาที่ตนตั้งไว้

19. (240-252).indd 251 24/11/2563 21:18:18

บรรณานุกรม

คณะทำงานโครงการวรรณกรรมอาเซียน. **ไตรภูมิกถา ฉบับถอดความ**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘.

จำลอง สารพัดนึก. **พจนานุกรม บาลี-ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: เรืองปัญญา, ๒๕๔๘.

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทรบุรีนฤนาถ. **ปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๖.

พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.๙). **โลกทีปนี**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕.

_____ . **ภูมิวิลาสินี**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๗.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ (วันจันทร์). “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

พันตรี ป. หลงสมบุญ (ประยุทธ์ หลงสมบุญ). **พจนานุกรม มคธ-ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: เรืองปัญญา, ๒๕๔๐.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ . **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฏฺฐกถา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๒ - ๒๕๓๔.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๒.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **ธรรมวิภาคปริจเฉทที่ ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

19. (240-252).indd 252 24/11/2563 21:18:18

วิเคราะห์คำถวายข้าวพระพุทธในสังคมไทย

ดร.ชำนาญ เกิดช่อ
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทนำ

สังคมไทยเป็นสังคมแบบพุทธ มีประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับศาสนาพุทธอยู่ในวิถีชีวิตตั้งแต่ลืมตาดูโลกกระทั่งวายชนม์ เช่น วันสงกรานต์ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา และการทำบุญในโอกาสต่าง ๆ[๑] เป็นเพราะคนไทยส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ ดังผลการสำรวจสถิติประชากรเมื่อปี ๒๕๖๑ จากครัวเรือนตัวอย่าง ๒๗,๙๖๐ ครัวเรือน พบว่า ประชากรไทยร้อยละ ๙๓.๓ นับถือศาสนาพุทธ รองลงมานับถือศาสนาอิสลาม (ร้อยละ ๕.๔) และศาสนาคริสต์ (ร้อยละ ๑.๑) ที่เหลือเป็นผู้ที่นับถือศาสนาอื่น ๆ รวมทั้งผู้ที่ไม่มีศาสนา (น้อยกว่าร้อยละ ๐.๑)[๒] ในประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาพุทธนี้ บุคคลสำคัญที่ถือได้ว่าเป็นผู้ดำเนินพิธีกรรมให้สำเร็จลุล่วงที่ขาดไม่ได้เลยก็คือภิกษุสงฆ์ เพราะท่านทำหน้าที่เจริญพระพุทธมนต์และสวดมนต์เพื่อเป็นสิริมงคลแก่งาน อันเป็นประเด็นสำคัญที่สุดของพิธีกรรม และในพิธีกรรมเหล่านี้จะมีพิธีกรรมเสริมที่สำคัญยิ่งคือการถวายข้าวพระพุทธเสมอ ผู้เขียนมีความสงสัยในประเด็นคำถวายข้าวพระพุทธในสังคมไทยว่า คำถวายนั้นถูกต้องแล้วหรือยัง ? จึงเขียนบทความนี้ขึ้นมาโดยศึกษาความเป็นมาของการถวายข้าวพระพุทธ คำถวายข้าวพระพุทธในสังคมไทย แล้วทำการวิเคราะห์และสรุปผล

ความเป็นมาของการถวายข้าวพระพุทธ

พระมหาเถระและนักปราชญ์ทั้งหลายได้ให้มุมมองเรื่องความเป็นมาของการถวายข้าวพระพุทธไว้ดังนี้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ให้ความหมายของคำว่า “ข้าวพระ” ไว้ว่าเป็นคำนาม หมายถึง อาหารคาวหวานที่จัดใส่สำรับสำหรับถวายพระพุทธ[๓]

---

[๑] [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://sites.google.com/site/thophanjuly/prapheni/prapheni-kei-yw-kab-sasna [15 พฤศจิกายน 2563].

[๒] สำนักงานสถิติแห่งชาติ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.nso.go.th/sites/2014/Pages/News/2561/N21-09-61-1.aspx [15 พฤศจิกายน 2563].

[๓] **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://dictionary.orst.go.th/ [15 พฤศจิกายน 2563].

20. (253-263).indd 253 24/11/2563 21:18:50

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต) ให้ความหมายของคำว่า “ข้าวพระ” ไว้ว่า คือ ข้าวที่จัดถวายพระพุทธ เรียกเต็มว่า ข้าวพระพุทธ การถวายข้าวพระเลียนแบบมาแต่สมัยพุทธกาล คือในสมัยนั้นชาวพุทธนิยมเลี้ยงพระสงฆ์ที่มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วและมีประเพณีสร้างพระพุทธรูปกันแล้วเวลาทำบุญเลี้ยงพระจึงจัดที่ตั้งพระพุทธรูปไว้ด้วย เพื่อแสดงว่ายังมีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน และนิยมจัดอาหารถวายพระพุทธรูปด้วย การถวายข้าวพระพุทธเป็นการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยอาหาร เหมือนบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียน มิใช่ถวายเพื่อให้พระพุทธเจ้าเสวย และมิใช่เป็นการเซ่นไหว้พระพุทธเจ้า ข้าวพระ ในเวลาถวายมีคำถวายและคำลาเป็นแบบโดยเฉพาะ[๔]

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) กล่าวไว้สรุปความได้ว่า “การถวายข้าวพระมีที่มาจากพระอานนท์พุทธอุปัฏฐาก โดยท่านพระอานนท์ปฏิบัติเป็นประจำด้วยการถวายภัตตาหาร ถวายน้ำฉันปูอาสนะนั่งนอน ตั้งแต่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานแล้วท่านก็ยังปฏิบัติอยู่เช่นเดิม เพื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้าเสมือนว่าพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ และเป็นเครื่องแสดงกตัญญูกตเวทิตาคุณต่อพระองค์ ต่อมาพระมหากัสสปเถระผู้เป็นใหญ่ได้กล่าวรับรองการกระทำของท่านว่า พระอานนท์เป็นผู้ที่มีกตัญญูกตเวทิตาคุณแก่พระพุทธเจ้าผู้ทรงมีพระคุณ”[๕] พร้อมกันนี้สมเด็จฯ ท่านได้กล่าวถึงอานิสงส์การถวายข้าวพระพุทธรูป สรุปความได้ว่า “การถวายข้าวพระ เป็นการบูชาความดีของพระพุทธเจ้า เป็นกรรมฐานเรียกว่า “พุทธานุสสติกรรมฐาน” สูงมาก ไม่ใช่ต่ำ ถ้าเวลาเราถวายบางทีเราควบทั้งสามอย่างเลย ทั้งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่เขาว่า “อิมัง สูปะพยัญชนะ-สัมปันนัง” แล้วลงท้ายด้วย “พุทธัสสะ ธัมมัสสะ สังฆัสสะ” นี่เป็นพุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ สังฆานุสสติ ถือว่าเป็นกรรมฐาน และถือว่าเป็นฌานด้วย เพราะจิตเราห่วงอยู่เสมอว่า วันพรุ่งนี้เราจะเอาอะไรถวาย ตัวคิดตัวนี้เป็นฌาน ... การถวายข้าวพระพุทธรูป ถ้าเป็นเจตนาเพื่อเป็นพุทธบูชาจริง ก็เป็นพุทธานุสสติกรรมฐาน ตั้งใจถวายพระสงฆ์และตั้งใจถวายจริง ๆ เป็นวัตถุทานด้วย เป็นสังฆานุสสติกรรมฐานด้วย ถวายแก่พระพุทธเจ้ามีอานิสงส์มากกว่าถวายพระสงฆ์”[๖]

---

[๔] พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ อธิบายศัพท์และแปลความหมายคำวัด ที่ชาวพุทธควรรู้**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๓.

[๕] [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.madchima.org/forum/index.php?topic=661.0;wap2 [15 พฤศจิกายน 2563].

[๖] [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.madchima.org/forum/index.php?topic=661.0;wap2 [15 พฤศจิกายน 2563].

20. (253-263).indd 254 24/11/2563 21:18:50

แก้ว ชิดตะขบ กล่าวไว้สรุปความได้ว่า ในพิธีทำบุญเลี้ยงพระ มีธรรมเนียมนิยมจัดภัตตาหารถวายพระพุทธเจ้า ซึ่งเรียกว่า การจัดข้าวบูชาพระพุทธ โดยถือสืบกันมาว่า สมัยพุทธกาล พุทธศาสนิกชนทั้งหลายนิยมนิมนต์พระพุทธเจ้าทรงเป็นประธานพระภิกษุสงฆ์เสด็จไปฉันภัตตาหารที่เคหสถานของตน ตามหลักฐานที่ปรากฏในพระบาลีว่า “พุทฺธปฺปมุโข ภิกฺขุสงฺโฆ: พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน” เมื่อถึงเวลาถวายภัตตาหาร ก็นิยมจัดภัตตาหารถวายแด่พระพุทธเจ้าเป็นพิเศษส่วนหนึ่ง... อย่างไรก็ตาม พึงตระหนักว่า การจัดภัตตาหารถวายพระพุทธรูปนี้มิใช่จัดไปถวายพระพุทธรูปฉันเหมือนอย่างจัดอาหารถวายให้พระภิกษุสงฆ์ฉัน หรือไม่ใช่จัดไปเซ่นสังเวยพระพุทธเจ้าเหมือนอย่างที่จัดอาหารเซ่นภูตผีปีศาจ การจัดภัตตาหารไปถวายพระพุทธรูปนั้น เป็นการจัดไปถวายเพื่อบูชาพระพุทธเจ้า เช่นเดียวกับการจัดเครื่องสักการบูชาพระรัตนตรัย มีดอกไม้ ธูป เทียน เป็นต้น .... เพื่อบูชาพระคุณอันมีอยู่จริงของพระรัตนตรัย เวลาที่เหมาะสำหรับการจัดภัตตาหารไปถวายพระพุทธรูปนั้น เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จวบจะจบหรือจบแล้ว ศาสนพิธีกรนิยมยกสำรับคาวหวานไปตั้งที่หน้าโต๊ะหมู่บูชาโดยตั้งบนโต๊ะที่ผ้าขาวปูรอง หรือตั้งที่พื้นมีผ้าขาวปูรองแล้วเชิญเจ้าภาพหรือประธานพิธีมาทำพิธีบูชา[๗]

บางท่านกล่าวถึงตำนานการถวายข้าวพระพุทธว่า “การถวายข้าวพระพุทธเป็นการถือคติในสมัยพุทธกาลที่ว่า “พุทฺธปฺปมุโข ภิกฺขุสงฺโฆ : พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน” จะนิมนต์พระเจริญพระพุทธมนต์ก็ต้องตั้งพระพุทธรูปเป็นประธาน นิมนต์พระฉันภัตตาหารก็ตั้งพระพุทธรูปเป็นประธาน จึงต้องจัดสำรับภัตตาหารถวายพระพุทธด้วย เปรียบเสมือนถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานนั่นเอง” และว่า “พระอานนท์มีความเคารพในพระพุทธเจ้ามาก แม้พระพุทธเจ้าจะเสด็จปรินิพพานแล้ว ก็ยังปูลาดอาสนะ ตั้งน้ำใช้น้ำฉันไว้เช่นเดิม ทำทุกวัน ไม่ได้ตั้งเพื่อให้พระพุทธเจ้าเสวย แต่ทำเป็นพุทธบูชา เป็นพุทธานุสสติ แสดงความกตัญญูกตเวที พุทธศาสนิกชนคนรุ่นหลัง เห็นตัวอย่างนี้จึงได้ใช้แนวการปฏิบัติของพระอานนทเถระเป็นแบบอย่างถึงทุกวันนี้”[๘] พร้อมกล่าวถึงอานิสงส์ถวายข้าวพระพุทธรูปว่า “อานิสงส์การถวายข้าวพระพุทธนี้ อาจจะไม่ได้ตรง ๆ เหมือนถวายให้พระพุทธเจ้าเสวยหรือถวายให้พระสงฆ์ฉัน แต่เป็นการบูชาพระพุทธเจ้า ซึ่งท่านกล่าวว่า พุทธบูชา มหาเตชะวันโต การบูชาพระพุทธเจ้ามีเดชมีอำนาจมาก หากบูชาพระธรรมและพระสงฆ์ด้วยก็จะได้อานิสงส์เพิ่ม ธัมมบูชา มหาปัญโญ การบูชาพระธรรม มีปัญญามาก คือใคร่ครวญในพระธรรมจนเกิดปัญญา จิตเป็นสมาธิ สังฆบูชา มหาโภคะวะโห บูชาพระสงฆ์ นำมาซึ่งโภคะ เพราะเราใช้วัตถุเป็นเครื่องหมาย การถวาย

---

[๗] แก้ว ชิดตะขบ, **คู่มือพุทธศาสนิกชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๖), หน้า ๑๘๐-๑๘๒.

[๘] พระคุ้มครอง, **ทำไมต้องถวายข้าวพระพุทธ วิธีถวายข้าวพระพุทธ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://prakum krong. com/6674/[15 พฤศจิกายน 2563].

ข้าวพระพุทธเป็นพุทธานุสสติ ช่วงที่ยกข้าวถวาย ช่วงที่กล่าวคำถวาย เป็นพุทธานุสสติทั้งนั้น เพราะจิตเจาะจงไปที่พระพุทธเจ้า อานิสงส์แห่งพุทธานุสสติ มีพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์นั้นมีอานิสงส์มาก จิตใจเบิกบาน ผิวพรรณผ่องใส ได้ไปสู่สุคติ”[๙]

บางท่านกล่าวถึงความเป็นมาของการถวายข้าวพระพุทธว่า “ในสมัยพุทธกาล เมื่อชาวบ้านมีศรัทธานิมนต์พระสงฆ์ไปฉันภัตตาหาร ตามปกติก็จะมีพระพุทธเจ้าเสด็จไปด้วย เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานใหม่ ๆ ชาวพุทธยังชินอยู่กับการจัดพุทธอาสน์และภัตตาหารถวายพระพุทธเจ้า เมื่อนิมนต์พระสงฆ์ไปฉันภัตตาหาร ก็จัดที่ประทับของพระพุทธเจ้า และจัดภัตตาหารตั้งไว้ เสมือนหนึ่งว่า พระพุทธองค์เสด็จมาประทับอยู่ด้วย และกลายเป็นธรรมเนียมจัดข้าวพระพุทธ และประกอบบุญกริยาที่เรียกกันว่า บูชาข้าวพระ หรือถวายข้าวพระ มาจนถึงทุกวันนี้”[๑๐]

บางท่านกล่าวถึงความเป็นมาของการถวายข้าวพระพุทธว่า “ที่มาที่ไปของการถวายข้าวพระพุทธรูปคือ ในสมัยพุทธกาล พระนางมหาปชาบดีโคตมี ต้องการถวายผ้ากับพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ได้ตรัสบอกกับพระนางว่าขอให้นางถวายแด่สงฆ์เถิด เมื่อนางถวายแด่สงฆ์ก็ชื่อว่าถวายกับพระพุทธองค์ด้วย โดยพระองค์ทรงแสดงเรื่องสังฆทานว่ามีผลมาก ทรงยกตัวอย่างการถวายสังฆทานกับสงฆ์สองฝ่าย มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข คือเป็นประธานสงฆ์สองฝ่าย (ภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์) แต่เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว จะถวายสังฆทานกับสงฆ์สองฝ่ายอันมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขก็สามารถทำได้ด้วยการตั้งพระพุทธรูปไว้ แล้วถวายกับพระพุทธรูปและสงฆ์สองฝ่าย”[๑๑]

คำถวายข้าวพระพุทธในสังคมไทย

เมื่อทราบถึงความเป็นมาของพิธีกรรมการถวายข้าวพระพุทธแล้ว ต่อไปนี้ผู้เขียนขอยกตัวอย่างคำถวายข้าวพระพุทธในแหล่งข้อมูลต่าง ๆ มานำเสนอดังนี้

วรุตม์ ทองเชื้อ กล่าวถึงคำบูชาข้าวพระพุทธโดยมิได้แปลความหมายไว้ว่า อิมัง สูปะพ์ยัญชะนะ-สัมปันนัง สาลีนัง โอทะนัง อุทะกัง วะรัง พุทธัสสะ ปูเชมิ ฯ[๑๒]

---

[๙] พระคุ้มครอง, **ทำไมต้องถวายข้าวพระพุทธ วิธีถวายข้าวพระพุทธ**, [ออนไลน์], [15 พฤศจิกายน 2563].

[๑๐] [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://lawyer-thai.blogspot.com/2016/08/blog-post_25.html [15 พฤศจิกายน 2563].

[๑๑] ดูรายละเอียดใน ม.อุ.(ไทย) ๑๔/๓๗๖-๓๘๒/๔๒๔-๔๓๒, (ทักขิณาวิภังคสูตร ว่าด้วยการจำแนกทักษิณาทาน), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.dhammahome.com/webboard/ topic/18299 [15 พฤศจิกายน 2563].

[๑๒] วรุตม์ ทองเชื้อ, บรรณาธิการ, **ทำวัตรสวดมนต์แปล**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๔.

20. (253-263).indd 256 24/11/2563 21:18:50

ท.ธีรานันท์ กล่าวถึงคำบูชาข้าวพระพุทธโดยแปลความหมายไว้ด้วยว่า อิมัง สูปะพยัญชะนะ-สัมปันนัง สาลีนัง โอทะนัง อุทะกัง วะรัง พุทธัสสะ ปูเชมฯ ข้าพเจ้าขอบูชาข้าวที่หุงจากเมล็ดข้าว พร้อมทั้งแกงกับ และน้ำอันประเสริฐนี้ แด่พระพุทธเจ้า[๑๓]

พระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวณฺโณ) กล่าวถึงคำบูชาข้าวพระพุทธโดยมิได้แปลความหมายไว้ว่า อิมัง สูปะพยัญชะนะสัมปันนัง สาลีนัง โอทะนัง อุทะกัง วะรัง พุทธัสสะ ปูเชม ฯ[๑๔]

ปองไชย ไชยสุทธิเมธีกุล กล่าวถึงคำบูชาข้าวพระพุทธโดยแปลความหมายไว้ด้วยว่า อิมัง ภัตตัง สะสูปะพะยัญชะนัง สุปะฏิยัตตัง พุทธัสสะ ปูเชมิ อะยัง เม พุทธะปูชา อาสะวักขะยาวะหา โหตุ ฯ ข้าวพร้อมด้วยแกงและกับอันนี้ อันข้าพเจ้าตกแต่งดีแล้ว ข้าพเจ้าขอบูชาแก่พระพุทธ ขอพุทธบูชาแห่งข้าพเจ้านี้ จงนำไปให้ถึงซึ่งความสิ้นไปแห่งอาสวะ เทอญ.[๑๕]

สถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึงคำบูชาข้าวพระพุทธโดยแปลความหมายไว้ด้วยว่า อิมัง, สูปะพยัญชะนะสัมปันนัง, สาลีนัง, โภชะนัง, อุทะกัง, วะรัง, พุทธัสสะ ปูเชมิฯ ข้าพเจ้าขอบูชาโภชนาหารพร้อมด้วยแกงกับ และน้ำอันประเสริฐนี้แด่พระพุทธเจ้า[๑๖]

โครงการบรรพชาและอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึงคำบูชาข้าวพระพุทธโดยแปลความหมายไว้ด้วยว่า อิมัง, สูปะพ์ยัญชะนะสัมปันนัง, สาลีนัง, โภชะนัง, อุทะกัง, วะรัง, พุทธัสสะ ปูเชมิ ฯ ข้าพเจ้าขอบูชาโภชนาหารพร้อมด้วยแกงกับ และน้ำอันประเสริฐนี้แด่พระพุทธเจ้า[๑๗]

แก้ว ชิดตะขบ กล่าวถึงคำบูชาข้าวพระพุทธโดยแปลความหมายไว้ด้วยว่า อิมำ สูปพฺยญฺชน-สมฺปนฺนำ สาลีนำ โภชนำ (โอทนำ) สอุทกำ วรำ พุทฺธสฺส ปูเชมิ. ข้าวสุกแห่งข้าวสาลี อันสมบูรณ์ด้วยแกงและกับข้าว พร้อมกับน้ำอันประเสริฐนี้ ข้าพเจ้าขอบูชาพระพุทธเจ้า และบอกวิธีการกล่าวคำบูชาด้วยว่าจะว่าโดยออกเสียงดัง หรือว่าในใจโดยไม่ต้องออกเสียงก็ได้[๑๘]

---

[๑๓] ท.ธีรานันท์, **สวดมนต์ เจ็ดตำนานแปล (ฉบับสหธรรมิก)**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ม.ป.ป.), หน้า ๓๔๙.

[๑๔] พระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวณฺโณ), **มนต์พิธีแปล**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสมัย, ม.ป.ป.), หน้า ๒๖๐.

[๑๕] ปองไชย ไชยสุทธิเมธีกุล, ผู้เรียบเรียง, **หนังสือคำถวายทานแบบพิสดาร**, (ยโสธร: ร้านไชยเจริญสังฆภัณฑ์, ๒๕๓๙), หน้า ๓๓.

[๑๖] สถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **คู่มือสวดมนต์แปลและการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๕๐.

[๑๗] โครงการบรรพชาและอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **คู่มือสวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็น แปล**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ม.ป.ป.), หน้า ๗๒.

[๑๘] แก้ว ชิดตะขบ, **คู่มือพุทธศาสนิกชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๖), หน้า ๑๘๒.

20. (253-263).indd 257 24/11/2563 21:18:50

พระศักดิ์ดา ฉนฺทโก, ดร. กล่าวถึงคำบูชาข้าวพระพุทธโดยมิได้แปลความหมายไว้ด้วยว่า อิมัง, สูปะพยัญชะนะสัมปันนัง, สาลีนัง, โภชะนัง, อุทะกัง, วะรัง, พุทธัสสะ ปูเชมิ ฯ[๑๙]

ทองย้อย แสงสินชัย กล่าวถึงคำบูชาข้าวพระพุทธโดยวิเคราะห์ความหมายไว้ด้วย สรุปความได้ว่า คำบูชาข้าวพระนิยมกล่าวเป็นภาษาบาลีว่า

(เขียนแบบบาลี) อิมำ สูปพฺยญฺชนสมฺปนฺนำ สาลีนำ โอทนำ อุทกำ วรำ พุทฺธสฺส ปูเชมิ.

(เขียนแบบคำอ่าน) อิมัง สูปะพ์ยัญชะนะสัมปันนัง สาลีนัง โอทะนัง อุทะกัง วะรัง พุทธัสสะ ปูเชมิ.

(แปลยกศัพท์) อหำ อันว่าข้าพเจ้า ปูเชมิ ขอบูชา โอทนำ ซึ่งข้าวสุก สาลีนำ อันบริสุทธิ์ (คืออันดี, อันประณีต) สูปพฺยญฺชนสมฺปนฺนำ อันสมบูรณ์ด้วยสูปะและพยัญชนะ อุทกำ (และ) น้ำ วรำ อันประเสริฐ อิมำ นี้ พุทฺธสฺส แก่พระพุทธเจ้า

(แปลโดยใจความ) ข้าพเจ้าขอบูชาข้าวสุกอันบริสุทธิ์ พร้อมทั้งแกงและกับและน้ำอันประเสริฐนี้แด่พระพุทธเจ้า

(อภิปราย) ดูคำแปลย่อมชวนให้สงสัยว่า คำบูชานี้กลายเป็น “บูชาข้าวสุก” ไม่ใช่ “บูชาพระพุทธเจ้า”

(หลักในการใช้คำพูดในภาษาบาลี) ถ้าใช้คำว่า “บูชา” รูปประโยคจะต้องเป็น อิมินา สกฺกาเรน พุทฺธำ ปูเชมิ. ข้าพเจ้าขอบูชา ซึ่งพระพุทธเจ้า ด้วยเครื่องสักการะนี้ = ขอบูชา ซึ่ง (ผู้รับ) ด้วย (ของกิน/ของใช้) ถ้าใช้คำว่า “ถวาย” รูปประโยคจะต้องเป็น อิมานิ ภตฺตานิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม. ข้าพเจ้าขอน้อมถวาย ซึ่งภัตตาหาร แก่พระภิกษุสงฆ์ = ขอถวาย ซึ่ง (ของกิน/ของใช้) แก่ (ผู้รับ) เฉพาะการบูชาข้าวพระ เป็นการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยของกิน หรือพูดอีกนัยหนึ่งว่า เป็นการถวายของกินแก่พระพุทธเจ้า ซึ่งขัดกับหลักที่ว่า “ของกิน บูชาหรือถวายผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น” พูดว่า “ขอบูชา ซึ่งพระพุทธเจ้าด้วยของกิน” ก็ขัด พูดว่า “ขอถวาย ซึ่งของกิน แก่พระพุทธเจ้า” ก็ขัด

ดังนั้น ในคำบูชาข้าวพระ ผู้รู้ท่านจึงเลี่ยงไปพูดว่า – “อิมำ พุทฺธสฺส ปูเชมิ” = ขอบูชา ซึ่งของกินแก่พระพุทธเจ้า คือพูดว่า “บูชาข้าวพระ” = “บูชาซึ่งข้าวแก่พระ” เพราะพระพุทธเจ้าเป็นเป้าหมายแห่งการบูชาเท่านั้น ผู้บูชาไม่ได้มีเจตนาจะให้พระพุทธเจ้าเสด็จมาเสวยอาหารนั้นจริง ๆ อาหารจึงอยู่ในฐานะเป็นเครื่องบูชา ไม่ใช่ “ถวายข้าวพระ” = “ถวายซึ่งข้าวแก่พระ” เพราะพระพุทธเจ้าเสด็จมารับข้าวที่เราถวายไม่ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง “บูชา” แม้ไม่มีผู้มารับของที่บูชานั้น ก็สำเร็จเป็นการบูชา

---

[๑๙] พระศักดิ์ดา ฉนฺทโก,ดร., ผู้เรียบเรียง, **วิถีธรรม วิถีล้านนา คู่มือทำวัตร เช้า-เย็น ฉบับแปล และศาสนพิธี**, (แพร่: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เมืองแพร่การพิมพ์, ๒๕๕๙), หน้า ๕๘.

20. (253-263).indd 258 24/11/2563 21:18:50

แต่ “ถวาย” ต้องมีผู้มารับของที่ถวายนั้น ถ้าไม่มีผู้มารับ ก็ไม่สำเร็จเป็นการถวาย คงสำเร็จเป็นการบูชาเท่านั้น[๒๐]

บางท่านกล่าวไว้ว่า อิมัง สูปะพยัญชะนะสัมปันนัง สาลีนัง โภชะนัง อุทะกัง วะรัง พุทธัสสะ ปูเชมิ ฯ ข้าพเจ้าขอบูชาด้วยโภชนะข้าวสาลี พร้อมด้วยแกงกับและน้ำอันประเสริฐนี้แด่พระพุทธเจ้า[๒๑]

บางท่านกล่าวไว้ว่า อิมัง สูปะพะยัญชนะสัมปันนัง สาลีนัง โอทะนัง อุทะกัง วะรัง พุทธัสสะ ปูเชมิ ฯ ข้าพเจ้าขอบูชาข้าวสุกแห่งข้าวสาลีทั้งหลาย พร้อมทั้งแกงและกับและน้ำอันประเสริฐนี้แด่พระพุทธเจ้า[๒๒]

บางท่านกล่าวไว้ว่า อิมัง สูปะพ์ยัญชะนะสัมปันนัง สาลีนัง โภชะนัง อุทะกัง วะรัง พุทธัสสะ ปูเชมิ ฯ (ถ้าหลายคนเปลี่ยน ปูเชมิ เป็น ปูเชมะ) แปลว่า ข้าพเจ้าขอบูชาโภชนาหาร พร้อมด้วยแกงและกับ อีกทั้งน้ำอันประเสริฐนี้ แด่พระพุทธเจ้า[๒๓]

ว่าโดยสรุปแล้ว คำกล่าวถวายข้าวพระพุทธในสังคมไทย มี ๔ สำนวน คือ

๑) อิมัง สูปะพยัญชะนะสัมปันนัง สาลีนัง โอทะนัง อุทะกัง วะรัง พุทธัสสะ ปูเชมิ ฯ ข้าพเจ้าขอบูชาข้าวที่หุงจากเมล็ดข้าว พร้อมทั้งแกงกับ และน้ำอันประเสริฐนี้ แด่พระพุทธเจ้า[๒๔]

๒) อิมัง ภัตตัง สะสูปะพะยัญชะนัง สุปะฏิยัตตัง พุทธัสสะ ปูเชมิ อะยัง เม พุทธะปูชา อาสะวักขะยาวะหา โหตุ ฯ ข้าวพร้อมด้วยแกงและกับอันนี้ อันข้าพเจ้าตกแต่งดีแล้ว ข้าพเจ้าขอบูชาแก่พระพุทธ ขอพุทธบูชาแห่งข้าพเจ้านี้ จงนำไปให้ถึงซึ่งความสิ้นไปแห่งอาสวะเทอญ[๒๕]

๓) อิมัง, สูปะพยัญชะนะสัมปันนัง, สาลีนัง, โภชะนัง, อุทะกัง, วะรัง, พุทธัสสะ ปูเชมิ ฯ ข้าพเจ้าขอบูชาโภชนาหารพร้อมด้วยแกงกับ และน้ำอันประเสริฐนี้แด่พระพุทธเจ้า[๒๖]

๔) อิมำ สูปพฺยญฺชนสมฺปนฺนำ สาลีนำ โภชนำ (โอทนำ) สอุทกำ วรำ พุทฺธสฺส ปูเชมิ ฯ ข้าวสุกแห่งข้าวสาลี อันสมบูรณ์ด้วยแกงและกับข้าว พร้อมกับน้ำอันประเสริฐนี้ ข้าพเจ้าขอบูชาพระพุทธเจ้า[๒๗]

---

[๒๐] [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://dhamma.serichon.us/2017/12/05/คำบูชาข้าวพระ-1/(15 พฤศจิกายน 2563).

[๒๑] [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://dhamma.mthai.com/pray/818.html(15 พฤศจิกายน 2563).

[๒๒] [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.watthasai.net/kamvaipra.html[15 พฤศจิกายน 2563].

[๒๓] [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.watpitch.com/prayer/2832/[15 พฤศจิกายน 2563].

[๒๔] ท.ธีรานันท์, **สวดมนต์ เจ็ดตำนานแปล (ฉบับสหธรรมิก)**, หน้า ๓๔๙.

[๒๕] ปองไชย ไชยสุทธิเมธีกุล, ผู้เรียบเรียง, **หนังสือคำถวายทานแบบพิสดาร**, หน้า ๓๓.

[๒๖] สถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **คู่มือสวดมนต์แปลและการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, หน้า ๑๕๐.

[๒๗] แก้ว ชิดตะขบ, **คู่มือพุทธศาสนิกชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, หน้า ๑๘๒.

20. (253-263).indd 259 24/11/2563 21:18:50

วิเคราะห์

ผู้เขียนขอยกคำถวายข้าวพระพุทธทั้ง ๔ แบบมาวางตรงนี้เพื่อทำการวิเคราะห์ต่อไปดังนี้

แบบที่ ๑ ว่า อิมัง สูปะพยัญชะนะสัมปันนัง สาลีนัง โอทะนัง อุทะกัง วะรัง พุทธัสสะ ปูเชมิ ฯ

แปลว่า ข้าพเจ้าขอบูชาข้าวที่หุงจากเมล็ดข้าว พร้อมทั้งแกงกับ และน้ำอันประเสริฐนี้ แด่พระพุทธเจ้า (สำนวนทองย้อย แสงสินชัย แปลว่า ข้าพเจ้าขอบูชาข้าวสุกอันบริสุทธิ์ พร้อมทั้งแกงและกับและน้ำอันประเสริฐนี้ แด่พระพุทธเจ้า)

แบบที่ ๒ ว่า อิมัง ภัตตัง สะสูปะพะยัญชะนัง สุปะฏิยัตตัง พุทธัสสะ ปูเชมิ อะยัง เม พุทธะปูชา อาสะวักขะยาวะหา โหตุ ฯ

แปลว่า ข้าวพร้อมด้วยแกงและกับอันนี้ อันข้าพเจ้าตกแต่งดีแล้ว ข้าพเจ้าขอบูชาแก่พระพุทธ ขอพุทธบูชาแห่งข้าพเจ้านี้ จงนำไปให้ถึงซึ่งความสิ้นไปแห่งอาสวะเทอญ

แบบที่ ๓ ว่า อิมัง สูปะพยัญชะนะสัมปันนัง สาลีนัง โภชะนัง อุทะกัง วะรัง พุทธัสสะ ปูเชมิ ฯ

แปลว่า ข้าพเจ้าขอบูชาโภชนาหารพร้อมด้วยแกงกับ และน้ำอันประเสริฐนี้แด่พระพุทธเจ้า

แบบที่ ๔ ว่า อิมำ สูปพฺยญฺชนสมฺปนฺนำ สาลีนำ โภชนำ (โอทนำ) สอุทกำ วรำ พุทฺธสฺส ปูเชมิ ฯ

แปลว่า ข้าวสุกแห่งข้าวสาลี อันสมบูรณ์ด้วยแกงและกับข้าว พร้อมกับน้ำอันประเสริฐนี้ ข้าพเจ้าขอบูชาพระพุทธเจ้า

คำถวายข้าวพระพุทธที่นิยมกล่าวคือ แบบที่ ๑ ว่า อิมำ สูปพฺยญฺชนสมฺปนฺนำ สาลีนำ โอทนำ อุทกำ วรำ พุทฺธสฺส ปูเชมิ ฯ แต่บางครั้งใช้ว่า อิมำ สูปพฺยญฺชนสมฺปนฺนำ สาลีนำ โภชนำ อุทกำ วรำ พุทฺธสฺส ปูเชมิ ฯ ต่างกัน ๑ คำ คือ โอทนำ กับ โภชนำ นอกนั้นเหมือนกัน

เมื่อมาดูหลักภาษาบาลีแล้ว ลักษณะการใช้คำดูแปลก ๆ เหมือนที่ทองย้อย แสงสินชัย กล่าวไว้ว่า คำบูชานี้กลายเป็น “บูชาข้าวสุก” ไม่ใช่ “บูชาพระพุทธเจ้า” ถ้าใช้คำว่า “บูชา” รูปประโยคจะต้องเป็น อิมินา สกฺกาเรน พุทฺธำ ปูเชมิ ฯ ข้าพเจ้าขอบูชา ซึ่งพระพุทธเจ้า ด้วยเครื่องสักการะนี้ ถ้าใช้คำว่า “ถวาย” รูปประโยคจะต้องเป็น อิมานิ ภตฺตานิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม ฯ ข้าพเจ้าขอน้อมถวาย ซึ่งภัตตาหาร แก่พระภิกษุสงฆ์ แต่ทองย้อย แสงสินชัย ก็หาเหตุผลมาสนับสนุนว่าคำกล่าวดังกล่าวถูกต้องโดยกล่าวว่า เฉพาะการบูชาข้าวพระ เป็นการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยของกิน หรือพูดอีกนัยหนึ่งว่า เป็นการถวายของกินแก่พระพุทธเจ้า ซึ่งขัดกับหลักที่ว่า “ของกิน บูชาหรือถวายผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น” พูดว่า “ขอบูชา ซึ่งพระพุทธเจ้า ด้วยของกิน” ก็ขัด พูดว่า “ขอถวาย ซึ่งของกิน แก่พระพุทธเจ้า” ก็ขัด ดังนั้น ในคำบูชาข้าวพระ ผู้รู้ท่านจึงเลี่ยงไปพูดว่า “อิมำ พุทฺธสฺส ปูเชมิ” ขอบูชา ซึ่งของกิน แก่พระพุทธเจ้า คือพูดว่า “บูชาข้าวพระ” “บูชาซึ่งข้าวแก่พระ” เพราะพระพุทธเจ้าเป็นเป้าหมายแห่งการบูชาเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามในมุมมองของผู้เขียนเห็นว่า คำถวายข้าวพระพุทธที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้ยังไม่ถูกต้อง

20. (253-263).indd 260 24/11/2563 21:18:51

ตามหลักภาษา เพราะสำนวนบาลีที่ว่า “อิมำ สูปพฺยญฺชนสมฺปนฺนำ สาลีนำ โอทนำ อุทกำ วรำ พุทฺธสฺส ปูเชมิ ฯ แปลว่า ข้าพเจ้าขอบูชาข้าวสุกแห่งข้าวสาลีที่เพียบพร้อมด้วยแกงและกับ และน้ำอันประเสริฐนี้ แก่พระพุทธเจ้า” แปลมุมไหนก็หมายถึง “การบูชาข้าวสุก” อยู่นั่นเอง ไม่ใช่บูชาพระพุทธเจ้า เรียกได้ว่าการแต่งบาลีเช่นนี้ เป็นบาลีแบบไทย ๆ ไม่ถูกต้องตามบาลีแท้ ดังนั้น ผู้เขียนจึงขอเสนอคำกล่าวถวายข้าวพระพุทธในมุมมองใหม่ไว้ ๓ แบบ คือ

๑. อิมำ สูปพฺยญฺชนสมฺปนฺนำ สาลีนำ โอทนำ สอุทกำ วรำ พุทฺธสฺส ททามิ ฯ

(แบบใหม่ที่ใกล้เคียงของเดิมที่สุด) แปลว่า ข้าพเจ้าขอถวายข้าวสุกแห่งข้าวสาลีที่เพียบพร้อมด้วยแกงและกับนี้ พร้อมทั้งน้ำอันประเสริฐ แก่พระพุทธเจ้า

๒. อิมินา สูปพฺยญฺชนสมฺปนฺเนน สาลีโนทเนน สอุทเกน วเรน พุทฺธำ ปูเชมิ ฯ

(แบบใหม่ที่คำบาลีห่างจากของเดิมแต่ความหมายเหมือนของเดิมแถมถูกหลักภาษาด้วย) แปลว่า ข้าพเจ้าขอบูชาพระพุทธเจ้าด้วยข้าวสุกแห่งข้าวสาลีที่เพียบพร้อมด้วยแกงและกับนี้ พร้อมทั้งน้ำอันประเสริฐ

๓. อิมินา สกฺกาเรน สูปพฺยญฺชนสมฺปนฺเนน สาลีโนทเนน สอุทเกน วเรน พุทฺธำ ปูเชมิ ฯ

(แบบใหม่ที่คำบาลีห่างจากของเดิมแต่ความหมายเหมือนของเดิมแถมถูกหลักภาษาด้วยถูกหลักที่ว่าของกินถวายเฉพาะผู้มีชีวิตอยู่ด้วยเพราะใช้เป็นเครื่องสักการะแทน) แปลว่า ข้าพเจ้าขอบูชาพระพุทธเจ้าด้วยเครื่องสักการะนี้ คือข้าวสุกแห่งข้าวสาลีที่เพียบพร้อมด้วยแกงและกับพร้อมทั้งน้ำอันประเสริฐ

สรุป

คำถวายข้าวพระพุทธที่ใช้ในปัจจุบัน มี ๔ สำนวน สำนวนที่นิยมมากที่สุดคือ อิมำ สูปพฺยญฺชน-สมฺปนฺนำ สาลีนำ โอทนำ อุทกำ วรำ พุทฺธสฺส ปูเชมิ ฯ แปลว่า ข้าพเจ้าขอบูชาข้าวสุกแห่งข้าวสาลีที่เพียบพร้อมด้วยแกงและกับนี้ พร้อมทั้งน้ำอันประเสริฐ แก่พระพุทธเจ้า แต่สำนวนนี้ไม่ถูกต้องตามหลักภาษาและเมื่อแปลออกมาแล้ว มีความหมายไม่ตรงกับเจตนารมณ์ของผู้บูชาที่ต้องการจะบูชาพระพุทธเจ้า มิใช่บูชาข้าวสุก

ดังนั้น ผู้เขียนจึงนำเสนอคำถวายข้าวพระพุทธแบบใหม่ให้ถูกต้องทั้งหลักภาษาและเจตนารมณ์ของผู้บูชา ๓ แบบ คือ

๑) อิมำ สูปพฺยญฺชนสมฺปนฺนำ สาลีนำ โอทนำ สอุทกำ วรำ พุทฺธสฺส ททามิ ฯ แปลว่า ข้าพเจ้าขอถวายข้าวสุกแห่งข้าวสาลีที่เพียบพร้อมด้วยแกงและกับนี้ พร้อมทั้งน้ำอันประเสริฐ แก่พระพุทธเจ้า

๒) อิมินา สูปพฺยญฺชนสมฺปนฺเนน สาลีโนทเนน สอุทเกน วเรน พุทฺธํ ปูเชมิ ฯ แปลว่า ข้าพเจ้าขอบูชาพระพุทธเจ้าด้วยข้าวสุกแห่งข้าวสาลีที่เพียบพร้อมด้วยแกงและกับนี้ พร้อมทั้งน้ำอันประเสริฐ

๓) อิมินา สกฺกาเรน สูปพฺยญฺชนสมฺปนฺเนน สาลีโนทเนน สอุทเกน วเรน พุทฺธํ ปูเชมิ ฯ แปลว่า ข้าพเจ้าขอบูชาพระพุทธเจ้าด้วยเครื่องสักการะนี้ คือข้าวสุกแห่งข้าวสาลีที่เพียบพร้อมด้วยแกงและกับพร้อมทั้งน้ำอันประเสริฐ

ทั้งหมดนี้เป็นเพียงมุมมองหนึ่งของผู้เขียนเอง ยังไม่อาจฟันธงได้ว่า ถูกต้องสมบูรณ์ เพราะยังขาดหลักฐานสำคัญบางประการอยู่ เช่น ผู้แต่งคำถวายข้าวพระพุทธเดิม ธรรมเนียมการถวายและการบูชาแบบอินเดียโบราณ แต่หากท่านผู้อ่านเห็นด้วยก็ฝากพิจารณานำไปเผยแพร่และนำไปปรับใช้ให้ถูกต้องตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

บรรณานุกรม

แก้ว ชิดตะขบ. **คู่มือพุทธศาสนิกชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๖.

โครงการบรรพชาและอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **คู่มือสวดมนต์ ทำวัตรเช้า-เย็น แปล**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ม.ป.ป.

ท.ธีรานันท์. **สวดมนต์ เจ็ดตำนานแปล (ฉบับสหธรรมิก)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ม.ป.ป.

ปองไชย ไชยสุทธิเมธีกุล, ผู้เรียบเรียง. **หนังสือคำถวายทานแบบพิสดาร**. ยโสธร: ร้านไชยเจริญสังฆภัณฑ์, ๒๕๓๙.

พระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวณฺโณ). **มนต์พิธีแปล**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสมัย, ม.ป.ป.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ อธิบายศัพท์และแปลความหมายคำวัด ที่ชาวพุทธควรรู้**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม,๒๕๕๑.

พระศักดิ์ดา ฉนฺทโก, ผู้เรียบเรียง. **วิถีธรรม วิถีล้านนา คู่มือทำวัตร เช้า-เย็น ฉบับแปล และศาสนพิธี**. แพร่: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เมืองแพร่การพิมพ์, ๒๕๕๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพ-มหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

วรุตม์ ทองเชื้อ, บรรณาธิการ. **ทำวัตรสวดมนต์แปล**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๒.

20. (253-263).indd 262 24/11/2563 21:18:51

สถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **คู่มือสวดมนต์แปลและการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๕๙.

[ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.dhammahome.com/webboard/topic/18299 (๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๓).

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.madchima.org/forum/index.php?topic=661.0;wap2 (๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๓).

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.madchima.org/forum/index.php?topic=661.0;wap2 (๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๓).

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.watthasai.net/kamvaipra.html[๑๕พฤศจิกายน ๒๕๖๓].

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://dhamma.mthai.com/pray/818.html[๑๕พฤศจิกายน ๒๕๖๓].

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://sites.google.com/site/thophanjuly/prapheni/prapheni-kei-yw-kabsasna [๑๕พฤศจิกายน ๒๕๖๓].

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://www.watpitch.com/prayer/2832/[๑๕พฤศจิกายน ๒๕๖๓].

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://lawyer-thai.blogspot.com/2016/08/blog-post_25.html [๑๕พฤศจิกายน ๒๕๖๓].

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://dhamma.serichon.us/2017/12/05/คำบูชาข้าวพระ-1/ [๑๕พฤศจิกายน ๒๕๖๓].

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://dictionary.orst.go.th/ [๑๕พฤศจิกายน ๒๕๖๓]

พระคุ้มครอง. **ทำไมต้องถวายข้าวพระพุทธ วิธีถวายข้าวพระพุทธ**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา :https://prakum krong. com/6674/[๑๕พฤศจิกายน ๒๕๖๓].

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.nso.go.th/sites/2014/Pages/News/2561/ N21-09-61-1.aspx [๑๕พฤศจิกายน ๒๕๖๓].

20. (253-263).indd 263 24/11/2563 21:18:51

การสวดมนต์ภาวนา

นายสุชญา ศิริธัญภร
รองผู้อำนวยการกองวิชาการ

บทนำ

ในหลายปีที่ผ่านมา เมื่อบ้านเมืองเกิดความไม่สงบ รัฐก็จะมีการนิมนต์พระสงฆ์ที่เป็นพระเถรานุเถระมาเจริญพระพุทธมนต์ให้กับประเทศ เพื่อให้เกิดความสงบสุขร่มเย็น ในยามที่ชาวบ้านเกิดความกลัว รู้สึกไม่ปลอดภัย ก็จะนึกถึงมนต์ เพื่อท่องภาวนา เพื่อให้ตนรู้สึกปลอดภัย ในยามที่ตนตกอยู่ในอันตราย ไม่ปลอดภัย เห็นภัยจะมาถึง ก็นึกถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือ หรือองค์พระที่สวมคอให้ช่วยคุ้มครอง ป้องกันภัย เพื่อให้ตนเองไม่มีอันตราย หรือยามที่ตนเอง รู้สึกไม่สบายใจ ฟุ้งซ่าน ก็จะนึกถึงคุณพระ หรือพระรัตนตรัย เพื่อให้มีที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยว โดยสวดคำภาวนาว่า นะโม ตัสสะ เป็นต้น หรือ นะโม พุทธายะ เพื่อให้จิตใจที่ฟุ้งซ่าน ไม่สงบ พอสวดภาวนาว่า เพียง นะโม ตัสสะ หรือ นะโม พุทธายะ หรือ สัมมาอะระหัง หรือ พุทโธ พุทโธ คำใดคำหนึ่ง พอสวดภาวนาไปเพียงระยะสั้น ๆ จิตใจที่ไม่ปลอดภัย ขุ่นมัว เศร้าหมอง ก็จะแกล้วกล้า ผ่องใส เป็นจิตใจที่สบาย

ดังนั้น บรรพบุรุษของเรา ก็จะให้ลูกหลานที่บวชเป็นพระภิกษุสามเณรอยู่ที่วัด อย่าขาดทำวัตรสวดมนต์ภาวนานะ และให้ยึดถือปฏิบัติให้ลงทำวัตรเช้า-เย็น เป็นประจำ เพื่อกล่อมเกลาจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ สว่าง ใส ขึ้น การสวดมนต์ภาวนาคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่ดีแท้ เพราะมาจากจิตใจของพระพุทธเจ้าที่ทรงค้นพบ ประกอบด้วยความเมตตาและกรุณา ใครก็ตาม ที่กล่าวถึงคำสอนของพระพุทธเจ้า คำใดก็ตาม ใจของเขาผู้นั้น ย่อมได้รับ ทำให้จิตใจเกิดความสะอาด สว่าง สงบ เช่นกัน และคำสวดภาวนานี้ ใครทำด้วยศรัทธา จะเกิดพลังกลายเป็นคลื่นสั่นสะเทือนไป อักษรที่เอ่ยออกไปดุจคลื่นน้ำในสระใหญ่ ที่โยนก้อนหินแล้วเกิดคลื่นไปหาตลิ่ง ฉะนั้น และเมื่อสวดคล่องปากขึ้นใจเร็วขึ้น ๆ คำสวดบทนั้น จะกลายเป็นคำใหม่ได้ ตามภาวะจิตใจของผู้ที่เอ่ยกล่าว การกล่าวภาวนาเช่นกัน จะทำให้มีสติมีกำลังเพิ่มมากขึ้น ความกลัว ความหวาดกลัวจะหายไป ดังคำในตอนท้ายธชัคคสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนว่างก็ดี พึงระลึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเถิด ความกลัวไม่พึงมีแก่เธอทั้งหลาย ฯลฯ ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายระลึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์อยู่ ความกลัวก็ดี ความหวาดสะดุ้งก็ดี ความขนพองสยองเกล้าก็ดี จักไม่มีเลย” อานิสงส์ท้ายพระสูตร แม้บทยาว การสวดมนต์นั้นไม่ว่าจะบทใดก็ตามล้วนเป็นสิ่งที่ดี ทำให้จิตใจสงบ แกล้วกล้า ดังนั้น เพื่อให้เกิดความรู้และซาบซึ้งในเรื่องคำสวดมนต์ภาวนา

21. (264-286).indd 264 24/11/2563 21:19:25

ซึ่งในบทความนี้ จะเน้นกล่าวเพียงคำสวดภาวนาสั้น ๆ เป็นสำคัญ ซึ่งจะได้กล่าวเรื่องนี้ พร้อมยกตัวอย่างประกอบ ดังต่อไปนี้ : -

ประวัติของการสวดมนต์ภาวนา

การสวดมนต์ภาวนา หรือพิธีที่เรียกว่าการเจริญพระพุทธมนต์ มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนาน ดังมีเรื่องราวปรากฏในสมัยพุทธกาลว่า เมื่อคราวที่บ้านเมืองเกิดโรคระบาดในเมืองไพสาลี แคว้นวัชชี พระอานนท์เถระ[๑] ได้รำลึกถึงพระพุทธคุณทั้งหลายของพระตถาคตเจ้าตั้งแต่ทรงปรารถนาพระโพธิญาณมา เป็นต้น แล้วสวดมนต์ บทที่ใช้สวด คือ รัตนสูตร และเมื่อสวดมนต์เสร็จแล้ว ก็เอาน้ำมนต์ประพรมทั่วเมือง ทำให้ฝนตกลงมาชำระล้างโรคภัยและสิ่งไม่เป็นมงคลให้หายหมดไป เกิดเป็นสถานที่สะอาด เป็นมงคล บ้านเมืองปลอดภัยไม่มีโรคภัยเบียดเบียน

รัตนสูตร[๒] ข้างต้นนั้น ก่อนที่จะสวดพระสูตรนี้ ในสมัยโบราณจะมีบทขัดด้วย ซึ่งปัจจุบันจะไม่นิยมสวดกัน น่าเสียดายยิ่งนัก ซึ่งมีคำแปลว่า ขอเหล่าเทวดา จงรับคุ้มครองป้องกัน (ภัย) จากพระราชา โจร มนุษย์ อมนุษย์ ไฟ หรือจากน้ำ ปีศาจ หลักตอ ขวากหนาม นักษัตร (ร้าย) โรคในชนบท อสัทธรรม สิ่งที่มองไม่เห็น อสัตบุรุษ หรือจากภัยต่าง ๆ (อันเกิด) ด้วยช้างดุ ม้าดุ เนื้อดุ วัวดุ สุนัขดุ งู แมงป่อง เสือเหลือง หมี เสือดาว หมู ควาย ยักษ์ รากษส เป็นต้น หรือจากโรคต่าง ๆ หรือจากอุปัทวะต่าง ๆ

เราทั้งหลายจงตั้งจิตประกอบด้วยความกรุณาไว้ในสัตว์ทั้งหลาย แล้วสวดพระปริตต์นั้น เช่นเดียวกับที่ท่านพระอานนท์เถระได้รำลึกถึงพระพุทธคุณทั้งหลายของพระตถาคตเจ้าตั้งแต่ทรงปรารถนาพระโพธิญาณมา ดังนี้ คือ ได้ทรงบำเพ็ญพระบารมี ๑๐ พระอุปบารมี ๑๐ พระปรมัตถบารมี ๑๐ ให้บริบูรณ์ครบพระบารมี ๓๐ ทัศ ทรงบำเพ็ญมหาบริจาค ๕ จริยา ๓ การเสด็จลงสู่พระครรภ์ในภพสุดท้าย ประสูติ การเสด็จมหาภิเนษกรมณ์ การทรงบำเพ็ญความเพียร ทรงชนะมารและตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณ ณ โพธิบัลลังก์ ทรงแสดงธรรมจักกัปปวัตตนสูตร และพระโลกุตตรธรรม ๙ แล้วทำพระปริตต์ทั้งคืนตลอด ๓ ยามในระหว่างกำแพง ๓ ชั้น ของนครเวสาลีฉะนั้น ดังคำว่าตอนหนึ่งว่า อานนท์ เธอจงเรียนรตนสูตรนี้ ถืออุปกรณ์แห่งพลีกรรมทั้งหลาย เที่ยวไปในระหว่างกำแพง ๓ ชั้นแห่งกรุงเวสาลี พร้อมกับกุมารของเจ้าลิจฉวีทั้งหลาย แล้วสวดพระปริตร" แล้วได้ตรัสรัตนสูตร[๓] เทวดาทั้งหลายในแสนโกฏิจักรวาล ยอมรับอาณาของพระปริตต์ใด อนึ่ง พระปริตต์ใดระงับภัย ๓ ประการอันเกิดจากโรค จากอมนุษย์ และจากข้าวแพง ในนครเวสาลีได้อย่างรวดเร็ว เราทั้งหลาย จงสวดพระปริตต์นั้นกันเถิด

---

[๑] ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๑/-/๒๓๔.

[๒] ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๑-๑๘/๙-๑๔.

[๓] ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๑/-/๒๓๘.

ผู้สวดถึงรตนสูตร ด้วยความเมตตากรุณาเพื่อหวังช่วยเหลือผู้อื่น ย่อมมีเหล่าเทวดาคุ้มครองรักษา ทั้งประทานพรให้มีความสวัสดี มีชัยมงคลและพ้นจากอุปสรรคอันตรายต่าง ๆ

ยานีธะ ภูตานิ สะมาคะตานิ
ภุมมานิ วา ยานิวะ อันตะลิกเข
สัพเพ วะ ภูตา สุมะนา ภะวันตุ
อะโถปิ สักกัจจะ สุณันตุ ภาสิตัง
ตัสมา หิ ภูตา นิสาเมถะ สัพเพ
เมตตัง กะโรถะ มานุสิยา ปะชายะ
ทิวา จะ รัตโต จะ หะรันติ เย พะลิง
ตัสมา หิ เน รักขะถะ อัปปะมัตตา ฯ
ยังกิญจิ วิตตัง อิธะ วา หุรัง วา
สัคเคสุ วา ยัง ระตะนัง ปะณีตัง
นะ โน สะมัง อัตถิ ตะถาคะเตนะ
อิทัมปิ พุทเธ ระตะนัง ปะณีตัง
เอเตนะ สัจเจนะ สุวัตถิ โหตุ ฯ
ฯลฯ
ขีณัง ปุราณัง นะวัง นัตถิ สัมภะวัง
วิรัตตะจิตตายะติเก ภะวัสมิง
เต ขีณะพีชา อะวิรุฬหิฉันทา
นิพพันติ ธีรา ยะถายัมปะทีโป
อิทัมปิ สังเฆ ระตะนัง ปะณีตัง
เอเตนะ สัจเจนะ สุวัตถิ โหตุ ฯ
(ว่า ๓ จบ) ยานีธะ ภูตานิ สะมาคะตานิ
ภุมมานิ วา ยานิวะ อันตะลิกเข
ตะถาคะตัง เทวะมะนุสสะปูชิตัง
สังฆัง นะมัสสามะ สุวัตถิ โหตุ ฯ

คำแปล พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภูตทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่บนภาคพื้น หรือผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศ ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้ ขอให้ภูตทั้งปวงจงเป็นผู้มีใจดี และจงฟังภาษิตโดยเคารพเถิด

21. (264-286).indd 266 24/11/2563 21:19:25

เพราะฉะนั้นแล ภูตทั้งปวง ท่านจงใคร่ครวญ จงแผ่เมตตาต่อหมู่มนุษย์ด้วยเถิด มนุษย์เหล่าใดนำเครื่องเซ่นสรวงมาให้ ทั้งกลางวันและกลางคืน เพราะเหตุนั้นขอท่านทั้งหลายอย่าประมาท จงรักษามนุษย์เหล่านั้น

ทรัพย์เครื่องปลื้มใจ หรือรัตนชาติที่ประณีตใด ๆ ที่มีในโลกนี้ ในโลกอื่น หรือในสวรรค์ ทรัพย์หรือรัตนชาตินั้น ๆ ที่เสมอด้วยตถาคต ไม่มี รัตนะคือพระพุทธเจ้านี้ เป็นรัตนะอันประณีตด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

พระศากยมุนีผู้มีพระทัยตั้งมั่น ทรงบรรลุธรรมใดอันเป็นที่สิ้นกิเลส ปราศจากราคะ เป็นอมตธรรมอันประณีต ไม่มีธรรมใด ๆ ที่เสมอด้วยธรรมนั้น รัตนะคือพระธรรมนี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ ตรัสสรรเสริญสมาธิใดว่าเป็นธรรมสะอาดตรัสถึงสมาธิใดว่าให้ผลโดยลำดับ สมาธิอื่นที่เสมอด้วยสมาธินั้น ไม่มี รัตนะคือพระธรรมนี้เป็นรัตนะอันประณีตด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

บุคคล ๑๐๘ จำพวกที่สัตบุรุษสรรเสริญซึ่งจัดเป็นบุคคล ๔ คู่ เป็นสาวกของพระสุคต เป็นผู้ควรแก่ทักษิณา ทานที่เขาถวายในบุคคลเหล่านั้น มีผลมาก รัตนะคือพระสงฆ์นี้เป็นรัตนะอันประณีตด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

บุคคลเหล่าใดในศาสนาของพระโคดมพุทธเจ้าเป็นผู้ประกอบตนไว้ดี มีใจมั่นคง หมดความห่วงใย บุคคลเหล่านั้นชื่อว่าบรรลุอรหัตตผล หยั่งถึงอมตนิพพาน รับรสความดับสนิทแบบได้เปล่า รัตนะคือพระสงฆ์นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

สัตบุรุษใดพิจารณาเห็นแจ้งอริยสัจ เราเรียกสัตบุรุษนั้นว่า มีอุปมาเหมือนเสาเขื่อนที่ฝังลงดินอันไม่หวั่นไหวเพราะลมที่พัดมาจากทิศทั้งสี่ รัตนะคือพระสงฆ์นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจะนี้ขอให้มีความสวัสดี

พระโสดาบันเหล่าใดรู้แจ้งอริยสัจ ที่พระศาสดาผู้มีปัญญาลึกซึ้งแสดงแล้ว ถึงแม้ว่าพระโสดาบันเหล่านั้นจะประมาทไปบ้าง ท่านเหล่านั้นก็จะไม่ถือกำเนิดในภพที่ ๘ รัตนะคือพระสงฆ์นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

พระโสดาบันนั้นละธรรม ๓ ประการ คือสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส พร้อมกับการบรรลุโสดาปัตติมรรคได้แล้ว แม้จะมีกิเลสบางอย่างเหลืออยู่

พระโสดาบันนั้นพ้นแล้วจากอบายทั้งสี่ และจะไม่ทำอภิฐาน ๖ รัตนะคือพระสงฆ์นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

ถึงแม้ว่า พระโสดาบันนั้นจะทำบาปกรรม ทางกาย ทางวาจา หรือทางใจไปบ้าง ท่านก็ไม่ปกปิดบาปกรรมนั้นไว้ เรากล่าวว่าผู้เห็นบทแล้ว ไม่อาจทำอย่างนั้นได้ รัตนะคือพระสงฆ์นี้เป็นรัตนะอันประณีตด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

พุ่มไม้งามในป่า ซึ่งมียอดออกดอกบานสะพรั่ง ในต้นเดือนห้าแห่งคิมหันตฤดู งามอย่างยิ่ง ฉันใด พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมอันประเสริฐ ที่ให้ถึงนิพพาน เพื่อประโยชน์อย่างยิ่ง ฉันนั้น รัตนะคือพระพุทธเจ้านี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ ทรงรู้ธรรมอันประเสริฐ ทรงประทานธรรมอันประเสริฐ ทรงนำทางอันประเสริฐมาให้ ทรงเป็นผู้ยอดเยี่ยมกว่าใคร ๆ ได้ทรงแสดงธรรมอันประเสริฐไว้ รัตนะคือพระพุทธเจ้านี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

พระขีณาสพเหล่าใดสิ้นภพเก่าแล้ว ไม่มีการเกิดใหม่ ทั้งมีจิตเบื่อหน่ายในภพที่จะเกิดต่อไป ท่านเหล่านั้นชื่อว่า มีพืชสิ้นแล้ว ไม่มีฉันทะงอกขึ้น เป็นปราชญ์ ย่อมดับสนิทเหมือนประทีปดวงนี้ดับไป รัตนะคือพระสงฆ์นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

(ท้าวสักกะจอมเทพกราบทูลเป็นคาถา ดังนี้)

ภูตทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่บนภาคพื้น หรือผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศ ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอนอบน้อมพระตถาคตพุทธเจ้า ที่เทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว ขอให้มีความสวัสดี (ว่า ๓ ครั้ง)

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลายดังนี้) ถ้าเห็นว่าจะได้สุขอันยิ่งใหญ่ ด้วยการเสียสละสุขอันเล็กน้อย นักปราชญ์พึงเสียสละสุขอันเล็กน้อย เพื่อเห็นแก่สุขอันยิ่งใหญ่

สวดมนต์ภาวนาได้ทุกที่

การสวดมนต์ภาวนานั้นไม่จำกัดสถานที่และเวลา ผู้สวดสามารถทำได้ทุกโอกาสที่ปรารถนา ดังมีเรื่องปรากฏเป็นอุทาหรณ์ไว้ในอรรถกถาว่า มีเด็กชายคนหนึ่ง ไม่ได้นับถือพุทธศาสนา แต่มีเพื่อนเล่นกันเป็นคนนับถือพระพุทธเจ้า เมื่อตอนเล่นกัน แข่งกัน เพื่อนเขาระลึกพุทธานุสสติ แล้วท่องคำภาวนาว่า นะโม พุทธัสสะ[๕] ทุกครั้ง ทำให้ชนะการแข่งขันทุกครั้งที่ท่อง ภายหลังแข่งอีก ก็ชนะอีกทุกครั้ง เขาจึงจำคำภาวนานั้นไว้ ภายหลัง เด็กชายคนนี้เดินทางไปนอกเมือง กลับเข้าเมืองไม่ทัน จึงต้องนอนเมืองคนเดียว ทำให้รู้สึกกลัว เมื่อเกิดความกลัว ก็ไม่มีที่พึ่ง ขาดที่พึง แว็บหนึ่ง ก็นึกถึงคำภาวนา

[๕] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/-/๔๑๖ ; ดูประกอบใน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ธรรมบท ภาค ๒,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬงลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๔๑๖.

ว่า นะโม พุทธัสสะ นะโม พุทธัสสะ ท่องเพื่อให้มีที่พึ่งทางจิตใจ พอท่องไปสักพักหนึ่ง จิตที่กลัวกลับกลัวน้อยลง ไม่กลัว นอนได้ หลับได้ แม้ในยามค่ำคืน จะมีภูตผีจะเข้ามาทำร้าย ก็ทำร้ายไม่ได้ หลับสบายจนถึงสว่าง นอกจากนี้ แม้คนที่ไม่ได้สวดมนต์เอง แต่ฟังพระภิกษุสวดมนต์ให้ฟังอย่างต่อเนื่อง ฟังอย่างต่อเนื่อง ก็ทำให้ผู้นั้นมีอายุยืน เช่นกัน ดังเรื่องอายุวัฒนกุมาร[๕] เป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นที่มาคำให้ของพระภิกษุในปัจจุบันที่ว่า “ธรรม ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ เจริญแก่บุคคลผู้กราบไหว้เป็นปกติ ผู้อ่อนน้อมต่อท่านผู้เจริญเป็นนิตย์”

คำสวดภาวนาหาได้ง่าย

ในยุคปัจจุบันนี้ มีเทคโนโลยีเข้ามามีส่วนช่วยในการใช้ชีวิตมากขึ้น รวมถึงการค้นคว้าข้อมูลด้วย เพราะฉะนั้น คำสวดภาวนาต่าง ๆ จึงสามารถเปิดหาและค้นคว้ามาอ่านได้ง่ายขึ้น เพียงแต่เมื่อเปิดค้นหาบทสวดมนต์ใน Google หรือช่องทางออนไลน์อื่น ๆ ก็จะมีคำสวดมนต์ปรากฏอยู่อย่างมากมาย เป็นบทยาวบ้าง สั้นบ้าง ใครต้องการจะสวดบทมนต์บทใด ก็เลือกสวดมนต์บทนั้นได้เลย แต่มีข้อที่ควรปฏิบัติ คือต้องทำเป็นประจำ ทำบ่อย ๆ จนคล่องปาก ขึ้นใจ จึงจะส่งผลดีต่อชีวิต โดยเฉพาะบทที่เรามักคุ้นเคย คือ บทสวดมนต์ “อิติปิโส” ๙ บท หรือ “อิติปิโส” ๑๐๘ จบ ความยาว ๓ ชั่วโมง สวดเป็นประจำ ทำให้ชีวิตมีความสุข หรือพระคาถาชินบัญชร สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) เป็นบทสวดมนต์ก่อนนอน ชินบัญชร ๕๙ จบ พระคาถาชินบัญชร แคล้วคลาดปลอดภัย หรือบทสวดชัยมงคลคาถา พาหุงมหากา ๙ จบ หรือจะเป็นคำบทสวดภาวนาสั้น ๆ ก็มีหลายบท เช่น พุทโธ พุทโธ หรือ นะมะภะทะ หรือ สัมมา อะระหัง ๆ ตรงคำว่า สวด สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง เช่น จะเห็นภาพหลวงพ่อพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) หรือหลวงพ่อสด วัดปากน้ำ ปรากฏพร้อมคำภาวนา “สัมมาอะระหัง” ๔๙๙ ครั้ง ๒๕ นาที เสริมสร้างเติมพลังชีวิตควรเร่งคิดเร่งทำ วันละนิด ดีกว่าคิดว่าจะทำคำภาวนา “สัมมาอะระหัง” ๕๐๐ ครั้ง พลิกชีวิตให้ดีขึ้นอย่างไม่น่าเชื่อ คำภาวนา “สัมมาอะระหัง” ๙๙๙ ครั้ง ภาวนา สัมมาอะระหัง เติมพลังให้ชีวิต ควรเร่งคิดเร่งทำ ทำวันละนิด ดีกว่าคิดว่าจะทำ ทำทุกวันดวงบุญโตทุกวัน บุญนำพา คำภาวนา “สัมมาอะระหัง” ๑,๐๐๐ ครั้ง เวลา ๕๔ นาที บทสวดสัมมาอะระหัง พลิกชีวิตให้รวยขึ้น พลิกชีวิตจากจนให้รวยขึ้น “สัมมาอะระหัง” ๕,๐๐๐ ครั้ง เสียงหลวงพ่อสด วัดปากน้ำ เวลา ๒ ชั่วโมง สวดทุกวัน ชีวิตดีขึ้น ค้าขายดี สวด ๑๐,๐๐๐ ครั้ง จะมีอานิสงส์ สุขใจ ก้าวหน้า ร่ำรวย แข็งแรง หายป่วย สมปรารถนา หรือคำภาวนาที่หลวงพ่อมุ่ย (พระครูสุวรรณวุฒาจารย์) วัดดอนไร่ จังหวัดสุพรรณบุรี ที่มีคาถาให้ลูกศิษย์ภาวนาก่อนฉันข้าวว่า

---

[๕] ดูประกอบใน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ธรรมบท ภาค ๑,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๖๒๔-๖๒๘.

“โอม ปุปุ ทะลุปัญญา ปัญญาเยนะ นะ ตลอด โม ทะลุ พุท ปรุ ธา โปร่ง ยะ ไม่ให้งวยงง อิติสกัด” ท่องก่อนฉันข้าว จะทำให้มีปัญญาดี ทำทุก ๆ วัน จะเกิดปัญญา นอกจากนี้ ยังมีบทสวดมนต์ ที่สั้นบ้าง ยาวบ้าง เมื่อเปิด google แล้วค้นหา ก็จะพบคำสวดภาวนามากมาย พร้อมทั้งเสียง และภาพ สามารถหาดู ฟัง และอ่านได้ทางอินเทอร์เน็ต ผ่านระบบออนไลน์

บทสวดมนต์ที่พระภิกษุสามเณรใช้บ่อย

การเจริญพุทธมนต์หรือสวดพระพุทธมนต์ในงานพิธีต่าง ๆ นั้น พระภิกษุและสามเณรมักจะมีบทสวดประจำเป็นชุด ๆ ที่เรียกว่า เจ็ดตำนานบ้าง สิบสองตำนานบ้าง ในทั้ง ๒ ชุดนี้จะมีบทสวดประจำและบทสวดประยุกต์ คือสวดเต็มบ้าง ตัดบ้าง ตามแต่ความถนัดของพระภิกษุและสามเณรรูปนั้น ๆ และงานนั้น ๆ

คำว่า เจ็ดตำนาน (ตำนาณ ก็เรียก) คือสิ่งที่ต้านทาน คุ้มครอง ป้องกัน รักษา ๗ สูตร อันได้แก่

๑. มงคลสูตร ๒. รตนสูตร

๓. กรณียเมตตสูตร ๔. ขันธสูตร (ควบ ฉัททันตสูตร)

๕. โมรสูตร ๖. ธชัคคสูตร

๗. อาฏานาฏิยะสูตร (บางที ใช้ อังคุลิมาลสูตร แทนอาฏานาฏิยะหรือพระสูตรอื่นก็มี)

หากสวดสิบสองตำนาน ก็เพิ่มอีก ๕ พระสูตร อันได้แก่

๑. วัฏฏกสูตร ๒. องคุลิมาลสูตร

๓. โพชฌังคสูตร ๔. อภยสูตร

๕. ชยสูตร

คำว่า ตำนาน สันนิษฐานว่า น่าจะมาจากศัพท์ว่า ตาณ ที่แปลว่าการป้องกัน, การต้านทาน โบราณแผลงเป็นคำศัพท์ว่า ตำนาณ หรือ ดำนาณ แต่ปัจจุบันใช้ว่า ตำนาน พระสูตรในเจ็ดตำนานหรือสิบสองตำนานนี้ บางที ใช้คำว่า ปริตร (ปริตต์, ปริตตะ) แทน สูตร ดังนั้น ในหนังสือมนต์พิธีจึงปรากฏชื่อว่า ขันธปริตร โมรปริตร เป็นต้น ก็เนื่องจากพระโบราณาจารย์ได้เลือกจัดสรรพระสูตรบ้าง พระคาถาบ้าง และพระพุทธวจนะบ้าง มารวมขึ้นแล้ว เรียกรวมเป็นคัมภีร์ปริตตะหรือคัมภีร์ปริตร ในปัจจุบัน

คำว่า ปริตร ศัพท์เดิม ปริตตะ หรือปริตตา (ปริ+ตา หรือ ตฺรา) แปลว่าคุ้มครอง, ป้องกัน, รักษา หมายถึงคุ้มครองป้องกันอันตรายภายนอก เช่น โจร ยักษ์ สัตว์ดิรัจฉาน และป้องกันอันตรายภายในคือโรคภัยไข้เจ็บ หรืออีกนัยหนึ่ง น่าจะมาจากศัพท์ว่า ปริ+ตาณ เป็น ปริตฺตาณ แต่เรียกให้สั้นว่า ปริตต์

อีกอย่างหนึ่ง ในเจ็ดตำนานหรือสิบสองตำนาน มีบทขัดเฉพาะพระสูตรด้วยด้วย แต่ในปัจจุบันมีใช้กันน้อยมาก บทขัดของแต่ละสูตร พระโบราณาจารย์จะบอกเล่าถึงประวัติและบอกสรรพคุณหรืออานิสงส์โดยย่อของพระสูตรไว้ (เว้นฉัททันตสูตร ไม่มีบทขัด) จุดมุ่งหมายของการสวดพุทธมนต์หรือการสวดพระปริตต์

๑. เพื่อคุ้มครองป้องกันตนเอง

๒. เพื่อคุ้มครองป้องกันรักษาคนอื่น

อาจารย์ธนิต อยู่โพธิ์ กล่าวถึงการสวดมนต์หรือการสวดปริตต์ว่า เป็นการสวดหรือบริกรรมพร่ำบ่นภาวนาพระพุทธมนต์ด้วยมุ่งหมายเพื่อให้พระปริตต์เกิดประสิทธิภาพ มีอำนาจ มีเดช มีอานุภาพป้องกันอุปัทวันตรายภัยพิบัติ ให้ปราศจากโรคาพาธ และคุ้มครองรักษาให้เกิดสุขสวัสดีมีชัยมงคล

ผู้หมั่นสวดพระปริตต์ จะได้รับอานิสงส์ต่าง ๆ เช่น ประสบความสวัสดี มีความเจริญรุ่งเรือง ได้รับชัยชนะ แคล้วคลาดจากอุปสรรคอันตราย มีสุขภาพอนามัยดี และมีอายุยืน นอกจากนี้การสวดมนต์ยังถือกันว่าการสวดพระปริตต์เป็นมงคล ดังคำอาราธนาพระปริตต์ว่า

วิปัตติปะฏิพาหายะ สัพพะสัมปัตติสัทธิยา

สัพพะ**ทุกขะ**วินาสายะ ปะริตตัง พรูถะ มังคะลัง

ขอท่านทั้งหลายจงสวดพระปริตต์ ซึ่งเป็นมงคล เพื่อป้องกันความวิบัติ เพื่อได้มาซึ่งสมบัติทุกอย่าง เพื่อขจัดทุกข์ทั้งปวงเถิด

วิปัตติปะฏิพาหายะ สัพพะสัมปัตติสิทธิยา

สัพพะ**ภะยะ**วินาสายะ ปะริตตัง พรูถะ มังคะลัง

ขอท่านทั้งหลายจงสวดพระปริตต์ ซึ่งเป็นมงคล เพื่อป้องกันความวิบัติ เพื่อได้มาซึ่งสมบัติทุกอย่าง เพื่อขจัดภัยทั้งปวงเถิด

วิปัตติปะฏิพาหายะ สัพพะสัมปัตติสิทธิยา

สัพพะ**โรคะ**วินาสายะ ปะริตตัง พรูถะ มังคะลัง

ขอท่านทั้งหลายจงสวดพระปริตต์ ซึ่งเป็นมงคล เพื่อป้องกันความวิบัติ เพื่อได้มาซึ่งสมบัติทุกอย่าง เพื่อขจัดโรคทั้งปวงเถิด

นอกจากนี้ยังมีบทสวดกล่าวซ้ำย้ำความมุ่งหมายไว้ในตอนท้ายของปริตต์อีก ๓ ครั้งว่า

นักขัตตะยักขะภูตานัง ปาปัคคะหะนิวาระณา

ปะริตตัสสานุภาเวนะ หันตวา เตสัง อุปัททะเว

พระปริตต์เป็นเครื่องห้ามเสียซึ่งบาปเคราะห์ (อันเกิดด้วยอำนาจ) ของดาวนักษัตร ยักษ์ และภูตผีทั้งหลาย ด้วยอานุภาพแห่งพระปริตต์ ขอจงขจัดเสียซึ่งอุปัทวะทั้งหลายของดาวนักษัตร ยักษ์ และภูตผีทั้งหลายเหล่านั้นเถิด

เพราะฉะนั้น พระปริตต์ต่าง ๆ จึงถือว่าเป็นมนต์ (มนตร์) คือคำศักดิ์สิทธิ์ คำสำหรับสวด หรือเป็นเวทมนต์ ซึ่งเป็นคำศักดิ์สิทธิ์ที่บริกรรมแล้วให้สำเร็จความประสงค์ ในบทขัดของขันธปริตต์เปรียบเทียบไว้ว่าเป็นดุจทิพยมนต์และทิพย์โอสถ ในบทขัดของโมระปริตต์เปรียบเทียบไว้ว่าเป็นพรหมมนต์ และในบทขัดของโพชฌังคปริตต์เปรียบเทียบไว้ว่าเป็นทั้งโอสถและมนต์

สิ่งที่ควรปฏิบัติก่อนการสวดมนต์

การสวดมนต์นั้น มีคำเรียกอยู่หลายอย่าง อาจจะเรียกว่า สวดพระพุทธมนต์บ้าง เจริญพระพุทธมนต์บ้าง แต่ในที่นี้ เรียกว่าสวดมนต์ **หลักการและความมุ่งหมายของพระปริตต์** ในพระพุทธศาสนา กล่าวโดยสรุปมี ๒ อย่าง คือ

๑. สัจจกิริยา คือ ทำสัจจะ ทำการกล่าวอ้างความจริง เช่น อ้างถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ ในลักษณะต่าง ๆ มาเป็นสัจจกิริยา แล้วกล่าวเป็นคำอวยพร ดังเช่น

คำว่า อิทัมปิ พุทเธ ระตะนัง ปะณีตัง เอเตนะ สัจเจนะ สุวัตถิ โหตุ แปลว่า รัตนะคือพระพุทธเจ้าเป็นของประณีตแม้เช่นนี้ ด้วยสัจจะข้อนี้ ความความสวัสดีจงมีเถิด หรืออ้างความจริงด้วยเหตุการณ์และเรื่องราวในชีวิตของตนเอง เช่น นกคุ่มรำลึกถึงพละของพระธรรมคุณแล้วทำสัจจกิริยา หรือพระอังคุลิมาลเถระอ้างว่าตั้งแต่ท่านเกิดมาในอริยชาติแล้ว ท่านไม่เคยฆ่าสัตว์ หรืออ้างเรื่องพระพุทธเจ้าทรงพระประชวรเป็นต้น ครั้นได้ทรงสดับโพชฌงค์ ๗ แล้วหายพระประชวรนั้นมาทำเป็นสัจจกิริยาให้เกิดความสวัสดีแก่ผู้อื่น ดังคำว่า เอเตนะ สัจเจนะ โสตถิ เต โหตุ สัพพะทา แปลว่า ด้วยการกล่าวสัจจะนี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่ท่านทุกเมื่อเถิด

๒. เมตตา คือความรักใคร่[๖] มีไมตรีจิตมิตรภาพ แสดงความปรารถนาดีให้ศีลให้พร ถึงแม้ในศัตรูหมู่อมิตรและภูตผีปีศาจ ก็ควรแผ่เมตตาให้ ดังปรากฏในขันธปริตต์และเมตตปริตต์ ความว่าภิกษุทั้งหลาย ถูกอสรพิษทำร้าย แต่พระพุทธเจ้าก็โปรดแนะนำให้แสดงความรักความมีไมตรีจิตมิตรภาพต่ออสรพิษทั้งหลายโดยทั่วไป หรือในกรณียเมตตปริตต์ แม้พวกอมนุษย์ที่แสดงภาพและอารมณ์หลอกหลอนพระภิกษุทั้งหลาย พระพุทธเจ้าก็โปรดแนะนำให้แสดงเมตตาต่อเขา และต้องทำด้วยความจริงใจ และยิ่งแผ่เมตตาไม่เฉพาะเจาะจง ยิ่งมีอานุภาพมาก

หลักการสวดพุทธมนต์ พระพุทธโฆสาจารย์ กล่าวไว้ว่า ผู้สวดพระปริตต์ กล่าวผิดอรรถบ้าง ผิดบาลีบ้าง หรือสวดไม่คล่องเสียเลย พระปริตต์ไม่มีเดช ผู้ที่สวดได้คล่องแคล่วชำนาญ พระปริตต์จึงมีเดช และหลักสำคัญ ก็คือผู้สวดพระปริตต์ ต้องมีเมตตาจิตเป็นเบื้องต้น แล้วสวดด้วยมุ่งหวังจะช่วยขจัดปัดเป่าให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ตามความมุ่งหมายของพระปริตต์ ดังคำเชิญชวนให้สวดพระปริตต์ว่า

---

[๖] ที.ม.อ. (บาลี) ๓/๒๘๒๑๖๐.

ผะริตวานะ เมตตัง สะเมตตา ภะทันตา อะวิกขิตตะจิตตา ปะริตตัง ภะณันตุ แปลว่า ขอท่านผู้เจริญทั้งหลาย จงมี (๑) จิตเมตตา แผ่เมตตาไว้แล้ว (๒) อย่ามีจิตฟุ้งซ่าน สวดพระปริตต์กันเถิด

อนึ่ง **การสวดมนต์มีเทคนิค** คือต้องสวดด้วยน้ำเสียงพอดี น้ำเสียงที่เปล่งออกมาเป็นศักดิ์ศรี มีสง่า ไม่เบาไปไม่ดังไป ชัดถ้อยชัดคำ ไม่เนิบนาบ ไม่เร่งร้อน หากทำได้เช่นนี้ การสวดพุทธมนต์ จะมีเดชมีอานุภาพ และก่อให้เกิดศรัทธานำมาซึ่งความเลื่อมใส

สำหรับผู้ฟังการสวด ในขณะฟังนั้น ควรอยู่ในความสงบและตั้งใจฟังด้วยความเคารพ ควรนึกว่าผู้สวดกำลังนำพระพุทธมนต์อันมีอานุภาพมาสวดอวยพรให้แก่เรา เพื่อให้อานุภาพของพระปริตต์จะให้ความคุ้มครองรักษาเราตามควร

อานุภาพของพระปริตต์นั้นสามารถช่วย **บำบัด**ทุกข์โศกโรคภัยไข้ป่วยและความร้อนรน กระวนกระวายใจ **ขจัด**ภัยอันตราย ลางชั่วและฝันร้าย **ปัดเป่า**เสนียดจัญไรอุบาทว์ บาปเคราะห์สิ่งอวมงคล ดาวนักษัตรที่เลวร้ายและเสียงที่ไม่น่าพอใจ **ป้องกัน**โจรภัย อัคคีภัย อสรพิษ อมนุษย์ ภูตผี ยักษ์ และเทวดาที่เลวร้าย **คุ้มครองรักษา**ให้ปราศจากทุกข์โศก ไร้โรคภัย ปลอดจากอันตรายทุกประการ ไม่มีเวร เย็นใจ ไม่เดือดร้อน นอนหลับสบาย ไม่ฝันร้าย เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุข พละ ถ้าเป็นสตรีมีครรภ์ก็ช่วยให้คลอดง่าย ถ้าเป็นบุคคลที่มีผู้ปองร้าย ก็แคล้วคลาดปลอดภัย สุขกายสุขใจ มีอายุยืน เกษมสำราญ เกิดสวัสดีมีชัยมงคล และเจริญงอกงามในพระพุทธศาสนา ตลอดเวลาทุกเมื่อ ทั้งคุ้มครองป้องกันรักษาตลอดถึงมวลหมู่ญาติและบริวาร

อนึ่ง สำหรับผู้ที่มีเวลาน้อยควรสวดพระปริตต์ที่สั้น แต่สำคัญที่สุด นั่นคือ เมตตปริตต์ ขันธปริตต์ โมรปริตต์ เพราะเน้นถึงการเจริญเมตตาภาวนา และการเจริญพระพุทธคุณ ส่วนผู้ที่มีสุขภาพไม่สมบูรณ์ ควรสวดโพชฌงคปริตต์ นอกจากนี้ ควรสวดถึงสัพพมงคลคาถา พระคาถาชินบัญชร และชัยมงคลคาถาด้วย

พิธีปฏิบัติในการสวดพระปริตต์ ผู้สวดควรมีศีล ๕ เป็นปกติ รักษาให้บริบูรณ์อยู่เสมอ ตั้งนะโมฯ เพื่อเป็นการนอบน้อมพระพุทธเจ้า สวดพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ เป็นการเจริญกรรมฐาน คือ พุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ และสังฆานุสสติ ผู้ที่หมั่นระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยจะเพิ่มพูนศรัทธาในพระพุทธศาสนามากขึ้นแล้วจึงค่อยสวดพระปริตต์และบทสวดอื่น ๆ

นอกจากนั้น ควรสวดธัมมจักกัปปวัตตนสูตรในทุกวันพระ เพราะจะช่วยป้องกันภยันตราย ทำให้ผู้สวดประสบความเจริญก้าวหน้าในชีวิต เพราะพระสูตรนี้เป็นพระธรรมเทศนากัณฑ์แรกที่กล่าวถึงอริยสัจ ๔ เป็นบทที่เทวดาเคารพบูชาเป็นอย่างยิ่ง โบราณาจารย์กล่าวกันต่อ ๆ มาว่า ผู้ที่สวดธรรมจักรนี้ทุกวันพระ แล้วอธิษฐานให้ครอบครัวหรือญาติพี่น้องมีความสวัสดี ปราศจากภยันตราย จะมีผลานิสงส์ทำให้ผู้สวดและผู้ที่ตนแผ่ไปถึงมีความสวัสดี แคล้วคลาดอุปสรรคและภยันตรายต่าง ๆ ได้และมีความเจริญรุ่งเรือง ประสบความสำเร็จในชีวิตแล

เกิดศรัทธาเลื่อมใสจึงสวดมนต์

สิ่งที่เราศรัทธาจะทำให้กระบวนการแห่งอินทรีย์เป็นไปอย่างครบวงจร กระบวนการที่เรียกว่าอินทรีย์ นั้น มี ๕ อย่าง คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา และเมื่อมีศรัทธา ย่อมมีปัญญากำกับ และเมื่อมีวิริยะ ย่อมมีสมาธิ เป็นของคู่ เมื่อทำอย่างต่อเนื่อง ทำได้บ่อย ๆ ทำเป็นประจำ ย่อมได้สมาธิ สมาธินั้นเป็นของคู่กัน ไม่ต้องเรียกร้องให้เกิดสมาธิ สมาธิก็เกิดได้โดยอัตโนมัติ เพราะเป็นของคู่กัน เป็นแพ็คคู่ อีกอย่างหนึ่งมี อย่างหนึ่งก็มา ส่วนสติ ระลึกรู้ ตามรู้ ยิ่งทำได้อย่างต่อเนื่องค่อยเพิ่มค่อยเป็นค่อยไป ไม่นานเพียง ๑๐ วัน ก็เริ่มเห็นผลแล้ว เพียง ๒๐ วัน เริ่มเห็นผลชัด ๓๐ วัน เริ่มประจักษ์แก่ตนเอง ดังนั้น ท่านจงมาดูเถิด ชวนให้มาดูเถิด ทำเถิด ก็จะรู้ได้ด้วยตนเองแล

คนมีศรัทธา เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ มีเมตตา ทำด้วยความรัก ทั้งคำภาวนาที่สวดก็เป็นของจริง เป็นสิ่งที่จริง ดังนั้น เมื่อภาวนาไป ธรรมะย่อมรักษาผู้ปฏิบัติตาม ประพฤติตามธรรม ธรรมะเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้ว พระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้ค้นพบเท่านั้น พระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้นหรือไม่ก็ตาม สิ่งที่เป็นธรรมชาติ ก็มีอยู่แล้ว ขอเพียงเกิดศรัทธาแล้วมุ่งมั่นทำอย่างต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอ ชีวิตจะพลิกจากจนให้รวย จากไม่สงบให้สงบ จากร้ายกลายเป็นดีได้เลยทีเดียว

เมื่อจะสวดมนต์ในแต่ละครั้ง จิตใจเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจิตใจกับคำสวดมนต์ เป็นปัจจยาการถึงกันจะเกื้อกูลกัน คำสวดมนต์ เป็นคำที่กล่าวอ้างถึงธรรมชาติ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งล้วนแต่เกิดจากความบริสุทธิ์ เพราะธรรมชาติ และหลักธรรม เป็นสิ่งเดียวกัน ธรรมะ เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ ตรัสรู้ ธรรมะเป็นสิ่งที่อยู่มีอยู่แล้ว ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้นหรือไม่ก็ตาม และคนที่กล่าวถึงธรรมะหรือธรรมชาติ ล้วนได้รับอานิสงส์แห่งธรรมะนั้น ธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาตรัสสอนบอกแก่พุทธบริษัท เกิดจากจิตใจที่บริสุทธิ์ เปี่ยมด้วยพระมหากรุณาของพระพุทธเจ้า ดังนั้น ใครก็ตามเพียงกล่าวถึงบทธรรมะ หรือคำสอนพุทธเจ้าบอกไว้ ล้วนได้รับอานิสงส์ด้วยกันทั้งนั้น ขอให้สวดมนต์กันเป็นประจำ เพราะใครที่สวดมนต์ย่อมได้รับอานิสงส์ที่ตนเองจะรู้ได้ด้วยตนเอง สวดมนต์กันเถิดแล้วความสงบสุขจะมีแก่ท่านทุกคน เมื่อจะสวดมนต์จะต้องทำอย่างไร เพียงมีใจน้อมระลึกถึงด้วยความบริสุทธิ์ใจ แล้วกล่าวคำสวด ก็สำเร็จประโยชน์ทันที บรรพบุรุษของเรา เมื่อเห็นจุดดีตรงนี้ จึงพากันสวดมนต์ และให้ของดีไว้ที่วัด และชาวพุทธ เช่น พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา พากันสวดมนต์กัน การสวดมนต์ เพียงจะสวดคนเดียวก็เกิดประโยชน์ หรือจะสวดเป็นหมู่คณะก็มีประโยชน์ และการสวดเป็นหมู่ ทำให้เกิดความพร้อมกันอีกด้วย และเสียงที่สวดย่อมเป็นไปอย่างต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตามบทสวดมนต์จะเกิดประโยชน์มาก บทสวดมนต์ต้องคล่องปากขึ้นใจ การสวดมนต์อย่างถูกต้องด้วยอักษรและพยัญชนะทำให้เกิดผู้ฟังเกิดความศรัทธาเลื่อมใส และก่อให้เกิดความเสนาะโสตแก่ตนและคนทั้งหลาย เมื่อจะสวดมนต์ ควรทำมนต์บทนั้น ๆ ให้คล่องปากขึ้นใจ

21. (264-286).indd 274 24/11/2563 21:19:26

ตัวอย่างบทสวดมนต์ทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา มีบทสวดอยู่มากมาย บางพระสูตรมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ตัวอย่างเช่น รัตนสูตร รัตนสูตรนี้มีความเป็นมาอย่างยาวนาน อยู่คู่กับพระพุทธศาสนา และนับเป็นพระสูตรที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ก่อนที่จะสวดพระสูตรนี้ สมัยโบราณจะมีบทขัดด้วย ซึ่งในปัจจุบันไม่นิยมสวดกันแล้ว จึงเป็นเรื่องที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง บทขัดนี้มีคำแปลว่า ขอเหล่าเทวดา จงรับคุ้มครองป้องกัน (ภัย) จากพระราชา โจร มนุษย์ อมนุษย์ ไฟ หรือจากน้ำ ปีศาจ หลักตอ ขวากหนาม นักษัตร (ร้าย) โรคในชนบท อสัทธรรม สิ่งที่มองไม่เห็น อสัตบุรุษ หรือจากภัยต่าง ๆ (อันเกิด) ด้วยช้างดุ ม้าดุ เนื้อดุ วัวดุ สุนัขดุ งู แมงป่อง งูปิ่นแก้ว เสือเหลือง หมี เสือดาว หมู ควาย ยักษ์ รากษส เป็นต้น หรือจากโรคต่าง ๆ หรือจากอุปัทวะต่าง ๆ

เราทั้งหลายจงตั้งจิตประกอบด้วยความกรุณาไว้ในสัตว์ทั้งหลาย แล้วสวดพระปริตต์นั้น เช่นเดียวกับที่ท่านพระอานนทเถระได้รำลึกถึงพระพุทธคุณทั้งหลายของพระตถาคตเจ้าตั้งแต่ทรงปรารถนาพระโพธิญาณมา ดังนี้ คือ ได้ทรงบำเพ็ญพระบารมี ๑๐ พระอุปบารมี ๑๐ พระปรมัตถบารมี ๑๐ ให้บริบูรณ์ครบพระบารมี ๓๐ ทัศ ทรงบำเพ็ญมหาบริจาค ๕ จริยา ๓ การเสด็จลงสู่พระครรภ์ในภพสุดท้าย ประสูติ การเสด็จมหาภิเนษกรมณ์ การทรงบำเพ็ญความเพียร ทรงชนะมารและตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณ ณ โพธิบัลลังก์ ทรงแสดงธรรมจักกัปปวัตตนสูตร และพระโลกุตตรธรรม ๙ แล้วทำพระปริตต์ทั้งคืนตลอด ๓ ยามในระหว่างกำแพง ๓ ชั้น ของนครเวสาลีฉะนั้น เทวดาทั้งหลายในแสนโกฏิจักรวาล ยอมรับอาณาของพระปริตต์ใด อนึ่ง พระปริตต์ใดระงับภัย ๓ ประการ อันเกิดจากโรค จากอมนุษย์ และจากข้าวแพง ในนครเวสาลีได้อย่างรวดเร็ว เราทั้งหลาย จงสวดพระปริตต์นั้นกันเถิด

ผู้สวดถึงรตนสูตร ด้วยความเมตตากรุณาเพื่อหวังช่วยเหลือผู้อื่น ย่อมมีเหล่าเทวดาคุ้มครองรักษา ทั้งประทานพรให้มีความสวัสดี มีชัยมงคลและพ้นจากอุปสรรคอันตรายต่าง ๆ ดังคำของรัตนสูตรที่กล่าวไว้ข้างต้น และในตอนท้ายของรตนสูตร กล่าวถึงจอมเทพอีกด้วย ดังคำว่า “(ท้าวสักกะจอมเทพกราบทูลเป็นคาถา ดังนี้) ภูตทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่บนภาคพื้น หรือผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศ ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอนอบน้อมพระตถาคตพุทธเจ้า ที่เทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว ขอให้มีความสวัสดี (ท่อนนี้ ว่า ๓ ครั้ง) (พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลายดังนี้) ถ้าเห็นว่าจะได้สุขอันยิ่งใหญ่ ด้วยการเสียสละสุขอันเล็กน้อย นักปราชญ์พึงเสียสละสุขอันเล็กน้อยเพื่อเห็นแก่สุขอันยิ่งใหญ่

21. (264-286).indd 275 24/11/2563 21:19:26

ธชัคคสูตร[๗]

พระสูตรนี้ มีบทขัดก่อน มีคำแปลว่า “ผู้สวดถึงธชัคคสูตร น้อมระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และสังฆคุณเป็นอารมณ์ ขณะมีภัย หรืออยู่ในภาวะคับขัน มีความหวาดสะดุ้งกลัว ด้วยอานุภาพแห่งการน้อมระลึกเช่นนั้น จะทำให้ความหวาดสะดุ้งกลัวหายหมดไปได้แล และทำให้พ้นจากอุปสรรคอันตรายและการตกจากที่สูง” ซึ่งผู้สวดจะต้องสวดก่อน เพื่อเป็นการระลึกถึงคุณอันสำคัญของพระสูตรนี้

ดังคำสวดในธชัคคสูตร ตอนหนึ่งว่า อิติปิ โส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ วิชชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ สัตถา เทวะมะนุสสานัง พุทโธ ภะคะวาติ มะมัง หิ โว ภิกขะเว อะนุสสะระตัง ยัมภะวิสสะติ ภะยัง วา ฉัมภิตัตตัง วา โลมะหังโส วา โส ปะหิยยิสสะติ โน เจ มัง อะนุสสะเรยยาถะ อะถะ ธัมมัง อะนุสสะเรยยาถะ

สวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม สันทิฏฐิโก อะกาลิโก เอหิปัสสิโก โอปะนะยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหีติ ธัมมัง หิ โว ภิกขะเว อะนุสสะระตัง ยัมภะวิสสะติ ภะยัง วา ฉัมภิตัตตัง วา โลมะหังโส วา โส ปะหิยยิสสะติ โน เจ ธัมมัง อะนุสสะเรยยาถะ อะถะ สังฆัง อะนุสสะเรยยาถะ

สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ อุชุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ ญายะปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ สามีจิปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ ยะทิทัง จัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัฏฐะ ปุริสะปุคคะลา เอสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทักขิเณยโย อัญชะลีกะระณีโย อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสาติ

สังฆัง หิ โว ภิกขะเว อะนุสสะระตัง ยัมภะวิสสะติ ภะยัง วา ฉัมภิตัตตัง วา โลมะหังโส วา โส ปะหิยยิสสะติ ตัง กิสสะ เหตุ ตะถาคะโต หิ ภิกขะเว อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ วีตะราโค วีตะโทโส วีตะโมโห อะภิรุ อัจฉัมภี อะนุตราสี อะปะลายีติ ฯ

ฯเปฯ

เอวัมพุทธัง สะรันตานัง ธัมมัง สังฆัญจะ ภิกขะโว
ภะยัง วา ฉัมภิตัตตัง วา โลมะหังโส นะ เหสสะตีติ ฯ

คำแปล ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

---

[๗] ดูประกอบใน สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๙/๒๖๓ : สำ.ส. (บาลี) ๑/๒๔๙/๓๒๔-๓๒๕.

21. (264-286).indd 276 24/11/2563 21:19:26

ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว สงครามระหว่างเทพกับอสูรประชิดกัน ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมเทพรับสั่งกับเทพชั้นดาวดึงส์ว่า ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ถ้าความกลัว ความหวาดสะดุ้ง หรือความขนพอง สยองเกล้า จะพึงเกิดขึ้นแก่พวกเทพผู้ไปในสงคราม สมัยนั้น พวกท่านพึงแลดูยอดธงของเรา เพราะว่า เมื่อพวกท่านแลดูยอดธงของเราอยู่ ความกลัว ความหวาด สะดุ้ง หรือความขนพองสยองเกล้าที่จักเกิดขึ้นก็จักหายไป

ถ้าพวกท่านไม่แลดูยอดธงของเรา ทีนั้น พวกท่านพึงแลดูยอดธงของท้าวปชาบดีเทวราชเถิด เพราะว่า เมื่อพวกท่านแลดูยอดธงของท้าวปชาบดีเทวราชอยู่ ความกลัว ความหวาดสะดุ้ง หรือความขนพองสยองเกล้าที่จักเกิดขึ้นก็จักหายไป

ถ้าพวกท่านไม่แลดูยอดธงของท้าวปชาบดีเทวราช ทีนั้น พวกท่านก็พึงแลดูยอดธงของท้าววรุณ-เทวราชเถิด เพราะว่า เมื่อพวกท่านแลดูยอดธงของท้าววรุณเทวราชอยู่ ความกลัว ความหวาดสะดุ้ง หรือความขนพองสยองเกล้าที่จักเกิดขึ้นก็จักหายไป

ถ้าพวกท่านไม่แลดูยอดธงของท้าววรุณเทวราช ทีนั้น พวกท่านพึงแลดู ยอดธงของท้าวอีสาน-เทวราชเถิด เพราะว่า เมื่อพวกท่านแลดูยอดธงของท้าวอีสานเทวราชอยู่ ความกลัว ความหวาดสะดุ้ง หรือความขนพองสยองเกล้า ที่จักเกิดขึ้นก็จักหายไป

เมื่อพวกเทพแลดูยอดธงของท้าวสักกะจอมเทพก็ดี แลดูยอดธงของท้าวปชาบดีเทวราชก็ดี แลดูยอดธงของท้าววรุณเทวราชก็ดี แลดูยอดธงของท้าวอีสาน เทวราชก็ดี ความกลัว ความหวาดสะดุ้ง หรือความขนพองสยองเกล้า ที่จักเกิดขึ้น พึงหายไปบ้าง ไม่หายไปบ้าง

ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า ท้าวสักกะจอมเทพยังไม่ปราศจากราคะ ไม่ปราศจากโทสะ ไม่ปราศจากโมหะ เป็นผู้มีความกลัว มีความหวาดสะดุ้ง หนีไปอยู่

ภิกษุทั้งหลาย ส่วนเรากล่าวอย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย หากว่าความกลัว ความหวาดสะดุ้ง หรือความขนพองสยองเกล้า พึงบังเกิดแก่พวกเธอผู้อยู่ในป่า อยู่ที่โคนไม้ หรืออยู่ในเรือนว่าง ทีนั้น พวกเธอพึงระลึกถึงเราเนือง ๆ เท่านั้นว่า

แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค ภิกษุทั้งหลาย เพราะว่า เมื่อพวกเธอระลึกถึงเราเนือง ๆ อยู่ ความกลัว ความหวาดสะดุ้ง หรือความขนพองสยองเกล้า ที่จักเกิดขึ้นก็จักหายไป

ถ้าพวกเธอไม่ระลึกถึงเราเนือง ๆ ทีนั้น พวกเธอพึงระลึกถึงพระธรรมเนือง ๆ ว่า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู

ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ภิกษุทั้งหลาย เพราะว่า เมื่อพวกเธอระลึกถึงพระธรรมอยู่เนือง ๆ ความกลัว ความหวาดสะดุ้ง หรือความขนพองสยองเกล้าที่จักเกิดขึ้นก็จักหายไป

ถ้าพวกเธอไม่ระลึกถึงพระธรรมเนือง ๆ ทีนั้น พวกเธอพึงระลึกถึงพระสงฆ์เนือง ๆ ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร ได้แก่ อริยบุคคล ๔ คู่ คือ ๘ บุคคล พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก เพราะว่า เมื่อพวกเธอระลึกถึงพระสงฆ์อยู่เนือง ๆ ความกลัว ความหวาดสะดุ้ง หรือความขนพอง สยองเกล้าที่จักเกิดขึ้นก็จักหายไป

ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้ปราศจากราคะ ปราศจากโทสะ ปราศจากโมหะ เป็นผู้ไม่มีความกลัว ไม่หวาดเสียว ไม่สะดุ้ง ไม่หนีไป

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดาได้ตรัสเวยยากรณภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนว่างก็ดี พึงระลึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเถิด ความกลัวไม่พึงมีแก่เธอทั้งหลาย ถ้าเธอทั้งหลายไม่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า ผู้เจริญที่สุดในโลก ผู้องอาจกว่านรชน ทีนั้น เธอทั้งหลายพึงระลึกถึงพระธรรม ซึ่งเป็นเหตุนำออกจากทุกข์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ดีแล้ว ถ้าเธอทั้งหลายไม่ระลึกถึงพระธรรมซึ่งเป็นเหตุนำออกจากทุกข์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ดีแล้ว ทีนั้น เธอทั้งหลายพึงระลึกถึงพระสงฆ์ผู้เป็นนาบุญ ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายระลึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์อยู่ ความกลัวก็ดี ความหวาดสะดุ้งก็ดี ความขนพองสยองเกล้าก็ดี จักไม่มีเลย

อุณหิสสวิชยสูตร

พระสูตรนี้ เชื่อว่าจะส่งผลให้ผู้ภาวนาอยู่เป็นประจำมีอายุยืน ผู้ที่กำลังมีบาปเคราะห์ ดวงไม่ดี หมั่นภาวนาเป็นประจำ จะส่งเสริมให้ดวงชะตาดีขึ้น แล้วจะแคล้วคลาดจากภัยพิบัติต่าง ๆ มีทำให้มีสวัสดีมงคล มีโชคลาภ

อัตถิ อุณหิสสะ วิชะโย ธัมโม โลเก อะนุตตะโร
สัพพะสัตตะหิตัตถายะ ตัง ตวัง คัณหาหิ เทวะเต
ปะริวัชเช ราชะทัณเฑ อะมะนุสเสหิ ปาวะเก
พะยัคเฆ นาเค วิเส ภูเต อะกาละมะระเณนะ วา
สัพพัสมา มะระณา มุตโต ฐะเปตวา กาละมาริตัง
ตัสเสวะ อานุภาเวนะ โหตุ เทโว สุขี สะทา

สุทธะสีลัง สะมาทายะ ธัมมัง สุจะริตัง จะเร
ตัสเสวะ อานุภาเวนะ โหตุ เทโว สุขี สะทา
ลิกขิตัง จินติตัง ปูชัง ธาระณัง วาจะนัง คะรุง
ปะเรสัง เทสะนัง สุตวา ตัสสะ อายุ ปะวัฑฒะตีติ[๘]

คำแปล มีพระคาถาชื่อว่าอุณหิสสวิชัย ซึ่งเป็นธรรมอันล้ำเลิศในโลก ดูก่อนเทวดา ขอท่านจงเรียนอุณหิสสวิชัยคาถานั้น เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวง ซึ่งจะปลอดจากราชอาชญา จากภัยของอมนุษย์ จากอัคคีภัย จากเสือ ช้าง งูพิษ และภูตผี หรือจากความตายในกาลอันไม่ควร จะพ้นจากความตายทั้งปวง เว้นแต่กาลมรณะ ด้วยอานุภาพแห่งอุณหิสสวิชัยคาถานั้นแล ขอเทวดาจงมีความสุขทุกเมื่อ ขอท่านพึงสมาทานศีล อันบริสุทธิ์ ประพฤติธรรมให้สุจริต ด้วยอานุภาพแห่งศีลอันบริสุทธิ์ และธรรมอันเป็นสุจริตนั้นแล ขอเทวดาจงมีความสุขทุกเมื่อผู้ใดได้ศึกษา คิดนึก บูชา ทรงจำ บอกกล่าว เป็นครู หรือฟังการแสดงอุณหิสสวิชัยคาถานั้น อายุของผู้นั้น ย่อมเจริญนักแล

ตำนานอุณหิสสวิชัยคาถา

อุณหิสสวิชัยคาถา มีประวัติความเป็นมาที่เป็นตำนานอยู่ว่า พระผู้มีพระภาค ขณะประทับอยู่ ณ ปัณฑุกัมพลสิลาอาสน์ ภายใต้ต้นปาริชาติ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้ตรัสพระธรรมเทศนาพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ แก่เทวดาทั้งหลาย มีพระสิริมหามายาเทพบุตร พระพุทธมารดาเป็นประธาน เพื่อให้บรรลุมรรคผลนิพพานนั้น มีเทพบุตรองค์หนึ่ง ชื่อว่า **สุปติฏฐิตเทพบุตร** เป็นผู้มีอานุภาพเกรียงไกร ได้เสวยทิพยสมบัติ ในดาวดึงส์มาช้านานแล้ว เทพบุตรองค์องค์นี้ ถึงกาลเวลาที่จะต้องไปเสวยกรรมในนรกเป็นเวลา ๑๐๐,๐๐๐ ปี จากนั้นก็จะไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ๗ จำพวก จำพวกละ ๕๐๐ ชาติ แต่มีเทพบุตรองค์หนึ่ง ชื่อว่า **อากาศจรณี** เป็นมิตรสหายเก่าแก่ของสุปติฏฐิตเทพบุตรผู้เคยร่วมรักษาศีลภาวนาใน**อุโบสถเดียวกัน**แต่ปางก่อน เมื่อทราบว่า สหายของตนจะจุติจากสวรรค์ลงสู่นรก อากาศจรณีเทพบุตรจึงนำความมาแจ้งให้สหายของตนให้รู้ถึงการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ เมื่อสุปติฏฐิตเทพบุตรได้ยิน ดังนั้น ก็ตกใจยิ่งนักจึงปรึกษาว่า เราจะต้องไปตกนรกในอีก ๗ วันข้างหน้า เพราะบาปที่เราก่อขึ้น เราจะทำอย่างไรดี สหาย จึงกล่าวแนะนำว่าควรจะเข้าเฝ้าท้าวสักกเทวราช เพราะพระองค์กำลังประทับอยู่บนดาวดึงส์เทวโลก

สุปติฏฐิตเทพบุตรจึงไปเฝ้าท้าวสักกเทวราช ครั้นแล้วจึงถวายบังคม และกราบทูลเรื่องที่จะเกิดแก่ตนเองพร้อมกล่าวว่า ขอพระองค์โปรดได้ช่วยข้าพระองค์ด้วยเถิด ข้าพระองค์ยังไม่อยากจะจุติ

---

[๘] คล้อย ทรงบัณฑิตย, **ประมวลหัวใจธรรมกถึก หรือคลังปริยัติ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี่ยงเชี่ยง, ม.ป.ป.), หน้า ๔๑๑.

ข้าพระองค์ไม่อยากจะไปตกนรก ท้าวสักกะจึงตรัสว่า อันความตาย แม้ผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ก็ไม่สามารถจะห้ามได้ มนุษย์และเทวดาก็ย่อมจะตายด้วยกันทั้งนั้น ผิดกันแต่ว่าจะช้าหรือเร็วเท่านั้น เราเห็นมีทางอยู่ทางเดียว คือไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคทรงขอผ่อนผันในเรื่องนี้

สุปติฏฐิตเทพบุตรได้ฟังเทวบัญชาเช่นนั้น ก็จัดแจงเครื่องสักการบูชาเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและกราบทูลเรื่องราวให้ทรงทราบอย่างละเอียด ท้าวสักกะได้ทรงกราบทูล และขอให้พระพุทธเจ้าทรงแสดงบุพกรรมของสุปติฏฐิตเทพบุตรให้ฟัง พระพุทธองค์จึงตรัสว่า เมื่อครั้งสุปติฏฐิตเทพบุตรเกิดเป็นมนุษย์ มีความผิด มีความประมาท ไม่รักษาศีล แต่ชอบฆ่าสัตว์ตัดชีวิต มีจิตใจกระด้างกระเดื่อง ไม่เคารพนับถือบิดามารดา ไม่เลื่อมใสและเคารพต่อสมณะหรือพราหมณ์ บริภาษด่าทอภิกษุสงฆ์ที่ไปมาหาสู่ เมื่อเห็นพระภิกษุไปบิณฑบาตยังหน้าบ้านก็ทำเป็นไม่เห็น ไม่ลุกขึ้นนิมนต์ให้นั่งบนอาสนะ ด้วยผลแห่งกรรมเหล่านี้ จึงทำให้สุปติฏฐิตเทพบุตรจักไปเกิดในนรก เสวยผลกรรมประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ ปี ครั้นพ้นจากนรกแล้วจะไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ๗ จำพวก คือ แร้ง รุ้ง เต่า หมู หมา เป็นคนหูหนวกตาบอด จำพวกละ ๕๐๐ ชาติ ขอมหาบพิตรจงทราบอย่างนี้ ท้าวสักกเทวราชทรงทราบเช่นนั้น ก็เมตตาสงสารสุปติฏฐิตเทพบุตรจึงทูลถามว่า อันการกระทำของสุปติฏฐิตเทพบุตรนั้น นับว่าอุกฤษฏ์อยู่ ขอพระองค์ได้โปรดแสดงธรรมเทศนา เพื่อช่วยชีวิตของสุปติฏฐิตเทพบุตรไว้ไม่ให้ตายภายใน ๗ วัน

พระพุทธองค์จึงทรงแสดง**อุณหิสสวิชัยคาถา** ตามพระคาถาที่กล่าวแล้วข้างต้น เมื่อจบเทศนาแล้ว เทวดาทั้งหลายมีท้าวสักกะเทวราชเป็นประธาน ได้ซาบซึ้งในรสพระสัทธรรมและได้บรรลุพระธรรมพิเศษ คือมรรคและผล เป็นจำนวนมาก ส่วนสุปติฏฐิตเทพบุตรก็มีจิตเลื่อมใส และมีใจน้อมนับระลึกถึงพระพุทธเจ้า เลื่อมใสในพระธรรมของพระองค์ อนึ่ง ด้วยอานิสงส์แห่งการฟังอุณหิสสวิชัยคาถาครั้งนี้ นับเป็นบุญกุศลส่วนหนึ่ง อันเป็นเหตุปัจจัยทำให้สุปติฏฐิตเทพบุตรมีอายุยืนยาวต่อไป จนถึงสมัยที่พระศรีอริยเมตไตยพุทธเจ้าลงมาตรัสรู้ จึงจะจุติลงมาสู่มนุษย์โลก และได้เป็นพระอรหันต์ขีณาสพรูปหนึ่ง[๙]

พระคาถาชินบัญชร

ชินบัญชร คือเกราะแก้วของพระชินเจ้า คาถาชินบัญชรนี้กล่าวอาราธนาพระพุทธเจ้า พระสาวก และพระปริตต์ ให้มาดำรงอยู่ในกายเพื่อพิทักษ์คุ้มครองให้มีความสวัสดี เหมือนเกราะแก้วป้องกันภัย มีหลักฐานปรากฏในประวัติศาสตร์พม่า คือเรื่องพุทธนวมวินิจฉัย ในวินยสมูหวินิจฉัย กล่าวว่า แต่งที่เมืองเชียงใหม่ ในรัชสมัยพระเจ้าอโนรธา เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่รัชกาลที่ ๒๐ ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๒๑-๒๑๕๐ เพราะในสมัยนั้น ชาวเมืองเชียงใหม่นิยมบูชาดาวนพเคราะห์ พระเจ้าอโนรธา จึงปรึกษากับ

[๙] ธนิต อยู่โพธิ์, **อานุภาพพระปริตต์,** (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., ๒๕๓๗), หน้า ๑๘๑-๑๘๓.

พระเถระในยุคนั้น แล้วรับสั่งให้ชาวเมืองสวดพระคาถาชินบัญชรและคาถาอื่น ๆ แทนการบูชาดาวนพเคราะห์ที่ไม่คล้อยตามคำสอนในพระพุทธศาสนา ฉะนั้น พระคาถาชินบัญชร จึงแต่งโดยพระเถระชาวไทยที่เมืองเชียงใหม่ พระคาถานี้ ยังแพร่หลายถึงประเทศพม่าและศรีลังกาอีกด้วย พระคาถาชินบัญชรฉบับที่แพร่หลายอยู่ในประเทศไทย คือฉบับของวัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพมหานคร สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พฺรหฺมรังสี) วัดระฆังโฆสิตาราม

ว่า นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธสสะ (๓ จบ)

ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพันธเจ้าพระองค์นั้น

ปุตตะกาโม ละเภ ปุตตัง ธะนะกาโม ละเภ ธะนัง
อัตถิกาเย กายญายะ เทวานัง ปิยะตัง สุตตวา.
อิติปิ โส ภควา ยะมะราชาโน ท้าวเวสสุวัณโณ
มะระณัง สุขัง อะระหัง สุคะโต นะโม พุทธายะ.

หากเจริญภาวนาเป็นครั้งแรก ควรสวดภาวนาวันดี คือวันครู (วันพฤหัสบดี) เป็นวันปฐมฤกษ์ ตระเตรียมดอกบัวสีขาว ๙ ดอก ธูป ๙ ดอก และเทียนสีขาว ๒ เล่ม ควรใส่ชุดขาวจะทำให้จดจำอะไรได้ง่าย และจะจำขึ้นใจโดยอัศจรรย์ เพื่อบูชาคุณพระรัตนตรัย และดวงพระวิญญาณอันศักดิ์ของเจ้าพระคุณสมเด็จ จากนั้น ก็เริ่มสวดตามลำดับดังนี้

ชะยาสะนากะตา พุทธา เชตะวา มารัง สะวาหะนัง
จะตุสัจจาสะภัง ระสัง เย ปิวิงสุ นะราสะภา

ฯ ล ฯ

อิจเจวะมันโต สุคุตโต สุรักโข
ชินานุภาเวนะ ชิตุปัททะโว
ธัมมานุภาเวนะ ชิตาริสังโฆ
สังฆานุภาเวนะ ชิตันตะราโย
สัทธัมมานุภาวะปาลิโต จะรามิ ชินปัญชะเรติ.

อานิสงส์พระคาถาชินบัญชร

พระคาถานี้ เป็นพระคาถาศักดิ์สิทธิ์ยิ่งนัก สืบทอดมาจากลังกา โดยเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ได้ค้นพบในคัมภีร์โบราณ แล้วดัดแปลงแก้ไขแต่งเติมให้สมบูรณ์ จึงทำให้เนื้อความสมบูรณ์ แปลออกมาแล้วมีแต่สิ่งที่เป็นสิริมงคลแก่ผู้เจริญภาวนาทุกประการ พระคาถานี้ เป็นการอัญเชิญพระพุทธานุภาพแห่งพระศาสดา และพระปัจเจกพุทธเจ้าที่ได้ตรัสรู้มาก่อนหน้านั้นแล้ว ทั้งได้อัญเชิญเอาพระสูตรต่าง ๆ

21. (264-286).indd 281 24/11/2563 21:19:27

ที่เป็นพระพุทธมนต์อันวิเศษแต่ละสูตรมารวมกันสอดคล้อง เป็นกำแพงแก้วคุ้มกัน ตั้งแต่กระหม่อม จอมขวัญของผู้ภาวนาลงมาจนล้อมรอบตัวจนกระทั่งหาช่องให้อันตรายแทรกเข้ามามิได้ ผู้ได้สวดเป็นประจำ จะทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลสมบูรณ์พูนผล ศัตรูหมู่พาลไม่กล้ำกราย ไปทางไหนย่อมเกิดเมตตามหานิยม เกิดลาภผลพูนทวี ขจัดภัยจากภูตผีปีศาจ ตลอดจนคุณไสย์ต่าง ๆ ทำน้ำมนต์รดแก้วิกลจริต แก้สรรพโรคภัยต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไป เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต มีคุณานุภาพตามที่ปรารถนา หากสวด ๑๐ จบ หรือทุกค่ำเช้า และอธิษฐาน จะสัมฤทธิ์ผลได้ดังที่ใจปรารถนาทุกประการ

พระคาถาชินบัญชร

พระคาถาชินบัญชร ที่เริ่มสวดภาวนาว่า ชะยาสะนากะตา เป็นต้น จะไม่กล่าวในที่นี้ จะกล่าวถึงคำประพันธ์ที่ พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจารีมหาเถร) กล่าวไว้ว่า

ข้าฯ ขอเชิญเสด็จ พระสรรเพชญ พระพุทธองค์
นรา สภาทรง พิชิตมารและเสนา
ยี่สิบ แปดพระองค์ นายกสงฆ์ ทรงสมญา
ตัณหังกร เป็นต้นมา ทรงดื่มแล้ว ซึ่งรสธรรม
จตุสัจ อันประเสริฐ ทรงคุณเลิศ ดิลกล้ำ
ยอดบุญ พระคุณนำ ยิ่งเทพไท ไตรวิชา
โปรดรับ ประทับทรง ณ ที่ตรง กระหม่อมข้า
พระพุทธ ธเจ้าสา ธุประถม บังคมเชิญ
ฯลฯ
อานุภาพ พระสังฆะ ให้ชำนะ อันตราย
ไม่เห็น คนใจร้าย ไม่มั่นหมาย มาราวี
อานุภาพ พระสัทธรรม ทุกเช้าค่ำ รักษาศรี
จำรัส จำเริญดี ว่าพระศรี ชินบัญชรฯ

สำหรับคนที่สวดภาวนาคำสั้น ๆ ให้ภาวนาว่า ชินะปัญชะระปะริตตัง มัง รักขะตุ สัพพะทา คำแปลว่า ขอพระชินบัญชรปริตต์ จงคุ้มครองรักษาข้าพเจ้าทุกเมื่อเทอญ

21. (264-286).indd 282 24/11/2563 21:19:27

คำสวดมนต์ภาวนาสำหรับชีวิต

คำสวดมนต์ภาวนานับว่าเป็นส่วนสำคัญสำหรับชีวิต ไม่ว่าจะอยู่ในภาวะใดก็ตาม คำสวดภาวนาหากทำให้เกิดขึ้นภายในจิตใจได้ และสวดภาวนาได้อย่างคล่องปากขึ้นใจแล้ว ย่อมเพิ่มพลังใจให้กับผู้ภาวนา ทรงฤทธิ์ ทรงเดช คำสวดมนต์มีมากมายในหนังสือ มนต์พิธี หรือบทสวดมนต์ที่เผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต ผ่านระบบออนไลน์ ยกมาเป็นตัวอย่าง ๒ ตัวอย่าง เช่น คำสวดภาวนาว่า “พุทโธ” และคำสวดภาวนาว่า “สัมมาอะระหัง” ควรสร้างศรัทธาให้เกิด แล้วปฏิบัติตาม โดยปราศจากข้อสงสัยใด ๆ แม้ไม่เชื่อก็ควรทำไปก่อน เพราะย่อมส่งผลดีต่อชีวิตอย่างแน่นอน ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง โดยเฉพาะด้านจิตใจ ส่วนผลจะเป็นอย่างไร มากหรือน้อย ก็แล้วแต่ผู้ปฏิบัติว่ามีศรัทธาและปฏิบัติมากแค่ไหน เมื่อกล่าวตามหลักปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เมื่อเกิดศรัทธาเลื่อมใสแล้วเชื่อทำตาม ย่อมเกิดผลอย่างแน่นอน เพราะสิ่งที่เชื่อสอดคล้องกับกฎจักรวาลที่ว่า ทำอย่างไร ได้ผลอย่างนั้น หากเราเชื่อว่า การสวดมนต์ภาวนา ย่อมทำให้จิตใจสะอาด สว่าง สงบ สิ่งที่เราเชื่ออย่างไม่มีข้อสงสัยใด ๆ แล้วทำตามนั้น ทำตามอย่างต่อเนื่อง ทำเนือง ๆ ทำบ่อย ๆ ทำจนเกิดเป็นวสี อย่างคล่องปากขึ้นใจได้ ผลลัพธ์ที่ได้ย่อมประจักษ์แจ้งแก่ตนเอง

เมื่อเชื่อว่าบทสวดภาวนาว่า พุทโธ พุทโธ ทำไปเรื่อย ๆ ว่างเมื่อไร เป็นต้องภาวนาว่า พุทโธ หากอยู่ในสถานที่เหมาะ สามารถออกเสียงได้ ก็ออกเสียงว่า พุทโธ พุทโธ พุทโธ ทำเรื่อย ๆ ไป หากอยู่ในสถานที่ไม่เหมาะที่จะออกเสียงได้ ก็ภาวนาในใจว่า พุทโธ พุทโธ พุทโธ ทำเรื่อย ๆ ไป ไม่หวังผลอะไร เมื่อไร ก็เมื่อนั้น คำภาวนาที่เปล่งออกไปอย่างเป็นจังหวะริทึ่ม (Rhythm) ซึ่งเป็นเสียงยาว ๆ สั้น ๆ หรือเสียงหนัก ย่อมทำให้จิตใจที่ฟุ้งซ่าน หวาดกลัว เกิดความสงบ ได้เร็ว ดุจเสียงระฆังที่ดังกังวาน เป็นคลื่นกระจายออกไป ในทุกครั้งที่เปล่ง หากจิตใจรวมลงเป็นเอกัคคตารมณ์ มีอารมณ์เดียว ย่อมเป็นจิตที่ควรแก่การงาน ย่อมเป็นจิตตื่น จิตพุทธะ จิตรู้ ตื่น เบิกบาน การภาวนาอยากได้จะไม่ได้ ไม่อยากจึงได้ ควรยึดหลักที่ว่า ทำเพราะธรรม (หน้าที่) หน้าที่ภาวนา เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องทำ เพราะจิตใจที่ได้พบจิตพุทธะแล้ว ชีวิตย่อมพลิก เปลี่ยนชีวิตได้

หรือคำภาวนาของหลวงพ่อสด วัดปากน้ำ ที่หลวงพ่อสดสอนทำให้เป็นตัวอย่าง ภาพหลวงพระมงคลเทพมุนี วัดปากน้ำ เปล่งเสียงสวดคำภาวนา “สัมมาอะระหัง” ภาวนาอย่างต่อเนื่อง ๔๙๙ ครั้ง ใช้เวลา ๒๕ นาที หากเราเชื่อตามที่หลวงพ่อสอน แล้วลงมือทำตาม และทำเป็นประจำทุกวัน ย่อมเสริมสร้างเติมพลังชีวิตควรเร่งคิดเร่งทำ วันละนิดดีกว่าคิดว่าจะทำ

หรือสวดคำภาวนา “สัมมาอะระหัง” ภาวนาอย่างต่อเนื่อง ๕๐๐ ครั้ง ใช้เวลา ๒๕ นาที ทำเป็นประจำทุกวัน พลิกชีวิต ให้ดีขึ้นอย่างไม่น่าเชื่อ

หรือสวดคำภาวนา “สัมมาอะระหัง” ภาวนาอย่างต่อเนื่อง ๙๙๙ ครั้ง เวลา ๕๔ นาที ทำเป็นประจำทุกวัน ย่อมเติมพลังให้ชีวิต ควรเร่งคิดเร่งทำ ทำวันละนิดดีกว่าคิดว่าจะทำ ทำทุกวันดวงบุญโตทุกวัน เกิดเป็นบุญนำพา

หรือสวดคำภาวนา “สัมมาอะระหัง” ภาวนาอย่างต่อเนื่อง ๑,๐๐๐ ครั้ง ใช้เวลา ๕๔ นาที บทสวดสัมมาอะระหัง พลิกชีวิต ให้รวยขึ้น พลิกชีวิต จากจนให้รวยขึ้น

หรือสวดคำภาวนา “สัมมาอะระหัง” ภาวนาอย่างต่อเนื่อง ๕,๐๐๐ ครั้ง ใช้เวลา ๒ ชั่วโมง สวดทุกวัน ชีวิตดีขึ้น ค้าขายดี

หรือคำภาวนา “สัมมาอะระหัง” ภาวนาอย่างต่อเนื่อง ๑๐,๐๐๐ ครั้ง ใช้เวลา ๔ ชั่วโมง จะมีอานิสงส์ สุขใจ ก้าวหน้า ร่ำรวย แข็งแรง หายป่วย สมปรารถนา

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ที่เขียนและตัวอย่างมานี่ เพื่อต้องการชี้ ๓ ประเด็น คือ (๑) วิริยะ (๒) จิตใจ (๓) เสียงที่เปล่ง (๔) อินทรีย์ ๕ เต็ม

๑) วิริยะของผู้สวด ทำให้ต่อเนื่อง มุ่งหมายแสดงให้เห็นว่า ทำอะไร ต้องใช้เวลา ภาวนาคำครั้งเดียว จิตใจยังไม่จดจำ ต้องทำเป็นประจำ ทำบ่อย ๆ ทำแล้วเห็นว่าดี ก็ทำให้นานขึ้น เพื่อการทำเป็นประจำ ทำบ่อย ๆ ทำวันละนิด เพิ่มละนิด เป็นการทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป

๒) จิตใจ ต้องมีความศรัทธา ปราศจากข้อสงสัยใด ๆ ในสิ่งที่ทำ หลวงพ่อสด วัดปากน้ำให้คิดข้อไว้ว่า “เติมพลังให้ชีวิต ควรเร่งคิดเร่งทำ ทำวันละนิดดีกว่าคิดว่าจะทำ”

๓) เสียงที่เปล่ง เสียงที่เปล่งออกนั้น ต้องมาจากจิตใจ ไม่ใช่สมอง ในขั้นแรก ต้องใช้สมองกัน แล้วจากนั้น ก็ใช้จากจิตใจ ก่อนทำอาจซ้อมเสียงก่อนว่า ลาม วาม ราม ยาม คาม ฮาม โอม ก็ได้ หรือฝึกหายใจเข้า-ออก ลึก ๆ ๓ ครั้ง ก็ได้

๔) อินทรีย์ ๕ เต็ม เมื่อผู้สวดเกิดศรัทธาปราศจากความสงสัย มีวิริยะทำอย่างต่อเนื่องไม่หยุด ดุจกิ้งก่าวิ่ง ทำบ่อย ๆ ทำคนตำข้าว ย่อมเกิดสมาธิ มีจิตใจ เมื่อทำบ่อย สวดภาวนาบ่อย ๆ ก็เกิดปัญญา นั่งสวดภาวนาเรื่อย ๆ ก็จะเห็นร่างกายเป็นคนท่อง จิตวิญญาณเป็นผู้ดู เมื่อเห็นร่างขยับปากท่องอยู่ จิตเป็นผู้รู้ ผู้ดูได้ ก็จะเกิดสติขึ้น เห็นตนเองว่า เผลอไปเท่าไร เกิดสติเท่าไร ตอนแรก ๆ จะเห็นว่า ตนเองเผลอไปคิดตลอดเลย แต่พอทำไป เผลอเริ่มลดน้อยลง สติเริ่มมีพลังมากขึ้น ๆ

สุดท้าย ขอย้ำให้ฟังว่า ต้นไม้ที่ปลูกวันนี้ เป็นต้นไม้ที่เติบโต ต้นไม้ยังไม่ได้ปลูก หาเป็นต้นไม้ที่เจริญเติบโตได้ไม่ ให้ลงมือทำเลย ทำตอนนี้ ได้ตอนนี้ ทำเดี๋ยวนี้ ได้เดี๋ยวนี้ ปฏิบัติเอง ได้ผลเอง ดุจกินข้าวก็ได้รับรสอาหารอย่อยเองแล ดังนั้น จะทำอะไร ขอให้ฝึกบ่อย ๆ จิตที่ฝึกดีแล้ว นำความสุขมาให้ ดังคำว่า “จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ” จิตที่ฝึกดีแล้ว นำความสุขมาให้แล

21. (264-286).indd 284 24/11/2563 21:19:27

สรุป

การสวดมนต์ เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้ชีวิตของผู้สวดภาวนาดีขึ้นได้ โดยเป็นการเสริมสร้างกำลังใจ ทำให้จิตใจมีสมาธิ ส่งเสริมให้มีสติ ทำให้จิตใจบริสุทธิ์สะอาดสว่าง เมื่อใดก็ตาม เรามีจิตใจขุ่นมัว เศร้าหมองให้นึกถึงคำสวดมนต์ เมื่อนึกขึ้นได้ว่า ให้สวดมนต์แล้ว จิตใจจะเริ่มสงบ เมื่อนึกสวดมนต์ไปอย่างต่อเนื่อง จิตใจที่ขุ่นมัว ก็จะเริ่มบริสุทธิ์ สว่าง และสงบตามมา เมื่อนึกถึงการสวดมนต์แล้ว บทสวดมนต์ แต่ละคนอาจจะชอบบทไม่เหมือนกัน แตกต่างกันไป แต่อย่างไรก็ตาม บทสวดมนต์ไม่ว่าบทใด ย่อมเกิดประโยชน์แก่ผู้สวดและผู้ฟังทั้งนั้น เพราะบทสวดมนต์เป็นความบริสุทธิ์ คนที่ได้สัมผัสด้วยใจ ด้วยจิตวิญญาณ ล้วนได้รับความบริสุทธิ์ สว่าง สงบ คนที่ได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ ไม่ว่าจะศาสนาใด ก็ตาม เพียงการกล่าวคำสวดมนต์สั้น ๆ ก็ได้รับประโยชน์เช่นกัน เช่น เด็กเลี้ยงโค ลูกของศาสนาพราหมณ์ เกิดความกลัวยามค่ำคืน เมื่ออยู่คนเดียวกัน เพียงสวดมนต์ว่า นะโม พุทธัสสะ (ขอความนอบน้อมจงมีพระพุทธเจ้า) แล้วนอนหลับไป ตกกลางคืน มียักษ์จะมาทำร้าย แต่ก็ทำร้ายไม่ได้ เพราะเมื่อจับร่างกายก็เกิดความร้อน จึงจับกินไม่ได้ ปลอดภัย นี่แสดงให้เห็นว่า คนสวดมนต์เมื่อมีความศรัทธาเลื่อมใสในบทความมนต์ ย่อมเกิดความสุขกายสบายใจ

ดังนั้น เมื่อเกิดภัยอะไรก็ตาม สิ่งที่จะทำให้เกิดความสงบได้ ก็อาศัยเสียงสวดมนต์เป็นหลัก หยุดจิตใจที่ขุ่นมัวให้เป็นจิตใจที่บริสุทธิ์แล้ว และคนที่มีจิตใจที่บริสุทธิ์แล้ว ย่อมเห็นทางสว่าง จะรู้ด้วยตนเองว่า อะไรควร อะไรไม่ควร อะไรดี อะไรไม่ดี เพราะจิตใจที่บริสุทธิ์ เป็นกุศลธรรม สิ่งที่เป็นกุศลพลังแห่งกุศลย่อมย่อมไหลเข้ามาสู่จิตใจตน พลังแห่งกุศลย่อมไม่เกิด เพราะจิตใจที่ขุ่นมัว การที่มีจิตใจขุ่นมัว กุศลย่อมไม่เกิด จะดึงจิตใจให้เกิดความผ่องใสได้ การที่จะทำให้จิตใจสงบบริสุทธิ์สะอาดได้อย่างรวดเร็ว สิ่งนั้นคือการสวดมนต์ หาสถานที่เงียบ ๆ สงบ อยู่กับตนเอง แล้วสวดมนต์ เพียงแค่กล่าวคำว่า นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ ขอความนอบน้อมจงมีแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ชอบได้ด้วยตนเอง เพียงว่าแค่นี้ สั้น ๆ แต่ให้ว่าอย่างต่อเนื่อง จิตใจก็จะอยู่ติดกับอารมณ์ของบทความสวดมนต์ เพียงเมื่อสวดมนต์ว่าคำสวดมนต์แล้ว ตนเป็นผู้มองดูได้ ก็จะเห็นเพียงร่างตน ปากขยับ ๆ สวดมนต์อยู่ หากเห็นเพียงเช่นนี้ได้ เยี่ยมที่สุดเลย เพราะจิตใจ เริ่มสงบเย็นแล้ว ถูกทางขอให้ว่าต่อ ๆ เรื่อย ๆ ก็จะพบว่า จิตใจเริ่มผูกพันกับคำสวดมนต์แล้ว

บรรณานุกรม

คล้อย ทรงบัณฑิตย. **ประมวลหัวใจธรรมกถึก หรือคลังปริยัติ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี่ยงเชี่ยง, ม.ป.ป.

ธนิต อยู่โพธิ์. **อานุภาพพระปริตต์.** กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., ๒๕๓๗.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ-ราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **มหาจุฬาเตปิฎกं ๒๕๐๐.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ธรรมบท ภาค ๑ และภาค ๒.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬงลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขุททกปาฐะ.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬงลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

21. (264-286).indd 286 24/11/2563 21:19:27

การพัฒนาสังคมตามหลักพระพุทธศาสนา

พระครูปริยัติธรรมวงศ์, รศ.ดร.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

บทนำ

การพัฒนาสังคมในทางพระพุทธศาสนา มีเป้าหมายสำคัญคือการทำให้บุคคลมีความเห็นถูกต้องเป็นเบื้องต้นเสียก่อน โดยความเห็นถูกต้องจะเกิดขึ้นกับบุคคลแต่ละคนได้นั้น จักต้องพัฒนาจิตใจของบุคคลนั้นๆ เสียก่อน เมื่อบุคคลได้รับการพัฒนาจนกระทั่งมีมุมมองต่อชีวิตและสังคมถูกต้องตามเป็นจริงแล้ว บุคคลนั้นก็จะมีการแสดงออกทางกายกรรม วจีกรรม ที่ไม่เป็นปัญหาต่อสังคม แต่กลับกลายเป็นพลังให้กับสังคมนั้น กรอบแนวคิดตามกระบวนการนี้ จักเกิดขึ้นภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว สั่งสอนบุคคลผู้แสวงหาทางพ้นทุกข์ มีปัญจวัคคีย์และกลุ่มสหายของพระยสกุลบุตร ๕๔ คน เป็นต้น ได้เข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาแล้ว จากนั้นพระพุทธเจ้าจึงได้ส่งพระสงฆ์สาวกผู้ผ่านการพัฒนาจิตใจจนเป็นเวไนยบุคคลแล้ว ทั้ง ๖๐ รูปเหล่านั้น ไปประกาศพระศาสนา หรือไปพัฒนาสังคม โดยทรงกำชับให้แต่ละคนเดินทางไปคนละเส้นด้วยพุทธพจน์ว่า

> "...ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน... สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อย มีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม..."[๑]

จากพุทธพจน์ว่า เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก... และประโยคท้าย ๆ ว่า สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อย มีอยู่... ข้างต้นนั้น ใจความสำคัญของการพัฒนาสังคมจึงหมายถึงการพัฒนาบุคคล โดยบุคคลผู้เป็นเป้าหมายของการพัฒนาเบื้องต้นคือผู้มีธุลีนัยน์ตาน้อย ซึ่งหมายถึงผู้พึงแนะนำสั่งสอนอบรมได้ เรียกผู้มีคุณสมบัตินี้ว่า เวไนยบุคคล

หากพิจารณาการพัฒนาสังคมของประเทศไทยในปัจจุบันแล้ว แม้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จะจัดสรรงบประมาณด้านการศึกษาให้แก่คนไทยเพื่อพัฒนาวิชาชีพรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยมุ่งหวังให้ประชาชนมีอาชีพเป็นหลักเพื่อเอากายรอดเท่านั้น แต่ไม่ได้

[๑] วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

22. (. 287-297) .indd 287 24/11/2563 21:20:54

มุ่งพัฒนาจิตใจให้คนไม่เห็นแก่ตัว ดังนั้น คนไทยยิ่งมีการศึกษาสูงมากเพียงใด ยิ่งมีความเห็นแก่ตัวมากเพียงนั้น ผู้เขียนจึงเสนอการพัฒนาสังคมตามหลักพระพุทธศาสนา ที่มุ่งพัฒนาคนให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาว่าเป็นอย่างไร

ความหมายตามนัยพระพุทธศาสนา

"การพัฒนาสังคม" โดยรูปศัพท์มีคำสำคัญอยู่ ๒ คำ คือคำว่า "การพัฒนา" กับ คำว่า "สังคม" โดยคำว่า สังคม ในความหมายตามนัยพระพุทธศาสนานั้นจะชี้ให้เห็นความแตกต่างและความสำคัญในพระพุทธศาสนา ซึ่งในบทความนี้จะขอนิยามความหมาย ๒ นัยคือ การนิยามความหมายตามนัยทั่วไป กับ การนิยามความหมายตามนัยพระพุทธศาสนา ดังนี้

การนิยามความหมายตามนัยทั่วไป

กรอบแนวคิดของการพัฒนาในที่นี้หมายถึง การพัฒนาบุคคลแต่ละคนในสังคมนั้น ๆ เพราะคำว่า "สังคม" เป็นคำนามธรรมไม่มีตัวตน ในพจนานุกรม ได้ให้ความหมาย สังคม หมายถึง คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบ กฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน เช่น สังคมชนบท ฯลฯ[๒] อีกความเห็นหนึ่ง คำว่า "สังคม" มีนัยหมายถึง การที่บุคคลหลาย ๆ คนมาอยู่รวมกัน ณ ที่ใดที่หนึ่ง ซึ่งภาวะที่เกิดขึ้นตั้งแต่มีมนุษย์ขึ้นมา"[๓] การมาอยู่รวมกันจนเกิดเป็นสังคมนั้น มีความต้องการพื้นฐาน (Basic needs) ที่จำเป็นหลายอย่างโดยมีเหตุผลสำคัญ เช่น ความต้องการเรื่องปัจจัยสี่ ความมีวัฒนธรรม ความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน ความต้องการความปลอดภัย[๔]

การนิยามความหมายตามนัยพระพุทธศาสนา

คำว่า "บุคคล" ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง บุคคลแต่ละคนจะมีองค์ประกอบกันขึ้นจากขันธ์ ๕ โดยมีการแสดงออกที่เรียกว่า กระทำกรรม ๓ ช่องทางคือ กาย วาจา และจิตใจ จากองค์ประกอบของบุคคลแต่ละคนที่เป็นขันธ์ ๕ ดังกล่าว สามารถตีความได้ว่า บุคคลแต่ละคนมีความเป็นสังคมย่อยสังคมหนึ่งอยู่แล้วโดยธรรมชาติ ซึ่งหากส่วนประกอบทั้ง ๓ ส่วนของแต่ละบุคคล มีความสัมพันธ์สอดคล้องกันและกัน เรียกสภาวะนั้นว่า "ปกติ" ซึ่งในพระพุทธศาสนา เรียกว่า "ศีล" แต่ถ้าหากในเวลาใด กายกับวาจา ไม่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน และหรือกายกับวาจา ไม่สัมพันธ์สอดคล้องกับจิตใจ หรือส่วนใดส่วนหนึ่งไม่สัมพันธ์สอดคล้องกับส่วนที่เหลือ เช่น วาจาพูดไปอย่างหนึ่ง ส่วนกายกระทำ

---

[๒] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน,๒๕๕๖), หน้า ๑๑๙๙.

[๓] สุพิศวง ธรรมพันทา, **มนุษย์กับสังคม,** (กรุงเทพมหานคร: ดีดีบุคสโตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๓.

[๔] คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **การปกครองคณะสงฆ์ไทย** (ฉบับปรับปรุง), (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒-๓.

22. (. 287-297) .indd 288 24/11/2563 21:20:55

ไปอีกอย่างหนึ่ง เป็นต้น จะเรียกสภาวะนั้นว่า “ผิดปกติ” ซึ่งในพระพุทธศาสนาเรียกว่า “ทุศีล” ส่วนจิตใจนั้น ถ้าเวลาใดมีความเป็นปกติ ในพระพุทธศาสนาจะเรียกสภาวะปกติของจิตนั้นว่า จิตมีสมาธิ แต่ถ้าหากจิตผิดปกติไป เช่น จิตฟุ้งซ่าน เป็นต้น จะเรียกสภาวะนั้นว่า จิตไม่เป็นสมาธิ โดยถ้าจิตเป็นสมาธิก็จะมีพลัง จิตที่มีพลังจะส่งผลให้เกิดสติที่เข้มแข็ง จิตก็จะสามารถกำหนดรู้ เห็น สรรพสิ่งตามความเป็นจริงได้ เรียกสภาวะนั้นว่า ปัญญา หรือเรียกว่า มีความเห็นถูกต้อง (สัมมาทิฏฐิ) ซึ่งเป็นเบื้องต้นของมรรคมีองค์ ๘ ข้อที่ ๑ นั่นเอง โดยธรรมชาติของปัญญาจะปราศจาก โมหะ คือความหลง ซึ่งความหลงเป็นอวิชชา ไม่รู้ เห็น สรรพสิ่งตามเป็นจริง ซึ่งในพระพุทธศาสนาเรียกว่า ความเห็นผิด (มิจฉาทิฏฐิ) เป็นสาเหตุของการนำมาซึ่งความเห็นแก่ตัวอันเป็นต้นทางของปัญหาของชีวิตและสังคมนั่นเอง

การพัฒนาสังคม ตามนัยพระพุทธศาสนา จึงหมายถึง การพัฒนาบุคคลแต่ละคน ซึ่งบุคคลจะประกอบด้วยกาย วาจา (รูปธรรม) และจิตใจ (นามธรรม) โดยจิตใจมีอิทธิพลเหนือกาย วาจา นั่นหมายความว่า เมื่อจะพัฒนาบุคคลนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จักต้องเริ่มต้นที่การพัฒนาจิตใจ เพราะว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า...สำเร็จแล้วด้วยใจ...”[๕] กล่าวคือเมื่อจิตใจของบุคคลแต่ละคนในสังคมนั้น ๆ ได้รับการพัฒนาด้วยการยกระดับจิตใจจากปุถุชนมาสู่กัลยาณชนได้แล้ว เท่ากับว่าสังคมนั้น ๆ จักได้รับการพัฒนาไปโดยปริยาย ดังนั้น การพัฒนาสังคมจึงหมายถึงการพัฒนาจิตใจของบุคคลแต่ละคน ด้วยการยกระดับจิตจากความเห็นผิดให้เป็นความเห็นถูกต้องนั่นเอง

หลักธรรมพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม

การมองเวไนยบุคคลให้เป็นผู้มีคุณสมบัติเบื้องต้นของการพัฒนานั้น เพื่อจะประเมินผลว่า ผู้เข้าสู่กระบวนการพัฒนาเป็นผู้ได้บรรลุผลตามพุทธประสงค์แล้วหรือไม่ มีความยั่งยืนหรือไม่ อย่างไรนั้น จักต้องอาศัยคุณธรรมที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ตรัสไว้แล้วเป็นเครื่องชี้วัดการพัฒนา ซึ่งคุณธรรมเหล่านั้นได้ใช้เป็นแม่บทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามาจนถึงปัจจุบัน เรียกว่า โอวาทปาติโมกฺข์ มีเนื้อความที่เป็นพุทธอุดมการณ์ ๔ พุทธหลักการ ๓ และเป็นพุทธวิธีการ ๖ ตามลำดับดังนี้

> “ความอดทนคืออดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง
> พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม
> ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ
> การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม
> การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี่คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

[๕] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒/๒๔.

22. (. 287-297) .indd 289 24/11/2563 21:20:55

การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความสำรวมในปาติโมกข์
ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด
การประกอบความเพียรในอธิจิต นี้คือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย[๖]

จากพุทธพจน์ดังกล่าว มีคุณธรรมที่ทรงวางไว้เป็นเกณฑ์ในการประเมินผลว่า การพัฒนาสังคมผ่านการพัฒนาเวไนยบุคคลนั้น ได้บรรลุตามพุทธประสงค์หรือไม่นั้น ภายหลังจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าแล้ว เมื่อเวลาล่วงไปถึงวันอาสาฬหบูชา (คือนับจากวันเพ็ญเดือน ๘ ในปีเดียวกับที่ตรัสรู้ จนถึงวันเพ็ญเดือน ๓ ของปีถัดมา) มีพระภิกษุที่เป็นพระสาวกขณะนั้นกว่า ๑,๓๐๐ รูปแล้ว พระสาวกเหล่านั้น พระพุทธองค์ได้ทรงส่งออกไปพัฒนาสังคมโดยไปยังเมืองต่าง ๆ ส่วนพระองค์ประทับอยู่ ณ วัดเวฬุวัน หรือวัดป่าไผ่ กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ที่พระเจ้าพิมพิสารมอบถวายแก่สงฆ์ให้เป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา ในวันเพ็ญเดือน ๓ ซึ่งห่างจากวันที่ตรัสรู้ ๙ เดือน พระสาวกเหล่านั้นเดินทางมาเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ วัดเวฬุวัน จึงกำหนดเรียกวันนี้ว่า วันจาตุรงคสันนิบาต โดยใจความในโอวาทปาติโมกข์ที่ทรงแสดง ดังที่ยกมาอ้างแล้วข้างบนนั้น เป็นการประกาศ “คุณธรรมสำคัญ” ที่ถือเป็นเครื่องชี้วัดคุณสมบัติของบุคคลที่พัฒนาแล้ว โดยเป็นกระบวนการพัฒนาที่สืบเนื่องถึงกัน เริ่มต้นจากการพัฒนาจากภายในของบุคคล คือการพัฒนาจิตแล้วให้จิตใจกำกับการแสดงออกทางกาย และวาจา และจากนั้นจึงกำหนดการบริหารตนเองเมื่อต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นและสังคมวงกว้างออกไป เรียกว่าเกณฑ์ ๓ ระดับคือ พุทธอุดมการณ์ ๔ พุทธหลักการ ๓ และพุทธวิธีการ ๖ ซึ่งสาระสำคัญของเกณฑ์แต่ระดับมีรายละเอียด ดังนี้

๑. คุณธรรมที่เป็น พุทธอุดมการณ์ ๔ ประการ

จากพุทธพจน์ในคาถาที่ ๑ พระพุทธองค์ตรัสถึง พุทธอุดมการณ์ หมายถึงการกระทำที่สูงส่งของพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา มีลักษณะแตกต่างจากศาสนาอื่น ๔ ประการ คือ ๑) ความอดทน คือความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง ๒) พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม ๓) ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต และ ๔) ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ ซึ่งคุณธรรมแต่ละข้อ อธิบายความได้ตามลำดับ ดังนี้

๑) ขันติ คือความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง โดยพุทธอุดมการณ์ข้อนี้ ทรงชี้ให้เห็นว่าความอดทน อดกลั้น เป็นคุณธรรมสูงส่งที่บุคคลเมื่อดำรงตนอยู่ในสังคมต้องใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเพื่อให้ก้าวข้ามปัญหาและอุปสรรคนานัปการของชีวิตที่กำลังดำเนินไปแต่ละลมหายใจจนกว่าชีวิตจะถึงเป้าหมายชีวิตคือความพ้นทุกข์ หากไม่มีคุณธรรมข้อความอดทนคืออดกลั้นนี้แล้วชื่อว่า

[๖] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐-๕๑

22. (. 287-297) .indd 290 24/11/2563 21:20:56

ได้ละเลยต่อเหตุที่จักทำให้บรรลุเป้าหมายไปเสีย จึงต้องเชื่อมั่นในความอดทนอดกลั้นนี้ว่า เป็นคุณธรรมที่จะพัฒนาตนและช่วยให้ตนอยู่ในสังคมเพื่อที่จะร่วมมือกับบุคคลอื่นๆ ในสังคมจนกลายเป็นพลังในการพัฒนาสังคมและร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นให้สำเร็จได้

๒) พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพาน เป็นบรมธรรม โดยพุทธอุดมการณ์ข้อนี้ ทรงชี้ให้เห็นว่า ความดับเย็น หรือ ความสงบระงับของกิเลส ตัณหา เป็นสุขอย่างยิ่ง เป้าหมายหลักของผู้ออกบวช (หรือการอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นในสังคม) มิใช่สิ่งอื่นแต่เพื่อความสงบเย็น ผู้เป็นเวไนยบุคคลต้องเชื่อมั่นว่า ความสุขอย่างอื่น (ที่ใครๆ ก็ล้วนแสวงหากันนั้น) ยิ่งกว่าความสุขที่เกิดจากความเข้าไปสงบระงับของอกุศลมูลทั้ง ๓ คือ ความโลภ (โลภะ) ความโกรธ (โทสะ) ความหลง (โมหะ) ไม่มี โดยเมื่อเวไนยบุคคลเชื่อมั่นอย่างนี้แล้วดำเนินชีวิตของตนไปสู่ภาวะความสงบระงับอกุศลมูลทั้ง ๓ นั้นได้ จึงเป็นบุคคลที่ชื่อว่า ได้รับการพัฒนาแล้ว และสังคมใดก็ตามที่มีบุคคลผู้ไม่เห็นแก่ตัวแต่เห็นแก่ส่วนรวม หรือเรียกว่า บุคคลผู้ที่ได้รับการพัฒนาแล้วดังกล่าว สังคมนั้นจึงได้ชื่อว่า เป็นสังคมที่พัฒนาแล้ว

๓) ผู้ทำร้ายคนอื่น ไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต โดยพุทธอุดมการณ์ข้อนี้ ทรงชี้ให้เห็นว่า บรรพชิตในพระพุทธศาสนา หมายถึงผู้ถือการบรรพชาและอุปสมบทแล้ว รวมถึงผู้ที่สมาทานตนเองเป็นอุบาสก อุบาสิกา เป็นพุทธศาสนิกชนด้วย ไม่พึงทำผู้อื่นให้ลำบากด้วยการทำความทุกข์ทางกาย หรือทุกข์ทางใจให้กับผู้นั้น ไม่ว่าจะในกรณีใดๆ ทั้งสิ้น ซึ่งผู้เป็นเวไนยบุคคลต้องเชื่อมั่นว่า การทำร้าย ทำลายตนและคนอื่นด้วยกาย ด้วยวาจา อยู่นั้น เวไนยบุคคลผู้นั้น ก็ไม่ได้ชื่อว่า เป็นผู้มีจิตใจที่พัฒนาแล้ว และในระดับสังคมก็จะยังไม่ได้ชื่อว่า เป็นสังคมที่พัฒนาแล้วเช่นกัน

๔) ผู้เบียดเบียนคนอื่น ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ โดยพุทธอุดมการณ์ข้อนี้ ทรงชี้ให้เห็นว่า สมณะคือผู้ต้องการความสงบ หมายถึงพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาไม่พึงไปเบียดเบียนทายกคือการไม่ไปเอ่ยปากขอปัจจัยเครื่องอาศัยอย่างฟุ่มเฟือยจนทำให้ทายกทายิกาเดือดร้อนด้วยอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง รวมถึงอุบาสก อุบาสิกา พุทธศาสนิกชนทุกคน ไม่พึงเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ซึ่งผู้พัฒนาตนเองแล้วต้องเชื่อมั่นว่า การไม่เบียดเบียนกันและกัน มีการทำร้ายทำลายกันด้วยกาย มีการลักทรัพย์ เป็นต้น การไม่เบียดเบียนกันด้วยวาจา มีการพูดเท็จ พูดส่อเสียด เป็นต้น และการไม่เบียดเบียนกันด้วยจิตใจ มีการอิจฉา ริษยา คิดประทุษร้ายคนอื่น เป็นต้น นั้น เป็นเกณฑ์ที่จะเรียกบุคคลนั้นได้ว่าเป็นผู้มีความสงบ และเรียกสังคมนั้นได้ว่า เป็นสังคมที่สงบสันติสุขอย่างแท้จริง

จะเห็นว่า กระบวนการพัฒนาบุคคลในสังคมของพุทธอุดมการณ์ทั้ง ๔ หากเทียบเคียงกับร่างกายของบุคคลแล้ว จะเทียบได้กับสติปัญญาที่แสดงให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ (vision) กรอบแนวคิด (mindset) ที่เป็นส่วนจิตใจ หรือเป็นมันสมองของบุคคลและสังคม ซึ่งหากส่วนที่เป็นจิตใจได้รับการพัฒนาให้มีความเห็นถูกต้องโดยมีความไม่เห็นแก่ตัวได้แล้ว จะมีความเป็นเหตุเป็นผลที่อิงอาศัยกัน สนับสนุน

22. (. 287-297) .indd 291 24/11/2563 21:20:56

กันและกันให้เกิดขึ้นตามลำดับ โดยเริ่มจากเมื่อมีความอดทนเป็นเหตุ ก็จะมีความดับเย็นเป็นผล เมื่อมีความดับเย็นไม่วุ่นวายเป็นเหตุแล้ว ก็จะไม่เข้าไปทำลายทำร้ายคนอื่นเป็นผล เมื่อไม่มีการทำลายทำร้ายกันเป็นเหตุแล้ว ก็จะไม่มีการเบียดเบียนกันและกันทั้งทางกาย วาจา ใจ เป็นผล หรืออาจจะพิจารณาแบบปฏิโลมก็ได้ว่า เมื่อไม่มีการเบียดเบียนกันและกันทางกาย วาจา ใจเป็นผลแล้ว ก็แสดงว่าไม่มีการทำร้ายทำลายกันเป็นต้นเหตุ เมื่อมีความสงบเย็นปรากฏให้เห็นเป็นผลแล้ว ก็แสดงว่าบุคคลผู้นั้นหรือสังคมนั้น ๆ มีแต่ความอดกลั้นอดทนต่อกันและกันเป็นเหตุ เมื่อบุคคลมีความอดทนอดกั้นต่อเป็นผล จึงทำให้บุคคลมีจิตใจที่พัฒนาแล้วและหรือสังคมก็ได้รับการพัฒนาไปด้วยสืบเนื่องเพราะได้ปฏิบัติธรรมข้อคุณธรรมที่เป็นพุทธอุดมการณ์

๒. คุณธรรมที่เป็น พุทธหลักการ ๓ ประการ

พระพุทธเจ้าตรัสคุณธรรมที่ใช้เป็นเกณฑ์พัฒนาสังคมผ่านการพัฒนาบุคคลเพื่อเป็นเครื่องชี้วัดว่าบุคคลผู้ได้รับการพัฒนาแล้วจะมีความยั่งยืนหรือไม่นั้น ต้องอาศัยการประเมินผลบุคคลผู้นั้นผ่านการใช้พุทธหลักการ ๓ เป็นเกณฑ์ชี้วัดในการปฏิบัติของบุคคล ซึ่งพุทธหลักการนี้กล่าวกันว่า เป็นการสรุปรวบยอดหลักพุทธธรรมเพื่อให้พุทธบริษัทเข้าถึงจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาได้ เรียกว่า เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ๓ ประการ คือ ๑) การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ๒) การบำเพ็ญแต่ความดี และ ๓) การทำจิตของตนให้ผ่องใส[๗] ซึ่งคุณธรรมแต่ละข้อ อธิบายความได้ตามลำดับ ดังนี้

๑) การไม่ทำความชั่วทั้งปวง หมายถึง การไม่ประพฤติผิดในทุจริตธรรม ๓ อย่าง ได้แก่ กายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต แต่ควรประพฤติสุจริตธรรม ๓ อย่างแทน ได้แก่ กายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ความหมายโดยรวมขอ งการไม่ทำบาปทั้งหมด คือผู้เป็นเวไนยบุคคลต้องเว้นจากการประพฤติทุจริตธรรมทั้งปวง, ประ พฤติแต่สุจริตธรรมเท่านั้น หมายความว่า ที่เรียกว่า ดำเนินชีวิตตามกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ดังนี้

๑) ประพฤติกายสุจริต คือไม่ทำบาปด้วยกายกรรม ๓ ข้อ ได้แก่ ๑) ไม่ฆ่าสัตว์ ๒) ไม่ลักทรัพย์ และ ๓) ไม่ประพฤติผิดในกาม,

๒) ประพฤติวจีสุจริตคือการไม่ทำบาปด้วยวาจา ๔ อย่าง ได้แก่ ๔) การไม่พูดเท็จคือพูดโกหก ๕) การไม่พูดด่าคือคำหยาบ ๖) การไม่พูดส่อเสียดคือพูดแทงใจคนให้เจ็บช้ำน้ำใจ และ ๗) การไม่พูดเพ้อเจ้อคือพูดทีเล่นทีจริง พูดไร้สาระ,

๓) ประพฤติมโนสุจริตคือการไม่ทำบาปด้วยใจที่เป็นมโนกรรม ๓ อย่าง ได้แก่ ๘) การไม่คิดพยาบาทคิดปองร้ายใคร ๙) การไม่คิดโลภอยากได้ของๆ เขา และ ๑๐) การไม่มีความเห็นผิดจากทำนองครองธรรม ซึ่งเมื่อผู้เป็นเวไนยบุคคล มีปกติเว้นจากการประพฤติทุจริตธรรมได้และเจริญแต่การประพฤติ

[๗] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐-๕๑

22. (. 287-297) .indd 292 24/11/2563 21:20:56

สุจริตธรรมแล้วไซร้ ชื่อว่ายังเป็นผู้สามารถมีวิถีชีวิตที่ดำเนินตนให้เป็นไปในครรลองของพุทธอุดมการณ์ ๔ ได้

๒) การทำกุศลให้ถึงพร้อม หมายถึง การรู้ในการดำริชอบ หรือการมีความคิดเห็นที่ถูกต้อง ซึ่งคำว่า ถูกต้องในที่นี้หมายเอา ทำให้จิตไม่เกิดอกุศลมูล หรือ ไม่ให้อกุศลมูลเข้าไปเจืออยู่ในจิตจนจิตเศร้าหมอง ไม่ผ่องใส พระพุทธเจ้าจึงตรัสให้พุทธบริษัทดำริออกจากอกุศล เพราะเป็นสาเหตุให้จิตมีกิเลสมูล หรือ อกุศลมูล คือโลภะ โทสะ โมหะ ครอบงำจิตอยู่ ซึ่งอกุศล ๓ ประการ ได้แก่

๑) ดำริในการออกจากกาม โดยความหมายของคำว่า กาม ได้แก่ อารมณ์หรือความรู้สึกยินดี ยินร้าย ที่มีต่อการได้รับรู้ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธัมมารมณ์ ที่ชวนให้รัก ชักนำให้เกิดความใคร่ พาใจให้ไหลหลง เมื่อเกิดยินดียินร้ายต่อการรับรู้ขึ้นแล้ว จึงเรียกว่า เกิดกิเลสกาม

๒) ดำริในการไม่มุ่งร้าย คำว่า ดำริในการไม่มุ่งร้าย ได้แก่ อาการที่คิดเห็นอยู่ในใจที่ชอบมองคนในแง่ร้ายอยู่เสมอๆ ด้วยการคิดว่าร้าย ใส่ร้ายคนอื่นที่เกิดขึ้นอยู่ในใจ และ

๓) ดำริในการไม่เบียดเบียน คำว่า ดำริในการไม่เบียดเบียน ได้แก่ อาการที่คิดเห็นในทางพยาบาทปองร้ายคนอื่นอยู่เสมอๆ จึงเป็นที่มาแห่งการเบียดเบียนทำร้ายได้

การทำกุศลให้ถึงพร้อม ท่านมีกุศโลบายผ่านการภาวนาในใจเสมอ เช่น “อย่ายินดียินร้าย... อย่าว่าร้ายใคร...อย่าคิดร้ายใคร...” เป็นต้น เมื่อเวไนยบุคคล ได้ท่องบ่นภาวนาไว้เสมอ ๆ ในชีวิตประจำวันจะทำให้เกิดสติระลึกรู้ ไม่ให้บาปและอกุศลจิตเกิดขึ้น จิตเวไนยบุคคลก็จะเกิดเป็นกุศลจิตที่เจือปนอยู่แต่ในกุศลธรรมอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเมื่อผู้เป็นเวไนยบุคคล มีปกติความเพียรที่ชอบในการท่องภาวนาเป็นปกติอย่างนี้เพื่อเป็นการทำกุศลให้ถึงพร้อมไว้ในจิตของตนอยู่ตลอดเวลาแล้ว จึงมีผลประเมินจนเรียกได้ว่า เป็นผู้ได้รับการพัฒนาแล้วที่ยั่งยืนแล้ว

๓) ทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว หมายถึง เมื่อเรามีความเพียรชอบในการเจริญสติด้วยการภาวนาอยู่ตลอดเวลา จนจิตมีสติทำความสงบนิ่งได้แล้ว ผู้เป็นเวไนยบุคคล ต้องมีปกติตามดูรู้เห็นจิตของตนไว้เสมอ อย่าให้จิตมารมาคอยดลจิตดลใจ ให้จิตนึกไปในสิ่งที่ล่วงไปแล้ว (ได้แก่ ความจำได้หมายรู้ในสัญญาขันธ์) หรือที่อยากจะทำสิ่งต่าง ๆ เพราะจะทำให้จิตหลงคิด จนเกิดเป็นความฟุ้งซ่าน ให้เราพิจารณาถึงความไม่ควรยึดมั่นถือมั่น ในสิ่งที่กำลังนึกคิดนั้น เพราะเป็นเหตุให้จิตเกิดทุกข์ ความยึดถือในสิ่งที่นึก-คิดนั้น จัดเป็นสมุทัย คือใจเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ ควรละความยึดมั่นถือมั่นในการนึก-คิดนั้นเสีย เมื่อเรารู้พิจารณาทำได้อย่างนี้ไว้ตลอดก็จักเป็นผู้รู้ชำระจิตของตน จะทำให้จิตของเรามีความขาวรอบยิ่งขึ้น มีความผ่องใสมีสติปัญญา ควรต่อการบรรลุคุณธรรมชั้นสูงยิ่ง ๆ ขึ้นไปจนบรรลุพระนิพพานได้

22. (. 287-297) .indd 293 24/11/2563 21:20:57

อย่างไรก็ตาม พุทธหลักการ หากเทียบเคียงกับร่างกายของบุคคลแล้ว จะเทียบได้กับกาย และวาจาที่ถือเป็นกิริยาของจิตใจ คือเป็นอวัยวะที่รองรับการแสดงพฤติกรรมของจิตที่เรียกว่า ศีล โดยสอดคล้องกับหลักไตรสิกขา คือศีล สมาธิ และปัญญา เพราะการไม่ทำความชั่วทั้งปวงคือการรักษาศีล การทำกุศลให้ถึงพร้อม กล่าวคือการเอาใจใส่ในการบำเพ็ญแต่ความดีนั้นคือการทำให้จิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ ไม่วอกแวกไปกับสิ่งที่จะนำพาให้ออกนอกทางบุญ ทางกุศล ส่วนการทำจิตของตนให้ผ่องใสนั้น เป็นผลจากการที่บุคคลนั้นถึงพร้อมด้วยศีลและการมีจิตที่ตั้งมั่นเป็นสมาธิ จะส่งผลทำให้ปัญญาเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ ไตรสิกขากับพุทธหลักการ ทั้ง ๓ ข้อนี้ ทั้งโดยเหตุและโดยผลแล้วที่แท้ก็คือสิ่งเดียวกัน และเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่พุทธบริษัททุกคน โดยเฉพาะเวไนยบุคคล ต้องนำไปประพฤติปฏิบัติในวิถีชีวิต การที่บุคคลในฐานะสมาชิกของสังคมปฏิบัติตนตามพุทธหลักการ ๓ ข้อนี้ได้อย่างสม่ำเสมอแล้ว เท่ากับเป็นผลที่จิตของบุคคลนั้นได้รับการพัฒนาจากพุทธอุดมการณ์จนมีสภาพของจิตที่มีความเชื่อมั่นอย่างยิ่งแล้ว

คุณธรรมที่เป็นพุทธวิธีการ ๓ ประการ

หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสถึงพุทธอุดมการณ์ และพุทธหลักการแล้ว ในส่วนที่ ๓ พระองค์ก็ตรัสถึงพุทธวิธีการ ๖[๕] เพื่อใช้เป็นวิธีการปฏิบัติตนของพระธรรมทูตที่มีบริบทชีวิตเข้าไปเกี่ยวข้องกับสังคม โดยมีภารกิจเดินออกไปทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อให้นักเผยแผ่แต่ละรูปมีวิธีปฏิบัติตนต่อศาสนิกของศาสนาอื่น ด้วยรูปแบบเดียวกัน แต่เมื่อจักนำพุทธวิธีการมาปรับใช้เป็นวิธีการพัฒนาสังคมผ่านการพัฒนาบุคคลในฐานะสมาชิกของสังคมที่เป็นเป้าหมายสำคัญแล้ว การประเมินผลว่า บุคคลนั้นมีการพัฒนาไปแล้วมากหรือน้อยอย่างไรนั้น สามารถใช้เกณฑ์ พุทธวิธีการ นี้วัดคุณภาพจิตของบุคคลผู้รับการพัฒนาแล้วได้เช่นเดียวกัน เพราะพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกให้เห็นทางกาย วาจา นั้นเป็นเครื่องบ่งชี้คุณภาพของจิตบุคคลผู้นั้นได้ว่า มีจิตพัฒนาแล้วอย่างไร ดังนี้

๑. การไม่กล่าวร้าย หมายถึง การไม่ใช้วจีกรรม หรือการใช้คำพูด ไปกล่าวร้าย กล่าวหาว่าร้ายให้ใคร ๆ โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับการพัฒนาแล้ว จักต้องมีพฤติกรรมทางวาจาที่ไม่ไปกล่าวร้ายให้กับบุคคลใด ๆ บุคคลผู้ชื่อว่ามีการพัฒนาแล้ว เช่น อุบาสก อุบาสิกา รวมถึงผู้สมาทานเป็นพุทธศาสนิกชนแล้ว จะต้องไม่ใช้อกุศลมูลผ่านทางวจีกรรม ๔ มี (๑) การพูดเท็จ (๒) พูดส่อเสียด (๓) พูดคำหยาบ และ (๔) พูดเพ้อเจ้อ เหลวไหล อันเป็นวจีกรรมที่ไปกล่าวร้ายคนอื่น ๆ (เพราะความเป็นชาวพุทธก็มีสถานะที่ไม่แตกต่างจากพระธรรมทูตผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระศาสนา ซึ่งต้องไม่ไปกล่าวร้ายโจมตี ดูถูก ความเชื่อของผู้อื่น)

---

[๕] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐-๕๑

22. (. 287-297) .indd 294 24/11/2563 21:20:57

๒. การไม่ทำร้าย หมายถึง การไม่ใช้กายกรรมเข้าไปทำร้ายบุคคลใดบุคคลหนึ่งในสังคม โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะต้องมีพฤติกรรมทางกาย ที่ไม่ไปทำร้ายให้ใคร ๆ เกิดความเจ็บปวด ซึ่งบุคคลผู้ชื่อว่ามีการพัฒนาแล้ว อย่างเช่น อุบาสก อุบาสิกา รวมถึงผู้สมาทานเป็นพุทธศาสนิกชนแล้ว จะต้องไม่ใช้อกุศลมูลผ่านทางกายกรรม ๓ มี (๑) การฆ่าหรือการทำร้าย (๒) การลักทรัพย์ และ (๓) การประพฤติผิดในกามทั้งหลาย ไปทำร้ายให้กับคนอื่น ๆ เหมือนกับพระธรรมทูตผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนานั้น จะต้องไม่ไปใช้กำลังบังคับข่มขู่ด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้เขามาเลื่อมใสศรัทธาในศาสนธรรมของตน

๓. การสำรวมในปาติโมกข์ หมายถึง การสำรวมระวังในการปฏิบัติตนด้วยการละเว้นข้อที่ได้ทรงห้ามไว้ และให้ทำตามข้อที่ทรงอนุญาต โดยเฉพาะผู้ที่ชื่อว่า ได้รับการพัฒนาแล้ว อย่างเช่น อุบาสก อุบาสิกา รวมถึงผู้สมาทานตนเป็นพุทธศาสนิกชน จะต้องมีการแสดงออกทางกายกรรม แสดงออกทางวจีกรรม ให้เป็นผู้ที่น่าเคารพ น่าเชื่อถือต่อสถานภาพของตนเอง เหมือนกับพระธรรมทูตผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระศาสนานั้น จักต้องมีพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา เป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธา เป็นพื้นฐานของการทำหน้าที่จึงจะได้รับการยอมรับจากบุคคลและสังคมส่วนรวม

๔. ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร หมายถึง การรู้จักประมาณตนในการบริโภคและเครื่องอุปโภคทุกชนิดที่เป็นเครื่องอาศัยของการดำรงชีพ ซึ่งบุคคลผู้ชื่อว่า มีการพัฒนาแล้วนั้น ต้องรู้จักเครื่องบริโภคเน้นเรื่องการทานอาหาร รู้จักทานอย่างระมัดระวัง เพื่อรักษาสุขภาพให้ชีวิตได้สร้างประโยชน์ตนและประโยชน์คนอื่นได้อย่างเต็มที่ และเครื่องอุปโภค กล่าวคือข้าวของเครื่องใช้ทุกอย่างที่เรียกว่า ปัจจัยเครื่องอาศัยของชีวิตอย่างรู้คุณค่าของสิ่งนั้น ๆ ใช้สิ่งนั้น ๆ ให้เกิดประโยชน์ตามหน้าที่ของมัน และเหมือนกับพระธรรมทูตผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระศาสนานั้น จักต้องรู้จักอาหารที่จะทาน รู้จักข้าวของเครื่องใช้ที่เหมาะสมกับตนเอง อันเป็นการทำตนให้เป็นบุคคลเลี้ยงง่ายเพื่อให้กลายเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต จนทำให้ผู้พบเห็น ผู้ได้สัมผัสในวิถีชีวิต เกิดความเลื่อมใสศรัทธาจนเอาเป็นแบบอย่างและให้การสนับสนุน

๕. การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด หมายถึง การเลือกที่อยู่ที่พักที่อาศัยต้องให้มีความสงบห่างไกลจากความพลุกพล่านของผู้คน สงัดจากเสียงอึกทึกครึกโครม เพื่อให้ตนเองมีโอกาสในการบำเพ็ญเพียรเต็มที่ ซึ่งบุคคลผู้ชื่อว่ามีการพัฒนาแล้ว นอกจากจะต้องไม่เป็นผู้ทำเสียงดังที่สร้างความน่ารำคาญให้กับคนอื่นแล้ว จักต้องรู้จักหาที่พักอาศัยให้เอื้อต่อการที่ใช้ความสงบสงัดจากที่นั้น ๆ พัฒนาจิตใจของตนเอง เหมือนกับพระธรรมทูตผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนานั้น จักต้องรู้จักเลือกสถานที่นั่งที่นอนให้เอื้อต่อการบำเพ็ญเพียรทางจิตใจเพื่อจะได้เห็นช่องทางในการทำหน้าที่เผยแผ่พระศาสนาเพื่อเข้าไปพัฒนาจิตใจอันจักเป็นการแก้ปัญหาสังคมและสร้างความสงบสุขสันติให้เกิดขึ้นกับศาสนิกชนในวงกว้างออกไปให้มากที่สุด ตามกำลังความรู้ความสามารถของตน ๆ

22. (. 287-297) .indd 295 24/11/2563 21:20:57

๖. การประกอบความเพียรในอธิจิต หมายถึง การพัฒนาจิตด้วยการชำระจิตของตนจากอารมณ์ความโลภ ความโกรธ ความหลง อันเป็นความเศร้าหมองนานัปการจนจิตมืดมน มองชีวิตและสรรพสิ่งไม่เห็นตามความเป็นจริง การหมั่นประกอบความเพียรในการชำระจิตของตนให้ขาวรอบอยู่อย่างสม่ำเสมอนั้น จักเป็นการเริ่มต้นพิจารณาตนเอง เพื่อที่จะบอกตนเองได้ ใช้ตนเองเป็น เห็นตนเองชัด เพื่อจักขจัดอกุศลมูลให้ออกไปจากตนได้ แล้วก็จะทำให้สามารถดำรงตนเป็นต้นแบบในการพัฒนาตน เพื่อจะได้พัฒนาคนอื่นได้มากขึ้น (พัฒนาจิตใจของตนเองอยู่เสมอ ไม่ใช่ว่าเอาแต่สอนคนอื่นแต่ตนเองไม่กระทำอย่างที่สอน)

พุทธวิธีการ ๖ ประการ ดังกล่าวนี้บ่งชี้ให้เห็นว่า การที่บุคคลผู้ที่มีจิตใจที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะสร้างความเชื่อถือ เป็นบุคคลที่เป็นศูนย์รวมใจของคนเป็นจำนวนมากได้นั้น ผู้เป็นเวไนยบุคคลต้องสำรวมระวังด้วยการบริหารกาย บริหารวาจาใน ๓ ข้อเบื้องต้น ส่วน ๓ ข้อเบื้องปลายนั้น เป็นเรื่องการบริหารจิตใจของตนให้เอื้อต่อความสงบสงัดเพื่อจักได้พัฒนาปัญญาให้มองเห็นปัญหาและทางแก้ไขตามเป็นจริง ซึ่งผู้เป็นอุบาสก อุบาสิกา และผู้สมาทานตนเป็นพุทธศาสนิกชนแล้ว โดยเฉพาะพระธรรมทูตจักต้องรักษาภาพลักษณ์ให้ดีจนสามารถเป็นตัวแบบที่จะนำมาซึ่งความเลื่อมใส ศรัทธา ของสาธุชนที่ได้สัมผัสและบุคคลทั่วไปที่เกี่ยวข้องอย่างยั่งยืน

สรุป

คุณธรรมสำคัญ ๓ ระดับในโอวาทปาติโมกข์ ผู้เขียนได้ตีความ**พุทธอุดมการณ์**ว่า เป็นส่วนของวิสัยทัศน์ หรือเป็นส่วนจิตใจ ทำหน้าที่เป็นมันสมองของบุคคลและสังคม ต้องพัฒนาให้มีความเห็นถูกต้องและใช้ความไม่เห็นแก่ตัวเป็นเกณฑ์ชี้วัดการประเมินผลการพัฒนา ทั้งในระดับบุคคลและระดับสังคม ส่วน**พุทธหลักการ**นั้น ผู้เขียนตีความว่าเป็นส่วนของกาย วาจา เพราะจิตใจแสดงอาการผ่านทางกาย วาจา หากบุคคลในฐานะสมาชิกของสังคมปฏิบัติตนโดยไม่เห็นแก่ตัวแล้ว นับว่าเป็นการทำตนเป็นพลังแก่สังคม นั่นเท่ากับว่า บุคคลและสังคมนั้น ๆ มีความเห็นถูกต้องแล้วจึงปฏิบัติตนบนพื้นฐานพุทธอุดมการณ์ได้ ส่วน**พุทธวิธีการ**นั้น ผู้เขียนตีความว่า เป็นวิธีการบูรณาการของบุคคลในการดำเนินชีวิตในสังคมให้อยู่ร่วมกันและสามารถร่วมมือกับทุกคนผ่านการบริหารกาย บริหารวาจาของตน ๆ ไม่ให้เป็นปัญหาต่อสังคม และบริหารจิตตน ๆ ให้ผ่องแผ้ว เป็นการแสดงให้เห็นต้นแบบชีวิตวิถีพุทธที่เป็นผู้มีวิถีชีวิตสุขสงบเย็นที่ประจักษ์ต่อสังคม ซึ่งการพัฒนาสังคมตามนัยพระพุทธศาสนา แท้จริงคือการศึกษาจัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อเป็นการพัฒนาจิตใจของตน ๆ แล้วอุทิศตนเป็นฐานการรับใช้สังคม ในนามบัณฑิต มหาบัณฑิต และดุษฎีบัณฑิตทางพระพุทธศาสนาที่รู้จักชำระจิตของตน ๆ ให้มีความเห็นถูกต้องตลอดเวลา อย่างนี้ชื่อว่า ได้เกิดมรรคผลเป็นสัมมาทิฏฐิ

บุคคล จนกลายเป็นพลังป้องกันและแก้ไขปัญหาตนและสังคมทุกวันเวลา พร้อมทั้งยังมุ่งสร้างสรรค์บารมีธรรมด้วยการสืบสานสังคมอุดมสุขอันเป็นการหมุนกงล้อธรรมจักรให้เคลื่อนไปโดยอัตโนมัติ

บรรณานุกรม

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **การปกครองคณะสงฆ์ไทย** (ฉบับปรับปรุง). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, กรุงเทพ-มหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สุพิศวง ธรรมพันทา. **มนุษย์กับสังคม.** กรุงเทพมหานคร: ดีดีบุคสโตร์, ๒๕๔๐.

การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ สู่การสร้างสังคมสุขภาวะ[๑]

พระมหาประยูร โชติวโร และคณะ[๒]
กองกิจการนิสิต สำนักงานอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความเป็นมา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ก่อตั้งขึ้นตามพระราชปรารภของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เพื่อเป็นสถาบันการศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ มีพันธกิจ ๔ ประการ คือ การผลิตบัณฑิต การวิจัย การบริการวิชาการแก่สังคม และการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ภายใต้ปรัชญาของมหาวิทยาลัยที่ว่า **"จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม"** โดยนโยบายของมหาวิทยาลัยนิสิตบรรพชิตที่สำเร็จการศึกษาภาคทฤษฎีแล้ว จะต้องปฏิบัติศาสนกิจในเพศบรรพชิตเป็นเวลา ๑ ปี จึงจะมีสิทธิ์เข้ารับปริญญาตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัย ว่าด้วยการปฏิบัติศาสนกิจ และการออกปฏิบัติศาสนกิจของนิสิตทุกรูป มหาวิทยาลัยมีความมุ่งหวังให้นิสิตทุกท่านได้ปฏิบัติตามพุทโธวาทที่ว่า

"จรถ ภิกฺขเว จาริกํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานํ แปลว่า **ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย"**

ดังนั้น การปฏิบัติศาสนกิจอีกหนึ่งปีการศึกษา จึงเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่สำคัญของการสำเร็จการศึกษาตามข้อบังคับมหาวิทยาลัยว่าด้วยการศึกษาระดับปริญญาตรี พ.ศ. ๒๕๕๒ หมวดที่ ๗ การสำเร็จการศึกษา ในข้อ ๖๔ ซึ่งกำหนดสาระสำคัญไว้ว่า นิสิตผู้สำเร็จการศึกษาต้องสอบได้หน่วยกิตสะสมครบ

---

[๑] เป็นบทความที่มีเนื้อหาซึ่งรวบรวมข้อมูลจากผลการดำเนินงานโครงการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจสู่การสร้างสังคมสุขภาวะ กองกิจการนิสิต สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และผลการปฏิบัติศาสนกิจของนิสิตบรรพชิต และปฏิบัติงานบริการสังคมของนิสิตคฤหัสถ์ รุ่น ๖๕ ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๒

[๒] พระมหาประยูร โชติวโร (คำมา) ผู้อำนวยการกองกิจการนิสิต สำนักงานอธิการบดี พระธีรวีร์ คุตฺตจิตฺโต นักวิชาการศึกษา และเจ้าหน้าที่กิจการนิสิต ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

23. (298-370).indd 298 24/11/2563 21:21:17

ตามหลักสูตร, ผ่านการฝึกภาคปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน และไม่มีพันธะอื่นใดกับมหาวิทยาลัย ซึ่งการไม่มีพันธะอื่นใดกับมหาวิทยาลัย ข้อหนึ่ง คือ การปฏิบัติศาสนกิจเป็นเวลา ๑ ปี หลักเกณฑ์และวิธีการตามข้อบังคับมหาวิทยาลัยว่าด้วยการปฏิบัติศาสนกิจ พ.ศ. ๒๕๔๖ ซึ่งกำหนดสาระสำคัญไว้ว่า นิสิตผู้ที่มีสิทธิ์ในการปฏิบัติศาสนกิจ จะต้องเป็นนิสิตผู้สอบได้หน่วยกิตสะสมครบตามหลักสูตรที่เข้าศึกษาภายในระยะเวลาไม่เกิน ๒ เท่า ของเวลาการศึกษาตามหลักสูตรและมีค่าเฉลี่ยสะสมไม่ต่ำกว่า ๒.๐๐ และต้องมีหนังสือรับรองจากสำนักทะเบียนและวัดผล ผ่านการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานครบตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัย ได้ยื่นคำร้องขอปฏิบัติศาสนกิจต่อมหาวิทยาลัย เพื่อให้คณะกรรมการอนุมัติภายในวันที่ ๑๕ พฤษภาคมของปีที่ศึกษาครบตามหลักสูตร และเข้ารับการปฐมนิเทศตามที่มหาวิทยาลัยกำหนด เมื่อดำเนินการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องครบแล้ว นิสิตปฏิบัติศาสนกิจลงพื้นที่ปฏิบัติศาสนกิจสนองงานในกิจการคณะสงฆ์ในเพศบรรพชิต เป็นเวลา ๑ ปี ตามวัตถุประสงค์ในการปฏิบัติศาสนกิจ

การปฏิบัติศาสนกิจของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ใช้รูปแบบการศึกษาวิจัยแบบผสมผสานทั้งการวิจัยเชิงเอกสารและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ ๑ ประกอบด้วยผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่และนิสิตปฏิบัติศาสนกิจหรือปฏิบัติงานบริการสังคม ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ ๒ ประกอบด้วยคณะสงฆ์ผู้ปกครอง พระสงฆ์นักวิชาการ พระสงฆ์นักพัฒนาและองค์กรภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง และในปีการศึกษา ๒๕๖๒ นิสิตปฏิบัติศาสนกิจ รุ่นที่ ๖๕ กองกิจการนิสิต สำนักงานอธิการบดี ได้ดำเนินการภายใต้การสนับสนุนของโครงการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจสู่การสร้างสังคมสุขภาวะ สนับสนุนโดย สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และได้นำข้อเสนอจากการวิจัยและผลการดำเนินการประจำปีการศึกษาโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการปฏิบัติศาสนกิจกำหนดเป็นนโยบายโดยกำหนดให้การปฏิบัติศาสนกิจตั้งแต่รุ่นที่ ๖๔ ปีการศึกษา ๒๕๖๑ เป็นต้นมา ให้ปฏิบัติศาสนกิจในรูปแบบของโครงการปฏิบัติศาสนกิจเพื่อสนองงานในกิจการคณะสงฆ์ตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ๒๕๖๐-๒๕๖๔ ตามพันธกิจหรือภาระงานของคณะสงฆ์ ๖ ด้าน คือ

๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านศาสนศึกษา
๓) ด้านเผยแผ่ ๔) ด้านสาธารณูปการ
๕) ศึกษาสงเคราะห์ ๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์

มีการพัฒนาและปรับปรุงระบบการปฏิบัติศาสนกิจออนไลน์และนำมาใช้สนับสนุนการปฏิบัติศาสนกิจของนิสิต โดยผลการดำเนินการเกิดแผนยุทธศาสตร์และกลไกในรูปแบบของคณะอนุกรรมการปฏิบัติศาสนกิจที่สอดคล้องกับการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาและการสร้างสังคมสุขภาวะ จำนวน ๒๙ พื้นที่ เกิดโครงการปฏิบัติศาสนกิจต้นแบบและโครงการปฏิบัติศาสนกิจที่มีความเป็นเลิศ จำนวน

23. (298-370).indd 299 24/11/2563 21:21:18

๒๙ โครงการ และเกิดเครือข่ายการทำงานบูรณาการการปฏิบัติศาสนกิจกับการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สภาพการณ์ของปัญหาในการปฏิบัติศาสนกิจของพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวทางในการพัฒนาศักยภาพพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจสู่การเป็นพระสงฆ์นักส่งเสริมสุขภาวะควบคู่ไปกับการส่งเสริมและผลักดันให้ดำรงบทบาทของการเป็นศาสนทายาท

๓. เพื่อพัฒนาและผลักดันให้เกิดแผนยุทธศาสตร์และกลไกในรูปแบบของคณะอนุกรรมการในระดับพื้นที่

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้รูปแบบการศึกษาวิจัยแบบผสมผสานทั้งการวิจัยเชิงเอกสารและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ ๑ ประกอบด้วยผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่และนิสิตปฏิบัติศาสนกิจหรือปฏิบัติงานบริการสังคม ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ ๒ ประกอบด้วย คณะสงฆ์ผู้ปกครอง พระสงฆ์นักวิชาการ พระสงฆ์นักพัฒนา และองค์กรภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีขั้นตอนหลัก ๒ ขั้นตอน คือ

๑. การพัฒนาระบบและกลไกการปฏิบัติศาสนกิจ

๒. การจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายและนำนโยบายปฏิบัติศาสนกิจไปสู่การปฏิบัติ

โดยศึกษาและรวบรวมเอกสารทางวิชาการที่เป็นแนวทางสำหรับการพัฒนารูปแบบการปฏิบัติศาสนกิจของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทั้งองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคม โครงการจัดทำและขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ, โครงการพัฒนากลไกประสานงานหลักประกันสุขภาพวิถีพุทธบูรณาการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเพิ่มการรับรู้และการเข้าถึงบริการสุขภาพ, และโครงการพัฒนาและขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะแบบการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในระบบสุขภาพเพื่อสังคมสุขภาวะผ่านกลไกกองทุนหลักประกันสุขภาพในระดับท้องถิ่นหรือพื้นที่ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนต่อการสังเคราะห์กิจกรรมการดำเนินงานให้ได้มากที่สุด การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประมวลและสรุป เนื้อหาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การหนุนเสริมและประชุมติดตามผลการดำเนินงาน การรายงานผลการปฏิบัติศาสนกิจประจำภาคการศึกษาของนิสิต

23. (298-370).indd 300 24/11/2563 21:21:18

ปฏิบัติศาสนกิจ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการถอดบทเรียนในการสัมมนานิสิตปฏิบัติศาสนกิจ รุ่น ๖๕ ในแต่ละภาค

การพัฒนาและปรับปรุงการดำเนินงานโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

การปฏิบัติศาสนกิจเพื่อสนองงานในกิจการคณะสงฆ์และงานตามพันธกิจของมหาวิทยาลัย มีหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติตามระเบียบมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยว่าด้วยการปฏิบัติศาสนกิจของผู้สำเร็จการศึกษาหลักสูตรชั้นปริญญาตรี พุทธศักราช ๒๕๒๒ ซึ่งเป็นข้อกำหนดในการปฏิบัติศาสนกิจของนิสิตเป็นฉบับแรก ต่อมาได้มีการออกประกาศมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ที่ ๒/๒๕๓๒ เรื่อง การปฏิบัติงานของพระบัณฑิต เพื่อกำหนดการปฏิบัติงานของพระบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรครบ ๔ ปีแล้ว เป็นการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติศาสนกิจ ฉบับที่ ๒ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ภายหลังมหาวิทยาลัยมีพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยรับรองสถานะของมหาวิทยาลัยอย่างเป็นทางการ ได้มีการออกข้อบังคับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยว่าด้วยการปฏิบัติศาสนกิจ พุทธศักราช ๒๕๔๖ สาระสำคัญกำหนดให้นิสิตผู้ศึกษาครบตามหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต มีผลการเรียนค่าเฉลี่ยสะสมไม่ต่ำกว่า ๒.๐๐ ผ่านการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ได้ปฏิบัติศาสนกิจสนองงานในกิจการคณะสงฆ์และงานตามนโยบายและพันธกิจของมหาวิทยาลัย ในเพศบรรพชิตเป็นเวลา ๒ ภาคการศึกษา หรือ ๑ ปี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อการสนองงานในกิจการคณะสงฆ์ เพื่อพัฒนานิสิตให้มีคุณสมบัติที่พึงประสงค์ เพื่อสงเคราะห์ประชาชน เพื่อสนองนโยบายและงานตามพันธกิจของมหาวิทยาลัย

ในการปฏิบัติศาสนกิจข้อบังคับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยว่าด้วยการปฏิบัติศาสนกิจ พ.ศ. ๒๕๔๖ ในข้อ ๕ ได้กำหนดความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติศาสนกิจไว้ ดังนี้

คณะกรรมการ หมายความว่า คณะกรรมการปฏิบัติศาสนกิจ

นิสิตปฏิบัติศาสนกิจ หมายความว่า พระภิกษุหรือสามเณรผู้ศึกษาครบตามหลักสูตรพุทธศาสตร-บัณฑิตและกำลังปฏิบัติศาสนกิจ

ศาสนกิจ หมายความว่า การสนองงานในกิจการคณะสงฆ์และงานตามพันธกิจของมหาวิทยาลัย

จากความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติศาสนกิจสามารถให้ความหมายของการปฏิบัติศาสนกิจได้ว่า “**การปฏิบัติศาสนกิจ**” หมายความว่า “การปฏิบัติงานของนิสิตปฏิบัติศาสนกิจเพื่อสนองงานในกิจการคณะสงฆ์และงานตามพันธกิจของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” โดยมีวัตถุประสงค์การปฏิบัติศาสนกิจตามที่กำหนดไว้ในข้อ ๑๐ ว่า การปฏิบัติศาสนกิจมีวัตถุประสงค์ดังนี้

23. (298-370).indd 301 24/11/2563 21:21:19

๑) เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒) เพื่อการสนองงานในกิจการคณะสงฆ์

๓) เพื่อพัฒนานิสิตให้มีคุณสมบัติที่พึงประสงค์

๔) เพื่อสงเคราะห์ประชาชน

๕) เพื่อสนองนโยบายและงานตามพันธกิจของมหาวิทยาลัย

ผลการดำเนินงานพัฒนาระบบและกลไกการปฏิบัติศาสนกิจ

การดำเนินงานพัฒนาระบบและกลไกการปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จุดเริ่มต้นที่สำคัญ คือการนำนโยบายของผู้บริหารระดับสูงมาสู่การปฏิบัติ กล่าวคือ ทำอย่างไรการปฏิบัติศาสนกิจจึงมีการจัดทำเป็น KM (Knowledge Management) มีการรวบรวม สร้าง และกระจายความรู้ของรุ่นพี่ไปสู่รุ่นน้องเกิดการต่อยอดของความรู้ มีการนำองค์ความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อกิจการคณะสงฆ์และช่วยเหลือสังคมการปฏิบัติศาสนกิจที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ภายในองค์กร และมีการจัดทำโครงการปฏิบัติศาสนกิจที่ตอบสนองงานในกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ ด้านศึกษาสงเคราะห์และด้านสาธารณะสงเคราะห์ เพื่อค้นหารูปแบบในการดำเนินการตามนโยบายดังกล่าว คณะทำงานได้มีการดำเนินการภายใต้โครงการขับเคลื่อนการพัฒนาการจัดทำหลักสูตรพระธรรมทายาท[๓] พบว่า แนวทางการทำงานของเครือข่ายอดีตพระธรรมทายาทว่าส่วนหนึ่งมีบทบาทสำคัญเป็นพระสงฆ์นักพัฒนา โดยมุ่งเน้นการทำงานที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาควบคู่กับการใช้หลักการพัฒนาชุมชน เพื่อการประยุกต์ให้ชุมชนท้องถิ่นและประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ ของสังคมไทยสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้บนหลักการของการพัฒนาอย่างยั่งยืน แนวทางการทำงานดังกล่าวมีการรวบรวมและแบ่งแยก การจัดการพัฒนาหลักสูตรออกเป็น ๔ หลักสูตร คือ

๑) หลักสูตรสำหรับพระนิสิตที่กำลังศึกษาในระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) หลักสูตรอบรมสำหรับสามเณร

๓) หลักสูตรอบรมสำหรับพระสงฆ์ทั่วไป

๔) หลักสูตรอบรมเกี่ยวกับการทำงานอย่างเป็นสุขสำหรับประชาชน โดยแต่ละหลักสูตรได้ยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักการสำคัญสำหรับต่อยอดองค์ความรู้เพื่อวัตถุประสงค์หลักของแต่ละหลักสูตรต่อไป

---

[๓] พระราชวรมุนี (พล อาภากโร) และคณะ,(๒๕๕๗). **โครงการขับเคลื่อนการพัฒนาการจัดทำหลักสูตรพระธรรมทายาท.** กรุงเทพมหานคร: คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สนับสนุนงบประมาณโดย ทุนสนับสนุนสำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).

23. (298-370).indd 302 24/11/2563 21:21:19

จากผลจากการดำเนินงานปฏิบัติศาสนกิจของนิสิตที่มีการรวบรวมสรุปผลมาโดยลำดับ กอปรกับข้อเสนอแนะจากโครงการขับเคลื่อนการพัฒนาการจัดทำหลักสูตรพระธรรมทายาท สนับสนุนงบประมาณโดย ทุนสนับสนุนสำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยคณะกรรมการปฏิบัติศาสนกิจ ได้นำผลการดำเนินงานโครงการปฏิบัติศาสนกิจของนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ รุ่นที่ ๖๒ ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๙ นิสิตผู้ปฏิบัติศาสนกิจจะมีอยู่ ๒ สถานะ คือ นิสิตที่เป็นพระสังฆาธิการกับนิสิตที่ไม่เป็นพระสังฆาธิการ โดยงานที่นิสิตปฏิบัติศาสนกิจส่วนใหญ่จะอยู่ใน ๕ ประเภท คือ

๑) งานในกิจการคณะสงฆ์

๒) การสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๓) การสอนนักธรรม-บาลี

๔) โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ (ม.๑-๒)

๕) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

โดยกลุ่มที่ ๕ มีข้อแตกต่างในบริบทของแต่ละพื้นที่ ภาคเหนือเป็นเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ภาคใต้ เรื่องการส่งเสริมสันติสุขในพื้นที่ภาคใต้

ลักษณะการปฏิบัติศาสนกิจ พบว่า นิสิตปฏิบัติศาสนกิจมี ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ปฏิบัติศาสนกิจทั่วไปตามที่เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักมอบหมาย กับนิสิตปฏิบัติศาสนกิจที่เสนอเป็นโครงการปฏิบัติศาสนกิจต้นแบบ นิสิตที่ปฏิบัติงานทั่วไปที่เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักมอบหมาย การปฏิบัติงานขึ้นอยู่กับที่ได้รับมอบหมาย เช่น เทศน์ บรรยาย สอน หรือร่วมโครงการกิจกรรมในวันสำคัญในทางพระพุทธศาสนา ส่วนนิสิตเสนอเป็นโครงการจะมีการปฏิบัติงานเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของโครงการ มีการกำหนดวิธีการดำเนินงานที่ชัดเจน และมีการติดตามและประเมินจากทีมงานที่ให้ทุนสนับสนุนต้องรายงานตามรูปแบบที่ทุนสนับสนุนกำหนด แต่ยังขาดความเชื่อมโยงกับวัดหรือเจ้าสำนักงานเพราะให้ความสำคัญกับโครงการฯ มีบางส่วนเข้าใจว่าทำโครงการแล้วไม่ต้องช่วยงานที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักงาน และในปีการศึกษา ๒๕๕๙ นิสิตปฏิบัติศาสนกิจ รุ่นที่ ๖๒ ได้มีการปฏิบัติศาสนกิจในรูปแบบของโครงการปฏิบัติศาสนกิจนำร่อง โดยคัดเลือกนิสิตจากวิทยาเขตและวิทยาลัยส่งผลให้มีโครงการต้นแบบหรือตัวอย่างที่ผ่านการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกภายใต้โครงการวิจัยและพัฒนาพระนิสิตสู่อุดมการณ์พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมและโครงการพระธรรมทายาทเพื่อการพัฒนาสังคม ดังนี้

๑. โครงการธรรมะสัญจร นิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่เพื่อสังคม ณ วัดพระธาตุดอยกู่แก้วเมฆวนาราม ตำบลป่าแมต อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๒. โครงการปลูกป่า ปลูกธรรมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน นิสิตปฏิบัติศาสนกิจมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ณ วัดป่าเทพสิทธาราม ตำบลทุ่งโป่ง อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น

๓. โครงการหมู่บ้านสีขาว ชุมชนสีเขียน นิสิตปฏิบัติศาสนกิจวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ณ ตำบลศรีวิไล ตำบลหนองใหญ่ ตำบลสะอาดสมบูรณ์ ตำบลสีแก้ว และตำบลนาโพธิ์ จังหวัดร้อยเอ็ด

๔. โครงการพัฒนาแกนนำคุณธรรมประจำโรงเรียนของพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ณ โรงเรียนองค์การสวนยาง ๓ ตำบลกรุงหยัน อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช

๕. โครงการห้องสมุดบัณฑิตน้อยของนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ส่วนกลาง) ณ ศศช.บ้านนุลา ตำบลขะเนจื้อ อ.แม่ระมาด จังหวัดตาก

๖. โครงการพัฒนาคน พัฒนาตน พัฒนาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนของพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ส่วนกลาง)

๗. โครงการการจัดการสุขภาวะในหมู่พระสงฆ์ของพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ส่วนกลาง) ณ วัดทะเลบก ตำบลกระตีบ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

๘. โครงการธรรมทายาทอาสาพัฒนาสังคม ของพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ส่วนกลาง) ณ ชุมชนวัดทะเลบก ตำบลกระตีบ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

๙. โครงการเยาวชนพิทักษ์ป่าต้นน้ำของนิสิตปฏิบัติศาสนกิจมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ ณ หมู่บ้านทุ่งผึ้ง ตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน

๑๐. โครงการธนาคารข้าวเพื่อชาวบ้านของพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ณ หมู่บ้านแม่เหว่ยโภคี หมู่ ๔ ตำบลแม่วะหลวง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก

๑๑. โครงการผลิตนิสิตพัฒนาสุขภาพสงฆ์ ณ วัดห้วยหม้อ ตำบลบ้านตุ่น อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

23. (298-370).indd 304 24/11/2563 21:21:19

๑๒. โครงการโครงการพัฒนาแกนนำคุณธรรมประจำโรงเรียนของพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ณ โรงเรียนองค์การสวนยาง ๓ รุ่น ๒ ตำบลกรุงหยัน อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจ

การดำเนินการปฏิบัติศาสนกิจในรูปแบบของโครงการปฏิบัติศาสนกิจพบว่ามีปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจ ดังนี้

ด้านการบริหารจัดการ

๑) ระยะเวลาในการประชาสัมพันธ์ทำความเข้าใจนโยบายการปฏิบัติศาสนกิจในรูปแบบใหม่ระหว่างส่วนกลางและส่วนภูมิภาคมีน้อยทำให้บางพื้นที่ที่ไม่ได้ส่งผู้บริหารโดยตรงเข้าร่วมไม่ได้รับทราบนโยบายโดยตรงทำให้การปฏิบัติตามนโยบายมีความไม่ชัดเจน

๒) ปัญหาการออกเกรดล่าช้า ส่งผลให้การตรวจสอบคุณสมบัติของนิสิตมีความล่าช้า ส่งผลให้การดำเนินการตามปฏิทินกิจกรรมการปฏิบัติศาสนกิจมีความคลาดเคลื่อนไปจากที่กำหนดไว้

๓) การจัดการศึกษาหลักสูตรพิเศษสำหรับพระสังฆาธิการบางแห่งมีกำหนดระยะเวลาในการศึกษาตามหลักสูตรสามปีครึ่ง ส่งผลให้รหัสนิสิตหรือรุ่นนิสิตปฏิบัติศาสนกิจมีความแตกต่างกันในทางปฏิบัติ

๔) มีการเปลี่ยนแปลงเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานกิจการนิสิตในส่วนภูมิภาค ส่งผลให้การดำเนินการตามนโยบายขาดความเข้าใจในแนวปฏิบัติและขาดความต่อเนื่อง

๕) ระบบ กลไกและกระบวนงานการปฏิบัติศาสนกิจที่ยังไม่ชัดเจนและการสื่อสารไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้การรวบรวมข้อมูลเป็นไปอย่างล่าช้า

ด้านการปฏิบัติศาสนกิจของนิสิต

๑) ปัญหาการสื่อสารระหว่างนิสิตกับเจ้าหน้าที่ที่ยังไม่ชัดเจนและไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๒) การกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ในการปฏิบัติศาสนกิจของนิสิตในแต่ละภูมิภาคเพื่อให้เห็นตัวชี้วัดหรือเป้าหมายสำคัญในการปฏิบัติงานสนองงานคณะสงฆ์อย่างเป็นรูปธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๓) การเข้าถึงและการสร้างเครือข่ายในการทำงานในพื้นที่ของนิสิตผู้ปฏิบัติศาสนกิจ

๔) วัฒนธรรมการปฏิบัติศาสนกิจของนิสิตผู้ปฏิบัติศาสนกิจที่ยังติดอยู่ในกรอบการทำงานรูปแบบเดิมและขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติงานตามนโยบายที่กำหนด

23. (298-370).indd 305 24/11/2563 21:21:19

๕) การไม่นำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติศาสนกิจ ติดตามและประเมินผล

๖) ศักยภาพและความสามารถของนิสิตที่ปฏิบัติศาสนกิจมีผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติศาสนกิจ

แนวทางในการส่งเสริมและสนับสนุนการปฏิบัติศาสนกิจ

แนวทางในการส่งเสริมและสนับสนุนการปฏิบัติศาสนกิจ มี ๖ ประเด็นสำคัญ คือ

๑) การสำรวจความต้องการของคณะสงฆ์ ชุมชน และการกำหนดนโยบาย ทำความร่วมมือร่วมกันระหว่างคณะสงฆ์กับมหาวิทยาลัย

๒) พัฒนาระบบ กลไก และกระบวนงานการปฏิบัติศาสนกิจ ขับเคลื่อนการทำงานด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ และเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านการปฏิบัติศาสนกิจให้เข้มแข็งด้วย KM

๓) การกำหนดยุทธศาสตร์การปฏิบัติศาสนกิจโดยคำนึงถึงบริบทของแต่ละพื้นที่ในแต่ภูมิภาคและมีความสอดคล้องกับการดำเนินงานของคณะสงฆ์ในแต่ละพื้นที่

๔) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ใช้ภูมิปัญญาทางสังคมเป็นพื้นฐานในการส่งเสริมการปฏิบัติศาสนกิจ และเสริมสร้างการทำงานด้วยเครือข่ายทั้ง บวร หรือประชารัฐ

๕) การกำหนดรูปแบบการปฏิบัติศาสนกิจ ๒ ลักษณะคือ งานในกิจการคณะสงฆ์ทั่วไปที่เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักมอบหมาย กับการเสนอโครงการปฏิบัติศาสนกิจตามยุทธศาสตร์ที่มีวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินที่ชัดเจน และเป็นรูปธรรม

๖) การพัฒนารูปแบบและกระบวนงานการปฏิบัติศาสนกิจในรูปแบบของหลักสูตร เช่น หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตสาขาการปฏิบัติศาสนกิจ

การจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายและนำนโยบายปฏิบัติศาสนกิจไปสู่การปฏิบัติ

ผลการดำเนินงานปฏิบัติศาสนกิจของนิสิต รุ่นที่ ๖๒ (พ.ศ. ๒๕๕๙) ได้มีโครงการปฏิบัติศาสนกิจของนิสิต ๑๒ โครงการที่ผ่านการคัดเลือกและได้รับงบประมาณสนับสนุนจากจากองค์กรภายนอกภายใต้โครงการวิจัยและพัฒนาพระนิสิตสู่อุดมการณ์พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมและโครงการพระธรรมทายาทเพื่อการพัฒนาสังคม และในปีการศึกษา ๒๕๖๐ นิสิตปฏิบัติศาสนกิจ รุ่นที่ ๖๔ ได้มีการขับเคลื่อนในระดับนโยบาย และการเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือในพื้นที่เกิดขึ้น ดังนี้

การขับเคลื่อนนโยบายและโครงการปฏิบัติศาสนกิจต้นแบบ

การดำเนินงานโครงการสัมมนานิสิตปฏิบัติศาสนกิจ ๔ ภาค รุ่นที่ ๖๓ ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๐ พบว่า การปฏิบัติศาสนกิจเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ นิสิตได้ทราบปัญหาและอุปสรรคพร้อมได้เสนอแนะแนวทางการแก้ปัญหา ตลอดจนได้ร่วมกันค้นหาแนวปฏิบัติที่ดี ดังนั้น กองกิจการ

23. (298-370).indd 306 24/11/2563 21:21:20

นิสิต สำนักงานอธิการบดี จึงเสนอบทความ เรื่อง“**พลังนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ : พลังการทำงานและจิตวิญญาณเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคม ต้นแบบการเรียนรู้ สู่ความเป็นบัณฑิตตามอัตลักษณ์บัณฑิตของมหาวิทยาลัย**” เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติศาสนกิจในพื้นที่ต่าง ๆ และกำหนดรูปแบบและวิธีการปฏิบัติศาสนกิจที่เหมาะสมในอนาคต

ผลการดำเนินงานการปฏิบัติศาสนกิจนิสิต รุ่นที่ ๖๓

ในปีการศึกษา ๒๕๖๐ นิสิตปฏิบัติศาสนกิจ รุ่นที่ ๖๔ จากนโยบายการปฏิบัติศาสนกิจที่ กำหนดให้นิสิตปฏิบัติปฏิบัติในรูปแบบของโครงการปฏิบัติศาสนกิจที่มีวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงานที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม ส่งผลให้นิสิตจัดทำโครงการปฏิบัติศาสนกิจทุกรูปและมี ๕๔ โครงการที่ผ่านการคัดเลือกและได้รับงบประมาณสนับสนุนจากจากองค์กรภายนอกภายใต้โครงการวิจัยและพัฒนาพระนิสิตสู่อุดมการณ์พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมและโครงการพระธรรมทายาทเพื่อการพัฒนาสังคม ดังนี้

๑. โครงการเสริมสร้างจิตสำนึกรักธรรมชาติและฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ (วิทยาเขตขอนแก่น) สถานที่ อุทยานแห่งชาติภูเวียง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น

๒. โครงการ “วัดนำพา ชาวประชาเป็นสุข” (วิทยาเขตหนองคาย) สถานที่ วัดจำปาทอง ตำบลกองนาง อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย

๓. โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตเยาวชนในพื้นที่ตำบลหัวทะเล จังหวัดนครราชสีมา (วิทยาเขตนครราชสีมา)

๔. โครงการนิสิตปฏิบัติศาสนกิจกับการจัดการดอนปู่ตาป่าชุมชนพึ่งตนเองบ้านค้อ (วิทยาเขตอุบลราชธานี) สถานที่ ป่าชุมชนบ้านค้อ ตำบลกุดลาด อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

๕. โครงการพัฒนาสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา เขตอำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา (วิทยาเขตนครราชสีมา) สถานที่ วัดในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา จำนวน ๔ แห่ง

๖. โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในโรงเรียนในเขต อำเภอปากช่องจังหวัดนครราชสีมา (วิทยาเขตนครราชสีมา) สถานที่ โรงเรียนเขตอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา จำนวน ๘ แห่ง

๗. โครงการโพนค่าย FC ๔.๐ และการแอโรบิคส่งเสริมสุขภาพ ณ วัดโพนค่าย (วิทยาลัยสงฆ์เลย) สถานที่ วัดโพนค่าย ตำบลน้ำหมาน อำเภอเมือง จังหวัดเลย

๘. โครงการบัณฑิตน้อย (วิทยาเขตขอนแก่น) สถานที่ โรงเรียนวิเวกธรรมประสิทธิ์วิทยา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๙. โครงการปฏิบัติธรรมทุกวันพระในฤดูกาลเข้าพรรษา ปี ๖๐ (วิทยาเขตขอนแก่น) สถานที่ วัดหนองแวง พระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๑๐. โครงการ สืบสานภูมิปัญญาปลูกพืชสมุนไพรชาวบ้าน (วิทยาเขตขอนแก่น) สถานที่ วัดป่าสุนทรวนาราม ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๑๑. โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์วัดศรีสุกน่าอยู่สู่ชุมชน ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๐ (วิทยาเขตขอนแก่น) สถานที่ วัดศรีสุก ตำบลดอนช้าง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๑๒. โครงการมัคนายกน้อย (วิทยาเขตขอนแก่น) สถานที่ โรงเรียนหนองชาดพิทยาคม ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

๑๓. โครงการปฏิบัติธรรม รักษาศีล เจริญจิตภาวนา บวชศีลจาริณี อบรมปฏิบัติธรรม (วิทยาเขตขอนแก่น) สถานที่ วัดธาตุ พระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๑๔. โครงการพัฒนาศักยภาพคณะสงฆ์ตำบลเขวาไร่ เขต ๒ (วิทยาเขตขอนแก่น) สถานที่ วัดแสงศรีสิงห์มีพร ตำบลเขวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

๑๕. อนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสู่ชุมชน (วิทยาเขตขอนแก่น) สถานที่ วัดป่าเทพนิมิต ตำบลทราบมูล อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

๑๖. โครงการสืบสานวัฒนธรรมทอดเทียนพรรษาพัฒนาชุมชน (วิทยาเขตขอนแก่น) สถานที่ วัดป่าหนองกุง ตำบลดอนหัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๑๗. โครงการเผยแผ่หลักธรรม นำอาชีพสู่ชุมชน (วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ) สถานที่ วัดบ้านตาแท่น ตำบลบึงมะลู อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

๑๘. โครงการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุเพื่อสุขภาวะที่ดี วัดสันติวิเวก อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ (วิทยาเขตสุรินทร์) สถานที่ วัดสันติวิเวก อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

๑๙. โครงการพัฒนาระบบการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในชุมชนบ้านบวกโป่ง ตำบลน้ำชำ อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ โดย : พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ สถานที่ ชุมชนบ้านบวกโป่ง ตำบลน้ำชำ อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่

๒๐. โครงการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม บ้านม่วงคำ จังหวัดแพร่ โดย พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

๒๑. โครงการวิถีพุทธอนุรักษ์ป่าต้นน้ำบ้านแม่ส้าน ชุมชนชาวเขาเผ่าปกากะยอ บ้านแม่ส้าน หมู่ ๖ ตำบลบ้านดง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง” โดย พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำปาง

23. (298-370).indd 308 24/11/2563 21:21:20

๒๒. โครงการการจัดการขยะอย่างยั่งยืนโดย ชุมชนบ้านเหล่าสะอาด โดย พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำปาง สถานที่ บ้านเหล่า ตำบลล้อมแรด อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

๒๓. โครงการส่งเสริมสุขภาพพระภิกษุ สามเณร ในเขตพื้นที่ตำบลดงมหาวันอำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย โดย พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย สถานที่ ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย

๒๔. โครงการการเสริมสร้างสุขภาพทางกาย ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ จังหวัดลำพูน โดย พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน สถานที่ โรงเรียนสันป่าหน่อม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

๒๕. โครงการชุมชนสุขภาวะ บ้านป่าแป๋ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน โดย พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน สถานที่ บ้านป่าแป๋ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

๒๖. โครงการปลูกป่าด้วยต้นโพธิ์ และไม้มงคล โดย พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สถานที่ ป่าต้นน้ำแม่แปะ หมู่บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

๒๗. โครงการวัดสะอาดด้วยมือเรา โดย พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ สถานที่ วัดศรีโสดา (พระอารามหลวง) โรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จัดหวัดเชียงใหม่

๒๘. โครงการรัฐศาสตร์อาสาพัฒนาโรงเรียน ด้วยค่ายสุขภาวะและค่ายคุณธรรมโรงเรียนบ้านข่อยมิตรภาพที่ ๑๑๐ สาขาแม่งาว จังหวัดลำปาง โดย พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา สถานที่ โรงเรียนบ้านข่อยมิตรภาพที่ ๑๑๐ สาขาแม่งาว จังหวัดลำปาง

๒๙. โครงการการพัฒนารูปแบบการลดพุง ลดโรค ปรับสมดุลเพื่อสุขภาพพระสงฆ์และสามเณร วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย โดย พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย สถานที่ ชุมชนดอยทอง ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

๓๐. โครงการ “ศีล ทาน ภาวนา เพื่อการพัฒนาจิตใจที่ยั่งยืนและเพิ่มพื้นที่ปลอดอบายมุข” โดยพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ สถานที่ บ้านแอเอาะ หมู่ที่ ๑ ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

23. (298-370).indd 309 24/11/2563 21:21:20

นอกจากนี้ยังมีอีก ๑๔ โครงการที่อยู่ระหว่างการดำเนินการ อย่างไรก็ตามในการติดตามและประเมินผลโครงการมหาวิทยาลัยได้กำหนดให้มีการจัดสัมมนานิสิตปฏิบัติศาสนกิจ รุ่นที่ ๖๓ เป็นรายภาค โดยได้มีการประชุมหารือและเตรียมการในรูปของคณะกรรมการฯและการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เพื่อร่วมดำเนินการจัดสัมมนานิสิตปฏิบัติศาสนกิจเป็นรายภาค โดยรูปแบบการสัมมนานิสิตปฏิบัติศาสนกิจในแต่ละภาคได้กำหนดให้มีกิจกรรมการฟังบรรยายพิเศษ ๓ หัวข้อ

๑) หัวข้อ เรื่อง“การปฏิบัติศาสนกิจกับการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา”

๒) การสำเร็จการศึกษาและการขอหนังสือรับรองผลการศึกษาตามนโยบายของมหาวิทยาลัย”

๓) หัวข้อ เรื่อง “Mindset บัณฑิต มจร พลังทำงานและจิตวิญญาณเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคม” นอกจากนั้น ได้กำหนดให้มีการนำเสนอโครงการปฏิบัติศาสนกิจต้นแบบของนิสิตผู้แทนในแต่ละภาค และการประชุมกลุ่มย่อย ๖ กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ เรื่อง พุทธศาสตรบัณฑิตกับงานด้านปกครอง

กลุ่มที่ ๒ เรื่อง พุทธศาสตรบัณฑิตกับงานด้านศาสนศึกษา

กลุ่มที่ ๓ เรื่อง พุทธศาสตรบัณฑิตกับงานด้านศึกษาสงเคราะห์

กลุ่มที่ ๔ เรื่อง พุทธศาสตรบัณฑิตกับงานด้านการเผยแผ่

กลุ่มที่ ๕ เรื่อง พุทธศาสตรบัณฑิตกับงานด้านสาธารณูปการ และ

กลุ่มที่ ๖ เรื่อง พุทธศาสตรบัณฑิตกับงานด้านสาธารณสงเคราะห์

ในแต่ละกลุ่มมีคณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ร่วมเป็นวิทยากร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อระดมความคิดเห็นใน ๒ ประเด็นสำคัญ ดังนี้

๑) สิ่งที่ท่านอยากพัฒนาสำหรับการปฏิบัติศาสนกิจของนิสิตในอนาคต ใน ๕ ประเด็นสำคัญ คือ การสนับสนุนงานตามแผนการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา (๖+๑) การสนับสนุนเครือข่าย/การพัฒนาศักยภาพนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ การสนับสนุนเชิงวิชาการ/งานวิจัย การสนับสนุนเชิงขยายผลและความยั่งยืน

๒) สิ่งที่ท่านอยากให้ปรับปรุง แก้ไข จากการปฏิบัติศาสนกิจที่ผ่านมา

ในปีการศึกษา ๒๕๖๑ มติที่ประชุมคณะกรรมการปฏิบัติศาสนกิจ ในคราวประชุมครั้งที่ ๑/๒๕๖๑ เมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๑ กำหนดให้การปฏิบัติศาสนกิจของนิสิต ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๑ รุ่นที่ ๖๔ ปฏิบัติศาสนกิจในรูปแบบของโครงการปฏิบัติศาสนกิจ ที่กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินงานและการรายงานที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมตามแบบฟอร์มที่มหาวิทยาลัยกำหนด โดยเน้นปฏิบัติศาสนกิจเพื่อสนองงานในกิจการคณะสงฆ์ตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา

23. (298-370).indd 310 24/11/2563 21:21:21

๒๕๖๐-๒๕๖๔ พันธกิจหรือภาระงานของคณะสงฆ์ ๖ ด้าน คือ (๑) ด้านการปกครอง (๒) ด้านศาสน-ศึกษา (๓) ด้านเผยแผ่ (๔) ด้านสาธารณูปการ (๕) ด้านศึกษาสงเคราะห์ (๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์

โดยกำหนดให้มีการปฐมนิเทศนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๑ รุ่นที่ ๖๔ ตามข้อ ๑๖ แห่งข้อบังคับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ว่าด้วยการปฏิบัติศาสนกิจ พุทธศักราช ๒๕๔๖ กำหนดให้จัดปฐมนิเทศนิสิตปฏิบัติศาสนกิจเป็นรายภาค ประกอบด้วย (๑) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (๒) ภาคกลาง (๓) ภาคเหนือ และ (๔) ภาคใต้ โดยความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของวิทยาเขต วิทยาลัย ห้องเรียน และหน่วยวิทยบริการ และให้นำระบบปฏิบัติศาสนกิจออนไลน์ (www.stud.mcu.ac.th/sas) มาใช้สนับสนุนเกี่ยวกับงานปฏิบัติศาสนกิจของนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๑ รุ่นที่ ๖๔ เป็นต้นไป เพื่อใช้ในการลงทะเบียน ยื่นคำร้อง ส่งรายงาน รวมถึงสารสนเทศต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติศาสนกิจ

การขับเคลื่อนนโยบายการปฏิบัติศาสนกิจสู่การปฏิบัติ

ในปีการศึกษา ๒๕๖๒ มติที่ประชุมคณะกรรมการปฏิบัติศาสนกิจ ในคราวประชุมครั้งที่ ๒/๒๕๖๒ เมื่อวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ กำหนดให้การปฏิบัติศาสนกิจของนิสิต ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๒ รุ่นที่ ๖๕ ปฏิบัติศาสนกิจในรูปแบบของโครงการปฏิบัติศาสนกิจ ที่กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินงานและการรายงานที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมตามแบบฟอร์มที่มหาวิทยาลัยกำหนด โดยเน้นปฏิบัติศาสนกิจเพื่อสนองงานในกิจการคณะสงฆ์ตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ๒๕๖๐-๒๕๖๔ พันธกิจหรือภาระงานของคณะสงฆ์ ๖ ด้าน คือ (๑) ด้านการปกครอง (๒) ด้านศาสน-ศึกษา (๓) ด้านศึกษาสงเคราะห์ (๔) ด้านเผยแผ่ (๖) ด้านสาธารณูปการ และ (๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์ และมีการพัฒนาและปรับปรุงระบบปฏิบัติศาสนกิจออนไลน์ (www.stud.mcu.ac.th/sas) มาใช้สนับสนุนเกี่ยวกับงานปฏิบัติศาสนกิจของนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๒ รุ่นที่ ๖๕ เพื่อใช้ในการลงทะเบียน ยื่นคำร้อง ส่งรายงาน รวมถึงสารสนเทศต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติศาสนกิจ

อย่างไรก็ตาม ในปีการศึกษา ๒๕๖๒ นิสิตปฏิบัติศาสนกิจ รุ่นที่ ๖๕ แม้จะมีการพัฒนาระบบกลไกการปฏิบัติศาสนกิจ และโครงการฯ โดยการสนับสนุนของคณะทำงานภายใต้ทุนสนับสนุนสำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) จะสามารถเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยพัฒนาพระนิสิตและยกระดับการปฏิบัติศาสนกิจของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-ราชวิทยาลัยตามที่กล่าวมาข้างต้นกลับพบว่า การปฏิบัติศาสนกิจของพระนิสิตยังขาดกลไกในระดับพื้นที่ที่ทำหน้าที่ในการหนุนเสริม พัฒนา และติดตามอีกทั้งยังคงขาดกระบวนการมีส่วนร่วมในรูปแบบของเครือข่ายความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก ดังนั้น โครงการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจสู่การสร้างสังคมสุขภาวะ จึงได้มุ่งหวังที่จะเข้ามาเติมเต็มในสองประเด็นที่กล่าวมา เพื่อให้การ

23. (298-370).indd 311 24/11/2563 21:21:21

ปฏิบัติศาสนกิจของพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถตอบสนองกับความต้องการของคณะสงฆ์และสังคมได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืนสืบไป โดยมีเป้าหมายหลักของโครงการคือ “การส่งเสริมและพัฒนาให้พระนิสิตเป็น “**ศาสนทายาท**” ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา ควบคู่กับบทบาทการเป็น “**พระสงฆ์นักส่งเสริมสุขภาวะ**” ผู้ทำหน้าที่ในการยกระดับสุขภาวะให้กับชุมชน”

ผลการดำเนินการในปีการศึกษา ๒๕๖๒ ภายใต้การสนับสนุนของโครงการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจสู่การสร้างสังคมสุขภาวะ มีกระบวนการขับเคลื่อนโครงการใน ๔ ระยะ[๕] คือ

ระยะแรก เป็นขั้นตอนการวางแผนและระดมความคิดเห็นร่วมกับผู้บริหารของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ส่วนกลาง) เพื่อกำหนดร่างยุทธศาสตร์การปฏิบัติศาสนกิจ ร่วมทั้งโครงสร้างและหน้าที่ของคณะอนุกรรมการปฏิบัติศาสนกิจในระดับพื้นที่ ก่อนที่จะผลักดันจนนำไปสู่การประกาศคำสั่งในระดับมหาวิทยาลัย เรื่อง “การแต่งตั้งคณะอนุกรรมการปฏิบัติศาสนกิจ ประจำส่วนงาน

ระยะที่สอง เป็นขั้นตอนการลงพื้นที่เพื่อชี้แจงกับผู้บริหาร อาจารย์ และผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ ร่วมพัฒนายุทธศาสตร์การปฏิบัติศาสนกิจและการจัดตั้งให้เกิดเป็นคณะอนุกรรมการปฏิบัติศาสนกิจใน ๒๙ พื้นที่

ระยะที่สาม เป็นขั้นตอนการสนับสนุนคณะอนุกรรมการปฏิบัติศาสนกิจในระดับพื้นที่ เพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาศักยภาพพระนิสิตผ่านการจัดอบรมเสริมสร้างองค์ความรู้และทักษะการทำงานการลงพื้นที่ติดตามโครงการปฏิบัติศาสนกิจในรูปแบบของตลาดนิทรรศการความรู้ เพื่อนำไปสู่โครงการปฏิบัติศาสนกิจที่มีความดีเลิศในระดับพื้นที่

ระยะที่สี่ เป็นขั้นตอนของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อให้เกิดความยั่งยืนและสามารถขยายผลต่อองค์ความรู้ไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการนำไปสู่ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

จากการดำเนินโครงการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจสู่การสร้างสังคมสุขภาวะได้นำไปสู่การพัฒนาจนเกิดเป็นยุทธศาสตร์การปฏิบัติศาสนกิจและคณะอนุกรรมการปฏิบัติศาสนกิจในระดับพื้นที่ เกิดโครงการปฏิบัติศาสนกิจที่มีความเป็นเลิศในระดับพื้นที่และระดับภูมิภาค อีกทั้งยังสามารถขยายผลที่นำไปสู่ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยสามารถนำเสนอรายละเอียดดังนี้

---

[๕] บทสรุปการดำเนินงานโครงการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจสู่การสร้างสังคมสุขภาวะ กองกิจการนิสิต สำนักงานอธิการบดี สนับสนุนโดย สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), (๒๕๖๓).

23. (298-370).indd 312 24/11/2563 21:21:21

๑. เกิดแผนยุทธศาสตร์และกลไกในรูปแบบของคณะอนุกรรมการปฏิบัติศาสนกิจที่สอดคล้องกับการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาและการสร้างสังคมสุขภาวะ จำนวน ๒๙ พื้นที่ สามารถทำหน้าที่ในการพัฒนาศักยภาพพระนิสิตได้จำนวนทั้งสิ้น ๑,๘๐๐ รูป มีการลงพื้นที่ติดตาม หนุนเสริม และให้กำลังใจพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ เพื่อให้โครงการปฏิบัติศาสนกิจมีประสิทธิภาพตรงกับความต้องการของชุมชนและสอดคล้องกับสภาพบริบททางสังคม อีกทั้งยังมีการประเมินผลเพื่อสรุปบทเรียนและถอดบทเรียนความรู้จากพระนิสิตผ่านการจัดทำเวทีสัมมนาในรูปแบบของนิทรรศการตลอดความรู้ในระดับพื้นที่ รวมถึงในระดับภูมิภาคจำนวน ๔ ครั้ง

๒. เกิดโครงการปฏิบัติศาสนกิจต้นแบบและโครงการปฏิบัติศาสนกิจที่มีความเป็นเลิศ โดยคัดเลือกจากคณะอนุกรรมการปฏิบัติศาสนกิจในระดับพื้นที่ที่ผ่านการประกวดในระดับวิทยาเขต/วิทยาลัย/โครงการขยายห้องเรียน เกิดเป็นโครงการปฏิบัติศาสนกิจต้นแบบ จำนวน ๒๙ โครงการ หลังจากนั้นโครงการต้นแบบทั้ง ๒๙ โครงการจะต้องเข้าร่วมการประกวดในระดับภูมิภาคเพื่อคัดเลือกโครงการปฏิบัติศาสนกิจที่มีความเป็นเลิศ โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอกเป็นกรรมการในการพิจารณาผ่านประเด็นเรื่องของความสอดคล้องกับกิจการพระพุทธศาสนาและเป้าหมายของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ทั้งนี้หลังจากการพิจารณาเป็นที่เรียบร้อยมีโครงการจำนวนทั้งสิ้น ๑๘ โครงการที่เป็นโครงการปฏิบัติศาสนกิจที่มีความเป็นเลิศ

๓. เกิดเครือข่ายการทำงานบูรณาการการปฏิบัติศาสนกิจกับการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วย คณะสงฆ์ในพื้นที่ พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ ผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย องค์กรปกครองท้องถิ่น สาธารณสุขอำเภอและจังหวัด เครือข่ายพระคิลานุปัฏฐาก (พระอสว.) สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) นักสานพลังขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาสังคมสุขภาวะ (นนส.) และสามารถนำไปสู่การสร้างความร่วมมือเกี่ยวกับการปฏิบัติศาสนกิจสู่การสร้างสังคมสุขภาวะระหว่างมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยร่วมกับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

โครงการปฏิบัติศาสนกิจต้นแบบ[๕]

ตามที่โครงการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจสู่การสร้างสังคมสุขภาวะได้มีส่วนร่วมในการสนับสนุนองค์ความรู้และงบประมาณ ในการขับเคลื่อนการปฏิบัติศาสนกิจของพระนิสิต

[๕] พระมหาประยูร โชติวโร และคณะ. (๒๕๖๓), **"การถอดบทเรียนโครงการปฏิบัติศาสนกิจต้นแบบโครงการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจสู่การสร้างสังคมสุขภาวะ",** กองกิจการนิสิต สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สนับสนุนโดยสำนักงานสนับสนุนสุขภาวะองค์กรสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการจัดทำโครงการปฏิบัติศาสนกิจแบ่งตามงานกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน โครงการปฏิบัติศาสนกิจที่มีพระนิสิตทำมากที่สุด คือ ด้านการเผยแผ่มีทั้งสิ้นจำนวน ๗๕๖ โครงการ รองลงมาคือ ด้านการสาธารณูปการและด้านศาสนศึกษา มีทั้งสิ้น จำนวน ๑๘๒ โครงการ ด้านสาธารณสงเคราะห์ จำนวน ๑๔๙ โครงการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ จำนวน ๙๒ โครงการ และด้านการปกครอง จำนวน ๔๗ โครงการตามลำดับ และมีโครงการที่แบ่งตามภูมิภาค ดังนี้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีโครงการปฏิบัติศาสนกิจ จำนวน ๕๒๓ โครงการ ภาคกลาง จำนวน ๔๐๙ โครงการ ภาคเหนือ จำนวน ๓๘๘ โครงการ และภาคใต้มี จำนวน ๘๘ โครงการ โดยจำนวนรวมโครงการพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจทั้งสิ้น ๑,๔๐๘ โครงการ มีรายละเอียดดังแผนภาพ

โครงการปฏิบัติศาสนกิจต้นแบบที่สอดคล้องกับงานปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา
โครงการปฏิบัติศาสนกิจต้นแบบด้านการปกครอง

โครงการส่งเสริมการบริหารการจัดการระบบสารสนเทศ สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖
พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุราษฎร์ธานี

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย

สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖

ที่มาและความสำคัญ

โครงการส่งเสริมการบริหารการจัดการระบบสารสนเทศ สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖ มีความสอดคล้องกับโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านการปกครอง ซึ่งทางโครงการได้ตระหนักถึงปัญหาการจัดการข้อมูลของสำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖ เพราะมีเอกสารจำนวนมาก และไม่มีการรวบรวมเป็นหมวดหมู่ไว้ ดังนั้น จึงได้จัดทำโครงการนี้ขึ้น เพื่อต้องการแก้ไขปัญหาการจัดการข้อมูล โดยอาศัยระบบสารสนเทศในการจัดทำฐานข้อมูลทางการปกครองคณะสงฆ์ เพื่อสนับสนุนการดำเนินการของสำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖

วัตถุประสงค์โครงการ

เพื่อนำระบบสารสนเทศเจ้ามาส่งเสริม การบริหารจัดการระบบของเอกสาร และจัดทำฐานข้อมูลของการปกครองคณะสงฆ์ รวมถึงการสนับสนุนการดำเนินภารกิจต่าง ๆ ของสำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖

กระบวนการทำงาน

การทำงานในโครงการนี้เริ่มต้นจากการเสนอโครงการต่อทางมหาวิทยาลัย เพื่อทำการขออนุมัติในการจัดทำโครงการ หลังจากนั้นจึงประสานกับสำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖ เพื่อขออนุญาตในการเข้าไปทำโครงการ โดยเริ่มดำเนินการจากการเข้าไปจัดทำฐานข้อมูลเอกสาร รวมถึงการจัดหมวดหมู่ของเอกสารในระบบสารสนเทศ เพื่ออำนวยความสะดวกต่อการทำงานของสำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖

ผลการดำเนินงาน

ผลการดำเนิน โครงการส่งเสริมการบริหารการจัดการระบบสารสนเทศ สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖ พบว่าการจัดระบบสารสนเทศ ทำให้การจัดการเอกสารและข้อมูลมีระเบียบมากขึ้น ค้นหาง่ายขึ้น นอกจากนั้นเมื่อเจ้าหน้าที่ในสำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖ สามารถดึงข้อมูลจากการจัดระบบสารสนเทศ ซึ่งทำให้การดำเนินงานในสำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖ เป็นไปด้วยดี

ภาคีเครือข่าย

ในการดำเนินโครงการโครงการส่งเสริมการบริหารการจัดการระบบสารสนเทศ สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖ มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖ และเจ้าหน้าที่ในสำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖

23. (298-370).indd 316 24/11/2563 21:21:23

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

โครงการปฏิบัติศาสนกิจต้นแบบด้านการเผยแผ่

โครงการธรรมบันเทิง

พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย ประชาชนจำนวน ๑๓ หมู่บ้าน ๗๕๐ รูป/คน ในตำบลธาตุทอง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

ที่มาและความสำคัญ โครงการเผยแผ่หลักธรรมและการพัฒนาสติปัญญาให้กับประชาชนในตำบลธาตุทอง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ โดยมีความสอดคล้องกับโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านการเผยแผ่ ที่ไม่เน้นหนักไปในเนื้อหาสาระทางหลักธรรมมากนัก หากแต่เป็นการนำเสนอหลักธรรมในรูปแบบที่ไม่เคร่งครัด เพื่อความผ่อนคลายและความสบายใจ

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อเผยแผ่ สร้างความเข้าใจให้พุทธศาสนิกชนในเขตตำบลธาตุทอง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ รวมถึงสร้างความผ่อนคลายกับธรรมะ

กระบวนการทำงาน โครงการนี้เป็นโครงการที่นำเสนอหลักธรรมที่ไม่เคร่งครัด ทำร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย ๓ กลุ่มด้วยกัน ได้แก่ พุทธศาสนิกชนทั่วไป พระสงฆ์ และเยาวชน เนื้อหาสาระการเผยแผ่หลักธรรมจะแตกต่างกันไปตามกลุ่มเป้าหมายดังกล่าว อาทิ การปฏิเสธต่อสิ่งเสพติดต่าง ๆ การแนะแนวพระสงฆ์สู่การเป็นพระนักเทศน์ และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั่วไปที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เป็นต้น

ผลการดำเนินงาน พบว่า เป็นที่น่าพอใจในทุกกิจกรรม พุทธศาสนิกชนมีความตื่นตัวให้ความสนใจ เข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมากเกินความคาดหมาย นิสิตได้มีโอกาสแสดงธรรมสร้างความคุ้นเคยกับพุทธศาสนิกชนในชุมชนต่าง ๆ และถือว่าเป็นประสบการณ์อันมีค่ายิ่ง เป็นไปตามวัตถุประสงค์ทุกประการ

ภาคีเครือข่าย ในการดำเนินโครงการนี้ มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ เทศบาลตำบลธาตุทอง โรงเรียนทุกโรงเรียนในเขตตำบลธาตุทอง วัดในเขตปกครองทุกวัด

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

โครงการชุมชนบวร

พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย ประชาชน ข้าราชการ และนักเรียนวัดชัยประโคม ตำบลสลักได อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ที่มาและความสำคัญ โครงการนี้ขับเคลื่อนกิจกรรมร่วมกันระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน มีความสอดคล้องกับโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านการเผยแผ่ เน้นความสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนิกชนกับพระสงฆ์ให้มากขึ้น ผ่านการแสดงหลักธรรมเทศนาในวัดและในโรงเรียนเกี่ยวกับหลักคุณธรรมและหลักศีลธรรม อาทิ หลักฆราวาสธรรม ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อจัดกิจกรรมพัฒนาจิตใจศาสนิกชนในเขตวัดประชัยโคม ตำบลสลักได อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

กระบวนการทำงาน โดยโครงการนี้เริ่มต้นจากการส่งเสริมให้ผู้ปกครองและเด็กนักเรียนเข้าวัดมาทำกิจกรรมร่วมกันในวันพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังมีการติดต่อประสานงานกับทางผู้นำชุมชนเพื่อขอความร่วมมือในการเข้าร่วมโครงการอีกด้วย

ผลการดำเนินงาน พบว่า ประชาชน ข้าราชการ และนักเรียนในชุมชนบ้านขามมีความต้องการเข้าร่วมโครงการ เข้าวัดทำความดีทุกวันพระเพื่อดำรงพระพุทธศาสนาและสร้างความสัมพันธ์ให้กับวัดและชุมชน

ภาคีเครือข่าย ในการดำเนินโครงการ มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ ประชาชน ข้าราชการและนักเรียนวัดชัยประโคม ตำบลสลักได อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

โครงการเผยแผ่ธรรมะ ๔ แผ่นดิน

พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย วัดพุทธาราม เขตบริหารพิเศษฮ่องกงแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน วัดไทยหนัมไฮ่ ประเทศอินโดนีเซีย เจดีย์พุทธคยา เมืองคยา ประเทศอินเดีย วัดเจติยภูมิ (พระธาตุขามแก่น) ประเทศไทย กลุ่มเป้าหมายคือ ประชาชนทั่วไปทั้งชาวไทยชาวต่างชาติ ๕๐ รูป/คนขึ้นไป

ที่มาและความสำคัญ โครงการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้กับประชาชนโดยทั่วไปที่มิได้จำกัดเฉพาะพุทธศาสนิกชน แต่ยังขยายขอบเขตไปยังผู้นับถือศาสนาอื่น ๆ ดำเนินการในพื้นที่ ๔ ประเทศ คือ ฮ่องกง อินโดนีเซีย อินเดีย และไทย ผ่านการแปลหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาอังกฤษ เพื่อเผยแผ่ไปยังกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ทำให้พุทธศาสนามีความเป็นนานาชาติมากขึ้น

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อดำเนินกิจการพระพุทธศาสนา ดำรงรักษาวัฒนธรรม บ้าน วัด โรงเรียน เผยแผ่ธรรมะแก่พุทธบริษัททั่วไป

กระบวนการทำงาน โครงการนี้เริ่มต้นจากการวางแผนและเริ่มเขียนโครงการ โดยเสนอโครงการต่อมหาวิทยาลัย เสนอและติดต่อไปยังองค์กรวัดที่อยู่ในต่างประเทศ ดำเนินโครงการ จากนั้นจึงมีการประเมินผลและสรุปผล

ผลการดำเนินงาน พบว่า การดำเนินโครงการครั้งนี้เป็นไปได้ด้วยดี ได้รับความร่วมมือจากประชาชนทั้งจากชาวไทยและชาวต่างชาติที่ให้ความสนใจในการเผยแผ่หลักธรรมให้เป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งทำให้เกิดการเข้าถึงง่ายขึ้นในต่างแดน

ภาคีเครือข่าย ในการดำเนินโครงการ มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ วัดพุทธาราม เขตบริหารพิเศษฮ่องกงแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน วัดไทยหนัมไฮ่ ประเทศอินโดนีเซีย เจดีย์พุทธคยา เมืองคยา ประเทศอินเดีย วัดเจติยภูมิ (พระธาตุขามแก่น) ประเทศไทย

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

โครงการเข้าวัดวันอาทิตย์ ใกล้ชิดพระศาสนา วัดน้ำผึ้ง ตำบลโพชนไก่ อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนกลาง

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย วัดน้ำผึ้ง ตำบลโพชนไก่ อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ที่มาและความสำคัญ โครงการเข้าวัดวันอาทิตย์ ใกล้ชิดพระศาสนา วัดน้ำผึ้ง ตำบลโพชนไก่ อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี โดยมีพระชนกชน อธิปุญฺโญ เป็นผู้จัดทำ มีความสอดคล้องโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านการเผยแผ่ และเริ่มจากเห็นถึงจำนวนผู้เข้าวัดมีจำนวนน้อยลง และสภาพของวัดที่ไม่สะอาด จึงได้ริเริ่มสร้างกุศโลบายในการทำโครงการเชิญชวนให้ชาวบ้านเข้ามาทำบุญที่วัดในวันอาทิตย์ และมีกิจกรรมที่ทำให้ชาวบ้านได้ทำความดี ซึ่งเป็นสิ่งที่สร้างประโยชน์ให้กับพระพุทธศาสนา ส่งเสริมให้ประชาชนนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นหลักธรรมในการดำเนินชีวิต โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการจัดงานต่าง ๆ ทั้งทางสังคม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี จึงถือได้ว่าวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน และมีอิทธิพลของคนไทย โดยทำหน้าที่กล่อมเกลาจิตใจของคนในสังคม ทั้งในด้านอุปนิสัย สังคม ประเพณี และวัฒนธรรม การเข้าวัดจึงถือเป็นประเพณีของคนไทยที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาตั้งแต่โบราณ ดังนั้นจึงมีการจัดโครงการเข้าวัดวันอาทิตย์ ใกล้ชิดพระศาสนา เพื่อปรับปรุงรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมเชิงรุกให้เหมาะสมกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง และทำให้ประชาชนเข้าวัดเพิ่มมากขึ้น

วัตถุประสงค์โครงการ โครงการเข้าวัดวันอาทิตย์ ใกล้ชิดพระศาสนา วัดน้ำผึ้ง ตำบลโพชนไก่ อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมให้แก่ประชาชน โดยให้ประชาชนดำเนินชีวิตตามหลักของพระพุทธศาสนา รวมถึงส่งเสริมให้ประชาชนจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เพื่อความมั่นคงและความก้าวหน้าของพระพุทธศาสนา

กระบวนการทำงาน โครงการเข้าวัดวันอาทิตย์ ใกล้ชิดพระศาสนา วัดน้ำผึ้ง ตำบลโพชนไก่ อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เริ่มต้นโครงการมีการประชุมและชี้แจง อีกทั้งยังให้คณะกรรมการวัด ชาวบ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่อาศัยอยู่ในละแวกวัดทั้ง ๒ หมู่บ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดกิจกรรม หลังจากนั้นจึงขอความร่วมมือในการเชิญชวนญาติโยมเข้ามาร่วมทำกิจกรรม โดยพระชนกชน ได้ใช้ความรู้ ประสบการณ์ของตน และคู่มือแนะนำของมหาวิทยาลัยในการทำโครงการนี้ขึ้น การจัดกิจกรรมจึงเริ่มต้นจากชุมชนอย่างแท้จริง โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การทำจิตอาสาในพื้นที่วัดหรือในชุมชน โดยมีกลุ่มเป้าหมายของโครงการ คือ คนในทุกกลุ่มวัย

ผลการดำเนินงาน พบว่า โครงการเข้าวัดวันอาทิตย์ ใกล้ชิดพระศาสนา วัดน้ำผึ้ง ตำบลโพชนไก่ อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นการส่งเสริมเชิญชวนให้ประชาชนเข้าวัด เพื่อให้ได้พบพระภิกษุสงฆ์ ได้รับฟังคำสอน ได้ประพฤติทาน ศีล ภาวนา ประชาชนมีศีลธรรม ซึ่งได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีแล้ว

23. (298-370).indd 322 24/11/2563 21:21:26

ดำเนินการตามขั้นตอนโดยเน้นการมีส่วนร่วม และปรับเปลี่ยนกิจกรรมไปตามเหมาะสม โดยดูจากจำนวน เพศ วัย อายุ ของผู้ที่เข้าร่วมโครงการ โครงการนี้จึงทำให้เห็นถึงน้ำใจของพระสงฆ์ และญาติโยมของวัดที่จัดโครงการที่มาช่วยกันทำงานพัฒนาวัดในด้านต่าง ๆ

ภาคีเครือข่าย ในการดำเนินโครงการเข้าวัดวันอาทิตย์ ใกล้ชิดพระศาสนา วัดน้ำผึ้ง ตำบลโพชนไก่ อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ หน่วยงานราชการ เช่น นายอำเภอ ปลัดอำเภอ ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ประชาชนชาววัดน้ำผึ้ง

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชน พระนิสิตปฏิบัติศาสนากิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนกลาง

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาโรงเรียนวัดเบญจมบพิตร จำนวน ๑๐๐ คน

ที่มาและความสำคัญ โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชน มีความสอดคล้องโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านการเผยแผ่ เป็นโครงการที่ต้องการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของเด็กและเยาวชน เพื่อให้เด็กเยาวชน มีระเบียบวินัย ไม่มีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบน ทั้งยังสามารถสร้างภูมิคุ้มกัน ให้สามารถรับมือต่อปัญหาในอนาคตได้ ซึ่งทางโครงการได้เล็งเห็นถึงปัญหาเด็กนักเรียนมีการทะเลาะวิวาท ขาดคุณธรรม จริยธรรม ไม่มีระเบียบวินัย จึงจัดกิจกรรมโดยการทำเป็นแบบอย่างที่ดีให้นักเรียนดู และให้นักเรียนปฏิบัติ โดยเน้นความประพฤติ ให้รู้ถึงสิ่งที่ควรและไม่ควร รวมถึงการรู้หน้าที่ของตนเอง

วัตถุประสงค์โครงการ โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชน มีวัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาเด็กและเยาวชน มีคุณธรรมจริยธรรม สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

23. (298-370).indd 323 24/11/2563 21:21:26

กระบวนการทำงาน โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชน การจัดกิจกรรมเริ่มต้นจากการเขียนโครงการ เพื่อเสนอต่อกองกิจการนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หลังจากนั้นจึงจัดทำแผนโครงการ ติดต่อประสานงานกับทางโรงเรียนวัดเบญจมบพิตร และจัดกิจกรรม โดยกิจกรรมนั้นเริ่มจากนักเรียนกลุ่มที่มีพฤติกรรมเรียบร้อยก่อน เพื่อให้คนส่วนใหญ่ร่วมกันทำเป็นแบบอย่าง เมื่อคนส่วนใหญ่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ นักเรียนส่วนน้อยก็จะปฏิบัติตาม นอกจากนั้นยังเข้าไปคุยกับกลุ่มนักเรียนส่วนน้อยว่ามีเหตุผลใดถึงกระทำพฤติกรรมที่ดูไม่ดี เพื่อทราบถึงปัญหา และสร้างแรงจูงใจในการทำตาม และเมื่อห้องแรกเห็นผลแล้วจึงขยายผลไปยังห้องอื่น ๆ ในระดับชั้น เพื่อพัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลที่พึงประสงค์ต่อสังคม หลังจากนั้นจึงสรุป และประเมินผลโครงการ

ผลการดำเนินงาน พบว่า โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชน พบว่า คุณธรรมจริยธรรมควรปลูกฝังตั้งแต่เด็ก เมื่อเด็กรู้จักใกล้ชิดพระและศาสนา ทำให้มีตัวอย่างที่ดีจากกรอบข้างซึ่งส่งผลให้เด็กเติบโตอย่างมีคุณภาพ มีพฤติกรรมที่ดีขึ้น รู้จักสิ่งที่ควร สิ่งที่ไม่ควร มีความดีพร้อมทั้งวิชาการและพฤติกรรม และมีหลักในการยึดถือปฏิบัติอย่างยั่งยืน

ภาคีเครือข่าย ในการดำเนินโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชน มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ ครูและนักเรียนโรงเรียนวัดเบญจมบพิตร เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร และคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

โครงการนำนักเรียนเข้าวัดทุกวันพฤหัสบดีและสอนธรรมศึกษาในโรงเรียน
พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย โรงเรียนนายกวัฒนากร และวัดอุดมธานี ตำบลนครนายก อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก

ที่มาและความสำคัญ โครงการนำนักเรียนเข้าวัดทุกวันพฤหัสบดีและสอนธรรมศึกษาในโรงเรียน มีความสอดคล้องโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านการเผยแผ่ การจัดทำโครงการนำนักเรียนเข้าวัดทุกวันพระ และสอนธรรมศึกษาในโรงเรียน เพื่อให้ผู้บริหาร คณะครู และนักเรียนได้ร่วมปฏิบัติธรรม เข้าวัด ฟังธรรม ในทุกวันพระ และวันสำคัญทางศาสนา เพื่อทำให้เกิดความสงบร่มเย็นทางจิตใจ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และเป็นการทำนุบำรุงพุทธศาสนาให้เจริญงอกงามสืบไป

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อส่งเสริม สนับสนุนให้ความสำคัญของวัดในการเป็นรากฐานในการนำหลักธรรมไปพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็ก เยาวชนและประชาชน การส่งเสริมให้ผู้บริหาร คณะครู และนักเรียนเข้าร่วมการปฏิบัติธรรม รวมถึงประสานความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ในการส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรม

กระบวนการทำงาน กิจกรรมในโครงการจะเป็นในลักษณะเชิญชวนให้นักเรียนเข้าวัดในวันพฤหัสบดี ตั้งแต่เวลา ๘.๓๐-๑๑.๓๐ โดยสร้างความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน เพื่อสร้างกิจกรรมให้กับนักเรียน จำนวนนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมด ๒๘๐ คน ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จนถึงมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โดยรูปแบบกิจกรรม คือ การให้เข้ามาสวดมนต์ ไหว้พระ พร้อมทั้งสอนธรรมศึกษา และหลักธรรมให้กับนักเรียน โดยหมุนเวียนในระดับชั้นของนักเรียนในการเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งในกิจกรรมมีการประสานความร่วมมือกับครู และคณะสงฆ์ในการดูนักเรียน รวมถึงการจัดกิจกรรมจิตอาสา เช่น การทำความสะอาดวัด การกวาดลานวัด เป็นต้น

ผลการดำเนินงาน พบว่า โครงการนี้ได้รับผลตอบรับอย่างดียิ่งจากผู้บริหาร คณะครู และนักเรียน ร้อยละ ๘๐ ของผู้เข้าร่วมโครงการให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี จากปัญหาที่พบการดำเนินโครงการที่มีนักเรียนอายุน้อยในระดับชั้นอนุบาล ต้องเพิ่มการดูแล และปรับมาตรการในการสอนการอบรมให้แก่ผู้ร่วมโครงการ จากอุปสรรคดังกล่าวทำให้มีการเตรียมหลักสูตรสำหรับวัยของผู้เข้าร่วมอบรมควรแบ่งแยกหลักสูตรสำหรับเยาวชน

ภาคีเครือข่าย ในการดำเนินโครงการนำนักเรียนเข้าวัดทุกวันพฤหัสบดีและสอนธรรมศึกษาในโรงเรียน มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ ผู้บริหาร คณะครู และนักเรียนโรงเรียนนายกวัฒนากร ตำบลนครนายก อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก และคณะสงฆ์ วัดอุดมธานี ตำบลบ้านใหญ่ อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก

23. (298-370).indd 325 24/11/2563 21:21:27

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

โครงการชุมชนคุณธรรมขับเคลื่อนด้วยพลังบวร
พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย ชุมชนบ้านทุ่งกลาง วัดทุ่งกลาง โรงเรียนวัดทุ่งกลาง หมู่ที่ ๖ ตำบลเขาล้าน อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ที่มาและความสำคัญ โครงการชุมชนคุณธรรมขับเคลื่อนด้วยพลังบวรมีความสอดคล้องโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านการเผยแผ่ การนำ “บวร” บ้าน วัด โรงเรียน ซึ่งเป็น ๓ องค์กรหลักในชุมชนเป็นกลไกการพัฒนา และสร้างชุมชนซึ่งต่างมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาชุมชนคุณธรรม โดยโรงเรียนมีบทบาทในการสร้างเยาวชนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ขณะเดียวกันชุมชนก็มีบทบาทและความสำคัญต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนทั้งในแง่ของการเป็นแหล่งเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมของสังคม และวัดก็มีบทบาทหน้าที่จะให้การอบรมกล่อมเกลาสมาชิกในสังคม ดังนั้น “บวร” คือ องค์กรในพื้นที่ที่มีความสำคัญในการพัฒนาสังคมให้มีความสุขอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อส่งเสริม สนับสนุนให้ชุมชนได้ยึดถือ และปฏิบัติตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา สามารถดำรงชีวิตตามวิถีที่ดีงาม รวมถึงการสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ดำรงชีวิตตามแนวหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

กระบวนการทำงาน การดำเนินโครงการนี้เริ่มต้นจากการให้บ้าน วัด และโครงเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม มีการตั้งคณะทำงาน และผู้อำนวยการโรงเรียนให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรม รูปแบบกิจกรรม ทางวัดจะจัดกิจกรรม เช่น การสวดมนต์ในทุกวันเสาร์ โดยเชิญชวนญาติโยมมาเข้าวัด และยังขยายผลไปยังแรงงานต่างด้าวในการเข้าร่วมกิจกรรมอีกด้วย ทางโรงเรียนก็จัดกิจกรรมโดยให้พระสงฆ์เข้าไปสอนธรรมะแก่เด็กนักเรียน ในขณะที่ชุมชนก็จัดกิจรรมในทางจิตอาสา เช่น ช่วยเหลือซ่อมแซมผู้ยากไร้ ซึ่งเป็นความร่วมมือร่วมใจของชุมชน และพระสงฆ์ ซึ่งในการจัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรมจะประสานความร่วมมือให้ทั้ง ๓ ส่วน คือ บ้าน วัด โรงเรียน เข้ามามีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดประสานความร่วมมือและสร้างความเข้มแข็งให้กับทั้ง ๓ ส่วน

23. (298-370).indd 326 24/11/2563 21:21:28

ผลการดำเนินงาน พบว่า เด็กนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม และศาสนพิธีเพิ่มขึ้น ประชาชนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองโดยใช้หลักธรรม และหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีของประชาชนในชุมชน โดยมีผู้เข้าร่วมโครงการที่เป็นนักเรียน และประชาชนทั่วไป จำนวน ๑๕๐ คน

ภาคีเครือข่าย ในการดำเนินโครงการชุมชนคุณธรรมขับเคลื่อนด้วยพลังบวร มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ ประชาชนในชุมชนบ้านทุ่งกลาง คณะสงฆ์วัดทุ่งกลาง และโรงเรียนวัดทุ่งกลาง หมู่ที่ ๖ ตำบลเขาล้าน อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

โครงการธรรมะบำรุงจิตนำชีวิตที่ดีสู่ชุมชน
พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ระยอง

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย กลุ่มเป้าหมายพุทธศาสนิกชนและเยาวชนในเขตชุมชนบ้านหนองแฟบ ตำบลมาบตาพุด อำเภอเมือง จังหวัดระยอง

ที่มาและความสำคัญ โครงการ “ธรรมะบำรุงจิต นำชีวิตที่ดีสู่ชุมชน” มีความสอดคล้องโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านการเผยแผ่ เป็นโครงการที่สร้างปฏิปทาน่าเลื่อมใสให้เกิดกับประชาชนในเขตชุมชนหมู่บ้านหนองแฟบ ตำบลมาบตาพุด อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ได้นำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องและมีความสุข แล้วยังสามารถที่จะนำสิ่งเหล่านี้ไปแนะนำต่อให้ผู้อื่นได้ปฏิบัติตามอีกด้วย ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนมีการพัฒนาทางด้านความรู้ความสามารถ สติปัญญา และสุขภาพที่ดีของพุทธศาสนิกชน พร้อมทั้งสร้างความศรัทธาน่าเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแก่เยาวชนและพุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบด้วย และสามารถที่จะขยายผลไปยังพื้นที่อื่น ๆ ได้

23. (298-370).indd 327 24/11/2563 21:21:28

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนเข้าใจ และน้อมนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง และมีความสุข รวมถึงสามารถแนะนำหลักธรรมให้ผู้อื่นปฏิบัติตามได้

กระบวนการทำงาน การดำเนินโครงการนี้เริ่มต้นจากการกำหนดหัวข้อที่ตนเองสนใจ หลังจากนั้นเริ่มประชาสัมพันธ์ในชุมชนและโรงเรียน เพื่อเชิญชวนให้เข้าร่วมกิจกรรม และนัดเวลาในการทำกิจกรรม โดยกำหนดเครื่องแต่งกาย และอธิบายให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าใจถึงกิจกรรม รวมถึงผลที่จะได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการครั้งนี้

ผลการดำเนินงาน พบว่า โครงการ ธรรมะบำรุงจิต นำชีวิตที่ดีสู่ชุมชน เป็นการปฏิบัติกรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ กาย เวทนา จิต ธรรม สร้างวิธีการเผยแผ่ศาสนาแบบนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยบรรยายในเรื่องของหลักธรรมที่เกี่ยวข้องทำให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าใจธรรมะ และสามารถไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างเข้าใจอย่างชัดเจนรวมไปถึงเป้าหมายที่สำคัญ คือ เยาวชน ซึ่งเป็นการปลูกฝังเยาวชนให้ได้รับรู้ถึงหลักธรรมในศาสนามากขึ้น และสามารถเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต

ภาคีเครือข่าย ในการดำเนินมีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ ประชาชนในชุมชนบ้านหนองแฟบ รวมไปบุคลากรและนักเรียนในโรงเรียนบ้านหนองแฟบ ตำบลมาบตาพุด อำเภอเมือง จังหวัดระยอง

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

โครงการปฏิบัติธรรมและพัฒนาจิต เพื่อชีวิตที่สมบูรณ์ เฉลิมพระเกียรติฯ ประจำปี ๒๕๖๒ พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์อุทัยธานี

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย พื้นที่วัดอุดมสุข ตำบลบ้านใหม่คลองเคียน อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี และกลุ่มเป้าหมายนักเรียนโรงเรียนอนุบาลลานสัก ตำบลลานสัก อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี จำนวน ๒๐๐ คน

ที่มาและความสำคัญ โครงการปฏิบัติธรรมและพัฒนาจิต เพื่อชีวิตที่สมบูรณ์ เฉลิมพระเกียรติฯ ประจำปี ๒๕๖๒ มีความสอดคล้องโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านการเผยแผ่ วัดอุดมสุขเล็งเห็นความสำคัญทางพระพุทธศาสนามาเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจของประชาชนด้วยรูปแบบ และวิธีการจัดหลักสูตรฝึกอบรมเชิงพัฒนาจิตใจ และเข้าถึงการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานให้เกิดสมาธิ สติ ปัญญา ทั้งกลุ่มเด็กเยาวชน ประชาชนทั่วไปกลุ่มสถานศึกษา หน่วยงานราชการ โดยให้พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาจิตใจ และชีวิตที่สมบูรณ์ตามหลักพุทธธรรมตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา จึงได้มีการจัดโครงการปฏิบัติธรรม และพัฒนาจิตเพื่อชีวิตที่สมบูรณ์ เฉลิมพระเกียรติฯ ประจำปี ๒๕๖๒ นี้ขึ้น

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อเฉลิมพระเกียรติฯ พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันพระราชสมภพวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๒ สร้างภูมิคุ้มกัน โดยให้ผู้เข้าร่วมได้ฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และนำหลักธรรมที่ได้ปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

กระบวนการทำงาน เริ่มต้นโครงการจากการสร้างวัดขึ้นมา เพื่อเป็นสถานที่ในการปฏิบัติธรรม เนื่องจากเห็นปัญหาในบางวัดสถานที่ไม่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนิกชน การอบรมให้นักเรียนมีการออกแบบกิจกรรมที่ทันยุคทันสมัย เพื่อให้เป็นที่น่าสนใจ และในกิจกรรมยังมีการจัดวิทยากรในการให้ความรู้ในหลากหลายอาชีพ เช่น วิทยากรที่เป็นหมอด้านสมุนไพร วิทยากรที่เป็นตำรวจ โดยมีพระวิทยากรเป็นผู้นำกิจกรรม โดยการคิดกิจกรรมดูจากบริบทของแต่ละโรงเรียนว่าแต่ละโรงเรียนครู และนักเรียนมีความต้องการอย่างไร และออกแบบกิจกรรมตามความต้องการนั้น ๆ มีการเก็บข้อมูลไว้เพื่อปรับเปลี่ยนกิจกรรม หลังจากนั้นจึงมีการระดมความคิด

ผลการดำเนินงาน พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมะสำหรับการดำเนินชีวิต ส่งเสริมความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ประโยชน์ที่เกิดกับสังคม ท่านเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในชุมชน ทำให้ชุมชนและสังคมมีความรักสามัคคี สร้างความสะดวกสบายให้แก่ชุมชน ช่วยส่งเสริมการศึกษา สาธารณสุขแก่ชุมชน ประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์ ช่วยสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์ และช่วยสร้างสาธารณูปการในวัดต่าง ๆ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนา ทำให้ประชาชนมีความมั่นคงในพระพุทธศาสนา และปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง

23. (298-370).indd 329 24/11/2563 21:21:29

ภาคีเครือข่าย ในการดำเนินโครงการปฏิบัติธรรมและพัฒนาจิต เพื่อชีวิตที่สมบูรณ์ เฉลิมพระเกียรติฯ ประจำปี ๒๕๖๒ มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ ๑) โรงเรียนอนุบาลลานสัก ๒) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์อุทัยธานี ๓) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดอุดมสุข ๔) สำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดอุทัยธานี

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

โครงการสอนธรรมะแนวใหม่ สู่เยาวชนไทยที่มั่นคง

พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุราษฎร์ธานี

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย นักเรียนในโรงเรียนบ้านบางใหญ่ และโรงเรียนนิคมสร้างตนเอง อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน ๖๓๙ คน

ที่มาและความสำคัญ โครงการสอนธรรมะแนวใหม่ สู่เยาวชนไทยที่มั่นคง มีความสอดคล้องกับโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านการเผยแผ่ โครงการต้องการให้นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการมีความรู้ความเข้าใจในการศึกษาหลักธรรม คุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้เกิดความตระหนัก ความรับผิดชอบต่อสังคม โดยการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนรู้จักหน้าที่ของตนเอง และปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อให้บุคลากร นักเรียน ผู้ปกครอง ได้เห็นคุณค่าทางคุณธรรมจริยธรรม มีค่านิยมที่พึงประสงค์ และได้ฝึกอบรมจิตใจที่จะทำให้เกิดพัฒนาการเรียนรู้ จนเกิดผลสัมฤทธิ์ที่ดีทางการเรียนของเด็กนักเรียนที่เข้าร่วมในโครงการ

กระบวนการทำงาน การทำงานในโครงการนี้เริ่มต้นจากการขอคำปรึกษาในการทำงานจากเจ้าอาวาสวัดพุทธบูชา ในการดำเนินโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนนิคมสร้างตนเอง และโรงเรียนบ้านบางใหญ่ หลังจากนั้นจึงเข้าไปพูดคุยกับนักเรียนถึงความรู้ด้านหลักธรรมของพระพุทธศาสนา จัดทำแผนการเรียนการสอนด้านศีลธรรม จริยธรรม และดำเนินโครงการสอนธรรมมะแนวใหม่ สู่เยาวชนไทย

23. (298-370).indd 330 24/11/2563 21:21:29

ที่มั่นคง โดยให้คำแนะนำนักเรียนในการนำหลักธรรมคำสอนมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต หลังจากจบจากโครงการจึงสรุปและประเมินผลการดำเนินงานโครงการสอนธรรมะแนวใหม่ สู่เยาวชนไทยที่มั่นคง

ผลการดำเนินงาน ผลการดำเนินโครงการสอนธรรมะแนวใหม่ สู่เยาวชนไทยที่มั่นคง พบว่า นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม นำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ รู้จักการแบ่งปัน การเสียสละความสุขส่วนตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม รวมถึงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การวางแผนการอย่างมีระบบ มีการทำซ้ำจนเกิดเป็นกิจวัตรประจำวัน

ภาคีเครือข่าย ในการดำเนินโครงการสอนธรรมะแนวใหม่ สู่เยาวชนไทยที่มั่นคง มีภาคีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ ดังนี้

๑) โรงเรียนนิคมสร้างตนเอง ตำบลขุนทะเล อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี
๒) โรงเรียนบ้างบ่างใหญ่ ตำบลมะขามเตี้ย อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี
๓) โรงเรียนบ้านซอย ๒ ตำบลขุนทะเล อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี
๔) โรงเรียนสุราษฎร์ธานี ตำบลตลาด อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี
๕) โรงเรียนสุราษฎร์พิทยา อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

โครงการจิตอาสาพัฒนาศักยภาพบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์สุราษฎร์ธานี
พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุราษฎร์ธานี

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย พระนิสิตหลักสูตรประกาศนียบัตรบริหารกิจการคณะสงฆ์และประชาชนที่สนใจศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนา โดยจัดกิจกรรมในเขตพื้นที่บริการวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุราษฎร์ธานี

23. (298-370).indd 331 24/11/2563 21:21:30

ที่มาและความสำคัญ โครงการจิตอาสาพัฒนาศักยภาพบัณฑิตวิทยาลัยสงฆ์สุราษฎร์ธานี มีความสอดคล้องกับโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านการเผยแผ่ ทางโครงการได้ตระหนักถึงปัญหาการขาดคุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทย จึงได้จัดทำโครงการนี้ขึ้น เพื่อต้องการแก้ไขปัญหาการขาดคุณธรรมจริยธรรม โดยอาศัยกระบวนการปลูกฝังคุณธรรม ตามหลักพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดสมาธิและสติปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฝึกปฏิบัติธรรมในกลุ่มเด็กและเยาวชน กลุ่มข้าราชการและพนักงาน กลุ่มผู้สูงอายุและสตรี จะช่วยทำให้มีจิตใจพื้นฐานที่โอบอ้อมอารี มีเมตตากรุณา และมีคุณธรรม ซึ่งจะทำให้พื้นฐานทางด้านจิตใจอยู่ในกรอบคุณธรรมและจริยธรรม ย่อมส่งผลให้เด็กและเยาวชนเป็นคนดี และสามารถแก้ปัญหาสังคมได้ และทำให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อถวายความรู้นักธรรมแก่พระนิสิตหลักประกาศนียบัตรบริหารกิจการคณะสงฆ์ และเพื่ออบรมวิชาธรรมศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปผู้สนใจใฝ่ศึกษาพระพุทธศาสนา

กระบวนการทำงาน การทำงานในโครงการนี้เริ่มต้นด้วยการปรับพื้นฐาน เพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่การถวายความรู้แก่พระนิสิต และอบรมวิชาธรรมศึกษาให้แก่พระนิสิตหลักสูตรประกาศนียบัตรบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยให้พระนิสิตหลักสูตรประกาศนียบัตรบริหารกิจการคณะสงฆ์ทดลองฝึกงานกับชุมชน ผ่านกิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น เทศนาธรรม การทำจิตอาสา การบริจาคของ เป็นต้น หลังจากนั้นจึงประเมินผลโครงการประเมินจากความรู้ความเข้าใจ และความพึงพอใจของผู้ที่เข้าร่วมโครงการ

ผลการดำเนินงาน ผลการดำเนิน โครงการจิตอาสาพัฒนาศักยภาพบัณฑิตวิทยาลัยสงฆ์สุราษฎร์ธานี พบว่า บัณฑิตสามารถนำความรู้ความเข้าใจ มีความซื่อสัตย์ อดทน รับผิดชอบ มีทักษะทางด้านความคิดวิเคราะห์สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้และสามารถนำไปแนะนำผู้อื่นได้ตามความเหมาะสม ภาพรวมของโครงการอยู่ในระดับดี จากการประเมินในการปฏิบัติในครั้งนี้เห็นว่าควรจัดอย่างต่อเนื่องเพราะทำให้เกิดการพัฒนาที่ดีแก่บัณฑิต มีความประพฤติดี มีคุณธรรม จริยธรรม นำไปสู่ความเจริญมีศีลธรรมประจำใจมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองให้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของการดำเนินชีวิตต่อไป

ภาคีเครือข่าย ในการดำเนินโครงการจิตอาสาพัฒนาศักยภาพบัณฑิตวิทยาลัยสงฆ์สุราษฎร์ธานี มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ พระนิสิตหลักสูตรประกาศนียบัตรบริหารกิจการคณะสงฆ์ และประชาชนที่สนใจเข้าร่วมโครงการ

23. (298-370).indd 332 24/11/2563 21:21:31

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

โครงการนิสิตสร้างสรรค์ สานฝันเพื่อน้อง
พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุราษฎร์ธานี

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย ชาวบ้านและนักเรียน โรงเรียนวัดบางใบไม้ และโรงเรียน กศน.ตำบลบางใบไม้ ตำบลบางใบไม้ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ที่มาและความสำคัญ โครงการนิสิตสร้างสรรค์ สานฝันเพื่อน้อง มีความสอดคล้องกับโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านการเผยแผ่ เป็นการสอนหลักธรรมให้กับนักเรียน นักเรียนสามารถนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนและการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กนักเรียนยากจนด้อยโอกาสทางการศึกษา ซึ่งการศึกษา คือ เครื่องมือและกระบวนการต่อเนื่องอย่างหนึ่งที่ช่วยให้มนุษย์มีความเจริญงอกงาม ปรับตัวได้ ดาเนินชีวิตดี และมีความเปลี่ยนแปลงในทางที่พึงประสงค์ คิดได้ ทำได้ และแก้ไขปัญหาได้ การศึกษาจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์และสังคมในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม นำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน และเพื่อปลูกฝังความรัก สามัคคี รู้จักแบ่งปัน การเสียสละซึ่งความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างโรงเรียนกับพระพุทธศาสนา

กระบวนการทำงาน เริ่มต้นโครงการโดยเข้าขอคำปรึกษาในการทำงานจากเจ้าอาวาสวัดบางใบไม้ ในการดำเนินการ จากนั้นจึงเข้าไปทดสอบนักเรียนในแต่ละโรงเรียนถึงความรู้ด้านหลักธรรม จากนั้นจึงคิดกิจกรรมเพื่อเข้าไปสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับนักเรียน แล้วจึงมีการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังจากนั้นจึงสรุปผลและประเมินผลของโครงการ

23. (298-370).indd 333 24/11/2563 21:21:31

ผลการดำเนินงาน จากผลการดำเนินงานในด้านการสอนคุณธรรม จริยธรรม พบว่า นักเรียนสามารถนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนและการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ นักเรียนได้รับการช่วยเหลือได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง รู้จักการแบ่งปัน การเสียสละซึ่งความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และแบ่งเบาภาระทางเศรษฐกิจของผู้ปกครองที่มีฐานะยากจนในระดับหนึ่ง ในด้านของการเชิญชวนประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ช่วยให้ประชาชนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับวัด เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและให้ความสำคัญในวันสำคัญของพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น

ภาคีเครือข่าย ในการดำเนินโครงการ มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ ชาวบ้านและนักเรียนโรงเรียนวัดบางใบไม้ และโรงเรียน กศน.ตำบลบางใบไม้ ตำบลบางใบไม้ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

โครงการปฏิบัติศาสนกิจต้นแบบด้านการสาธารณสงเคราะห์

โครงการส่งเสริมสุขภาพประชาชนด้วยการอบสมุนไพร วัดบ้านหมากมี่ จังหวัดอุบลราชธานี พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย ชาวบ้านในชุมชนบ้านหมากมี่ ตำบลกระโสน อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

ที่มาและความสำคัญ โครงการนี้มีความสอดคล้องกับโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นการฟื้นฟูกิจกรรมการอบสมุนไพรที่เคยมีอยู่แล้วในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นสมุนไพรแห้งหรือสมุนไพรสด ช่วยให้ชาวบ้านมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง ช่วยผ่อนคลาย แก้ความปวดเมื่อย นอนหลับสบาย ระบายสารพิษในร่างกาย

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อพัฒนาห้องอบสมุนไพรให้มีความทันสมัยและมีประสิทธิภาพมากขึ้น และเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เป็นการอนุรักษ์องค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ยั่งยืนต่อไป

กระบวนการทำงาน เริ่มต้นจากการอบรมให้ความรู้แก่ประชาชนในเรื่องการอบสมุนไพร ทั้งสมุนไพรแห้ง และสมุนไพรสด รวมถึงการพัฒนาห้องอบสมุนไพรให้มีความทันสมัย และมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ผลการดำเนินงาน พบว่า ชาวบ้านให้ความสนใจเข้าร่วมในกิจกรรม และยังร่วมกันอนุรักษ์องค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่คู่กับชุมชนต่อไป

ภาคีเครือข่าย ในการดำเนินโครงการโครงการ มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ ชาวบ้านในชุมชนบ้านหมากมี่ ตำบลกระโสน อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

23. (298-370).indd 336 24/11/2563 21:21:33

โครงการวัดสร้างสุขสู่ชุมชน สร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรคให้กับพระภิกษุและสามเณร พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย ประชาชนอายุตั้งแต่ ๙ ปีขึ้นไป ในบ้านใหม่โพธิ์ชัย ตำบลนาหนัง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย

ที่มาและความสำคัญ โครงการวัดสร้างสุขสู่ชุมชน สร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรคให้กับพระภิกษุและสามเณร มีความสอดคล้องกับโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านสาธารณ-สงเคราะห์มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาสุขภาพให้กับพระสงฆ์ ประชาชน ทั้งเยาวชนและผู้สูงอายุในบางอำเภอ รวมถึงการรณรงค์ให้ลด ละ เลิก การดื่มสุราและการสูบบุหรี่ เพื่อลดอัตราการก่อให้เกิดโรค

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อเพิ่มคุณภาพทางด้านจิตใจให้แก่คนในชุมชน และทำให้เกิดศีลธรรมอันดีงามแก่ชุมชน

กระบวนการทำงาน โครงการนี้เป็นการพัฒนาสุขภาพให้กับพระสงฆ์ภายในจังหวัด โดยพระนิสิตผู้รับผิดชอบโครงการถือเป็นผู้มีบทบาทในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง อาทิ สาธารณสุขจังหวัด โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสาธารณสุขอื่น ๆ ในการเข้ามาตรวจสุขภาพให้กับพระสงฆ์ เก็บข้อมูล และหามาตรการในการดูแลพระสงฆ์อย่างเป็นองค์รวม นอกจากนี้ ยังมีการขอความร่วมมือการหลายชุมชนเพื่อรณรงค์ให้ทำกิจกรรมการลด ละ เลิก สุราและบุหรี่

ผลการดำเนินงาน ผลการดำเนิน พบว่า ในระดับวัดมีการไม่ให้มีการสูบบุหรี่ภายในวัดและดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ภายในวัดและวันสำคัญ ในระดับร้านค้า มีการขอความร่วมมือไม่ให้ขายสุราและบุหรี่ภายในร้านค้า มีการยกระดับเป็นร้านค้าดีเด่น ๕ ดาว รวมทั้งมอบเกียรติบัตรเพื่อเชิดชูกับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมอีกด้วย

ภาคีเครือข่าย ในการดำเนินโครงการ มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ โรงเรียนนาหนังพัฒนศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลนาหลัง สาธารณสุขจังหวัด และวัดศรีอุดมพร บ้านใหม่โพธิ์ชัย ตำบลนาหนัง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย

23. (298-370).indd 337 24/11/2563 21:21:33

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการบริโภคและแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูก
พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย ชุมชนในเขตพื้นที่วัดสุนทราราม จังหวัดศรีสะเกษ

ที่มาและความสำคัญ โครงการนี้มีความสอดคล้องกับโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านสาธารณสงเคราะห์ โครงการนี้มองว่า น้ำคือความมั่นคงของชีวิต เนื่องจากในพื้นที่มีความแห้งแล้ง น้ำในการใช้อุปโภคบริโภคไม่เพียงพอกับความต้องการ ผลมาการขุดเจาะบาดาลมีขึ้นหลายจุด ทำให้น้ำผิวดินแห้งขอดตามไปด้วย หากไม่หาวิธีแก้ไขปัญหาโดยเร่งด่วน อีก ๓-๔ ปีข้างหน้า อาจจะประสบปัญหาภัยแล้งอย่างหนักเพื่อประโยชน์ของหมู่สงฆ์และศรัทธาญาติโยมในพื้นที่ จึงดำเนินการทำโครงการธนาคารน้ำใต้ดิน เพื่อความยั่งยืนของแหล่งน้ำตามที่คาดหวังไว้

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อต้องการแหล่งน้ำใช้ในการอุปโภคบริโภคและเพาะปลูกการเกษตรอย่างยั่งยืนมั่นคง ไม่เกิดปัญหาภัยแล้งและน้ำท่วม ชุมชนน้ำใช้อย่างยั่งยืน

กระบวนการทำงาน โครงการนี้เริ่มต้นจากการเก็บน้ำไว้ใต้ดิน แต่ไม่ทะลุชั้นดินเหนียวลงไปสู่ชั้นหินอุ้มน้ำ โดยมีเป้าหมายสร้างความชุ่มชื้นให้กับดิน แก้ปัญหาน้ำท่วมขัง ลดการไหลบ่าของน้ำ และแก้ไขปัญหาน้ำเน่าเสีย การเก็บน้ำด้วยวิธีนี้ จะไม่สามารถนำน้ำขึ้นมาใช้ได้โดยตรง แต่กรณีพื้นที่ใกล้เคียงกับระบบปิดนี้มีบ่อน้ำตื้นหรือบ่อน้ำซับ ความชุ่มชื้นของดินจะส่งผลทำให้น้ำในบ่อดังกล่าวมีปริมาณน้ำมากขึ้น สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ หรือในบางพื้นที่สามารถขุดบ่อน้ำตื้นได้ในระดับไม่เกิน ๒-๓ เมตร อาจจะมีน้ำใช้ได้ตลอดทั้งปี

ผลการดำเนินงาน พบว่า โครงการนี้ช่วยให้ชาวบ้านมีแหล่งน้ำใช้ในการอุปโภคบริโภค รวมถึงมีบ่อในการบำบัดน้ำเสียที่เกิดจาก ปัญหาน้ำเน่าเสียท่วมขังบริเวณถนน ชุมชน หรือบริเวณต่าง ๆ ภายในชุมชน โดยใช้การระบายน้ำ ทำให้มีการจัดการบริหารน้ำที่ดีและยั่งยืน

23. (298-370).indd 338 24/11/2563 21:21:34

ภาคีเครือข่าย ในการดำเนินโครงการโครงการ มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ ชาวบ้านและคณะสงฆ์ในชุมชนเขตพื้นที่วัดสุนทราราม จังหวัดศรีสะเกษ

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

โครงการพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ
พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย ประชาชนจำนวน ๓๐๐ คน ในละแวกวัดบ้านเหล่าใหญ่ ตำบลดงลาน อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

ที่มาและความสำคัญ โครงการดังกล่าวนี้ มีความสอดคล้องกับโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านสาธารณสงเคราะห์ โดยเล็งเห็นถึงปัญหาเกี่ยวกับการที่กลุ่มเยาวชนและประชาชนมีการเข้าวัดทำบุญหรือทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาน้อยลง

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อต้องการให้เยาวชนหันมาเข้าวัดทำบุญทุก และเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

กระบวนการทำงาน ขออนุมัติโครงการจากมหาวิทยาลัย มีการประชุมวางแผนโครงการเพื่อลำดับกิจกรรม หลังจากนั้นเริ่มจัดกิจกรรมการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในทุกวันอาทิตย์ มีการสวดมนต์ เดินจงกรม การให้ความรู้ในเรื่องการปลูกผักปลอดสารพิษ และเปิดพื้นที่วัดให้เป็นสถานที่สำหรับการขายผลผลิตทางการเกษตร โดยมีเยาวชนเป็นผู้ขายผลผลิตดังกล่าว

ผลการดำเนินงาน พบว่า เยาวชนมีความผูกพันกับวัดมากขึ้น เพราะวัดได้เปิดพื้นที่ให้เยาวชนเข้ามาทำกิจกรรมในวัด นอกจากนั้นยังถือเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ของเยาวชน ป้องกันปัญหายาเสพติด สร้างอาชีพ สร้างรายได้ และฟื้นฟูความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของประชาชนในพื้นที่

ภาคีเครือข่าย ในการดำเนินโครงการโครงการ มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ ผู้นำหมู่บ้านและประชาชน วัดบ้านเหล่าใหญ่ ตำบลดงลาน อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

23. (298-370).indd 339 24/11/2563 21:21:34

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

โครงการจิตอาสาพัฒนาชุมชน ร่วมกับวัดกระทุ่ม (เสือปลา)
พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนกลาง

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย ครู นักเรียน และชาวบ้าน ในละแวกวัดกระทุ่ม (เสือปลา) แขวงประเวศ เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๒๐ คน

ที่มาและความสำคัญ โครงการจิตอาสาพัฒนาชุมชน ร่วมกับวัดกระทุ่ม (เสือปลา) มีความสอดคล้องโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งเป็นโครงการที่ต้องการทำงานช่วยเหลือและพัฒนาสังคม รวมถึงการให้ความรู้และปลูกฝังแก่เยาวชน ชุมชน และชาวบ้าน ให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องถูกทาง และสามารถพัฒนาตนเองได้ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ และเป็นกำลังสำคัญของสังคม ประเทศชาติ และศาสนาต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อร่วมพัฒนา บ้าน โรงเรียน และวัดกระทุ่ม (เสือปลา) แขวงประเวศ เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร รวมถึงการอบรม และขัดเกลาให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นบุคคลที่พึงประสงค์ต่อสังคมต่อไปในอนาคต

กระบวนการทำงาน เริ่มต้นจากการขออนุมัติโครงการกับทางมหาวิทยาลัย จัดเตรียมแผนงานในการเข้าไปจัดกิจกรรม และเตรียมประสานงานกับทางพื้นที่ จากนั้นจึงลงพื้นที่เพื่อช่วยเหลือ โดยเป้าหมายหลักคือการทำให้บ้าน วัด โรงเรียนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยมีภาคีเครือข่าย คือ จังหวัดเพชรบูรณ์ และมูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง โดยมีกลุ่มเยาวชนให้ความสนใจในกิจกรรมจิตอาสา จึงเกิดเป็นการอบรมเยาวชนจิตอาสา มีการเก็บข้อมูลด้วยการใช้รูปและการเก็บวิดีโอ ในการทำกิจกรรมจึงมีการวางแผนกับเครือข่าย เพื่อให้การทำงานเป็นไปได้ด้วยดี

23. (298-370).indd 340 24/11/2563 21:21:35

ผลการดำเนินงาน ผลการดำเนินโครงการจิตอาสาพัฒนาชุมชน ร่วมกันวัดกระทุ่ม (เสือปลา) ได้นำสิ่งของที่จำเป็นไปช่วยเหลือผู้ที่ประสบภัยพิบัติในทุกภาคส่วน รวมถึงการเข้าไปช่วยเหลือชุมชน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชน และตอบแทนชุมชนที่ได้อุปัฏฐากอุปถัมภ์วัด และศาสนา ทำให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจของชุมชน จนเกิดเป็นความสามัคคีและความเข้มแข็งของชุมชน

ภาคีเครือข่าย ในการดำเนินโครงการโครงการจิตอาสาพัฒนาชุมชน ร่วมกันวัดกระทุ่ม (เสือปลา) มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ โรงเรียนธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี และมูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง จังหวัดสมุทรปราการ

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

โครงการทำดีให้เป็นคุณ ทำบุญให้เป็นประโยชน์
พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย ประชาชนในชุมชนชากกระบก และนักเรียนโรงเรียนวัดห้วงหิน ตำบลชากกระบก อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง จำนวน ๑๖๐ คน

ที่มาและความสำคัญ โครงการทำดีให้เป็นคุณ ทำบุญให้เป็นประโยชน์ มีความสอดคล้องโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านการสาธารณสงเคราะห์เป็นโครงการต้องการให้ประชาชนนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้สามารถรับมือกับปัญหาที่จะเข้าในอนาคต และยังเป็นการเผยแผ่ให้ประชาชนเข้าใจในหลักธรรมของศาสนา และนำหลักธรรมของศาสนามาปฏิบัติจนกลายเป็นกิจวัตรประจำวัน

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อส่งเสริม และเผยแผ่ศาสนธรรมให้ประชาชนได้รู้แจ้งเห็นจริง ให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการทำบุญ และศรัทธาในพระพุทธศาสนายิ่ง ๆ ขึ้นไป

23. (298-370).indd 341 24/11/2563 21:21:35

กระบวนการทำงาน โครงการนี้เน้นการเผยแผ่ และการให้ความช่วยเหลือกับชาวบ้าน และสอนในเรื่องการทำความดีเริ่มจากตนเอง ในช่วงแรกที่เข้าไปถึงพื้นที่เป้าหมาย คือ วัดห้วงหิน ทางวัดนั้นไม่มีการเทศน์ให้ญาติโยมฟัง เมื่อญาติโยมทำบุญเสร็จจึงแยกย้ายกันไป เมื่อทำโครงการนี้ ทุกวันพระจะมีการฟังเทศน์ และสวดปาติโมกข์ และมีการเชิญชวนให้ชาวบ้านเข้าวัดทำบุญกันมากขึ้น โดยในวันพระจะเป็นผู้สูงอายุ และในวันศุกร์จะเป็นกลุ่มนักเรียนที่ทางโรงเรียนพามาเข้าวัด เพื่อใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา ซึ่งทางโครงการเลือกที่จะเข้าไปทำโครงการในพื้นที่ที่ขาดแคลนความรู้ ดังนั้น การเข้าถึงประชาชนให้มากขึ้นจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้โครงการนี้ประสบผลสำเร็จ เช่น การออกไปแสดงธรรมให้ชาวบ้าน ไม่รอให้ชวาบ้านมาที่วัดอย่างเดียว หรือออกไปเยี่ยมชาวบ้านที่ป่วย และนำสังฆทานไปให้เพื่อเป็นการช่วยเหลือ เป็นต้น

ผลการดำเนินงาน ผลการดำเนินโครงการทำดีให้เป็นคุณ ทำบุญให้เป็นประโยชน์ พบว่าประชาชน และนักเรียน มีความรู้ ความเข้าใจเรื่องการทำความดี การทำบุญ และกระบวนการจัดกิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์อย่างมาประสิทธิภาพ ซึ่งประชาชน และนักเรียนให้ความสนใจเข้าร่วมโครงการมากกว่า ๑๖๐ คน ซึ่งเกินเกณฑ์ที่ทางโครงการตั้งไว้ และมีจิตสาธารณะ บำเพ็ญประโยชน์ต่อตนเอง ชุมชน และสังคม

ภาคีเครือข่าย ในการดำเนินโครงการทำดีให้เป็นคุณ ทำบุญให้เป็นประโยชน์ มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ ประชาชนในชุมชนชากกระบก และโรงเรียนวัดห้วงหิน ตำบลชากกระบก อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

โครงการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในถิ่นทุรกันดาร
พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย โรงเรียนบ้านมังกาล่า ๖๗ หมู่ที่ ๒๒ ตำบลวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย กลุ่มเป้าหมาย พระภิกษุ สามเณร พุทธศาสนิกชน และประชาชนในถิ่นทุรกันดาร ๕๐ ครอบครัว

ที่มาและความสำคัญ โครงการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในถิ่นทุรกันดารมีความสอดคล้องโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านการสาธารณสงเคราะห์เป็นโครงการต้องการช่วยเหลือประชาชนผู้ด้อยโอกาสที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ให้มีแนวทาง หรือโอกาสในการดำรงชีพอยู่ในสังคม พร้อมกับแนะนำวิธีการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมตามแนวหลักคำสอนของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อเป็นศูนย์กลางตัวแทนคณะสงฆ์ พ่อค้า ประชาชน ในการนำสิ่งของไปช่วยเหลือผู้ยากไร้ในถิ่นทุรกันดาร และเป็นการช่วยเหลือผู้ยากไร้ในถิ่นทุรกันดารในพื้นที่ต่าง ๆ

กระบวนการทำงาน โครงการนี้ต้องการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสที่อาศัยอยู่บนดอยทางภาคเหนือ เช่น จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย เป็นต้น และด้วยแรงศรัทธาของญาติโยม ซึ่งร่วมด้วยช่วยกัน จนเกิดเป็นโครงการนี้ขึ้นมา สิ่งที่นำไปช่วยเหลือ คือ เสื้อผ้า ผ้าห่ม อาหาร อุปกรณ์การเรียน เครื่องใช้อุปโภคบริโภค ซึ่งจัดคณะคาราวานขึ้นไปบนดอย โดยเชิญชวนจากญาติโยม หลังจากนั้นจึงประสานกับหน่วยงานราชการ องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล ในการอำนวยความสะดวกของการจัดกิจกรรม และเมื่อถึงวันที่จัดกิจกรรมก็ให้ผู้นำชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย ประกาศให้ชุมชนทราบเพื่อออกมารับของ หรือผู้ป่วยที่ติดเตียงที่ไม่สามารถออกมาได้ ทางโครงการก็จะนำสิ่งของเข้าไปบริจาคให้ถึงบ้าน

ผลการดำเนินงาน ผลการดำเนินโครงการได้นำประโยชน์ และคุณค่ามาบูรณาการกับหลักการที่ได้ศึกษาในหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา หลักคำสอนมาประยุกต์ใช้กับโครงการฯที่ได้รับผิดชอบทั้ง ๓ ส่วน คือ ตนเอง ผู้ให้ ผู้รับ ซึ่งต่างหน้าที่ ต่างจิตใจ ต่างความคิด ให้ผสมผสานเป็นแนวทางเดียวกัน การช่วยเหลือเป็นการสร้างความเสียสละ การละความตระหนี่ และการสร้างความสามัคคีแก่พุทธศาสนิกชน ศิษยานุศิษย์ที่นับถือจึงได้จัดทำโครงการฯและรวมรวมสิ่งของทั้งปัจจัย เครื่องอุปโภคบริโภค อุปกรณ์การศึกษา วัสดุก่อสร้าง และอื่นๆ โดยใช้หลักธรรมของพระพุทธองค์ที่ได้ศึกษาในหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนในการดำเนินงาน วางแผนงาน นำไปบริจาคจนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

ภาคีเครือข่าย ในการดำเนินงานมีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ โรงเรียนบ้านมังกาล่า ๖๗ หมู่ที่ ๒๒ ตำบลวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย หน่วยงานราชการ และประชาชนในชุมชนบ้านมังกาล่า

23. (298-370).indd 343 24/11/2563 21:21:36

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

โครงการปฏิบัติศาสนกิจต้นแบบด้านการศึกษาสงเคราะห์

โครงการสื่อสรรค์สร้างการเรียนรู้ภาษาไทย เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของโรงเรียนเทศบาลศรีเพาะชำ

พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๒ จำนวน ๖๐ คน โรงเรียนเทศบาล ๔ (เพาะชำ) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

ที่มาและความสำคัญ โครงการนี้มีความสอดคล้องกับโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านการศึกษาสงเคราะห์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาและจัดทำสื่อการเรียนรู้ทางด้านภาษาไทยให้กับนักเรียนในระดับชั้นประถมที่ ๒ โดยสื่อดังกล่าวเป็นไปตามมาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการ อีกทั้งมีการจัดทำสวนสมุนไพรภายในโรงเรียน เป็นการลดเวลาเรียน เพิ่มเวลาเรียนรู้ให้กับเด็กนักเรียน

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อจัดซื้อสื่อการเรียนการสอน วัสดุอุปกรณ์ที่มีความเหมาะสมและมีคุณภาพมาใช้ในการเรียนการสอน อีกทั้งสนับสนุนส่งเสริมกระบวนการจัดการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ เป็นการพัฒนาผู้เรียน

กระบวนการทำงาน โครงการนี้เริ่มต้นจากการประชุมวางแผนการผลิตสื่อ แต่งตั้งคณะการทำงานเพื่อวางแผนการปฏิบัติงานและมอบหมายงาน ในการผลิตสื่อการสอน หลังจากนั้นจึงมีการประเมินผลและสรุปโครงการ

ผลการดำเนินงาน พบว่า โครงการนี้ได้รับความร่วมมือจากผู้ปกครอง นักเรียน และคุณครูภายในโรงเรียน สวนสมุนไพรดังกล่าวเน้นในเรื่องของการปลูกชาสมุนไพร มีการพัฒนายกระดับจนนำไปสู่การจัดตั้งตลาดที่ขายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรภายในโรงเรียนอีกด้วย ส่วนในเรื่องของปัญหาอุปสรรค์และข้อเสนอแนะ พระนิสิตอยากให้มีการนำสื่อดังกล่าวไปจัดเก็บไว้ในระบบออนไลน์

ภาคีเครือข่าย ในการดำเนินโครงการโครงการ มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ คณะครูและนักเรียน โรงเรียนเทศบาล ๔ (เพาะชำ) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

23. (298-370).indd 346 24/11/2563 21:21:38

โครงการพัฒนาผู้เรียน Talk to the world

พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนกลาง

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย นักเรียนห้อง ๑ แผนการสอนคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนมัธยมวัดมกุฏกษัตริย์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ที่มาและความสำคัญ โครงการพัฒนาผู้เรียน Talk to The World มีความสอดคล้องโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านการศึกษาสงเคราะห์ เป็นโครงการที่ต้องการพัฒนาสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คือ ความสามารถทางการสื่อสาร ซึ่งเน้นภาษาอังกฤษในการสื่อสาร เพราะภาษาอังกฤษคือ ภาษาสากล ซึ่งเล็งเห็นว่านักเรียนไม่กล้าพูดภาษาอังกฤษ ซึ่งปัญหาอาจจะเกิดจากหลักสูตรของทางกระทรวงศึกษาธิการ ที่ไม่เอื้อต่อการออกแบบกิจกรรมภายในห้องเรียน อีกทั้งเวลาเรียนยังน้อยเกินไป และเนื้อหาก็ยังเน้นการใช้โครงสร้างทางภาษาอังกฤษมากกว่าการพูดภาษาอังกฤษโดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้สอนได้จัดการเรียนรู้ที่มุ่งฝึกทักษะ และเสริมสร้างประสบการณ์การใช้ภาษาอังกฤษแก่ผู้เรียนโดยตรง ในเวลาว่างนอกห้องเรียน

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะทางการสื่อสารภาษาอังกฤษ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดี รวมไปถึงการสร้างให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อการใช้ภาษาอังกฤษในที่สาธารณะได้ดีขึ้น

กระบวนการทำงาน การออกแบบกิจกรรม เริ่มจากการเปลี่ยนเจตคติและทัศนคติของผู้เรียนโดยละลายพฤติกรรมให้นักเรียนได้ฝึกพูดภาษาอังกฤษเพื่อให้ผู้เรียนนั้นเปลี่ยนความคิด และทัศนคติเกี่ยวกับภาษาอังกฤษ และเล็งเห็นถึงความสำคัญของภาษาอังกฤษ หลังจากนั้นจึงให้นักเรียนจับกลุ่มกันเพื่อทำชิ้นร่วมกัน โดยกำหนดให้เข้าไปสัมภาษณ์คนต่างชาติที่วัดอรุณราชวราราม และถ่ายคลิปเพื่อทำวิดีโอเสนอในหน้าชั้นเรียน โดยหมุนเวียนให้นักเรียนได้สัมภาษณ์ทุกคน เพื่อเพิ่มทักษะทางการพูดภาษาอังกฤษ และชินกับการใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน

ผลการดำเนินงาน ผลการดำเนินโครงการพบว่า โครงการพัฒนาผู้เรียน **“Talk to The World”** ผู้เรียนมีสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีขึ้น ในขณะเดียวกันนักเรียนมีระดับความพึงพอใจ เจตคติ และทัศนคติที่ดีต่อการใช้ทักษะภาษาอังกฤษ มีทักษะในการสื่อสารกับชาวต่างชาติ เพื่อขอสอบถาม และให้ข้อมูลแก่ชาวต่างชาติ รวมถึงการถ่ายทอดผลงานเป็นวิดีโอ ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่ตั้งไว้ของโครงการในระดับดีมาก ดังนั้นจึงทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนดีขึ้น

ภาคีเครือข่าย ในการดำเนินโครงการพัฒนาผู้เรียน “Talk to The World” มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ คณะครูในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ กลุ่มบริหารวิชาการ และนักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดมกุฏกษัตริย์

23. (298-370).indd 347 24/11/2563 21:21:38

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

โครงการปฏิบัติศาสนกิจต้นแบบด้านศาสนศึกษา

โครงการสอนธรรมศึกษาโรงเรียนปลายพระยาวิทยาคม
พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย นักเรียนผู้เข้าสอบธรรมศึกษาชั้นโทและชั้นเอก โรงเรียนปลายพระยาวิทยาคม จำนวน ๑๙๒ คน ตำบลปลายพระยา อำเภอปลายพระยา จังหวัดกระบี่

ที่มาและความสำคัญ โครงการสอนธรรมศึกษาโรงเรียนปลายพระยาวิทยาคม มีความสอดคล้องกับโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านการศาสนศึกษา มองว่าการเรียนของธรรมศึกษาจะเป็นการเตรียมความพร้อมด้านจิตใจ ตลอดจนส่งเสริมให้เป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม ยึดมั่นตามหลักคำสอนและศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เพื่อให้เป็นนักเรียนที่ดี เป็นเยาวชนที่ดี สามารถอยู่ในสังคมได้รู้เท่าทันต่อเหตุการณ์

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเข้าใจหลักพุทธธรรมที่ถูกต้อง และเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้กับผู้เรียน ให้ผู้เรียนนั้นห่างไกลจากอบายมุข และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน อันมีผลต่อการส่งเสริมค่านิยมหลักในเรื่องความรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

กระบวนการทำงาน เริ่มต้นโครงการโดยการประกาศรับสมัครนักเรียนที่สนใจเรียนธรรมศึกษา โดยตรวจคุณสมบัติผู้ที่สมัคร และสมัครสอบธรรมศึกษา หลังจากนั้นจึงเริ่มทำการสอนธรรมศึกษาด้วยการวัดความรู้ของผู้เรียนก่อน เพื่อตรวจสอบความรู้พื้นฐานของนักเรียน และวัดผลสัมฤทธิ์ของโครงการโดยดูจากผลของการสอบธรรมศึกษา

ผลการดำเนินงาน ผลการดำเนินโครงการสอบธรรมศึกษาโรงเรียนปลายพระยาวิทยาคม พบว่านักเรียนที่เข้าในโครงการเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา สามารถวิเคราะห์ปัญหา ตอบแบบฝึกหัด และทำข้อสอบธรรมศึกษาได้ ซึ่งจากการประเมินโครงการอยู่ในระดับดีมาก

ภาคีเครือข่าย โครงการสอนธรรมศึกษาได้รับเงินสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานเจ้าคณะอำเภอปลายพระยาและพุทธศาสนิกชน หน่วยงานราชการและเอกชน รวมถึงโรงเรียนปลายพระยาวิทยาคมได้สนับสนุนในเรื่องเอกสารสำหรับสอนธรรมศึกษารวมถึงได้จัดตารางสอนธรรมศึกษา

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

23. (298-370).indd 350 24/11/2563 21:21:38

โครงการปฏิบัติศาสนกิจต้นแบบด้านการสาธารณูปการ

โครงการวัดสร้างสุข คนสร้างชาติ พุทธศาสตร์สร้างใจ

พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

พื้นที่และ ชาวบ้านจำนวน ๖๐ คน ใน ๑๔ หมู่บ้าน และวัดหนองสะแก ในตำบลเจริญสุข อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์

ที่มาและความสำคัญ การจัดทำโครงการวัดหนองสะแกสร้างสุขเพิ่มบุญสู่ชุมชนตามแนวทาง ๕ ส. ครั้งนี้ มีความสอดคล้องกับโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านสาธารณูปการ เป็นโครงการเพื่อเสนอหลักการปฏิบัติเพื่อให้ความรู้และเพื่อขัดเกลาจิตใจของ ชุมชน ๖ หมู่บ้าน ในวันธรรมมัสสวนะเล็งเห็นถึงความสำคัญของหลักธรรมทางพุทธศาสนาสามารถนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันรวมถึงชีวิตการทำงานให้มีความสุขได้

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมกับกิจกรรมบุญตามประเพณี และมีส่วนร่วมระหว่างวัดกับชุมชนตามแนวทาง ๕ ส. และเพื่อการมีระเบียบวินัยในชุมชน

กระบวนการทำงาน โครงการนี้เริ่มต้นจากการวางแผนงาน ประชุมกับพระสงฆ์ภายในวัด ติดต่อผู้นำชุมชนเพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงาน หลังจากนั้นจึงทำกิจกรรม และสรุปผล

ผลการดำเนินงาน พบว่า การดำเนินโครงการวัดหนองสะแกสร้างสุขเพิ่มบุญสู่ชุมชนตามแนวทาง ๕ ส. ครั้งนี้ เป็นกิจกรรมหนุนเสริมความสมัครสมานสามัคคี สร้างความดี มีสมานฉันท์ร่วมกันระหว่างวัดกับชุมชน ชุมชนกับหมู่บ้าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในเขตชุมชนหมู่บ้าน ในการส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานกิจกรรมบุญตามประเพณี

ภาคีเครือข่าย ในการดำเนินโครงการโครงการ มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ โรงเรียนบ้านดอนไม้ไฟ โรงเรียนบ้านหนองสะแก โรงเรียนวัดอัมภาราม โรงเรียนบ้านบัวตะเคียน องค์การบริหารส่วนตำบลเจริญสุข และ ๑๔ หมู่บ้านในตำบลเจริญสุข อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

โครงการวัดสร้างสุขสู่ชุมชน สร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรคให้กับพระภิกษุและสามเณร พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย พระสงฆ์ในเขตตำบลบ้านเหล่า จำนวน ๒๐๐ รูป/คน และทำในวัดจันโทวาส ตำบลบ้านเหล่า อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร

ที่มาและความสำคัญ โครงการนี้มีความสอดคล้องกับโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านสาธารณูปการ สังคมไทยมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว มีการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยม ทำให้คนในสังคมมีการดำเนินชีวิตเพื่อตอบสนองความต้องการตนเองเป็นหลัก ประชาชนไม่เข้าวัดทำบุญ ดังนั้น โครงการนี้จึงต้องการแก้ปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น เพื่อทำให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อให้พระสงฆ์และชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจของการปรับภูมิทัศน์และ ศาสนวัตถุ และสร้างจิตสำนึกที่ดีให้แก่ประชาชน

กระบวนการทำงาน โครงการนี้เริ่มต้นโดยสร้างความตระหนักให้กับชาวบ้านเพื่อให้เห็นถึงคุณค่าของโบราณวัตถุภายในวัด ผ่านการปรับปรุงโบราณสถานต่าง และส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้ามาทำกิจกรรมกับวัดมากขึ้น เพื่อให้ชุมชนเกิดความสามัคคีกลมเกลียว มีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง

ผลการดำเนินงาน พบว่า ชาวบ้านตระหนักถึงคุณค่าของโบราณวัตถุภายในวัด ทำให้เกิดการหวงแหนโบราณสถาน โบราณวัตถุในชุมชนของตน รวมถึงความสามัคคีกลมเกลียว มีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง

ภาคีเครือข่าย ในการดำเนินโครงการโครงการ มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเหล่า และชาวบ้านตำบลบ้านเหล่า อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

โครงการ เย็นลมใต้ร่มไม้ วัดพระงาม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม
พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญา-ศรีทวารวดี

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย บริเวณโดยรอบ และอาคารต่าง ๆ ภายในวัดมหาสวัสดิ์นาคพุฒาราม ตำบลหอมเกร็ด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ พระภิกษุภายในวัดพระงาม

ที่มาและความสำคัญ โครงการ เย็นลมใต้ร่มไม้ วัดพระงาม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม มีความสอดคล้องโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านการสาธารณูปการได้เล็งเห็นถึงปัญหาสภาวะโลกร้อน ทำให้อากาศเต็มไปด้วยฝุ่นละออง และก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ จนเกิดเป็นมลพิษทางอากาศ ซึ่งส่งผลเสียต่อร่างกายของพระภิกษุ และประชาชนทั่วไป สิ่งที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางอากาศให้ดีขึ้นได้นั้น คือ ต้นไม้ ดังนั้น ผู้จัดทำจึงตระหนักถึงการปลูกต้นไม้ในบริเวณวัดให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ตามแนวทางทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างแหล่งผลิตอากาศบริสุทธิ์ และภูมิทัศน์รอบบริเวณวัดซึ่งเป็นที่พักผ่อนร่มรื่นภายในวัดและชุมชน

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อเป็นแหล่งผลิตอากาศบริสุทธิ์และเป็นจุดพักผ่อนให้แก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชนที่เข้ามาภายในวัดพระงาม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

กระบวนการทำงาน การทำงานในโครงการนี้เริ่มต้นจากการติดต่อประสานงานสอบถามเจ้าหน้าที่และผู้เกี่ยวข้องในการจัดทำโครงการปฏิบัติศาสนกิจ ศึกษาข้อมูลพื้นที่ และการทำกิจกรรม หลังจากนั้นจึงประชุมเพื่อวางแผนการดำเนินการโครงการ และดำเนินโครงการในการพัฒนาพื้นที่ โดยเน้นการปลูก ดูแล บำรุง และรักษาต้นไม้ เพื่อสร้างเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับทางวัด และจัดพื้นที่บริเวณวัดให้สวยงาม เพื่อเป็นที่พักผ่อนและเป็นที่พึ่งทางกายและทางใจให้แก่ผู้ที่เข้ามาภายในวัด

ผลการดำเนินงาน ผลการดำเนินโครงการพบว่า ภูมิทัศน์บริเวณวัดมีภูมิทัศน์ที่สวยงาม ร่มรื่น น่าเข้ามาเพื่อทำกิจกรรม ซึ่งผลพลอยได้อาจจะทำให้เกิดการรวมตัวของประชาชนในพื้นที่ เพื่อเป็นจุดรวมพลของชุมชนในการทำกิจกรรมของชุมชน

ภาคีเครือข่าย ในการดำเนินโครงการเย็นลมใต้ร่มไม้ วัดพระงาม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ พระภิกษุสงฆ์ภายในวัดพระงาม ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

23. (298-370).indd 354 24/11/2563 21:21:40

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

โครงการปฏิบัติศาสนกิจต้นแบบที่สอดคล้องกับเป้าหมาย ๓ ลด ๔ เพิ่ม ของ สสส.
ความสอดคล้องกับเป้าหมายที่ ๑ ลดอัตราการสูบบุหรี่

โครงการค่ายศาสนธรรมสร้างภูมิคุ้มกันยาเสพติด
พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย สถานที่จัดกิจกรรมคือวัดหนองหินประชาราม ตำบลคลองวาฬ อำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ และ ๕ จากโรงเรียนในเขตตำบลคลองวาฬ และตำบลห้วยทราย รวม ๙ โรงเรียน จำนวน ๑๐๖ คน

ที่มาและความสำคัญ โครงการค่ายศาสนธรรมสร้างภูมิคุ้มกันยาเสพติด เป็นโครงการที่โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ความรู้พิษภัยของยาเสพติด และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับนักเรียนระดับประถมศึกษา โดยใช้แนวทางปฏิบัติตามหลักศาสนา เพื่อให้เยาวชนเกิดความรู้ ความเข้าใจหลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เป็นพลเมืองที่ดีของชาติสืบไป

วัตถุประสงค์ เพื่อเสริมสร้างองค์ความรู้และภูมิคุ้นกันที่เกี่ยวเนื่องกับยาเสพติดให้แก่เยาวชน เพื่อให้ตระหนักถึงพิษภัยของยาเสพติดมากขึ้น โดยใช้หลักธรรมทางศาสนา และสร้างแกนนำเยาวชนในการป้องกัน เฝ้าระวังปัญหายาเสพติดในโรงเรียน

กระบวนการทำงาน โครงการนี้เริ่มต้นจากจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานตามโครงการเพื่อมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบโครงการ หลังจากนั้นจึงเริ่มกำหนดหลักสูตรอบรม โดยประชุม วางแผน และประสานงานผู้บริหารโรงเรียนเพื่อขออนุมัตินำนักเรียนเข้าร่วมโครงการ และเริ่มดำเนินโครงการตามแผนที่วางไว้ ติดตามพฤติกรรมของนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการ พร้อมสรุปผลที่ได้จากการทำกิจกรรม

ผลการดำเนินงาน ผลที่ได้จากการเข้าร่วมโครงการค่ายศาสนธรรมสร้างภูมิคุ้มกันยาเสพติด คือ นักเรียนที่ผ่านการอบรมมีภูมิคุ้มกันและมีทักษะการปฏิเสธการใช้ยาเสพติด มีความเข้าใจหลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ตามหลักธรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคม

ภาคีเครือข่าย โครงการค่ายศาสนธรรมสร้างภูมิคุ้มกันยาเสพติด มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ สำนักงานป้องกันปราบปรามยาเสพติด ภาค ๗ องค์การบริหารส่วนตำบลคลองวาฬ โรงเรียนบ้านหว้ากอมิตรภาพที่ ๗๒โรงเรียนบ้านหนองหิน โรงเรียนบ้านห้วยใหญ่ โรงเรียนบ้านห้วยน้ำพุ โรงเรียนพัฒนาประชานุเคราะห์ โรงเรียนเศรษฐพานิชวิทยา โรงเรียนด่านสิงขร และโรงเรียนอุดมราชภักดี

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

ความสอดคล้องกับเป้าหมายที่ ๒ ลดอัตราการดื่มสุรา

โครงการรวมใจทำความดีรักษาศีล
พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย พื้นที่ในการทำโครงการนี้ ได้แก่ วัดมะเกลือใหม่ ตำบลมะเกลือใหม่ อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ พระภิกษุสงฆ์ และชาวบ้านมะเกลือใหม่ จำนวน ๘๐ รูป/คน

ที่มาและความสำคัญ โครงการรวมใจทำความดีรักษาศีล ๕ เป็นโครงการที่มุ่งพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในสถานประกอบการต่าง ๆ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้วยการนำขบวนการ ๗ กิจวัตรความดี มาฝึกฝนอย่างจริงจังใช้ในชีวิตประจำวัน ชีวิตการทำงาน และจดบันทึกผล ซึ่งเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่ร่วมสมัย อาทิ การใช้สื่อ กิจกรรม ในงานอบรมสัมมนา เป็นต้น

วัตถุประสงค์ เพื่อสร้างต้นแบบองค์กรที่นำหลักศีลธรรมไปใช้ในการพัฒนาบุคลากร ส่งเสริมสถาบันครอบครัวให้อบอุ่นและเข้มแข็ง รวมถึงการทำให้พุทธศาสนิกชนเห็นคุณค่าของหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

กระบวนการทำงาน โครงการนี้เริ่มต้นจากยื่นคำร้องขอปฏิบัติศาสนกิจกับทางมหาวิทยาลัย นำเสนอโครงการให้แก่เจ้าอาวาสวัดมะเกลือใหม่ เมื่อท่านเจ้าอาวาสวัดมะเกลือใหม่ได้อ่านรายละเอียดและทราบถึงวัตถุประสงค์ของโครงการที่ได้นำเสนอแล้วนั้นก็ได้อนุญาตให้ดำเนินโครงการได้ และมอบหมายให้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่ได้นำเสนอ โดยจัดงบประมาณส่วนกลางของทางวัดมะเกลือใหม่ให้ไว้ใช้ในการอบรมคุณธรรมรวมใจทำความดีรักษาศีล ๕ ให้กับพระภิกษุ สามเณร และประชาชนทั่วไป ภายในวัดมะเกลือใหม่ ในการดำเนินโครงการครั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากคณะสงฆ์และประชาชนทั่วไปจึงทำให้การดำเนินการโครงการนี้สำเร็จและดำเนินไปได้อย่างเรียบร้อย

ผลการดำเนินงาน โครงการนี้มุ่งพัฒนาการต่าง ๆ ของการทำความดี การรักษาศีล ๕ โดยอาศัยจุดศูนย์รวมทางชุมชน คือ วัดเป็นจุดใหญ่เพื่ออบรมบ่มเพาะให้พุทธศาสนิกชนมีศักยภาพอุทิศตนแก่ประโยชน์สังคมได้โดยไม่มีข้อครหา และทำให้พุทธศาสนิกชนมีหิริ และโอตตัปปะมากขึ้น

ภาคีเครือข่าย โครงการรวมใจทำความดีรักษาศีล ๕ มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ วัดมะเกลือใหม่และโรงเรียนบ้านมะเกลือใหม่ ตำบลมะเกลือใหม่ อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

23. (298-370).indd 359 24/11/2563 21:21:43

ความสอดคล้องกับเป้าหมายที่ ๔ เพิ่มสัดส่วนของการบริโภคผักและผลไม้

โครงการปลูกผักสวนครัวปลอดสารพิษเพื่อชีวิตที่ยั่งยืน
พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย ชุมชนในละแวกวัดหนองสะแก ตำบลหนองหลวง อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ พระภิกษุสงฆ์และประชาชนจำนวน ๕๐ รูป/คน

ที่มาและความสำคัญ โครงการปลูกผักสวนครัวปลอดสารพิษเพื่อชีวิตที่ยั่งยืน มีความสอดคล้องกับเป้าหมายของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในเรื่องของ ๓ ลด ๔ เพิ่ม ในเป้าหมายที่ ๔ เพิ่มสัดส่วนของการบริโภคผักและผลไม้ จุดมุ่งหมายสำคัญของโครงการ คือ เพื่อเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการปลูกผักสวนครัวปลอดสารพิษ นอกจากนั้นยังเป็นการปลูกจิตสำนึกให้รู้ถึงโทษของการใช้สารเคมี และประโยชน์ของการปลูกผักปลอดสารพิษ โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือพระภิกษุสามเณร และประชาชนในตำบลหนองหลวง ประมาณ ๕๐ ครัวเรือน

วัตถุประสงค์ เพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการปลูกผักสวนครัวปลอดสารพิษ และเป็นการบูรณาการด้านการเผยแผ่หลักธรรมและสาธารณะสงเคราะห์ด้านการปลูกผักสวนครัวปลอดสารพิษ และเป็นการปลูกจิตสำนึกในโทษของการใช้สารเคมี และประโยชน์ของการงดใช้สารเคมีพร้อมสอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน

กระบวนการทำงาน โครงการนี้เริ่มต้นจากการเข้าไปสร้างความรู้ความเข้าใจกับชาวบ้านถึงประโยชน์และโทษของการใช้สารเคมีในการปลูกผักสวนครัว หลังจากนั้นจึงเริ่มสอนการปลูกผักสวนครัวแบบปลอดสารพิษว่ามีขั้นตอนอย่างไร โดยสอดแทรกหลักธรรมในการสอนไปด้วย เพื่อให้ชาวบ้านสามารถนำหลักธรรมนั้นไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ก่อนจบกิจกรรมจึงมีการประเมินผลและสรุปผลโครงการ

ผลการดำเนินงาน ผู้ที่เข้าร่วมโครงการปลูกผักสวนครัวปลอดสารพิษเพื่อชีวิตที่ยั่งยืน มีความรู้ความเข้าใจ และรู้ถึงโทษของสารเคมี นอกจากนั้นยังมีรายได้จากการปลูกผลผลิตทางเกษตร มาจุนเจือครอบครัว ซึ่งจากการประเมินโครงการพบว่าอยู่ในระดับดีมาก

ภาคีเครือข่าย โครงการปลูกผักสวนครัวปลอดสารพิษเพื่อชีวิตที่ยั่งยืน มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ ดังต่อไปนี้ ๑) สำนักงานเจ้าคณะตำบลหนองหลวง ๒) สำนักงานเจ้าคณะอำเภอท่าตะโก ๓) สำนักงานรองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ ฝ่ายเผยแผ่และสาธารณูปการ ๔) สำนักงานพัฒนากรอำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ ๕) อบต หนองหลวง ๖) ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองหลวงทุกหมู่บ้าน

23. (298-370).indd 361 24/11/2563 21:21:44

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

ความสอดคล้องกับเป้าหมายที่ ๕ เพิ่มการมีกิจกรรมทางกาย

โครงการจิตอาสาพัฒนาชุมชน ร่วมกับวัดกระทุ่ม (เสือปลา)
พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนกลาง

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย ชาวบ้านในชุมชน ครูและนักเรียน จำนวน ๑๒๐ คน โดยทำที่วัดกระทุ่ม(เสือปลา) แขวงประเวศ เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร และมูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง จังหวัดสมุทรปราการ

ที่มาและความสำคัญ โครงการจิตอาสาพัฒนาชุมชน ร่วมกับวัดกระทุ่ม (เสือปลา) มีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยเหลือคนในสังคม ในลักษณะการให้ความรู้ โดยอบรมปลูกจิตสำนึกให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีจิตสำนึกที่ดี มีการดำเนินชีวิตที่ถูกทาง และการมอบสิ่งของช่วยเหลือ เมื่อเกิดปัญหาภัยธรรมชาติ หรือปัญหาคนไร้ที่พึ่งพิง

วัตถุประสงค์ เพื่อร่วมพัฒนา บ้าน วัด โรงเรียนให้มีความสัมพันธ์ที่ดี เป็นเครือข่ายซึ่งกันและกัน รวมทั้งการฝึกประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับชุมชน

กระบวนการทำงาน โครงการนี้เริ่มต้นจากเข้าไปในพื้นที่เพื่อสอบถามความเป็นไปของชุมชน หลังจากนั้นจึงเริ่มประสานงานขอเข้าไปทำกิจกรรมในชุมชน ประสานงานไปยังมูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง ในการเข้ามาช่วยอำนวยความสะดวกในการลงพื้นที่ รวมถึงประสานงานกับทางวัด เพื่อเป็นศูนย์กลางในการทำโครงการ หลังจากนั้นจึงเริ่มกิจกรรมโดยการเชิญชวนชาวบ้าน ครู และนักเรียนในชุมชน ร่วมกันอบรมและจัดของเพื่อเตรียมส่งไปให้ผู้ที่ขาดแคลน เมื่อเตรียมของเรียบร้อยทางมูลนิธิจึงมารับของเพื่อนำไปแจกต่อไป จากนั้นจึงประเมินผลของโครงการ และสรุปผลการดำเนินโครงการ

ผลการดำเนินงาน ผู้ที่เข้าร่วมโครงการจิตอาสาพัฒนาชุมชน ร่วมกับวัดกระทุ่ม (เสือปลา) มีความรู้ความเข้าใจและเห็นถึงความสำคัญของการเป็นจิตอาสา อีกทั้งยังเป็นการบ่มเพาะการมีจิตสำนึกที่ดีในการช่วยเหลือผู้อื่นในเบื้องต้น และยังสร้างความสามัคคีให้กับชุมชนอีกด้วย

ภาคีเครือข่าย โครงการจิตอาสาพัฒนาชุมชน ร่วมกับวัดกระทุ่ม (เสือปลา) มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ คณะสงฆ์ ชาวบ้าน ครู นักเรียน ในชุมชนละแวกวัดกระทุ่ม (เสือปลา) แขวงประเวศ เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร และมูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง จังหวัดสมุทรปราการ

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

23. (298-370).indd 364 24/11/2563 21:21:46

ความสอดคล้องกับเป้าหมายที่ ๘ เพิ่มสัดส่วนของคนไทยอายุ ๑๕ ปีขึ้นไป ที่มีความสุขในการดำรงชีวิต

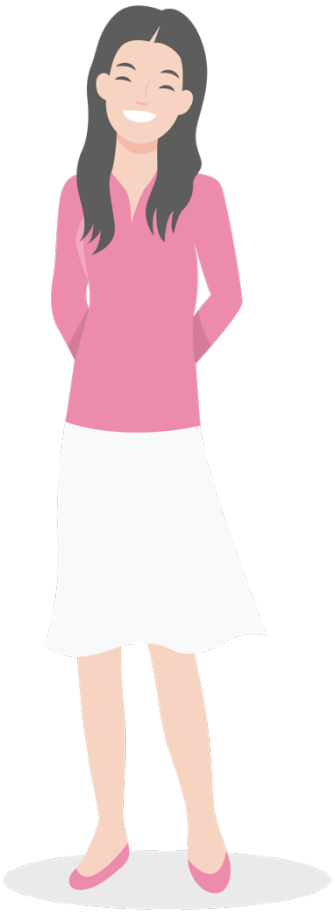

โครงการปฏิบัติธรรมนำสุข

พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนกลาง

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย พุทธบริษัท จำนวน ๖๗ คน โดยทำที่วัดเกาะแก้วสุวรรณาราม ตำบลบ้านซ่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ที่มาและความสำคัญ โครงการปฏิบัติธรรมนำสุขเริ่มต้นจากการเล็งเห็นว่าชาวบ้านและพระพุทธ-ศาสนามีระยะห่างต่อกัน จนทำให้ขาดความเข้าใจในเรื่องหลักธรรม หรือการปฏิบัติธรรม ดังนั้นทางโครงการจึงมีการจัดกิจกรรมเพื่อเพิ่มโอกาสและลดระยะห่างของชาวบ้านกับพระพุทธศาสนา โดยให้ทำกิจกรรม เช่น การเจริญพระพุทธมนต์ การเจริญจิตภาวนาให้มากขึ้น เพื่อเป็นการบริหารและพัฒนาจิตใจ

วัตถุประสงค์ เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และนำหลักธรรมที่ได้ สามารถนำไปเผยแผ่ให้กับผู้อื่น และให้แก่ชุมชนวัดเกาะแก้วสุวรรณาราม

กระบวนการทำงาน โครงการนี้เริ่มต้นจากเข้าไปสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของผู้เข้าร่วมโครงการและสถานที่จัดโครงการ ต่อมาคือ การวางแผนและการจัดทำรายละเอียดโครงการ เพื่อเตรียมประชาสัมพันธ์ให้กับชาวบ้าน และเริ่มกิจกรรมด้วยการให้ชาวบ้าน ร่วมสวดมนต์ ฟังธรรม และฝึกปฏิบัติธรรมในท่า และขั้นตอนที่ถูกต้อง หลังจากนั้นจึงมีการวัดผลและสรุปผลโครงการ

ผลการดำเนินงาน พุทธบริษัทชาวบ้านเกาะแก้วสุวรรณาราม ตำบลบ้านซ่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา มีความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากขึ้น สามารถนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ พัฒนาสังคมให้สงบสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ภาคีเครือข่าย โครงการปฏิบัติธรรมนำสุข มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ พุทธบริษัทชาวบ้านเกาะแก้วสุวรรณาราม และวัดเกาะแก้วสุวรรณาราม ตำบลบ้านซ่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

ความสอดคล้องกับเป้าหมายที่ ๙ : การเพิ่มสัดส่วนของครอบครัวอบอุ่น

โครงการชุมชนคุณธรรมขับเคลื่อนด้วยพลังบวร
พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาสงฆ์ราชบุรี

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย ชุมชนบ้านทุ่งกลาง วัดทุ่งกลาง โรงเรียนวัดทุ่งกลาง หมู่ที่ ๖ ตำบลเขาล้าน อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ที่มาและความสำคัญ โครงการชุมชนคุณธรรมขับเคลื่อนด้วยพลังบวร มีความสอดคล้องกับเป้าหมายของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในเรื่องของ ๓ ลด ๔ เพิ่ม ในเป้าหมายที่ ๙ การเพิ่มสัดส่วนของครอบครัวอบอุ่น โครงการนี้เป็นโครงการที่ทำร่วมกันระหว่างวัด ชุมชน โรงเรียน และศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง โดยเป็นการสร้างความรู้ ความเข้าใจให้กับชาวบ้านในพื้นที่ และยังมีการให้คนในชุมชนนั้น เข้ามาร่วมกิจกรรม เพื่อสร้างความสนิทสนมให้กับชุมชน ซึ่งมีเป้าหมาย คือ นักเรียนโรงเรียนวัดทุ่งกลาง

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ชุมชนได้ยึดถือ และปฏิบัติตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา สามารถดำรงชีวิตตามวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของไทย และมีความเข้มแข็ง ดำรงชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

กระบวนการทำงาน โครงการนี้เริ่มต้นจากการจัดทำโครงการ เพื่อขออนุมัติโครงการจากทางมหาวิทยาลัย โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการผู้บริหารโครงการ เพื่อระบุถึงหน้าที่ของแต่ละคนในโครงการ หลังจากนั้นจึงเริ่มติดต่อประสานงาน ในการลงพื้นที่ไปทำกิจกรรม และประชุมวางแผนดำเนินงานตามโครงการ หลังจกานั้นจึงประเมินผลโครงการและสรุปผลโครงการ

ผลการดำเนินงาน เด็กนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม และศาสนพิธีเพิ่มขึ้น ประชาชนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองโดยใช้หลักธรรม และหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีของประชาชนในชุมชน โดยมีผู้เข้าร่วมโครงการที่เป็นนักเรียน และประชาชนทั่วไป จำนวน ๑๕๐ คน **ภาคีเครือข่าย** ในการดำเนินโครงการชุมชนคุณธรรมขับเคลื่อนด้วยพลังบวร มีเครือข่ายในการปฏิบัติศาสนกิจ คือ ประชาชนในชุมชนบ้านทุ่งกลาง คณะสงฆ์วัดทุ่งกลาง และโรงเรียนวัดทุ่งกลาง หมู่ที่ ๖ ตำบลเขาล้าน อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

บรรยากาศการดำเนินโครงการปฏิบัติศาสนกิจ

23. (298-370).indd 368 24/11/2563 21:21:48

ถอดบทเรียนกระบวนการการปฏิบัติศาสนกิจ

STEP 01

สอบถามความต้องการของชุมชน

แสวงหาความต้องการของชุมชน และสิ่งที่ทำต้องเกิดประโยชน์ต่อชุมชนมากที่สุด

STEP 02

ประชุมร่วมกัน

ร่วมกันประชุมวางแผนและออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน

STEP 03

การสร้างเครือข่าย

ตัวอย่างเครือข่าย อาทิ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา สถานพยาบาล องค์กรคณะสงฆ์ รวมไปถึงเครือข่ายภาคเอกชน ภาคประชาสังคม เป็นต้น

STEP 04

สร้างกระบวนการมีส่วนร่วม

สร้างการมีส่วนร่วมจากประชาชนในพื้นที่

STEP 05

การประเมินผล

ติดตามและประเมินผลกิจกรรม เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาและปรับปรุงการจัดกิจกรรมในครั้งต่อๆไป

บทสรุป

การปฏิบัติศาสนกิจของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นงานบริการสังคมที่ตอบสนองงานในกิจการคณะสงฆ์เป็นประโยชน์ต่อสังคม การดำเนินงานมีความสอดคล้องกับโครงการยุทธศาสตร์ตามแผนการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา นิสิตได้รับการพัฒนาศักยภาพในการปฏิบัติงานมีความรู้ ได้ประสบการณ์ และเกิดทักษะในการดำเนินงานตั้งแต่การเขียนโครงการ เครื่องมือการบริหารจัดการในพื้นที่และสามารถประยุกต์องค์ความรู้ดังกล่าวไปต่อยอดได้ในอนาคต โดยการดำเนินงานการปฏิบัติศาสนกิจของนิสิตรุ่น ๖๕ ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๒ กองกิจการนิสิต สำนักงานอธิการบดี ได้ดำเนินการภายใต้การสนับสนุนของโครงการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจสู่การสร้างสังคมสุขภาวะ สนับสนุนโดย สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และได้นำข้อเสนอจากการวิจัยและผลการดำเนินการประจำปีการศึกษาโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการปฏิบัติศาสนกิจกำหนดเป็นนโยบายโดยกำหนดให้การปฏิบัติศาสนกิจตั้งแต่รุ่นที่ ๖๔ ปีการศึกษา ๒๕๖๑ เป็นต้นมา ให้ปฏิบัติศาสนกิจในรูปแบบของโครงการปฏิบัติศาสนกิจเพื่อสนองงานในกิจการคณะสงฆ์ตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ๒๕๖๐-๒๕๖๔ ตามพันธกิจหรือภาระงานของคณะสงฆ์ ๖ ด้าน คือ (๑) ด้านการปกครอง (๒) ด้านศาสนศึกษา (๓) ด้านเผยแผ่ (๔) ด้านสาธารณูปการ (๕) ศึกษาสงเคราะห์ และ (๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์ มีการพัฒนาและปรับปรุงระบบการปฏิบัติศาสนกิจออนไลน์และนำมาใช้สนับสนุนการปฏิบัติศาสนกิจของนิสิต ผลจากการจัดทำโครงการปฏิบัติศาสนกิจแบ่งตามงานกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน โครงการปฏิบัติศาสนกิจที่มีพระนิสิตทำมากที่สุด คือ ด้านการเผยแผ่มีทั้งสิ้น ๗๕๖ โครงการ รองลงมาคือ ด้านการสาธารณูปการและด้านศาสนศึกษา มีทั้งสิ้น ๑๘๒ โครงการ ด้านสาธารณสงเคราะห์ ๑๔๙ โครงการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๙๒ โครงการ และด้านการปกครอง ๔๗ โครงการตามลำดับ และมีโครงการที่แบ่งตามภูมิภาค ดังนี้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีโครงการปฏิบัติศาสนกิจ ๕๒๓ โครงการ ภาคกลาง ๔๐๙ โครงการ ภาคเหนือ ๓๘๘ โครงการ และภาคใต้มี ๘๘ โครงการ โดยจำนวนรวมโครงการพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจทั้งสิ้น ๑,๔๐๘ โครงการ โดยในที่สุดเกิดแผนยุทธศาสตร์และกลไกในรูปแบบของคณะอนุกรรมการปฏิบัติศาสนกิจที่สอดคล้องกับการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาและการสร้างสังคมสุขภาวะ จำนวน ๒๙ พื้นที่ เกิดโครงการปฏิบัติศาสนกิจต้นแบบและโครงการปฏิบัติศาสนกิจที่มีความเป็นเลิศ จำนวน ๒๙ โครงการ และเกิดเครือข่ายการทำงานบูรณาการการปฏิบัติศาสนกิจกับการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา

23. (298-370).indd 370 24/11/2563 21:21:49

บทบาทพระบัณฑิตอาสาช่วยพัฒนาชาวเขา

พระมหาประยูร โชติวโร และคณะ
กองกิจการนิสิต สำนักงานอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา เริ่มตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๔๓ เป้าหมายคือการนำพระบัณฑิตอาสาไปปฏิบัติศาสนกิจครอบคลุมในหมู่บ้านชาวเขา ๘ จังหวัดภาคเหนือตอนบน โดยการคัดเลือกนิสิตจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ และห้องเรียนต่าง ๆ ที่อาสาสมัครมาเป็นพระบัณฑิตนักพัฒนาบนพื้นที่สูงในเขตทุรกันดาร กระบวนการทำงานเน้นความต่อเนื่องมั่นคงและการทำงานแบบเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ หมู่บ้านเป้าหมายในการที่จัดส่งพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาในเขตภาคเหนือตอนบนได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง แม่ฮ่องสอน ลำพูน เชียงราย แพร่ น่าน ตาก และพะเยา ชาติพันธุ์ชนเผ่าคือ กะเหรี่ยง เย้า มูเซอ ลีซอ ม้ง ลั๊วะ อาข่า ไทยใหญ่ จีนยูนนาน และไทลื้อ จากการดำเนินงานของโครงการพระบัณฑิตอาสา ฯ ที่ผ่านมามีคณะสงฆ์พระสังฆาธิการ องค์กรในชุมชน หน่วยงานราชการให้การตอบรับและให้ความร่วมมือในการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการพัฒนาคุณภาพชีวิตชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงเป็นอย่างดี อาศรมพระบัณฑิตอาสา ฯ จึงเป็นจุดศูนย์กลางในการพัฒนาด้านจิตใจ และเป็นแหล่งเรียนรู้ ได้อย่างแท้จริง

โครงการพระบัณฑิตอสาพัฒนาชาวเขามีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑. เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

๒. เพื่อช่วยพัฒนาจิตใจตามแนวพระพุทธศาสนา และสนองตอบนโยบายของรัฐบาลตามแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

๓. เพื่อให้การศึกษา ภาษา หน้าที่พลเมืองที่ดีตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ตลอดถึงศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม และสร้างจิตสำนึกความเป็นไทย

๔. เพื่อช่วยแนะนำ และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร ตามพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ

๕. เพื่ออบรมสั่งสอนชี้ให้เห็นถึงหลักการดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐาน พิษภัยของยาเสพติด และโรคเอดส์

๖. เพื่อส่งเสริมการศึกษาเพื่อเยาวชนแกนนำชาวพุทธบนพื้นที่สูง

ในการดำเนินงานของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ได้ดำเนินการในลักษณะกิจกรรม ดังนี้

๑. เผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชุมชนบนพื้นที่สูง เช่น อบรมศีลธรรมในวันพระ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา พระบัณฑิตอาสาธรรมสัญจร สอนศีลธรรมในโรงเรียน สอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ สอนธรรมศึกษา จัดพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์ จัดพิธีบรรพชาเยาวชน และอุปสมบทกลุ่มชาติพันธุ์ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จัดเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรม และอบรมศีลจาริณีภาคฤดูร้อน เป็นต้น

๒. รณรงค์ลด ละ เลิก อบายมุข เช่น สร้างจิตสำนึกให้ชุมชนรู้เท่าทันพิษภัยยาเสพติด รักษาบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด สร้างแกนนำเครือข่ายลด ละ เลิกยาเสพติด ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการเสริมสร้างด้านอาชีพ แก่ผู้ที่เลิกยาเสพติด

๓. ส่งเสริมสนับสนุนประสานงานและจัดสวัสดิการสังคม สงเคราะห์บนพื้นที่สูง เช่น ให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐาน ส่งเสริมกิจกรรมการกีฬา (ลานธรรม ลานใจ ลานกีฬา) ประสานและจัดการสงเคราะห์ เด็ก สตรี คนชรา คนพิการ ครอบครัว กลุ่มชุมชนและผู้ได้รับผลกระทบจากโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง (เอดส์) ประสานงานหน่วยงานองค์กรภาคี และจัดสงเคราะห์เฉพาะหน้ากรณีฉุกเฉิน เร่งด่วน เช่น เกิดอุทกภัย วาตภัย และธรรมชาติ (จัดหาติดต่อถุงยังชีพ, ผ้าห่มกันหนาว, เสื้อผ้า, ยารักษาโรค แจกผู้ประสบภัย)

๔. สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เช่น อบรมให้ความรู้แก่ชุมชนให้เห็นคุณค่าในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ร่วมองค์กรภาคีจัดการปลูกป่าทดแทน จัดการบวชป่าชุมชน และทำแนวกันไฟ ตลอดถึงสร้างเครือข่ายรักษ์สิ่งแวดล้อม

๕. ให้การศึกษา ให้ความรู้เกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองที่ดี ตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เช่น สอนภาษาไทยแก่ผู้ไม่รู้หนังสือ ประสานงานร่วมกับ กกต. ในการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิหน้าที่การเป็นพลเมืองที่ดี

๖. ส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาชนเผ่า เช่น สร้างจิตสำนึกให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่า และความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม สนับสนุนส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมประเพณี เผยแพร่ประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนโดยมีกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในเขตพื้นที่ ๘ จังหวัดภาคเหนือตอนบนคือ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน พะเยา แพร่ น่าน ลำพูน ลำปาง ได้แก่กลุ่มชาติพันธุ์เผ่ากะเหรี่ยง เย้า มูเซอ ลีซอ ม้ง ลั๊วะ อาข่า ไทยใหญ่ จีนยูนนาน และไทลื้อ

๗. ส่งเสริมให้เยาวชนแกนนำชาวพุทธบนพื้นที่สูง ได้เข้าเรียนในระดับอุดมศึกษาหลักสูตรพุทธศาสตร บัณฑิตสาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โดยเป็นการศึกษาแบบมีการ

24. (371-382).indd 372 24/11/2563 21:25:24

ยกเว้นค่าเทอมและช่วยเหลือด้านอื่นๆ เท่าที่จำเป็น ตามแผนพัฒนาการศึกษาของมหาวิทยาลัย ฯ ระยะที่ ๑๒ (๒๕๖๐– ๒๕๖๔)

ในการดำเนินงานที่ผ่านมานับตั้งแต่ปี ๒๕๔๓ จนถึงปัจจุบัน มีจำนวนอาศรมทั้งสิ้น จำนวน ๓๖ อาศรม ใน ๔ เขตพื้นที่ ๔ จังหวัด ประกอบด้วย (๑) เชียงใหม่ (๒) เชียงราย (๓) ลำปาง และ (๔) แม่ฮ่องสอน รายละเอียดตามตารางที่ ๑ แสดงรายชื่อพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ดังนี้

ตารางที่ ๑ แสดงรายชื่อพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่	ชื่อ - ฉายา	ประจำอาศรม	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
๑	พระคาเซดาไฮ เขมโก	บ้านห้วยผักกูด	แม่ศึก	แม่แจ่ม	เชียงใหม่
๒	พระสัมพันธ์ สมฺมจิตฺโต	บ้านแม่ขี้มูกน้อย	บ้านทับ	แม่แจ่ม	เชียงใหม่
๓	พระสมหวัง ผลญาโณ	บ้านแม่ลอง	บ้านทับ	แม่แจ่ม	เชียงใหม่
๔	พระพัลลพ ชุตินฺธโร	บ้านแม่ตูม	บ้านทับ	แม่แจ่ม	เชียงใหม่
๕	พระดวงทิตย์ สนฺตจิตฺโต	บ้านมือหลอง	บ้านทับ	แม่แจ่ม	เชียงใหม่
๖	พระจิรเดช ปภสฺสโร	บ้านพุยเหนือ	ปางหินฝน	แม่แจ่ม	เชียงใหม่
๗	พระอินพนธ์ อินฺทาวุโธ	บ้านแม่เอาะ	แม่นาจร	แม่แจ่ม	เชียงใหม่
๘	พระปัญจพน สุมงฺคโล	บ้านใหม่พัฒนาสันติ	แม่นาจร	แม่แจ่ม	เชียงใหม่
๙	พระมหาฐานันดร เขมปญฺโญ,ดร.	บ้านดอกแดง	บ่อสลี	ฮอด	เชียงใหม่
๑๐	พระสุระ สุเมโธ	บ้านห้วยลึก	เมืองนะ	เชียงดาว	เชียงใหม่
๑๑	พระปกรณ์ สนฺตมโน	บ้านหนองแขม	เมืองนะ	เชียงดาว	เชียงใหม่
๑๒	พระชัยวัฒน์ อคฺคปญฺโญ	บ้านป่าคา	ม่อนปิ่น	ฝาง	เชียงใหม่
๑๓	พระโยธกา ปุญฺญวโส	บ้านหนองแดง	บ้านจันทร์	กัลยาณิวัฒนา	เชียงใหม่
๑๔	พระพงษ์ศักดิ์ ฐิตวโส	บ้านห้วยบง	บ้านจันทร์	กัลยาณิวัฒนา	เชียงใหม่
๑๕	พระธงชัย รตินฺธโร	บ้านห้วยปู	แม่แดด	กัลยาณิวัฒนา	เชียงใหม่
๑๖	พระศักดิ์กรินทร์ นิสโภ	บ้านแม่แดดน้อย	แม่แดด	กัลยาณิวัฒนา	เชียงใหม่
๑๗	พระวีระวัฒน์ ชุตินฺธโร	บ้านห้วยส้านลีซอ	ห้วยชมพู	เมืองเชียงราย	เชียงราย
๑๘	พระเสน่ห์	บ้านแม่ผักแหละ	ท่าก๊อ	แม่สรวย	เชียงราย
๑๙	พระมหามนตรี จรณธมฺโม	บ้านแม่จันใต้	ท่าก๊อ	แม่สรวย	เชียงราย
๒๐	พระวินยู โชติโก	บ้านปางกิ่ว	วาวี	แม่สรวย	เชียงราย
๒๑	พระโอภาส ชยวุฒฺโฑ	บ้านมังกาล่า	วาวี	แม่สรวย	เชียงราย
๒๒	พระพีรชัย ยตินฺธโร	บ้านดอยล้าน	วาวี	แม่สรวย	เชียงราย

๒๓	พระคมศักดิ์ สุขิโต	บ้านห้วยไม้เดื่อ	เวียง	เวียงป่าเป้า	เชียงราย
๒๔	พระสีมา ฐานวโร	บ้านห้วยไร่	สันสลี	เวียงป่าเป้า	เชียงราย
๒๕	พระวิชัย อริญฺชโย	บ้านโป่งไฮ	แม่สลองใน	แม่ฟ้าหลวง	เชียงราย
๒๖	พระโรจน์นวัช กนฺตวีโร	บ้านสามัคคีเก่า	แม่ฟ้าหลวง	แม่ฟ้าหลวง	เชียงราย
๒๗	พระองอาจ อารยธมฺโม	บ้านขุนแหง	ปงเตา	งาว	ลำปาง
๒๘	พระอดิรัญ ธมฺมโชโต	บ้านแม่คิง	นาแก	งาว	ลำปาง
๒๙	พระปานตะวัน ปภาธโร	บ้านแม่หาด	แม่ยวมน้อย	ขุนยวม	แม่ฮ่องสอน
๓๐	พระพิเดช จนฺทวณฺโณ	บ้านแม่ลิดป่าแก่	แม่เหาะ	แม่สะเรียง	แม่ฮ่องสอน
๓๑	พระทองสอน จรณธมฺโม	บ้านแม่สวรรค์หลวง	แม่เหาะ	แม่สะเรียง	แม่ฮ่องสอน
๓๒	พระศาตนันท์ สาตถิโก	บ้านแม่เหลอ	เสาหิน	แม่สะเรียง	แม่ฮ่องสอน
๓๓	พระวิโรจน์ ถิรปญฺโญ	บ้านห้วยโป่ง	เสาหิน	แม่สะเรียง	แม่ฮ่องสอน
๓๔	พระวรยุทธ วรทินฺโน	บ้านสล่าเชียงตอง	เสาหิน	แม่สะเรียง	แม่ฮ่องสอน
๓๕	พระเฉลิมภพ อภิณฺโท	บ้านแสนคำลือ	ถ้ำลอด	ปางมะผ้า	แม่ฮ่องสอน
๓๖	พระจิรชีพ	บ้านลุกป่าก๊อ	สบป่อง	ปางมะผ้า	แม่ฮ่องสอน

บทบาทพระบัณฑิตอาสาช่วยพัฒนาชาวเขา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หรือ มจร เป็นสถาบันการศึกษาที่มีหน้าที่ผลิตบัณฑิตและช่วยพัฒนาสังคมตามพันธกิจของมหาวิทยาลัย การบริการวิชาการเพื่อสังคมพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาตามนโยบายของมหาวิทยาลัยมุ่งให้พระบัณฑิตเจริญรอยตามพระพุทธประสงค์อุดมการณ์ของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้แก่พุทธสาวกผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาชุดแรกว่า

“จรถ ภิกฺขเว จาริกำ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานำ

แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย”

บทบาทพระบัณฑิตอาสาช่วยพัฒนาชาวเขา เป็นการทำงานโดยมีการประสานงานร่วมกับคณะสงฆ์ในพื้นที่ โครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา ทหารกองกำลังผาเมือง กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ ๓๓ โครงการหลวง กรมสุขภาพจิต สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง ศูนย์พัฒนาสังคม มูลนิธิพิทักษ์ประชาชาติ และองค์กรภาคีต่าง ๆ ตลอดถึงหน่วยงานที่ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง เพื่อให้ทางพระบัณฑิตอาสา ฯ เข้าช่วยในด้านการอบรมคุณธรรม จริยธรรม

ให้แก่ชุมชนบนพื้นที่สูง ตามรอยตะเข็บชายแดนภาคเหนือ ร่วมกันดูแลแก้ไขปัญหาความมั่นคง ปัญหาการอพยพแรงงาน ปัญหายาเสพติด ส่งเสริมการศึกษา เป็นต้น

จากการตรวจเยี่ยมและติดตามงานพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาของ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร. (สมจินต์ สมฺมาปญฺโญ) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร)[๑] ท่านได้กล่าวชื่นชมพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาที่สนองพระพุทธดำรัส “จรถ ภิกฺขเว จาริกํ พหุชนหิตาย ฯ” และช่วยแบ่งเบาภาระภาครัฐ แก้ปัญหาและพัฒนาสังคมได้อย่างดีโดยคณะผู้บริหาร มจร ประกอบด้วย พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมฺมาปญฺโญ) อธิการบดี มจร, พระเมธีธรรมาจารย์ (ประสาร จนฺทสโร) รองอธิการบดี มจร ฝ่ายวางแผนและพัฒนา, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มจร ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ มจร, พระครูโสภณพุทธิศาสตร์ รองอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแผ่ มจร, พระวิมลมุนี (นนทพันธ์ ปภสฺสโร) รองอธิการบดี มจร วิทยาเขตเชียงใหม่, ผศ.ดร.อภิรมย์ สีดาคำ ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มจร วิทยาลัยเขตเชียงใหม่ พร้อมด้วย นายสมหมาย สุภาษิต หัวหน้าทีมงานประชาสัมพันธ์ มจร และสื่อมวลชน เดินทางขึ้นยังอาศรมบ้านแม่ลิดป่าแก่ ต.แม่เหาะ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน ซึ่งอยู่บนดอยสูง เพื่อตรวจเยี่ยมและติดตามงานพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา และมอบพระพุทธรูปแก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงผู้แสดงตนเป็นพุทธมามกะ โดยมี พระสุมณฑ์ศาสนกิตติ์ (อนันต์ จนฺทาโภ) เจ้าคณะจังหวัดแม่ฮ่องสอน เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยกองมู, ธนกฤต ฉันทะจำรัสศิลป์ นายอำเภอแม่สะเรียง และวินัย ปุณยรัชตปรีดา ผู้อำนวยการพระพุทธศาสนาจังหวัด (พศจ.) แม่ฮ่องสอน เข้าร่วม

งานบัณฑิตอาสาช่วยชาวบ้านอุ่นใจ

การดำเนินงานด้วยกุศลเจตนาของพระบัณฑิตอาสาที่มาทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงเหล่านี้ เป็นไปตามพระพุทธพจน์ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ขอเธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก” เมื่อมาเห็นพบว่าชาวบ้านมีความอบอุ่นใจในการใช้ชีวิตมากยิ่งขึ้น โดยก่อนนั้นเรื่องของศาสนาหรือเรื่องของความเชื่อ เขาก็ปฏิบัติตามประเพณีท้องถิ่นเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติที่เป็นบรรพบุรุษ ต้นไม้ ภูเขา เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจของเขาตามที่เคยเชื่อถือกันมา ซึ่งเป็นการสื่อสารทางเดียว เมื่อมีพระสงฆ์เข้ามาอยู่ด้วย ถ้ามีปัญหาชีวิตหรือมีข้อขัดข้องประการใดก็ยังมีที่พึ่ง ที่ปรึกษาเพิ่มขึ้น เป็นการสื่อสาร ๒ ทาง มีความอบอุ่นใจเชิงประจักษ์ได้มากกว่า

ในการให้สัมภาษณ์แก่สื่อมวลชน พระราชปริยัติกวี กล่าวว่า กุศลเจตนาของพระบัณฑิตอาสาที่มาทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงเหล่านี้ เป็นไปตามพระพุทธพจน์ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย

[๑] การตรวจเยี่ยมและติดตามงานพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาของ พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมฺมาปญฺโญ) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร) เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒

ขอเธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก” เมื่อมาเห็นพบว่าชาวบ้านมีความอบอุ่นใจในการใช้ชีวิตมากยิ่งขึ้น โดยก่อนนั้นเรื่องของศาสนาหรือเรื่องของความเชื่อ เขาก็ปฏิบัติตามประเพณีท้องถิ่น เชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติที่เป็นบรรพบุรุษ ต้นไม้ ภูเขา เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจของเขาตามที่เคยเชื่อถือกันมา ซึ่งเป็นการสื่อสารทางเดียว เมื่อมีพระสงฆ์เข้ามาอยู่ด้วย ถ้ามีปัญหาชีวิตหรือมีข้อขัดข้องประการใดก็ยังมีที่พึ่ง ที่ปรึกษาเพิ่มขึ้น เป็นการสื่อสาร ๒ ทาง มีความอบอุ่นใจเชิงประจักษ์ได้มากกว่า

อย่างไรก็ตาม การทำหน้าที่ของพระบัณฑิตอาสาอย่างน้อยที่สุดมีส่วนช่วยพัฒนาชาวเขา ๓ ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง คือ การอนุรักษ์สืบทอดรักษาประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิม โดยก่อนที่พระบัณฑิตอาสาจะเข้าไปในพื้นที่ แม้ว่าเขาจะมีวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามในท้องถิ่นดีอยู่แล้ว แต่เมื่อสังคมปัจจุบันได้แปรเปลี่ยนไป ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมก็อาจสูญหายไปได้ โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ อาจจะไม่มีแบบอย่างในการใช้ชีวิต ก็ได้พระสงฆ์ที่ชักชวนชาวบ้านให้ได้เป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีท้องถิ่นซึ่งถือเป็นความมั่นคงด้านวัฒนธรรม

ประการที่สอง ช่วยอนุรักษ์ป่าและธรรมชาติ

ประการที่สาม เป็นเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แต่เดิมที่คนในท้องถิ่นอยากใช้ทรัพยากรอย่างไรก็ใช้ไป เช่น การตัดไม้ เผาป่า ล่าสัตว์ แต่เมื่อมีพระสงฆ์ท่านเข้าไปอยู่แล้วสิ่งใดที่ควรจะได้จากธรรมชาติก็เอาตามสมควร ขณะเดียวกันพระสงฆ์ก็ชักชวนชาวบ้านให้ช่วยกันอนุรักษ์ดูแลด้วยการรักษาป่าบ้าง ปลูกป่าบ้าง อะไรบ้าง เพื่อเป็นการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งนี้เห็นว่าดีขึ้นมากหลังจากพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเข้าไปอยู่ในพื้นที่ นอกจากนี้เรื่องของการดูแลความเป็นอยู่ของคนในชุมชนทุกเพศ ทุกวัย โดยเฉพาะผู้สูงอายุและเด็กเล็กเนื่องจากเวลากลางวันพ่อบ้านแม่บ้านก็ต้องออกไปทำมาหากิน ผู้เฒ่าผู้แก่และเด็กเล็กพระสงฆ์ท่านก็เข้าไปช่วยดูแล เป็นการอนุเคราะห์ สงเคราะห์ทำให้ผู้ที่ออกไปทำกินไม่ต้องห่วงหน้าพะวงหลัง

กล่าวโดยสรุป ปัจจุบันพระบัณฑิตอาสามีอยู่ประมาณ ๓๕ รูป ใน ๓๕ อาศรม กระจายใน ๔ จังหวัด มีเครือข่ายเชื่อมโยงกับพระธรรมจาริกตามที่คณะสงฆ์ได้ดำเนินการอยู่แล้วและควรจัดกลุ่มให้เป็นกลุ่มงาน หรือกลุ่มกิจกรรม เพื่อจัดกิจกรรมในชุมชน เช่น กิจกรรมส่งเสริมศีลธรรมคุณธรรมในชุมชน กลุ่มอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น และกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการทำงานมากยิ่งขึ้นและ มจร เป็นสถาบันการศึกษาที่มีหน้าที่ผลิตบัณฑิตและพัฒนาสังคมอยู่แล้ว แม้ว่างานบริการวิชาการจะเป็นงานที่โดดเด่น แต่ก็ได้วางมาตรฐานพื้นฐานไว้เพื่อเติมพลังสติปัญญาความรู้แก่พระสงฆ์ที่ทำงานด้านนี้ เป็นการแบ่งเบาภาระช่วยเหลือสังคมประเทศชาติ เพื่อรัฐบาลจะได้เบาใจว่าพระสงฆ์โดยเฉพาะมหาจุฬา ฯ ได้เข้ามาช่วยแก้ปัญหาและพัฒนา

24. (371-382).indd 376 24/11/2563 21:25:24

สังคมในส่วนที่ยังเห็นว่าไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ซึ่งแต่ละรูปมีประสบการณ์อยู่แล้ว อันนี้จะเป็นไปตามพระพุทธประสงค์อุดมการณ์ของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้แก่พุทธสาวกผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาชุดแรกว่า ‘จรถ ภิกฺขเว จาริกํ พหุชนหิตาย ฯ’ (ภิกษุทั้งหลาย ขอเธอทั้งหลาย จงท่องเที่ยวจาริกไป เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย แก่ชนจำนวนมากและชาวโลก) ก็จะเป็นคุณูปการแก่สังคมและประเทศชาติสืบต่อไป” อธิการบดี มจร กล่าว

พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมฺมาปญฺโญ) อธิการบดี (มจร.) พร้อมคณะผู้บริหาร
ตรวจเยี่ยมและติดตามงานพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา
ณ อาศรมบ้านแม่ลิดป่าแก่
ต.แม่เหาะ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน
วันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒

1344

๒ ภาคภาษาอังกฤษ

25. A Movement Model (383-402).indd 384 26/11/2563 12:58:24

A Movement Model of Buddhist Affairs Reform for Peaceful Society Development

Assoc.Prof.Dr.Phra Theppavaramethi,
Vice-Rector for Administration, MCU and Others

Introduction

Nowadays, the economic, social and technological situation has changed dramatically from the said change also affecting monastic institutions. In the past, the administration of the Sangha have adhered to the principles and administrative practices of the Sangha council as set forth in the Sangha Act B.E. 2505 and amended by Sangha Act No. 2 B.E. 2535 and amendments to the Sangha Act, the Sangha Act (Issue 3) B.E. 2560 consisting of administrative work Propagation Religious studies Education Facilities And the public welfare in order to be the center of the mind development of Buddhists who practice Buddhism to adhere to morals, morals and ethics. In addition, under the current government policy has clearly defined policies and guidelines for promoting the use of academic principles and supporting the role of Buddhism organizations is important in instilling morality, ethics, as well as improving the quality of life creating peace and reconciliation in sustainable Thai society as well as promoting participation in social development.

However, the current situation and problems of the Sangha Council found that the mechanism of the Sangha administration is not directly responding to the changing context of society. Administration of clergy and religion therefore need to change the way of thinking and working methods from separate thinking to an integrated system under the state of external reform. The framework for reform in politics, economy, society with the objective of driving overall religious organizations are designated as part of an organization that should be reformed. For better efficiency or goals of the organization to ensure the stability of Buddhism, the proposal is from the

National Reform Council and a report on the results of the study on the reform of the guidelines and measures to protect the business of Buddhism of the National Reform Committee to the Cabinet under Section 31 of the Constitution of the Kingdom of Thailand (Temporary version) B.E. 2557 (2557) and on February 16, 2015. The National Reform Council (NHSO) has appointed a committee to reform guidelines and measures to protect the business of Buddhism and called the Committee on Buddhism Reform.

Under the Buddhist reform, it is the source of the seminar and brainstorming session by the Sangha Administrative Officers and all relevant parties in the reform of Buddhism affairs to be in accordance with the principles of good governance. B.E. 2015 has resolved to assign 3 members of the Sangha Synod as follows: (1) Brahmamuni (2) Brahmamoli and (3) Brahmabundit meeting with relevant agencies to determine methods and guidelines for implementation. The meeting resolution approved the reform of the Buddhist affairs in accordance with the mission of the Sangha in 6 areas which are (1) administrative work, (2) propagation, (3) religious education, (4) education welfare, (5) Public utilities, and (6) Public assistance. Develop Buddhism is to be the center of Buddhism by defining the guideline for 3 phases, including the 5-year implementation period from 2015-2020, which is currently in the 3rd phase between January 2017-December 2020, as a summary and evaluation period. The results of the second phase of work develop and improve the format and guidelines for the unfinished part of the plan and there is a Master Plan of Buddhist Reform Act B.E. 2560-2021.

At present, the clergy are continuously working on the reform of Buddhism affairs considered as according to the plan which the committee coordinating the strategic plan for Buddhist affairs reform has presented to the meeting of the Sangha Synod acknowledged the work of the Sangha and asked to help carry on the Buddhist reform to achieve the goal. At this time, the Buddhist reform strategic communications plan has been communicated to the dean at the regional and provincial levels, and the action plan has been prepared in all 77 provinces by reporting the progress of each region of the Sangha Council every quarter. There are urgent projects such as a project

for monks and novices in temples to carry out identification cards. More than 52 percent of them have been stored information about religious properties, temple accounts and the development of the happy temple with 5S activities in progress as for supporting the temple to be a public center in the community have completed the master plan preparation in preparation for the transfer to the clergy of all levels the reform work in all 6 areas has made great progress especially for religious studies and achieve the goal. When the cabinet passed the draft approval the study of Buddhist Scriptures and accelerate the implementation of a master plan for the study of the Buddhist Scriptures, the integration of Pali, the dharma, and ordinary Buddhist scriptures for efficiency which education is the main thing that makes Buddhism stable.[1]

From the importance and situation of the reform of the Buddhist affairs mentioned above, the researcher is interested in innovation development in the process of driving the Buddhism reform to apply the results to promote and support the Thai clergy and religious organizations to implement the integrated Buddhist reform in all regions as well as promoting the stability of Buddhism for the development of a peaceful society that is sustainable and leads to achieving a long-term vision for a "stable, sustainable, prosperous" country in the future.

Research Objectives

The purpose of this research was to propose a movement model of Buddhist reform for peaceful society development.

Research Methods

The methods used in the study were qualitative research and action research by collecting research data from those involved in the policy reform of Buddhism affairs and study the area of the Buddhist reform of each area. In each area, the researcher has designed the research in 3 main steps, which are Phase 1 is to study related documents to drive the reform of Buddhism affairs and strategic plan for reform of

[1] Phra Rajvaramethi (Prasit Phromrungsee), Chairman of the Strategic Coordination Committee on Buddhism Reform (CDC), (Online) Source: https://www. dailynews.co.th/education/676879. Retrieved 20 September 2019.

Buddhism and interview the experts. Phase 2 is a field study using in-depth interviews to study good case studies in the reform of Buddhism including 6 workshop, in-depth interviews, and participatory observation. Phase 3 is focus group discussion to reflect and evaluate the process of driving Buddhism reform and criticize the innovation model that drives the reform of Buddhism affairs. The researcher presents a diagram based on the operational research ideas of Stephen Kemmis (Kemmis and Mctaggart, 1988)[2] and Lewin (1946) [3] as follows:

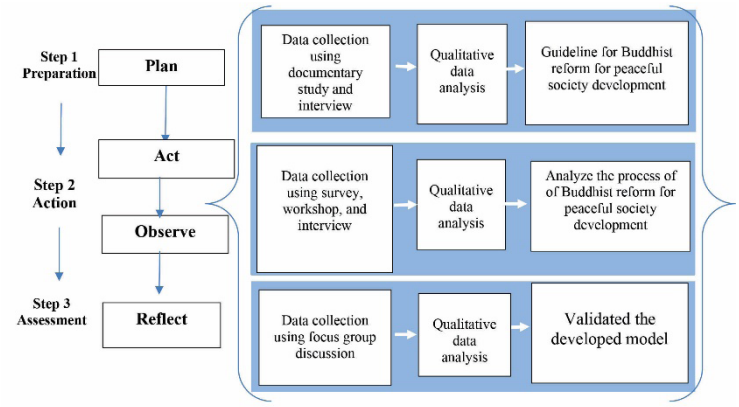

Fig. 1 Research Process.

Summary of the research design based on the qualitative research process and the operational research above. Results obtained and consistency with objectives the research is as follows: Phase 1 is the preparation for studying the policy towards the practice of driving Buddhism reform. From document information and interviews, the results from phase 1 research are the ways to drive the reform, the driving of the reform of the Buddhist affairs which responded to the 1st research objectives which was phase 2, operations in order to analyze the lesson learned from the case study of best practices in the reform of Buddhism in all 6 areas using workshops, interviews, participatory observation. The results of the research in Phase 2 are the analysis results and the evaluation results of the process of driving Buddhism reform

[2] S. Kemmis & R. McTaggart, The Action Research Planner (3rd ed.), Geelong, Australia: Deakin University Press, 1988.

[3] K. Lewin, Action research and minority problems. Journal of Social Issues, 2, 4, 34–46, 1946. https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1946.tb02295.

which answers the 2nd research objectives and phase 3 is the research as an evaluation stage to reflect the process of driving Buddhism reform and assessing the innovation model of driving Buddhism reform. The result is that in response to 3rd research objectives. The result of evaluating the process of driving Buddhism reform and the evaluation of the innovation model driving Buddhism reform.

Research Results

A. Model for Buddhist reform for peaceful society from lessons learned from dialogue.

The result of participation in the seminar, taking lessons from participation in driving the strategic plan for the reform of Buddhism resulting in interesting findings from the opinion.

The process of Buddhist reform

Analysis results about the Buddhist reform process, human development system has developed a mechanical development and the transfer of the strategic plan for the reform of Buddhism affairs. There are issues arising from the lesson transcript as follows:

The process of reforming the Buddhist affairs consists of 1) human development, namely the development of religions, the heirs, the religious person, determining the qualifications to be born with the religious person Establishing an IDP personnel development plan. Empowering knowledge and understanding make the monks know by defining the vision, values, strategies, and strategies. 2) System Development: Focusing on what they want, determine the success factors of making a plan is communication. There is a process of education, training matriculation must have a system with the participation of all monks to complete the plan, practice must be repeated, and focusing on communication and understanding conveyed to all regions including policy oversight by creating a master plan. 3) In the development of mechanisms, such as focusing on driving the plan to success, OSM must use the process of Action Research (PAOR) to review the reflection plan and improve KM for monks in the temple. Get to know the plan must be dynamic, the monthly meeting,

review meeting, database preparation, and 4) the transfer of the strategic plan for Buddhist business reform, namely the implementation of the plan, taking into account 3 things, namely knowledge, teachers, news, which will focus on making the knowledge transfer plan. The transfer of knowledge is that the instructor must have knowledge, understanding, and expertise for the learner and will implement the plan with study from the manual the plan has been implemented, must be personalized to the context including training for each temple to follow the master plan first to become familiar and able to proceed.

From the opinions of experts on the reform of Buddhism affairs, human development, system development, mechanical development, and the transfer of the strategic plan for the reform of Buddhism affairs can synthesize various issues from the perspective of a professional can be seen in the developed model.

B. Factors contributing to driving towards the goal.

Factors contributing to driving towards the goals include 1) cooperative network, 2) monitoring and evaluation system (PDCA), and 3) innovation driving the reform of Buddhism. There are interesting issues from a professional perspective from a dialogue taking lessons from participation in driving the strategic plan for Buddhism reform as follows:

Factors contributing to driving towards the goal include 1) cooperation networks, namely capital networks, knowledge networks, community network, and media networks which if going to strengthen Buddhism, need to create a network associate initiate an MOU agreement with the Sangha University with the temple clergy and the district temples and the districts. Projects must be networked, such as the cooperation of the district, district, with a committee to coordinate the strategic plan for Buddhist reform (CDC) to coordinate. 2) Monitoring and evaluation system (PDCA), consisting of focusing on follow up the results and evaluate them. There are workgroups that monitor the success of the plan. There are success criteria of the plan, must be put in years like the education plan. Define success factors as indicators monitoring and evaluation must be a follow-up to recommend is a meeting to follow up on work and have an award recognition system for proposing the use of

quality assurance criteria for excellence by non-profit organizations evaluation of the temple by means of sufficiency economy, namely understanding, access, development, and 3) innovation driving the reform of Buddhism business, namely the process and innovation that drives the movement, namely 13 + 1, as a strategic creating innovation will come out as a collaborative development curriculum methodology, must build provincial temples, model, systematic guide planning choose community area. To develop as a model, must do vision to action, which is a development which is an extension of a project that provides continuity of operations to achieve results as specified in the map's indicators.

C. Results of the Buddhist reform process.

The opinions of experts about the results of the Buddhist reform process consist of adapting to the context, learn culture, have a week with knowledge and human development, mental well-being and mutual acceptance. There are interesting issues from a professional perspective from a dialogue taking lessons from participation in driving the strategic plan for Buddhism reform as the developed model.

The result of the Buddhist reform process consists of the places of worship, physical, cleanliness, tidiness, pleasantness, pleasant sight, charitable progress, listening, and prosperity, received impressive service, think of it as an impression. The abbot and assistant must have the knowledge, ability, attitude, attachment, and acceptance. Temples bring their own strengths to develop by analyzing each measurement according to the context, each temple understands the plan. Monk understands and encourages with a local body to help teamwork. There was a positive attitude of the Sangha Administrative Officers leading to the participation of the clergy administrators that will lead to excellence.

D. A Model of the Buddhist Reform Process for Peaceful Society

Model of the Buddhist reform process for peaceful society showed the relationship between the variables within the model of the Buddhist business reform process for a peaceful society. It is a model that offers a way to transition from reform to practice. The core of the model is the variable in the process of Buddhism reform which can explain the process through 4 important variables which are human

development, system development, mechanism development, and transfer of strategic plan for Buddhism reform which in human development focused on leadership to understand the context, knowledge, vision, and morality for system development. It has focused on the development of communication methods of governance, rules, and model communities including the development of mechanisms, such as the push for the establishment of the strategy management office that create performance indicators to apply information technology. Action research process and dynamic mechanism for implementing the plan and the necessity and the important thing is that the transfer of maps must have the important components which are knowledge used to transfer plans, the expertise of the plan taker. The recipient can adjust and use the plan and creating a guidebook for implementing the plan in line with the Buddhist reform strategy that is practical and has a common understanding of how to apply it in different areas throughout the country.

From the process of Buddhist reform towards the creation of a peaceful society need to have important variables that drive towards the goal are network cooperation innovation driving the reform of Buddhism affairs and the process of monitoring and evaluation in which the cooperation network consists of capital network, knowledge network, community network, and media relations network. As for the innovation driving the of Buddhism reform, innovation will be promoted through the implementation of the project in accordance with the administrative framework of the Sangha administration in all 6 areas, including governance, religion, education, welfare, public utility, and public access aid and the follow-up and evaluation process, consisting of plan, action, check, and improvement. The cooperative network variables innovative variables driving the reform of Buddhism affairs and these 3 monitoring and evaluation process variables will act as mediators which will lead to the creation of a peaceful society with important components which are ability to adapt to the context and cultural learning creating a place to have the environment and knowledge in the development of people in the community and society including promoting activities to develop mental well-being that leads to mutual acceptance.

Model of the Buddhist reform process for a peaceful society, it is a figure that conducted the lesson learned from the meeting of experts in the seminar, taking lessons from participation in driving the strategic plan for the reform of Buddhism with experts in the reform of the Buddhism affairs administration of the clergy, academics, educators, researchers, and Buddhists. Therefore, the model of the Buddhist reform process for a peaceful society Therefore, it is a model that is suitable and feasible in practice in order to drive the reform of the Buddhism.

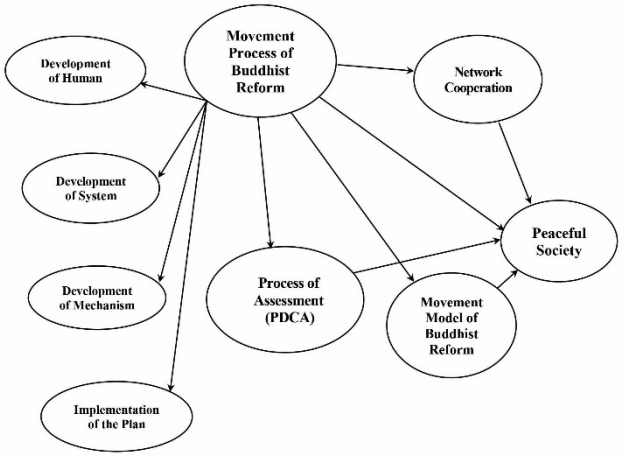

Fig.5 A movement model of Buddhist reform for peaceful society development

Discussions

From the evaluation of the reform of Buddhism business in accordance with the strategic plan for the reform of Buddhism in 2017-2013 under the vision Buddhism is stable, maintaining the Dhamma, leading the society to sustainable peace. There is still research that has studied driving the Buddhist business reform at the provincial level. That has been implemented in accordance with the Buddhist Reform Strategic Plan 2017-2012 "Implementing the Policy" such as Pannatorn Thianchaipruek and the group.[4] "The form of management for the stability of Buddhism at the provincial level" The research found that the management of all six clergies, including governance, religion, education, propagation of Buddhism Public facilities Education

[4] P. Thianchaipruek, "Management Style for Buddhism's Security at the Provincial Level" Research Report, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Ratchaburi Buddhist College, 2018.

And public welfare by applying it together with management factors, such as budgets, raw materials, materials, equipment, and personnel, in order to ensure stability and exist with safety from all dangers. To be stable in Buddhism, it relies on four companies, including monks, nuns, laymen, and laymen, helping to maintain and maintain stability and permanent importantly the role of Buddhist monks. Administrators of Buddhist schools play an important role in helping Buddhism to be stable. The reason is that it is the authority in management and the closest to Buddhism also found that the management style for the stability of Buddhism at the provincial level 1) the topic of Buddhist stability: (1) Apply the moral system to the management of the Sangha, (2) Build faith and confidence from the people, 2) Maintain Morals include (1) the development of knowledge of the Sangha Administrative Officers in all aspects, (2) the development of forms of protection and examination of the Sangha to be modernized, 3) topics leading to a peaceful and peaceful society consisting of (1) the reform of the Buddhist reform according to the mission of the Sangha, (2) the development of Buddhism as the center of Buddhism in the world. The research results were in the same direction as the research of Phrakhru Suthathipitak (Namphung Suthammo) called "The development of the clergy administration in Prachuap Khiri Khan province". The results of the research found that guidelines for the development of the clergy administration in Prachuap Khiri Khan Province Proceed as follows: 1) Planning: Administrators should have continual government planning. There is a meeting to discuss the management in order to plan in the specified direction. 2) Organization: Organize the administrative structure of the Sangha to be constantly changing and developing, provide opportunities for personnel with the knowledge and ability to manage. There are changes of suitable personnel to perform duties. 3) Order: Sangha Administrative Officer is a government official. There is a duty to supervise monks and novices to be in good order. 4) Coordination: Buddhist monks should have coordination and contact with the assistant abbot, abbot of the subdistrict, district deities, and provincial deities, etc. Cooperate together to take care of the good order in that area. 5) Control: the Sangha Administrator has the duty to control all administrative resources of the Sangha shall be in accordance with the hierarchy of

government, financial audits within each temple. Guardians should be presented as an annual report to the provincial primate.[5]

In addition, past research issues reflect the situation of the Sangha's administration and the ways of managing the Sangha's affairs for the stability of Buddhism, such as Phrarajamethi (Vicha Aphipanyo) and Somsak Bunbun. grandfather[6] did research on "Guidelines for the development of the Sangha for the stability of Buddhism" found that the guidelines for the development of the Sangha for the stability of Buddhism must cooperate between the 4 Buddhists by promoting the theory education, laboratory, and a comprehensive understanding of the consequences of conduct in accordance with the principles of discipline and threefold principles with guidelines for the development of the Sangha for the stability of Buddhism, consisting of the integration of the administration of the Sangha to be in order administration support clergy and the development of the potential of the Sangha in line with the research of Phrakhru Santi Thammaphirat (Boonchai Santhirot) studied research on "The development of the form of governing the Sangha clergy in the area of Sangha Region 15". The research found that form of governing clergy Section 15, there are planning processes that promote the quality of the Sangha administrative monk. All levels clear organization uses the same rules, regulations, and rules, send personnel to study various fields in order to enhance the vision, experience, quality and operational efficiency, bring the law regulations of the Sangha and the government to create rules for joint mission and have a supervising committee to closely oversee each department.

However, leadership in the Sangha administration is an important factor in driving Buddhism success, such as the research of Thanee Suwannaprathip, Maha Santi

---

[5] Phrakhru Suthatham Phitak (Namphung Suthamamo), "The development of the governing monks in Prachuap Khiri Khan", Ph.D., (Buddhist Management Program), Graduate School: Mahachulalongkorn rajavidyalaya University, 2014.

[6] Phra Rajamathi (Aphichapanyo) and Somsak Bunpoo, "Guidelines for the Development of Buddhist Monks for the Security of Buddhism", Ph.D. Thesis Buddhist Management Program, Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2016.

Thiraphattho and Phramaha Somboonwutthikaro.[7] Study the leadership in the Sangha administration in ASEAN. The research found that the Buddhist doctrines for promoting the Sangha leadership in Buddhism consist of prejudice 4, Papanik Dhamma 3, Iddhipada 4, Bala 5, Bhavana 4, Kalyanamitta 7, Phra Dhammakaya 5, Buddhist teaching methods 4, Samphaya 7, Phromviharn Dhamma 4, Sangahavatthu used in the administration of the six clergy, consisting of governing, religious education, welfare education, propagation, facilities and public welfare.

Important factors will lead to the strategy of Buddhist security building to be successful. Under the organization's values is dedicated to Buddhism towards sustainable social development in the age of globalization, there is a work of Maha Krisikitthisop Sophono and his team[8] to research about Strategies for managing strong monk organizations in the era of globalization, it is found that 1) the general conditions in the administration of monastic organizations at present have found that the monks have a large number of human resources with knowledge, competency, and operational skills, but found the weakness is such clergy still lack good support from the patriarchs resulting in the knowledgeable monks to gather in only the temple or large school which is more ready resulting in small measurements, lack of personnel for continuous development while the opportunity of the clergy is having their own clergy act and having government agencies set up specifically for the responsibility of the Sangha having modern technology will support the administration of the clergy more efficiently. As for obstacles, it was found that the clergy were confronted with cultural diversity. Economic progress makes people do not have time to measure intervention from government policy, and the abuse of media of Buddhists in addition, this research proposes a strategy for the management of a strong monk organization in the era of globalization. There are 8 strategies which are 1) strategies for procuring

[7] T. Suwanprateep, Phramaha Santi Thiraphattho and Phramaha Sombunwuthikaro, "Leadership in Sangha Governance in ASEAN" Research Report, Mahachulalongkornrajavidyalaya University: Baalee Sueksa Phutthakos Nakhon Pathom Campus, 2017.

[8] Phramaha Krisda Kitisophopo, et al., "Strategies for managing strong monastic organizations in the era of globalization", Research Report, Faculty of Social Sciences Mahachulalongkorn-rajavidyalaya University, 2017.

sources for budget support, 2) strategies for strengthening love harmony for Buddhists, 3) strategies for restoring good traditions to maintain, 4) strategies for bringing Dharma to practice, 5) strategies for creating strong heirs, 6) strategies for creating a good image for the organization, 7) strategy for the development of modern technology systems, 8) strategies for public participation. In all these 8 strategies, if the Sangha proceeds continuously, it will make the Buddhism security strategy successful under corporate values meaning devotion to Buddhism towards sustainable social development, every strategy is built for the mission of the organization to be successful and the research of Phramaha Suthep, has studied research about the ways to drive the Buddhist reform strategy of the Bangkok clergy have found that the ways to drive the Buddhist business reform strategy of the Bangkok clergy consist of 2 main ways: 1) The development guidelines of the Bangkok clergy are divided into 12 sub-ways, and 2) the guidelines for enhancing the efficiency of the points that should be developed are divided into 9 sub-ways and there are policy proposals to the Bangkok clergy, namely 1) promoting the teamwork of the clergy, 2) mobilizing, allocating and managing resources efficiently Participation, 3) the development of the clerical organization management process in order to create the attachment and acceptance of the administrators of the clergy and the secondary administrative monks, and 4) the development of database and information systems for planning Management of the clergy Including social communication to create awareness and understanding for the public and 5) the development of collaborative networks with government and private agencies in the area mission integration to strengthen working between organizations.

Recomendations

A. Recommendations for Practices

1) Making a Manual Plan for Implementation of the MAP-Manual Action Plan and the plan leader to apply according to the level of leaders used at both regional levels, provinces, districts, sub-districts and monks have different context and details. Therefore, MAP must be done separately by administrative level to lead the strategic communication plan based on Buddhism as the base for communication. BMS-Buddhist

Message Strategy Plan for Buddhist communication strategic communication in collaboration with the network of monastic universities and related agencies using a mentoring system was set.

2) The criteria for the success of the master plan project are not clear and there are no benchmarks or KPI to capture those achievements. How can it be extended to make sure what is the true measure of the success of the project? The creation of indicators in terms of productivity as according to the indicators, created in the context of governance and the criteria for measuring success in terms of dimensions of delivering to society. This criterion is based on the knowledge of Buddhism. BKPI-Buddhist Key Performance Index such as in creating a peaceful society the result of learning in Buddhism has indicators which are called 4 prayers which are physical development, morality development, mental development and intellectual development.

3) Information management and efficient use and having an efficient database that is about IT- Information technology, systematic information management technology. System and network administration creating the Sangha database so far, we have created a Buddhist 4.0 website which is still lacking, publicizing and publicizing to reach a wide target group. Therefore, knowledge management database making by collaborating with networks such as Sangha University to help monitor systematic data storage.

B. Recommendations for Further Research

1) The development of research in parallel with the driving of the reform of Buddhism, see that the peaceful society which the reason is strategic reform plan which leads to a peaceful society, offering innovation, looking at the following variables: a peaceful society that, therefore, in driving the Buddhist reform should conduct parallel research during the driving of the plan by proposing research on causal models which will make progress and get to know the relevant factors for driving the map more efficiently and in accordance with the context.

2) Research and development, community building model for driving Buddhism reform is a model for the Sangha Administrator at the regional, provincial, district and sub-district levels to guide the implementation of the plan in accordance with the 6 missions, KM knowledge management in one's own area is a guideline to propose a model in order to be a role model and expand to other areas.

3) Based on the research that has created a model for the reform of Buddhism for a peaceful society that can be linked to the design of the next research using the analysis of the Structural Equation Model by collecting data from a group of monks who participate in the reform of Buddhism. This is to obtain a model that is consistent with the actual operating conditions.

Conclusion

A Movement model of Buddhist reform for peaceful society is a model that offers a way to transition from reform into practice. The core of the model is the variable in the process of Buddhist reform which can explain the process through 4 important variables consisted of human development, system development, mechanism development, and transfer of strategic plan for Buddhism reform. Human development focused on leadership to understand the context, knowledge, vision, and morality. System development has focused on the development of communication methods governance, rules, and model communities. Development of mechanisms such as the push for the establishment of the strategy management office, create performance indicators, applied information technology, use action research process and dynamic mechanism for implementing the plan. The necessity and the important thing are that the transfer of plan should have the important components which are knowledge used to transfer plans, and the expertise of the plan taker. The recipient can adjust and use the plan, and creating a manual for implementing the plan in line with the Buddhist reform strategy that can be put into practice. In addition, the process of Buddhist reform towards the creation of a peaceful society need to have important variables that drive towards the goal are network cooperation, movement innovation of Buddhist reform and process

of assessment. In which the cooperation network consists of capital network, knowledge network, community network, and media relations network. As for the movement innovation of Buddhism reform, innovation will be promoted through the implementation of the project in accordance with the administrative framework of the Sangha administration in all 6 areas including governance, religion, education, welfare, public utility, and public access. The assessment process consisted of plan, do, check, and act. The cooperative network variables, movement innovation of Buddhist reform and process of assessment will act as mediators which will lead to initiate a peaceful society.

References

Phra Rajvaramethi (Prasit Phromrungsee), Chairman of the Strategic Coordination Committee on Buddhism Reform (CDC), (Online) Source: https://www.dailynews.co.th/education/676879.Retrieved 20 September 2019.

S. Kemmis & R. McTaggart, The Action Research Planner (3rd ed.), Geelong, Australia: Deakin University Press, 1988.

K. Lewin, Action research and minority problems. Journal of Social Issues, 2, 4, 34–46, 1946. https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1946.tb02295.

P. Thianchaipruek, "Management Style for Buddhism's Security at the Provincial Level" Research Report, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Ratchaburi Buddhist College, 2018.

Phrakhru Suthatham Phitak (Namphung Suthamamo), "The development of the governing monks in Prachuap Khiri Khan", Ph.D., (Buddhist Management Program), Graduate School: Mahachulalongkorn rajavidyalaya University, 2014.

Phra Rajamathi (Aphichapanyo) and Somsak Bunpoo, "Guidelines for the Development of Buddhist Monks for the Security of Buddhism", Ph.D. Thesis Buddhist Management Program, Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2016.

T. Suwanprateep, Phramaha Santi Thiraphattho and Phramaha Sombunwuthikaro, "Leadership in Sangha Governance in ASEAN" Research Report, Mahachulalongkornrajavidyalaya University: Baalee Sueksa Phutthakos Nakhon Pathom Campus, 2017.

Phramaha Krisda Kitisophopo, et al., "Strategies for managing strong monastic organizations in the era of globalization", Research Report, Faculty of Social Sciences Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2017.

๓ ภาคผนวก

คณะกรรมการฝ่ายจัดสัมมนาทางวิชาการ

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	ประธานกรรมการ
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย	รองประธานกรรมการ
คณบดีคณะพุทธศาสตร์	รองประธานกรรมการ
คณบดีคณะครุศาสตร์	รองประธานกรรมการ
คณบดีคณะมนุษยศาสตร์	รองประธานกรรมการ
คณบดีคณะสังคมศาสตร์	รองประธานกรรมการ
ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ	รองประธานกรรมการ
ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	รองประธานกรรมการ
ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายประกันคุณภาพ	รองประธานกรรมการ
ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต	รองประธานกรรมการ
ผู้อำนวยการสถาบันพระไตรปิฎกศึกษา	รองประธานกรรมการ

กรรมการ

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ	ผู้อำนวยการสถาบันภาษา
ผู้อำนวยการสำนักงานพระสอนศีลธรรม	ผู้อำนวยการสำนักงานประกันคุณภาพ
ผู้อำนวยการกองกิจการวิทยาเขต	ผู้อำนวยการกองกิจการนิสิต
ผู้อำนวยการกองวิเทศสัมพันธ์	ผู้อำนวยการส่วนงานบริหาร สถาบันภาษา

ผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ
ผู้อำนวยการส่วนวิชาการ สถาบันภาษา
ผู้อำนวยการส่วนงานวิชาการและวิจัยสถาบันพระไตรปิฎกศึกษา รองผู้อำนวยการสถาบันภาษา
รองผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ รองคณบดีฝ่ายบริหาร บัณฑิตวิทยาลัย

รองคณบดีฝ่ายวิชาการ บัณฑิตวิทยาลัย	รองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะพุทธศาสตร์
รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะพุทธศาสตร์	รองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะครุศาสตร์
รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะครุศาสตร์	รองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์
รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะมนุษยศาสตร์	รองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะสังคมศาสตร์
รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะสังคมศาสตร์	หัวหน้าภาควิชาศาสนาและปรัชญา
หัวหน้าภาควิชาพระพุทธศาสนา	หัวหน้าภาควิชาหลักสูตรและการสอน
หัวหน้าภาควิชาบาลีและสันสกฤต	หัวหน้าภาควิชาบริหารการศึกษา

หัวหน้าภาควิชาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว หัวหน้าภาควิชาภาษาไทย

หัวหน้าภาควิชาจิตวิทยา
หัวหน้าภาควิชาภาษาต่างประเทศ
หัวหน้าภาควิชาเศรษฐศาสตร์
หัวหน้าภาควิชานิติศาสตร์
พระมหาเสฏฐวุฒิ วชิรญาโณ
พระมหาวินัย วชิรเมธี
พระมหานพรัตน์ อภิชฺชโว
ผศ.ดร.สานุ มหัทธนาดุล
ดร.อดุลย์ คนแรง
นายสันทัด จันทร์ทาทอง
นายสุทัศน์ สงค์สุข
นายสุรัตน์ คำโสภา
ดร. อรเนตร บุนนาค
นางสาวกนกอร ล้ำเลิศ
ผู้อำนวยการกองวิชาการ
เลขานุการสำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
เลขานุการสำนักงานคณบดีคณะพุทธศาสตร์
เลขานุการสำนักงานคณบดีคณะครุศาสตร์
เลขานุการสำนักงานคณบดีคณะมนุษยศาสตร์
เลขานุการสำนักงานคณบดีคณะสังคมศาสตร์
พระมหาขวัญชัย ปุตฺตวิเสโส
พระวิฑูรย์ ฐานงฺกโร
พระมหาวัฒน์พร อภิวฑฺฒโน
นายสุชญา ศิริธัญภร
นายสมบูรณ์ เพ่งพิศ
นายสุภฐาน สุดาจันทร์
นายจิระศักดิ์ ธารสุขกระจ่าง
นางสาวสุจิตรา ชวดรัมย์
นายศักดิ์รพี พันพา
นายเอกลักษณ์ เทพวิจิตร

หัวหน้าภาควิชารัฐศาสตร์
หัวหน้าภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
พระครูชิโนวาทธำรง
พระมหาธงไชย วิสุทฺโธ
พระมหาอภัย ฐิตวีริโย
รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร
ผศ.คำพันธ์ วงศ์เสน่ห์
นายสินชัย วงษ์จำนงค์
นายสมควร ถ้วนนอก
นายไวพจน์ ปรารถนา
นางสาวฐาณิชญาณ์ มัควัลย์
นายธนสิทธิ์ ฉัตรสุวรรณ
นางสาวเนาวรัตน์ ภู่ระหงษ์
นางสาวสังเวียน ฟูเฟื่อง
กรรมการและเลขานุการ
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการฝ่ายจัดทำสูจิบัตรและสารนิพนธ์

ประธานกรรมการ
รองประธานกรรมการ
รองประธานกรรมการ
รองประธานกรรมการ
รองประธานกรรมการ
รองประธานกรรมการ
รองประธานกรรมการ

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
คณบดีคณะพุทธศาสตร์
ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายประกันคุณภาพ
ผู้อำนวยการสถาบันพระไตรปิฎกศึกษา
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

กรรมการ

ผู้อำนวยการสำนักงานอธิการบดี
ผู้อำนวยการส่วนวิชาการและวิจัย
ผู้อำนวยการส่วนทะเบียนนิสิต
เลขานุการสำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
เลขานุการสำนักงานคณบดีคณะครุศาสตร์
เลขานุการสำนักงานคณบดีคณะสังคมศาสตร์
พระมหากฤษณะ ตรุโณ, รศ.ดร.
พระมหาธงไชย วิสุทฺโธ
พระมหาประยุทธ์ ภูริปญฺโญ
พระมหาวินัย วชิรเมธี
ศ.พิเศษ อดิศักดิ์ ทองบุญ
รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร
รศ.ดร.โกนิฏฐ์ ศรีทอง
ผศ.ดร.มนตรี สิระโรจนานันท์
รศ.ดร.สุเทพ พรมเลิศ
ผศ.ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ
ผศ.คำพันธ์ วงศ์เสน่ห์
รศ.ดร.กฤต ศรียะอาจ
ดร.อดุลย์ คนแรง
ดร.พิธพิบูลย์ กาญจนพิพิธ
ผศ.กิตติศักดิ์ ณ สงขลา

ผู้อำนวยการสำนักทะเบียนและวัดผล
ผู้อำนวยการสำนักงานประกันคุณภาพ
ผู้อำนวยการส่วนประเมินผลการศึกษา
เลขานุการสำนักงานคณบดีคณะพุทธศาสตร์
เลขานุการสำนักงานคณบดีคณะมนุษยศาสตร์
พระมหาสมพงษ์ คุณากโร, รศ.ดร.
พระปลัดสรวิชญ์ อภิปุญฺโญ,ผศ.ดร.
พระมหาเสฏฐวุฒิ วชิรญาโณ
พระมหาอภัย ฐิตวีริโย
รศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย
รศ.ดร.สมชัย ศรีนอก
รศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง
ผศ.ดร.เมธาพันธ์ โพธิธีรโรจน์
รศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร
ผศ.ดร.แสวง นิลนามะ
ผศ.ดร.สมควร นิยมวงศ์
ผศ.ดร.บุญเลิศ โอฐสู
ดร.ดวงกมล ทองคณารักษ์
ดร.เกษม แสงนนท์
ดร.วรพันธุ์ แย้มหงษ์ปภา
นายสุทัศน์ สงค์สุข

นายทศพร ศรีคำ	นายสังวร อ่อนสนิท
นายสมควร ถ้วนนอก	นายสินชัย วงษ์จำนงค์
นางสาวสังเวียน ฟูเฟื่อง	นายสันทัด จันทร์ทาทอง
ผู้อำนวยการกองวิชาการ	กรรมการและเลขานุการ
รองผู้อำนวนการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
พระมหาขวัญชัย ปฺุตวิเสโส	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
พระวิฑูยร์ ฐานงฺกโร	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
พระมหาวัฒน์พร อภิวฑฺฒโน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายสุชญา ศิริธัญภร	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายสมบูรณ์ เพ่งพิศ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายสุภฐาน สุดาจันทร์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายจิระศักดิ์ ธารสุขกระจ่าง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นางสาวสุจิตรา ชวดรัมย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นางสาวฐาณิชญาณ์ มัควัลย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายไวพจน์ ปรารถนา	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายศักดิ์รพี พันพา	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายเอกลักษณ์ เทพวิจิตร	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

รายชื่อเจ้าภาพอาหารโรงทาน
งานประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๓
วันที่ ๙-๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

****

ที่	รายชื่อเจ้าภาพ	รายการอาหาร
๑	พระเทพปริยัติเมธี รองอธิการบดีวิทยาเขตนครสวรรค์ จจ.นครสวรรค์	น้ำหวาน,กาแฟร้อน
๒	พระครูปลัดวิริยะชัย คณะครุศาสตร์	ก๋วยเตี๋ยว
๓	พระอาจารย์ศุภชัย ภูริญาโณ คณะจิตอาสา (ศูนย์พุทธบริษัทสากล)	
๔	มูลนิธิร่วมกตัญญู	อาหารตลอดงาน
๕	ดร.แม่ชีทศพร วชิระบำเพ็ญ และคณะ	อาหารตลอดงาน
๖	ดร.แม่ชีระเบียบ ถิรญาณี วิทยาลัยอาชีวศึกษาจุลมณีศรีสะเกษ	อาหารตลอดงาน
๗	กลุ่มงานธรรมวิจัย และคณะอุบาสก-อุบาสิกาธรรมวิจัย	อาหารตลอดงาน
๘	โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์	ก๋วยเตี๋ยว
๙	ป้าน้อย	อาหารเจ, น้ำแข็งใส
๑๐	คุณแม่จรัสพิมพ์ ลิปตภัลลภ (บริษัทพราวแอสเซ็ท จำกัด)	ก๋วยเตี๋ยว
๑๑	คุณวันชัย จากนครสรรค์	แซนวิช
๑๒	น.ส.สมใจ-น.ส.ประนอม-น.ส.สำราญ-น.ส.สำเนียง นวพานิชย์	ขนม, เฉาก๋วย
๑๓	บริษัท วัชรทรัพย์ ปิโตรเลี่ยม จำกัด	ก๋วยเตี๋ยว
๑๔	พระครูอุดมจารุวรรณ, เจ้าอาวาสวัดบำเพ็ญเหนือ, เจ้าคณะเขตมีนบุรี	บริจาค ๓,๐๐๐ บาท
๑๕	พระครูพิศิษฎ์ประชานารถ, ดร. รองเจ้าคณะอำเภออัมพวา, เจ้าอาวาสวัดอินทาราม	บริจาค ๕,๐๐๐ บาท

๑๖ พระครูพิศาลจริยากร, ดร. เจ้าอาวาสวัดธรรมสามัคคี

๑๗ พระครูสังฆวิสุทธิคุณ, ดร.
รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารวิทยาลัยสงฆ์ระยอง
เจ้าคณะตำบลมาบข่า เจ้าอาวาสวัดชากผักกูด

๑๘ พระราชวัลภาจารย์, เจ้าอาวาสวัดหนองหอย

๑๙ คุณมนตรี ทรัพย์สกุล และครอบครัว

๒๐ คุณณัฐนพ - คุณศิวรี - คุณฐิติกมล วทัญญุตานนท์

๒๑ วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

๒๒ แม่ชีบุญศรี อรรคศรี วัดหนองริวหนัง จ.กาฬสินธุ์ ส้มตำ ไก่ย่าง

๒๓. พระชลญาณมุนี, ดร.
วัดอุทกุกเขปสีมาราม อำเภอพนัสนิคม ชลบุรี